This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

AH 6IH3 S

Digitized by Google

Edgar Reuterskiölds
Bibliotek.

Period.
1968, 31
V. 26
1886

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

TEOLOGISK

TIDSKRIFT

grundad af

A. F. BECKMAN

samt

under medverkan

af flere medlemmar af den teologiska fakulteten i Upsala

fortsatt och utgifven

af

MARTIN JOHANSSON
Teologie Professor.

Tjugonde sjette Årgången.

1886.

UPSALA.
Tryckt på Utgifvarens förlag.
1886.

Digitized by Google

UPSALA, 1886,
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET,
EDV. BERLING.

Digitized by Google

Period 1968.3)
V 26
1886

ANDOVER-HARVARD
THEOLOGICAL LIBRARY
CAMBRIDGE, MASS.

Innehåll.

Uppsatser.

	Sid.
1686—1886. En kyrklig tidsparallel. Af Martin Johansson. . .	1.
Lapska bok- och kyrkospråket. Af L. Landgren	17.
Kirkelige och religiöse tilstande i Danmark 1884—1885. Af E. Bohn.	27.
Skandinaviska ev.-lutherska Augustana-synoden i Amerika. Af N. J. Linnarsson.	45.
Oetinger och Svedenborg. Af R. S..	53, 89.
Dödslista för år 1885. Af C. E. Johansson	59.
Om anteckning i kyrkobok rörande oäkta barn. Af. H. D. J. . .	66.
Preussiska generalsynoden 1885. Af D:r Eiselen med forts. af N. L.	100, 374.
Något om våra dagars verksamhet för ett allmännare firande af söndagen. Af Hj. D.	110.
Om dekalogen såsom fullständig text vid undervisningen i kristlig sedelära. Af C. R. Martin.	119.
Från Schweitz. Af Karl H. Mann	128.
Några ord rörande predikosamlingen »Frelsens Vej». Af A. med Förklaring af C. G. F.	132.
Om tolkningen af Filipperbr. 2,5—11. Af J. E. Berggren . .	169, 249.
Om Kristi öfverstepresterliga förbön. Af Martin Johansson . . .	178.
Några frågor rörande kristendomens grundläggning i Sverige. Af J. Kreüger	194, 261.
Angående prestexamen. Af Martin Johansson	206.
Fra Norge. Af O. A.	276.
Hvad skola vi sjunga vid den offentliga gudstjensten? Af H. D. J.	307.
En tidsbild från Jerusalems forna dagar. Af J. E. Berggren. . .	325.
Trolofningens kristligt etiska betydelse. Af O. Quensel	336.
Om skriftmålets betydelse och anordning. Af P. Eklund . . .	351.
Några tankar föranledda af hr Strindbergs bok: »Tjensteqvinnans son». Af A. F. B.	379.
Aposteln Johannes såsom kristendomsförsvarare. Af Claës Elis Johansson.	405.
Sker en verklig nyfödelse i och genom det kristliga dopet? Af H. Aspling, med tillägg af M. J.	428.
Huru skall konfirmationsundervisningen bedrifvas för att på ett mera välsignelsebringande sätt fylla sitt ändamål? Af E. H.	411.
Om det presterliga ansvaret i äktenskapsmål. Af J. A. Englund	455.

Anmälningar och granskningar af utkomna skrifter.

Ahlfeld, Fr., Neunzehn Predigten. Af N. J. L.	322.
Beck, J. T., Vorlesungen über christliche Ethik. Af Edv. W—tz.	234.
Bispinde Henriette Gislesens Breve i Udvalg. Af M. J.	246.
Bosson, T., Den religiösa individualismen hos Vinet. Af N. L. .	313.
Bring, G., Materialismen och vår tids vetenskap. Af N. L. . .	466.
Brun, Christen, Oplysningens tidsalder. Af N. L.	394.
Büchsel, Aus meinem Berliner Amtsleben. Af M. J.	244.
Bugge, F. W., Apostlerne Peters og Judas's Breve. Af Rst . . .	385.
Casalis, Eugène. Mina minnen från Afrika. Af M. J.	85.

Digitized by Google

Sid.
Cornelius, C. A., Svenska kyrkans historia efter reformationen. Af H. W. T. . . . . 142.
Dahl, Jonas, Omrids af Indernes Religioner. Af N. L. . . . . 312.
Eklund, P., Den teologiska vetenskapen. Af C. E. J. . . . . 70.
Ekman, J. A., Den naturalistiska hedendomen etc. Af M. J. . . 464.
Frommel, M., Einwärts, Aufwärts, Vorwärts. Af T. B. . . . . 484.
Godet, F., Commentaire sur la 1:ère épitre aux Corinthiens. Af J. E. B. 135.
Hase, R., Kirchengeschichte. Af H. W. T. . . . . 140.
Helbregdagörelse genom tron. Af N. J. L. . . . . 317.
Hildebrand, A., Lärobok i kyrkohistorien. Af N. L. . . . . 473.
Holmberg, E. J., Minnen från sabbatsstunderna i Örebro skola 1878—1884. Af N. L. . . . . 479.
Humbla, C. R., Koralbok. Af E. M. . . . . 161.
Johansson, M., De nya evangeliiperikoperna. . . . . 245.
Johansson, C. E., Den heliga skrift och den negativa kritiken . . 469.
Kaiser, P., Für Zeit und Ewigkeit. Af N. L. . . . . 479.
Koch, L., Den danske kirkes historie. Af N. J. L. . . . . 73.
Landahl, F., Den heliga historien. Af N. L. . . . . 470.
Lemke, O. V., Öfversigt af de bibliska böckernas innehåll och historia. Af N. L. . . . . 470.
Lindskog, J., Salomos Höga Visa. Af M. J. . . . . 154.
Lindstedt, J. M., Kristendomsundervisningen. Af N. L. . . . . 476.
Listov, A., Luther, opfattet af Kierkegaard. Af N. J. L. . . . . 396.
Löber, R., Die beste aller Welten. Af M. J. . . . . 484.
Nathusius, Martin von, Das Wesen der Wissenschaft etc. Af N. L. 224.
Norlén, V. och Lundgren, F., Biblisk Historia. Af E. H. . . . . 391.
Nyblæus, A., Den filosofiska forskningen i Sverige. Af S. L. B. . 217.
Nytt och gammalt. Af Hj. D. . . . . 485.
Nägelsbachs Homerische Theologie. Af M. J. . . . . 134.
Paulli, J., Frelsens Vej. Af C. G. F. . . . . 83.
Petersen, F., Om Skabelsen, Opholdelsen og Styrelsen. Af N. J. L. 150.
Preuss, E., Das pastorale Amtsleben. Af E. H. . . . . 481.
Rabinowitsch, Joseph, Zwei Predigten. Af J. E. B. . . . . 159.
Rieger, G. C., Passions- och Påskpredikningar. Af Hj. D. . . . 158.
Schaff, Ph., August Neander. Af J. E. B. . . . . 475.
Scharling, C H., Christelig Sædelære. Af R. S. . . . . 243.
Schousboe, V., De ti Bud. Af E. S. . . . . 401.
Schultze, J. H., Textgemässe Predigt-Entwürfe. Af N. J. L. . . . 320.
Schäfer, Th., Die weibliche Diakonie. Af T. B. . . . . 75.
Seeberg, R., Der Begriff der christlichen Kirche. Af M. J. . . . 152.
Sundelin, R., Svedenborgianismens historia. Af Nby . . . . . 228.
Thomasius, G., Christi Person und Werk. Af M. J. . . . . 315.
Tottie, H. W., Jesper Svedbergs lif och verksamhet. Af Nby . . 228.
Två norska predikosamlingar. Af C. G. F. . . . . 156.
Usteri, J. M., Ulrich Zwingli. Af M. J. . . . . 74.
Wagner-Groben, C., Från Tabor till Golgata. Af M. J. . . . . 160.
Vahls Missions-Atlas. Af H. W. S. . . . . 163.
Walter, L., Lebenserinnerungen Appuhns. Af E. H. . . . . 144.
Zippel, F., Mehr Popularität in der Predigt. Af E. S. . . . . 399.
Nyare utländsk teologisk literatur . . . . . 164.

Digitized by Google

1686—1886.

En kyrklig tidsparallel.

Efter långvarigt förberedande arbete erhöll den evangelisk-lutherska kyrkan i Sverige en ny kyrkoordning den 3 september 1686. Genom denna kyrkoordning fick det protestantiska kyrkoskicket i vårt land en på en gång fullt lagstadgad och enhetlig anordning. Under de tvenne sekler, som sedermera förflutit, har vår kyrka i många afseenden undergått väsentliga förändringar. Utan att tänka på de förändringar, som afse det kyrkliga lifvet, må vi erinra derom, att vår kyrka under denna tid trenne gånger erhållit ny katekesutveckling, tvenne gånger vexlat såväl psalmbok som kyrkohandbok, erhållit en reviderad öfversättning af bibeln i dess helhet samt åter en ny öfversättning af det nya testamentet. I motsats härtill företer kyrkoordningen onekligen en stor stabilitet. 1686 års kyrkoordning utgör ännu den codex, som innehåller de bestämningar, hvilka anordna kyrkans rättsförhållanden. De tvenne seklen hafva dock ingalunda lemnat de år 1686 gifna rättsbestämmelserna oberörda. Tvärtom hafva, särskildt under de senaste decennierna, så många förändringar vidtagits med hänsyn till kyrkans ordning, att vår gamla kyrkolag i de flesta af sina delar blifvit förändrad. Den företer nu bilden af ett hus, der inredningen än är af antik, än af modern prägel, ja der sjelfva konstruktionen af byggnaden vittnar om, att olika partier förskrifva sig från olika tider och olika mästare. Häraf låter det förklara sig att, ehuru svenska kyrkan hittills utan allt för stora olägenheter kunnat finna skydd och en nödtorftig trefnad i det gamla huset, den

Digitized by Google

önskan dock blifvit temligen allmän, att den gamla byggnaden måtte i sin helhet utbytas mot en ny, mera svarande mot kyrkans närvarande ställning och behof. Och om också utsigterna till en sådan förändring icke för närvarande äro synnerligen stora, torde likväl en ny, fullständig svensk kyrkoordning vara ett mål, som kyrkans vänner och målsmän icke böra släppa ur sigte.

Under tiden torde det dock icke sakna sitt intresse och sitt gagn att anställa en jemförelse mellan det kyrkliga skick, som genom 1686 års kyrkoordning fastställdes, och vår kyrkas närvarande rättsförhållanden, och i sammanhang dermed erinra om de uppgifter, som föreligga kyrkan med anledning af den förändrade ställningen. På några hithörande punkter vilja vi derföre i största korthet fästa uppmärksamhet.

Närmast möter oss här en icke oväsentlig förändring *i förhållandet mellan kyrkan och staten.* Den år 1686 ordnade kyrkan var statskyrka i så sträng mening som gerna tänkas kan. »Uti vårt konungarike och dess underliggande länder skola alle bekänna sig endast och allena till den kristliga lära och tro, som är grundad uti Guds heliga ord etc. — samt uti hela s. k. libro concordiæ förklarad», så lyder ju sjelfva början af kyrkoordningen, och affallet ifrån den sålunda bestämda »vår rätta religion» medför, enligt den derpå följande 2 §, icke blott förlust af ämbete, utan äfven landsförvisning och förlust af »arf, rätt eller rättighet inom Sveriges gränser»; den offentliga utöfningen af främmande religion var ock, med undantag för några särskilda orter, vid högt vite förbjuden. Statens medlemmar voro derföre desamma som kyrkans medlemmar. Statens högste styresman var äfven kyrkans, och statens representation, ifall man under en tid sådan som den dåvarande kan tala om en folkrepresentation, var tillika kyrkans. Mången ser måhända tillbaka på ett sådant förhållande såsom nära motsvarande idealet för kyrkans ordning, och detta så mycket mera som just den ifrågavarande kyrkoordningen alltigenom visar sig präglad af en allvarlig och gudfruktig anda, som bådar godt för kyrkans utveckling i de former, hon sålunda erhållit. För vår del vilja vi icke förneka de fördelar, som förhållandet medfört; förhållandet är dock i och för sig

Digitized by Google

alltför onaturligt för att i längden kunna tillfredsställa eller ens upprätthållas. Det är ock nu i väsentliga stycken förändradt. Förnämligast består förändringen deri, att alla medborgerliga rättigheter, ja till och med tillträde till de flesta af statens ämbeten, äro oberoende af tillhörighet till kyrkan, och dernäst derutinnan, att kyrkan erhållit en representation oberoende af statens. Staten har blifvit frigjord från kyrkan, och kyrkan har å sin sida vunnit en viss sjelfständighet gent emot staten. Att bådadera härpå i någon mån vunnit, anse vi för vår del obestridligt.

Dermed är ingalunda sagdt, att den närvarande ställningen i detta stycke kan betraktas såsom tillfredsställande. Och den brist, som förefinnes, består företrädesvis deri, att kyrkan icke besitter den sjelfständighet hon bör hafva. Staten har, med andra ord, skaffat sig friheter i förhållande till kyrkan, utan att kyrkan erhållit motsvarande friheter i sin ställning till staten. Statens representation är ännu alltjemt i väsentlig mån kyrkans, och den kyrkliga lagstiftningen ligger derföre ännu till god del i den borgerliga representationens händer. Om ett sådant förhållande var drägligt, så länge å ena sidan folkrepresentationen hade ett korrektiv i en stark konungamakt, som kunde och ville häfda kyrkans intressen, och å den andra sidan statens medlemmar sammanföllo med kyrkans, så gestaltar sig nu saken på helt annat sätt. Vår folkrepresentation är nu icke blott en statsmakt jemte den andra, utan har i sjelfva verket blifvit alltmera allherskande, och af konungamakten står åtminstone för närvarande ej mycket mera än namnet och den yttre formen qvar; och denna statens representation kan rättsligt bestå och består faktiskt äfven af sådana, som icke äro medlemmar af den kyrka, för hvilken de skola stifta lag. Gälde det blott sådana ting, som afse kyrkans förhållande till staten eller till och med i allmänhet blott den yttre ordningen inom kyrkan, så vore ej så mycket att häremot säga; men då äfven frågor, som angå kyrkans vigtigaste lifsintressen, höra under riksdagens behandling, har i sjelfva verket statens frihet gent emot kyrkan öfvergått till ett rättstillstånd, hvilket kan medföra ett det obilligaste förtryck och det svåraste kränkande af kyrkans rättigheter. Ett värn mot dylika öfvergrepp ligger

Digitized by Google

nu visserligen i det kyrkomötet tillkommande veto i kyrkolagsfrågor; men så länge riksdagen äfven å sin sida har veto gent emot kyrkomötet, kan den förra åtminstone lägga hinder i vägen för kyrkomötets beslut om nödiga kyrkliga reformer och på det sättet tillfoga kyrkan väsentlig skada.

Att vi här stå inför principiella oriktigheter lider intet tvifvel, och hvar och en, som följt de senare årens offentliga förhandlingar i stat och kyrka, vet äfven, att det i princip oriktiga medfört verkliga praktiska svårigheter. Skola vi då yrka på genomgripande lagförändringar, som ställa det oriktiga till rätta? Skola vi, med andra ord, söka att åt kyrkans egentliga representation vindicera den makt i afseende på lagstiftning rörande kyrkans inre angelägenheter, som nu är fördelad mellan riksdag och kyrkomöte? För det närvarande äro utsigterna att vinna ett sådant mål så godt som inga, och ett sträfvande för detsamma skulle utan tvifvel vara förspild möda [1]). Hvad som för närvarande synes vigtigt är att alla vederbörande, som hafva med den kyrkliga lagstiftningen att göra, hålla det klart för sig, att kyrkan är ett och staten ett annat, att kyrkan derföre har sina intressen, som måste häfdas i relativt oberoende af hvad statens förmenta eller verkliga bästa kräfver, att lika litet som kyrkan får verka hämmande på statens utveckling, lika litet får staten så göra gent emot kyrkan. Det tillkommer derföre kyrkomötet att med all kraft göra kyrkans intressen gällande, äfven med risk att möjligen varda misshagligt för statens representation och äfven der utsigten till framgång för tillfället synes tvifvelaktig. Det tillkommer riksdagen att erkänna de kyrkliga intressenas berättigande och sin egen underlägsenhet gent emot kyrkomötet, då det gäller förmågan att bedöma, hvad kyrkans väl kräfver. Och det tillkommer konungamakten att hålla klart för sig, hvilka de pligter äro, som summepiskopatet öfver kyrkan medför, och att icke låta sitt görande och låtande i kyrkliga ting i första hand bestämmas af sin ställning till riksdagen. Endast om på detta sätt medvetandet af kyrkans

[1]) Vi tro oss ur säker källa veta, att det varit en lätt sak att vid det nya representationsskickets införande tillförsäkra kyrkan större sjelfständighet gent emot staten än hon faktiskt erhöll. Att ett sådant tillfälle lemnades obegagnadt, kan ej annat än på det högsta beklagas.

Digitized by Google

sjelfständiga kraf hålles vid lif och bestämmer vederbörandes handlingssätt, skola de svårigheter, som ligga i den närvarande ordningen, icke blifva oöfvervinneliga. Gör man sig deremot skyldig till försummelse härutinnan, så skall staten alltmer slå kyrkan i bojor och måhända förr eller senare göra en separation oundgänglig.

Det är icke blott i sin lagstiftning, som kyrkan saknar vederbörlig sjelfständighet gent emot staten. Äfven i sin lagskipning är kyrkan bunden af staten på ett sätt, som hotar hennes sjelfständighet. Och i detta stycke kunna vi visst icke säga, att den tid, som förflutit sedan kyrkoordningens utfärdande, medfört större sjelfständighet för kyrkan. Förhållandet är snarare tvärtom. Det till kyrkoordningen fogade bihanget om rättegången i domkapitlen upphäfde visserligen det oberoende, som domkapitlen dittills ansett sig äga gent emot hofrätterna. Den förblandning af andligt och verldsligt forum, som derigenom i samband med kyrkoordningen kom till stånd, var dock under dåvarande förhållanden mindre betänkligt. Konungen hade nämligen i sagda förordning från hofrättens jurisdiktion uttryckligen undantagit de mål, som »röra och angå vår rätta lära och religion, en prestmans embete uti lärande, predikande och gudstjenstens förrättande» och bestämt, att dessa skulle från konsistorierna »strax komma under konungens egen revision». Det är för öfrigt riktigt, hvad *Anjou* i sin »Svenska kyrkans historia från Upsala möte» anmärker, att till följe af det envälde, som då införts, domstolarne voro att betrakta såsom konungens organ, deras dom såsom konungsdom, hvarföre konungen genom att åt hofrätterna öfverlåta upptagandet af vissa kyrkliga mål egentligen endast sjelf utvidgade inom kyrkans område sin tillsyn öfver kyrkan; hofrätterna fungerade, med ett ord, i dessa mål ej egentligen såsom verldsliga domstolar utan öfvade allenast en del af det konungsliga summepiskopatet öfver kyrkan. Ställningen är i dessa afseenden nu en helt annan. Hofrätterna äro nu att betrakta såsom uteslutande verldsliga domstolar med fullkomlig sjelfständighet gent emot konungamakten, och vid appellen från hofrättens dom kommer ett mål icke ens under konungens, utan allenast under högsta domstolens afgörande. Och det ursprungliga undantaget för vissa mål,

Digitized by Google

som borde gå omedelbart till konungen, är genom k. br. den 7 dec. 1787 åtminstone till väsentlig del upphäfdt. Rent verldsliga domstolar hafva derför att afgöra mål, som äro af uteslutande kyrklig beskaffenhet, och erfarenheten har mer än en gång visat, att kyrkans intressen betänkligen få lida på denna anordning.

Ännu en, såväl till lagstiftningen som lagtillämpningen hörande, olägenhet, som blifvit en följd af det förändrade förhållandet mellan stat och kyrka, må här påpekas. Så länge staten och kyrkan voro så nära förenade som enligt 1686 års kyrkoordning, kunde det ej gerna tänkas att statens lagar bjödo ett och kyrkans ett annat. När nu staten emanciperat sig från kyrkan, inträder emellertid detta förhållande. Staten kan t. ex. från sin ståndpunkt tillåta åtskilligt, som kyrkan måste betrakta såsom otillåtet och hos sina medlemmar beifra. Detta behöfver i och för sig icke medföra någon konflikt mellan de båda samfunden, om man blott låter båda vara berättigade inom sitt område. Men till följe af den ensidiga sjelfständighet, som staten fått i förhållande till kyrkan, vill den först nämda påtvinga äfven kyrkan sina lagar och kränker derigenom hennes sjelfständighet. Vi tänka härvid exempelvis på den omständigheten, att enligt senaste strafflagens bestämmelser personer, som veterligen och bevisligen med hvarandra begått äktenskapsbrott, dock kunna med hvarandra få knyta äktenskaplig förbindelse. En sådan förbindelse måste kyrkan betrakta såsom ett brott och kan derföre ej gerna med sin vigsel bekräfta densamma, så mycket mindre som ännu icke upphäfd kyrklig lag förbjuder detta. När nu statens lagar tvinga henne härtill eller hindra henne att betrakta och behandla de ifrågavarande personerna såsom felande medlemmar i församlingen, så öfvas här ett lika oberättigadt som farligt våld på kyrkan.

Det sagda må vara nog för att visa, att huru mycket man än kan hafva att anmärka mot det förhållande mellan kyrka och stat, som år 1686 fastslogs, vi år 1886 befinna oss på en ståndpunkt i detta afseende, som, om man ser saken ur kyrklig synpunkt, kanske icke är mycket bättre. Och den är så till vida afgjordt sämre, som den vördnad för kyrkan och den sak hon representerar, hvilken hos

Digitized by Google

statens medborgare och styresmän år 1686 förefans, nu är temligen rar äfven hos dem, som nominelt äro kyrkans medlemmar. Det har på senare tiden inom kyrkliga kretsar i vårt land blifvit mycket allmänt att särskildt gent emot de frireligiösa sträfvandena starkt betona de fördelar och välsignelser, som tillkomma kyrkan genom hennes förbindelse med staten. Vi inlägga ingen gensaga häremot; vi drista blott påpeka, att förbindelsen, sådan den nu rättsligt och faktiskt hos oss är, äfven har sina stora olägenheter och faror. Och farligast är, om kyrkans målsmän invagga sig i den föreställningen, att ingen fara är å färde, och på grund deraf underlåta att uppbjuda alla krafter för att med hänseende till lagstiftningen och lagtillämpningen häfda kyrkans sjelfständighet gent emot staten.

En annan betydelsefull förändring, som de tvenne gångna sekeln medfört i vår kyrkas ordning, är den *utvidgade makt, som gifvits åt de särskilda församlingarna.* Med den maktcentralisation, som utmärkte enväldet, var det gifvet, att de särskilda församlingarnas makt skulle vara ganska ringa. Kyrkoordningen gifver derföre icke ens några föreskrifter angående en ordnad församlingsrepresentation, och de rättigheter, som tillkomma församlingen, inskränkas till ett minimum. Till och med vid en så vigtig angelägenhet, som tillsättande af församlingens pastor, hade församlingen mycket litet att säga. Äfven vid konsistoriella gäll, der församlingarna hade rätt att presentera en af dem vald kandidat, skulle detta val ogillas, så vidt den valde icke var »dess värdigare» och så vidt andra mera förtjenta män funnos i stiftet; församlingen hade då att »låta rätta sig och åtnöjas med biskopens och konsistorii förordning» [1]).

[1]) I detta stycke innebär 1686 års kyrkoordning en inskränkning i hvad som förut varit lag och sed. 1571 års kyrkoordning, som icke ens vet af några regala gäll, tillåter biskopen att ogilla den af församlingen valde, endast om han »icke är skickelig til sådana embete», och i drottning Kristinas tid åberopas det såsom laga plägsed och bruk att biskop och konsistorium upprättade förslag på tre, bland hvilka församlingen kunde välja. Karl den XI inskränkte ytterligare församlingarnas makt vid tillsättande af pastorat genom att i början af 1690-talet högst väsentligt utvidga antalet af regala gäll, så att de konsistoriella t. ex. i Vexiö stift reducerades till 12 och i ärkestiftet till 37; jfr *Wallqvist*, Eccl. befordr.-mål.

Digitized by Google

Under seklens lopp har nu församlingarnas makt i allmänhet väsentligen utvidgats. Hvarje församling har fått en bestämd organisation, hon har blifvit skild från den borgerliga kommunen och fått rätt att vårda sina egna angelägenheter. Särskildt har genom tid efter annan skedda förändringar församlingarnas rätt att hafva ett ord med vid tillsättandet af presterliga befattningar utsträckts nästan så långt möjligen ske kan. Och icke det allenast. Hvarje särskild församling har fått rätt att i någon mån öfva inflytande på hela kyrkans representation, enär denna hvad lekmannaelementet beträffar medelbart framgår ur lokalförsamlingarnas val.

De förändringar, som i dessa afseenden inträdt, måste på det hela taget betecknas såsom verkliga framsteg i den kyrkliga utvecklingen. Om också enligt lutherska principer alla bestämmelser angående kyrkans ordning äro af sekundär betydelse, kan det dock icke nekas, att det med protestantisk, äfven luthersk, åskådning bäst öfverensstämmer att församlingarna på ett aktivt sätt få deltaga äfven i kyrkans ordnande verksamhet; att lemna församlingarna i overksamhet står endast i öfverensstämmelse med en hierarkisk, för protestantismen främmande, åskådning. Och om det också mera varit den nyare tidens ideer om kommunal och politisk sjelfstyrelse än klar medvetenhet om en kristen församlings rättigheter, som åstadkommit denna förändring, så måste förändringen dock helsas med glädje såsom varande för det kyrkliga församlingslifvet gagnelig, lika visst som den är principiellt riktig. All makt kan emellertid missbrukas, och ett stort antal af våra församlingar äro utan tvifvel så beskaffade, att de rätt illa använda den makt, de erhållit. Att för den skull tänka på någon inskränkning i församlingarnas makt utöfver den, som ligger i våra närvarande lagar, synes oss visst icke vara att tillråda. Men väl må församlingarnas ledare, presterna, uppbjuda alla krafter för att söka uppfostra församlingarna till den myndighet, att de rätt och till verkligt gagn för sig sjelfva kunna använda de utvidgade rättigheter de erhållit. Särskildt synas de böra egna sin uppmärksamhet åt kyrkorådsinstitutionen. Denna kan blifva en tom form, som mera hämmar än befrämjar utvecklingen af ett sundt församlings-

Digitized by Google

lif; men den kan ock blifva till en oberäknelig välsignelse; och på kyrkorådets ordförande beror i mycket väsentlig mån, huruvida den skall blifva det ena eller det andra.

En annan fråga är, huruvida den makt de särskilda församlingarna nu hafva, bör ytterligare utvidgas. För så vidt en sådan utvidgning afser att sätta församlingarna i stånd att på ett kraftigare sätt öfva den verksamhet, som nu åligger dem, få vi endels tala derom i det följande. Här fästa vi oss blott vid en maktutvidgning på områden, der hittills den enskilda församlingen intet haft att säga. Vi tänka härvid företrädesvis på ett par önskningar, som mer än en gång framträdt, den ena om lekmäns rätt att deltaga i biskopsval, den andra att de särskilda församlingarna skulle äga rätt att fritt förfoga öfver kyrkans medel. Det första af dessa förslag saknar icke stöd i vår första protestantiska kyrkoordning, och mot dess principiella billighet torde ingen invändning kunna göras. Vi befara dock, att våra församlingar icke äga den person- eller sakkännedom, som vore behöflig för att man med trygghet skulle kunna lemna dem ett, låt ock vara medelbart, inflytande på biskopstillsättningen. Och hvad den sist nämda frågan beträffar, så tro vi, att om församlingarna finge rätt att efter behag förfoga öfver kyrkans medel, detta i många fall skulle leda till kyrkornas fullkomliga ruin och dermed äfven till församlingarnas egen olycka.

I sammanhang med frågan om utvidgning af församlingarnas makt står en annan, som här med ett par ord må beröras. Vi mena frågan om en representation för större komplexer af församlingar, med andra ord frågan om stifts- och kretssynoder under hela landskyrkans synod, kyrkomötet. Den vid sistlidne riksdag härom väckta frågan torde nog i en eller annan form återkomma. Och ur mer än en synpunkt förtjenar denna fråga behjertande. Särskildt tro vi, att det inflytande, som de särskilda församlingarna derigenom sattes i stånd att öfva äfven öfver större kretsar, skulle i hög grad vara egnadt att lifva och stärka det kyrkliga medvetandet hos församlingarnas medlemmar. Att äfven kyrkomötets betydelse och inflytande derigenom skulle ökas, torde vara mycket antagligt.

Digitized by Google

Såsom församlingarnas makt blifvit utvidgad, så har ock under de tvenne nu gångna sekeln *individens ställning till församlingen* blifvit i icke ringa mån förändrad. Kyrkoordningen band individen ganska strängt vid den särskilda församlingen. Ej nog med att den förutsatte att hvar och en skulle söka sin offentliga uppbyggelse i den församling, han tillhörde (kap. 19, § 31). Den uttalade bestämdt att dop skulle förrättas af »de ordinarie predikanterne i församlingen der barnen födde äro», den tillät endast i nödfall en församlingsmedlem att låta sig skrifta och anamma nattvarden i främmande församling, den tillät endast under vissa, betydligt inskränkande, vilkor, att en församlingsmedlem begrofs utom den egna församlingen. Allt detta är nu förändradt. Och förändringen kan ej ogillas, enär ju, oafsedt andra skäl, fall kunnat inträffa, då det s. k. socknebandet blef ett betänkligt samvetsband. Å andra sidan kan det likväl icke nekas, att det normala är att hvar och en håller sig till sin församling och sin prest, och hvarje prest bör beflita sig om att så förvalta sitt ämbete, att medlemmarne af hans församling ej känna sig frestade att öfvergifva honom.

Mycket väsentliga förändringar hafva under de tvenne århundradena vidtagits i de bestämmelser, som angå upprätthållandet af den *kyrkliga tukten*. Stränga voro de bestämmelser, som kyrkoordningen gaf i detta afseende. Den senare tiden har allt jemt mildrat desamma dels genom särskilda kyrkliga förordningar, dels genom verldslig lagstiftning, dels och framför allt i tillämpningen. Särskildt hafva de verldsliga straffen för kyrkliga förseelser i det närmaste afskaffats. Detta sist nämda kan ej annat än obetingadt gillas. I sammanhang med den alltför nära förbindelsen mellan kyrkan och staten öfver hufvud taget gjorde sig äfven de äldre protestantiska kyrkoordningarna i allmänhet skyldiga till en sammanblandning af kyrkans och statens maktmedel, då det blir fråga om upprätthållandet af ordning och tukt inom kyrkan. Och denna, från den romerska kyrkan ärfda, i strid med protestantismens principer stående, sammanblandning gjorde sig äfven gällande i våra kyrkoordningar såväl den af 1571 som den af 1686. Att i motsats härtill den grundsatsen börjat vinna gehör,

Digitized by Google

att kyrkliga förseelser icke skola med verldsliga straff beläggas, kan ej annat än betraktas såsom ett framsteg i sund kyrklig rigtning.

Det är dock långt ifrån att vår kyrkotuktsordning är sådan som den bör vara; tvärtom torde här ligga en af de allra svagaste punkterna i vår kyrkliga ordning. Den mest i ögonen fallande bristen torde vara den oklarhet, som råder med afseende på hvad som hos oss är positiv kyrkorätt i fråga om den kyrkliga tukten. Så intrasslad som denna punkt blifvit genom hvarjehanda nya lagar och ej mindre genom åtskilliga prejudikat i enskilda fall, är det nu i många afseenden icke möjligt att med säkerhet säga, hvad som inom lagens gränser kan göras, när man vill försöka att öfva en tuktande verksamhet inom kyrkan. Och här torde en icke oväsentlig orsak ligga till det tyvärr allmänna lägervall, hvari kyrkotukten befinner sig. En ny kyrkotuktsförordning, som klart och bestämdt fixerade kyrkotuktens föremål, arter och procedur, vore derföre synnerligen önsklig. Utsigterna att erhålla en sådan äro dock för närvarande ganska ringa. Kyrkomötet har visserligen begärt en ny författning angående kyrkotukt, men ehuru snart 8 år förflutit sedan denna begäran till k. m:t framställdes, är dock, så vidt kändt är, ännu intet vid saken vidgjordt. Och om, hvilket mera är att önska än hoppas, ett förslag i denna fråga framkommer, torde det, om det i någon mån vill göra allvar af kyrkans rätt och pligt att tuktande inskrida mot sina felande medlemmar, icke hafva stor utsigt att vinna riksdagens bifall. Vår tid har icke något utbildadt sinne för ordning och tukt — den står i detta afseende långt efter Karl XI:s tid — och äfven de mest moderata fordringar på tukt och ordning torde derföre inför vår folkrepresentation finnas för höga. Och ett hinder för genomförande af en fullständig ny kyrkotuktsförordning torde äfven ligga deri, att man ännu icke synes vilja taga steget fullt ut med afseende på friheten att utträda ur kyrkan. Icke utan en viss billighet kan det sägas, att den kyrka, som vill göra rätt allvar att öfva tukt mot de medlemmar, hvilka icke lefva eller lära såsom de böra, också måste lemna sina medlemmar full frihet med afseende på utträde ur eller qvarvaro i kyrkan. Men icke ens statens representation

Digitized by Google

torde för närvarande vara villig att medgifva en sådan frihet, och derföre är det all anledning befara, att på det hela taget förhållandet tills vidare skall blifva sådant det är: kyrkan hyser och måste hysa inom sig ett mycket stort antal medlemmar, som uppenbart i lära och lif visa, att de alls icke vilja underkasta sig hennes ordning, och kyrkan äger icke ens så mycken makt, att hon kan fråntaga sådana medlemmar sina hedersposter och förtroendeuppdrag. På ett och annat håll prisas måhända dylikt såsom en, för en statskyrka lämplig, kristlig tolerans. Vi måste beteckna det såsom det gröfsta oskick. Och den statskyrka, som i längden tål sådant, dömer sig sjelf till undergång.

Men om vi således i allmänhet för närvarande rent af misströsta i fråga om en ny hel kyrkotuktsförfattning, torde i en och annan punkt någon förbättring i det närvarande förhållandet kunna med utsigt till framgång påyrkas. Vi tänka härvid särskildt på tvenne af senaste kyrkomöte gjorda underdåniga framställningar, hvilka ännu icke ledt till någon åtgärd från k. m:ts sida.

Den ena är anhållan om förändring i kungl. förordn. den 11 dec. 1868 om särskilda sammankomster för andaktsöfning. I denna förordning qvarstår ännu bestämmelsen om verldsligt straff såsom följd för öfverträdande af kyrkoråds förbud, och genom denna bestämmelse blifver förordningens tillämpning i det närmaste omöjliggjord. Det borde ju vara en ganska enkel sak att få denna bestämmelse, såsom kyrkomötet begärt, »utbytt mot stadganden om påföljder för den felande af kyrklig art». Den utvidgade makt, som derigenom skulle tillkomma kyrkorådet, vore ju intet annat än en konseqvens af den maktutvidgning, man redan låtit komma lokalförsamlingarna till del, och mot ett möjligt maktmissbruk i detta afseende har man ju alltid det korrektiv, som ligger i vädjandet till högre instans. Vi hafva svårt att föreställa oss annat än att ett rätt kraftigt uppträdande å regeringens sida skulle leda till genomförandet af denna förändring. Och dermed vore ej så litet vunnet till stäfjande af det verkliga ofog, som nu bedrifves af kyrkans legala medlemmar i rigtning att motarbeta kyrkans både lära och ordning.

Digitized by Google

Det andra af kyrkomötet uttalade önskningsmålet gäller den presterliga tukten. Kyrkomötet upprepade nämligen sin redan förut gjorda framställning om en ny strafflag för prester. Då ett utarbetadt lagförslag i denna fråga föreligger, borde saken vara tillräckligt förberedd för att snart kunna genomföras. Och den omständigheten, att riksdagsmajoriteten för åtskilliga år sedan visade sig ovillig att antaga ett likartadt förslag, borde väl ej föranleda vederbörande att alltjemt låta frågan hvila. Den är, äfven den, af stor vigt, och dess lyckliga lösning skulle väsentligen underlätta kyrkans bemödanden att upprätthålla den tyvärr äfven för prester nödvändiga kyrkliga tukten.

Förhållandet mellan kyrkan och skolan har icke blifvit oberördt af den utveckling, som inom vårt land försiggått sedan 1686. Kyrkoordningen utmärkes med hänseende till den allmänna undervisningen af tvenne framstående karaktärsdrag, det ena ett mycket utprägladt bemödande att höja särskildt det lägre folkets bildning, namneligen kristendomskunskapen, det andra, att hon på det närmaste förbinder kyrka och skola med hvarandra. Sträfvandet för folkbildningen har sedermera allt jemt fortgått i vårt land och nu nått resultat, som snart sagdt ojemförligt öfvergå den ståndpunkt, på hvilken svenska folket befann sig för tvenne sekel sedan; och kyrka och skola äro ännu på mångfaldiga sätt med hvarandra förenade. Men i och med det att bildningen nu blifvit något mera och annat än ett medel att, såsom det i kyrkoordningen heter, »med egna ögon se, hvad Gud i sitt heliga ord bjuder och befaller», har ock skolan fått en sjelfständighet gent emot kyrkan, som 1686 års kyrkoordning icke vet af. Folkbildningen står visserligen i nära förbindelse med kyrkan och under kyrklig uppsigt, men den har dock sitt sjelfständiga område och sina sjelfständiga lagar. Och den lärda skolbildningen har, ehuru äfven den står under kyrklig uppsigt, allt mera gått sin sjelfständiga väg, och då för tvenne sekel sedan lärdomsskolan hufvudsakligen var en förberedande prestbildningsanstalt, är detta numera endast ett jemförelsevis underordnadt mål för densamma, ja de flesta lärarne vid dessa skolor behöfva nu icke ens vara medlemmar af den svenska kyrkan. Den utveckling, förhållandet mellan kyrka och

Digitized by Google

skola sålunda tagit, har till största delen legat i sakens egen natur, och både den ena och den andra parten hafva deraf utan tvifvel skördat sina fördelar. Det frågas emellertid, huruvida de i våra dagar icke sällan försporda yrkandena på en ännu mera genomförd åtskilnad mellan kyrka och skola förtjena att beaktas.

Man yrkar till en början, att presternas befattning med folkskoleväsendet skall upphöra eller väsentligen inskränkas. Hvad som föranledt ett sådant yrkande, är svårt att säga. Den som något känner ställningen i vårt land, vet, att den blomstrande utveckling, som skolväsendet på de sista decennierna nått, åtminstone i landsförsamlingarna väsentligen berott på presterskapets nitälskande arbete, och de fall, då från presterlig sida verkliga hinder lagts i vägen för skolornas sunda utveckling, äro säkerligen ytterst få. Och om presterskapet nu afstängdes från befattningen med folkskolan, så skulle detta visserligen blifva en betydande lättnad för mången med arbete öfverlastad pastor; men hvarken kyrka eller stat skulle vinna på en sådan anordning. Skolan skulle, ställd utom det kyrkliga inflytandet, lätt nog komma under inflytelse af separatistiska och rationalistiska element, som hvar på sitt sätt skulle söka att draga det uppväxande slägtet från kyrkan och dess lifsåskådning; och ett öfverflyttande på presterskapet af religionsundervisningen skulle icke tillräckligt kunna förebygga detta onda, oafsedt den omständigheten att dylikt mångenstädes icke skulle kunna genomföras på grund af de mångahanda göromål, med hvilka presterna redan nu äro öfverhopade. Hvad staten angår, så skulle dess intresse, att alla dess medborgare erhålla en god bildning, säkerligen mångenstädes lida ett väsentligt afbräck. Hvarken ökadt antal skolinspektörer eller förhöjda examensfordringar för skollärarne eller några andra åtgärder skulle kunna förekomma, att skolväsendet i ett stort antal kommuner råkade i ett afgjordt förfall. De som i syfte att få den medborgerliga bildningen förhöjd yrka på prestens aflägsnande från folkskolan, veta i sanning icke hvad de göra.

Ett annat ofta förnummet yrkande är att lärdomsskolan icke längre bör stå under uppsigt af biskop och domkapitel. Äfven här är det ej lätt att förstå anledningen till den på-

Digitized by Google

yrkade förändringen. Om det ock ligger inom möjlighetens område att i öfrigt dugliga biskopar kunna vara mindre förtrogna med läroverken och deras behof, så synes det vara svårt att försäkra sig om en mera sakkunnig läroverksstyrelse än den, som består af våra lektorer vid stiftsstädernas läroverk. Frågan synes emellertid vara för tidigt väckt. Först om och när den ur andra synpunkter behöfliga domkapitelsreformen blifver en verklighet, torde det blifva nödvändigt att erhålla förändrade bestämmelser angående sammansättningen af lärdomsskolans styrelse. Och kyrkans intresse i denna fråga är jemförelsevis underordnadt; hvad hon har att sörja för, är att kristendomsundervisningen vid våra allmänna läroverk blifver så god som möjligt. Och i detta afseende lemna de närvarande anordningarna särdeles mycket öfrigt att önska.

En genomgripande förändring hafva de tvenne seklen medfört med afseende på *sjuk- och fattigvård*. Det borgerliga samhället har kommit till insigt om sin ovilkorliga pligt att hjelpa och understödja sina lidande medlemmar, och en väsentlig del af de föreskrifter, som kyrkoordningen gifver angående fattigas och sjukas vård, hafva blifvit ersatta af bestämmelser i den verldsliga lagen. Dermed hafva kyrkan och hennes tjenare blifvit hänvisade till en väsentligen fri verksamhet på dessa områden. En sådan öfvas ock i våra dagar i icke ringa omfång. Men hvad som vore att önska, är, att denna verksamhet mera än på de flesta ställen sker blefve på ett fritt sätt ordnad såsom en kyrklig verksamhet. Detta gäller särskildt fattigvården, hvilken i de allra flesta fall icke kan på ett fullt tillfredsställande sätt tillgodoses genom de obligatoriska anordningarna i det borgerliga samhället. Behjertansvärda synas oss de ord vara, som *Schauman* i sin »Kyrkorätt» härom yttrar: »Den kyrkliga fattigvården, ehuru den, med afseende å tillgången å de medel den kan disponera, är underkastad en tillfällighet, kan och bör dock hafva en bestämd organisation, och denna sådan, att kyrkan derigenom äfven kan se de fattigas andliga väl till godo. Någon kollision mellan den legala och den kyrkliga fattigvården behöfver lika litet uppkomma som emellan den yttre sedlighetspolisen i ett samhälle och den vård om ett kristligt sedligt lif, hvilken kyr-

Digitized by Google

kan utöfvar, och hvilken vård enligt hos oss gällande författningar utöfvas icke blott förmedelst det gudomliga ordets allmänna förkunnande, utan äfven i en bestämd form och genom en särskild institution, nämligen i kyrkorådet.» Vi tillägga: de mer eller mindre sekteriska föreningarna i vårt land hafva, efter hvad vi tro oss veta, icke försummat denna gren af kristlig kärleksverksamhet; det tillkommer då kyrkan att äfven i detta hänseende icke stå tillbaka och derigenom gifva lastarne rum.

Vi hafva i några punkter sökt uppdraga en parallel mellan vår kyrkas rättsförhållanden år 1686 och år 1886 och dervid äfven gifvit en och annan antydning om hvad som, efter vårt sätt att se saken, för närvarande utgör vår kyrkas uppgift. Vi hafva dervid icke tagit någon egentlig hänsyn till en företeelse inom vårt kyrkliga lif, som, helt och hållet främmande för den tid, då vår kyrkoordning utgafs, på de sista åren plägat utgöra ett stående tema i alla kyrkliga tidsbetraktelser; vi mena separatismen inom kyrkan. Orsaken hvarföre vi i det föregående ej egnat denna någon särskild uppmärksamhet är att den icke omedelbart sammanhänger med det kyrkliga rättstillståndet. Det kan dock icke nekas, att den kyrkliga separatismens uppkomst och utveckling underlättats af de förändringar i det kyrkliga rättstillståndet, som under den nu ifrågavarande perioden ägt rum. Särskildt har den alltmer framträdande skilnaden mellan stat och kyrka och den allt mindre tillfredsställande lagstiftningen angående kyrkotukten varit egnade att möjliggöra separatismens uppträdande och framgång. Att nu separatismen blifvit en mycket betydande och äfven på vår kyrkas rättsförhållanden inverkande faktor i vårt kyrkliga lif, kan ej förnekas. Och ehuru vi villigt erkänna, att af denna rörelse mer än en god frukt framgått, som kommit såväl det borgerliga som det kyrkliga lifvet till godo, kan det icke heller nekas, att, såsom rörelsen i och för sig är både abnorm och inom vår kyrka oberättigad, den ock redan burit och säkerligen alltfort kommer att bära mycket betänkliga frukter såväl för vårt borgerliga som för vårt kyrkliga lif. Och gent emot detta onda har vår kyrka nu en uppgift, som för henne och hela vårt land är af den

Digitized by Google

största betydelse. Hufvudsakligen skall detta onda motarbetas på uppbyggelsens och den enskilda församlingsledningens väg. Men af vigt är ock, att de kyrkliga rättsförhållandena så ordnas, att de, på samma gång de äro egnade att befordra och underlätta utvecklingen af ett sundt kyrkligt lif, i sin mån kunna tjena till att motverka all slags osund växtlighet på det kyrkliga området. »En god lag», heter det i slutet af 1686 års kyrkoordning, »är grunden och likasom vägvisaren till all skicklighet»; och det tillägges: »och till dess rätta frukt och verkan fordras ett kraftigt eftertryck». Få vi en god rättslig ordning inom vår kyrka, och äro vi hvar i sin stad angelägna om en allvarlig och trogen efterlefnad af den kyrkliga ordningens kraf, så skall utan tvifvel separatismens makt lida ett väsentligt afbräck. På den rättsliga ordningen och dess punktliga efterlefnad beror icke allt; men såväl gent emot separatismen som med afseende på kyrkans ställning i allmänhet ligger dock mycken sanning i den gamla satsen: *serva ordinem, et ordo servabit te.*

MARTIN JOHANSSON.

Lapska bok- och kyrkospråket.

Hvar och en, som forskat efter uppkomsten af bildade bokspråk, vet huruledes sådana ingenstädes funnits till från begynnelsen, utan med mycken möda blifvit likasom utdragna (extracter) ur en tallös mängd af dialekter. Prester, skalder, historieskrifvare och språkforskare hafva känt sig tvungna att söka och följa bestämda lagar vid språkets användning och så ordna skriftspråket, att det måtte blifva begripligt för den allra största mängd af läsare och åhörare. Klart är, att det allmänna skriftspråket dock fått sin hufvudsakliga färg af den orts dialekt, som utgjort bildningens hufvudsäte. Det är nogsamt bekant, hvilken möda det kostat att åvägabringa ett allmänt gällande svenskt språk: och att den svenska allmogen, splittrad mellan en

Digitized by Google

mängd dialekter, så olika, att det ena landskapets innevånare hafva haft svårt att begripa sina grannars tungomål, ändock kunnat förmås att lära sig ett alldeles nytt språk, beror af regeringens fasta beslut, att hvarje svensk man skulle lära sig läsa sin bibel och sin katekes på detta nya mål. Hvad som först skedde i religionens namn, kom sedan den allmänna bildningen i rikt mått till godo.

De första lapska böcker, som utkommo i tryck, voro kyrkoherden i Piteå Nils Anderssons Abcbok och Sångbok eller handbok 1619. Sedermera dels trycktes dels lemnades i manuskript åtskilliga mer och mindre värderika arbeten på den dialekt, hvari författarne voro hemmastadde. Först år 1743 blef på allvar fråga om ett för hela Lappland gällande skriftspråk. Härom lemnar Hernösands konsistorii protokoll den 3 Aug. 1743 den bästa upplysningen. »På konsistoriets skrifvelse af den 4 Maj svarar pastorn i Lyksele Petr. Fjellström [1]) under den 28 ejusdem, att han rättat abcboken i det, som kunnat nödigt pröfvas, och densamma till pastor Læstadii öfverseende aflemnat, som ock henne återsändt har och genom skolmästaren Ask [2]) förlidne sommar samma bok öfverlemnat med begäran, att den tryckas måtte, men fått det svar, att det icke kunde ske förr än orthografien vore fastställd, så att ej vidare af honom tillgöras kunnat. Så förmäler ock berörde pastor Fjellström, att Luthers katekes är ånyo öfversatt, dock för ofvannämnda orsak ej undergått pastor Læstadii öfverseende. Men de af honom öfversatta evangelier och epistlar, Kristi pinas historia, morgon och aftonböner samt de öfriga kyrkoböner äro af pastor Læstadius öfversedda och kunna allesamman vara tryckfärdiga, så snart han får befallning, att det skall renskrifvas efter den nu brukliga orthografi. Så har ock pastor i Arjepluog Johan Læstadius under den 24

1) Fjellström, skollärare i Lyksele 1718, pastor derst. 1739, dog 1764. Kyrkoherden i Arjepluog (1731—1755) Johan Læstadius var sonson af slägtens stamfar af samma namn och farfar till bröderna Lars Levi och Petrus Læstadius.

2) Bernhard Ask, prestvigd 1730, lärare vid Skytteanska skolan 1739, död 1777, utmärkt lärare. Meningen är, att Ask aflemnat boken till Direktionen för lapska ecklesiastikverket.

Digitized by Google

April sistl. insändt ett manuskript af Luthers katekes, som han öfversatt på lapska merendels efter Piteå lapmarksdialekt, der hos förmälande, huru de härtill efter södra Lappmarkens dialekt utkomna abcböcker och katekeser skola för Piteå Lappmark vara mycket hinderliga och otydliga, samt att han denna sin öfversättning communicerat med missionären Mag. Holmbom till genomseende och erfarande, huruvida den i Luleå Lappmark nyttjas kunde, hvilken sig yttrat, att han deruti icke kunnat finna något hinderligt och obegripligt. I öfrigt begärde han, att denna öfversättning till tryck befordras måtte. Häruppå upplästes höglofliga direktionens skrifvelse af den 12 passato, hvaruti tillkännagifves, att den omtalta och tillförene projecterade presterskapets sammankomst till lapska språkets och dialekters reglerande ju förr dess heldre och innan vintertiden infaller må försiggå, med begäran, att consistorium ville antyda pastor Læstadius, Forsberg och Mag. Högström [1]) att till den ändan i Lyksele sammanträda. Med anledning häraf resolverade domkapitlet, att vederbörande skulle den 30 Sept. sig i Lyksele prestgård infinna».

Emedan Fjellström, ehuru född i Silbojok (Arjepluog) dock fått sin uppfostran hos Landshöfding Löwen i Vesterbotten och sedermera uteslutande tjenat i Lyksele, först som skollärare och sedan som kyrkoherde, så kände han blott södra Lappmarksdialekten, men hade äfven på vederbörandes befallning berest Pite och Lule Lappmarker för att taga reda på språket. Då Forsberg äfvenledes endast kände södra Lappmarkens språk, så var *Læstadius* den ende, som hade någon djupare kännedom af den norra (Piteå) dialekten. Härtill kom att kyrkoherden Ganander i Sjundo socken i Nyland, som från 1730 till 1744 varit komminister i Enontekis, samma år 1743 utgifvit en ny grammatik enligt nordlapska dialekten. Till följe häraf funno sig vederbörande föranlåtna att utsätta ett nytt sammanträde till år 1744 i April månad uti staden Umeå. Der sammanträffade Lektor

1) Forsberg, skollärare i Åsele 1732, pastor derst. 1741, flyttades till Alfta i Helsingl., der han förverkade sitt stora anseende. Högström, Philoph. Mag., prest och missionär 1741, pastor i Gellivare 1742 och i Skelefteå 1748, Theol. d:r 1772, död 1784.

Digitized by Google

Holmbom från Hernösand, som i 3 år såsom missionär eller visitator genomrest både norra och södra Lappmarkerne och studerat de särskilda dialekterna, samt ofvannämnde kyrkoherdarne Læstadius och Ganander. Då vid detta tillfälle nordlapskan var så starkt representerad, så borde väl intet klagomål hafva kommit i fråga öfver det bokspråk, hvars grunder vid detta tillfälle oåterkalleligen stadfästades. Sjelfva d:r Högström, som hufvudsakligen kände Gellivare och Luleå dialekten, tar visserligen detta måls försvar mot Scheffers yttrande, att det af alla dialekterne var den sträfvaste och råaste, påstående tvärtom, att den var den mest välljudande och ursprungligt lapska; [1]) men icke dess mindre ställer han sig den godkända boklapskan till efterrättelse i sina skrifter, och förklarar, att en hel mängd svenska dialekter vida mera aflägsnade sig ifrån boksvenskan än någon lapsk dialekt ifrån boklapskan (företalet till lapska postillan). Sedan församlingen under den följande tiden fått nya öfversättningar af bibel, nya testamentet, psalmbok, katekes, handbok samt ett antal andra skrifter jemte ett år 1780 tryckt för sin tid förträffligt lexikon, så stack år 1843 efter hundraårigt lugn en mörk stormby upp ifrån det aflägsna Enontekis, eller, såsom det efter Finlands förlust kallades, Karesuvanto [2]) efter den by dit kyrkan flyttades. Kyrkoherden L. L. Læstadius, som alltid gick sin egen väg, utgaf år 1842 en predikan på nordlapska eller kåtalapska på annandag jul, *(nobbe jåulå peive;* enligt boklapskan mubbe joulapeive). Förmodligen helsades denna med bifall af lapparne, ty följande året utarbetade han en biblisk historia, ett kort sammandrag af gamla testamentets skrifter (Tåluts suptsasah jubmela pirra ja almatji, pirra). Denna synes vara ännu mera afvikande från boklapskan. Manuskriptet framlades till granskning af Lappmarkspresterna på prestmötet i Piteå år 1843. Dessa ogillade de gjorda af-

1) Beskrifning öfver Lappmarkerna sid. 73.

2) Det finska uttalet är Karesuvanto, det svenska Karesvando. Prosten Læstadius kallar det *Karesawwuna* församling. Suvanto betyder det samma som det norrländska Sel, spakvatten. Enontekis gamla kyrka flyttades utföre elfven först till *Palujoki* och derifrån norrut till *Hätta*, der den nu befinner sig. L. L. Læstadius blef pastor i Karesvando 1825, i Pajala 1848—1861.

Digitized by Google

vikelserna, såsom det synes hufvudsakligen emedan dylika skrifter blefve utan all nytta för de sydliga lapparne. I ett svenskt företal till nämnde bibliska historia, som trycktes följande året, omnämner Læstadius denna anmärkning. Men han anser den utan betydelse, »derföre *att lapparnes språk och nation går först ut i södra Lappmarken, hvadan alla lapska böcker, som hädanefter tryckas, böra hafva mera afseende på norra dialekten, hvilken i alla fall är den renaste och kommer att bibehålla sig längst.* Att författaren uteslutit en hel hop barbarismer, som insmugit sig i den vanliga boklapskan, torde icke böra läggas honom till last. Han finner, att *wärald, slägta, riektesärdogwuol, nagen, salog* m. fl. äro lånta af svenskan och förlapskade».

Af denna Læstadii förklaring finna vi således, att ingen antikristisk myndighet behöfves till lapskans utrotande, hvarom Högström talar i förtalet till den lapska postillan. Det är ett verk af tingens eget kraf. Hålla vi oss först till de yttre anledningarne, så finna vi, att svenska missionssällskapet, som på ett utmärkt sätt bidragit att lyfta sydlapparnes bildning, alltid gjort svenskan till undervisningsspråk och det med sådan framgång, att lapparne anses stå högre i bildning än den svenska befolkningen. Hela det yngre slägtet har härigenom blifvit mer och mer främmande för fädrens tungomål, hvarvid de gamla ännu hänga med en lätt förklarlig förkärlek. I Sorsele och ännu mer i Arjepluog har lapskan ännu många vänner, ehuru ungdomen äfven derstädes allt mer tillegnar sig svenskan. Först i Jokmok, Qvikjok och Gellivare är svenskan ett för de flesta lappar främmande språk; dock har på de senare åren undervisningen börjat att drifvas på svenska i Jokmoks lappskolas folkskoleklass. Då Jukkasjärvis och Karesvandos lappar äro hemmastadda i finskan, så är det endast Jokmoks och Gellivare lappar, som hafva något trängande behof af kåtalapska skrifter, ehuru väl de äfven i grannsocknarne kunna begagnas.

Emellertid har denna nordlapskan eller kåtalapskan fått en aktningsbjudande företrädare i L. L. Læstadii brorson, prosten och ordensledamoten Joh. Læstadius i Jokmok, af hvilken vi hafva Åkerbloms bibliska historia, Mattei evangelium och den nyaste katekesen öfversatta på denna

Digitized by Google

dialekt. I hans fotspår har trädt folkskoleinspektören pastor Isak Johansson, som jemte finskan, sitt modersmål, äfven vunnit en väl vitsordad skicklighet i lapskan. Han har öfversatt tvenne andaktsböcker och författat en ganska dräpande nykterhetsskrift på kåtalapskan. Dessa pastor Johanssons skrifter äro tryckta på bekostnad af sällskapet *lapska missionens vänner*. Alla dessa skrifter äro, så vidt kändt blifvit, för nordlapparne synnerligen välkomna; men ett helt annat intryck hafva de gjort på boklapskans gamla vänner synnerligen bland södra Lappmarkens prester. De anse tilltaget att utgifva skrifter till lappförsamlingens tjenst på en särskildt dialekt lika otillständigt som om man började att till församlingarnes tjenst, med förbigående af rikssvenskan, utgifva skrifter på vesterbotniska eller Elfdalsmål. Den mest energiska försvararen af boklapskan är kyrkoherden Mörtzell i Stensele, hvilken utgifvit en öfversättning af Odhners lärobok i fäderneslandets historia, som prisas af lappfödda ynglingar icke utan en viss national stolthet, derföre att de här kunnat se, hvartill deras språk duger. Hans med mycken möda utarbetade räknebok går i samma riktning, hvari Finlands magistrar arbeta, nämligen att finna fosterländska uttryck för alla vetenskapliga termer. Klart är att den icke kan komma till användning i södra Lappmarken, sedan nu all undervisning börjat att drifvas på svenska.

Härtill kommer, att kyrkoherden Mörtzell har utarbetat en ny förbättrad och tillökad upplaga af lapska psalmboken, till hvars tryckning dock inga medel förefinnas. Man har emot den lapska psalmboken af 1849 gjort samma anmärkning som mot den svenska, att den lutar till pelagianism. Dertill kommer, att språket i åtskilligt ej skall vara rätt begripligt för lapparne. Med somliga psalmer (såsom den första) har man förfarit likasom de svenska förbättrarena. Man har ryckt bort det högstämda bildspråket och insatt en temligen platt prosa. Slutligen äro rimmen både i de nya och gamla lapska psalmerna alltför skroftiga, ty i de tvåstafviga nöjde man sig blott att samma vokaler återkommo. Dock finnes ett antal, som ej drabbas af denna anmärkning. Vi öfverlemna åt kännare att bedömma rig-

Digitized by Google

tigheten af dessa anmärkningar, dem vi från andra upptagit.

Genom den norrlapska språkemancipation, som åstadkoms af prosten L. L. Læstadius har man visserligen lyckats att störta boklapskan, men såsom det ofta går vid dylika emancipationer, så drages kåtalapskan med i fallet och hela språkets försvinnande påskyndas.

Man frågar sig, hur regeringen skall förhålla sig till de stridande parterna. Skall den bekosta utarbetningen och tryckningen af dubbla biblar, dubbla nya testamenten, dubbla psalmböcker, dubbla katekeser, dubbla handböcker, dubbla andaktsböcker? Nej, svara nordlapparne, våra södra bröder hafva ju redan öfvergifvit sina fäders språk. För dem behöfves således inga statsanslag. Härtill svara sydlapparne: »Torneå-lapparne (Jukkasjärvi och Karesvando) tala alla finska, således fordrar man, att regeringen skall skapa och underhålla en litteratur till förmån för endast tvenne pastorater, nämligen Jokmok och Gellivare, eller rättare sagdt för en ringa del af dessa begge pastorats befolkning».

Nu framgår af sig sjelf den frågan: Är då lapska språkets försvinnande någon verklig olycka för detta folk, eller är det icke snarare en ovärderlig vinst att få utbyta detta fattiga och otympliga tungomål utan någon nämnvärd litteratur mot ett så rikt som svenskan? Är det icke ett välinredt palats, som man får taga i besittning i stället för den eländiga lappkåtan? Härvid göra lapskans vänner den invändningen, att detta språk icke är fattigt utan tvärtom i åtskilliga delar rikare, än något europeiskt språk; ty hvarest finner man en sådan rikedom för verbformer, hvarigenom tankens finaste nyancering kan återgifvas? Hvarest finner man en sådan böjlighet och kasusrikedom hos partiklarne? Hvarest finner man en så otalig rikedom på namn för olika klasser och arter af renar, hundar och andra lappen omgifvande föremål? Ja, visserligen: allt detta må vara sant; men när fråga uppstår om allmänbegrepp för allt hvad som till religion och samhällslif hörer, huru står det då till med denna rikedom? Huru reder sig lapskan med allt som till jordbruk, näringar och handel hörer: måste hon då ej göra oerhörda lån från de civiliserade

Digitized by Google

språken? Och öfverflöda ej ännu i dag de kåtalapska skrifterna af främmande ord? I sin fosterländska ifver att undfly barbarismer tillskapar L. L. Læstadius nya ord, som väl af ingen lapp kunna förstås, såsom *Raase ålmai sebre* (gräs- eller örtmennisko-sällskapet) = botaniska sällskapet, såsom vi se af titelbladet på hans bibliska historia.

Gå vi nu sjelfva sakförhållandena på lifvet, så gestalta sig dessa sålunda. Vore det möjligt eller ens önskligt att återställa det gamla nomadlifvet i sin ursprungliga vildhet, så skulle lapskans försvinnande vara oersättlig, emedan dess rikedom på namn för allt, som till nomadlifvet hörer, af intet annat språk kan ersättas. Vi hänvisa rörande denna sak till G. von Düben, Lappland och lapparne sid. 296 o. f. Men hela det moderna samhället kommer genom händelsernas inre tvång på alla sidor i strid med detta nomadlif. Vi vilja nu ej tala om de oupphörliga tvisterna med nybyggarena, som af inga myndigheter kunna förekommas och som blifva allt hårdare ju tätare nybyggena blifva. Sjelfva den storartade omsorgen om lapparnes bildning både i stats- och missionsskolor skall i längden verka förlamande på nomadlifvet, emedan mången lappyngling och lappflicka skall fatta smak för det svenska lefnadssättet och taga tjenst hos den svenska befolkningen. Och de som återvända, sedan de i åratal bott i varma kamrar, skola hafva svårt att under de bistra vinternätternas snöstormar täfla med renen, hunden och vargen i härdighet. Härigenom komma renägarena i saknad af denna hundsega tjenareskara, för hvilken det var likgiltigt, antingen den låg öfversnögad i drifvan eller vid stockelden i kåtan. Renarne blifva sämre vårdade och vargarne få förstöra hjorden. Skall då undervisningen och uppfostran upphöra? För ingen del. Vägen går framåt, den går ej tillbaka! De svårigheter, som i senare tider möta nomadlifvet, kunna omöjligen afhjelpas på det gamla oförståndets och råhetens väg; ty för hvarje steg, nomaden går, sammanstöter han med nya lagar, anordningar och svårigheter, om hvilka fäderna ej hade någon aning. Utom nybyggarebefolkningens hotande tillväxt kan nomaden ej annat än med oro åskåda skogarnes fortgående skiftning och borthuggning, emedan trädlafven utgör den enda födan för renarne

Digitized by Google

i flenår, då isskorpa eller flen lägger sig öfver mossan och gör den oåtkomlig.

Sjelfva de öfver fjällen öppnade kommunicationerna och i synnerhet jernvägarne måste draga uppföre till fjällen en mängd nybyggare, som alltmera undantränger *den fattige lappmannen*.

De lappar, som i tid förvandlat sina renhjordar till hemmanslotter, hafva visserligen i första ledet varit dåliga jordbrukare, men deras efterkommande hafva vanligen gripit saken an med svenskt allvar och täfla i duglighet med sina svenska och finska grannar. Enligt uppgifterna till prestmötet i Hernösand år 1883 utgjorde den jordbrukande lappbefolkningen i

Sorsele	146	personer	Gellivare	80	personer [1])
Tärna	131	»	Jokmok	87	»
Stensele	15	»	Qvikjok	11	»
Arjeploug	62	»	Öfverluleå	33	»
Malå	86	»	Hotagen	16	»
Arvidsjaur	145	»	Frostviken	50	»

Att svenska språket är ett lifsvilkor för jordbrukaren, som dagligen har att göra med svenskar, behöfver väl ingen bevisning. Men genom den framträngande odlingen kommer äfven nomaden i allt lifligare beröring med svenska näringsidkare, svenska ämbetsmän och svenska domstolar, inför hvilka han står som ett hjelplöst barn, om han ej sjelf är mägtig svenskan.

Men äfven i religiöst hänseende kan lappen ej reda sig mot dessa kringströfvande partichefer, som arbeta på kristenbetens sönderslitning, derest han saknar svensk språkkunskap och dermed möjligheten att af utgifna skrifter komma till frågornas rot. Härtill kommer att ett rått och outveckladt språk lemnar menniskan qvar i sin andliga sömn; då deremot ett rikt och bildadt tungomål oupphörligen jagar upp eftertanken till nya begrepp och åsigter, derest några anlag förefinnas. Menniskan är ej gjord för språkets

1) Att endast 80 lappar tillhörande jordbruket upptagas i Gellivare, kommer deraf, att vederbörande räkna till svensk befolkning alla dem som aflagt lapsk klädedrägt och lapskt tungomål, hvilka lära utgöra öfver 500.

Digitized by Google

skull utan språket för menniskans. Att lapskans undergång kännes bitter för det äldre slägtet, är lättbegripligt, och att de glädjas, när de få höra en lapsk predikan, är klart. Men då inga lappar ingå i prestämbetet, och då de svenskar som lära sig lapskan ej få begagna den i dagligt tal, så komma de sällan till någon magt öfver språket.

Härmed äro vi långt ifrån att gilla den fullkomliga försummelsen af lapskans vetenskapliga behandling under de sista hundra åren. Allt sedan Lindahl och Öhrling år 1780 utgåfvo sitt lapska lexikon med en kort uppränning till grammatik, så är ingenting åtgjordt i den vägen. Ej det ringaste är åtgjordt för att framlägga de grundsatser man följt vid främmande ords ombildning till lapska, icke heller för olikheten mellan dialekterna. Syntaxen är alldeles försummad. Det gamla lexikonet är ej rätt användbart för andra, än dem, som kunna latin, emedan en mängd förklaringar endast göras på detta språk. Dertill kommer, att en hel mängd lapska ord ej lära vara upptagna och, sedan nu kåtalapskan tagit rodret i sina händer, så blir förlägenheten ännu större för dem, som vilja inhemta detta tungomål.

Förnämsta orsaken, hvarföre vi yrka på lapskans vetenskapliga behandling af komparative språkforskare, är dock dess betydelse för etnologien. Alla de öfre lagren af fornnordiskt, svenskt, norskt och finskt ursprung måste *åtskiljas*, och afschaktas, så att man får se det ursprungligen lapska ordförrådet, för att deraf leda sig till kännedom af den plats, som det skall intaga i språkutvecklingens historia. Då lapparne sjelfva ingenting kunna åtgöra, så synes deras förmyndare, det svenska folket, böra genom sina lärde gripa saken an ju förr dess heldre, medan ännu de källor finnas qvar i de lefvandes land, ur hvilkas rika förråd språkforskaren kan ösa. Bekantskap med det norrländska allmogemålet synes vara ett oundgängligt vilkor, emedan en mängd lapska ord derifrån lära hafva sitt ursprung.

Ett bedja vi till Gud, att det lapska folket ej med det svenska språket må ikläda sig svensk flärd och svenskt öfverdåd, utan svenskt allvar och svensk gudsfruktan!

L. LANDGREN.

Digitized by Google

Kirkelige og religiöse tilstande i Danmark 1884—1885.

De sidst forlöbne to år kunne närmest betegnes som *stilstandsår* for vor kirke. Dermed er dog ingenlunde meningen den, at der intet skulde väre udrettet, men derimod, at der på det ydre, kirkelovgivningens, område ikke er sket nogen forandring. Men jo mindre der er sket udadtil, desto mere er der, måske netop derfor, udrettet *indadtil*. Sagen er, at den sörgelige storpolitiske kamp, i hvilken »venstre» forgäves söger at tiltvinge sig en grundlovsstridig enemagt igjennem folketinget, således har optaget al opmärksomhed, at der ikke er plads til mere. Den grundtvigske retning i vor kirke har heller ikke siden Askov-sagen henvendt sig til den konfessionslöse rigsdag med kirkelige lovforslag, som denne kunde benytte imod ministeriet. Måske er det begyndt at gå op for disse mere varmhjertede end skarptseende mänd, at medens de sögte at fremme kirkens frihed, kom de netop igennem rigsdagen til at binde den med de hårdeste statskirkelige bånd, eller måske har det vist sig, at der er en sådan uoverensstemmelse imellem partipolitikens ledende mänd og i al fald de äldre, ikke-radikale, grundtvigianere, at der ikke längere var nogen samvirken mulig. I hvert fald kunne vi kun gläde os over, som sagerne stå, at ingen kirkelige forhold have väret forelagt folketinget, der kun vilde have behandlet dem agitatorisk. Når man imidlertid deroverfor vil gjöre gjäldende, at der dog ikke kan väre vundet meget ved i så fald at ledes af et kirkeministerium, hvis chef heller ikke behöver at väre bundet til nogen luthersk konfession, ville vi dog dertil bemärke, at der er den store forskjel, at sager, som afgjöres af dette, som oftest have väret behandlede af de rette mellemmstanser, til hvis mening kirkeministeriet ikke undlader at tage behörigt hensyn.

Men siden vi ere her ved forholdet imellem kirke og stat, vil jeg allerede nu beröre, at *Askov-sagen* har fundet *sin endelige afgjörelse ved höjesterets dom*. Denne sag blev i november 1881 anlagt imod syv präster, fordi de havde underskrevet Askov-adressen og tilbagevist ministeriets irette-

Digitized by Google

sättelse i den anledning. I februar 1883 fældede provsteretten (provst og herredsfogeden) dommen, ved hvilken de anklagede frikjendtes dog mod at betale sagens omkostninger, medens herredsfogeden vilde have dem mulkterede. Ved landemodsdommen (biskop og stiftsamtmanden) blev de også frikjendte dog mod at betale en större mulkt. Ved höjesteret, hvor de vare tiltalte »for deres forhold med hensyn til det af dem i forening med andre präster og en del menighedsmedlemmer med tilsidesättelse af hensynet til deres embeder som präster i folkekirken og til de anordnede myndigheder i samme undertegnede andragende til rigsdagen om forandringer i folkekirkens love og ordninger, såvelsom for den måde, på hvilken de have tilfadt sig i erklæringen til ministeriet at tilbagevise den dem af dette i den anledning tilkjendegivne misbilligelse», bleve de tiltalte også *frikjendte, dog mod at betale sagens omkostninger*. Ikke destomindre kan dog ministeriet siges at have været i sin gode ret til at anlägge sagen, om det end havde været bedre at have ventet noget. Thi foranledningen var denne, at i den först foreliggende beretning om Askov-adressen, var rigsdagen ene nävnt som den, til hvem den var stillet, og på grund af et uheldigt indskud om Roskilde konvents forhandlinger kunde »dansk kirketidende» först i nummeret for 11:te september meddele, at når andragendet var kaldet en henvendelse »til den danske rigsdag», måtte det dertil bemärkes, at man *strax fra begyndelsen af* havde været enig om at henvende sig til lovgivningsmagten i det hele, altså *både* til regjering *og* rigsdag. Men allerede forinden, den syvende september, havde ministeriet uddelt sin irettesättelse. Og da nu denne *under den givne forudsätning* tilbagevistes af modtagerne dels under en fälles erkläring dels med tilföjelse af en sådan form: »at jeg ikke kan ansé ministeriets misbilligelse i denne sag som berettiget og endnu mindre som bindende for mig i lignende fremtidige tilfälde», anlagde ministeriet sagen, og det er *kun*, fordi de forudsätninger, fra hvilke de to parter ere gåede ud, vare forskjellige, at de tiltalte ere blevne frikjendte. Hvad det vigtigste fremtidige punkt angår, nemlig prästernes ret til at indgive erklæringer og andragender angående kirkelige forhold også sammen med menigheden igjennem rigsdagen, da er der

Digitized by Google

ikke nedlagt noget forbud derimod, men dels ere prästerne som präster i folkekirken närmest henvist til deres overordnede myndigheder, dels vil det vist også, i betragtning af tiderne, oftest väre önskeligt, om denne vej välges.

En sådan »*myndighed*» er desuden kommen til, og det viser sig, at prästerne i rette erkjendelse af, hvad denne muligvis måtte komme til at udrette, har henvist flere sager dertil. Denne myndighed er det nylig oprettede *kirkeråd*, som i de to forlöbne år har haft sine septembermöder. Regjeringen havde forelagt rådet i juni 1884 flere spörgsmål til betänkning. Det vigtigste var *om udvidelse*, navnlig med läg-medlemmer, *af det kirkelige råd* og af landemoderne. Det viser sig her, at ministeriet har det rette syn på sagen, at skal det kirkelige råd få betydning og värd for menighederne, og skal der kunne nås engang at få en kirkeforfatning, så må lägmandselementet med. Da der imidlertid under sagens behandling viste sig meget afvigende anskuelser, forbeholdt rådet sig ved näste års möde at gjenoptage sagen, efter at den var bleven forelagt landemoderne (biskop, stiftamtmand og provster). På landemoderne blev sagen altså forhandlet i år. Det drejede sig om, at kirkerådet skulde söges forstärket med et medlem af lägstanden for hvert stift, der blev at udvälge af stiftets landemode; dette måtte da forinden först udvides med valgte medlemmer, nemlig en präst og to lägmänd for hvert provsti. Valget af prästen kunde let afgjöres ved afstemning iblandt provstiets präster; hvad valget af lägmanden angik, henviste ministeriet til tre mulige fremgangsmåder, enten at gjenoptage den gamle i loven anordnede medhjälperinstitution eller at gjöre et fornyet forsög på indförelse i stedet derfor af menighedsråd eller at lade de mänd, der skulde välge delegerede til landemoderne, fremgå ved direkte valg af menighedsmedlemmerne. Det vanskelige punkt bliver selvfölgelig valget af lägmänd, thi hvilke garantier kan der gives for gode valg? Det at bo og väre stemmeberettiget i provstiet og »at slutte sig til kirken» er sandelig ingen tilstrækkelig religiös eller kirkelig garanti, og i vor tid, hvor politiken borer sig ind overalt, vilde den selvfölgelig også vise sig her. Det viste sig også, at betänkelighederne drejede sig herom, ligesom også om ad denne vej at nå til

Digitized by Google

en kirkeforfatning, hvortil udkrävedes rigsdagens medvirkning, hvilken sidste heller aldrig har väret antydet udelukket. Men da alle vare enige om lägmandselementets betydning, mente man også nok at kunne finde en valgmåde, der muliggjorde valg af gode kristne. Sagen har nu atter väret behandlet af kirkerådet i dette års septembermöde.

Blandt andre sager, der af kirkerådet var forelagt landemoderne, forhandledes også om, hvorvidt der önskedes *en forandring i den nu brugelige form af skriftemålet i forbindelse med absolution*. Den overvejende stemning var for en bibeholdelse af den gamle ordning, dog at der også kunde gives en undtagelsesvis frihed for det nu brugelige skriftemål [1]). Hvad de andre punkter angik, nemlig at *dåbspagtens text* förtes tilbage til den oprindelige form, viste der sig fuld samstemning, ligesom der også viste sig flertal for önskeligheden af at få *en ny prädike-texträkke*. Den sidste sag er nu bleven virkelighed. Under 2:den februar 1885 autoriseredes nemlig de nye prädiketexter til brug ved gudstjenesten ved siden af den i alterbogen anordnede texträkke fra förste söndag i advent. Präster, der måtte önske sig fritagne for at prädike over de nye texter, skulde för kirkeårets begyndelse melde dette igjennem provsten til biskoppen, og skulde flertallet af en menigheds medlemmer udtale sig imod indförelsen af den nye texträkke, da bortfaldt denne for den vedkommende menighed. På ni angivne sön- og helligdage skulde det desuden väre uforment at holde sig til de gamle texter, ligesom også disses evangelier skulde have eneret ved altertjenesten.

Det vil heraf ses, at der er taget såmeget hensyn som muligt både til präst og menighed, så der ikke öves nogen

1) I et circulaire af 26:de sept. 1885 fra kirkeministeriet har kongen bifaldet, at biskopperne, hvor präst og menighed enes derom, kunne approbere en forandret fremgangsmåde ved skriftemålet, således at den altergangen forudgående personlige tilsigelse af syndernes forladelse med håndspåläggelse indledes med följende spörgsmål af prästen:

Bekjender du, at du er en synder, trängende til Guds nåde?

Tror du på Guds nåde i Kristo vor Herre, og begjärer du hans syndsforladelses tröst?

Vil du efter den nåde, han selv vil forlene, vandre i det nye levned i hans efterfölgelse?

Så tilsiger jeg dig o. s. v.

Digitized by Google

tvang, men gives al önskelig frihed ved den bekjendtgjörelse, som har endt lange forhandlinger. At navnlig äldre præster i begyndelsen ville blive ved de gamle texter er let forståeligt, men at de nye også ville blive grebne med gläde af mange er sikkert, og de ville uden tvivl virke åndeligt befrugtende ind på præst og menighed.

Det vil således allerede heraf ses, at der foreligger fuldt op af arbejde for kirkerådet. Når så hertil kommer, at der yderligere indgår andragender til det, som fra Fyens stiftskonvent om fremragende og äldre mænds adgang til præsteembeder i folkekirken uden de sädvanlige vilkår, vil man se, at det kan väre kaldet til at öve en betydelig indflydelse. Og dette er såmeget desto heldigere, som vor kirke har *mistet* den mand, der ifölge sin autoritet holdt meget sammen i vore kirkeforhold, og fra hvem der altid under bevägede forhold kom retledende og vägtige ord. Den tredie februar 1884 hensov nemlig Själlands stifts gamle *biskop, Hans Lassen Martensen.* Allerede forinden, under en og tyvende januar, var *biskop Fog* i Århus bleven valgt til hans efterfölger fra midten af april, men måtte således tidligere tage arven op. Her skal ikke dväles ved, hvad biskop Martensen var; hans navn har en god klang vidt ud over vort lille land, hans dogmatik og särlig hans ethik samt hans rige prädikener ville länge sikre ham betydning. Men ved det at han beklädte Själlands bispestol i omtrent tredive år har han fået en indflydelse på vor kirke, som, om den end var noget for tilbageholdende på enkelte punkter, dog i det väsenlige har väret til megen velsignelse. Han kunde ikke erstattes. Men også af den grund har kirkerådet sin betydning, fordi enkeltmanden derved mindre vilde savnes, hvor, som nu, biskoppernes samlede erkläring kunde foreligge. Hans eftermand, biskop Brun Juul Fog, hörer til den mynster-martensenske retning og er en ädel og dyb natur. I sit *hyrdebrev* til prästerne i Själlands stift siger han således: »allerede må jeg beväges til dyb ydmyghed ved at betänke, at jeg overtager embedet efter en mand, til hvem jeg fra min tidlige ungdom, og med mig vistnok de fleste af eder, har skuet op med en höjagtelse, beundring og kjärlighed, som årene kun har ladet voxe, en mand, der i tale og skrift har virket og udrettet, hvad der kun har

Digitized by Google

väret givet såre få, selv når vi kaste blikket ud over vide tider, i hvilke det möder så mange ved åndens, hjertets og villiens evner og ved så stor en virksomhed udmärkede mänd, der have beklädt denne bispestol.» Men hans fortröstning er »at väre forvisset om, at vi stå i et kirkesamfund, det evangelisk-lutherske, der bestemtere end noget andet har bekjendt, at vi retfärdiggjöres alene af Guds nåde formedelst troen på Jesus Kristus. Også dette er mig en fortröstning, at der i Danmarks prästeskab, hvor forskjellige meninger og anskuelser end kunne väre om mangt og meget, dog er en almindelig enighed om at ville holde fast ved denne bekjendelse.» Det er sikkert ikke at vente, at kirken under ham vil beträde nye baner, men derimod holde sig på de gamle stier, medens det på den anden side nok kan tänkes, at biskop Fog, der så länge har stået i prästernes räkke, vil have et mere lydhört öre end hans formand for disses og dermed for menighedernes berettigede krav.

Et anliggende, som havde ikke ringe betydning, var det, at fremragende mänd af forskjellige denominationer stävnede sammen til *»evangelisk-alliances» ottende möde i Kjöbenhavn* i september forrige år. Man var, som bekjendt, tidligere bleven enig om, at Sverrig burde have fortrin til at få et sådant möde, og alt var blevet ordnet til at holde det i Stockholm, da der uventet viste sig sådanne vanskeligheder, at det syntes hensigtsmässigere at forandre mödestedet. Men ved det at det skete med så kort varsel, var stemningen for det kun lidet beredt hernede, og det var at forudse, at det ikke vilde få megen betydning for vor kirkeafdeling, om end nok for de enkelte deltagere. Desto mere äre tilkommer derfor de mänd, som med hädersgubben d:r *Kalkar* og provst *Vahl* i spidsen tog dette foretagende op og förte det smukt igjennem. Allerede forinden alliancen trådte sammen, var der blevet undertegnet *en adresse*, der på grund af den korte tid dog fik forholdsvis få underskrifter, hvori först udtaltes en hjertelig samstemning med alliancens mål: at styrke den åndens enhed, der forbinder alle sande evangeliske kristne uagtet de konfessionelle forskjelle. Men idet der pegedes hen på det store mål ved Herrens egen kirkestyrelse, at alle evangeliske kristne kunde mödes

Digitized by Google

i broderlig kjärlighed og samarbejde på sand kirkelig fællesgrund, föjedes der til, at »skal dette mål nås, må opgaven efter vor formening blive denne: både at stå fast på den hellige almindelige kirkes trosgrund, og tillige finde et kort og betegnende udtryk for det *säregne*, der er fælles for alle evangeliske kristne og dog er rummeligt nok til at give plads for de forskjelligheder, der findes iblandt dem. Den udtrykkelige vedkjendelse af den hellige almindelige kirkes äldgamle dåbspagt i forening med dåben samt af Fadervor synes os derfor at väre den förste uafviselige fordring, der må stilles til en sand kirkelig alliances program. Og skulle vi dernäst give det säregne, der gjör de evangeliske kirkesamfund til et eget lem på Herrens legeme, et fyldestgjörende udtryk, tör vi ikke med eder söge dette i visse läresätninger, da sådanne altid og overalt mere have väret og ere udtryk for troens erkjendelse end for selve troslivet i hjerterne». Adressen fremhäver dernäst, at det, der giver den evangeliske kristenhed sit åndelige särpräg, ligger dybere, end det kan udtales i läresätninger; det begrundes nemlig i de evangeliske *menigheders* forhold til Herrens nådemidler: »at vi kun anerkjende dåb og nadver efter Jesu Kristi indstiftelse som de salighedsmidler, hvorigjennem troende mennesker delagtiggjöres i hans evige liv, og at vi kun ansé den hellige skrift som guddommelig rettesnor for menighedens oplysning og opbyggelse på troens grund.» Kun ved en sådan eller lignende udtalelse menes at finde det rette udtryk. Vi må da hertil sige, at medens vi i meget kunne slutte os til adressen, må vi dog önske sådanne modifikationer i den, at Guds ord stilles i lige räkke med dåb og nadver som salighedsmiddel, og at Guds ord, der også indeholdes i den hellige skrift, ikke kun betegnes ved dette sidste udtryk, ligesom at det heller ikke er skriftens eneste betydning at väre guddommelig rettesnor o. s. v. Disse grunde have i hvert fald afholdt ikke få, som ellers samstemmede med adressen, fra at underskrive den. *Alliancemöderne* fandt da sted i »Bethesda» i Kjöbenhavn, selvfölgelig under megen deltagelse, men dog uden egenlig tilslutning. Dertil bidrog vel noget de fremmede sprog, men mere dog, at det lutherske element var så lidet fremträdende. Derimod havde det for enkeltmand megen betydning at

Digitized by Google

höre og tale med mänd som Godet, Monod'erne, Christlieb, Fliedner og flere andre, ligesom det heller ikke kan regnes ringe, at de fremmede derved kom til at läre noget af vore kirkelige forhold at kjende. Men nogen anden blivende betydning vil det neppe få for vor kirkeafdeling, end at der er blevet *oprettet en säregen dansk afdeling af alliancen.* Denne kräver alene af sine medlemmer, at de skulle väre »döbte evangeliske kristne, som vedkjende sig forsagelsen og troen efter den apostoliske trosbekjendelse, samt Herrens to sakramenter og den hellige skrift». Det viser sig heri, at man har syn for herhjemme, at skal alliancen vinde nogen tilslutning iblandt os, må tilslutningsvilkårene ändres. I den *svarskrivelse,* som indlöb på ovenomtalte adresse fra evangelisk alliances bestyrelse, udtales först en påskjönnelse af den mödte deltagelse, og dernäst hedder det om resolutionerne af 1846, at alliancen i dem sögte »at sammenfatte de grundsandheder, der ere bindende for alle dem, som kalde sig selv kristne. Denne grundvold skulde imidlertid aldrig opfattes under synspunktet af en trosbekjendelse, men simpelthen påpege de personer, det var önskeligt at have til medlemmer af en evangelisk alliance. Forsamlingen önsker tillige udtrykkelig at fremhäve den kjendsgjerning, at formålet for den evangeliske alliance ikke er at virke til foreningen af de forskjellige kristne kirkeafdelinger, hvor önskelig en sådan forening end måtte betragtes, men at söge enighedens ånd bevaret i fredens bånd.» Hvor imödekommende end således svarskrivelsen stiller sig, kan den dog langtfra betragtes som noget egenlig svar på den opstillede henstilling, eller må måske netop ved at undvige denne betragtes som et tegn på, at den endnu ikke kan fravige resolutionerne af 1846. För det sker, vil neppe lutherske kirkesamfund ret kunne slutte sig til alliancen, hvis beströbelser vi forövrigt kun önske må krones med held.

Efter dette internationale möde holdtes der *et kirkeligt möde* af präster og lägfolk *i Odense* den 15:de-16:de oktober 1884. Inbydelsen, der var udstedt efter opfordring af en del jydske präster, var undertegnet af prästerne Vilh. Beck, J. Clausen og V. Götzsche. Det hed deri: »som bestemmende for mödets kirkelige karakter og grundsätning går man ud fra, at prästefrihed, dogmatisk og liturgisk

Digitized by Google

frihed, vil före til vor evangelisk-lutherske folkekirkes oplösning, og at man derfor må modsätte sig samme. Denne indbydelse rettes derfor kun til sådanne som kunne tilträde denne grundbetragtning; og prästefriheds-spörgsmålet vil som följe heraf ikke blive gjort til gjenstand for forhandling på mödet». Forhandlingsgjenstandene vare forövrigt: 1. Om ändring i prästelöftet, som i sin nuvärende form sätter symbolerne på lige trin med den hellige skrift. 2. Om lettere adgang for äldre lägfolk til prästestillingen i folkekirken. 3. Om prästers selvkommunion. 4. Om konfirmation (og börnekommunion). 5. Om forbindelsen mellem skriftemålet og nadveren. 6. Om fraskiltes vielse. 7. Om prästers indflydelse på bispevalget. Altså väsenlig de samme punkter, som forhandledes på Askov-mödet, og forsåvidt et glädeligt tegn på, at der indenfor de to store retninger, den indre missions og den grundtvigske, måtte kunne arbejdes hen til enhed på et stort reformområde. Men dette var ikke de videstgående nok, og der rejstes en indsigelse imod at prästefrihedsvennerne vare udelukkede. Vi mene nu også, at dette kunde have väret undgået, og at man kunde have villet indskränke sig til ikke at ville forhandle prästefrihedsspörgsmålet, der, som oplösende folkekirken, var selvmodsigende for dennes medlemmer at forhandle. Men indbyderne havde gjort dette med beråd hu, fordi de ikke troede det muligt eller i al fald ikke frugtbart at forhandle, ikke blot om dette ämne, men ikke engang om reformspörgsmål, thi så vidt vi have forstået, söge disse (o: prästefrihedsvennerne) hovedlösningen af reformspörgsmålene i indförelse af prästefrihed; fra deres synspunkt med en vis ret; thi »skal en prest have frihed til at läre og forrette gudstjenesten, som han synes, uden at väre bunden eller forpligtet til et bestemt kirkesamfund og dettes tro, läre og ritus, da synes alle reformbeströbelser indenfor vor evangelisk-lutherske folkekirke at väre helt overflödige». Og måske have indbyderne ret heri. Mödet var talrigt besögt, deriblandt af 180 präster. I den förste resolution udtalte kirkemödet, med stor stemmeflerhed, *önskeligheden af en ändring i prästelöftet* således, at i stedet for det nuvärende löfte, (at läre Guds ord rent og purt, som det findes i skriften og de symbolske böger) dette punkt kommer

Digitized by Google

til at lyde: »at jeg vil beflitte mig på at forkynde Guds ord rent og purt, som det findes i den hellige skrift og i overensstemmelse med den dansk-evangelisk-lutherske kirkes symbolske skrifter». Ligeledes var der stor stemmeflerhed for den *anden resolution*, som udtaler önskeligheden af, at det tillades mänd, som i en »äldre alder föle kald til prästegjerningen, og som have godt vidnesbyrd i menigheden, at underkaste sig en theologisk embedsexamen uden först at have taget examen artium og philosophicum». Angående *prästernes selvkommunion* var man enig om önskeligheden af for disse at få deres gamle ret dertil tilbage. Hvad *konfirmation og börnekommunion* angår, udtalte man sig for önskeligheden af, at overhöringen af konfirmanderne henlägges til en tidligere dag end selve konfirmationshandlingen, og at konfirmanderne i dette tilfälde kunde stedes til nadveren umiddelbart efter konfirmationen og uden foregående särligt skriftemål og absolution. I särligt undtagelses tilfälde skulde konfirmation og nadvere kunne finde sted med et barn under den almindelige minimumsalder (fjorten år). Om *forbindelsen mellem skriftemålet og nadveren* udtaltes, at denne i overenstemmende med den augsburgske konfession bör bibeholdes som regel i vor kirke, dog kunne enkelte undtagelser tilstedes. »Skulde derimod nogen af principielle grunde önske sig fritagen for absolution, bör et sådant önske overlades til biskoppens prövelse og afgjörelse». Ligeledes udtalte man sig for önskeligheden af at tilstede *altergang ved aftensangs-gudstjeneste*, og udenfor dagsordenen vedtog man at udtale önsket om en *lämpelig revision af vort ritual og vor alterbog* og navnlig optagelse af en syndsbekjendelse og trosbekjendelsen som led af söndagsgudstjenesten. Endelig udtalte mödet det som »et berettiget krav såvel fra prästernes som fra hele menighedens side, at *ingen präst forpligtes til at vie fraskilte*», og det henvender sig til regjeringen med bön om, at skilsmisse kun må ske ved domstolene, ikke ved bevilling. Resolutionerne vedtog man at sende igjennem Fyens biskop til kultusministeriet med anmodning om, at de må blive tagne under overvejelse. Det vil heraf ses, at der foreligger stof til ikke få reformer, og at mödet tillige indser, hvad også meget behöves, at de må tages under overvejelse, for at virkeliggjörelsen

Digitized by Google

af dem må träde frem om end i en noget anden form; ikke mindst vilde det sikkert vise sig på det sidste punkt, som angår det vanskelige forhold mellem kirke og stat.

Dette *sidste* år har väret mere stille. Ikke mindst fordi sindene have väret så stärkt optaget af storpolitiken, og det har vist sig, at vor bondestand, som i lang tid er bleven smigret og rost over al måde, og til hvis onde lidenskaber der med stort held er bleven pustet af agitatorer i den sidste tid, har ladet sig rive således hen af den lovlöshedens ånd, som står bagved det hele röre, at det er klogest for tiden at stille reformer i bero. Vor prästestand har destovärre afgivet et beklageligt medlem til demagogernes räkke; *præsten Henning Jensen* stillede sig först med liden takt imod kultusministeren, og senere har han ladet sig henrive til udtalelser i det radikale blad »Politikken», i hvilke al sömmelighed mod kristendom og övrighed trådte tilbage. Han blev derfor afskediget af regjeringen med pension, men har kun benyttet sit otium til at holde yderlig ophidsende taler, inden det sidste tilläg til straffeloven udkom. Den mildeste betragtningsmåde af hans beklagelige färd må vistnok väre at anse ham som en lidenskabelig fanatiker[1]). Men et af de sörgeligste exempler på, hvorledes befolkningen svigter sine gamle förere, gjör politik til nummer et, kristendom til nummer to, og ikke längere bryder sig om at få et sanddru og varmt ord at höre, når det tillige viser, hvad der er dens synd nu, se vi i den *afskedsprædiken*, som den gamle valgmenighedspræst *Vilh. Birkedal* holdt i Ryslinge på förste söndag efter trefoldighed. Birkedal skal have den äre, at han iblandt de förste sammen med åndsfæller som afd. prof. Fr. Hammerich og pastor Peter Rördam har gjort opmærksom på den alliance imellem »ånd og uånd», som de politiske grundtvigianere sluttede med venstre. Han stillede sig ofte til valg for at tale et kraftigt ord, men blev slået af Högsbro; han talede varmt for fädrelandets forsvar, så blev det hans menighed blandt bönderne for meget. Da valgte Birkedal at tage sin afsked efter tyve års virken i valgmenigheden. Han siger, at han

1) I August måned er han tiltalt for provsteretten for at have uddelt nadveren i et forsamlingshus (ikke-kirkeligt).

Digitized by Google

ikke havde noget personlig at klage over, menigheden havde været ham en kjärlig menighed, som det gjorde ham ondt at skilles fra. Men for at give forklaringen over, hvorfor han drog bort, mindede han om Olaf den helliges märkesmand, Thor Folesen, der, da han ved Stiklestad fik banesår, stödte banneret så fast i jorden, at det stod, medens han selv faldt. Derefter vedblev han: kjäre venner, jeg er vis på, at jeg af den store konge, jeg tjener, har fået kald til at väre märkesmand i den lille deling af hären, hvor jeg fandt min plads, har af ham fået kongebanneret at före. Jeg har også villet bäre det frem for kongen i den tid, jeg har været hos eder. Nu har jeg lidt nederlag — jeg er *hjertesåret* — det er vist og sandt — men jeg har villet nu med min sidste kraft som *eders* präst stöde dette banner, *mit* kongebanner, det, der har været mig betroet i en kamp for noget, der er for mig uadskillelig forbundet med min kristne tro, — stöde det så fast ned på valpladsen her, som jeg kunde, til et vidnesbyrd om, at jeg ikke blot blev mig selv tro, men blev tro imod *min* ungdoms og *min* manddoms forbillede, at det var *alvor* med min kamp; jeg har måttet gjöre så, og hvis jeg får et eftermäle i denne kreds, da skal det lyde således: de kunde ikke följe ham, de kunde ikke dele hans syn i en stor sag, men det skal bekjendes, at han bar sit kongemärke til det sidste. Ja, venner! hjertesåret er jeg blevet som aldrig för — ikke fordi I *vilde* såre mig; det kunde vel ikke väre anderledes. Men det kunde heller ikke väre anderledes, end at jeg tilsidst måtte aflägge *mit* vidnesbyrd, og min bortgang betyder dette: jeg fäster mit banner, usynligt, men fast her i menighedens midte. Vi skilles i kjärlighed — var jeg blevet her, måtte jeg have optaget kampen, og vi måtte da også skilles, men måske i bitterhed, og det skal ikke ske, jeg har ikke villet påtvinge eder mit syn, men jeg har som fri mand hävdet det overfor andet syn».

Få have som Birkedal prädiket med sandhedens kraft og kjärlighedens varme, derfor må vi vel sige, går det således med det grönne trä, hvorledes skal det da gå med det törre? Thi det har vist sig, at meget, der tog sig ud som ånd og kristendom iblandt vor bondebefolkning, langtfra var dette, og at der skal meget arbejde til, inden kri-

Digitized by Google

stendommens ånd får magt over al den töjleslöshed, som er oppe i vor tid mod al myndighed. Den radikale flöj af grundtvigianismen, bevägelsespartiet, kan sikkert ikke siges at väre uden skyld heri, desto hårdere er nemesis, når slaget rammer dets forhen fejrede mänd, som hörte til de ädle grundtvigianere.

Allerede i längere tid har det väret önsket af mange, at der fra de kirkelige myndigheders sider kunde have lydt et vägtigt ord, om den kristnes forhold til de politiske bevägelser; det skete imidlertid ikke; derimod kom der i juni måned fra en del mänd, som höre til indre-missions retning, *en opfordring* »ikke for at dömme i politiken, men for med Guds ord at dömme synden i politiken», hvilken tilsigtede *en bön for det splidagtige land.* Og sikkert er det, at mange länges efter bedre tider, som forhåbentlig også komme; thi det nuvärende röre, som er dämpet meget af under de provisoriske forordninger, er altfor kunstigt fremkaldt til at kunne holde sig länge.

Indenfor de to store retninger, den grundtvigske og indre-missions, i vor kirke har der i nogen tid väret hört suk efter *sammenslutning;* varme og dygtige mänd på begge sider have talt derfor, dels da nogle af de hidtil splittende påstande ikke mere fremhäves i tidligere skarphed, dels da alt det fjendskab, som er oppe mod vor Herres evangelium, tilvisse bör läre kristne at slutte sig sammen. Dette har fört til *en åben brevvexling* imellem kirkebladets og indre-missions tidendes udgivere, *Thorv. Elmquist og Vilh. Beck* (se den indre missions tidende n:o 45). Pastor Elmquist anerkjender först varmt, hvad fortjenstfuldt der måtte väre i pastor Vilh. Becks virken, men bemärker dernäst, at denne i den senere tid er optrådt skarpt imod grundtvigianismen, og ender så med *at spörge,* efter at have betonet, at de vilde vanskud og udlöbere have mödt den alvorligste og eftertrykkeligste modsigelse fra alle sunde og alvorlige grundtvigianeres side, og at der netop fra denne side er begyndt et arbejde for mere fred og fordragelighed imellem kristenfolket i Danmark, og at Beck under sin forkyndelse stadig har talt om kjärlighedslivet i de helliges samfund, — »om Vilh. Beck skal fremdeles blive ved at nävnes som en af *hindringerne* for en venlig forståelse mellem de kirke-

Digitized by Google

lige retninger i Danmark? Eller vil han *glemme* gammel kränkelse og miskjendelse, se på os grundtvigianere som ägte *brödre*, hvem han lader vederfares *fuld* retfärdighed, og sige: vel, her er min hånd til uskrömtet anerkjendelse af det kristne broderskab imellem os trods alle forskjelligheder, som ikke er salighedssag!» *Vilh. Beck svarer*, at der var intet, som han hellere vilde og dermed ende sagen; men da han skriver for mange, må der mere til for sandhedens skyld. Han gjör först opmärksom på, at indre-mission ikke således som grundtvigianismen har väret en partisag, »thi dertil kräves säregne partilärdomme og en partiförer», og det har indre-mission ikke. Dernäst omtaler han deres tidligere indbyrdes forhold, og hvad der skiller disse retninger ad. Derfor kunde man vel räkke hinanden broderhånd, men noget andet er *samvirken*. Dette kunde han önske, men det er »*Herrens egen gjerning* at danne én hjord under den ene hyrde, det kan *vi* ikke gjöre». For at man skal kunne nå en samvirken, da er betingelsen, at man sätter sine säregne anskuelser og lärdomme ned på bitingenes plads. Sådanne har indre-mission ikke, men derimod den grundtvigske retning. »Sålänge den anskuelse om trosbekjendelsen — ikke at den er vor fälles kirketro — men den anskuelse, at den er »livsordet», »det eneste Guds ord», ordet, hvorigjennem livet meddeles, ordet, hvori livet ligger og gror i os o. s. v., stadig skal väre grundtonen i forkyndelsen, medens den hellige skrift ikke må gjälde for Guds ord, men degraderes til »det döde ord» og stadig präsenteres under den titel, så vil et samarbejde väre umuligt. Sålänge som Guds lov ikke må väre rettesnor og regel for Guds folks liv — at vi ikke ere under loven, at vi ikke frelses ved lovens gjerninger, er der jo ingen uenighed om — men sålänge som vi, der tro, at »deri består kjärligheden, at vi holde budene», og kjärligheden siger: »de ere ikke svære», sålänge vi skal kaldes lovträlle og pietister, og den kristelige frihed i modsätning dertil skal väre frihed til ikke at leve efter Guds lov, sålänge vil alt samarbejde väre umuligt. Sålänge lären om en mulig omvendelse efter döden for de döbte stadig skal dukke frem som en hovedsag i vor tro og som en stadig forbön for de döde ved gravene, vil samarbejde väre umu-

Digitized by Google

ligt. Sålänge »det menneskelige» og »det folkelige» stilles frem som en hovedsag i den kristelige livsanskuelse, som en nödvendig kulturudvikling, der skal gå forud for kristendommen («man skal gjöres til menneske, för man kan gjöres til kristen») med den påstand, at der er noget godt tilbage i det faldne menneske — ikke et suk efter frelse, hvorom der ingen uenighed er —, men noget ufordärvet, som kan udvikle sig i det uomvendte menneske uden kristendom — og sålänge »det menneskelige» og »det folkelige» skal bruges til at udslette gränsen mellem Guds rige og verden, og dette stadig kommer frem som en hovedsag i läre og liv, vil heller intet samarbejde väre muligt. Alt dette måtte enten helt bort — hvilket jo vist hos en grundtvigianer vilde väre en umulighed — eller sättes langt ned som lutter biting. — Tror De virkelig, kjäre ven, at dette er muligt? ... ja, jeg tror, at De og jeg kan det ... men om så er, så måtte vi, som höre til indre-mission, krävè ét endnu af disse grundtvigske venner: *at I åbent bryde med de grundtvigske fritänkere og de grundtvigske oprörere*, frasige Eder alt broderskab og samfund med dem ... bryde samfundet med dem af de grundtvigske höjskoler, hvor dette oprörssind näres og trives.» Men Beck föler selv, at dertil er timen endnu ikke kommen, dog han håber derpå, gläder sig ved broderhånden og broderfreden og ender med at sige: »gid det må väre lykkedes mig ved mit svar — ikke at ödelägge —, men at frede endnu mere derom — ikke at väre »en hindring for en venlig forståelse mellem de kirkelige retninger i Danmark» — men en håndsräkning til at fremme denne min prästelige ungdomsdröm! Og jeg beder Dem ikke at stödes over mine åbne udtalelser om de grundtvigske lärdomme; de skulle ikke väre spidse pile til at såre med, men blot åbne, ärlige udtalelser. Mit »åbne svar» skulde også i den forstand väre et åbent svar. Guds fred!»

Brevvexlingen er senere fortsat og endt med »et lille ord endnu» af Th. Elmquist og »en gang endnu» af Beck. E. skriver, at det omtalte »brud» har fundet sted, og at hvad Beck fremhäver väsenlig kun findes hos de udskejlende såkaldte grundtvigianere. Beck takker for indrömmelserne, men siger, at de (E. og B.) have noget forskjel-

Digitized by Google

lige erfaringer; hvis derimod »alle grundtvigianere havde Th. E:s sind, mund og pen, vilde samarbejdet imellem dem og os sikkert väre på den grönne kvist».

Som alt hvad der kommer fra Vilh. Beck, er det ärligt, varmt og åbent, men det viser også, at en samvirken, hvor önskelig den end måtte väre, neppe er mulig for tiden. Med anerkjendelse af det gode, som findes hos hver enkelt af disse retninger, gjör de derfor vistnok bedst i forelöbig endnu at virke hver for sig, idet de ikke lade nogen lejlighed uforsögt til samvirken. Tidens herre vil nok efterhånden lade modsätningerne blive mindre, så dette bliver muligt. Dette synes således for en del at väre tilfældet med udsagnet om »Herrens munds ord fra de fyrretyve dage», og skal grundtvigianismen bevare sig som religiös — ikke som folkelig-politisk — retning, vil det vistnok gå således med flere andre udsagn.

Et glädeligt tegn på sådan *samvirken* foreligger i det *»forslag til salmebog for kirke og hjem»*, som er udarbejdet af sex kjöbenhavnske präster og prof. Fr. Nielsen. Her findes både grundtvigianere og indre-missionsmänd sammen. Forslaget er fremkommet dels for at skaffe fyldigere salmesang i de kjöbenhavnske kirker, hvor muligheden af at få det autoriserede tilläg til salmebogen indfört tidligere var meget ringe, dels for, hvis forslaget vandt anerkjendelse, efterhånden at få den nuvärende af Roeskilde prästekonvent udgivne salmebog til kirke- og husandagt aflöst hermed. Det er et betydeligt forarbejde, som her foreligger, dog må det vistnok undergå en del ändringer, inden det kan vinde mere almindeligt bifald, end der hidtil er blevet det til del. Det litterär-salmehistoriske har nemlig fået for stor overvägt for det poetiske og melodiöse, desuden er ordningen med hensättelse af salmer til hver enkelt kirkesöndag ganske vist et praktisk motiv, som har sit värd, men som også med det samme forstyrrer en salmebogs indre, organiske struktur. Men hvad der sikkert mest vil forhale dens fremkomst, er, at »tilläget» er indfört i en stor del af landets kirker og udbredt i omtrent en million exemplarer, så der ikke i disse menigheder forelöbig er trang til yderligere salmeforögelse. Det praktiske spörgsmål om udgiften ved en sådan ny salmebog, når den gamle med tilläget er til-

Digitized by Google

fredsstillende, må heller ikke lades ude af betragtning hos vor bondestand, der i ökonomisk henseende er meget konservativ. Sagen får vist således stå hen, tilmed da man söger at underkaste *salmebogens* liturgiske og *rituelle afdeling en revision*, hvortil den höjlig tränger og hvorved den kunde omdannes til en kirkehåndbog. Men de mänd, som have fremkommet med forslaget, fortjene tak for et arbejde, som det vil väre godt at bygge videre på, og som sikkert engang, om end under noget anden form, vil blive virkeliggjort.

Af *möder* i kirkelig retning foreligger der i de sidste år ikke så mange, også for en del grundet i forholdenes natur. Forskjellige *möder for hedningemissionen* have været holdte, navnlig i den senere tid foranledigede ved missionär *Herman Jensens* hjemkomst fra Madras. I det *evangelisk-skandinaviske missionsmöde i Göteborg* i september iår deltoge også en del danske. »*Indre-mission*» har som sädvanlig holdt sine möder, idet pastor Vilh. Beck har vundet sit helbred tilbage. Den usunde bevägelse, som »missionär» Fransson vakte på Holbäk-egnen (Själland) med sine mirakelkure, hvorved han kom i konflikt med politiet og blev udvist, dämpedes hurtigt, idet indre-missions styrelse greb kraftig ind; men den viser påny almuens sörgelige lettroenhed og nysgjerrighed efter, hvad der er nyt. *Valgmenighedsog frimenighedsfolkene* have holdt deres sädvanlige årsmöder, således i juni ifjor i *Ubberup og Vallekilde*. »Med hensyn til ydre ordning var stemningen afgjort for, så vidt muligt, at bevare valgmenighedsstillingen, eller, hvor denne allerede er hävet, en fri stilling *indenfor* folkekirken, så fredelig som muligt. Önskerne om större kirkelige friheder indenfor den danske folkekirke, navnlig prästefrihed, bevares, medens man venter på gunstigere vilkår for sammes opnåelse, i håb om at det danske folk, når det gjälder, vil give Herrens menighed den fornödne frihed til at leve sit eget liv, og man er overbevist om, at et sådant frisind vil väre til velsignelse for folket. Indadtil lagdes der vägt på, at kristenlivet på troens grund ret må rodfästes i hjemmene, og at der imellem disse indbyrdes og af alle menighedskredse må dannes en sluttet samfundskjäde, som, gjennemströmmet af kraften fra det höje, kan åbenbare Sönnens

Digitized by Google

frelsergjerning og Faderens kjärlighed.» (Dansk kirketidende.) Ved Bredsten ved Vejle (Jylland) er oprettet en ny valgmenighed, og i Ryslinge (Fyen) er Karl Povlsen bleven Birkedals efterfölger.

På det *litteräre område* er at märke, at fra januar 1885 udkommer et ugeblad »*Fra Bethesda*», udgivet af »Kirkelig forening for den indre mission i Kjöbenhavn», redigeret af lic. theol. Schat Petersen og pastor Jul. Steen. Bladet har indeholdt särdeles gode artikler f. ex. om ligbränding af pastor Stein, om den nyere norske litteratur under titel »hvem har ordet?» af pastor Esmann, og flere andre, desuden söger det navnlig at behandle sociale-kristelige forhold. Det må derfor siges at udfylde en plads i vor litteratur, og det måtte önskes, at dets existens kunde vedblive. Af videnskabelige arbejder er der udkommet et dygtigt licentiatarbejde: »Om forholdet mellem det guddommelige og menneskelige i Kristi person» af pastor Krarup i Mariager (Jylland). Det theologiske facultet har også udgivet gode arbejder, således »christelig sädeläre» af prof Scharling, »håndbog i kirkens historie» af prof. Nielsen, »Johannes åbenbaring» af prof. Madsen, »hebraisk grammatik» af prof. Buhl, og flere andre. Blandt böger, som have vakt opsigt, må nävnes »*om gjenlösningen*» af pastor Otto Möller, et skrift i hvilket forfatteren lader forsoningstheorien träde stärkt tilbage for at betone gjenlösningen, det nye livs kräfter ved Herrens opstandelse og deraf följende livsmeddelelse, et skrift, som trods sin forfatters udprägede ensidighed i grundanskuelser stemmer märkelig med Ritschl's rationaliserende theori. Blandt afhandlinger og piecer må nävnes: Henning Jensens artikel »er kristendommen konservativ eller radikal» i »Tilskuerens» maj-hefte, hvor forfatteren foretager sig et Prokrustes-arbejde for at få kristendommen til at passe ind under den dansk-folketinglige radikalisme, og »er vi fremdeles lutheranere?» af fhv. stiftsprovst Kofoed-Hansen, i hvilket skrift denne forfatter viser en lignende mangel på forståelse af lutherdommens ånd som den forrige forfatter af kristendommens.

Ses således hen på årene i deres helhed, må de siges ikke at have väret uden betydning for vor kirke og at indeholde en yderligere opfordring til den om trofast at

Digitized by Google

holde ud med ordets forkyndelse og kjärlighedens arbejde, at dette må nå til flere og flere og dämpe noget af alt det brusende, som er oppe i tiderne. Det er sikkert, at der bliver mere og mere iver derfor iblandt kirkens medlemmer, både präst og läg — og som sådant godt tegn skal nävnes den »forening til fremme af söndagens rette brug», som er stiftet af lägfolk — og det tör derfor også håbes på, at kirken herhjemme vil formå at magte sin opgave under sin Herres vejledning og med hans hjälp. Men som de enkelte tidt först nå til Guds rige igjennem trängsler, således gjälder det også ofte for kirken, at vejen går per ardua ad astra, så följe den også frimodig denne vej, idet den adspicit lucem!

Ulse prästegård, december 1885.

E. Bohn.

Skandinaviska evangelisk-lutherska Augustana-synoden i Amerika.

För dem bland våra till Amerika utflyttade landsmän, hvilka sammanslutit sig i den kyrkliga organisation, som bär det namn, hvilket här ofvan angifves, har innevarande år haft en särskild betydelse såsom det tjugofemte efter synodens stiftande. Man har med anledning deraf i sammanhang med årets synodalmöte firat ett 25-års jubileum, vid hvilket man med tack till Gud erinrat sig den rika välsignelse, som kommit synoden till del under de förflutna åren. En utomordentligt stor skara trosbröder hade infunnit sig för att deltaga i denna jubelfest, af hvilka naturligtvis de flesta voro medlemmar af Augustana-synoden, men en del äfven tillhörde andra kyrkliga förbindelser. Särskildt omnämnes den vördnadsvärde d:r Passavant från Pittsburgh, som hjertligen lyckönskat synoden till den framgång hon haft, dervid betonande, att denna framgång var, näst Guds rika välsignelse, en följd af synodens trogna fasthållande vid den lutherska kyrkans bekännelse. Från presidenten i det amerikansk-lutherska kyrkosamfund, som benämnes generalkonciliet, meddelades vid festen ett till

Digitized by Google

Augustana-synodens president adresseradt lyckönskningstelegram, i hvilket citerades Upp. 3, 8 (Jag känner dina gerningar. Se, jag har gifvit dig en upplåten dörr, hvilken ingen kan tillsluta, ty du har ringa makt, och du har hållit mitt ord och icke förnekat mitt namn) och Gen. 24, 60 (Du är vår syster, förkofra dig till tusende tusen, och din säd besitte sina fienders portar). Då sålunda lutherska trosbröder af en främmande nationalitet ådagalagt ett hjertligt deltagande för dé framgångar, som Augustana-synoden under Guds välsignelse vunnit genom sin verksamhet under det förflutna fjerdedelsseklet, så är det tillbörligt att vi, medlemmar af den svensk-lutherska moderkyrka, från hvilken de flesta af Augustana-synodens medlemmar genom öfverflyttning till Amerika utgått, med ännu hjertligare deltagande omfatta dotterkyrkans verksamhet, glädjas öfver de ämnen till glädje, som denna verksamhet erbjuder, och med kärlekens förbön understödja henne i kampen mot de mångahanda svårigheter, som hon har att bekämpa. Men så väl deltagandets glädje, som den förbön, genom hvilken vi inbördes hjelpa hvarandra att bära lifvets börda och genomkämpa dess strider, förutsätter, att man har någon kännedom om deras ställning och förhållanden, som skola kunna utgöra föremål för deltagande — »hvad jag ej känner, det mig ej bränner». För att i någon mån främja en sådan för det angifna ändamålet behöflig kännedom om Augustana-synoden har det synts oss lämpligt att här lemna några meddelanden, hemtade från det officiela referatet öfver förhandlingarna vid synodens i sistlidne juni hållna senaste årsmöte.

Ifrågavarande möte sammanträdde i staden Rockford i Illinois. Dervid voro representerade 267 församlingar genom 157 pastorer och 94 lekmän. Ehuru sålunda de vid synodalmötet representerade församlingarna utgjorde ett ganska aktningsvärdt antal, så är dock antalet af samtlige de i Augustana-synoden ingående församlingarna vida större. Det uppgår enligt de referatet bifogade statistiska uppgifterna till 459, fördelade på fem s. k. konferenser och ett missionsdistrikt sålunda, att 108 tillhöra Illinois-konferensen, 170 Minnesota-konferensen, 53 Iowa-konferensen, 70 Kansas-konferensen, 43 New York-konferensen och 15 Vestkustens

Digitized by Google

missionsdistrikt. Under det förflutna året har antalet församlingar inom synoden ökats med 33. Det torde vara öfverflödigt att påpeka, att många bland dessa församlingar hafva endast ett mycket ringa antal medlemmar. I något mer än 140 församlingar uppgår medlemmarnes antal icke till 100, och 40 bland dessa församlingar hafva icke fullt 50 medlemmar. För några församlingar finnes medlemmarnes antal icke uppgifvet. I flertalet af synodens församlingar är medlemmarnes antal mellan 100 och 500. I 36 församlingar är antalet mellan 500 och 1,000, och endast i 12 församlingar räknar man 1,000 medlemmar och derutöfver. Bland de sistnämda församlingarna finnas tvenne, som hafva något mer än 2,000 medlemmar.

Då sålunda många församlingar hafva endast ett fåtal medlemmar, hvilket förhållande är så mycket naturligare, som på många orter, der en församling bildats, endast helt få skandinaver ännu hafva bosatt sig, så är icke heller att undra på, att ett stort antal församlingar ännu sakna egna kyrkobyggnader. 318 sådane byggnader hafva inom synodens församlingar blifvit uppförda, de flesta af trä. Under sistlidet år hafva inom synoden 18 nya kyrkor invigts. För att befrämja uppförandet af kyrkor å områden, der nya församlingar hålla på att bildas, och för att bistå fattiga församlingar vid deras kyrkobyggen och derför insamla nödiga medel, har en särskild förening — church extension society — blifvit bildad.

Hela antalet medlemmar inom Augustana-synoden utgjorde vid den tid, som de meddelade statistiska uppgifterna åsyfta, 102,413, deribland 59,448 kommunikanter. Inom synoden funnos 363 söndagsskolor, i hvilka undervisades 11,717 barn. Dessutom underhöllos 206 församlingsskolor, i hvilka 6,070 barn undervisades af 156 lärare.

För utbildandet af skollärare har redan förut funnits ett seminarium i S:t Peter i Minnesota. Vid det nu hållna årsmötet begärdes och erhölls synodens rekommendation för ett skollärareseminarium i Lindsborg i staten Kansas.

Men det läroverk, som företrädesvis är af stor betydelse för synoden, är Augustana College & Theological Seminary. Framgången af arbetet inom församlingarna är nämligen i väsentlig mån beroende deraf, att från denna läroanstalt

Digitized by Google

utgå dugande arbetare på de vidsträckta andliga skördefälten. Denna läroanstalt står under ledning af en utaf prester och lekmän sammansatt direktion af 8 personer, hvilkas vigtigaste och äfven svåraste uppgift är att förse läroverket med dugliga och tillräckliga lärarekrafter samt att handhafva dess finanser. I det teologiska seminariet undervisa för närvarande tre professorer, herrar T. N. Hasselqvist, O. Olsson och R. F. Weidner, hvilka samtliga äro ordinerade prestmän. Vid synodalmötet framhöll professor Hasselqvist såsom en synnerligen vigtig angelägenhet, att ännu en teologie professor måtte blifva anställd vid seminariet, men derom fattades nu icke något afgörande beslut. Vid Augustana College äro anställda åtta ordinarie professorer, af hvilka tre äro prester. Derjämte meddelas undervisning af en biträdande lärare. Direktionen vitsordar i sin till synoden afgifna rapport lärarnes duglighet, trohet och nit, hvarigenom de verka till gagn icke allenast för den studerande ungdomen, utan för hela samfundet, och befrämja läroverkets aktning och anseende.

För befrämjande af sann kristendom vid läroverket och för åstadkommandet af enskild och omedelbar pastoral vård om läroverkets lärjungar hade den s. k. edukationskomitén ansett nödigt, att en församling stiftades vid läroverket, och en komité hade för sådant ändamål blifvit tillsatt. Med afseende på de mått och steg, hvilka sålunda blifvit tagna för bildandet af en församling vid Augustana College & Theological Seminary, och hvarom edukationskomitén rapporterade till synoden, förklarade denna, att den gladde sig deråt och hoppas att företaget må gå i fullbordan till mycken välsignelse för de studerande. Af dessa utgöres fortfarande en icke ringa procent af sådane ynglingar, som öfvergått till Amerika efter att hafva börjat sina studier vid undervisningsanstalter i Sverige. Sålunda hade förlidet år 11 studerande från Sverige intagits, deraf 3 från Johannelund, 3 från pastor Ahlbergs skola och 5 från andra skolor i Sverige, och beslöts nu med anledning af en skrifvelse från pastor Ahlberg till synodens president, att edukationskomitén skulle äga att, om så pröfvades nödigt, upptaga till frielever utexaminerade och väl rekommenderade ynglingar från pastor Ahlbergs skola, äfven om de icke vinna

Digitized by Google

inträde i College. Hela antalet af lärjungar inom läroverkets samtliga klasser och afdelningar hade under det senaste läsåret varit 206, deraf 72 varit frielever och 91 fullt betalande, under det andra varit halft betalande eller frielever endast under en del af året. Klart är, att underhållet af ett så omfattande läroverk måste medföra dryga kostnader, helst då så många lärjungar äro frielever, hvilken förmån der äfven innebär hvad man förstår med fritt vivre. Det visade sig också, att direktionen nödgats för bestridande af erforderliga utgifter upptaga lån, och synoden beslöt med anledning deraf att uppmana edukationskomitén att med största omsorg tillse, om icke antalet af frielever kan något förminskas, och att så väl undervisnings- som hyresafgifter komma att höjas.

En större läroverksbyggnad i flere våningar håller nu på att uppföras, och synoden fick vid det nu hållna årsmötet glädjen mottaga underrättelsen om att en viss herr Cable i Rock Island till hjelp för uppförandet af denna byggnad gifvit den stora och frikostiga gåfvan af 25,000 dollars.

Sjutton från synodens seminarium utgångna prestkandidater jämte en studerande, som ej ägde betyg om genomgången teologisk kurs, blefvo efter vederbörlig pröfning vid detta årsmöte ordinerade. Med dessa inberäknade uppgick de inom synoden tjenstgörande pastorernas antal till 214. Utom betjenandet af de enskilda församlingarna hafva somliga bland dessa prestmän sig uppdraget att verka för den inre mission, hvarigenom man söker att gifva andlig vård åt till Amerika öfverflyttade landsmän och att sammansluta dem i ordnad församlingsgemenskap. Denna mission har enligt den af missionsstyrelsen afgifna redogörelsen haft att glädja sig åt ganska mycken framgång. »Evangelii lifgifvande nådeself» — säges der bland annat — »har genom vår missionsverksamhet ledts till många andliga stepper, och dessa blomstra nu. Ur ett kaos har en ordnad kyrklig verksamhet uppstått. I sina åt Herren helgade tempel samlas våra landsmän på sina bestämda tider i alla delar af detta vidsträckta land för att tillbedja Gud. I de mest betydelsefulla sjöstäder på den atlantiska kusten äro framåtsträfvande församlingar, tillhörande vårt samfund; och

Digitized by Google

äfven på den kust af vårt land, som sköljes af Stilla hafvets våg, är en skön rad af »gyllene ljusastakar», hvarifrån evangelii ljus lyser klart och inbjudande för våra der i så stort antal befintliga landsmän. De senare åren i synnerhet hafva bevittnat stora framsteg för vår mission i den aflägsna Vestern. Men må ingen föreställa sig, att dessa vunna framgångar bero af någon tillfällighet. De äro fast mera en följd af flydda års arbete, bön och uppoffring. Äfven i nådens rike föregås skördetiden af såningstiden. Dock, allt är af Gud, hvilkens namn ock genom missionens segrar blifver förhärligadt.»

Ju flera dörrar som öppna sig för denna mission, desto mera känbart gör sig gällande behofvet af ökade arbetskrafter och ökade materiella tillgångar. Emellertid bör erkännas att inom synodens församlingar ådagalägges en icke så ringa offervillighet för befrämjandet af denna art af missionsverksamhet. Under det sist förflutna räkenskapsåret hade för sådant ändamål insamlats något mer än 11,000 dollars. Deremot äro de bidrag, som inflyta till den yttre missionen, hvilken förgrenar sig i mormon- och hednamission, jämförelsevis mera obetydliga.

Hvad här blifvit anfördt visar tillräckligt, att det träd, som i och genom grundandet af Augustana-synoden för tjugofem år sedan planterades på den amerikanska jorden, ägt en inre lifskraft, hvarigenom det förmått växa och utveckla sig till gagn för tusenden bland våra till Amerika öfverflyttade landsmän. Men den tafla, som genom presidentens, pastor Erland Carlssons, ämbetsberättelse och de till synoden afgifna rapporterna upprullas för läsare af det föreliggande referatet af synodalmötets förhandlingar, har äfven sina skuggor. Dit hör hvad prof. Hasselqvist i sin rapport angående synodens läroverk beklagar, att, då man, hvad beträffar läroverkets förberedande afdelning, organiserat en särskild klass för undervisning i kristendom, i synnerhet studerande af icke svensk nationalitet visat sig mycket obenägna att mottaga denna undervisning och idkeligen sökt undandraga sig densamma, dervid förebärande hvarjehanda ursäkter, såsom t. ex. att de gå i söndagsskola och der erhålla tillräcklig kristendomskunskap, m. m. Dit hör äfven det af presidenten i ämbetsberättelsen tadlade,

Digitized by Google

om bristande samfundsande vittnande förhållandet, att icke sällan pastorer och församlingar undandraga sig sådant, som synoden efter moget öfvervägande beslutat och anbefalt, t. ex. upptagandet af vissa kollekter m. m. »Vi må tacka Gud» — yttrar han med afseende derpå — »för den jämlikhet och frihet, som vi såsom samfund äga, och vi må vårda dem såsom dyrbara klenoder, men vi böra vakta oss för sjelfsvåld och godtycklighet, då hvar och en gör som han vill rörande synodens både ordningar och beslut.» Men det mörkaste draget i taflan är utan tvifvel hvad som yttras angående den uppväxande ungdomen. I de från de särskilda konferenserna till presidenten ingångna redogörelserna klagas allmänt öfver att ungdomen »snart och allmänt öfvergifver Herren, hans ord och hus samt antingen uppslukas af verlden med dess lustar eller tjusas af en lätt och lättfärdig andlighet». Roten till detta onda, hvaröfver med hvarje år allt högljuddare klagomål låta höra sig, tror sig presidenten finna i familjelifvet. Der får barnet sin andliga prägel. »Men sedan gudsfruktan, familjeandakt och uppfostran försvunnit ur hemmet, kan det uppväxande slägtet såsom sådant icke räddas. Skall det blifva bättre, måste gudsfruktan, husandakt och en kristlig uppfostran åter införas i våra hem».

En annan orsak till ifrågavarande sorgliga förhållande finner presidenten deri, att skolor och undervisningsanstalter nästan helt och hållet hafva förlorat sin uppfostrande karaktär. Lärarne äro instruktörer, men ej uppfostrare. Och han anser, att äfven konfirmationsskolan ganska allmänt lider af samma fel, i det man hufvudsakligen lägger an på undervisning, men litet eller intet på den andliga uppfostran. »Mången lärare, som användt hundratals timmar för att bibringa barnen kunskap i katekesen och bibliska historien, har kanske icke användt en timme till andligt samtal eller själavård.» I sammanhang härmed klandrar presidenten, att pastorerna alltför öfvervägande blifvit *predikanter*, under det att den uppfostrande inflytelsen genom *katekisation* och *själavård* blifvit allt mer och mer åsidosatt. Den ensidighet, som häri framträder, anser han stå i nära sammanhang med den karaktär, som utmärker den närvarande tidens andlighet. »Katekesen och katekisationen äro barnsaker,

Digitized by Google

som icke passa för vår upplysta tid. Och själavård behöfves icke.» De andliga barnen uppväxa som svampar om natten och behöfva hvarken uppfostran, ledning eller vård. »Denna besynnerliga ensidighet i vår tids andlighet har oförmärkt smittat äfven oss och vår verksamhet, så att katekisation, uppfostran och själavård hafva trängts i bakgrunden, och detta har åter den verkan på det andliga tillståndet i våra församlingar, att, under det de gamla stammarne, som stå djupt rotade vid ordets vattubäckar, behållit sitt lif och sin grönska, hafva de unga telningarna allmänneligen vissnat och dött.»

Då vi till fullständigande af den bild af Augustana-synodens närvarande ställning, som vi genom denna uppsats velat lemna, äfven hafva meddelat sådant, som för synodens ledande män ter sig såsom bekymmersamma tidens tecken, så må detta så mycket hellre hos synodens vänner i hemlandskyrkan uppväcka en deltagande medkänsla, som likartade företeelser, egnade att framkalla oro och bekymmer, äfven hos oss rikligen förefinnas. Och vi tro, att de erinringar, som pastor Carlsson ansett sig hafva anledning att gifva sina ämbetsbröder i Augustana-synoden, böra kunna tjena såsom ett helsosamt gif-akt äfven för oss.

Ett godt tillfälle att stå i fortfarande andlig beröring med Augustana-synoden och det arbete för Guds rikes befrämjande, som inom densamma försiggår, erbjudes genom synodens tidning: Augustana och Missionären, för hvilken prof. T. N. Hasselqvist fortfarande är hufvudredaktör. Missionsafdelningen redigeras af prof. C. M. Esbjörn och pastor L. G. Abrahamson. Denna i en allvarlig evangelisk-luthersk anda redigerade tidskrift rekommendera vi hos både prester och lekmän i vårt land.

N. J. Linnarsson.

Digitized by Google

Oetinger och Svedenborg.

Bekant är, att den würtembergske prelaten Oetinger (f. 1702 † 1782) tidigt hade tagit djupa intryck af Bengel och Böhme, och att han länge åtnjutit stort namn och rykte för sina bibelteologiska skrifter, äfvensom för sin teosofiska verlds- och lifsåskådning i allmänhet. Mindre kändt åter torde det vara, att han på senare år med stort intresse studerade Svedenborgs teosofiska arbeten, att han i flera afseenden trodde på honom såsom en gudasänd siare, att han på tyska öfversatte åtskilliga skrifter af och om Svedenborg, att han utgaf en egen framställning af »Swedenborgs und Anderer irdische und himmlische Philosophie», samt att han med anledning häraf blef af sitt konsistorium ställd till lagligt ansvar och derföre ock blifvit kallad *den förste svedenborgske martyren*.

Ännu mindre bekant än allt detta antaga vi dock det vara, att Oetinger och Svedenborg brefvexlat med hvarandra angående den senares andenppenbarelser och religionssystem, samt att denna brefvexling ännu till största delen finnes i behåll. Vi antaga derföre, att det för mången skall vara af intresse att få läsa brefven och att med anledning af dem måhända modifiera gamla omdömen om både Oetinger och Svedenborg. Vid det nu för första gången gjorda försöket att i svensk öfversättning meddela dessa bref, hafva vi jämfört med hvarandra de latinska originalen, så vidt sådana finnas qvar, samt den tyska och engelska öfversättning deraf, som finnes i Imm. Tafels och R. L. Tafels samling af urkunder rörande Svedenborg.

Svedenborgs första bref till Oetinger.

Just i dessa dagar hemkommen från en resa i utlandet, nämligen i Holland och England, har jag från eder mottagit tvänne bref, ett af d. 13 oktober 1765 och ett annat, för hvilka jag säger eder mitt tack. — Det är fem arbeten, hvilka jag gifvit till öfverskrift »sådant som blifvit sedt och hördt» (ex auditis et visis), nämligen: 1) Himmel och helvete, 2) Det nya Jerusalem och dess himmelska lära, 3) Den yttersta domen, 4) Den hvita hästen, 5) Planeternas invånare. Följande arbeten hafva utgifvits senare:

Digitized by Google

1) Om Herren, 2) Om den hel. skrift, 3) Lefnadslära för det nya Jerusalem, 4) Om tron, 5) Om andeverlden, 6) Änglavisheten angående den gudomliga försynen, 7) Änglavisheten angående den gudomliga kärleken och den gudomliga visheten. Dessa 7 arbeten utgöra emellertid sammanlagda ej mera än 72 ark. — I år har den i arbetet om den yttersta domen utlofvade »uppenbarade uppenbarelseboken» (Apocalypsis Revelata) utkommit, och af denna kan man tydligt se, att jag talar med änglar, då ju ej ens den minsta vers i uppenbarelseboken kan förstås utan uppenbarelse. Hvem måste ej se, att med «nya Jerusalem» förstås en ny kyrka och att densammas läror af Herren allena kunna uppenbaras, eftersom de blott finnas framställda i förebilder, d. v. s. genom korrespondenser; och likaledes att de ej kunna göras bekanta för verlden annat än genom någon, som erhållit uppenbarelse. Jag kan heligt bedyra, att Herren sjelf har synts för mig och att han har sändt mig att göra hvad jag nu gör och att han öppnat mina inre sinnen, d. v. s. min andemenniska, på det att jag måtte se de ting, som äro i andeverlden och höra dem, som äro der, och detta nu alltsedan 22 år. Nu för tiden äro likväl blotta bedyranden ej tillräckliga att öfvertyga menniskor om detta; men den, som har förstånd, kan sjelf öfvertyga sig derom genom mina skrifters vittnesbörd och särskildt genom »den uppenbarade uppenbarelseboken». Hvem har väl förut vetat något om ordets andliga betydelse eller om andeverlden eller om himmel och helvete eller om menniskans lif efter döden? Skulle då detta och mycket annat ständigt förblifva doldt för de kristna? Att detta nu först blifvit uppenbaradt, har skett för den nya kyrkans, som är det nya Jerusalem, skuld, på det att dessa (dess medlemmar) må veta det; andra skola ock veta det och dock icke veta det, ty de tro det icke.

Ofvan nämda arbeten finnas alla att få i London i England hos Mr. Lewis, PaternosterRow, nära Cheapside. Dessa mina skrifter angående det nya Jerusalem kunna icke kallas profetior utan uppenbarelser.

Farväl och tänk vänligt på eder tillgifne
Sthm d. 23 sept. 1766.

Em. Svedenborg.

Från Oetinger till Svedenborg.

Stuttgart, den 7 okt. 1766.

Då jag nu uppehåller mig här i landtdagsärenden, mottog jag i går eder värda skrifvelse af den 23 sept. Jag har emellertid erhållit katalog på edra böcker och har äfven läst de öfriga böckerna, särskildt den som handlar om änglarnes vishet, och har deri funnit mycket, som öfverensstämmer med den hel. skrift. Men, o min käre herre, ni kan knapt tro, huru mycket jag måst

Digitized by Google

lida för eder skuld, derför att jag öfversatt blott hvad som handlar om synerna i eder boks första del.

Ni betygar högtidligt i ert bref, att Herren har synts för eder och sjelf sändt eder att göra hvad ni gör. Jag tror, att eder syn liksom Gehasis har blifvit öppnad till att skåda exempellösa ting. Jag tror, att ni från att hafva varit en berömd filosof har blifvit en profet och siare lik dem, som funnos i de första tiderna. Men då profeternas andar, som tala genom anden äro underdåniga de profeter, som tala enligt anden, 1 Cor. 12: 1 (?) så skall ni ju ej hafva något emot att blifva pröfvad.

Är icke den hel. skrift, ja, den heliga uppenbarelsen en bok tillgänglig för alla, som läsa och höra densamma. »Söken», heter det i Jes. 34, 16, »i Herrens bok; icke ett enda af dessa skall uteblifva». En jordinvånare bör alltså söka, äfven innan han af eder mottagit upplysning om den andliga betydelsen. Om man ej utan eder kan förstå något af himmelens okända ting, så har ju uppenbarelsen före eder tid blifvit förgäfves läst. Men man kan förstå, att alla hafva att vänta en stad, hvars byggmästare Gud är. Hvilka nya tvifvel väcker ni ej till lif hos mig, som varit så angelägen att få veta edra upptäckter! Verlden är otrogen nog, utan att ni beröfvar henne förmågan att med Guds stad förstå en verklig stad. Ni säger, att det måste förstås andligt. Jag ber eder, att ni måtte sända mig ännu ett svar, innan ni dör, annars måste vi också anse ovisst hvad ni sagt om menniskans tillstånd efter döden.

Jehovah uppenbarade sig för Gideon, Dom. 6, och sade: jag har sändt dig. Gideon svarade: gif mig ett tecken, att du är Herren, som talar med mig. Ni har gifvit oss flera märkvärdiga tecken rörande tillståndet efter döden. De äro vigtiga men ej tillräckliga för att komma oss att tro, att Johannes uppenbarelse skall förstås blott andligt, ej lekamligt och bokstafligt. Ni har väl ock begärt tecken, men de äro icke för oss. Gif oss ett tecken, att eder lära om det nya Jerusalem är sann; Gud kan ej motsäga sin egen ande. Jag ber eder derför, att ni begär af Herren, som synts för eder, att ni måtte få fråga Johannes sjelf, om han säger ja till eder förklaring. Då ni ju samtalat med Enos, så kan ni utan tvifvel äfven begära att få tala med de tolf apostlarne och med Paulus, hvilkens bref ni ej anför. Eller tror ni eder veta mera än Paulus eller Johannes? Säger icke Paulus: skulle någon predika för eder ett annat evangelium, han vare förbannad? Hvarför finna vi ej i edra skrifter, att ni har samtalat med de 12 apostlarne eller de 24 äldste?

Kunde det ej hända, att, såsom Paulus säger, en förskapad ljusets ängel, som står emot ordameningen i Johannes uppenbarelse, har beslutit och sagt: jag vill vara en falsk ande i Svedenborgs mun, 2 Krön. 18?

Huru vigtigt är ej det ord, som Jesus talar i slutet af uppenbarelseboken, kap. 22, 18: »om någon lägger något till — om

Digitized by Google

någon tager något ifrån orden». Men om nu eders kärlighet säger, att staden är icke en stad med murar, perlor och lifvets källa, kallas ej det att taga ifrån? Och åter — då ni i eder bok om det nya Jerusalem säger, att den nya himmelen och den nya jorden betyder den nya kyrkan och att staden, som nedkommer, ej är annat än den himmelska läran, tager ni ej då allt i den heliga uppenbarelsen annorlunda, än det klara ordets mening gifver vid handen?

Ni tyckes vara obekant med förutsättningen om evigheten i Kristus enl. Efes. och Coloss., ty annars skulle ni ej säga, att jorden skall blifva bestående såsom ett andarnes seminarium. Planeterna må gerna för oss vara seminarier för andar. Derom säger skriften intet. Jag håller före, att någon skall hafva kunnat vara i andeverlden under 2000 år, såsom Zinzendorf beskrifvit det, och dock på den yttersta dagen, när trä, hö och strå äro förbrända, vara nödgade att tänka annorlunda. Allt detta skrifver jag i kärlek och förblifver eder lydige tjenare

F. C. Oetinger, Abt.

Svedenborgs svar till Oetinger.

I. Frågas: Är ett tecken behöfligt för att visa, att jag är sänd af Herren till att göra hvad jag gör? Svar: Tecken och under gifvas ej nu för tiden, emedan de tvinga det yttre utan att öfvertyga det inre. Hvilken verkan hade undren i Egypten och Jehovahs nedstigande på Sinai berg på det israelitiska folket, som icke dess mindre en månad senare gjorde sig en guldkalf och dyrkade honom i Jehovahs ställe? Hvilken verkan hade Herrens under på det judiska folket, som icke dess mindre korsfäste honom? På samma sätt skulle det gå ännu i dag, om Herren syntes i molnen med änglar och basuner; se Luc. 16, 29. 30. 31. Det tecken, som nu skall gifvas, är upplysning och ett deraf härflytande erkännande och mottagande af den nya kyrkans sanningar; åt några skall gifvas en upplysning, som talar (illustratio loquens), och det är mera än tecken. Dock skall måhända ännu något tecken komma att gifvas.

II. Frågas: Har jag samtalat med apostlarne? Svar: Jag har under ett helt års tid samtalat med Paulus och då äfven om hvad han skrifvit i Rom. 3, 28. Jag har tre gånger talat med Johannes, en gång med Moses och hundra gånger med Luther, som bekände för mig, att han tvärt emot en ängels varning hade antagit den blotta tron endast för att skilja sig från papisterna; med änglar har jag nu talat under hela 22 år och talar dagligen med dem; Herren har satt dem i förbindelse med mig. Men det var ej nödvändigt att omnämna detta i de angifna böckerna, ty hvem skulle väl hafva trott det, och hvem skulle icke säga: gör ett tecken på det att jag må tro? Och detta skulle alla säga, som ej se det.

Digitized by Google

III. Frågas: Hvarför har jag från att hafva varit en filosof blifvit dertill utvald? Svar: Det skedde, på det att de andliga ting, som nu skola uppenbaras, måtte kunna meddelas och uppfattas på ett naturligt och förnuftsenligt sätt; ty ett samband (korrespondens) äger rum mellan andliga och naturliga ting, och de förra ända uti och hvila på de senare. Att det gifves ett korrespondensförhållande mellan alla andliga ting och alla mensliga och jordiska ting, det synes af arbetet om »himmel och helvete», § 87 till 102, § 103 till 115. Af detta skäl infördes jag af Herren i naturvetenskaperna och förbereddes sålunda, och detta skedde från år 1710 till 1744, då himmelen öppnades för mig. Hvar och en föres genom det naturliga till det andliga; ty menniskan födes af naturen, uppfostras till moralitet och blir sedan af Herren andligt pånyttfödd. Dertill har Herren gifvit mig gåfvan att älska sanningarne andligt, d v. s. icke för ärans eller vinningens skuld, utan för sanningarnes egen skuld; ty den som älskar sanningarne för sanningarnes skuld, han ser dem från Herrens synpunkt, ty Herren är vägen och sanningen, Joh. 14: 6; men den som älskar dem för ärans och vinningens skull, han ser dem från sin egen synpunkt, och att se dem från sin egen synpunkt, det är det samma som att se dem falskt. Fastställda falska läror hafva tillslutit kyrkan, hvarför på rationelt sätt fastställda sanningar skola öppna henne, ty huru skulle väl på något annat sätt det andliga, som öfverstiger förnuftet, kunna förstås, erkännas och mottagas? Den från papisterna utgångna och af protestanterna antagna dogmen, att man måste taga förståndet i teologiska ting fånget under trons lydnad, har åter tillslutit kyrkan, och hvad kan nu upplåta henne igen annat än ett af Herren upplyst förstånd; dock om detta se *den uppenbarade uppenbarelseboken*, § 914.

IV. Det gör mig ondt, att ni har måst lida för eder öfversättning af boken om himmel och helvete; men hvad lider väl nu för tiden mera än sanningen sjelf? Huru många finnas, som se henne, ja, som ens vilja se henne? Förtröttas alltså icke, utan var en sanningens försvarare.

Jag förblifver eder högst tillgifne
Em. Svedenborg.

Stockholm d. 11 nov. 1766.

Oetingers svar till Svedenborg.

Eder ärade skrifvelse af den 11 nov. mottogs med största nöje. Då det är en sak af största vigt för tänkande menniskor, så tillåt mig att begära ännu några upplysningar i denna sak. Det kan väl ej vara eder mening, att man skulle kunna mottaga upplysning af någon Guds man med samma grad af visshet som man kan göra det af Jesu Kristi ord. Enligt Mattheus skola himmel och jord förgås, men hans ord skola icke förgås. Han

Digitized by Google

ensam, som är i faderns sköte, har den företrädesrätten, att hans ord skall förblifva i alla tider intensive, extensive et protensive utan att något skall läggas dertill eller tagas derifrån; ty ehuru Kristi ande har rört alla profeterna, så har likväl ingen varit inspirerad med samma renhet, då de ju alla varit blotta verktyg.

Ni säger, att tecken ej behöfvas; likväl tillägger ni: »dock skall måhända ännu något tecken komma att gifvas». Nå, det är godt.

Ni säger vidare, att ni har samtalat tre gånger med Johannes; vi begära derför i stället för tecken från eder, att ni ville samtala med honom en fjerde gång och fråga honom, om denna *stad* skall förstås på ett verkligt eller bildligt sätt; och äfven om eder andliga förklaring mera öfverensstämmer med textens ord än vår landsmans, aflidne prelaten Bengels, hvilkens bokstafliga tolkning har vunnit ryktbarhet öfverallt, äfven i Rom.

Några påstå visserligen, att det är orätt att utfråga de döda; men ni har i enlighet med Ebr. 12, 25 och efter tillstånd från ofvan nalkats de lefvande, och de rättfärdigas andar, hvilka hafva blifvit gjorda fullkomliga; om ni derför, högst vördade man, ville berätta för oss de samtal ni haft med Paulus och Johannes, med Moses och Luther, så skulle hvar och en af edra böcker få en mycket större betydelse. Men i denna enskildhet går ni oss ej till mötes.

Jag har onekligen undrat mycket på, att ni från att hafva varit en filosof skulle hafva blifvit en siare och profet. Jag har ofta sagt till dem, som kallat mig en fanatiker för eder skuld: är det möjligt, att en filosof, hvilken såsom Wolf har vägt och mätt allting, skulle med ens, såsom det påstås, hafva blifvit en vanvetting; att han med ens skulle hafva upphört att tänka enligt bestämda regler och likväl under 22 år hafva skrifvit om hvad han sjelf sett och hört om menniskans tillstånd efter döden och detta systematiskt och i öfverensstämmelse med vissa delar af skriften? Låt filosofer lösa det problemet, huru han kunde hafva kommit i ett sådant tillstånd, då han på samma gång utvecklar en sådan symmetri. Vi hafva fått i våra händer en bok med titeln: En andeskådares drömmar, i hvilken författaren [1]) å ena sidan höjer eder till skyarne med sina loford, och å andra sidan för att ej behöfva synas vara en fanatiker neddrager eder med beskyllningar. Teologerna vid universiteten fördöma eder för edra villfarelser angående treenigheten, rättfärdiggörelsen och försoningen, hvilka ni förklarar enligt Dippels metod.

Beskaffenheten af Kristi nedstigande till helvetet förklaras af eder på det mest beundransvärda sätt; och om edra böcker ej medförde någon annan nytta än den, så skulle den dock vara tillräckligt stor. Många hafva äfven genom edra skrifter blifvit öfvertygade om själens odödlighet, hvilken de förut förnekat.

---

1) Som var den berömde *Imm. Kant.*

Digitized by Google

En högst skarpsinnig man har (i edra böcker) funnit korrespondensläran ega större betydelse än profetian. Hvartill tjenar (säger han) att få veta något af änglars mun, då änglarne lika mycket som de saliga sjelfva först så småningom blifva af Kristi prestadöme (sacerdotium) undervisade; hvilket ni visserligen icke med nog vördnad, eller så att säga med böjda knän och täckta fötter, erkänner i fråga om edra änglar.

Må detta nu vara nog, och må villfarande meningar som de ofvan nämda icke bedraga eder och beröfva eder edert hopp om den nya kyrkan! Ännu en sak ville jag bedja eder om, nämligen att ni ville skrifva en historia om edert lif och förklara huru och genom hvilka inre erfarenheter det inträffade, att ni från filosof blef en siare. Farväl och tänk på eder uppriktigt tillgifne

F. C. Oetinger.

Stuttgart d. 4 dec. 1766.

Utrymmet tillåter oss icke att denna gång meddela fortsättningen af denna brefvexling. Vi torde en annan gång få göra detta och då äfven redogöra för några särdeles märkliga dokument angående Oetingers uppträdande i anledning af en svedenborgiansk religionsprocess i Sverige, äfvensom för hans brefvexling med den förste svedenborgske »martyren» i vårt land, teologie doktor Beyer.

R. S.

Dödslista för år 1885.

Under det gångna året hafva synnerligen många i kyrkligt hänseende mera bekante män genom döden afgått. Då det nu är vår afsigt att åt sådane egna några rader, få vi derföre endast fästa oss vid de mest framstående, hvilkas lifsgerning försäkrat åt dem en plats inom kyrkans allmänna historia.

Det är särskildt på det rent teologiska området, som många mycket verksamma krafter genom döden blifvit för alltid brutna. Att den härigenom lidna förlusten skall uppskattas olika från olika teologiska ståndpunkter, är naturligt. På oss, som framför allt älska vår ev.-lutherska kyrka och hennes bekännelse, har det dödsbud, som förkunnade, att den gamle erlangerprofessorn *Heinrich Schmid* ingått i den eviga hvilan, gjort det djupaste intrycket. Här släck-

Digitized by Google

tes ett mer än 74-årigt lif, som nära ett halft sekel och dock under hela tiden med ungdomlig lifskraft stått i den teologiska vetenskapens tjenst. Schmid var visserligen ingen epokgörande personlighet. Då det gäller banbrytande kraft, tål han ingalunda en jemförelse med sina kolleger och vänner Thomasius och v. Hofmann eller mågen Frank, men i fråga om en vetenskaplig verksamhet, som på samma gång förråder lugn, klarhet, vetenskaplig samvetsgrannhet och pålitlighet samt trohet mot den genuint lutherska kyrkan, står han icke efter för någon af dem. Hela hans begåfning gick i en reproducerande historisk riktning. Han är företrädesvis historiker, äfven då han rör sig på dogmatikens fält. Hans bekanta lärobok i dogmatik, som i sina 6 upplagor rätt mycket gagnat det teologiska studiet äfven i Sverige, utgör förnämligast en samling af dogmatiskt källmaterial. Hans öfriga synnerligen talrika skrifter gå i ännu mera afgjordt historisk riktning. Bland dessa må nämnas hans båda läroböcker i kyrkohistorien, en lärobok i dogmhistorien samt de tre hufvudarbetena: »Geschichte des Pietismus», »Der Kampf der luth. Kirche um Luthers Lehre vom Abendmahl im Reformationszeitalter» samt »Geschichte der kathol. Kirche Deutschlands von der Mitte des 18. Jahrhunderts».

Äfven den katolska teologien har gjort en kännbar förlust genom en af sina förnämste exegeters frånfälle. Det är den gamle välbekante bibliske kommentarförfattaren *Peter Schegg,* professor i München, vi härmed åsyfta. Utom såsom exeget har han äfven ett berömdt namn såsom stiftare af ett »Waisenhaus».

En tredje synnerligen framstående positiv teolog hafva vi här att anteckna. Irvingianismens mest betydande vetenskaplige representant i Tyskland, *Heinrich Wilh. Josias Thiersch,* blef den 3:dje sistl. Dec. hemkallad från denna oroliga verld i en ålder af 68 år. Dermed slocknade ett i sanning skiftesrikt lif. Under sina tidigare mannaår var Thiersch anställd såsom ev.-luthersk universitetslärare, först i Erlangen och sedan i Marburg. Han gör sig under denna tid känd såsom en framstående kritiker af positiv riktning gent emot tübingerskolans negativt kritiska upplösningsarbete. Hans »Versuch zur Herstell. des hist. Standpunkts

Digitized by Google

für die Kritik der neutest. Schriften» är den förnämsta produkten af hans mot nämda skola riktade kritiska verksamhet. Här uppträder han med stöd af den gamla kyrkans tradition till försvar för äktheten af samtliga nytestamentliga skrifter. En fortsättning af hans kritiska arbete följer i den äfven till vårt språk öfversatta, mera populära skriften, »Die Kirche im apost. Zeitalter». Affattandet af denna skrift faller inom det irvingianska skedet af hans lif. Redan före denna utvecklingsperiod har han utgifvit sina »Vorlesungen über Protestantismus und Katholicismus». Men redan här (år 1846) börjar den irvingianska bakgrunden att skymta fram. Det är dock först år 1850 han utträder ur den ev.-lutherska kyrkan och nedlägger sitt embete såsom teologie professor i Marburg. Efter att sedan hafva verkat dels såsom lärare inom marburgeruniversitetets filosofiska fakultet och dels såsom irvingiansk prest, inträder han 1864 i privatlifvet. Sedan dess har han verkat såsom teologisk skriftställare i München, Augsburg och Basel. Det är i sanning en mängd skriftalster som under denna tid flutit ur hans penna, deribland åtskilligt af förblifvande värde. Vi nämna endast den lilla förträffliga skriften »Die Bergpredigt Christi», som blifvit öfverflyttad till vårt språk. Af allt hvad han efterlemnat torde dock ett icke ännu utgifvet, men fullständigt utarbetadt verk, »Inbegriff der christlichen Lehre», blifva det mest intressanta. Det väntas snart blifva tillgängligt i bokhandeln. I detta arbete kan man emotse en mera fullständig framställning af den rikt utrustade irvingianens slutliga trosåskådning. Så mycket mera torde detta arbete blifva läsvärdt som Thierschs stora stilistiska talang säkert äfven här kommer att framträda.

Några få månader före Thiersch blef hans 84-årige münchenervän, skolrådet och professorn (vid ett Lyceum) *Julius Hamberger* genom döden bortkallad. Det var ett för skolan och vetenskapen synnerligen välsignelserikt verksamt lif, som då ändade. Det är företrädesvis religionsfilosofien, som i Hamberger förlorat en framstående målsman. I hennes annaler har hans namn en rätt god klang, der man uppställer kristlighet som en bland denna vetenskaps bestämningar. Hamberger är visserligen ingen skapande ande af högre rang. Hans plats är framförallt lärjungens, men det

Digitized by Google

är en lärjunge, som gör heder åt sina lärare. Hans förnämste lärare är v. Baader, men derjemte äfven Böhme och Oetinger. Deras personer och skrifter har han genom en flitig literär verksamhet fört närmare vår tid. Det var ett skönt mål han ytterst satte för denna verksamhet: att uppvisa den bibliska uppenbarelsens öfverensstämmelse med förnuftet, trons med vetandet. Detta är hufvudsyftet redan i hans första större arbete, »Gott und seine Offenb. in Natur und Geschichte». I ett annat ännu omfångsrikare arbete, »Christenthum und moderne Cultur», söker han uppvisa det sammanhang, som råder mellan det allmänna kulturlifvet och uppenbarelsesanningarna. Uti dessa nu nämda arbeten finner man visserligen lika litet som i författarens många öfriga skrifter något fulltonigt uttryck för en bestämd kyrklig ståndpunkt, men den varmt kristliga teosofi, som öfverallt möter, kan dock icke annat än väcka sympatier hos kristendomens sanna vänner.

Den fria, i mer eller mindre bestämdt negativ riktning gående protestantiska teologien har under år 1885 lidit synnerligen kännbara förluster. Icke mindre än 4 af hennes mest framstående banérförare i Tyskland, Holland och Schweiz hafva härunder aflidit. De bära de välbekanta namnen *Schenkel, Schwarz, Biedermann* och *Scholten*. Främst bland dessa står den gamle heidelbergerteologen Daniel Schenkel. Honom nådde dödsbudet den 19:de sistl. Maj under hans 72:dra lefnadsår. Dermed sattes slutgränsen för en omfattande teologisk och praktiskt kyrklig verksamhet i den tyska protestantföreningens anda. Schenkel går i en förmedlande riktning, som kan kännetecknas såsom den schleiermacherska vensterriktningen. Men från början är han icke utan en rätt stark lutning åt det positiva. En sådan förråder sig tydligen i arbetet »Das Wesen des Protestantismus» af år 1849. I teologiskt hänseende kan han här ännu sägas tillhöra den schleiermacherska högern, och i praktiskt hänseende omfatta en kyrkoförfattning i positivt unionistisk riktning. Från år 1857 visar han sig dock mera afgjordt hafva öfvergått till omfattande af en mera liberalistisk kyrkoförfattning, för hvilken han sedan med framgång arbetat. Han har i Baden förskaffat rationalismen seger inom kyrkostyrelse och representation. I teore-

Digitized by Google

tiskt hänseende går utvecklingen åt venster något långsammare, men icke desto mindre säkert framåt. Hans »Dogmatik vom Standpunkte des Gewissens» af år 1858 står ännu i en temligen nära reel och formel anslutning till Schleiermacher. Här möta endast några ansatser till en friare teologisk riktning. Så mycket större är den öfverraskning, som hans »Charakterbild Jesu» af år 1864 har med sig. I detta äfven till vårt språk öfverflyttade arbete visar sig författaren helt och hållet hafva öfvergått till den negativa venstern. Här afklädes Jesu person och historia så godt som alla sina öfvernaturliga element; men någon konseqvens af det djerfva slag, som utmärker den samtida Strauss, söker man förgäfves i detta arbete. Att en sådan icke var Schenkels sak, det hade redan dogmatiken visat. Karaktärsbildens författare haltar mellan ett rationalistiskt och panteistiskt åskådningssätt. Med en sådan vetenskaplig konseqvenslöshet för ögonen bör det icke väcka så mycken förvåning, att Schenkel i det sista af sina många följande arbeten, »Das Christusbild der Apostel und der nachapost. Zeit» åter börjar lägga i dagen ett slags positiv sträfvan.

Mera vetenskapligt konseqventa i sin negativt kritiska riktning äro de nämde teologerna Schwarz, Biedermann och Scholten, äfven om de icke blifvit kända inom så vidsträckta kretsar som Schenkel. Öfverkonsistorialrådet och öfverhofpredikanten i Gotha, Karl Heinrich Wilhelm Schwarz, som afled den 25:te sistl. Mars i en ålder af något mer än 73 lefnadsår, har liksom Schenkel varit en af stödjepelarne för den tyska protestantföreningen. Dermed är hans ståndpunkt i allmänhet karaktäriserad. Närmare kan denna angifvas såsom spekulativt rationalistisk. En spekulativ rationalism framskymtar tydligen äfven i hans mest berömda historiska arbete, »Zur Geschichte der neuen Theologie», som upplefvat 4 upplagor och blifvit öfversatt äfven på vårt språk.

Går Schwarz i en mera afgjordt rationalistisk riktning, så gå deremot züricherprofessorn Biedermann och leidenerprofessorn Scholten i en mera bestämdt panteistisk riktning. Den förre, som föddes 1819 och afled den 25:te sistl. Jan., är den mest radikale dogmatikern inom den fria protestantiska teologien och en af hufvudmälsmännen för det teologiska »framstegspartiet» i Schweiz. Liksom Strauss under

Digitized by Google

sitt förmaterialistiska utvecklingsstadium, så omfattar äfven Biedermann i sin »Christliche Dogmatik» en hegeliansk tankeriktning, för hvilken bland annat Guds personlighet och menniskans personliga odödlighet icke längre finnas till och den gudomliga verksamheten reducerar sig till en verldens immanenta process. — Biedermanns något äldre vän Scholten (född 1811) gifver icke efter för honom, då det gäller ett negativt kritiskt förstöringsarbete. Skilnaden är blott den, att det är skriftteologiens område, på hvilket han förnämligast rör sig, efter att dock förut jemväl hafva försökt sig på såväl religionsfilosofi som dogmatik. Vid sidan af Kuenen är han inom den nytestamentliga kritiken för Holland, hvad Biedermann inom dogmatiken är för Schweiz. Han till och med öfverbjuder sin berömde läromästare Baur. Flere af hans skrifter hafva blifvit öfversatta till tyska. Vi vilja bland dem endast nämna »Historisch-kritische Einleitung in die Schriften des neuen Testaments».

Till sist blott några få ord om fyra i praktiskt religiöst hänseende betydelsefulla män, som under sistförflutna år aflidit: de båda tyskarne missionsdirektor *Theodor Harms* och sektbildaren *Christoph Hoffmann*, den österrikiske biskopen *Schwarzenberg* och den engelske filantropen *Shaftesbury*. Den förstnämde, Theodor Harms, som var född 1819, efterträdde 1865 sin broder, den berömde Louis Harms, såsom pastor och missionsdirektor i Hermannsburg. Efter långa stridigheter, uppkomna emedan han ej ville antaga civiläktenskapet såsom verkligt äktenskap, utgick han omsider med en del af sin församling ur den hannoveranska landskyrkan och bildade en från henne separerad lutbersk kyrka, som i sig upptog tusenden, deribland flere prester. Detta hade till följd, att den fordom så betydelsefulla missionsanstalt, han var satt att vårda och för hvilken han för öfrigt rätt illa sörjde, råkade i misskredit och bland annat blef beröfvad landskyrkans understöd.

Christoph Hoffmanns lif har en ännu mera skiftesrik historia att bjuda på. Denne rikt begåfvade würtembergare föddes år 1815. Efter att hafva innehaft flere olika befattningar stiftar han omsider tillsammans med Christoph Paulus en sekt, kallad det »Tyska templet». Denna sekt hade till syfte att söka komma i besittning af Palästina och återupp-

Digitized by Google

rätta templet i Jerusalem, som enligt profetian (Hesek. 40:e kap.) förmenades skola blifva hela verldens centralhelgedom. Han blef 1862 biskop öfver »templet» och har i egenskap häraf sedan 1878 varit bosatt i Jerusalem, dit den centrala ledningen af sekten då blef förlagd. Under sin sena ålderdom synes Hoffmann genom förnekelse af de kristna fundamentallärorna, såsom treenighets- och försoningsläran, hafva gjort ett högst sorgligt affall från sjelfva kristendomen och derigenom förorsakat en splittring inom den palästinensiska tempelförsamlingen.

Det gör oss godt att få sluta vår lilla förteckning med de två mera harmoniska personligheterna Schwarzenberg och Shaftesbury. De voro visserligen icke våra i konfessionel kyrklig mening, men icke desto mindre måste de genom sina i flere afseenden sköna lifsgerningar väcka våra sympatier. Kardinal-erkebiskopen i Prag, fursten Friedrich Johann Nepomuk Schwarzenberg, som var född 1809, har i icke mindre än 35 år varit den böhmiska kyrkans primas och i egenskap af sådan tagit en synnerligen verksam del i Österrikes politiska och kyrkliga lif. Han har bevisat sig vara en mycket fridsam, tolerant och (med sina såsom kyrkofurste stora tillgångar) välgörande man. Hans ireniska läggning hade med sig, att han hade en blick för berättigandet af äfven andra konfessioner än den katolska. Hvad som dock fattades honom, var framför allt en karaktärsfasthet, som gifver kraft att blifva gjorda föresatser trogen. En sådan brist på karaktärsfasthet visar han på det politiska området genom att icke alltid, som han borde, stå höjd öfver partierna, men framför allt på det kyrkliga området genom sitt beryktade uppträdande på vatikankonciliet. Det är bekant, huru han här till en början gör sig känd såsom en af de förnämste motståndarne till ofelbarhetsdogmen. Genom ett i sanning glänsande tal lägger han först dennas absurditet i dagen, men då det sedan gäller att underskrifva en deremot riktad protest, drager han sig tillbaka.

Anthony Ashley Cooper, grefve af Shaftesbury, var född 1801. Ända sedan 1826 har han tagit en verksam del i Englands politiska lif. Han har härunder gjort sig känd genom en omutlig opartiskhet och storslagna filantropiska sträfvanden. Hans verksamhet för införande af en normal-

Digitized by Google

arbetsdag är ju allmänt bekant. Såväl i det offentliga som enskilda lifvet lade han en aldrig tröttnande menniskokärlek i dagen, en kärlek, för hvilken inga mödor, inga försakelser och inga uppoffringar voro för stora. Han har dock här framför allt att nämnas på grund af de uppdrag på det religiösa området, hvartill så väl hans eget kristna nit som allmänt förtroende kallade honom: att stå i spetsen för flere vigtiga religiösa sällskap, såsom det engelska bibelsällskapet, den evangeliska alliansen o. s. v. Det torde dock hafva varit mera hans höga samhällsställning i förening med det varma kristliga nitet, som främjat hans mångomfattande verksamhet, än en för denna verksamhet förlänad särskild naturlig begåfning. Vare härmed huru som helst, säkert är dock, att han har visat oss den rätta vägen för den sociala frågans lösning: den kristna kärlekens väg.

CLAËS ELIS JOHANSSON.

Om anteckning i kyrkobok rörande oäkta barn.

(Insändt.)

Genom förordningen af den 14 April 1866 är stadgadt, att oäkta barn, som ej är aflad i moderns äktenskap eller i förbudna led, må, derest modern låtit såsom sitt barn anteckna det i kyrkoboken för den församling, i hvilken hon då var kyrkoskrifven, lika med äkta barn taga arf efter sin moder i den egendom, som ej utgör bröstarfvinges laglott. Genom nådigt cirkulär af den 5 juni 1885 anbefaller Kongl. Maj:t domkapitlen i riket att hos vederbörande presterskap inskärpa angelägenheten deraf, att ifrågavarande anteckning, som utgör förutsättning för oäkta barns arfsrätt efter moder, verkställes på sådant sätt, att den innefattar tydligt bevis, att det är barnets moder, som låtit anteckna barnet som sitt. Domkapitlen hafva utan tvifvel allesamman i sina cirkulär intagit berörda nådiga cirkulärskrifvelse. Domkapitlet i Upsala har gjort det i n:o 5 för föregående år och *inskärper* med detsamma *angelägenheten af det noggrannaste iakttagande* af den erinran, som sålunda

Digitized by Google

funnits vara påkallad i afseende på den kongl. förordningen den 14 April 1866.

Allt detta är godt och väl samt låter obeskrifligt enkelt. Men när befallningen skall utföras, torde mer än en pastor råka i bryderi. Hittills hafva utan tvifvel de fleste pastorer ansett sig hafva gjort förordningen af den 14 April 1866 tillfylles, när i födelse- och dopboken namnet på det oäkta barnets moder blifvit infördt efter uppgift af modern sjelf eller ock, hvilket torde hafva varit det vanligare, af examinerad, edsvuren barnmorska. Man har med all rätt resonnerat på följande sätt: då kongl. brefvet d. 17 Okt. 1778 bjuder, »att qvinna, som vill å okänd ort framföda fostret, må i sådant uppsåt lemnas ostörd utan någons åtal eller efterfrågan om hennes person eller tillstånd» och kongl. reglementet för barnmorskor af den 28 November 1856 föreskrifver, huru barnmorska skall vid hemlig förlossning förfara, näml. »råda qvinnan att uppteckna sitt namn och hemvist å ett papper, hvilket, af henne försegladt, förelägges den prest, för hvilken hon skall ofördröjligen förlossningen anmäla etc.», så betyder en uppteckning i födelse- och dopbok af namnet å modern till ett oäkta barn, att modern ej velat vara okänd utan frivilligt gifvit sig tillkänna för pastorsämbetet som det barnets moder och alltså låtit anteckna det i kyrkoboken som sitt barn. Emellertid tyckes Kongl. Maj:t icke vara nöjd med en dylik lagtolkning och deremot svarande förfarande af pastorerna. Han fordrar, att anteckningen skall verkställas så, att den innefattar tydligt bevis, att det är barnets moder, som låtit anteckna barnet som sitt. Huru skall detta ske? Är det nog att pastor, uppå gjord anmälan om barnets födelse, vare sig anmälan göres muntl. af modern eller genom ombud, i vanliga fall examineradt förlossningsbiträde, skrifver in i födelse- och dopboken: »N. N. har låtit anteckna detta barn som sitt barn»? I så fall får det kongl. cirk. oändligt liten betydelse. Det skulle blott ålägga pastorerna ett nytt, helt och hållet onyttigt skrifvaregöra. Uppgiften vore endast att för hvarje oäkta barn af känd moder göra den nämnda anteckningen. Och om den i något fall saknades, funnes väl ingen pastor, som vid förekommande behof skulle tveka att fylla i med densamma. När anteckningen skall göras, säger icke kongl. förordnin-

Digitized by Google

gen. Emellertid torde man icke få tolka kongl. cirk. den 5 Juni 1885 på ett så enkelt och beqvämt sätt, ehuru författaren af denna uppsats icke kan se något bestämdt bevis för tolkningens oriktighet. Man kan icke mot densamma invända, att anteckningen i sådant fall ej skulle komma att innehålla tydligt *bevis* att barnets moder låtit anteckna barnet som sitt. Af pastor i kyrkobok gjord anteckning är nog *bevis* i andra fall. Han äger ingen skyldighet att förete verifikationer till allt hvad han skrifver i sina ministerialböcker. Ej heller talas vare sig i förordningen d. 14 April 1866 eller i cirk. d. 5 Juni 1885 ett ord derom, att pastor skall kunna uppvisa en skriftlig, af barnets moder gjord, af henne sjelf underskrifven och af tvenne personer bevittnad uppgift eller ansökan i ämnet eller annan deremot svarande rättshandling för att hans egen anteckning i kyrkoboken i saken skall äga laga kraft. Emellertid är det ingalunda otroligt, att Kongl. Maj:t i förevarande fall verkligen åsyftat något dylikt, ty eljes kan man svårligen begripa ändamålet med cirk. af den 5 Juni 1885. Vi antaga alltså att följande praxis är den rätta: modern gör en skriftlig, af henne sjelf underskrifven och af två personer bevittnad ansökan till pastorsämbetet i den församling, der hon framfödt sitt oäkta barn, att detsamma måtte i kyrkoboken som hennes barn inskrifvas, och detta förhållande anmärkes i dopboken med hänvisning till berörda ansökan, hvilken helst torde böra i dopboken inhäftas såsom bilaga. Kan modern icke skrifva sitt namn, förfares på sätt vanligen sker vid uppsättande af sådan persons rättsansökningar och rättshandlingar. Men om nu pastorerna tolka berörda kongl. cirk. på detta sätt och derefter förfara, vinnes månne mycket dermed för oäkta barns arfsrätt? Cirk. är ju derför tillkommet, att de oäkta barnen skola få ärfva sina mödrar oftare än hittills skett. Men man har glömt, att icke 1 procent af de qvinnor, som föda oäkta barn, känna till ifrågavarande författning och att derför i högst få fall ansökningar af ofvanbeskrifna beskaffenhet komma in till ett pastorsämbete. Men, invänder läsaren, det är ju pastors skyldighet att upplysa mödrarna till oäkta barn om denna rättssak, på det barnen måtte i framtiden komma i åtnjutande af den rätt författningen velat dem bereda. Svar: en

Digitized by Google

juridisk skyldighet härutinnan kan svårligen uppletas för pastorerna. De kunna tryggt sitta på sina ämbetsrum och vänta på att ansökningarna inkomma, och om inga komma äro de befriade från de berörda anteckningarna. Men den moraliska skyldigheten? Denna är lätt att fullgöra i förevarande fall i en mindre församling, men i en större stadsförsamling högst svår. För att saken skall blifva riktigt utförd, blifver i de flesta fall nödigt för pastor att i egen person förhandla med de qvinnor, som föda oäkta barn; han måste sjelf underrätta dem om vigten af att ansökan göres, visa dem, huru de skola skrifva etc., ty man bör ihågkomma att de ifrågavarande mödrarna i regeln tillhöra den mest obildade klassen. I öfrigt bör man taga i betraktande att den moraliska skyldigheten sträcker sig icke blott framåt utan äfven tillbaka i tiden. Vi måste icke blott underrätta de qvinnor, som komma att föda oäkta barn, utan ock dem, som födt sådana allt sedan den 14 April 1866, huruvida de icke vilja anhålla, att deras barn antecknas som deras barn. I annat fall begå vi en grof orättvisa mot de oäkta barn, som kommit till verlden mellan d. 14 April 1866 och d. 5 Juni 1885. Det blifver pastorernas moraliska skuld att dessa barn beröfvas arfsrätt efter sina mödrar. Prester hafva, som bekant, många och stora moraliska skyldigheter. Den vi nu beskrifvit torde blifva en af de svårare att gå i land med, åtminstone i en större stadsförsamling. — I öfrigt hade det varit önskligt, att domkapitlena upplyst presterskapet om huru det kongl. cirk. af d. 5 Juni 1885 rätteligen bör tolkas och huru man bör förfara för att lyda dess mening. Detta hade varit vida bättre än att helt enkelt *»inskärpa angelägenheten af det noggrannaste iakttagande* af den erinran, som funnits vara påkallad i afseende på den Kongl. förordningen den 14 April 1866».

H. D. J.

Tillägg.

Ett par ord angående sin egen uppfattning af den ofvan berörda frågan anser sig utg. här böra tillägga.

Det omtalade k. cirkuläret, hvars anledning i sjelfva cirkuläret angifves, kan icke åsyfta annat än att hos vederbörande pastorer inskärpa vigten af att 1:o) tillse att

Digitized by Google

ingen anteckning om oäkta barns moder göres, förrän man förvissat sig om att den uppgifna modern vill såsom moder antecknas; 2:o) verkställa anteckningen på ett sådant sätt, att det deraf framgår, att modern låtit anteckna barnet. Den egna förvissningen kan en pastor lätt skaffa sig genom att vid dopet begära muntlig eller skriftlig uppgift af modern; anteckningen kan ske på af H. D. J. uppgifna eller liknande sätt, och den förökning i »skrifvaregöra», som derigenom uppkommer, är ej nämnvärd. Hvad som talas om skyldigheten att alltid fordra en formlig ansökan eller att till kyrkoboken inhäfta bilagor eller att söka bevis för moderskapet äfven för den förflutna tiden sedan 1866, ligger utom k. cirkulärets ordalag och mening. M. J.

Anmälningar och granskningar af utkomna skrifter.

Den teologiska vetenskapen. Dess förhållande till filosofien och öfriga vetenskaper. Dess egna inre förgreningar. Dess historiska utveckling. Af *Pehr Eklund*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1885. 312 sid. 8:o. Pris 3 kr. 75 öre.

Ofvanstående arbete »är en utvidgad och omarbetad upplaga af en afhandling med titel Theologiens begrepp och indelning, Lund 1874, tryckt i Universitetets årsskrift.» Utvidgningen består förnämligast i tillfogandet af en framställning öfver teologiens historiska utveckling, men sträcker sig äfven till sjelfva den tetiska framställning, som nämda afhandling utgjorde. I sin nuvarande omarbetade och utvidgade gestalt vill arbetet utgöra ett slags mera populär teologisk encyklopedi, bestående af en tetisk och en historisk hufvuddel.

Den tetiska delen vill, såsom titeln angifver, dels bestämma hvad teologien är i sitt förhållande till öfriga vetenskaper, namneligen filosofien, och dels lemna en indelning af teologien. I enlighet med ett bland positiva teologer mer och mer vanligt betraktelsesätt bestämmes teologien såsom »den vetenskap, deri kyrkans vetenskapliga sjelfmedvetande kommer till utveckling». Såsom den kyrkliga ve-

Digitized by Google

tenskapen låter vår författare teologien få sin plats anvisad midt emellan filosofien och de praktiska vetenskaperna. Derefter söker han lemna »en indelning, som på sitt sätt är egnad att uppenbara, hvad det betyder, att genom teologien kyrkans vetenskapliga sjelfmedvetande kommer till utveckling». Denna indelning tror han sig finna genom antagandet af 1) en statistisk symbolisk teologi såsom inledande hufvuddel; 2) en kritisk eller principiel teologi, omfattande hvad han kallar de teologiska rot- eller källvetenskaperna: kyrkohistorisk, biblisk och religionsfilosofisk (apologetisk) teologi; samt 3) en systematisk eller spekulativ teologi såsom slutdel, omfattande dogmatik, etik och praktisk teologi, hvilken senare författaren älskar att kalla ecklesiastisk teologi. Det är ett af författarens hufvudsyften att söka uppvisa den »praktiska teologiens plats såsom sidoordnad med den dogmatiska och etiska».

Det är mycket i den tetiska delen som synnerligen tilltalat oss, men också ett och annat, som gjort ett motsatt intryck. Till det förra hör framför allt den teologiska grundåskådning, hvarpå det hela är baseradt, samt den rikedom på ofta rätt sinnrika idéer, hvarmed denna grundåskådning häfdas. Till det senare vilja vi först och främst räkna sjelfva indelningen af teologien och hvad dermed sammanhänger. Denna indelning synes oss, minst sagdt, konstig. Utrymmet tillåter icke att närmare ingå härpå.

Hvad slutligen den historiska afdelningen vidkommer, så gör den mindre anspråk på sjelfständighet. Det oaktadt är den visst icke utan sina förtjenster i mer än ett hänseende. Men den har också brister af mer än ett slag. Bland de många ofta rätt träffande omdömena öfver framstående teologiska personligheter förekomma äfven ensidiga och rent af oriktiga karaktäristiker. Så t. ex. angifves (sid. 266) Delitzsch »såsom Reuss mera närstående» på kanonkritikens område. Att den gammaltestamentliga exegetikens nestor genom detta omdöme blifvit införd i ett sällskap, som han sjelf icke kan kännas vid, derpå lemnar bland annat den nyare pentatevkkritikens historia slående bevis. Men lika mycket som författaren i allmänhet synes oss hafva underskattat Delitzschs äfvensom en annan betydande exegetisk författares, v. Hofmanns, epokgörande för-

Digitized by Google

tjenster, lika mycket synes han oss hafva öfverskattat A. Ritschls förtjenster på det exegetiska området. Hvad som (sid. 263) i detta hänseende säges om denne, är visserligen icke i och för sig alltigenom falskt, men det blir det genom den öfverdrifna betoning det icke minst af sammanhanget här får. Hade v. Hofmanns namn här blifvit satt i Ritschls ställe, skulle författaren helt säkert kommit sanningen närmare.

Att rena historiska misstag skola vara svåra att helt och hållet undvika i ett arbete af sådan natur som det ifrågavarande, inse vi lätt. Författaren har heller icke undgått att göra sig skyldig till sådana. Vi vilja bland dem endast påpeka, att de reformerte teologerna Hagenbach och J. P. Lange angifvas såsom tillhörande den evangeliskt lutherska bekännelsen, samt att det bekanta apologetiska arbetet »Pugio fidei adversus Mauros et Judæos» får Raymund af Sabunde till författare, då det deremot är skrifvet omkring 150 år före dennes tid af Raymund Martini.

Då föreliggande arbete söker sina läsare icke blott bland »fackmän och lärare», utan äfven bland »den djupare tänkande allmänheten» och särskildt synes vara afsedt att för teologie studerande lemna en »akademisk kurs», kunna vi icke annat än beklaga, att särdeles många, särskildt moderne teologers namn blifvit oriktigt återgifna. Så får man se Dorner, Pfleiderer och v. Oettingen skrifna: »Doner», »Pfeiderer» (2 gånger på en sida) och »v. Oettinger».

Med de nu påpekade bristerna vilja vi för ingen del hafva afrådt någon från att göra en närmare bekantskap med professor Eklunds intressanta skrift. En sådan bekantskap skall helt säkert blifva fruktbringande. »Vi hysa» med författaren »den förhoppning, att arbetet kan ej blott erbjuda helsosam läsning för presterskapet, utan öfver hufvud för alla dem, som hafva lust att vinna någon kännedom derom, hvad från den teologiska vetenskapens egen ståndpunkt kan låta sig höra till försvar för dess mångenstädes så hejdlöst angripna rätt och ifrågasatta värde».

C. E. J.

Digitized by Google

Den danske kirkes historie i årene 1817—1854. Af *L. Koch*. Kjöbenhavn, G. E. C. Gad, 1883. XX + 287 sid. 8:o.

Såsom på många andra litteraturområden så har äfven inom det kyrkohistoriska en flitig författareverksamhet under de senare årtiondena ägt rum i det danska broderlandet. Utom mera omfattande framställningar, såsom Fr. Hammerichs »Den kristna kyrkans historia» och M. Melbyes »Berättelser ur kyrkans historia», hafva utgifvits flera monografier angående enskilda kyrkohistoriska personligheter eller enskilda perioder af den kyrkohistoriska utvecklingen. En sådan på grundliga studier hvilande monografi är pastor Kochs framställning af den danska kyrkans historia under den för den kyrkliga utvecklingen i Danmark mycket betydelsefulla tid, som ligger mellan åren 1817 och 1854. Med början af denna period gjorde sig gällande en kraftig reaktion mot den flacka rationalism, som i icke ringa mån vunnit insteg inom den danska kyrkan. De förnämsta representanterna för denna reaktion voro prestmännen J. P. Mynster och N. F. S. Grundtvig, af hvilka den förre efter att i tjugo år ha varit Seelands biskop afled vid slutet af den period, som förf. företagit sig att skildra, år 1854. Såsom den verksamhet, hvilken af dessa båda högt begåfvade men mycket olika anlagda personligheter utöfvades, varit den som företrädesvis gifvit prägel åt den andliga och kyrkliga utvecklingen under ifrågavarande period, så får föreliggande arbete i mycket väsentlig mån sitt intresse genom teckningen af dessa personer och de insatser, som af dem gjorts i den danska kyrkans historia. För så vidt vi kunna finna, är det en sund och opartisk ståndpunkt, som förf. intager vid bedömandet af den personliga egendomligheten hos dessa båda märkliga män och den betydelse, som de i sammanhang dermed haft för sin samtid. Deremot torde han svårligen kunna erkännas hafva gjort full rättvisa åt prof. H. N. Clausen, om han också ogillar obilligheten och våldsamheten i det sätt, hvarpå Grundtvig i »Kirkens genmæle mod prof. Clausen» uppträdt mot dennes teologiska författarverksamhet. Gerna skulle vi äfven hafva sett, om förf. egnat något mera uppmärksamhet åt S. Kierkegaard, hvars betydande och mycket omfattande religiösa författare-

Digitized by Google

verksamhet faller inom den af förf. skildrade tidsperioden. Nu egnas i förf:s bok icke fullt tvenne sidor åt framställningen af Kierkegaards person och den verksamhet han utöfvat. Det bör emellertid erkännas, att dels Kierkegaards karaktär af »en åndelig eneboer» — såsom han sjelf betecknade sig — dels äfven det förhållandet att förf. gjort till sin uppgift att skrifva icke en litteratur- utan en kyrkohistoria må kunna gälla såsom skäl för det något knapphändiga sätt, hvarpå Kierkegaard blifvit affärdad.

Förf., som genom detta arbete lemnat ett mycket värdefullt bidrag till kännedomen af den tid, hvars tilldragelser på det kyrkliga området af honom blifvit skildrade, har förut nedskrifvit en framställning af den danska kyrkans historia under åren 1801—1817, som af »Sällskapet för Danmarks kyrkohistoria» utgifvits år 1880. De båda arbetena äro att anse såsom tvenne delar af ett gemensamt helt.

N. J. L.

Ulrich Zwingli, ein Martin Luther ebenbürtiger Zeuge des evangelischen Glaubens. Festschrift auf die 400-jährigen Geburtstage der Reformatoren zur Beförderung wahrer Union auf dem Boden der Freiheit von *Joh. Martin Usteri*, Pfarrer. Zürich, S. Höhr 1883. 144 sid. stor 8:o.

Såsom redan titeln antyder, afser denna skrift i viss mån en apologi för Zwingli och ett försök att ställa honom ungefär lika högt som Luther. Den bekante teologen von der Goltz har ock i ett för öfrigt mycket välvilligt förord ansett sig böra uttala en lindrig antydan derom, att Zwingli dock i väsentliga stycken måste stå tillbaka för Luther. Den schweiziska kyrkan är medveten, säger von der G., derom att »in Tiefe evangelischer Heilserfahrung, in dem mächtig in die Gewissen eindringenden Ton des Zeugnisses und in der Höhe umfassenden reformatorischen Berufs keine andere theologische Persönlichkeit des 16 Jahrhunderts über Luther oder *auch nur ganz ebenbürtig* neben Luther steht». Man skulle emellertid mycket misstaga sig, om man betraktade hr Usteris arbete såsom en partiskrift, hvilken icke förtjenade något vidare beaktande. Tvärtom går förf. i många stycken ganska opartiskt tillväga, och då hans arbete, som i allmänhet förråder omsorgsfulla studier af käl-

Digitized by Google

lorna, till mycket väsentlig del består af utdrag ur Zwinglis egna skrifter, är det väl egnadt att gifva en inblick i denne i alla händelser mycket märkvärdige mans tankegång och åskådning.

Förf. vill icke gifva någon biografi öfver Zwingli. Han lemnar icke ens någon framställning af Zwinglis allmänna betydelse såsom kyrklig eller social reformator. Det är allenast ur trenne synpunkter som Zwingli här blifver behandlad. Förf. redogör nämligen först för Zwinglis inre utveckling intill den tid, då den evangeliska tron hos honom kom till fullt genombrott, och lemnar derefter en framställning af Z:s reformatoriska vittnesbörd om den evangeliska tron samt anställer slutligen en jemförelse mellan Zwingli och Luther med hänsyn till deras religiösa utveckling och deras evangeliska vittnesbörd. Den begränsning, förf. sålunda i extensivt hänseende ålagt sig, har satt honom i stånd att från de angifna synpunkterna ganska grundligt och mångsidigt behandla det föresatta ämnet samt äfven tillbakavisa flera oriktiga uppfattningar, som gjort sig gällande ej allenast hos protestantiske teologer utan äfven hos den beryktade antiprotestanten Janssen.

Med ett särskildt intresse läser man bokens första afdelning »Wie Zwingli zum evangelischen Glauben kam». Förf. uppvisar här, att Zw. mycket tidigt kom till en allt mera klarnande evangelisk uppfattning, men att denna länge nog var en förståndets sak allenast, och att det först efter och under en i Zürich 1519 och 1520 härjande pest visar sig, att Zwingli till hela sin inre menniska blifvit omskapad. Utvecklingsgången var här en helt annan än Luthers, och denna olikhet torde ock i sin mån väsentligen hafva bidragit till den olika gestalt, som den tyska och den schweiziska reformationen förete.

Zwinglis schweizertyska, som till stor del blifvit i citaten bibehållen, försvårar i någon mån läsningen af arbetet. Förf:s egen framställning är, trots arbetets vetenskapliga anläggning, ganska klar och lättläst.

M. J.

Die weibliche Diakonie in ihrem ganzen Umfang dargestellt. Vorträge von *Theodor Schäfer*, P. Vorsteher der

Digitized by Google

Diakonissen-Anstalt zu Altona. Drei Bände. Hamburg, W. L. Oemler, 1879—1883. Pris kplt 12, 60.

Detta arbete hör visserligen, såsom synes, ej till den nyaste litteraturen. Men det tillhör ej heller den litteratur, som har sitt värde och sin betydelse blott för dagen, och då det icke förut blifvit omnämdt i denna tidskrifts spalter, torde ett sådant omnämnande i förening med ett angifvande af arbetets hufvudinnehåll nu vara på sin plats.

Såsom redan blifvit antydt, omfattar arbetet tre delar. Den *första* af dessa lemnar en ganska utförlig redogörelse för den qvinliga diakoniens *historia*, den *andra* rör »die Arbeit der weiblichen Diakonie», den *tredje* slutligen »Die Diakonissin und das Mutterhaus». Hvad »diakoniens arbete» angår, skildras detsamma i alla dess olika grenar, såsom vård af barn, sjuka, lytta, fattiga, fallna o. s. v. I slutet af hvarje del finner man en noggrann förteckning på den rikhaltiga litteratur uti hithörande ämnen, hvilken förf. tillgodogjort sig i och för det föreliggande arbetet.

För den *första* delens innehåll skulle vi här vilja lemna en något utförligare redogörelse, så mycket hellre som den synes kunna vara af mest allmänt intresse. Sedan förf. framstält »die Anfänge der Diakonie in der Kirche» i allmänhet och dervid påvisat, hurusom en verklig kärlek först i och med Kristus och kristendomen gjorde sitt inträde i verlden, samt huru den första församlingens brödrakärlek står som ett mönster för alla tider, öfvergår han till att särskildt behandla den *qvinliga* diakoniens historia alltifrån dess uppkomst i den apostoliska kyrkan intill närvarande tid.

Qvinnan var bland hednafolken öfver hufvud taget förnedrad till slafvinna. Judendomen utgick från ett högre betraktelsesätt. Men först genom kristendomen kom qvinnan att intaga sin rätta, fria ställning såsom mannens like i förhållande till Gud. Han »såg till sin tjenarinnas ringhet» och lät sin enfödde son, verldens frälsare, födas af en qvinna. Och qvinnor tjenade honom under hans vandring på jorden, tjenade honom af tacksamhet för de välgerningar, han bevisat dem. Detta är grunden för all qvinlig diakoni. Den uppspirar ur tacksamhet för åtnjutna gudomliga välgerningar.

De första spåren af en qvinlig diakoni inom den kristna församlingen möta oss redan på *Nya testamentets* blad. I Pauli bref till församlingen i Rom (kap. 16: 1—2) läsa vi följande ord: »Jag befaller åt eder vår syster Febe, som är i församlingens tjenst (*οὖσαν διάκονον τῆς ἐκκλησίας*) i Kenkreä, att I mottagen henne i Herren, såsom det höfves de heliga, och hjelpen henne i hvad sak hon kan behöfva eder, ty äfven hon har sjelf varit en hjelparinna åt många och åt mig sjelf.» Febe var således en qvinlig *διάκονος* (namnet diakonissa förekommer först i kyrkofädernas skrifter);

Digitized by Google

att sådana snart anställdes i församlingen jemte de manliga, bör icke väcka förvåning. Utan tvifvel ställdes på dessa qvinliga diakoner samma kompetensfordringar som på de manliga (jfr 1 Tim. 3: 8—13), och utan tvifvel inställdes och invigdes de förra lika väl som de senare till sitt kall. Till detta hörde naturligtvis icke att lära i församlingen, hvilket apostlarne som bekant (1 Kor. 14: 34—35 och 1 Tim. 2: 11 ff.) icke tillåto qvinnorna i allmänhet, således icke heller de qvinliga diakonerna. Dessas åligganden under den apostoliska tiden kunna vi ej närmare angifva, men att omsorgen om församlingens nödlidande medlemmar tillhört dem, framgår af Ap. G. 6:te kap.

Vända vi oss från de nytestamentliga skrifterna till andra urkunder från den gamla kyrkans tid för att der söka den qvinliga diakoniens spår, så finna vi af det bekanta *brefvet från Plinius den yngre* till kejsar Trajanus, att två diakonissor vid denna tid (2:dra årh:s första decennium) ståndaktigt uthärdat tortyrens qval. Då Plinius säger sig hafva gått så till väga i ändamål att utröna fulla sanningen i fråga om de kristnas sammankomster, ligger det nära till hands att antaga, att diakonissorna vid dessa sammankomster haft vissa åligganden att fullgöra. Detta skulle i sådant fall öfverensstämma med hvad som längre fram i den qvinliga diakoniens historia möter oss.

Efter det nämda brefvet söka vi länge förgäfves efter bestämda upplysningar rörande den qvinliga diakonien eller diakonissverksamheten. Det är en tystnad, som sträcker sig öfver 200 år. Under denna tid synes diakonissämbetet mångenstädes hafva trängts åt sidan eller rent af ersatts af ett annat: enkornas ämbete. Men i de sannolikt omkring år 300 affattade *apostoliska konstitutionerna* möta vi åter diakonissämbetet. Af konstitutionerna, jemförda med *kyrkofädernas skrifter*, framgår bland annat följande. Diakonissorna betraktas numera såsom tillhörande clerus, det andliga ståndet; de väljas af biskopen och ordineras af honom under bön och handpåläggning i närvaro af presbyterer, diakoner och diakonissor.

Hvad ålåg då dessa diakonissor? De voro satta att vakta de kyrkodörrar, der qvinnorna ägde att inträda, och att anvisa platser åt tillstädeskommande qvinliga främlingar. De skulle förmedla gemenskapen mellan biskopen och församlingens qvinliga medlemmar. Men framförallt skulle de tillhandagå vid de qvinliga katekumenernas förberedelse till dopet, undervisa dem till kristlig tro och kristlig lefnad och vid sjelfva dopet vara behjelpliga vid smörjelsens meddelande. Sjukvården hos församlingens qvinliga medlemmar synes hafva ifrågakommit först i andra hand. I de presterliga göromålen fingo de på intet sätt inblanda sig och vid

Digitized by Google

nattvardsgångarna hade de ingen funktion sig ombetrodd.

Utan tvifvel bidrog ett på falska grunder hvilande, allt för högt uppskattande af det jungfruliga lifvets värde till den blomstring, som diakoniss-saken från denna tid uppnådde. En vidare utveckling af samma grundsatser gaf anledning till sakens undergång. Emellertid måste den blomstring, som utmärker den ifrågavarande tiden, hafva varit synnerligen rik; derom vittna sådana lifsbilder från denna tids qvinliga diakoni som en *Olympias*, Chrysostomi lärjunge och trogna medhjelparinna, en *Macrina*, syster till Basilius den store och Gregorius af Nyssa.

Vid 4:de århundradets slut begynte diakonissämbetet försvinna. Orsakerna härtill torde vara att söka dels i kyrkans förfall och munkväsendets uppblomstring, dels deruti, att missionstidehvarfvet nu var förbi, hvadan diakonissornas biträde vid dopet ej var så behöfligt, då dopet i de flesta fall öfvergått till barndop. Härtill kom slutligen, att kyrkans lokala tyngdpunkt förlades från Konstantinopel till Rom, från Österlandet till Vesterlandet, der qvinnornas sociala ställning ej i samma grad som i Östern gjorde behofvet af qvinliga diakoner känbart.

Några provincialsynoder i 5:te och 6:te århundradet förbjödo diakonissors ordination, men ännu i 6:te seklet invigde en frankisk biskop en diakonissa, och helt och hållet försvann ämbetet i Vesterlandet omkring år 800, i Österlandet omkring år 1200.

Så begrofs detta den evangeliska kärlekens ämbete tillika med den evangeliska tron. Men det var ett sädeskorn, fullt af gudomlig lifskraft, det inneslöt ett lif, som var oförstörbart, som måste stå upp ur sin graf, då våren kom. En sådan vårtid kom i och med reformationen. Men under *reformationstiden* stannade man dock till största delen vid att klargöra grundvalarna för diakonien och vid att ställa i klart ljus de enskilda delar och elementer, af hvilka våra dagars diakonissverksamhet är sammansatt. Man har stundom, kanske ej utan skäl, framhållit bristen på organisationsförmåga hos den lutherska reformationens ledande män. Man må dock aldrig förgäta, att dessa mäns uppgift i främsta rummet var att åvägabringa en trons och läran reformation, ur hvilken sedermera ett lif i kärleken skulle uppspira. Historien bär vittne att de, då de sålunda i reformationsverket gingo inifrån och utåt, grepo saken an från rätta hållet, under det att så många föregående försök till reformation misslyckats, emedan man velat begynna med att reformera lifvet och låta den falska läran bestå.

Hvilken ställning intog då Luther till diakonien? I det stora hela skilde han noga mellan prestämbetet, instiftadt till ordets tjenst, och diakonatet, stiftadt till att tjena

Digitized by Google

med de jordiska gåfvorna till kroppens nödtorft. Såsom diakonatets egentliga hufvuduppgift tyckes han dock betrakta förvaltandet och utdelandet af gods och penningar, under det han lägger mindre vigt på den personliga, uppoffrande tjenstbevisningen. — Och hvad beträffar särskildt den qvinliga diakonien, finnes intet skäl att antaga, att Luther mot den haft något att invända, så mycket mindre som han tydligt uttalat den åsigten, att »böjelsen att förbarma sig öfver andra är starkare hos qvinnorna än hos männen», och att gudfruktiga qvinnor »pläga hafva en särskild nådegåfva att trösta andra och lindra deras smärtor». Men till upprättande af föreningar eller anstalter för kristlig diakoni kom det ej för Luther och hans medhjelpare.

På det kalvinistiskt-reformerta området åter mötas vi icke blott af grundsatser, utan ock af försök att praktiskt förverkliga dem. Kyrkoordningen för Geneve, som stammar från Kalvin, nämner diakoniens ämbete såsom ett af de 4 ämbeten, som äro nödvändiga för kyrkostyrelsen, och skiljer noga mellan egendomsförvaltning å den ena sidan och fattig- och sjukvård å den andra. Här kom således den personliga tjenstbevisningen mer till sin rätt. Inom den reformerta kyrkan utvecklade sig saken i god rigtning. Sjuk- och fattigvården bibehöll der sin kyrkliga karaktär, och denna fick ett uttryck i diakonernas invigning med handpåläggning till deras kall. Af de qvinliga krafterna begagnade man sig blott undantagsvis, och de försök, som uti denna rigtning gjordes såväl inom Hollands reformerta kyrka som inom »brödraförsamlingen», ledde icke till något varaktigt resultat. Och lika litet inom den reformerta som i den lutherska kyrkan kommo några anstalter för utbildning af diakoner eller diakonissor till stånd.

Men efter 300 års förlopp framträdde den man, som Gud utsett till återupprättande af den qvinliga diakonien. Förebud härtill saknades dock ingalunda. Såsom sådana betrakta vi de försök i ord eller handling i den angifna rigtningen, hvilka utgingo från en pastor *F. Klönne*, från en minister *v. Stein*, från en *Amalia v. Sieweking*, från en grefve *v. der Recke-Volmerstein*. Pastor *Klönne* offentliggjorde redan före år 1820 en uppsats »Über das Wiederaufleben der Diakonissinnen der altchristlichen Kirche in unsern Frauenvereine», i hvilken han, efter att hafva påvisat fruntimmersföreningarnas gagneliga verksamhet under befrielsekriget, uppmanade till återupprättande af den gamla kyrkans diakonissämbete. Han sökte äfven vinna inflytelserika personers intresse och medverkan. Ungefär samtidigt vaknade hos den preussiske ministern *v. Stein* önskan att inom den lutherska kyrkan kalla till lif en verksamhet, liknande de katolska barmhertighetssystrarnas, hvilken han lärt känna

Digitized by Google

och värdera. För detta ändamål satte sig v. Stein i förbindelse med den bekanta *Amalia von Sieweking*, hvilken alltsedan sitt 18:de år varit lifligt intresserad för skapandet af »eine protestantische barmherzige Schwesternschaft» och hvars intresse vunnit näring och ökad styrka genom den uppmuntran, Johannes Gossner i detta afseende skänkt henne. Till ett förverkligande af hennes och v. Steins planer kom det dock ej, om man undantager, att hon i Hamburg grundade en »weibliche Verein für Armen- und Krankenpflege». Slutligen utkom våren 1835 första häftet af en tidskrift, som bar titeln: »Diakonissin oder Leben und Wirken der Dienerinnen der Kirche für Lehre, Erziehung und Krankenpflege». Tidskriftens utgifvare var grefve *Adalbert v. der Recke-Volmerstein*, grundläggare till välgörenhetsanstalter vid Rhen och i Schlesien. Blott detta första häfte utkom, men i detsamma uttalades klart och tydligt maningen att återställa den gamla kyrkans ämbete för qvinlig diakoni. Redan samma år på hösten hade grefven för afsigt att öppna en diakonissanstalt. Äfven den dåvarande preussiske kronprinsen hade förklarat sig vara högeligen intresserad för saken. Men icke så med ens skulle den bana sig väg, utan småningom; helt ringa i sin begynnelse, utan hjelp af jordens mäktige, lik senapskornet, som nedmyllas i jorden, slår rot och spirar upp till ett väldigt träd — sådant var detta verk, sådan dess utveckling.

Den man, hvars namn är oskiljaktigt förknippadt med den qvinliga diakoniens återupprättelse i våra dagar, var Theodor Fliedner. Teckningen af denne mans personlighet och lif kan icke här återgifvas, det skulle ock vara öfverflödigt. Blott följande må nämnas. Af naturen utrustad med stor praktisk begåfning och tidigt pröfvad i armodets och försakelsens skola, var han synnerligen väl skickad för det arbete, som här är i fråga. Vid 22 års ålder kallad till pastor i Kaiserswerth vid Rhen, utvecklade han snart här en outtröttlig verksamhet för att i kärleken tjena alla de lekamligen och andligen nödställda, med hvilka han kom i beröring. Under en resa i Holland m. fl. länder hade han inom mennoniternas församlingar funnit diakonissor och häruti igenkänt »en lofvärd urkristlig inrättning». Redan 1826 hade F. grundat en fångvårdsförening och hösten 1833 mottogo han och hans maka i sin vård en qvinlig frigifven fånge. Snart kommo flere och det lilla lusthus i F:s trädgård, hvilket i början användts för detta ändamål, blef snart för litet. I Oktober 1836 stiftades diakonissanstalten i Kaiserswerth. I slutet af månaden voro fyra sjuka under systrarnas vård och i början af år 1838 blefvo för första gången diakonissor anställda utom moderhuset. De sändes till ett hospital i Elberfeld. Med diakoniss-

Digitized by Google

anstalten införlifvades en redan förut upprättad småbarnsskola och småskolelärarinne-seminarium. F. visste att med sig förena skickliga medhjelpare; sådana behöfdes ock på det allt mer sig vidgande arbetsfältet. Så grundades t. ex. 1844 ett seminarium för elementarlärarinnor. Samma år upprättade han i Duisburg en anstalt för utbildande af diakoner. Och rundt omkring honom uppstodo diakonissanstalter: allraförst i Tyskland, Holland, Frankrike och Schweiz. Lägger man härtill en flitig skriftställareverksamhet och vidsträckta resor, måste man häpna öfver huru tid och krafter kunde räcka till för allt detta. Kroppskrafterna, på hvilka ett svårt och långvarigt bröstlidande tärde, aftogo mot slutet af hans lif, men själskrafterna bibehöll han till det sista. Sedan Fliedner 1847 firat sitt 25-års jubileum som prest och 2 år senare lemnat sin församling i andra händer, egnade han sig uteslutande åt diakonissverket. Äfven detta verks 25-årsfest fick han 1861 upplefva. Den 4:de Okt. 1864 var Theodor Fliedners dödsdag. Han efterträddes af sin svärson, pastor Disselhoff, som ännu i dag föreståt anstalten i Kaiserswerth. Hvad beträffar denna anstalts inre organisation — i hufvudsak mönsterbilden för organisationen af alla sedermera stiftade diakonissanstalter, må här följande nämnas. Efter den vanligen två-åriga proftidens slut förbinder sig den i diakonisskallet inträdande att stanna i anstaltens tjenst 5 år. Efter denna tids förlopp förnyas denna förbindelse, och blott trängande skäl, såsom föräldrars kallelse eller dylikt, kunna före de 5 årens förlopp motivera utträde ur anstalten. Bortsedt från denna inskränkning, som ju möter på många andra områden i lifvet, äger den inträdande full frihet att bestämma, när hon vill lemna anstalten. Deremot kräfves helt naturligt af henne att hon af anstaltens föreståndare låter sig sändas till den plats, som mest lämpar sig för hennes begåfning och naturliga fallenhet. Å andra sidan står diakonissan i en dotters förhållande till moderhuset, så att hon der i händelse af sjukdom och på sin ålderdom finner sitt hem och kostnadsfria underhåll.

Vid Fliedners död arbetade 325 diakonissor i denna anstalts tjenst — såväl i Kaiserswerth som på mer än 100 stationer i 4 verldsdelar, och åt deras vård voro år 1864 anförtrodda icke mindre än 26,000 sjuka och 3,000 barn. Vidga vi synkretsen, se vi samma år 30 diakoniss-moderhus med omkr. 1,600 systrar arbetande på nära 400 arbetsfält. 20 år senare — d. v. s. 1884 — hade diakonissanstalternas antal stigit till 54 (hvartill sedermera kommit en i Filadelfia i N. A.), och 5,600 diakonissor arbetade på 1,745 fält. Samtliga anstalters inkomster sjudubblades under samma tid och uppskattades förlidet år till omkr. 5 mill. kr. Detta

Digitized by Google

vittnar om att Guds rika välsignelse hvilat öfver Fliedners verk. Af det lilla senapskornet har uppvuxit ett stort träd, under hvars grenar många lidande och hjelpbehöfvande funnit skugga, funnit vederqvickelse till kropp och själ.

Och alla dessa arbetsfält, hvarom nyss talades, hvar äro de att söka? Framför allt bland församlingens fattiga och i sjukvårdsanstalter, men ingalunda endast der. För närvarande arbeta diakonissor äfven i barnkrubbor, småbarnsskolor och barnhem, i industriskolor, hushållsskolor och tjenarinnehem, de egna sig åt vården af fallna och fångar, af idioter, blinda och epileptiska sjuka.

Förutom anstalten i Kaiserswerth, hvars systrar verka på nästan alla de nämda områdena, hafva somliga anstalter särskildt omhuldat den ena eller andra grenen af kristlig kärleksverksamhet. Så egnar sig anstalten i Frankenstein (Schlesien) nästan uteslutande åt barnavård, industriskolor möta vi särskildt i Hannover, den förnämsta anstalten för tjenarinnors utbildning är Marthashof i Berlin (filial af Kaiserswerth). Idioter vårdas framförallt i Neuen-Dettelsau, epileptiska i Bielefeld, och endast anstalten i Ludwigslust (Mecklenburg) har ett arbetsfält bland blinda.

Vi kunna här icke närmare följa de särskilda anstalternas historia. Några af dem förtjena dock ett omnämnande. Den största näst Kaiserswerth — hvad diakonissornas antal beträffar — är *Bielefeld* i Westfalen, ehuru grundad först 1869 vid sidan af en redan förut befintlig anstalt för epileptiska och andra sedermera tillkomna verksamhetsgrenar. Föreståndare är pastor F. von Bodelschwingh. — Dernäst komma anstalterna i *Stuttgart*, grundad 1854 och i *Neuen-Dettelsau*, grundlagd af den vida bekante, både på hufvudets och hjertats vägnar rikt begåfvade pastor Wilh. Löhe, som till sin död var verkets insigtsfulle ledare. Bland de tyska anstalterna nämna vi till sist *Strassburgs*, grundlagd 1842 af pastor Härter, *Elisabethkrankenhaus* i Berlin, Gossners skapelse från år 1837, samt diak.-anst. *Bethanien*, äfvenledes i Berlin. Utom Tyskland hafva anstalter med samma syfte som moderanstalten i Kaiserswerth och hufvudsakligen efter dess mönster anlagts i England (hvars anstalt i London är den enda, som formligen inlemmats i den kyrkliga organismen), Holland, Frankrike, Schweitz, Ryssland, Finland, Danmark, Norge och Sverige.

Om alla dessa anstalter lemnar pastor Schäfer mer eller mindre detaljerade historiska upplysningar. Till sist bifogar han några ord om den qvinliga diakoniens framtid. Denna beror näst Guds välsignelse på det verksamma intresse, som kan komma denna diakonis arbete till del. Den bok, på hvilken uppmärksamheten härmed blifvit fäst, afser att väcka och lifva ett sådant intresse, och i samma syfte hafva dessa rader nedskrifvits. T. B.

Digitized by Google

Frelsens Vej. Prædikener af *Jakob Paulli*. Kjøbenhavn, C. A. Reitzels förlag 1885.

Denna predikosamling, som innehåller 18 predikningar, de flesta öfver högmessotexter för innevarande år, kan utan betänklighet rekommenderas åt alla, som uppriktigt älska Guds ord och derur söka näring för sitt troslif. Äfven församlingsläraren kan af dem hafva icke så litet att lära, och det är med hänsyn till dessa predikningars betydelse för predikanter vi här vilja påpeka några af deras förtjenster.

De äro först och främst *bibliska* och tillfredsställa derigenom den vigtigaste fordran på en kristlig predikan. Ämnet tages alltid ur texten och vissa betydelsefulla synpunkter i texten komma i ämnet till behandling. Dock behandlas icke texten så, att den i sin helhet genomgås vers för vers, utan någon betydelsefull idé blifver hvarje gång behandlad, under det andra sidor i texten för tillfället förbigås. — Detta torde förtjena uppmärksammas isynnerhet af dem, som en längre tid verka i samma församling och få predika öfver samma text flere gånger. Om man försöker att vid hvarje predikan uttömma hela texten, så löper man fara att en annan gång komma tillbaka i alldeles samma tankegång; då det deremot är lättare att iakttaga tillbörlig omvexling, om endast någon särdeles vigtig sida af texten för hvarje gång behandlas, under det andra synpunkter för tillfället förbises.

De äro vidare *enkla* och *lättfattliga* och synas derigenom tillmötesgå ett kändt behof i församlingen. Måhända hafva predikningarna i våra kyrkor icke alltid varit nog tillgängliga för åhörarnes uppfattning. De kristliga lärosanningarna torde stundom blifvit framställda i alltför svårfattlig form, och derför synas stundom uppriktiga själar ansett sig sakna uppbyggelse i kyrkan och i stället vändt sig till bönehusen, der åtminstone ett enkelt framställningssätt varit rådande, ehuru det visserligen sällan är efterföljansvärdt, enär skriftutläggningen ofta är underhaltig och språket platt och vårdslöst. Dessa predikningar visa, att man kan predika enkelt och lättfattligt och likväl begagna ett vårdadt framställningssätt, ty språket är rent och skönt och satserna väl afrundade på samma gång tankarne äro enkla och klart framställda.

De äro vidare *praktiska* och vända sig ofta med direkta tillämpningar till åhöraren, hvars uppmärksamhet derigenom lätt tages i anspråk. Ofta tages ock lämplig hänsyn till de särskilda förhållanden, under hvilka dessa predikningar äro hållna. Utan att politiken indragits i predikningarna, hafva dock de politiska förhållandena i Danmark fått sin belysning ur den hel. skrift och i sammanhang dermed lämpliga förmaningar blifvit ställda till kristliga medborgare.

Digitized by Google

Såsom en stor förtjenst må ock ändtligen nämnas, att de äro *korta*, så att man, utan att tröttas, gerna och med god uppmärksamhet genomläser en af dessa predikningar. Och då man stundom hör klagas öfver, att predikningarna i kyrkan äro för långa och tröttande, så är det en behöflig erinran och en god lärdom man här finner, då det synes, att en predikan mycket väl kan vara kort och ändock vara biblisk, enkel och lättfattlig samt i det praktiska lifvet ingående.

Ett exempel på en mycket god predikan må anföras. Evangeliet om den kananeiska qvinnan behandlas så, att det talas om den kärlek, som fördrager allt, tror allt, hoppas allt; och dervid visas, huru qvinnans naturliga kärlek till dottren blef renad genom nöden och genom hennes ankomst till frälsaren. Der talas om, huru hennes kärlek *fördrog* allt: hennes hedniska landsmäns hån, derföre att hon öfvergaf fädernegudarne och sökte frälsaren, frälsarens tystnad vid hennes bön, lärjungarnes begäran, att Jesus måtte afvisa henne, och ändtligen Herren Jesu skenbart hårda svar. Vidare talas om huru hennes kärlek *trodde* allt: att allting äro möjliga för Gud; att icke blott *några*, utan *alla* ting äro möjliga; och att Gud vill gifva oss allt. Slutligen framställes, huru hon *hoppades* allt: hon hoppades dottrens räddning, ehuru det syntes hopplöst, till och med frälsarens hjerta syntes vara likgiltigt. Hon var ändå viss om hjelpen, ty kärleken hoppades allt. Och hennes kärlek vann seger.

Man kan tycka, att dessa delar ligga så nära hvarandra, att de icke nog strängt kunna åtskiljas. Men man bör då minnas, hvad förf. i början sagt, näml. att kärleken är det frö, ur hvilket tron och hoppet utvecklas. Intet under då, att man redan i fröet får se de första spåren till den blifvande växten, och att man i den utbildade växten igenkänner något af det man redan hos fröet varseblef. — Förf:s skilnad mellan tron och hoppet är åtminstone från praktisk synpunkt berättigad. *Tron* hänföres till Guds makt och vilja att hjelpa; *hoppet* är en viss tillförsigt om att en gång få det i tron begärda och förbidade.

Ämnets formella behandling är dock icke alltid tillfredsställande. Ett exempel derpå erbjuder, en predikan om Jesus och Sakkeus (Luk. 19, 1—10). Förf. behandlar der inledningsvis orsaken till att Sakkei namn blifvit bevaradt åt efterverlden, under det andra, i vissa afseenden betydelsefullare personers namn gått förlorade i glömskans natt. Orsaken dertill är, att Sakkeus sökte få se Jesus; och derifrån leder sig förf. öfver till ämnet: »vet du, huru man får se Jesus?» Denna inledning bildar dock icke någon naturlig förberedelse och öfvergång till ämnet; ty enligt denna

Digitized by Google

inledning skulle det drifvande intresset att få se Jesus vara, att ens namn då blir bevaradt i åminnelse. Naturligare vore väl att i inledningen behandla t. ex. välsignelsen att få se Jesus och söka väcka åhörarens längtan efter denna välsignelse. Åhöraren skulle då för vinnande af den saligbet, som Sakkeus erhöll genom frälsarens besök i hans hus, vara angelägen om att få se Jesus. — Men det uppställda ämnet är också för trångt, ty under ämnet: »vet du, huru man får se Jesus?» behandlas ej blott hvad menniskan bör göra och hvad frälsaren gör för att man skall få se honom; utan äfven den lycka, som menniskan undfår, om hon får syn på frälsaren och mottager honom i sitt hus, samt hvad hon måste iakttaga, om ej hela välsignelsen af Jesu besök skall förloras. De två sista delarne gå tydligen icke in under det uppställda ämnet, ehuru de visserligen äro hemtade ur texten och följaktligen mycket väl kunna behandlas i en predikan öfver ifrågavarande text. Ville man behandla alla de delar, som förf. behandlar, så borde ämnet utvidgas och heta t. ex.: »Jesu beskådande», och derefter skulle talas om 1) huru man kommer till Jesu beskådande, 2) välsignelsen af Jesu beskådande och 3) huru välsignelsen af Jesu beskådande bevaras.

Mot *innehållet* af denna predikan kan dock ingen anmärkning med skäl göras; men det torde ej vara obehöfligt att erinra om en sådan brist i ämnets *formella* behandling, enär det ofta visar sig, att äfven goda och förträffliga predikanter alltför litet bemöda sig om denna sida af predikan. Saken är vanligen mycket lätt hjelpt genom en liten förändring af ämnet eller dispositionen.

Slutomdömet om den nu berörda predikosamlingen kan endast blifva godt. Ingen uppriktigt frälsningssökande menniska skall utan välsignelse betrakta de i densamma framställda sanningarna. C. G. F.

Mina minnen från Afrika af *Eugène Casalis*, missionsdirektor i Paris. Bem. öfvers. från franskan af H—s—d. Stockholm, Fosterl.-stiftelsens förlagsexpedition 1885. 254 sid. 8:o. Pris 1, 50; kart. 2 kr.; klotb. 2, 50.

För mer än femtio år sedan utsändes förf. såsom missionär till Syd-Afrika. Han har nu i detta arbete nedskrifvit minnena såväl från sin barndom och den tid, då han utbildades till missionär, som från sin resa till Afrika och den första verksamheten derstädes, särskildt bland Bassutos. Ur flera synpunkter är detta hans arbete mycket lärorikt, ur naturhistorisk och etnografisk icke mindre än ur missionshistorisk; ja man erhåller genom detsamma äfven en instruktiv inblick i den franska protestantismens inre tillstånd under århundradets första decennier. Allt detta är nu in-

Digitized by Google

fattadt inom ramen af en fortlöpande berättelse, som genom framställningens klarhet och enkelhet, genom de många fina iakttagelserna och genom det friska, af kristendomens ande uppburna, med en viss ädel humor blandade lefnadsmodet är särdeles fängslande. Kort sagdt: innehållets rikedom och framställningens mästerskap göra denna bok i högsta grad läsvärd. Den borde läsas särskildt af sådana, som beherskas af hvarjehanda okunnighetens fördomar mot missionärer och missionerande kristendom.

Öfversättningen är tillräckligt god för att gifva oss en föreställning om originalet äfven med hänsyn till dettas stilistiska förtjenster. På ett och annat ställe har dock bokstafstroheten mot originalet föranledt osvenska, understundom ej rätt begripliga, uttryck och vändningar. Dessa brister göra dock icke något väsentligt afbräck i bokens läsbarhet. M. J.

Till Redaktionen insända skrifter:

Ahnfelt-Laurin, E., Sånger till kyrkoårets evangelier. Sthlm, Fosterl. stift. 1885. Kart. 60 öre, klotb. 1 kr.

Arnesen, H., Hvorledes skal vore Skoler bedst vække og styrke et sædeligt Liv hos de Unge? Kristiania, Lutherst. 1885. 15 öre.

Aubert, Elise, Hjemmefra, Skildringer og Fortællinger. Ny Udgave, Kristiania, Malling, 1885. 2 kr.; inb. 3 kr.

Barfoed, Chr., Altar og Prædikestol, Liturgiske Skildringer og Betragtninger, Kjöbenhavn, 1885. Lehmann & Stage. 2:a h. Pris 1 kr.

Barnepigen. En fortrolig Rådgiver till Tjeneste for dem, som pleier og passer små Börn og dermed vil tjene Herren. Fra Svensk. Med 5 illustrationer. Kristiania, Lutherstift. 25 öre.

Belsheim, J., Epistolæ Paulinæ ante Hieronymum latine translatæ ex codice Sangermanensi, Græco-Latino, olim Parisensi, nunc Petropolitano. Christianiæ, Cammermeyer. 1885.

Bohn, Emanuel, De himmelske ting, kristelige betragtninger. Kjøbenhavn, G. E. C. Gad. 1885.

Bosson, T., Den religiösa individualismen, sådan den framträder hos A. Vinet. Karlshamn, E. G. Johansson. 1885. 1 kr.

Bugge, J. W., Apostlene Peters og Judas's Breve, indledede, oversatte og forklarede. Kristiania, Th. Steen. 1885.

Dit barn lever. En liden Tröstebog for Forældre, der er bedrövede vid sine Börns död. Tildels efter en tysk originals tredje Oplag ved cand. theol. Prytz. Kristiania, Lutherst.; 50 öre, 90 öre, 1,20.

Digitized by Google

Dächsels Bibelverk, oversat ved E. J. Eckhoff. Bergen, J. Beyer og H. Hansen, 1885. 7 Heftet à 1 kr.

Gjör, Bolette, Bispinde Henriette Gislesens Breve i Udvalg. Forord af Gustav Jensen, Prest. Kristiania, Malling; häftena 1—4. Pris komplett 2,80.

Hansen, W., Sandhed til Salighed. Predikosamling af norske prester à 50 öre h. Kristiania, Malling.

Holmberg, E. J., Minne från Sabbatsstunder i Örebro skola 1878—1884. En årg. högmessopredikningar för skolungdom. 1:a del. Pris 1,50. Sthlm, Fosterlandsst.

Holmberg, E. J., Mormonismen, Föredrag, hållet i Svanby skolhus i Tierp den 7 Juni 1885. Sthlm, Kongl. Boktr.

Humbla, C. R., Melodier till sv. psalmb. af år 1819, upptecknade efter källskrifterna och arrangerade för fyrst. bl. kör. Sthlm, Häggström 1885. Pris kart. 6 kr.

——, Melodier till svenska psalmb. af år 1819, upptecknade efter källskrifterna. Sthlm, Central-tryckeriet, 1885. H. 2 kr. kart. 2,25.

Holt, E. S., For Mesterens Skyld. En Fortelling fra Drottning Marias Dage. Kristiania, Lutherst. Pris 75 öre och 1,50.

I Jesu Navn, Åndens Vidnesbyrd og Troens Svar. En Andagtsbog til hver Dag i året for Sandhedssögende Sjæle. Med et Forord af C. G. Döderlein; Kristiania, Malling. I 4 häften. Pris 2 kr.

Jacobs Brev, praktisk forklaret og anvendt. Fra det Tydske. Kristiania, Lutherst. Pris 1,20 o. 1,50.

Krummacher, Dr. J. W., Den kommande Kristus, en andakts- och julbok. Öfvers. från 2:a tyska uppl. Sthlm, Fosterl.stift.; pris 2 kr. och 3 kr.

Martensen, H., Ur min lefnad, 3 h. (slutet). Visby, Gotlands Alleh. tryckeri. Pris för hela arbetet 3 kr.

Newman Hall, Skriftens motgift mot fruktan enl. prof. Esaias. Öfvers. fr. Eng. Sthlm, Fosterl.stift.; 40 öre; 50 öre.

Nielsen, Fredr, D:r., Haandbog i Kirkens Historie. Förste Bind, Oldkirken. 8 häft. Kjöbenh. Schönberg 1885.

Poulsen, Wilh., Fortællinger af Norges Historie 4:e h.; 50 öre. Kristiania, Malling.

Rodhe, B. C., Læreren som Opdrager. Foredrag. Aut. oversættelse ved Harald Jörgensen, prest. Kristiania, Malling 1885. Pris 1 kr. och 1,25.

Sandberg, Sven. Två predikningar (»Si Brudgummen kommer» och »En ropandes röst»). Den förra 65 öre; den senare 35 öre.

Schousboe, V., De ti Bud, Kristl. Foredrag fra »Bethesda». Kjöbenhavn, Reitzel 1885. 244 s. 8:o.

Walton, Mrs O. F., Skuggor, eller en gammal länstols lefnadsöden. Öfvers. fr. engl. af G. S. Lövenhjelm. Sthlm. Fost. Stiftelsen. 1 kr., 2 kr., 2,50 kr.

Wagner-Groben, C., Jacobs Pilegrimsliv eller menneskelig Synd og Guds Forbarmelse. Efter den tydske orig. 5:dje Opl. ved C. M. Kristiania, Lutherst. 1,25, 2 kr. och 2,25. — En synnerligen läsvärd bok i Funckes genre.

Digitized by Google

Warholm, C., Christian Scrivers Själaskatt. I berigtigad öfversättning. Godtköpsupplaga. 11 o. 12 häft. Slutet. Sthlm, Beijer, bokl.pr. 1,50.

Vor Faders Hus, En Fortælling for Börn. Efter det Engelske ved A. W. Kristiania, Lutherst. 40 öre.

Strömberg, C., Kyrkoh., Hednamissionens gengåfva till den missionerande kyrkan. Föredrag vid Prestmötet i Kalmar år 1885. Kalmar, Westinska tryckeriet.

To sekteriske Retninger i vore Menigheder, »Jarlsbergerne» og Ny-Grundtvigianismen. Af en prest. Kristiania, Lutherst. 1885. Pr. 15 öre.

Tidskrift för kristlig tro och bildning. 1886, 1 häft.

Luthersk Ugeskrift, t. o. m. 19 Bind N:o 4.

Luthersk Kirketidende, t. o. m. 19:de Bind N:o 2.

Pedagogisk Tidskrift, 12 häft. 1885 och 1:a h. 1886.

Dagny, Månadsblad för sociala och literära intressen, utg. af Fredrika-Bremer-Förbundet. Januari 1886. Pris pr årg. 4 kr.

Förr och Nu, Illustr. läsn. för hemmet, 1 h. 1886, pr 5 kr. f. år & 50 öre häftet. — En gammal bekant, som nu i mera anspråkslös gestalt presenterar sig för allmänheten.

Augustana och Missionären, N:o 47—51, 1885.

Ungdomsvännen t. o. m. N:o 24, 1885.

Missionstidning, utg. af H. W. Tottie, häft. 12, 1885 och 1 h. 1886.

Lutherskt Veckoblad, utg. af J. O. Medelius och O. Åbergh. 1 häft. 1886.

Nytt och gammalt, utg. af C. A. Hägglund, N:o 11 f. 1885. — Den läsvärda tidskriften utkommer äfven under innevarande år.

Missionstidning för Israel, N:ris 11 o. 12 f. 1885.

Missionsblad från Palestina, N:ris 5 o. 6 f. 1885.

Sedlighetsvännen, N:o 1.

Kretsvännen, tidning för Luth. kristna. Vesterås Ev. Luth. kretsför. N:o 3 a och b.

Missionstidningen Nya verlden N:o 1.

Tro och Lif, Religiös tidskrift för Finland.

Vårt Land, Daglig tidning och Veckoupplaga. — Tidskriftens läsare torde känna, att denna, länge förberedda, tidning nu blifvit en verklighet. Den har ock vunnit en temligen vidsträckt spridning och synes göra sig väl förtjent af en sådan. Med veckoupplagan följer till de helårsprenumeranter, som det önska, såsom bilaga en predikan öfver nästföljande söndags högmessotext. Pris för dagliga upplagan 10 kronor; för veckouppl. 2,75 med bil.; 2 kr. utan bilaga.

Digitized by Google

Oetinger och Svedenborg.

(Forts.)

Af den i förra häftet meddelade brefvexlingen mellan Oetinger och Svedenborg återstå endast tvenne bref, ett från hvardera, att meddela.

Från Oetinger till Svedenborg.

Den .tillgifvenhet jag hyser för eder hotar att svalna under den mängd af beskyllningar, som ösas ut öfver mig; den måste uppfriskas. Ni kan knapt tänka eder, huru mycket jag ännu allt jämt måste lida för eder skull. Konsistorium behandlar mig på det mest häftiga sätt. Men som jag står mera omedelbart under statsrådet (Geh. Rath), så ställde jag till detta råd en besvärsskrift rörande det olagliga konfiskerandet af den af mig öfversatta boken. Denna besvärsskrift består af följande tio frågor med svar:

1) Hvarför jag skref »den jordiska och den himmelska filosofien»? 2) Hvarför jag ej underställde densamma konsistorii utan den filosofiska fakultetens i Tübingen censur? 3) Om det står i strid mot de symboliska skrifterna att antaga ett mellantillstånd mellan döden och den slutliga domen? 4) Om Svedenborg är en siare af det slag, som beskrifves i Es. 29, 10, 1 Kon. 22, 22? 5) Hvarför Svedenborgs skrifter stå så högt i min aktning? 6) Hvarför verlden föraktar dem? 7) Om de straff, som lidas af äktenskapsbrytare, högmodiga etc. icke tilläfventyrs äro idel nonsens och gyckelspel, som kränka vår sanningskänsla? 8) Om det är tillåtet att skrifva så mycket i detalj om ting, som den hel. skrift antingen förbigår med fullständig tystnad eller hvilka den knapt berör med ett enda ord såsom i Es. 14, 15? 9) Om Svedenborgs lära om ett mellantillstånd efter döden icke underströder den påfliga dogmen om skärselden? 10) Om författaren är i stånd att vederlägga alla de invändningar, som kunna formuleras ur de symboliska skrifterna?

Dessa frågor och svar skall jag framlägga för statsrådet, och om ni kan på något sätt hjelpa mig deri, så beder jag eder vara god göra det.

Digitized by Google

Jag är fast besluten att skrifva ett försvar för edra skrifter. Den enda invändning jag har emot dem är, att ni med kränkning af edra egna grundsatser i fråga om den bokstafliga betydelsen förnekar, att Pauli bref hafva en inre mening; och att ni förklarar Guds stad betyda kyrkan, dervid öfvergifvande den bokstafliga meningen och ställande eder sjelf i motsägelse mot Kristi ord »se jag gör allting nytt» (?).

Jag skall skrifva på Jobs sätt, ty han är vår förebild vid behandlingen af svåra frågor. Först skall jag framställa *för* och *emot* Eliphas förslag och motförslag och besvara desamma; sedan Bildads och deras svar, sedan Zophars och deras svar, och sist skall jag införa en opartisk Elihu, som skall afgöra det hela. Några af edra egna anmärkningar skulle vara högst nyttiga för detta arbete. Visa mig derför godheten att förse mig med några ännu ej offentliggjorda fakta, medelst hvilka jag må kunna försvara edra böcker. Skrif särskildt till mig, huru eder erfarenhet började och huru ni från att hafva varit filosof har blifvit en siare och profet. Låt mig veta, om himmelen ej har uppenbarat något särskildt slående bevis för det, som hittills för mig förblifvit tvifvelaktigt; låt mig ock veta, om ni ej känner eder böjd för att samtala med vår forne landsman Bengel, f. d. konsistorieråd och en af de förnämste utläggarne af den bokstafliga meningen. *Ett* måste jag bedja eder om, nämligen att ni ville söka ett sammanträffande med min vän Fricker, aflidne hjelppresten vid kyrkan i Dettingen, som äfven har omfattat edra åsigter, att ni ville samtala med honom och låta mig veta hufvudinnehållet af edert samtal. Detta skall vara mig i stället för det tecken ni lofvat mig; kanske kan äfven ett sådant tecken beviljas.

Hertiginnan af Braunschweig, vår drottnings syster, har skrifvit ett detaljeradt bref till markgrefvinnan af Anspach, i hvilket hon bekräftar det vittnesbörd drottningen af Sverige har afgifvit för trovärdigheten af edra uppenbarelser.

Man måste sätta mera tro till edra erfarenheter än till edra utläggningar af skriften. Hvem som helst kan, om han finner för godt, antaga sådana tydningar; men ingen förnuftig menniska kan förneka fakta, som äro fast bestyrkta af vittnen. Jag önskar mycket, att ni sjelf ville förklara, att eder utläggning af skriften ej gör anspråk på samma grad af trovärdighet som edra syner och uppenbarelser från himmelen. Jag tänker på utkast till en bok, i hvilken jag vill bevisa, att Gud genom eder ämnar återupplifva kyrkofädernas, t. ex. Tertulliani, tankar om själen och hennes tillstånd efter döden, borttagande från dessa åsigter den påfviska läran om skärselden. Låt mig veta, huru detta tilltalar eder.

Det är möjligt, att några af mina vänner under den kommande våren skola besöka eder. Haf då godheten att tillåta dem samtala med eder. Jag står just i begrepp att afresa från Stuttgart till mitt abbotsstift i Murrhard. Skulle ni önska skrifva till mig, torde ni vara god sända edert bref med samma lägenhet, medelst

Digitized by Google

hvilken jag nu sänder mitt, nämligen genom rådet —, hvilkens sekreterare åtagit sig mitt bref till eder. Farväl och fortfar att bedja för en, som ärar ert namn, etc. etc.

F. C. Oetinger.

Stuttgart d. 16 dec. 1767.

P. S. Jag har skrifvet ofvanstående med inflammerade ögon, hvarför ni godhetsfullt torde ursäkta den dåliga stilen.

Om Svedenborg någonsin besvarade detta bref är icke kändt, men att brefvexlingen fortfarit, synes af nedanstående bref, från Svedenborg till Oetinger, skrifvet följande år.

Från Svedenborg till Oetinger.

Högt vördade och ärade Herr Råd!

Med glädje har jag mottagit edert i Murrhard d. 28 Okt. skrifna bref. Det gör mig ledsen, att ni ännu ej bekommit de tre exemplaren af mitt nya arbete de amore conjugiali et scortatorio; jag hade sändt dem till ett ställe här i Amsterdam, hvarifrån dylikt utsändes till Tysklands skilda delar och först, som jag trodde, till Arnheim och derifrån med postvagn eller forbönder till bestämmelseorterna. Jag adresserade böckerna till Würtemberg. Skulle de hafva kommit dit, så finnas de kanske i något värdshus eller herberge, der forbönder taga in eller der de uppehålla sig. Låter det sig göra eller jag får tillfälle dertill, så skola ännu nio exemplar sändas jemte arbetet om planeterna. Jag frågade frambäraren af edert bref, huruvida ej hans herre visste någon lägenhet, men han har ännu ej återkommit med svar; finner jag ett lämpligt tillfälle, skall jag ej underlåta att begagna mig deraf.

Ni framkastar, högtärade herre, en anmärkning om att, ehuru Kristus har fått magt öfver allt kött, änglarne och himmelens invånare dock ej skola hafva köttsliga utan genomskinliga kroppar. Värdigas tillåta mig att härpå svara, att på ifrågavarande ställe menas med »allt kött» alla menniskor, hvarför stundom i ordet användes uttrycket allt kött i betydelsen af alla menniskor. Hvad beträffar englarnes kroppar, så synas de ej genomskinliga utan såsom af kött, ty de äro substantiela och icke materiela, och det substantiela är ej genomskinligt för änglarne. Allt materielt har sitt ursprung i det substantiela, och i detta kommer hvarje menniska, när hon genom döden har aflagt det materiela omhöljet. Häruti ligger grunden till att menniskan äfven efter döden är menniska, blott renare än förut — på samma sätt som det substantiela är renare än det materiela. Att Herren har makt ej blott öfver alla menniskor, utan äfven öfver alla änglar, synes tydligt af hans egna ord hos Mattheus: »Mig är gifven all magt i himmelen och på jorden». Mt. 28, 18.

Digitized by Google

Eftersom ni i edert bref talar om ordets naturliga och andliga mening, så vill jag, för det att man ej skall tro, att jag skrifvit något deremot, här bifoga ett blad, på hvilket dessa ordets båda betydelser beskrifvas.

Jag förblifver eders högvördighets tillgifnaste tjenare

Em. Svedenborg.

Amsterdam d. 8 nov. 1768.

Åtskilliga bref vexlades ytterligare mellan Oetinger och Svedenborg, men de äro tyvärr icke nu mera i behåll. Oetinger har dock i några till efterverlden komna bref till en teologisk repetent Hartman i Tübingen fält vissa yttranden angående den uppfattning af Svedenborg, han hade under den närmaste tiden efter det han fått emottaga ofvanstående bref. Den i detta omnämda bilagan angående ordets andliga betydelse synes icke på minsta sätt hafva rubbat hans städse hysta misstro till den andliga bibeltolkningen. På samma gång han fortfor att tro på Svedenborgs andeskåderi och hans bestämmelse att i vissa eskatologiska frågor komplettera bibelordet, tyckes dock hans ställning till Svedenborgs hela teologiska system blifvit allt mer och mer kritisk, och han började så småningom komma till visshet derom, att han förut satt allt för stort värde på den underbare siaren.

Det ofvan införda sista brefvet från Oetinger till Svedenborg låter oss ana, att han för sina uttalanden till den nordiske siarens förmån kommit i svåra förvecklingar med sitt konsistorium. Det ligger dock utanför den redan bestämda gränsen för denna uppsats att närmare ingå på denna strid. Deremot vilja vi nu infria vårt löfte att lemna några upplysningar om Oetingers uppträdande åren 1770 och 1771 med anledning af den svedenborgska religionsprocessen i Göteborg.

Förstnämda år utgaf han en skrift, kallad »Vermittelung des Streites zwischen Swedenborg und dem Gothenburgischen Consistorium», och påföljande år »Beurtheilungen der wichtigen Lehre von dem Zustand nach dem Tod und der damit verbundenen Lehren des berühmten Emanuel Swedenborgs theils aus Urkunden von Stockholm theils aus sehr wichtigen Anmerkungen verschiedener Gelehrten». Detta senare arbete, som omfattar flera särskilda uppsatser, är vanligen

Digitized by Google

kändt under den kortare titeln: »Schwedische Urkunden». Det är visserligen icke nu möjligt att med säkerhet afgöra, att dessa Oetingers anonymt utgifna skrifter öfvade något inflytande på deras omdöme, till hvilkas pröfning och dom den svedenborgska frågan här i Sverige blifvit hänskjuten, men att författaren för sin del verkligen ville uppträda såsom fredsmäklare och rådgifvare, är otvifvelaktigt.

Den kompromiss, Oetinger i Göteborgska målet varmt anbefaller, innebär i korthet, att man bör antaga Svedenborgs andliga erfarenheter men förkasta hans lära om bibelordets inre mening. De skäl, han för sitt förstnämda råd har att anföra, äro följande. Visserligen finnas äfven i hans syner från och samtal med andeverlden åtskilliga fel och brister, men dervid bör man besinna, att intet utomordentligt verktyg varit helt och hållet skyddadt för egna imaginationer och andra svagheter. Derföre heter det ock: »förakten icke profetior, pröfven allt och behållen det goda» (1 Thess. 5,20). »Om nu vid kommande riksdag (1771) biskoparne icke taga detta i betraktande, så kunna de lätt döma för hårdt öfver Svedenborg och förkasta det, som Gud finner godt hos honom, för den oundvikliga inblandningen af hans första mekaniska grundtankar. Om så sker, sker det dock icke utan Guds vilja: det måste tjena Svedenborg och hans anhängare, Beyer och Rosén, till deras bästa. — — Då vore godt, om Svedenborg läte alla sina visa et audita undergå en mönstring och blott angåfve dem, som genom yttre vittnen bekräftats, såsom grund och legitimation för sina uppenbarelser. Dessa borde offentligen genom tryck publiceras».

Detta kritiska intresse, äfven då frågan gäller Svedenborgs syner, framträdde vid flera tillfällen. Så t. ex. var Oetinger visserligen fullt förvissad om den historiska sanningen af de underbara rykten, som redan på hans tid gingo i omlopp inom och utom Sverige, att Svedenborg genom andeuppenbarelser fått kännedom om vissa fördolda ting, äfven sådana, som icke hafva någon betydelse för menniskans religiösa och sedliga lif. Kort sagdt, Oetinger tvifflade icke alls, att Svedenborg var en ovanligt utrustad siare, och han vågade till och med försäkra, att detta var ett faktum, som man icke i Stockholm skulle kunna förneka,

Digitized by Google

»men», tillägger han, »det vore att önska, att alla hans visa et audita blefve delade i sådana, som hafva och icke hafva vittnen. Det är nämligen antagligt, att mycket godtyckligt är inblandadt, derföre är pröfning af nöden».

Men om alltså Oetinger ingalunda blindt trodde på alla Svedenborgs syner, var han dock lifligt viss om, att »Gud i de vigtigaste punkter angående tillståndet efter döden och den inre menniskans beskaffenhet skickat Svedenborg oss till hjelp. Jakob Böhme gick långt förut, men emedan han icke var hemmastadd i vetenskaperna — — —, derföre har Gud bekänt sig till Svedenborg, som var i hög grad en mästare i vetenskaperna, — — för att genom honom för den skeptiska, tvifvelsjuka verlden upptända ett nytt utomordentligt ljus. — — Jag tror efter hans sjelfbiografi i Theosophical Lucubration, att Herren visat sig för honom, öppnat hans inre sinnen eller sensoria, för att han skulle få höra och se, hvad vi icke höra eller se».

Till en rätt dom öfver Svedenborg hörde dock enligt Oetinger äfven, att man borde förkasta hans bibeltolkning, och då den nya lära, Svedenborg förfäktade såsom den enda sanna, i de flesta punkter grundade sig på hans korrespondenslära i allmänhet och hans exeges i synnerhet, så kunde icke heller hufvudtankarne i den svedenborgska andeläran tillerkännas något positivt värde i Oetingers ögon. Han sammanfattar bithörande anmärkningar i följande punkter: 1) Svedenborgs tolkningsmetod står helt och hållet i strid med det allmänna språkbruket. 2) Herrar consistoriales i Göteborg hafva icke utan grund framhållit, att då enligt Svedenborgs försvarsskrift i den anhängiggjorda processen kyrkans lära bör hemtas ur den h. skrifts bokstafsmening och att denna vore grundvalen för den andliga meningen, han derigenom kommer i strid med sin egentliga dogm, att Herren för honom uppenbarat sensum spiritualem först post extremum judicium, som 1757 egde rum in mundo spirituali. 3) Samma herrar consistoriales hafva likaledes ej utan grund gjort gällande, att om den h. skrift skall förklaras såsom Svedenborg gjort, den ej kan vidare räknas såsom religionens rättesnöre. 4) På mångfaldiga ställen just i de profetiska skrifterna ligger den sanna meningen öppen och klar för läsaren, och äfven då bilder användas,

Digitized by Google

kunna dock många läsare utan Svedenborgs hjelp eller utan ledning af hans visa et audita fatta den egentliga meningen. 5) Äfven der Svedenborg med rätta vill göra en scientiam correspondentiarum gällande, står han dock i fråga om djupsinnig tolkning af signaturæ rerum långt efter Böhme. 6) Svedenborgs egentliga misstag ligger deri, att han kallar och anser den verbala betydelsen vara ett blott skal, ehuru den är den rätta grundvalen, ur hvilken sanningens kunskap skall uppspira. 7) Svedenborgs egentliga betydelse ligger i de uppenbarelser om andeverlden, han erhållit, men alldeles icke är han någon uttolkare af den h. skrift, ja, »han kunde icke vara skriftutläggare, emedan han är siare: dessa 2:ne gåfvor finnas icke samtidigt». 8) Om ock Svedenborg bör erkännas såsom profet, kan han dock icke likställas med en Samuel eller Elias. 9) Emedan han mera bygger på korrespondenslären och sin egen godtyckliga bibeltolkning, blifva ock de flesta och tydligaste ställen i den h. skrift dragna i tvifvelsmål, och han har mycket att anmärka mot trons analogi och framställer treenighetslären icke såsom apostlarne utan efter Schwenkfeldts sätt. 10) Han uppdiktar vederstyggliga läror angående den hvita hästen och de hvita hästarne, om de dödas uppståndelse, om den yttersta domen, om den nya himmelen och den nya jorden, om den heliga staden, det nya Jerusalem. 11) Han underskattar Pauli auktoritet, i det att han icke tillerkänner hans skrifter värde såsom Guds ord.

Det var alltså med många bevis Oetinger ville motivera sitt råd, att vid domen öfver Svedenborg hans bibeltolkning borde förkastas. Men alla de gjorda anmärkningarne — derom var Oetinger mycket angelägen — borde icke föranleda de svenska biskoparne att fälla en hård dom öfver Svedenborgs person. »Då vi sjelfva äro så okunniga och så oeniga och hafva så många luckor i vår egen lära, så böra vi icke förneka Svedenborgs sändning till oss för de luckor, som hos honom såsom ett bristfälligt organ finnas. Vi se alla ganska litet in i Gud faders och Kristi hemlighet. Men detta tro vi icke; vi äro icke ödmjuka nog att bekänna vår svaghet; derföre äro vi högmodiga, när vi se fel hos *Jakob Böhme*, hos *Thérèse*, hos *Guyon*, hos *Bourignon*, hos *Engelbrecht*, hos *Svedenborg:* vi förkasta dem såsom

Digitized by Google

svärmare, vi gå nästan ända till hädelse af andens verk, hvilka Gud i denna tid icke mer kan som fordom utföra (ausrechnen). Vi laborera alla, äfven de mest fina, lärda och erfarne, med en sjukdom, som hos läkare kallas starrblindhet. Hvar och en ser på den lilla fläck af jorden, hvarpå han är uppfostrad. På apostlarnes tid var det icke så. Jesus Kristus har i sann proportion gifvit oss den himmelska läran, apostlarne hafva bibragt densamma åt lekmän, t. ex. Aqvila och Priscilla, men vi äro icke i detta förhållande af det hela; vi hafva mera än apostlarne men icke i proportion (öfversigt?); derföre fela vi, derföre äro vi stolta, oförsigtiga, hämdgiriga och obarmhertiga mot dem, hvilka icke dela våra tankar, då det dock i denna tid icke kan vara annorlunda än att hvar och en måste börja från början, för att kunna förstå något rigtigt, och kan dock icke sedan komma långt. Med dessa tänkesätt önskade jag, att man lärde sig att ursäkta Svedenborgs fel i apokalypsen men utan att tillegna sig dem. Ty de hafva i denna tid ganska farliga följder, om man missbrukar dem, och Jobs vänner skulle hafva mycket att förebrå honom. Men Gud drager sig tillbaka, till dess de andra vittnena gifva sitt utslag».

Oetinger hemstälde äfven till lektorerna Beyer och Rosén i Göteborg, att de borde medgifva Svedenborgs villfarelse med afseende på bokstafsmeningen i bibelordet och att de borde i öfrigt med större ödmjukhet och vislighet försvara hans sak. Detta råd framkallade en brefvexling mellan Beyer och Oetinger, som ock finnes införd i den senares »Schwedische Urkunden». Beyer gjorde sitt bästa att upptaga och bemöta alla Oetingers inkast och anmärkningar mot Svedenborg och trodde, att öfverensstämmelsen dem emellan var så stor, att differenserna ej länge skulle kunna fasthållas. Men Oetinger förblef äfven nu orubblig: han säger sig komma att förblifva vid sin genom flitigt studium af Svedenborgs skrifter vunna åsigt, att han vore att skatta högt i sina visis et auditis och en ganska härligt upplyst profet, men en uttolkare af den h. skrift är han icke och kan han såsom siare icke heller vara.[1])

1) Oetinger har i samband med Beyers bref gjort följande intressanta anmärkning: »die scientia correspondentiarum ist von Jac. Böhme in signatura rerum schon vor Swedenborg gelehrt worden, aus noch tie-

Digitized by Google

En inblick i Oetingers inre tvifvel angående Svedenborg under samma år som han afslutade sina Schw. Urkunden, erhålla vi i hans brefvexling med den förutnämde Hartman. Vi meddela några utdrag ur denna brefvexling.

D. 9 sept. 1771. Jag är i stort bryderi i fråga om Svedenborg. Jag önskade, att någon ville göra ett sammandrag af hans teologi och jämföra det med det, som jag framstält i min »Sylloge». Då kunde en hvar sjelf döma. Jag vet ej, hvad jag skall tänka om honom. Han ämnar resa till Lavater. . . . .

Det är derför säkert, att han kommer till Tübingen, men nämn ej derom åt någon. Tänk på skäl, med hvilka man skall kraftigast kunna bevisa verkligheten och materialiteten af Guds stad. Lavater har också orätt, han är allt för djerf med alla sina verldar. — — Boken, i hvilken Svedenborg skall kriticeras, är ännu ej afslutad.

D. 19 sept. 1771. Svedenborg påstås verkligen vara i Frankfurt. Jag antager, att han skall resa till Schweiz öfver Stuttgart och Tübingen. Kanske kommer han också till Murrhard. Hans sak kunde förbättras, om han blott ville något rensa allt hvad han sagt och låta bli att påtruga en sina hieroglypher (sina korrenspondenser) på ett så dumt sätt. Dock allt hvad han säger är dåraktigt. Jag är förbryllad öfver att han skrifver på ett så enfaldigt sätt. Enligt Svedenborg skall ej Herrens andra ankomst ske personligen, utan är verkställd i ordet genom en man, Svedenborg sjelf, inför hvilken han uppenbarat sig, och som han uppfyllt med sin ande. Jehovahs ära skall uppenbaras, och allt kött skall se det (Es. 10, 3—5.) Huru förmätet är det ej af honom att sålunda bortförklara bokstafsmeningens betydelse. Jag har något kriticerat Stuttgarter-Tidskriften; kanske skall kritiken tilläggas till boken. Den är ännu ej afslutad. Måhända skall jag komma att blifva Svedenborgs starkaste motståndare; ty han är just lik Semler, endast i annan mening, han försvagar och förflygtigar den hel. skrifts fulla betydelse. Tiden skall utvisa hvad som är att göra. Jag är i stort bryderi. Om han skulle besöka mig, skall jag nedskrifva det vigtigaste af vårt samtal. Det förblir sant för all tid, att han har sitt vissa område, nämligen att för verlden uppenbara andeverlden; men för att menniskor ej måtte följa honom alltför uteslutande, så tillstädjer Herren, att han sålunda förgriper sig på det sunda förnuftet. De tio arken om Svedenborg (Schw. U.) skola blifva ytterst sällsynta. De komma alla att sändas ut ur landet; men jag skall sända eder så många ni behöfver. De komma att kosta från 15 till 20 kreuzer stycket.

---

feren Gründen als ex vero & bono, nämlich aus den 7 Geistern, von welchen wir gegrüsst worden. Aber Swedenborg fasst diesen Gruss nicht, Herrn Beyer auch nicht».

Digitized by Google

D. 24 dec. 1771. Jag har mottagit märkvärdiga underrättelser från Svedenborg. Han har samtalat både med Bengel och Fricker. Båda, säger han, befinna sig väl. Det tyckes, som om Fricker stode honom emot. Svedenborg säger, att Fricker ständigt är hos mig och inlägger sig sjelf i mina tankar. Svedenborg väntas till Amsterdam. Han skall således komma före sin död. Hasenkamp från Duisburg skrifver efter underrättelser; han önskar jämföra Svedenborg med den hel. skrift. Schw. Urk. komma att blifva sällsynta; det är nästan omöjligt att få ett enda exemplar, blott 260 ex. trycktes.

D. 11 febr. 1772. Fru von Seckendorf kar skrifvit och bedt Svedenborg besöka mig och tala om våra skiljaktigheter. Jag vet ej, om han kommer.

Svedenborg, som dog kort efter detta sistnämda datum, kom veterligen aldrig att sammanträffa med Oetinger. Denne, på hvars arbeten qvarstad blifvit lagd, gjorde ännu 1771 ett förnyadt försök att få qvarstaden upphäfd, men hans ansökan blef åter, och denna gång i mycket skarpa ordalag, afslagen. Han vågade under sådana förhållanden icke i Würtemberg och i eget namn trycka sina uppsatser om Svedenborg. Den sista gång han angående honom i särskild skrift yttrade sin mening skedde 1772 i en genom Hasenkamps förmedling utgifven skrift Vom Hohenpriesterthum Christi zur richtigen Beurtheilung der Nachrichten des Herrn v. Svedenborg. Denna skrift känna vi dock endast genom några utdrag meddelade dels i Tafels dokumentsamling dels i Auberlens monografi öfver Oetingers teosofi. Det allmänna erkännande här gifves åt Svedenborg lyder så: han har från sin tidiga barndom varit oskyldig, gudfruktig, ordentlig och alls icke någon fantasimenniska. Geometri, algebra och mekanik bevarade honom från alla öfverdrifter. Diotrefes utfor häftigt mot Johannes, Jesu älsklingslärjunge. Behöfva vi då alls undra derpå, att Svedenborg blifvit så förtalad. Satan har sin fröjd deri. Det är näring för honom, då teologerna angripa hvarandra på ett så grymt sätt. Man behöfver icke nödvändigt beskyllas för indifferentism, derföre att man ej sjunger lofsånger öfver dem, som hafva sin fröjd att bränna andra såsom kättare. Jag har ofta ropat till Gud under studerandet af Wolffs filosofi, och äfvenså under studerandet af Svedenborg; likväl kommer ingen Elihu, såsom i Jobs bok, hvarföre vi måste vänta. Det som är doldt i mörkret skall Herren frambringa i ljuset».

Digitized by Google

Vidare har Oetinger i ifrågavarande skrift äfven sammanfattat, hvad som hos Svedenborg bör antagas, tolereras och förkastas. »Antagas bör beskrifningen om tillståndet efter döden». Alltså äfven, »att berg, kullar, floder, åska, blixtrar, jordbäfningar, röster och festliga sånger äro der». »Antagas bör, att det i den osynliga verlden förekommer ganska stora förändringar till det bättre och det sämre. Antagas bör, att andar i animalisk menniskoskepnad visa sig, och att hvarje ande förer med sig sin särskilda figur och kropp, och hvad han skrifver om atmosferen och paradisen». Blott *tolereras* hos honom bör, »att han förklarar treenigheten på Schwenkfeldts sätt i likhet med Zinzendorf enligt språket: låt oss göra menniskan till vårt beläte. Denna Schwenkfeldtska mening har J. Böhme på det skarpsinnigaste och djupaste sätt vederlagt, om ock med mildhet och kärlek». Deremot måste man *förkasta*, »hvad han skrifver om Kristi andra ankomst, att den icke sker personligen utan genom ordet», likaså »att han af kärlek till sin korrespondensvetenskap förklarar skriften enligt sina visis et auditis, och till följd deraf icke antager någon massiv Guds stad, någon hvit häst, någon strid i Harmageddon. Ännu mindre bör antagas, att det skulle vara en error fundamentalis, när man uppfattar förlossningen annorlunda än såsom underkufvande af helvetets krafter, och allraminst, hvad han uppdiktar angående den yttersta domen, uppståndelsen och jorden såsom en menniskans eviga födelsestad».

Slutligen må nämnas, att Oetinger i sin 1776 utgifna »Bibl. und emblem. Wörterbuch» i ganska ringa grad tyckes fasthålla sin beundran för Svedenborg. »Han hade», heter det visserligen äfven här, »en särskild gåfva, som blef legitimerad inför drottningen af Sverige; ändock blef han bedragen, oaktadt han framdragit så mycket skönt i ljuset». Men med stort allvar tillbakavisas hans missvisningar i fråga om skriftens lära, och det tillägges: »han skall underkastas räkenskap för sitt mystiska ofog». Oetinger, som grundlade den ända till våra dagar bibehållna svedenborgska anderigtningen i Würtemberg, intog alltså sjelf kort före sin död en ganska kritisk ställning till svedenborgianismen.

R. S.

Digitized by Google

Preussiska generalsynoden 1885.

Från den 10 till den 29 Oktober förlidet år hölls i Berlin generalsynod för den evangeliska landskyrkan i Preussen. Denna kyrka omfattar visserligen icke hela den evangeliska befolkningen i Preussen, eftersom de nyförvärfvade provinserna Hannover, Schleswig-Holstein, Hessen, Nassau hvar för sig bilda en särskild kyrklig korporation; men hon är dock det kyrkliga samfund, som omfattar större delen af landets evangeliska befolkning. Redan denna omständighet gifver åt den preussiska generalsynoden en viss betydelse för hela den evangeliska kristenheten. Dertill kommer att den evangeliska landskyrkans i Preussen författning ännu är helt ny och stadd i utveckling. Den ofvannämda synoden var den andra ordinarie generalsynoden. Först hölls nämligen en konstituerande extra ordinarie generalsynod, som fastställde kyrkans författning. Derpå följde den första ordinarie generalsynoden, som hade att sätta sig in i de genom den nya författningen såväl som genom statens lagstiftning angående civilståndet gifna nya kyrkliga förhållandena. [1]) Denna första synod måste inskränka sig till det vigtigaste och mest trängande, och den andra generalsynoden hade nu att fortsätta det på den första började lagstiftningsarbetet.

Innan jag nu försöker lemna en öfversigt öfver det arbete, som på denna andra generalsynod utfördes, vill jag, då många af denna tidskrifts läsare torde vara mindre bekanta med vår kyrkas förhållanden, lemna en kort öfverblick öfver vår synodalförfattning och dess förhållande till andra element i vår kyrkliga organisation.

Före utfärdandet af den nya författningen lågo kyrkans lagstiftning, styrelse och jurisdiktion uteslutande i händerna på regenten såsom summus episcopus. Han utöfvade i högsta instans sin kyrkliga magt genom ett af honom tillsatt och under honom subordinerande öfverkyrkoråd, d. v. s. ett collegium af verldsliga och en minoritet andliga råd under

1) Öfver den första preussiska generalsynoden har ett referat blifvit lemnadt i denna tidskrift, årg. 1880 s. 34 f.

Utg:s Anm.

Digitized by Google

præsidium af en juridiskt bildad ordförande. Under öfverkyrkorådet och egentligen alldeles oberoende af detsamma styrde kungl. konsistorier de olika provinserna; dessa konsistorier bestodo likaledes af andliga och verldsliga medlemmar; ordföranden är alltid lekman, och generalsuperintendenterna, som i de olika provinserna hafva några obetydliga biskopliga funktioner, äro blott v. ordförande i konsistorierna. De kungliga superintendenterna äro konsistoriernas fullmäktige för de smärre kyrkliga kretsarne (eforier, dioeceser). Deras byråkratiskt anordnade ställning till konsistorierna har det med sig att äfven de i det närmaste sakna all biskoplig ställning gent emot de enskilda presterna och församlingarna. Pastorerna hade i de särskilda församlingarna på det hela taget en nästan suverän herdemagt, under det att deras betydelse och inflytande uppåt eller på kyrkan i dess helhet var så godt som ingen. Församlingarnas äldste (Kirchväter) hade blott med hänsyn till yttre saker en befogenhet, som ock var mycket inskränkt; församlingarna sjelfva hade votum blott i några frågor angående kyrkans egendom och dessutom ett ytterst begränsadt veto vid presttillsättningar, utom på enstaka ställen, der gammal rätt och häfd gaf församlingarna eller deras representanter andel i prestvalet. Det är klart att lokalförsamlingarna hade alls intet att säga i stora kyrkliga frågor, ja, då alla till kyrkostyrelsen hörande myndigheter voro kungliga myndigheter, kunde det ej blifva fråga om någon rent kyrklig rörelse inom kyrkan. Så mycket mindre kunde detta blifva fallet, som konungen af Preussen under tiden blifvit en konstitutionel monark och såsom sådan icke oberoende af sitt rättsligt konfessionslösa statsministerium. Den nya församlings- och synodalordningen har nu, jemte de nu nämda ofvan ifrån anlagda organen för den kungliga kyrkostyrelsen, nedifrån uppfört en byggnad af representativa korporationer, hvilken i generalsynoden når sin spets.

Grunddragen i församlings- och synodalordningen äro följande. Lokalförsamlingen väljer ett kyrkoråd, som under pastors ordförandeskap har att leda församlingens angelägenheter, naturligtvis med undantag af dem, som höra till själavården och gudstjensten. Jemte kyrkorådet står en större representation af församlingsmedlemmarne, som i vissa

Digitized by Google

angelägenheter måste rådfrågas. Hvarje församlingskyrkoråd sänder sin pastor och en eller flere medlemmar till kretssynoden, som under superintendentens ordförandeskap sammanträder en gång om året. Hvarje kretssynod väljer sedan medlemmar för den hvart tredje år återkommande provinsialsynoden. Denna åter väljer medlemmar för generalsynoden, som sammanträder hvart sjette år. Till de sålunda valda medlemmarne af generalsynoden komma alla generalsuperintendenterna, delegerade från de teologiska fakulteterna samt åtskilliga af summus episcopus utnämda personer. Att de nyskapade kyrkliga organen icke strax på alla punkter visat sig lifskraftiga, kan i sanning icke väcka förvåning; men att de dock öfverhufvud visat duglighet och varit till gagn, provinsial- och generalsynoderna till och med i framstående grad, bevisar, huru trängande behofvet af en författning var och huru riktigt man äfven i det hela taget tillfredsställt detsamma. De kungliga kyrkomyndigheternas ställning till synoderna i alla instanser kan nog först efter någon tid blifva helt tillfredsställande; hvad det personligt biskopliga elementets auktoritet angår, är det mycket ovisst, om denna kan få någon tillbörlig betydelse gent emot konsistorier å ena sidan och synoder å den andra.

Sistlidet års generalsynod bestod öfver hufvud taget af de bästa och dugligaste männen inom vår evangel. landskyrka; åtskilliga medelmåttor kommo dock med, och många af vår kyrkas förträffligaste män fingo icke plats. Medlemmarnes antal var 194, af hvilka dock 3 uteblefvo till följe af sjukdomshinder. Ungefär $^2/_3$ delar hade deltagit i föregående generalsynod.

Synodalerna gruppera sig sjelfva icke efter provinser, utan i tre stora grupper, fraktioner eller kyrkliga partier, om man vill begagna detta namn, som dock förutsätter strängare motsatser än de som faktiskt äro för handen. Grupperna bestå af de konfessionelle, de positivt unerade samt dem som tillhöra den evangeliska föreningen, till hvilka senare några medlemmar med protestantföreningens färg slöto sig. Det torde vara nödvändigt att genom några förklaringar belysa betydelsen af dessa fraktioner.

Inom den evangeliska kyrkans historiska utveckling synas trenne olika strömningar nästan med nödvändighet

Digitized by Google

göra sig gällande. Emedan hon är en *kyrka*, måste auktoriteten, det objektivt gifna, det anstaltmässiga i henne göra sig kraftigt gällande; emedan hon är *evangelisk*, får hon icke sakna den subjektiva frihetens, det individuella troslifvets element. Då man öfvervägande betonar det första elementet, uppstå konfessionalistiska, högkyrkliga, ritualistiska riktningar, som under sträfvandet att i lära, författning och kult vara strängt kyrkliga lätt råka i fara att ej längre blifva evangeliska. På den andra sidan ligger faran nära, att icke blott all kyrklig fast form upplöser sig i subjektivism och independentism utan ock hela det kristna tros- och lifsinnehållet går förloradt. Ju mera dessa kyrkliga motsatser närma sig de antydda gränserna, desto mer måste man försöka att icke så mycket förmedla mellan de båda motsatserna som fastmer att i midten mellan dem framhålla en uppfattning af de kyrkliga tingen, som på en gång i sig förenar auktoritetens och frihetens element.

Äfven vår närvarande partigruppering hvilar på dessa i den allmänna kyrkliga utvecklingen förekommande motsatser. Dessa hafva emellertid hos oss fått en egendomlig karaktär närmast genom den s. k. unionen eller föreningen af den lutherska och reformerta bekännelsen under en kyrkostyrelse till gemensamt bruk af den heliga nattvarden. Lagligen skulle unionen ej vara mera än detta, men faktiskt innebar hon redan från början mera. Hon skulle icke heller, såsom Hase i sin kyrkohistoria uttrycker sig, hafva fallit såsom en mogen frukt i händerna på konung Fredrik Vilhelm III, om hon icke från början varit mer, nämligen ett sig framträngande medvetande om att skiljelärorna och den olika anden i den reformerta och den lutherska konfessionen vore af jemförelsevis ringa betydelse gent emot den för båda gemensamma skatten af evangelisk tro och evangeliskt lif. Och af denna faktiska grund måste unionen blifva mera än blott gemenskap i kyrkostyrelse och nattvardsfirande. Skiljelärorna framhöllos ej mera så starkt, och lutherska och reformerta element blefvo i någon mån sammanblandade, om också det reformerta elementet på det hela taget härvid utgjorde en föga märkbar legering gent emot det till antal och inre kraft vida öfverlägsna lutherska elementet.

Digitized by Google

Denna sammanblandning syntes emellertid odräglig för det vaknande kyrkliga medvetandet. En stark luthersk separation blef svaret på det i alla händelser mycket våldsamma, här och der till och med mycket orättfärdiga sätt, på hvilket konung Fredr. Vilhelm III sökte i sina händer nedskaka unionens »mogna frukt». Och inom landskyrkan bildade sig ett starkt parti, som icke vågade inlåta sig på en sorglig och äfventyrlig separation utan ville fasthålla den skatt, som låg i ett stort ordnadt kyrkligt samfund, men sökte göra unionen oskadlig genom en i alla möjliga angelägenheter och instanser genomförd »itio in partes.» Inom den preussiska landskyrkan skulle en luthersk och en reformert kyrka fortfarande bestå och af unionen ingenting annat blifva qvar än den personalunion, som låg i det kungliga summepiskopatet. Ifvern hos denna riktning blef så mycket större, som vid införandet och sedermera vid försvarandet af unionen en fullkomligt okyrklig och oevangelisk riktning sökte bemäktiga sig denna och af unionen drog den falska konseqvensen, att, eftersom både luthersk och reformert bekännelse skulle äga rättsligt bestånd i landskyrkan, alla, äfven de mest otrogna, religiösa riktningar skulle åtnjuta samma rättigheter.

Ofta försökte de kyrkligt riktade vännerna till unionen att uppdraga en bestämd gräns, hvarigenom de kunde skilja från sig ofvannämda negativa sträfvanden, men under en längre tid lyckades de icke komma till något resultat. Skilsmässan mötte så mycket större svårigheter, som den mycket befogade önskan att få en författning för kyrkan blef allt mera liflig såväl inom den s. k. liberala kyrkliga riktningen som ock hos många afgjordt positiva medlemmar af vår landskyrka. Blott den konfessionelt lutherska riktningen, som med Stahl uppställde den satsen, att lutherska kyrkans författning måste vara biskoplig, hade ingen synnerlig längtan efter en ny författning. Först när ministern Falk och presidenten i öfverkyrkorådet Hermann framträdde med ett på bred demokratisk basis hvilande förslag till kyrklig författning och lyckades genomdrifva detsamma, sedan staten kort förut genom civilståndslagen helt plötsligt lemnat landskyrkan utan beskydd och tvingat henne att ställa sig på sina egna fötter, inträdde en bestämd skilsmessa mellan de unionsvänner, som hade

Digitized by Google

en positiv bekännelse, och dem, som saknade en fast konfessionell grundval, mellan de författningsvänner, som hvarken ville uppgifva bekännelsens säkra mark eller den kyrkliga auktoriteten, och dem, som ville låta författningen beherskas uteslutande af en abstrakt församlingsprincip. De förra bildade det s. k. positiva unionspartiet, ett parti, som dess afundsmän gerna kalla hofpredikantpartiet och så till vida med skäl, som flertalet af hofpredikanterna med ifver och framgång arbetade tillsamman med många andra krafter på partiets bildande.

Så stodo nu bredvid hvarandra inom vår landskyrka den konfessionella gruppen, de positivt unerade och det s. k. medelpartiet (som vill förmedla mellan tron och den moderna verldsåskådningen.) De sistnämda, som nu äfven kallas den evangeliska föreningen, funno emellertid nödigt att draga en gränslinie mellan sig och protestantföreningens anhängare, under det att, nästan samtidigt med bildandet af det positiva unionspartiet, mellan detta och den konfessionella gruppen slöts ett försvars- och anfallsförbund gent emot den genom den nya författningen ytterst nära liggande faran af ett otrons och okyrklighetens inträngande i prestämbetet och den kyrkliga representationen. De positivt unerade och de konfessionella hafva ock sedan kommit hvarandra närmare i många stycken.

De positiva elementen inom kyrkan lågo alldeles under vid den utomordentliga generalsynoden. På den första ordinarie generalsynoden var förhållandet omvändt, och den andra generalsynoden hade en ännu mera positiv hållning; till och med församlingens venster visade nu positiva tendenser, och protestantföreningen hade blott ytterst få representanter utan allt inflytande. Den positiva unionen hade nära 80 medlemmar, den konfessionella riktningen nära 60, den evangeliska föreningen föga mer än 50; den konservativa riktningen var derföre viss om ej blott enkel majoritet utan den $^2/_3$ delars majoritet, som behöfs för författningsförändringar. Den konfessionella riktningen hade jemförelsevis de flesta medlemmarne från den högre adeln, den positiva unionen hade nästan alla generalsuperintendenterna och samtliga hofpredikanterna; professorerna och de icke talrika medlemmarne från domarekåren funnos företrädes-

Digitized by Google

vis i den evangel. föreningen. I öfverensstämmelse med sistnämda förhållande stod, att den evangeliska föreningen hade en något doktrinär hållning, liksom den konfessionella riktningen å sin sida hade en med adelns anläggning öfverensstämmande utprägladt konservativ karaktär. Deremot kan man icke säga, att generalsuperintendenterna och hofpredikanterna gåfvo åt sin riktning någon kyrkligt gouvernemental, ännu mindre någon från hofvet påverkad prägel. Tvärtom voro konfessionella och positivt unerade lika afgjordt angelägna att häfda synodernas och provinsialkonsistoriernas rättigheter gent emot öfverkyrkorådet och det konungsliga summepiskopatet, under det att generalsynodens venster i sin tryckta ställning i någon mån sökte skydd under öfverkyrkorådet och regeringen samt den bakom dessa myndigheter stående, i kyrkligt afseende öfvervägande liberala staten. De principiella motsatserna trängdes dock af flera skäl på denna generalsynod mycket tillbaka. Dels hade nämligen en märkbar positiv strömning gått genom vår kyrka, dels hade de flesta af de för denna gång ifrågasatta lagarna att göra med kyrkliga förhållanden af mera yttre natur, hvilka antingen alls icke eller åtminstone icke omedelbart berörde de olika partiståndpunkterna, dels hade slutligen de fraktioner, som bildade majoritet, från början gjort det till lag för sig att göra det mest moderata bruk af sin öfvermagt.

Vid 10:tiden på förmiddagen den 10 Oktober 1885 fylldes preussiska herrehusets sessionssal (synoden har ingen egen lokal). Så småningom lugna sig de oroliga vågor, som uppstått genom de särskilda medlemmarnes inbördes helsningar. Ganska många hafva nämligen icke sett hvarandra sedan förra synoden för sex år sedan, och man märker väl, hurusom en anda af hjertlighet och kamratskap går genom församlingen, sättande sig öfver fraktionernas skrankor, och hurusom en liflig sympati har uppstått mellan enskilda synodaler, hvilka genom boningsort, lefnadsställning och sociala förhållanden eljest äro vidt skilda från hvarandra. Nu hafva de mesta intagit sina platser; huset är nästan alldeles fullt. Det är nu det lämpligaste tillfället att se oss om efter de mest framstående ledarne för de olika grupperna.

Der till höger om presidentplatsen och talaretribunen hafva de konfessionella intagit sina platser. Den lille man-

Digitized by Google

nen med det tjocka, snöhvita håret och de stora mustascherna är f. d. öfverpresidenten v. Kleist-Retzow. Med sin lifliga blick och sina raska rörelser erinrar han nästan om en kavallerigeneral, som utspejar motståndarens svaga sidor och ständigt är färdig till angrepp. Han talar ofta med varm och sann patos, med nästan teologisk sakkunskap och stor frimodighet, understundom äfven med skärpa, och man hör honom alltid gerna. Bredvid honom sitter en lång, mager man med lugn, något framåtlutad hållning; det är konsistoriepresidenten Hegel, en son till den berömde filosofen. Liksom sin granne är han ständigt färdig att gripa in för sin öfvertygelse med hela tyngden af den rikaste ämbetsmannaerfarenhet och det mest lefvande intresse för alla företeelser inom kyrkan; han är outtröttlig i lugnt, ihållande angrepp, seg i motståndet och ger vika allenast för att strax från någon gynsam position göra ett nytt angrepp. Dessa båda, som äro nära förbundna med hvarandra och arbeta i den fullständigaste endrägt, utgöra obestridligen den andliga medelpunkten för synodens konfessionella medlemmar; dessa hafva dock derjemte en stor rikedom på mångfaldiga gåfvor och krafter. Jag vill blott fästa uppmärksamhet på ännu ett par namn, som icke torde vara alldeles obekanta äfven utom Tyskland. Der i bakgrunden vid väggen sitter en man med nästan hvitt, på skuldrorna nedfallande hår och långt grått helskägg. Det är d:r Wangemann, föreståndaren för den berlinska hednamissionen, han som, ehuru 70-årig, nyss utfört sin andra missionsresa och derunder blifvit stekt af Afrikas sol, så att hyn ännu är brun deraf. Han är äfven i öfrigt en i lutherskt konservativa kretsar mycket bekant man; jag erinrar blott om hans böcker om »una sancta». Generalsynoden är dock icke den mark, på hvilken den i öfrigt så mångsidige mannen med förkärlek rör sig. Den andre är pastor Bodelschwingh, föreståndaren för flera välgörenhetsanstalter vid Bielefeld, en af hufvudrepresentanterna för den kristliga barmhertighetens verk i vårt fädernesland. Hans kärnfulla vältalighet är så mycket mera gripande, som han icke går fram i de vanliga parlamentariska hjulspåren.

Den evangeliska föreningen har intagit salens venstra sida. Här sitta teologie professorerna Beyschlag, Köstlin,

Digitized by Google

Riehm, Schlottmann från Halle; von der Goltz och Kleinert från Berlin; Krafft från Bonn; Jacoby från Königsberg samt juristerna Bierling, Boretius och Güterbock, inalles 11, nästan för mycket för en fraktion af något öfver 50 personer. De sörja åtminstone för, att de frågor, som komma under öfverläggning, icke komma att sakna nödig, omsorgsfull, strängt teoretisk belysning, något hvartill för öfrigt äfven de tre på de båda andra fraktionerna fördelade professorerna: Meuss från Breslau och Cremer och Zöckler från Greifswald lemna sin skyldiga andel. Bland den evangeliska föreningens män är professor Beyschlag en ytterst framstående talare; med hänsyn till den ständiga slagfärdigheten och framställningens bländande glans intager han väl första platsen i hela synoden. Ser man deremot på tankarnes djup och rikedom samt på föredragets kraft, så har han utan allt tvifvel sina öfvermän i den positiva unionens andliga ledare, generalsuperintendenterna öfverhofpredikant d:r Kögel och d:r Schulze; och hofpredikanten Stöcker, bäraren af den kristligt sociala rörelsen i Berlin, den mest skymfade och förföljde, men äfven mest populäre prest i hela Preussen, står värdigt vid deras sida med sin lugna, enkla och sakliga framställning, hvilken blott en och annan gång så småningom höjer sig till en patos, som då verkar så mycket kraftigare. Jemte dessa vill jag bland många nämnvärda medlemmar af den positiva unionsgruppen blott nämna regeringspresidenten, ordföranden för den sachsiska generalsynoden v. Wedell, fraktionens taktiker, den ständigt slagfärdige professor Cremer och den fromme humoristen, hof- och garnisonspredikanten Frommel, vida bekant för sina berättelser och föredrag, men inom synoden i det närmaste stum.

Återstår nu blott att säga några ord om den kungl. kommissarien och hans vikarie samt om synodens presidenter. Geheimerådet, öfverkyrkorådspresidenten d:r. Hermes är en typ för en preussisk ämbetsman af den gamla goda skolan. Kortfattade, sakliga, klara, välvilliga men bestämda äro hans framställningar, invändningar, vederläggningar, i hvilka senare äfven gent emot mera häftiga angrepp och försök till motstånd man knappast någonsin märker någon retad ton eller byråkratisk öfverlägsenhet. Om hans tal

Digitized by Google

någon gång erhåller en viss värma till följe af personlig vänlighet eller lifligt intresse för en fråga, utöfvar det ett stort inflytande på synoden, som skattar honom högt. Åt sin högt begåfvade ställföreträdare, generalsuperintendenten d:r. Brückner, gaf han ej mycket tillfälle att uppträda. På presidentplatsen hade nu som för sex år sedan församlingen genom acclamation stält grefve v. Arnim Boitzenburg, f. d. öfverpresident. När hans höga gestalt (han är nästan den längste i hela synoden, hvilken dock har rätt många jättelika män) intagit presidenttribunen, när hans säkra blick skådar ut öfver församlingen och han med korta klara ord, fulla af förnämt lugn och höflig bestämdhet, begynner leda förhandlingarna, då käns det som om i händerna på denne man låge 190 osynliga tyglar, som icke lägga obehörigt band på någon, icke äro för någon besvärliga, men dock utesluta all förvirring. Och så är det äfven; tumultuarisk rörelse går visserligen icke genom denna, sin värdighet och sakens allvar aldrig förgätande församling — blott en enda gång framkallade ett vågadt uttryck en erinran — men äfven då ett kaos af förslag och motförslag, amendements och subamendements hvilar på presidentbordet, löses den intrasslade härfvan liksom af sig sjelf, och förhandlingarna gå sin helt ostörda gång. Endast denna, äkta preussiska punktlighet och raskhet i ledningen af förhandlingarna gjorde det möjligt att på så få dagar kunna medhinna en sådan mängd af göromål. Vice presidenten, den mångbepröfvade ordföranden för den pommerska provinsialsynoden, superintendent d:r. Rübesamen, som blott sällan hade att träda i grefve Arnims ställe, ledde äfven förhandlingarna med fast och säker hand; hos honom märktes dock mer af beqväm presterlig värdighet. Det vore orättfärdigt att här icke erkänna de förtjenster, som sekretariatet under ledning af den vane superintendenten Pfeiffer nedlade genom den skickliga behandlingen af de mångfaldiga ärenden, som dagligen förekommo.

Alla mera vigtiga förslag öfverlemnades, visserligen endels mycket sent, tryckta till synodalerna. De blefvo sedan mestadels föremål för öfverläggning dels i de fria sammankomster, som de särskilda fraktionerna hvar för sig hade om aftnarna, dels i de officiella utskotten, hvilka, bestående af

Digitized by Google

medlemmar tillhörande alla fraktioner, nästan dagligen hade sammankomster. Dertill kommo under loppet af 17 dagar ej mindre än 15 plenarsessioner, från 10 eller 11 f. m. till 4 eller 5 eftermiddagen, i hvilka de sålunda förberedda frågorna bragtes till afgörande. Under denna tid behandlades 17 lagförslag, som voro framlagda af öfverkyrkorådet, 21 andraganden från provinsialsynoderna, 17 motioner af synodaler samt 61 olika petitioner. Att ej alltsamman gick på slarf, berodde dels på den utmärkta skickligheten vid ledningen af det hela, dels derpå att man genom daglig sång, skriftläsning, bön och välsignelse höll medvetandet om Guds närvaro vaket.

(Forts.)

D:r EISELEN.

Något om våra dagars verksamhet för ett allmännare firande af söndagen.

För att söndagen skall kunna i kristlig mening firas och sålunda uppfylla sitt heliga ändamål, fordras frihet från söndagsarbete. Emellertid råder för närvarande i de flesta af våra moderna samhällen en beklaglig slapphet i detta afseende. Ett allmänt firande af söndagen kan ej der äga rum, så länge hela klasser af medborgare äro beröfvade söndagshvila. Må vara, att ej allt söndagsarbete kan inställas, på många områden kunde dock en betydlig inskränkning ske. Man har också under de sista årtiondena begynt verka för en förändring till det bättre i detta afseende. I vårt land har dock föga uträttats, ehuru vi här hafva ett fält, der mycket är att göra. Måtte andra folks verksamhet för ett allmännare söndagsfirande egga oss till arbete för samma sak! I detta syfte vilja vi lemna en kort redogörelse för hvad som hittills uträttats i nämda afseende.

Medelpunkten för den ifrågavarande rörelsen är Schweitz. Med anledning af ett vid evangeliska alliansens möte i Genève 1861 af professor F. Godet från Neuchâtel hållet tal öfver detta ämne bildades samma år lokal-komitéer för söndagens firande i Genève och andra kantoner. Den man, som då gick i spetsen för verket och ännu alltjemt är den

Digitized by Google

främste arbetaren för denna sak, är bankiren Alexander Lombard i Genève. År 1866 blef Genève-komitén tillika centralkomité för alla schweiziska lokalkomitéer, bakom hvilka stå lika många föreningar. Tio år senare, 1876, hölls i Genève en internationel kongress för söndagsfrågan, hvarvid man beslöt bilda en internationel federation med Genève-komitén såsom verkställande komité (se härom Teol. tidskrift 1877 sid. 127 ff.). Internationella kongresser och konferenser ha sedan hållits 1877 i Genève, 1879 i Bern, 1881 i Paris och 1885 i Brüssel. Föreningens ordförande är den nyss nämde Alex. Lombard, sekreterare är E. Delnz. I Schweitz finnas jemte centralkomitén i Genève komitéer i Lausanne, Neuchâtel, Bern, Zürich, Basel, St. Gallen och Aarau samt dessutom ett tiotal under-komitéer. Utom Schweitz finnas sällskap och komitéer för samma ändamål i Tyskland, Italien, Frankrike, England, Belgien, Holland, Danmark, Norge och Förenta staterna.

Föreningens uppgift är att främja söndagens firande, hvilket i såväl fysiskt som intellektuelt och andligt hänseende är nödvändigt för både individernas, familjernas och nationernas väl. För vinnande af detta mål riktar föreningen sin verksamhet på afskaffande eller inskränkning af allt, som hindrar söndagshvila och derigenom äfven söndagsfirande. De missbruk, hvilka föreningen bekämpar, äro väsentligen följande: 1) Handel på söndagen; 2) Verldsliga fester och offentliga bullrande nöjen på söndagen, äfvensom tillställningar på lördagsafton och natten till söndagen; 3) Lärlingars och arbetares sysselsättning på söndagen vid bruk, i verkstäder och på fälten utom i nödfall samt utbetalning af veckolönen på lördagsafton eller söndagsmorgon i st. f. fredags afton; 4) Den i många familjer rådande vanan att utan hänsyn till nästans sabbatshvila på söndagen anskaffa eller mottaga färskt bröd, pastejverk, kläder, sömnad, skor, ved, kol och hushållsförnödenheter, hvarigenom många tvingas till arbete t. o. m. under sjelfva gudstjensttimmarne, och likaledes vanan att på söndagen anordna stora middagar, hvarigenom tjenare och tjenarinnor ofta beröfvas möjligheten att besöka kyrkan och öfver hufvud att fira söndagen; 5) Längre utflykter och resor på söndagen, som ej äro föranledda af nödfall eller kristlig kär-

Digitized by Google

lek; 6) Auktioner på söndagen; 7) Arbete på byggnader o. d. för enskildas eller statens räkning; 8) Onödig användning af post och telegraf på söndagen; 9) Militäröfningar och trupprevyer samt enskilda eller offentliga sammanträden och möten på söndagen; 10) Obehöfligt söndagsarbete för tjenstemän och betjening vid post, telegraf, ångbåtar, jernvägar och spårvagnar samt för hotellbetjening.

Föreningen använder för att nå sitt mål mångfaldiga medel alltefter den olika arten af de missbruk den vill bekämpa, såsom vädjan till myndigheterna eller till principalerna, cirkulär, affischer, petitioner, skriftspridning, predikningar, föredrag, möten etc. Derjemte utgifver föreningen 2 tidningar, en i Genève på franska, »Bulletin dominical», (ur hvilken vi hemtat våra uppgifter) samt en i Basel på tyska, »Sonntagsfreund», hvardera i en upplaga af 11 till 16,000 exemplar. Båda åtfölja såsom supplement andra religiösa tidningar eller utdelas gratis.

Föreningens verksamhet har ej varit utan all frukt. I *Schweits* hafva följande allmänna resultat vunnits: 1) På söndagen utlemnas bref från posten endast 1 eller 2 gånger, och postkontoren hållas öppna endast 2 timmar på morgonen och 2 timmar på eftermiddagen; 2) För 684 telegrafbyråar af 2:dra ordningen är söndagsarbetet inskränkt, så att de hållas öppna endast kl. 7—9 f. m. samt 1—3 och 7—8 e. m.; 3) Gods vid jernvägarne, utom expressgods, mottages, utlemnas eller hemköres ej på söndagen; 4) År 1872 antogs en lag, enligt hvilken alla tjenstemän och betjente ha rätt till frihet från tjenstgöring hvar 3:dje söndag, en reform, som i allmänhet är tillämpad vid post-, telegraf- och telefonverken, men endast delvis vid jernvägar, ångbåtar och spårvagnar; 5) År 1877 antogs utan föreningens direkta medverkan en lag, som tillförsäkrar arbetare och lärlingar i verkstäder, bruk och fabriker fullständig frihet från söndagsarbete, men vid sådana inrättningar, der söndagsarbete är oundvikligt, har arbetaren rätt till frihet endast hvarannan söndag, i hvilket fall likväl kräfves förbundsrådets särskilda auktorisation. — Dessutom har folkförsamlingen i det protestantiska Appenzell med stor majoritet förbjudit danstillställningar på söndagen. Samma beslut har äfven fattats i det katolska Obwald samt i S:t Gallen.

Digitized by Google

Jemte de nämda redan vunna resultaten må äfven nämnas något om den schweitziska sektionens öfriga verksamhet. Man har sökt inverka på allmänna opinionen bland annat genom affischer med sentenser rörande söndagens helgande. Dessa affischer äro uppsatta på flere ställen, bland annat i jernvägsstationen och postkontoret i Genève. Andra affischer innehålla en uppmaning till köpare att göra sina inköp på lördagen i st. f. på söndagen och derigenom lemna handlandena och deras biträden tillfälle att få del af söndagshvilans välsignelser. Dessa sist nämda affischer finnas uppsatta särskildt i bodar och kaféer, och hafva i likhet med det förra slaget vunnit spridning äfven i Frankrike. Likaledes har föreningen på åtskilliga hotell ombesörjt uppsättandet af en »appell till de resande» i syfte att erinra allmänheten om den talrika hotell- och pensionsbetjeningens behof af söndagshvila. Vidare har föreningen genom sin schweitziska centralkomité spridt öfver 400,000 brefkuvert, hvilka på baksidan bära denna inskrift: »Minska så mycket som möjligt postens och andra offentliga verks arbete på söndagen, på det äfven Er nästa må kunna hvila denna dag!» Inskriften är tryckt på franska, tyska eller italienska. Enligt årsberättelserna har komitén haft denna åtgärd att tacka för flera förbindelser med för dess sak intresserade personer i andra länder. Under en något olika form har samma idé blifvit uttryckt genom etiketter, som föreningen låtit trycka på olika språk; de äro ämnade att på samma sätt som frimärken fästas vid bref, brefkort eller paket och äro försedda med påskriften: »Bör ej hembäras på söndagen». — Föreningen har vidare protesterat mot de ofta pr jernväg anordnade söndagslustresorna, hvilka ej blott för deltagarne pläga vara allt annat än förädlande utan derjemte åsamka jernvägsbetjeningen förökadt arbete, så att söndagen i stället för att vara en hvilodag ofta för dessa tjenstemän blifver »deras värsta dag». Jernvägspersonalens ställning har äfven i öfrigt varit föremål för föreningens åtgöranden. Särskildt har den sökt bereda mera frihet åt personalen vid den del af Paris-Lyon-Medelhafsbanan, som går genom kantonen Genève. Af de vid denna bana anställda omkring 400 personer har en del 12 dagars ledighet om året, andra deremot ingen hel dags hvila utan

Digitized by Google

särskild anhållan och då med löneafdrag. Emedan denna banas ägare böra med afseende på anordningarna i Schweitz vara underkastade landets lagar, således äfven den ofvan nämda lagen af 1872, enligt hvilken hvarje tjensteman har rätt till hvila hvar 3:dje söndag, har den schweitziska central-komitén vändt sig först till jernvägsbolagets styrelse i Paris med anhållan om ändring i nämda förhållande och sedan, då derpå intet svar erhållits, till förbundsrådet i Genève, hvilket dock ej ansett sig böra ingripa. — Äfven ångbåtspersonalens ställning har man sökt förbättra, men hittills förgäfves. — Spårvagnsbetjeningens tjenstgöring vill man också lindra, men ej heller de mått och steg, som tagits i detta syfte, hafva ännu ledt till något resultat, ehuru en förändring härvidlag synes vara synnerligen behöflig, då man får veta, att det fins ett bolag, som fordrar 13 till 18 timmars daglig tjenstgöring med endast 2 eller 3 dagars — och det sällan söndagars — ledighet i månaden och då med afdrag af halfva dagslönen. — Centralkomitén har vidare tagit i betraktande, huru frihet på söndagen skall kunna beredas de till ett antal af 600 à 650 uppgående postiljonerna och konduktörerna vid diligenserna. Desse män hafva nämligen ingen regelmessigt återkommande hvilodag. Vid de schweitziska komitéernas årskonferens i Vevey 1884 har centralkomitén fått i uppdrag att hos myndigheterna begära, att dessa personer må med afseende på söndagshvila likställas med andra tjenstemän och betjente. Vid samma möte beslöts ock att undersöka, i hvad mån militäröfningar på söndagen förekomma, i syfte att sedan vända sig till krigsdepartementet för att så om möjligt åstadkomma ändring. Äfven skjutöfningar på söndagen vill man söka afskaffa. — Förlidet år har jemväl centralkomitén vändt sig till förbundsrådet med anhållan, att lagen om fabrikers stängning öfver söndagen må tillämpas på brännerierna, hvilkas oafbrutna verksamhet enligt en sakkunnigs utsago ej lär vara nödvändig. — I fråga om arbetares aflöning på fredags afton i st. f. lördags afton eller söndagsmorgon har föreningens verksamhet på åtskilliga ställen haft framgång t. ex. i Genève. Genom denna förändring i aflöningstid vinnes den fördelen, att hustrurna kunna göra sina uppköp på lördagen och att männen ej så lätt lockas att förstöra

Digitized by Google

penningarna på spirituosa eller nöjen, hvartill kommer, att familjelifvet sålunda gör en vinst genom söndagens ostörda lugn. — Föreningen har ock vid olika tillfällen, då söndagshvilan af en eller annan anledning varit hotad, trädt emellan för att göra hvad den kunnat. Så lät t. ex. Genèvekomitén en jul, då julafton och nyårsafton inföllo på söndag, införa annonser i alla stadens tidningar med uppmaning till allmänheten att ej till sista ögonblicket uppskjuta sina inköp eller afsändandet af bref och paket.

Såsom nämdt är, har verksamheten för söndagens allmännare firande alltsedan år 1876 blifvit en internationel. Om *den internationela federationens verksamhet* genom dess verkställande komité i Genève må anföras följande. I Maj 1884 utsändes till 1200 chefer för jernvägar på kontinenten ett cirkulär på tvänne språk med uttrycklig begäran om till det minsta möjliga inskränkt söndagsarbete för respektive tjenstepersonaler. Vidare har komitén sändt pastor F. Hahn såsom sin representant till evangeliska alliansens möte i Köpenhamn i september 1884, hvarvid han i ett sedermera i »Bulletin dominical» intaget anförande dels lemnade en kort redogörelse för föreningens verksamhet, dels vädjade till de närvarande att ej lemna föreningen utan hjelp i dess då i ekonomiskt afseende synnerligen bekymmersamma ställning. Till den internationela federationens utgifter hade dittills Schweitz — förutom sina bidrag till sin egen centralkomité och sina lokalkomitéer — lemnat nära hälften, England en tredjedel, Tyskland en tjugondedel och de öfriga länderna återstoden. (Sedan har i synnerhet genom en frikostig gåfva från Tyskland ekonomien förbättrats). Under samma resa besökte pastor Hahn äfven många andra orter, bland andra Kristiania, för att väcka intresse för saken. På komiténs program stå f. n. bland andra följande frågor: 1) en statistisk undersökning från moralisk, hygienisk och ekonomisk synpunkt af de sorgliga följderna af söndagens obelgande; 2) vidtagande af mått och steg för att förmå den dagliga pressens tryckerier att respektera söndagshvilan och 3) genomförande af redan gjorda försök att förmå pastorerna i alla kyrkor att minst en gång om året påminna sina församlingar om söndagens betydelse.

Digitized by Google

De sträfvanden vi sett göra sig gällande i Schweitz eller derifrån utgå, upprepas med större eller mindre ifver och framgång i de flesta andra länder. Denna verksamhet blifver naturligen olika beroende på den olika ställning de särskilda folken intaga till söndagsfrågan. I *England* och *Amerikas Förenta Stater* iakttages söndagen vida mer än i de öfriga moderna samhällena, och i dessa två länder hafva söndagsföreningarna derföre mera att verka för bevarandet af en god sed än uppträda mot en bestående ordning eller rättare oordning. I New-York finnes en söndagsförening ända sedan år 1857, och i följd af dess verksamhet hafva lagarne mot teatraliska föreställningar och spirituosaförsäljning på söndagen blifvit strängare tillämpade. Tack vare föreningen ha äfven strafflagens bestämmelser angående söndagsbrott trots ansträngningar från motsatt sida blifvit bibehållna. Likaledes har man begynt inskränka jernvägstrafiken på söndagarne.

I *Tyskland* har på senare tiden visat sig en ganska liflig rörelse för utsträckning af söndagshvilan till flere klasser. Frågan har behandlats på riksdagen, och furst Bismark, som synes betrakta den ur endast ekonomisk och teknisk synpunkt, har befalt en undersökning, men blott ur dessa synpunkter, under det man ej synes beakta söndagens stora betydelse för helsa, familjelif och andlig vederqvickelse. Flera petitioner för ernående af större hvila på söndagen hafva erhållit talrika underskrifter. Åtskilligt har emellertid redan vunnits. Så har post- och telegraftjensten blifvit inskränkt på söndagen, och i Preussen har ministèren utfärdat ett cirkulär till provinsstyrelserna med befallning att strängt tillämpa lagbestämmelserna om sön- och helgdagar och att framför allt sörja för att gudstjensterna, såväl katolska som protestantiska, ej må störas, äfvensom hindra alla offentliga arbeten och störande sysselsättningar såsom åkerbrukshandtering, arbete på fabriker etc.

I *Österrike* är posttjensten på söndagarne inskränkt sedan Febr. 1884, och sedan Juni 1885 tillämpas en lag, i följd hvaraf söndagsarbetet äfven i öfrigt blifvit betydligt reduceradt och Wiens gator antagit ett helt annat utseende på söndagen. Tidningarne i Wien utkomma ej mera på måndagsmorgon, på det arbetarne på tryckerierna ej må

Digitized by Google

beröfvas sin söndagshvila. Äfven i Ungern är man betänkt på förbättringar i fråga om söndagens helgd.

I *Italien* har söndagsfrågan under de 3 sist förflutna åren börjat alltmer och mer betraktas såsom en nationel och social fråga. I Milano, Genua, Neapel, Palermo m. fl. städer har saken haft framgång; butikerna hafva stängts på söndagen; en tidning för söndagsfrågan, »il riposo festivo», har utgifvits i Milano, men har dock nu upphört. I Neapel förklarade på ett möte 1883 en läkare, att arbetaren ej kan undvara en hvilodag i veckan, och att han vid besök på sjukhus funnit, att af 85 sjuka arbetare voro 55 sjuka i följd af arbete utan nödig hvila. I allmänhet synes man i Italien mera fästa sig vid de rent yttre förmånerna af söndags*hvila* än vid välsignelserna af söndagens *helgande*.

Äfven i *Spanien* och *Portugal* finnes intresse för söndagens helgd. I Spanien utgifves en katolsk tidning, »Boletin dominical», hvilken dock lär ha försämrats, så att den nu föga främjar den goda saken. Protestanterna i Madrid ha ock visat sig vara intresserade för en förbättring af det nuvarande tillståndet.

I *Frankrike* är opinionen i allmänhet ganska likgiltig för söndagen, men den i Paris bildade komitén för söndagens firande har visat sig mycket nitisk i sin verksamhet. På flere ställen har man börjat hålla butikerna stängda, åtminstone en del af söndagen. Komitén har i likhet med den schweitziska spridt affischer, afsedda att uppsättas bland annat vid ingången till kyrkor och kapell. Innehållet af dessa affischer är följande: »Afhåll Er från att köpa, sälja, arbeta och att låta köpa, sälja eller arbeta på söndagen. Söndagshvilan är nödvändig för kroppens och själens helsa. Läkarne förklara, att om den troget iakttoges, skulle menniskolifvets medellängd ökas». Derefter följer söndagsbudet enligt 5 Moseb. 5: 13—15.

I *Belgien* råder en särdeles liflig verksamhet för befrämjandet af den sak, hvarom är fråga. Här, likasom i Schweitz, finnes äfven en fruntimmersförening, som verkar för söndagsfirandet. Tack vare intresset hos ministern för jernvägs-, post- och telegrafverken ha 200 godståg på söndagen blifvit inställda och nära 8000 statens arbetare fria från söndagsarbete; och samme minister lär vara betänkt

Digitized by Google

på att söka än mer minska tjenstgöringen på söndagen. I samband härmed må nämnas, att en 1885 i Antwerpen hållen kongress, vid hvilken de flesta europeiska jernvägssällskap voro representerade, uttalat sig för en för jernvägstjenstepersonalen periodiskt återkommande hvila, hvilken så vidt möjligt bör infalla på sön- eller helgdag. — I *Holland* har sedan ungefär ett år söndagstjenstgöringen vid posten minskats, och vederbörande har i svar på en skrifvelse från dervarande söndagsförening meddelat, att flera reformer i samma riktning äro att förvänta för posttjenstemännen.

Ändtligen några ord om *Danmark* och *Norge*. I Köpenhamn bildades med anledning af pastor Hahns besök derstädes vid evangeliska alliansens möte en söndagskomité, hvilken på sitt program uppstält problem liknande dem vi redan omtalat. I Norge fans redan förut en söndagsförening med statssekreterare Lehmann såsom ordförande och i sin verksamhet understödd af bland andra pastor Stor-Johann. Jernvägsbetjeningens ställning har i Norge sedan mer ett år tillbaka blifvit förbättrad, i det en särskild summa anslagits för bildande af en reserv-korps, hvarigenom söndagsarbetet betydligt minskas för den enskilde. Vidare må nämnas, att barberarne i Kristiania kommit öfverens att hålla sina lokaler stängda från kl. 9 söndags morgon och att försäljning af spirituosa är förbjuden från lördags afton till måndags morgon. Föremål för föreningens omsorg äro bland andra sjömännen, hvilka ofta äro beröfvade sin söndagshvila.

Det är utan tvifvel en utomordentligt stor betydelse söndagen äger för folken ej mindre än för den enskilde, och det kan derföre ej vara annat än glädjande, att man börjat vakna till besinning deraf och söker så vidt möjligt undanrödja hindren för ett verkligt sabbatsfirande. Om man vill kritisera, kan man väl äfven mot sättet för denna verksamhet göra en och annan anmärkning — särskildt märker en evangeliskt luthersk kristen lätt den lagiska riktning, som här och der framskymtar i detta från reformerta kristne utgångna arbete och som ju i synnerhet kännetecknar den engelska söndagen — men vi svenskar hafva näppeligen rätt att i detta stycke inlåta oss på kritik, vi skulle derigenom lätt göra oss skyldiga till den dårskapen att vilja uttaga grandet i vår broders öga utan att märka bjelken i

Digitized by Google

vårt eget öga. Vi böra fastmer lära af andras energiska och praktiska bemödanden att sjelfva ej lägga händerna i kors utan göra något, på det äfven af vårt folk söndagen må kunna firas mera än nu är fallet. Må vara, att det i åtskilliga afseenden ej står så illa till hos oss som i andra länder, det är dock alltför många, som i vårt land icke hafva någon söndag. Om man redan af humanitetsskäl bör bevilja sin nästa en dags hvila i veckan, huru mycket beredvilligare måste ej då den nitälska för beredande af söndagshvila, som af egen erfarenhet lärt känna de välsignelser, som ett kristligt söndagsfirande skänker! Det är sannt, att söndagshvila ej är detsamma som söndagsfirande, det är ock sannt, att många använda sin söndagshvila rent af till ett söndagens ohelgande, hvilket för både kropp och själ är ännu farligare än söndagsarbete, men om söndagsfirandet är en gudomlig anordning och såsom sådan en källa till rik välsignelse och om vidare söndagshvila är ett nödvändigt vilkor för det förra, så får ej söndagshvilan, derför att den kan missbrukas, onödigtvis beröfvas stora skaror af menniskor, hvilka måste offra sig för andras vinstbegär, beqvämlighet eller nöjen. Må derföre denna verksamhet, som begynt i andra länder och äfven hos våra närmaste grannfolk, ej hos oss sakna efterföljare, utan må söndagen återeröfras åt dem, som mistat honom, och blifva med evangelisk frihet helgad af de enskilde, af familjerna och af vårt folk såsom folk!

HJ. D.

Om dekalogen såsom fullständig text vid undervisningen i kristlig sedelära.

Man trodde fordom, att uti ett naturligt frökorn låge förborgad hela den blifvande växten, på det sätt att om man med ett tillräckligt starkt förstoringsglas betraktade det sönderskurna fröet, skulle man deri kunna återfinna hela den blifvande växten med dess stam, grenar, blad, blommor och frukter. Man har fått dessa starka förstoringsglas i sin hand, men man har icke lyckats varseblifva hvad man vän-

Digitized by Google

tade, och derför har man nödgats frångå en sådan mening. Längre har en motsvarande mening på det etiska området bibehållit sig. Det ser ofta ut, som skulle man anse, att *allt* hvad Gud fordrar af menniskan, hela Guds lag, vore uttaladt i de tio korta budorden, som Gud en gång gaf sitt folk vid Sinai. Vi tro dock, så *icke* vara förhållandet. Dels gåfvos nämligen samtidigt med dekalogen andra bud af en ännu mera omfattande och djupgående betydelse, dels har under ledningen af samme gudomlige Ande, hvilken i de tio budorden uttryckte några de allmännaste och vigtigaste bland sina fordringar, till dem anslutit sig en fortgående uppenbarelse af den lag, som är ämnad att gälla för menniskorna och vara ett fullkomligt uttryck på en gång af vårt sanna väsen och af Guds fordringar med afseende på oss. Denna länge fortgående uppenbarelse vann sin slutliga fullbordan i Jesus Kristus. I och med honom kom något helt nytt in i verlden, en alldeles ny utveckling, som icke före och icke utom honom hade kunnat rätt fattas.

Då Kristus talar om sitt förhållande till lagen, säger han icke heller: Jag är kommen till att förklara eller förtydliga lagen, likasom låge redan allt deruti, blott man rätt förstode att uttyda honom, utan han säger: Jag är kommen att fullborda honom, det vill närmast säga icke blott att förtydliga, utan äfven utvidga och fördjupa dess bud. Genom den i Mt. 5, 21—44 sex gånger efter hvarandra upprepade motsatsen: »I veten, att det är sagdt till de gamle — *men jag säger eder*» o. s. v. gifver han på det tydligaste tillkänna sin bestämda afsigt att icke *allenast* såsom den der förklarar lagen och renar honom från orena menskliga tillsatser, utan såsom den der talar på grund af egen gudomlig makt och myndighet, göra djupa och betydelsefulla tilllägg till den lag, som var gifven de gamle, och särskildt till de tio budordens lag. Och låt vara, att detta utvidgande och fördjupande af sedelagen delvis sker derigenom, att han inlägger i det gamla testamentets uttryck en vidare och djupare betydelse än de hade enligt gamla testamentets språkbruk, såsom då han åt ordet *nästa* gifver en långt vidsträcktare betydelse, än den, hvilken man genom de redan i lagen gifna förklaringarna nödgades deri inlägga (se t. ex. 3 Mos. 19, 18), så gör han detta visst icke

Digitized by Google

alltid. Det är ock visst, att under sedelagens utveckling i gamla och nya testamentet många bud och läror blifvit gifna, hvilka aldrig kunna anses ligga omedelbart i de tio budorden, huru mycket man än utvidgar betydelsen af de enskilda orden deri. Detta gäller redan om många vigtiga förbud, men ännu mer om de positiva buden, hvilka ju icke kunna anses uttryckta endast genom förbuden. Men äfven om sjelfva uttrycken i de tio budorden skulle kunna till den grad utvidgas och fördjupas, att de tillsamman skulle kunna anses innefatta allt hvad till sedelagen hörer, så vore dermed intet vunnet. Äfven om hela växten med dess rot, stam, grenar, blommor och frukter skulle kunna med förstoringsglas skönjas i fröet, så skulle väl ändock den som vill så lätt som möjligt vinna kunskap om växtens verkliga utseende icke med förbigående af den utvecklade plantan söka den med sitt förstoringsglas i fröet. Om man vid barnaundervisningen söker att i de tio budorden inlägga hela den kristliga sedeläran, och i synnerhet om man gör detta utan att uttryckligen tillkännagifva, att de särskilda orden och uttrycken dervid tagas i en långt vidsträcktare mening än de i det gamla testamentets skrifter hafva, så uppkomma deraf bland annat följande olägenheter:

1. Vänjes barnet alltifrån början vid en språkvidrig uppfattning af det enkla bibliska språket. Då man t. ex. för att göra det åttonde budet nog innehållsrikt och omfattande, påstår och t. o. m. söker bevisa, att hvar och en som »förråder, baktalar eller illa beryktar sin nästa, eller ock bedrager och förvillar honom med osant tal», bär falskt vittnesbörd emot sin nästa, och att allt detta skulle vara uttryckligen förbjudet i det ordet: Du skall icke bära falskt vittnesbörd emot din nästa, så måste vi anse sådant föga språkenligt. Eller då man medelst det från Speners dagar vanliga felslutet: Gud uppenbarar sig genom sitt namn, alltså är allt, hvarigenom Gud uppenbarar sig, hans namn; men Gud uppenbarar sig genom sitt ord och andra heliga ting, alltså är allt detta Guds namn — vill bevisa, att i det andra budet uttryckligen och omedelbart förbjudes att lättsinnigt umgås med Guds ord och andra heliga ting, så inlägges genom ett sådant förfarande i nämda bibelord något annat och mera än hvad som verkligen står deruti. Eller om man påstår, att

Digitized by Google

ett antal angifna pligter äro befalda i ett visst förbjudande bud, så är sådant icke heller språkenligt. Detta kunde väl i sig sjelft icke vara så farligt, ehuru det alltid måste införa svårigheter vid undervisningen. Faran ligger deruti, att barnet från början vänjes vid att i enskilda bibliska uttryck inlägga en mening, som icke finnes der. Och den som en gång vant sig dervid, han är lätt prisgifven åt alla möjliga villfarelser. Ty just derigenom utöfva alla villolärare sin olycksaliga makt, att de inlägga sina egna oriktiga meningar i skriftens enkla uttryck. Den som nu icke lärt sig från början att hålla sig till skriftens enkla ordaförstånd, utan anser det vara rätt och tillbörligt, att i ett skriftens ord inlägges något annat än det i sig innehåller, han håller gerna till godo med hvarje utläggning, som på ett eller annat sätt slår an på honom, och lärer icke stå att tillrättaföra genom någon hänvisning till hvad som uttryckligen står i skriften. Detta är så mycket farligare i vår tid, då man blott alltför litet frågar efter hvad kyrkoläran eller presterskapet har att säga.

2. Genom en dylik ohistorisk uppfattning af budordens innehåll öppnar man dörren för ett af de farligaste inkast mot hela kristendomsundervisningen, som kunna göras. Står nämligen t. ex. i det sjette budet, eller i de utläggningar af detta bud, som redan i gamla testamentet voro gifna, klart, bestämdt och påtagligt utsagdt allt det som i våra läroböcker och vid vår undervisning säges ligga deruti, huru kunde då en David och andra troshjeltar i gamla testamentet i sitt förhållande till detta bud, utan att deraf göra sig något samvete, till och med leſva i månggifte, och huru kunde de ändock räknas bland de trogna; ja, huru kunna de ännu framställas såsom förebilder i tro och gudshängifvenhet? Nej, det måste framhållas äfven för barnen, att Gud ingalunda i de tio budorden, eller i de förklaringar som dertill gåfvos, ännu hade i alla stycken gifvit tillkänna hvad hans goda och fullkomliga vilja är, och det emedan han ännu icke hade gifvit den kraft, som kunde i grunden bryta syndens makt och försmälta och förnya det hårda af egenkärlek och syndakärlek förderfvade menniskohjertat. Gud fordrar mycket af menniskan, han fordrar *allt* af henne; men han fordrar *aldrig mer än han gifvit.*

Digitized by Google

3. Genom det ifrågavarande ohistoriska förhållandet till de tio budordens lag och genom ett inläggande af något annat och mer i de särskilda buden, än det, som i dem verkligen innehålles, uppkommer lätt under sken af en stor bestämdhet och fullständighet en stor obestämdhet, utan att derigenom vinnes fullständighet i framställningen. Då det t. ex. frågas: Hvad befalles i det femte budet? så lemnas man vid besvarandet af denna fråga utan bestämd ledning af budet sjelft, hvilket ju endast innehåller ett förbud: Du skall icke dräpa. Något annat bestämdt och fullständigt svar på denna fråga lär väl svårligen kunna gifvas än detta: det befalles att icke dräpa. Att uppräkna alla de positiva pligter, som kunna sägas utgöra konträra motsatser till den synden: att dräpa, det torde väl vara rent omöjligt. Allt det som i någon mån kan anses utgöra en motsats till en synd hvilken som helst, kan icke, så snart man gör anspråk på fullständighet, sammanfattas i uttryck mindre allmänna än dessa: »I skolen vara helige, såsom jag, Herren, eder Gud, är helig». — »Du skall älska Herren din Gud af allt ditt hjerta, af all din själ och af all din håg och din nästa såsom dig sjelf». Och härvid måste man ändock taga hvarje ord i den djupa och omfattande betydelse, som Kristus deråt gifvit. Det är icke heller förgäfves, som Luther begynner förklaringen till hvart och ett af de tio budorden med de orden: »vi skole frukta och älska Gud», så att o. s. v. Han vill väl dermed säga icke blott att gudsfruktan och kärleken äro rätta källan, hvarutur alla gerningar skola flyta, hvilka äro befalda i det ifrågavarande budet eller i sammanhang dermed, utan också att denna gudsfruktan och denna kärlek äro af Gud befalda i oupplösligt samband med det ifrågavarande budet. Denna fruktan och denna kärlek, hvilka just äro det allmänna uttrycket för det som i motsats mot det gifna förbudet befalles, skall sedan visa sig i gerningar, bland hvilka Luther exempelvis uppräknar några, som hafva det närmaste sammanhang med det bud, som är i fråga. Att på ett mera specialiserande vis uppräkna *alla* dygder, *alla* sätt att utöfva det goda, som kunde bilda en bestämd och tydlig motsats till den synd, som i budet förbjudes, eller att på sådant sätt uppräkna allt hvad som i budet förbjudes, låter sig ej göra. Vill man

Digitized by Google

försöka detta, så uppkommer, som sagdt är, under sken af fullständighet och bestämdhet en ganska stor ofullständighet. Såsom exempel på den ofullständighet, som under den skenbara fullständigheten häraf blir en följd, må anföras, att bland alla de synder, som enligt den antagna katekesutvecklingen i de särskilda buden förbjudas, icke återfinnes den synd, hvilken Jesus sjelf angifver såsom en af de förskräckligaste bland alla: den att förarga, förföra sin nästa till synd.

4. Då barnet vänjes att härleda hela den kristliga sedeläran från några gamla testamentets bud, så kommer det lätt att alltför mycket förbise den härliga framställning af denna sedelära, som är oss gifven i nya testamentet. Men denna nytestamentliga lag, hvilken apostelen Paulus kallar lifvets andelag, Rom. 8, 2, Kristi lag, 1 Kor. 9, 21, är för oss framställd och fullkomligt åskådliggjord i Jesu Kristi person och lif. Från hans förebildande lif, förklaradt och belyst af hans eget och hans apostlars ord, måste de pligter ytterst härledas, som för oss, nya testamentets barn, äro förbindande; barnet måste sjelft lära att från Jesu Kristi lif hemta de bud och läror det har att lyda, genom betraktande af detta lif fatta och förstå de pligter det under sitt lif i tankar, ord, begär och gerningar har att uppfylla. Sedelagen kan ej heller träda oss till mötes i en mera tilltalande och lättfattlig gestalt, än då den träder oss tillmötes i Jesu Kristi heliga person, sådan denna på ett enkelt och målande sätt är för oss framställd af evangelisterna. Man kan här invända: Om Jesu person och lif får barnet tillräcklig kunskap i den bibliska historien; katekesen måste framställa något annat. Härtill svaras: I den bibliska historien får barnet en historisk kunskap om Jesu person; i katekesen böra från denna historiska bild, hvilken genom undervisningen i bibliska historien fästat sig i barnets sinne, de allmänna lärdomar dragas, som äro af vigt för barnet. Då man emellertid vänjer det att finna allt innehållet och utsagdt i de tio budorden, är det helt naturligt, att Jesu i allting förebildande och förbindande lif vid undervisningen får endast underordnad betydelse, om det ens får någon. Vi frukta, att mången lärare vid undervisningen i den kristliga sedeläran antingen alls icke eller ock endast såsom exempel någon gång hänvisar till *hans* person, af hvilken denna se-

Digitized by Google

delära dock har sitt namn och från hvilken de särskilda buden och fordringarna utgå, såsom strålarne från ljuset. Härigenom måste dock undervisningen i sedeläran förlora mycket af sin skönhet, sin friskhet, sin rikedom, sitt sammanhang och sin bevekande kraft.

Det kan icke förnekas, att redan dessa olägenheter, hvilka här exempelvis blifvit nämda och hvilka vi anse såsom nödvändiga eller nästan nödvändiga följder af detta sträfvande att inlägga allt i de tio budorden, äro tillräckligt stora och visserligen borde beveka hvarje lärare att så fort som möjligt välja en annan väg.

Men lika stora och betydelsefulla dessa olägenheter äro, lika lätt synas de oss kunna undvikas äfven med begagnande af den nu antagna katekesutvecklingen. Såsom Jesu lif och Jesu och hans apostlars ord är fullt jemnbördigt med det som Gud talat genom Moses, hvilket väl ingen lär vilja förneka, så må man ock bredvid hvart och ett af de tio budorden sätta dels motsvarande sidor hos och egenskaper i Jesu heliga förebildande lif, dels sådana ord ur nya testamentet — och äfven, om så pröfvas lämpligt, ur det gamla — som kunna tjena att tillräckligt utveckla och fördjupa budens innehåll. Man framställe alltså först budets eget innehåll, med de närmast liggande tillämpningarna; derefter påminnes om de sidor af Jesu lif, som kunna anses stå i sammanhang med det ifrågavarande budet; derefter vidare sådana ord af Jesus sjelf eller af hans apostlar, hvilka i korta allmänna uttryck inskärpa sådana i budet antydda pligter, som man redan funnit förverkligade hos Jesus Kristus, allt med omedelbart tillämpande på barnet sjelft och på menniskolifvet i allmänhet. Härvid kunna de språk komma till användning, som finnas upptagna under de särskilda styckena af den antagna katekesutvecklingen, och i allmänhet torde man kunna nöja sig med dessa. Sedan sålunda dessa språk blifvit förklarade och tillämpade, utan att man ännu fordrat något inlärande af desamma, och dessa förklaringar så många gånger blifvit genomgångna och utfrågade, att läraren har visshet om, att barnen verkligen fått insigt i den med det förhandenvarande budet sammanhängande sidan af den kristliga sedeläran, kommer ordningen till det noggranna inlärandet af vissa

Digitized by Google

hufvudpunkter af det som redan blifvit meddeladt. Först inläras då till den ändan de språk, från hvilka man vid undervisningen utgått och hvilka man begagnat såsom texter samt vidare de mera allmänna sammanfattningar af de vigtigaste hufvudpunkterna, som gifvas i de särskilda styckena af den antagna katekesutvecklingen och i Luthers lilla katekes. Naturligtvis har läraren, innan stycket lemnas till utanläsning, att uppvisa sammanhanget mellan deras innehåll och det som förut blifvit sagdt. Sedan kan såväl stycket som språket utfrågas på ett mycket enkelt sätt, hvarvid dessa frågor, hvilka vi i den bestämda form, i hvilken de framträda, ville beteckna såsom allt för allmänna i förhållande till det svar, som på dem enligt utvecklingen skall gifvas, — utbytas mot andra af mindre allmänt innehåll.

Såsom ett antydande exempel på den lärogång vi här föreslå vilja vi taga det femte hudet. Sedan man der ifrån gammaltestamentlig synpunkt i närmaste anslutning till budet och utgående från det under stycket N:o 50 anförda ordet: Allt det en man hafver låter han för sitt lif, påmint om huru kärt lifvet är för en hvar, samt huru syndigt det derföre redan ur denna synpunkt är att beröfva en menniska hennes lif, framställes hvilket värde vårt lif fått genom Jesus Kristus, då han skänkt oss det eviga lifvet och återupprättat det förlorade Guds beläte. Deraf slutes, hvilken betydelse hvarje stund af vår lifstid och hvarje kraft och förmåga i vårt lif måste hafva just för uppnående af detta mål, som ock hvilket förderfligt ingrepp, hvilken stor synd det måste vara att på något sätt minska det af Gud tillmätta måttet af sin egen eller andras lifstid eller lifskraft. Derefter må påvisas några af de sätt, på hvilka sådant kan ske, med särskilt betonande af det aldra vanligaste sättet att förkorta sin egen och andras lifstid och förminska sin egen eller andras lifskraft, nämligen genom att öfverlemna sig sjelf eller inleda andra i sådana synder, som förderfva kropp och själ. Derefter må man visa, huru Kristus, just derför att han sjelf förstod lifvets rätta värde och mål, långt ifrån att skada någon, gick omkring och gjorde väl och hjelpte alla från deras sjukdomar och lyten, men framför allt bekämpade synden, källan till alla skador, samt huru han slutligen uppoffrade sitt eget lif för att återvinna det

Digitized by Google

åt sig och åt alla, som tro på honom. Källan till allt detta var hos honom kärleken till Gud, från hvilken allt sant lif kommer, och till menniskorna, hvilka han ville återföra till det sanna lifvet i Gud. Ur en sådan källa kunde icke ens för ett ögonblick något begär att skada, att hämnas, framflyta. Han var också alltjemt mild och saktmodig äfven mot sina värsta fiender, och på samma gång han låter äfven oss erfara denna mildhet och detta saktmod, begär han af oss, att vi icke skola stå det onda emot, och bjuder: »Om någon slår dig på det högra kindbenet, så vänd honom ock det andra till», heldre än att du skulle försynda dig genom egen hämnd. Hvarje rörelse af hämndlystnad räknar han såsom en svår synd, såsom han säger: »Hvilken som förtörnas på sin broder, han varder skyldig under domen; hvilken som säger racha till sin broder, han är skyldig under rådet, och hvilken som säger: du dåre, han är skyldig till eldens helvete» o. s. v. Naturligtvis måste hela framställningen gifvas i närmaste möjliga anslutning till budet sjelft.

Vill man i samband med ett bud upptaga en framställning af en lära, som faller inom sedelagens område, men hvilken icke står i något nödvändigt sammanhang med budet sjelft, må man göra det och dervid förfara på alldeles samma sätt, som nu är angifvet, hänvisande först till de begynnelser till denna lära, som finnas i gamla testamentet, och sedan uppvisa, huru Kristus och kristendomens ande förhåller sig till denna lära. Om barnets blick vänjes från början att fästa sig vid den lättfattliga och fullständiga framställning af den kristliga sedeläran, som gifves oss i Kristi person, så skall det sjelft lätteligen kunna genom egen iakttagelse fylla de brister i reda och fullständighet, som kunnat vidlåda undervisningen. Må man för öfrigt välja den lärogång, som befinnes vara den efter omständigheterna bäst lämpade, blott man med ett strängt fasthållande af de bibliska uttryckens enkla mening och utan att förbigå sjelfva urkällan, som är Kristi person, på ett sant historiskt sätt meddelar sina lärjungar den kristliga sedelärans verkliga väsen.

C. R. Martin.

Digitized by Google

Från Schweiz.

Bern i Mars 1886.

I min sista korrespondens meddelade jag något angående den förlägenhet, i hvilken regeringarna i våra olika kantoner råkat genom frälsningsarméns uppträdande i vårt land. Jag nämde äfven, att kantonalregeringen i Zürich slutligen behandlade salutisterna såsom kringresande skådespelare. Domstolarne i Zürich hafva dock varit af annan mening och endels upphäft regeringens beslut. Men dermed har man ännu icke på långt när skaffat frågan ur verlden. I Zürich har särskildt den akademiska ungdomen tagit en framstående del i förföljelserna mot frälsningsarmén. Man har också pliktfält de värsta bråkmakarne, men vid den lätt begripliga antipatien mot frälsningshären och sympatien för den akademiska ungdomen (hvilken kan tillåta sig ganska mycket, innan den förlorar sympatierna) faller det sig svårt för myndigheterna att röra sig på rättens och författningens mark. Man skulle alltför gerna gifva frågan denna form: äro salutisterna ett verkligt religionssamfund, som får göra anspråk på den högtidligt proklamerade tros- och samvetsfriheten? Kunde man lugnt besvara denna fråga med nej, så vore man visserligen fri från mången förlägenhet. Men följderna af ett dylikt utslag äro ej svåra att förutse, och blott alltför snart skulle äfven andra religiösa samfund nödgas underkasta sig statens afgörande, huruvida de hafva rätt att existera eller icke.

Vi ha nyligen i kantonen Bern haft ett rättsfall, som visar, till hvilka absurditeter man der gör sig skyldig. En regeringsståthållare hade nämligen på öppen gata anfallit och misshandlat en person, som han med orätt ansåg vara författare till en mot honom riktad tidningsartikel. Han dömdes härför att böta 5 francs (och betala käranden 100 francs), under det att 2 qvinliga salutister, som i en by, likaledes i kantonen Bern, hållit möten i privata hus, hvilket icke är förbjudet, dömdes att böta 50 francs hvardera. Förmodligen kommer denna sak inför schweiziska förbundsrådet.

Men äfven denna myndighet är icke alltid lycklig i sina utslag. Man har under loppet af förra året talat och skrif-

Digitized by Google

vit mycket om den »Wackernagelska processen.» Frågan gälde en följetong i »Basler Nachrichten», hvars ansvarige utgifvare var den sedermera aflidne d:r Wackernagel. Följetongen hade till titel »Bref från den blå Donau» och hade väckt anstöt genom det ytterst frivola sätt, hvarpå den behandlade åtskilliga bruk inom den romerskt-katolska kyrkan. Den romerskt-katolska församlingen i Basel hade inlemnat klagomål och fått rätt hos vederbörande domstol i Basel. Denna skilde mellan allvarlig polemik och den frivola ton, som följetongsförfattaren hade anslagit, och dömde utgifvaren d:r Wackernagel, president i stora rådet i Basel, till några dagars fängelse. I den radikala pressen uppstod ett förskräckligt larm öfver den medeltidsåskådning, som karaktäriserade denna domstol; d:r Wackernagel vädjade till schweiziska förbundsrådet, och detta gaf honom rätt och frikände honom från skuld och straff.

Hvad som här timat kan hafva desto vigtigare följder, som edsförbundets administrativa myndighet egentligen icke är kompetent att upphäfva en dom, som blifvit fäld af en kantons domstol. D:r Wackernagel har sedermera dött, och saken dermed förfallit.

Då jag just talar om Basel, vill jag ej glömma en man, hvars bortgång lemnat en plats tom i Guds rike, nämligen Alt-Regierungsrath Karl Sarasin i Basel. Med hjertats tro omfattande evangelium har han bekänt denna tro i ord och gerning; gent emot sina arbetare var han en af de mest omtänksamma sidenfabrikanter i det rika Basel; han har skaffat dem små hem, som de genom årlig amortering småningom kunna förvärfva till sin egendom. Men samtidigt var han ock en af de ifrigaste och outtröttligaste vännerna till den Baselska missionen.

Jag nämde i mitt förra bref, att man befarade en häftig strid inom förbundsförsamlingen med anledning af en tvistefråga mellan de romerska katolikerna och gammalkatolikerna. Frågan gälde gammalkatolikernas begagnande af den romerskt-katolska kyrkan Mariahilf i Luzern. Emellertid har striden blifvit bilagd på det sätt, att de romerska katolikerna stält en annan lämplig lokal till sina motståndares förfogande.

Digitized by Google

I vår evangeliska kyrka har det blifvit temligen stilla och fredligt, nämligen i den mening att man lemnar hvarandra i ro. Ser man deremot på olikheten i bekännelse och andlig riktning, så finner man en brokig mångfald. Jag har nyligen sammanräknat de gudstjenster, hvilka t. ex. i Bern äro trängda tillsamman på *en söndag*, till en del naturligtvis äfven på samma timmar; jag räknade för vår stad, som har 47,000 invånare, 32 gudstjenster, den evangeliskt-reformerta landskyrkans, evangeliska föreningens parallelgudstjenster, romerskt-katolsk, gammalkatolsk, engelsk högkyrklig och fransk gudstjenst, vidare brödraförsamlingen, metodister, Albrechtsbröder, israelitisk kultusförsamling och fria församlingen; dertill komma följande i de offentliga tidningarna ej upptagna: irwingianer, svedenborgare, baptister och mormoner.

Tillåt mig ännu några få anmärkningar i anslutning till dessa talrika denominationer. Den evangeliska föreningen står med sin verksamhet och bekännelse helt och hållet inom landskyrkan. Men sedan bekännelsekyrkan genom kyrkolagen af år 1874 blifvit begrafven och hennes dödsringning klingat, hafva enstaka predikstolar blifvit besatta af reformvänner, sedan någon tid äfven i staden Bern. Evangeliska föreningen sörjer genom sina »parallelgudstjenster» för de medlemmar af landskyrkan, hvilkas religiösa behof ej tillfredsställas i reformpredikan. Reformvännerna äro för öfrigt på sista tiden utomordentligt verksamma, sprida sina föredrag än hit än dit och förstå att genom en viss tillgänglighet och genom offentliga diskussioner göra sig populära, under det man på den andra sidan dock är något mer tillbakadragen. — Deremot hafva reformvännerna äfven grundat ett nytt missionssällskap, hvilket svårligen någonsin torde blifva populärt. De vilja nämligen vända sig till de hedniska kulturfolken; de föredrag de hålla utmärka sig genom en torr, hårdsmält lärdom, som hvarken kan värma eller inspirera. På detta sätt har nyligen en af dem hållit ett föredrag öfver koran.

Nästan samtidigt har äfven den israelitiska kultusförsamlingen uppträdt offentligt, och en af dess mest ansedde rabbiner, herr Werthheimer, har inför en talrik åhörarekrets talat öfver Talmud, väl icke utan biafsigt. Det pågår näm-

Digitized by Google

ligen en temligen häftig rörelse beträffande djurslagtandet hos Judarne, och man strider derom, huruvida detta slagtande är en beståndsdel af den judiska kulten och om man har att fatta förbudet deremot såsom en kränkning af den judiska tros- och samvetsfriheten. Herr Werthheimer har besvarat denna fråga med ett bestämdt ja och satiriskt och humoristiskt gisslat förföljelselustan. I allmänhet tager man en förvånansvärdt öm hänsyn till judarnes samvetsfrihet, och orsaken dertill är utan tvifvel den nervus rerum, mammon, som är i deras händer. Man kan ju af hänsyn till dem ej ens förmå sig att förflytta den största kreatursmarknaden i Schweiz — i Erlenbach i Simmenthal — från söndag till en hvardag.

Den »fria församlingen» genomgår allehanda kriser, som torde kunna lägga henne den frågan nära, om hon ej tilläfventyrs lemnar alltför stor frihet med afseende på vigtiga frågor. Redan sedan åtskilliga år bodde och lefde inom denna församling vänner af barndopet och baptister vänligt och fredligt med hvarandra, men nu har sedan nyåret en skism uppstått beträffande nattvarden och tillträde dertill, och det så, att de fransktalande medlemmarne mera afgjort sig för den friare uppfattningen och de tysktalande mera för den strängare. De hålla numera hvar sina gudstjenster, men använda samma lokal.

Äfven irwingianerna hafva ur sitt samfunds trängre område trädt fram i offentligheten. De hafva hållit föredrag öfver »de yttersta tingen.» Dessa voro utomordentligt talrikt besökta, så länge deras begåfvade talare Woringer uppträdde offentligen. Så snart han ersattes af en annan mindre begåfvad, krympte åhörareskaran helt betydligt tillsamman.

Det är ej alldeles osannolikt, att de positivt sinnade presterna inom den evangeliska landskyrkan genom det i början enorma tilloppet till irwingianernas eskatologiska föredrag sågo sig föranlåtna att likaledes behandla »de yttersta tingen» i en cykel offentliga föredrag. Äfven dessa voro talrikt besökta, men här såsom hos irwingianerna voro $^4/_5$ af åhörarne qvinnor.

Blott så småningom och utan att väcka stort uppseende hafva svedenborgarne här vunnit anhang och bildat en egen församling under namnet »Nya kyrkan.»

Digitized by Google

Att mormonerna här ostördt kunna komma tillsammans, synes mig blott bevisa, att man här i landet tager mindre anstöt af detta samfunds hufvudlyte, polygamien, än af frälsningsarméns temligen teatraliska uppträdande. Dock må erkännas, att mormonerna här temligen försigtigt hålla inne med denna lära. I hvad mån förenta staternas nyaste lagstiftning har inverkat på deras propaganda för utvandring till Saltsjön, kan jag för närvarande ej bedöma.

KARL H. MANN.

Några ord rörande predikosamlingen "Frelsens Vej."

I n:o 1 af Teol. Tidskrift detta år läses sid. 83 ff. en anmälan af ofvannämda predikosamling. Anmälan är undertecknad af C. G. F. Såsom exempel på en »mycket god» predikan i denna samling anför C. G. F. predikan öfver evangeliet om den kananeiska qvinnan. Att döma efter den föreställning man genom anmälan får om ifrågavarande predikan, synes hon tvärtom vara i hög grad betänklig så väl i afseende på textens användning som sjelfva innehållet. Berättelsen om den kananeiska qvinnan slutar med ett beprisande af hennes *tro:* o, qvinna! din tro är stor. Och det är väl *tron*, som i en predikan öfver denna text bör framställas. Auktor har i stället, i anledning deraf, att i 1 Kor. 13 säges om kärleken: han *tror* all ting, öfver detta evangel. talat om *kärleken*. Han har kommit till detta slut: O, qvinna! din *kärlek* har vunnit seger. —

Dock, detta skall vara godt, ty »kärleken är det frö, hvarur tron utvecklas.» Kärleken går således före tron och är grund till denna. — Så hafva vi dock icke brukat föreställa oss saken. Kärleken framställes ju i Guds ord såsom en följd af den genom tron på Jesus undfångna (andliga) hjelpen, i synnerhet förlåtelsen och benådningen (Luk. 7: 47). I 2 Petr. 1: 5 ff. yrkas på en tro, som visar sig fruktbärande i allehanda kristliga dygder, bland dem kärleken, den broderliga och allmänneliga. Paulus talar om tron, som verkar genom kärleken. Det heter äfven: genom tron upprätta vi lagen. Genom tron kommer menniskan derhän,

Digitized by Google

att hon kan åstadkomma det Gud fordrar i lagen. Men lagens innehåll är kärleken. Således går det genom tron till kärleken. Tron är enligt allt detta det föregående.

Den ifrågavarande predikan synes oss alltså vitna om mindre noggrant förfarande med Guds ord, och författarens kristliga psykologi förefaller tvifvelaktig. Att ap. säger: kärleken tror allting (t. ex. allt godt om sin nästa, lika som han icke tänker något argt), utgör ej någon framställning om förhållandet mellan tron och kärleken, då det är fråga om Guds belätes upprättande hos menniskan. Detta ställe skulle i sådant fall komma i rak strid med förut åberopade bibelställen. Att C. G. F. icke blott håller till godo med, utan t. o. m. lofordar meranämnda predikan, är ett nytt bevis till de många i vår tid, att en sinnrik och anslående framställning på kristligt och evangeliskt tungomål, i synnerhet om der är rikedom på enskilda sanningar, mer och mer får ersätta den verkliga sanningen. Af sådan omogen uppbyggelseliteratur öfverflödar vår tid (likasom på det profana området af en dålig skönliteratur). Och likasom en bok, huru värdelös hon än må vara, vanligen finner en förläggare, så erbjuder sig ock alltid någon, som förser densamma med en god rekommendation.

A.

Förklaring.

Herr A:s anmärkning mot kyrkoherden Paullis predikan öfver evangeliet om den kananeiska qvinnan synes bero på en förvexling af den naturliga kärleken och den kärlek, som är en frukt af den sanna tron. Hvarken förf. eller rec. har sagt, att den kristliga kärleken går före den kristliga tron. Det säges ju uttryckligen sid. 84, att det var qvinnans *naturliga* kärlek till dottern, som genom nöden och hennes ankomst till Frälsaren blef renad. Den *naturliga* kärleken utgjorde en anknytningspunkt för Frälsaren vid qvinnans fostran till tro. Det är ej heller alldeles visst, att qvinnans tro var sådan, att genom den vid det ifrågavarande tillfället »Guds beläte upprättades,» såsom herr A. synes hålla före. Texten säger åtminstone ingenting derom. Ej heller säger ap. Paulus i 1 Kor. 13, att han talar *endast* om den genom tron på Frälsaren verkade kärleken. Hans ord gälla väl också åtminstone i någon mån den naturliga moderskärleken.

Digitized by Google

Att man i en predikan öfver den omhandlade texten mycket väl kan framställa tron som hufvudidé, är ju alldeles klart; med det kan ej heller vara orätt att betrakta texten från kärlekens synpunkt, såsom i den omskrifna predikan skett. I ett praktiskt-homiletiskt arbete får man ju ej begära lika korrekt dogmatiska uttryck som i ett dogmatiskt. Frälsaren sjelf begagnar ej alltid sådana. Han prisar t. ex. qvinnans stora tro, och likväl är tron ett Guds verk, för hvilket Gud bör prisas. Men med samma rätt, som Herren Jesus prisar qvinnans stora tro, kan vår förf. säga, att hennes kärlek vunnit seger. Om man ej i förf:s ord inlägger en annan mening än den han sjelf uttalar, kan den nu omhandlade predikan ej anses »vara i hög grad betänklig» utan tvärtom »mycket god.»

C. G. F.

Anmälningar och granskningar af utkomna skrifter.

Carl Friedrich von Nägelsbachs Homerische Theologie, Dritte Aufl. Bearbeitet von *D:r Georg Autenrieth*, Rector u. Professor am K. Melanchtons Gymnasium zu Nürnberg. Nürnberg, Geiger 1884. Pris 8,50.

För nära ett halft sekel sedan utkom 1:a uppl. af detta äfven af teologiska författare mycket anlitade arbete. För den andra upplagan, som utkom år 1861, hade förf. sjelf gjort grundliga förberedelser. Upplagan utgafs dock först efter hans död af den man, hvilken nu fullständigt på egen hand utgifvit den 3:dje upplagan. Han har dervid omarbetat hela verket och särskildt tagit hänsyn till den jemförande religionsforskningen, denna vetenskap, som på sista tiden gjort så betydande framsteg. Det vore, så motiverar han sjelf sin afvikelse i detta stycke från bokens ursprungliga plan, en vetenskaplig orättfärdighet att blott tala om *hvad* den homeriska menniskan tror; man måste ock taga hänsyn till »die Nebenbeziehungen und Schlaglichter, welche auf Ursprung und Wesen dieses Glaubens ein helleres Licht werfen». Detta komparativa element är dock mestadels förlagdt till det nära 100 sidor omfattande bihanget.

Digitized by Google

För deras räkning, som icke äga någon kännedom om detta arbete, må de allra allmännaste hufvudpunkterna i arbetet här angifvas. I första afdelningen behandlas: Die Gottheit. Här visas motsägelsen mellan den föreställning om gudomen, som på den homeriska ståndpunkten eftersträfvas, och den som verkligen uppnås, och vidare att och huru odödligheten skiljer gudomen från menniskorna. I andra afdelningen behandlas Die Gliederung der Götterwelt; Der olympische Staat; i den tredje gudarne och Moira; i den fjerde kunskapen om Gud samt uppenbarelse. I den femte afdelningen talas om den praktiska kännedomen om Gud, hvarvid först betraktas menniskans omedelbara förhållande till gudomligheten och sedan det medelbara, genom andra menniskor förmedlade förhållandet. Den sjette afdelningen behandlar frågorna om synd och försoning; den sjunde och sista afdelningen utvecklar den homeriska läran om lifvet och döden.

Huru hednaverlden »känner sig för» och söker Gud (Apg. 17,27), men dock icke finner honom, framstår i detta arbete mycket åskådligt. Den ringa bekantskap vi hittils med boken gjort, väcker en ifrig längtan efter att grundligt få studera densamma.

M. J.

Commentaire sur la première épitre aux Corinthiens par *F. Godet*, Docteur en Théologie, Professeur à la Faculté de l'église indépendante de Neuchatel. Tome premier. VI + 366. Neuchatel 1886.

Förestående arbete skall utan tvifvel af alla, som hafva någon närmare kännedom om professor Godets föregående exegetiska verk, helsas välkommet såsom en literär nyhet af största intresse.

I den inledande delen af denna kommentar behandlar förf. frågan om den korintiska församlingens grundläggning, om de yttre omständigheter, under hvilka Paulus skref sitt här i fråga varande bref, om de tilldragelser, som timat i Korint under tiden mellan församlingens grundläggning och nedskrifvandet af detta bref samt slutligen om brefvets plan. Och i den sist nämda afdelningen uppvisar författaren, att de mycket skiljaktiga frågor, hvilka Paulus vid detta till-

Digitized by Google

fälle hade att behandla, icke äro blott löst radade bredvid hvarandra, utan att brefvet tvärtom bildar en tankebyggnad, som på ett beundransvärdt sätt blifvit uppgjord och utförd. De tio frågor, öfver hvilka aposteln hade att uttala sig, grupperas på följande sätt:

1) en kyrklig fråga: kap. 1,10—4,21;
2) fem frågor af moralisk natur och i spetsen för dem en, som står på gränsen till den föregående: kap. 5—10;
3) tre liturgiska eller åsyftande kulten: kap. 11—14;
4) en lärofråga: kap. 15.

Hvad textkritiken beträffar, säger sig författaren icke utan inskränkning kunna godkänna det resultat, till hvilket Westcott och Hort ha kommit. Häremot kan icke rimligtvis någon invändning göras. Men författarens ställning till textkritiken är vida friare än den anförda utsagan antyder; ty der »la raison exégétique» talar för en, enligt handskrifternas vittnesbörd, mindre säker läsart förbehåller likväl författaren åt exegeten rättigheten att upptaga densamma. Så upptar förf. t. ex. i kap. 4,2 ὁ δε i st. f. ὧδε, oaktadt den senare läsarten är den af handskrifterna säkrast intygade.

En delvis ny åsigt om det s. k. kristuspartiet i Korint finna vi i denna kommentar framstäld. I spetsen för det fariseiska parti i Jerusalem, hvilket omnämnes i Gal. 2,4—6 och Apg. 15,5 tänker sig Godet, att ansedde medlemmar af det judiska presterskapet och fariseismen hafva stått. På grund af sin lärdom och sin höga samhällsställning hafva dessa män betraktat sig såsom oändligt mycket för mer än apostlarne och derföre sökt frånrycka de senare ledningen af kristendomsverket, för att sålunda kunna binda äfven de hedningkristne vid den mosaiska lagens iakttagande. Det är dessa män som varit de hemliga ledarne af den kontramission, hvilken sattes i gång mot Paulus och som nu hunnit så långt som till Korint. Häraf förklaras, att det parti, som af denna mission bildades i Korint, skilde sig icke blott från det paulinska och apolloniska, utan äfven från det petrinska partiet derstädes. Sjelfva benämde sig detta partis medlemmar för »de kristiska», icke derför att dess hufvudmän personligen hade känt Kristus, utan emedan de ansågo *sig* allena rätt hafva förstått Kristi lära och säkrare

Digitized by Google

kunna tillämpa densamma på de af Paulus framkallade frågorna. Men dertill kom nu äfven, att de inom det grekiska området fogade till det af apostlarne förkunnade evangelium teosofiska beståndsdelar för att sålunda göra detsamma mera antagligt för den spekulativa anden hos Greklands bildade kristne. Och deraf kommer det sig, att Paulus i 2 Kor. 10,5 talar om »resonnemang», uppförda såsom förskansningar mot Guds kunskap, och om att tillfångataga hvarje tanke under Kristi lydnad, samt att han i 11,3 uttalar den farhågan, att korintierna skulle låta föra sig bort från enfalden i Kristus, likasom Eva lät förleda sig af ormens list. Ja, aposteln förebrår äfven korintierna, att de så beredvilligt mottaga främmande lärare, hvilka förkunna för dem en annan Jesus, en annan Ande, ett annat evangelium. Häraf synes då framgå, att hvad desse lärare förkunnade icke obetydligt skilde sig från Pauli och de öfrige apostlarnes lära; och denna skiljaktighet har bestått i osunda spekulationer, genom hvilka man sökte vinna korintierna; men dessutom har man äfven förklenande framstält Pauli lära som en torftig och elementär. Det senare synes nämligen framgå af sådana ställen som 1 Kor. 3,1.2 och 3,17—20. Den närmare beskaffenheten af kristuspartiets lära kan visserligen icke med full säkerhet bestämmas; men hon synes hafva gått ut på att förringa Jesu person och verk (jmfr 1 Kor. 12,3; 16,22) och i detta afseende haft någon likhet med den villolära, hvilken Cerint senare framstälde. På grund af dessa omständigheter ansluter sig Godet till Kniewels åsigt, enligt hvilken kristuspartiet i Korint utgjort »gnostikerna före gnosticismen». — I sammanhang med frågan om detta parti uttalar Godet äfven sin uppfattning af uttrycket: *οἱ ὑπερλιαν ἀποστολοι* (2 Kor. 11,5; 12,11). Dessa äro enligt hans mening icke några andra än det ultra-judaiserande partiets emissarier. Med benämningen: *οἱ ὑπερλιαν ἀποστολοι* hafva deras anhängare i Korint hedrat dem för att sålunda höja dem icke allenast öfver Paulus, utan äfven öfver de tolf. Och de rekommendationsbref (jmfr 2 Kor. 3,1), hvilka dessa emissarier medfört, voro utfärdade af någon bland de högt stående personligheter i Jerusalem, hvilka sökte bemäktiga sig ledningen af kyrkan.

Digitized by Google

Jemte det sätt, hvarpå Godet sökt lösa denna mera allmänna fråga, vilja vi här fästa uppmärksamheten på några enskilda ställen i hans kommentar. — Orden: *μεμερισται ὁ χριστος*, förklarar Godet på följande sätt: Kristi verk, frälsarens och grundläggarens af Guds rike, är det fördeladt på flera individer, så att den ene har en del deraf, den andre en annan? förhåller det sig så, att frälsningsverket är fördeladt bland flera, af hvilka Jesus skulle vara en, jag, Paulus, en annan? o. s. v. Vi finna således, att förf. här tänker sig *ὁ χριστος* snarare vara ett uttryck för det messianska *verket* än för *personen*, som utfört detsamma. Skulle detta kunna anses berättigadt, så blefve icke allenast den eljest dunkla frågan lättare att förstå, utan äfven de följande orden: *μη Παυλος ἐσταυρωθη ὑπερ ὑμων*; ty hvad aposteln här frågar skulle verkligen hafva ägt rum, om en del af frälsningsverket tillkommer honom.

De svårfattliga orden i kap. 5,5: *παραδουναι τον τοιουτον κτλ.* fattar Godet så, att det här skulle vara fråga om en dom liknande den, hvilken genom Petri ord drabbade Ananias och Saffira, men att Paulus icke skulle hafva tänkt sig densamma medföra en *plötslig* död, såsom fallet var med Ananias och hans hustru, utan ett lekamligt lidande, som visserligen medförde den bestraffades död (*εἰς ὀλεθρον της σαρκος*), men innan detta skedde lemnade honom tid till ånger (*ἱνα το πνευμα σωθη*, jmfr 2 Kor. 4,16). Detta lidande tänkes här Satan bringa öfver den på det i verserna 3—5 angifna sättet dömde syndaren (jmfr Luk. 13,16; 2 Kor. 12,7; Hebr. 2,14).

Vid tolkningen af kap. 6,4 har förf. stannat vid den meningen, att *καθιζετε* bör fattas såsom imperativ och att *τους ἐξουθενημενους* följaktligen betecknar de ringaktade medlemmarne af församlingen. Ty till en sådan tjenst, hvarom det i denna vers talas, kunna dessa dock betraktas såsom tillräckligt goda. Riktigheten af denna uppfattning är likväl temligen tvifvelaktig.

I kap. 6,18 tänker sig Godet att aposteln skiljer mellan å ena sidan kroppen i egentlig mening eller kroppen i kroppen, den lefvande och lifgifvande organismen, och å den andra den yttre, rent fysiska organismen. Vi äga nämligen en materiel kropp, hvars materia oupphörligen förnyas; men

Digitized by Google

under denna föränderliga kropp finnes en permanent typ, hvilken konstituerar dess identitet (jmfr 1 Kor. 15,50). C'est, så yttrar nu förf., jusqu'à ce corps-là que remonte le péché de l'impure; c'est par et contre cet organisme interne qu'il pèche, tandis que les autres péchés n'atteignent que son enveloppe, le corps extérieur. Men huruvida en sådan distinktion bör antagas på detta ställe och huruvida man med antagandet af en sådan verkligen kommer till rätta med apostelns ord, det är frågan.

Utförligare än det sker i den Meyerska kommentaren behandlas i Godets arbete 1 Kor. 7,14. Detta ställe kan enligt Godet icke rätt förstås, så framt man icke antager tillvaron af barndopet i den korintiska församlingen. Med orden *τεκνα ὑμων* förstås icke barn af *blandade* äktenskap, ty Paulus vänder sig här till alla de kristne i Korint såsom närvarande vid det tillfälle, då hans bref förelästes i församlingen, och apostelns tankegång är då denna: om det är en af eder alla erkänd sak, att edra barn, som ännu icke äro troende, likväl trots deras naturliga syndighet, redan äro heliga i Guds ögon och detta på grund af det band, som förenar dem med eder, deras föräldrar, huru är det då möjligt, att I skullen kunna draga i betänkande att erkänna, det äfven en icke-troende make kan betraktas såsom helgad åt Gud i kraft af sin förening med den troende makan. Och om I förneken den icke-troende makens delaktighet i den troende makans helighet, så bören I, för att handla följdriktigt, förklara edra egna barn för orena, se i dem hedniska barn, något som eder kristliga instinkt icke medgifver. — Men hvad betecknar då närmare ordet *ἁγια*? Med orden *νυν δε ἁγια ἐστιν* uttrycker sig aposteln så bestämdt, att man helt naturligt måste tänka sig något positivt faktum, på hvilket denna utsaga hvilar. Och detta faktum synes icke kunna vara något annat än det, att de korintiska barnen hade blifvit döpta. Men Paulus ser i deras dop icke källan till, utan det faktiska beviset, inseglet på deras helighet. Och hvad som gör dem mottagliga för dopet är att de genom sina föräldrar hafva del i det genom Kristus grundade nådeförbundet; ända till det ögonblick, då de kristna barnen fritt bestämma sig för eller mot den

Digitized by Google

frälsning, som erbjudes dem, stå de under inflytande af de heliga och lifgifvande krafterna i Kristi lekamen.

Den nu utkomna delen, hvilken omfattar de 7 första kapitlen af brefvet, innehåller intressanta utredningar af flera svåra och vigtiga frågor; men af ännu större intresse i detta afseende torde likväl den senare delen blifva, emedan brefvets återstående kapitel långt mer än de nu behandlade komma att taga i anspråk författarens kända förmåga af »en verkligt beundransvärd finhet i uppfattningen af såväl tankegången i det hela som meningen af de enskilda ställena ända in i de minsta detaljer äfvensom af sjelfständighet i behandlingen». (Teol. Tidskr. 1877 p. 213). Denna senare del hafva vi, enligt författarens löfte, att vänta oss med det allra snaraste. Inom kort tid hafva vi äfven att emotse en ny upplaga af författarens kommentar till Romarbrefvet. Då rec. i oktober 1884 besökte Prof. Godet, meddelade han nämligen, att han sedan någon tid varit sysselsatt med en revision af nämda kommentar. Vid denna revidering tog han hufvudsakligast hänsyn till Prof. Becks 1884 utkomna arbete: »*Erklärung des Briefes Pauli an die Römer*». Den nya upplagan kommer att innehålla en genomgående granskning af Becks i nämda arbete framstälda rättfärdiggörelselära. J. E. B.

Kirchengeschichte auf der Grundlage Akademischer Vorlesungen von D:r *Karl Hase*. Erster Theil. Alte Kirchengeschichte. Leipzig, Druck und Verlag von Breitkopf und Härtel 1885. Pris 12 Mark.

Det är nu mer än 50 år sedan D:r Hase först utgaf sin bekanta »Lehrbuch der Kirchengeschichte», ett arbete som torde hafva varit det vid Tysklands protestantiska universitet mest använda kyrkohistoriska kompendium och hvars 10:de upplaga utkom år 1877. Denna lärobok har alltifrån sitt första framträdande legat till grund för förf:s mångåriga verksamhet såsom föreläsare vid universitetet i Jena, och sedan Hase i Juli 1883 erhållit afsked från den professorsstol, han innehaft sedan år 1830, har den nu 85:årige veteranen begynt att utgifva sina kyrkohistoriska föreläsningar. Ännu har endast första delen utkommit, och denna omfattar, utom en allmän inledning, kristendo-

Digitized by Google

mens förhistoria och urhistoria samt gamla tidens kyrkohistoria. Arbetet blifver komplett i 3 delar. Om det än icke skulle förunnas den åldrige författaren att sjelf fullborda sitt verk, äger han dock redan utförliga stenografiska anteckningar från föreläsningarna öfver medeltidens och nyare tidens kyrkohistoria, så att utgifvandet i sådant fall skulle utan svårighet kunna fullföljas af någon bland Hases många lärjungar.

Samma teologiska ståndpunkt (på gränsen mellan rationalism och förmedlingsteologi), som kännetecknat Hases föregående arbeten, och samma uppfattning af kyrkans historia, som röjer sig i hans ofvannämda »Lehrbuch der Kirchengeschichte», hafva äfven tryckt sin stämpel på det utförliga arbete, hvarpå vi med denna korta anmälan hafva velat fästa uppmärksamhet. Om Hases sätt att framställa kyrkohistorien har det anmärkts, att han älskar att teckna epokerna och perioderna uti *personligheter*, att hans historia snarare är en samling af konstnärligt utförda porträtt och kyrkohistoriska genrebilder än en historisk målning, som framställer en helgjuten bild. Om Baur och Neander behandla kyrkohistorien systematiskt-objektivt, så gör deremot Hase intet försök att i sin framställning utveckla en systematisk totalåskådning, utan han förhåller sig till sitt objekt estetiskt reflekterande. Dervid förmår han dock att med genialitet i uppfattningen och konstnärlighet i framställningen på ett träffande och hänförande sätt karaktärisera icke blott enskilda kyrkohistoriska personligheter utan äfven de olika perioderna i kyrkans historia.

Utmärkande för Hase är att han med förkärlek söker gifva uttryck åt det rent *mänskliga* i kyrkohistorien och på ett synnerligen anslående sätt tecknar kyrkliga *karaktärer*. Såsom en följd af hans teologiska ståndpunkt framträder emellertid detta humanistiska betraktelsesätt så ensidigt, att han synes sakna blick för kyrkans utveckling såsom ett Jesu Kristi fortskridande lif och verkande i församlingen. Visserligen synas enstaka uttryck stundom jäfva detta påstående, såsom då förf. afslutar sin framställning af gnosticismen med de orden: »I det kyrkan besegrade judekristendomen och gnosticismen, bevisade sig Kristus såsom Herakles, den der dräpte tvenne ormar i vaggan.» Men i sjelfva ver-

Digitized by Google

ket synes han icke kunna tänka sig någon annan Kristi fortfarande verksamhet i kyrkan än en sådan som sker genom åminnelse och exempel, och en motsatt åskådning skulle han sannolikt brännmärka såsom mytologisk. Kristus är för honom idealmenniskan, och om den nicænska läran om Kristi homousi med Fadren yttrar han: »I denna dogm förhärligar, apotheoserar kyrkan sig sjelf» (s. 491).

Äfven den som ogillar Hases teologiska ståndpunkt skall dock finna hans utförliga kyrkohistoriska arbete synnerligen upplysande genom den rikedom på genialiska tankar, som det innehåller. Den sköna, konstnärliga formen kan icke annat än bereda läsaren en verklig estetisk njutning.

H. W. T.

Svenska kyrkans historia efter reformationen af *C. A. Cornelius*. Pris 1 krona för häfte. Upsala, R. Almquist och J. Wiksell.

Ehuru ännu endast två häften af detta arbete utkommit, hafva vi redan nu velat fästa tidskriftens läsares uppmärksamhet vid detsamma och varmt rekommendera dess studium, i all synnerhet till svenska kyrkans presterskap. För alla, som intressera sig för vår kyrkas historia, är det en glädje hvarje gång ett nytt specialarbete framträder inom denna vetenskapsgren, i synnerhet som den svenska kyrkohistoriens fält delvis ännu är ganska ouppodladt. Icke mindre tacknämligt är det, då såsom i detta arbete en öfversigt lemnas öfver en större del af detta område.

Genom denna framställning af svenska kyrkans historia från och med reformationens införande till våra dagar har förf. tillgodosett ett verkligt behof. Väl äga vi i L. A. Anjous tvenne arbeten: »Svenska kyrkoreformationens historia» och »Svenska kyrkans historia ifrån Upsala möte år 1593 till slutet af sjuttonde århundradet» en synnerligen värderik och på omfattande källstudier grundad skildring af vår kyrkas historia under det 16:de och 17:de århundradet. Till kännedomen om svenska kyrkans historia efter reformationen har Th. Norlin dessutom lemnat förtjenstfulla bidrag, ehuru han icke hann utarbeta sin framställning längre än till omkr. medlet af det 17:de århundradet. Huru värderika och grundliga dessa arbeten än obestridligen äro, kunna

Digitized by Google

de dock icke — och detta just på grund af sin rikedom på historiska detaljer — anses tillfredsställa öfverskådlighetens fordringar, och de lämpa sig af denna anledning mindre väl såsom läroböcker vid universitetet eller såsom handböcker för en större bildad allmänhet. Behöfligt har det derför visat sig vara att erhålla en öfverskådlig men dock relativt fullständig framställning af det rika kyrkohistoriska material, som nämde forskare lemnat. Af ännu större intresse och betydelse är det att få en utförlig teckning af det 18:de och 19:de årh., då en sådan hittills saknats. Från dessa perioder äga vi nämligen endast enstaka kyrkohistoriska monografier utom de bidrag till kännedomen om de två senaste århundradenas kyrkliga lif och personligheter, som lemnas i Fryxells Berättelser ur svenska historien. Med spänd väntan motse vi derför den senare delen af detta arbete, som tvifvelsutan kommer att belysa flere hittills mycket ofullständigt kända företeelser i vår kyrkas nyare historia.

Men om ett arbete som det ifrågavarande redan i följd af ämnets och uppgiftens beskaffenhet är egnadt att mottagas med tacksamhet, helsa vi detsamma så mycket mera välkommet, som det lemnas oss af en man, hvars namn är en borgen för arbetets grundlighet och värde, en författare, som redan förut inlagt stora förtjenster om svensk kyrkohistoria och hvars arbeten städse utmärkt sig genom ovanlig enkelhet och öfverskådlighet, genom en erkännansvärd klarhet och precision.

I sin »Handbok i svenska kyrkans historia» har förf. redan för flere år sedan lemnat en kortfattad öfversigt af grunddragen af ifrågavarande historia, och till denna ansluter sig nu detta nya arbete såsom en efter samma plan utarbetad men fullständigare och rikhaltigare framställning af samma ämne. De tvenne häften, hvilka redan utkommit, motsvara ock de förhoppningar, man med kännedom om förf:s föregående skriftställareverksamhet haft anledning att fästa vid detta hans senaste arbete, som utgör en mogen frukt af mångåriga kyrkohistoriska föreläsningar. Med en för honom egendomlig öfverskådlighet i grupperingen och framställningen har förf. vetat att förena en synnerligen sakrik skildring. Intresset för de meddelanden, som lemnas, väcker dock stundom behofvet af en utförligare teck-

Digitized by Google

ning af enstaka frågor. Så skulle det möjligen hafva varit önskvärdt, att förf. med något större utförlighet karaktäriserat det religiösa och sedliga lifvet under olika tidehvarf, såsom t. ex. i sjelfva inledningen, der den kyrkliga ställningen i slutet af medeltiden skildras. I denna inledande paragraf ådagalägges bland annat, huruvida en reformation var i sedligt afseende högeligen af behofvet påkallad. Kanske hade reformationen framstått såsom ännu mera motiverad, om förf. något utförligare påvisat den förfalskning af den kyrkliga läran, som tryckt sin stämpel äfven på den svenska medeltidskyrkan, och de praktiska missbruk (t. ex. aflatskrämeriet), som voro en följd deraf. Så visade sig vid denna tid äfven i vårt lands kyrka paganismen i form af grof helgondyrkan och Mariakult, under det judaismen röjde sig i den till ett fullständigt system utvecklade gernings- och egenrättfärdighetsläran. »Tron förvandlades till lagbud, kärleken till lydnadstvång, gudstjensten till utvärtes gerning» (Anjou, Svenska kyrkoreformationens historia s. 50).

Arbetet utgifves i 9 häften af minst 5 arks omfång och blifver komplett till våren. Den typografiska utstyrseln är synnerligen god och tilltalande. H. W. T.

Erinnerungen aus Wilhelm Appuhns Leben, aus seinen Aufzeichnungen zusammengestellt *von L. Walter*. Mit Porträt. Gotha, Friedrich Perthes 1885, 342 s. i stor 8:o. Pris 5 kr.

Minnet af bortgångna samtida har alltid en viss betydelse, i synnerhet om deras lifsgerning varit af sådan art, att den ländt icke till skada, utan till gagn för både stat och kyrka. De må ha intagit högre eller lägre platser, gagnat vidsträcktare eller mindre vidsträckta kretsar, vunnit mångas eller fås erkännande och välvilja; — har deras lif verkligen utgifvits i det godas tjenst, så har den insats, de dermed gjort i slägtets utveckling, ej varit fåfäng och skall utan tvifvel, der den gjorts i kristlig kärlek, erhålla den trogne tjenarens lön.

Ett sådant minne finnes tecknadt i enkla, men högst intressanta drag i ofvan anförda erinringar af en tysk kyrkoherdes och konsistorieledamots lif, hvilket för dem då sjuttioåttaårige ändades genom döden den 6 juni 1882.

Digitized by Google

Hans barndom och ungdom inföllo under de i politiskt hänseende så ytterst kritiska tiderna vid detta århundrades början, då äfven skolgossar fingo lukta krut och krigiska tankar städse uppfylde äfven de unges sinnen. »Med bössor och pistoler», säger han, »hade vi gjort grundlig bekantskap. Ingen takås var oss så brant, att vi ej försökte gå på den åtminstone i strumplästen. Med fiske och fågelfångst tillbragte vi vår tid och förde om somrarna ett verkligt amfibielif nere vid sjöstranden. I de många obebodda husen, särskildt i det stora slottet der hemma i Gröningen vid Halberstadt, fans ingen dörr så fast, att vi ej uppbröto den. De sönderslagna fönstren och krossade ljuskronorna var vårt verk; ja blyet i takrännorna till och med på kyrkan var ej säkert för oss; vi behöfde det för att stöpa kulor.»

Befrielsekriget hade emellertid äfven ett godt inflytande på det uppväxande slägtet: själens och kroppens krafter öfvades; blicken vändes från det lilla och enskilda till det stora och gemensamma; allt klemigt väsende i uppfostran försvann.

Blott *ett* saknades; — en direkt och till hjertat gående liferörelse från kristendomen. Formerna funnos nog; men lifvet saknades; formerna iakttogos äfven, i synnerhet i de kretsar, i hvilka *Wilhelm Appuhn* växte upp. Hans fader var organist vid S:t Martins-kyrkan i Gröningen. Men Guds Ande var viken fjerran framförallt från de bildade, hvilkas religiositet var om möjligt sämre än under upplysningstiden och i hvarje fall i hela sin tarflighet en frukt af densamma. Den poetiska atmosfer, som man ännu inandades, ehuru den egentliga stora skaldeperioden i Tyskland var förbi, kunde ej tillfredsställa djupare anlagda personligheter, hvilka, öfvermättade med idealer, törstade efter lifvets konkreta verklighet.

Vår vän hörde till dessa och beslöt i dunkel känsla deraf att efter fullbordade gymnasialstudier i Halberstadt draga till Halle att der studera till prest. Teologien såsom kristlig låg vid denna tid alldeles nere och var derför ej egnad att locka till sitt studium. De kända rationalisterna *Wegscheider* och *Gesenius* innehade lärostolar i *Franckes* stad och gjorde sitt bästa att förflyktiga och förytliga den kristna uppenbarelsens innehåll. Några sympatier för dessa

Digitized by Google

lärare och deras undervisning kände den unge *Appuhn* allsicke. Med intresse och framgång hade han i skolan vinnlagt sig om de klassiska språkens studium; vid högskolan åhörde han föreläsningar öfver Sofokles och Horatius, men beklagade, att han ej fick tid att mera egna sig deråt, liksom åt det vid den tiden högt värderade filosofiska studiet, för hvilket den af *Kants* ideer genomträngde *Gerlach* höll mycket besökta föreläsningar. Bland teologerna tilltalades han endast af *Thilo* och *Marks*, den förre lärare i kyrko- och dogmhistoria, den senare i praktisk teologi och föreståndare för det homiletiska seminariet.

Så stod saken, då en vändning plötsligt inträdde i förhållandena vid Halles högskola. *Tholuck* kom, och med honom började en ny tid för Halles unga teologer. Ditsatt för att bilda en helsosam motvigt mot den förut så öfvervägande rationalistiska riktningen vid högskolan, begynte *Tholuck* sin verksamhet med en predikan om nya födelsen enligt Joh. 3, den han höll i S:t Ulrichskyrkan. »Föreläsningarna åter», säger *Appuhn*, »begynte han med den bibliska dogmatiken, uppenbart med en pedagogisk och propedeutisk tendens. Den uppbyggliga tonen var deri förherskande; allt var beräknadt för oss unga, och för den ståndpunkt, på hvilken vi enligt *Tholucks* riktiga presumtion ännu befunno oss. Det stora auditorium, i hvilket han föreläste, var besatt ända till sista platsen; och han förstod med högst få undantag att fängsla sina åhörare och behålla dem qvar hela terminen igenom. Något sådant och på detta sätt föredraget var i Halle alldeles nytt. Jag åhörde och uppskref dessa föredrag med det största intresse; de ha hos mig tändt mången gnista och fört mig ett långt stycke djupare in i kunskapen om den kristliga sanningen och i kärleken till densamma, äfven om jag ännu i mitt inre protesterade mot mycket, som jag hörde ur denne lärares, detta Jesu Kristi vittnes mun. *Tholuck* vände sig från början med mycken hängifvenhet till studenterna; han inbjöd somliga att följa honom på hans promenader och hade i hvarje vecka tvänne aftnar, då enhvar, som förestäldes genom någon för professorn bekant student, var välkommen.»

Det är från denna tid, som ett bestämdt omslag inträder i vår unge väns ställning till de teologiska studierna

Digitized by Google

och det ämbete, åt hvars trogna skötande han sedan gaf sitt lif. En synnerlig fördel var det äfven för honom, sedan han afslutat sina studier, att få komma såsom medhjelpare till en kristligt sinnad kyrkoherde *Möwes* i Altenhausen och Iwenrode, hvars efterträdare han sedermera blef.

De lifliga skildringarne af de första ämbetsåren, kampen mot unionssträfvandena och *Fredrik Wilhelm III:s* liturgiska agenda, det nyväckta intresset hos en mängd tyska prester för den augsburgiska bekännelsen och den genuina lutherska kulten, de rörliga förhållandena i församlingarna vid tiden för julirevolutionen 1830; *Appuhns* inträdande i det äkta ståndet; de lyckliga hemförhållandena och det enkla, okonstlade umgängeslifvet i detta kristliga presthem; pastorns vänliga förhållande till och samverkan med sin vördade sockenpatronus, grefven af Altenhausen; hans mångfaldiga beröring med ämbetsbröder, när och fjerran; allt detta kunna vi blott antydningsvis nämna, förvissade om att bokens läsning skall skänka mer än en landtpastor samma vederqvickelse, som den gifvit den, som skrifver dessa rader.

Man kunde såsom prest nästan afundas den intensiva pastorala verksamhet, hvilken var ej blott möjlig utan verklig i så små församlingar, som ej räknade mer är 600 personer i hvardera Huru helt annorlunda hos oss, der ofta antalet församlingsbor räknas i tusenden i stället för hundraden och der en krafterna utsugande och det andliga intresset förqväfvande, till största delen verldslig tjenst-expedition, tar mesta musten af en själasörjares kraft!

Hvarje sön- och helgdag hade *Appuhn* att predika i begge församlingarna; på eftermiddagen höll han katekisation med ungdomen, två söndagar i moderförsamlingen, den tredje i annexet. Nattvardsgångar höllos ganska tätt, ofta på begge ställena, ibland med mer än 100 kommunikanter. Den enskilda skriftbikten dertill egde rum i Altenhausen kl. 12 på lördagen, i Iwenrode närmast före gudstjensten. — Lifliga målningar af de gammaldags enkla sederna vid dop, begrafningar och bröllop göras äfven.

Tid till studier lemnades honom likväl rätt mycket under hvardagarna. »Jemte goda nyare exegeter», säger han, »lärde jag känna *Starkes* synopsis och *Langes* »Ljus och rätt.» Utom med den augsburgiska bekännelsen och de öfriga

Digitized by Google

symbolskrifterna, hvilka lemnade mig en rik vinst, blef jag mera förtrogen med kyrko- och profanhistorien. Förtroflningen genom *Jean Paul* var bruten; min kärlek till denne författare afkyldes. Deremot sysslade jag mer med *Goethe* och lärde känna *Shakespeare*. Bekantskapen med den senare blef för mig epokgörande. Han blef min följeslagare genom lifvet och han har tillika utöfvat ett icke ringa inflytande på min homiletiska bildning. Till uppväckande och utbildande af min predikogåfva bidrog dock mest, att vid denna tid de så länge förgätna skrifterna af en *Scriver*, *Heinrich Müller*, *Valerius Herberger* och andra homileter kommo i mina händer; mycken tack är jag äfven skyldig, jemte *Dräseche*, *Friedrich Wilhelm Krummacher* för hvad jag fått af honom. Bortsedt från nattvardsläran fläktade mot mig ur *Krummachers* skrifter vida mer en luthersk, än en reformert ande. Uppvuxen i en luthersk församling, från barndomen förtrogen med den lutherska katekesen, hade jag aldrig närmat mig till den reformerta kyrkan och kände henne blott genom mina teologiska studier. I mina församlingar åter voro de lutherska formerna ännu väl bibehållna, och ur dem blåste emot mig denna kyrkas ande, med hvilken jag icke befann mig i motsägelse; och att sträfva emot densamma skulle för mig varit ett svårt försyndande. Om jag derföre äfven till en tid inlät mig på det engelskt-reformerta traktatväsendet, som allsicke varit tjenligt för vårt lutherska folks helsa, så gick jag snart tillbaka derifrån, och det var derför helt naturligt, att jag för min del först mera instinktmessigt än medvetet rörde mig i lutherska åskådningar och på lutherska vägar. Läran om kyrkan hade likväl ännu ej kommit för mig på det klara. Först senare skedde detta i synnerhet genom den af pastor *Uhlich* framkallade ljusvänsrörelsen, hvarmed tillika förenades insigt i det orätta i unionen äfvensom dess fara och de beklagansvärda följderna.»

Vi ha med afsigt anfört detta längre citat från *Appuhns* dagboksanteckningar, enär det kastar ett klart ljus öfver hans åsigter och den situation, i hvilken han sedermera kom såsom kyrkoherde och konsistorieledamot i Magdeburg och den kamp mot unionens förtryckande af det egendomligt *lutherska* samvetet, hvars betänkligheter ej utan vidare

Digitized by Google

må kallas konstgjorda, äfven om de mindre lätt förstås och behjertas hos oss, der allt sedan Karl den niondes dagar intet försök gjorts af öfverheten att med våld förena, hvad genom Guds skickelse åtskiljts. Att åter *gå ut* och bilda friförsamling öfverensstämde allsicke med *Appuhns* uppfattning; *i* kyrkan, *med* kyrkan, *för* kyrkan ville han kämpa för häfdande af den tyska lutherförsamlingens sjelfständighet och fasta samband, såsom från reformatorernas dagar, med det borgerliga samhället.

Genom presidenterna *Gerlach* och *Göschel*, hvilka lärt känna pastor *Appuhns* värde, hans stora predikogåfvor och lätthet att sköta pennan i tidens stridsfrågor, äfvensom framför allt hans varmt kristliga sinne och fasta lutherskt folkliga ståndpunkt, kom man redan 1847 att allvarsamt tänka på att försätta honom till Magdeburg, då det knappast var rätt att låta en sådan kraft förtära sig i en aflägsen landsförsamling. En libell med den ironiska titeln: »*Lycka till Magdeburg; herr Appuhn kommer till dig*», nyttjades genast af motståndarne såsom vapen att förhindra denna transport. — Så kom det nya revolutionsåret 1848 med dess oro och politiska ministär- och styrelseskiften. Ett helt kapitel är egnadt deråt i förf:s framställning, hvilken genom sin liflighet och sitt varma intresse för den lutherska församlingens sak under denna svåra tid gör det bästa intryck.

Sedan de sociala förhållandena åter vunnit stadga, förde skickelsen ofvanefter 1852 vår vän till den plats, hvarest han sedan i så många år med mognad lärarevishet förrättade en Jesu Kristi tjenares verk till Guds församlings uppbyggelse.

Som vårt lilla referat, hvilket mest syftat till att erinra om bokens tillvaro för att bereda bokläsande prester och och lärare ibland oss samma uppfriskning, som referenten sjelf deraf haft, redan vuxit ut öfver höfvan, måste vi här afbryta, erinrande allenast till sist om att de återstående delarna af arbetet utförligt skildra *Appuhns* verksamhet i Magdeburg både såsom själasörjare och såsom ledamot i konsistoriet, hans husliga lif och den hjertesorg, som träffade honom och barnen genom den trogna makans bortgång vid femtio års ålder, sedan han med henne sammanlefvat i ett

Digitized by Google

tjuguårigt lyckligt äktenskap; vidare hans umgängesförhållanden på platsen, de märkliga män och qvinnor, med hvilka han under sitt rika lif kom i beröring; de särskilda högtidligheter och jubelfester af patriotiskt och kyrkligt innehåll, som under hans ämbetstid i Magdeburg firades. Kapitlen 9 och 18 äro särskildt egnade åt skildringen af de resor, han företog, dels till badorter, dels till anhöriga och vänner, dels såsom predikant vid större missionsfester m. m., och äro synnerligen intressanta genom förf:s fina iakttagelseförmåga, hans öppna blick för både naturen och menniskorna, hans om *Funcke* påminnande friska uppfattning af alla och allt. Krigsåret 1870, då vi återfinna vår nu mera åldrige vän outtröttligt verksam för de sjukas och sårades och de många fångnes vård och då han i sitt eget hem hade ej mindre än 14 soldater inqvarterade under flera månader, bräckte hans krafter. De återstående åren 1871—1882 tillbragte han såsom emeritus hos en dotter och måg i Naumburg och sedan i Wernigerode, åtnjutande en skön ålderdom, samlande sina minnen och beredande sig på hemfärden, hvilken genom Herrens nåd blef ögonblicklig och utan smärta. Boken slutar med uppräknande af 8 af *Appuhns* skrifter, af hvilka hans »Passionsbetraktelser» upplefvat 14 uppl.

E. H.

Om Skabelsen, Opholdelsen og Styrelsen. Anden Bog. Teologien. Af *Fredrik Petersen*, Professor. Christiania. Den norske Lutherstiftelses Forlag. 1885. 231 sid. 8:o.

I förra delen af detta arbete — anmäld i andra häftet af denna tidskrift för år 1884 — hade förf. gjort till sin uppgift att ådagalägga, att hvad som bör erkännas såsom verkligt resultat af den naturvetenskapliga forskningen ingalunda står i vägen för tron på den lefvande Guden och en på denna tro grundad öfvertygelse, att verlden för sin uppkomst och sitt fortbestånd samt i afseende på målet för sin tillvaro och utveckling är beroende af Gud. Han framhöll i sammanhang dermed, att valet mellan trons och otrons verldsåskådning väsentligen afgöres af den olika lifsriktningen hos de olika menskliga individerna. Men han ansåg det äfven böra erkännas, att ingalunda alla invändningar mot den kristna tron med rätta kunna sägas härröra uteslutande från ett mot den kristna sanningen stridande lifsintresse. Det är möjligt att gängse lärosatser, i hvilka man sökt att närmare formulera den kristna trons innehåll, kunna visa sig vara i enskilda fall så stridande mot en på nyktert naturstudium grundad uppfattning af verlden, att de medföra en icke ringa frestelse till tvifvel och otro. För att nu icke menskligt missförstånd under anspråk att gälla såsom gudomlig sanning må onödigtvis lägga stötestenar på

Digitized by Google

deras väg, som vilja sanningen, är det följaktligen af vigt att underkasta dessa lärosatser en samvetsgrann pröfning, ett arbete hvartill för öfrigt den kristnes eget behof af sammanhang i hela sitt tänkande måste drifva honom.

Det är en sådan pröfning af traditionela åskådningar och läroframställningar angående skapelsen, uppehållelsen och styrelsen, som förf. i föreliggande arbete företagit sig. Bokens innehåll är fördeladt på fyra kapitel, af hvilka det första handlar om skapelsen, det andra om undret, det tredje om bönhörelsen. Det fjerde, som är helt kort, innehåller endast några afslutande reflexioner med afseende på resultatet af de föregående undersökningarna.

Samma reda och klarhet i tankegången, samma opartiska framställning och siktning af olika åsigter, samma religiöst sedliga lyftning i behandlingen af sitt ämne, som förf. ådagalagt i arbetets förra del, utmärker fördelaktigt äfven den fortsättning och afslutning af hans arbete, som nu föreligger. Hans bok är derigenom egnad att skänka icke blott en rikhaltig undervisning utan tillika en verklig uppbyggelse. Särskildt kan det sistnämda med godt skäl utsägas om det kapitel, som handlar om bönhörelsen. Och om än i ett eller annat afseende förf:s försök att lösa föreliggande svårigheter icke kunna erkännas vara fullt tillfredsställande — åtminstone i en punkt (angående skapelsedagarne) har han sjelf uttryckligen vidgått detta förhållande — så tro vi dock, att hvar och en, som med kärlek till den kristliga sanningen och med erforderlig teoretisk bildning går till läsningen af denna bok, skall kunna i sin mån instämma i hvad förf. i sina slutreflexioner yttrat om den betydelse dess nedskrifvande haft för honom sjelf. »För vår del», säger han, »har det arbete, hvars resultat vi här framlagt, i hög grad styrkt vår tro. Det har stadfästat vår öfvertygelse, att mellan kristlig tro och mensklig forskning icke är en motsats såsom mellan öfvertro och förnuft, utan endast den naturliga åtskilnaden mellan öfvernaturlig uppenbarelse och naturlig insigt; och dessa tvenne komplettera hvarandra såsom menniskans högre och lägre anlag.»

Till detta citat må tilläggas äfven sjelfva slutorden i arbetet: »De mensklige vetenskaperna och mensklig forskning vittna högt om den oändlige, om hans ande och visdom, om hans makt och välde. Men den heliga uppenbarelsen förkunnar hvad ingen vetenskap känner: den oändliges *kärlek*.»

»Det är för den lilla menniskan nedtryckande att stå gentemot den oändlige. Men det är tryggt och det är upplyftande att känna sig *älskad* af den *oändlige*.»

N. J. L.

Digitized by Google

Der Begriff der christlichen Kirche von *Reinhold Seeberg*, Magister u. Privatdocent der Theologie in Dorpat. Erster Theil: *Studien zur Geschichte des Begriffes der Kirche*. Erlangen, Deichert 1885. 3 kronor.

Förf., som har för afsigt att anställa en biblisk teologisk och en systematisk undersökning af kyrkobegreppet, vill i närvarande band lemna hvad han kallar historiska förstudier till denna undersökning. Han vill dervid icke meddela en uttömmande historia öfver kyrkobegreppet utan hufvudsakligen behandla detta under den synpunkten, att man under den kyrkliga utvecklingen haft att klargöra förhållandet mellan kyrkan till hennes väsen och till hennes yttre företeelse. »Kirche ist die Gesamtheit derer, welche in irgend einer Gemeinschaft mit dem sichtbaren Gemeinwesen der Christenheit auf Erden leben, und Kirche wiederum ist nur die Menschheit Gottes, die rechten Reben an Christo dem Weinstock. Und doch giebt es nur *Eine* Kirche. Wie verhalten sich da die beiden Seiten des Begriffes?» Huru man historiskt besvarat denna fråga, vill förf. med detta band af sitt arbete uppvisa. I den specialtitel, som förf. gifver åt detta band, uttrycker han saken så, att han angifver, det undersökningen anställts med särskild hänsyn till »die Lehre von der sichtbaren und unsichtbaren Kirche.» Vi finna detta uttryck egendomligt, då beteckningarna »den synliga och den osynliga kyrkan» hvarken af förf. gillas ej heller under den historiska utvecklingen städse förekommit.

I bokens första kapitel uppvisar förf., huru man inom den gamla kyrkan skilt mellan kyrkans väsen och hennes yttre företeelse. I det 2:a kap. framställes medeltidens kyrkobegrepp, såväl det ortodoxt-romerska som hæretikernas och förreformatorernas. De båda derpå följande kapitlen behandla det reformatoriska kyrkobegreppet, såväl det lutherska som det reformerta och bådadera såväl med hänsyn till reformatorernas åskådning som den i bekännelseskrifterna skedda fixeringen af densamma. I det femte kapitlet redogöres för det sätt, på hvilket man inom de olika protestantiska kyrkornas dogmatik bestämde kyrkans begrepp. Sedan visas i det sjette kap., huru under pietismens och rationalismens tid kyrkobegreppet till sina olika moment omtyddes. I det sjunde kapitlet visas slutligen, huru man användt och bedömt begreppen synlig och osynlig kyrka under den nyaste tiden.

Förf:s arbete är i den meningen mycket fullständigt, att det upptager alla de mest beaktansvärda företeelser, som under hela den kyrkliga utvecklingen förekommit i fråga om det ämne förf. företagit sig att behandla. Det är ock särdeles rikligt försedt med citat från källorna och andra hänvisningar till desamma. Boken vittnar derföre om vidtgående studier och är i många stycken både intressant och

Digitized by Google

lärorik. Förf:s egen ståndpunkt blifver ej närmare utvecklad, något som sammanhänger med den begränsning han gifvit åt sjelfva ämnet. Man finner dock, att hans uppfattning af kyrkan ansluter sig till den ur-lutherska sådan denna framstår ej blott i relativ motsättning till 1600:talets dogmatik utan äfven gent emot den reformerta läran om kyrkan samt den nyare tidens romaniserande riktningar inom den lutherska kyrkan. Bland nyare dogmatici finner han hos *Frank* »eine Darstellung, die voll und ganz den Gedanken von der Kirche, welcher unsere Reformatoren geleitet hat, zur Darstellung bringt.»

Framställningen är på det hela taget enkel och klar; på ett och annat ställe kunde dock tydligheten vara något större än den är. I några detaljer är förf:s uppfattning mindre riktig. Vi nämna ett par exempel. Förf. synes mena, att man först år 1537 inom den lutherska kyrkan uttalade, hvad som var en konseqvens af Augsb. bek:s kyrkobegrepp, att nämligen den luth. kyrkan i motsats till den romerska var sann katolsk kyrka. Han har då förbisett, att detta uttalande skett redan i 14 art. af Aug. bekännelsens apologi, der det heter: »Et ecclesiam esse scimus apud hos, qui verbum Dei recte docent et recte administrant sacramenta, non apud illos, qui verbum Dei non solum edictis dolere conantur, sed etiam recta et vera docentes trucidant». — När vidare förf. vill visa, att Melanchton genom sin bekanta från år 1545 framträdande definition på kyrkan ej afvikit från det lutherska kyrkobegreppet, synes han vilja fatta orden »ecclesia visibilis est coetus amplectentium evangelium etc.» så, att visibilis föres till ecclesia och ej till coetus. Till en sådan uppfattning ger dock sammanhanget icke anledning, och i en definition på kyrkan, som Mel. lemnar i en predikan öfver evangeliet för 2 sönd. efter Trefald., säger han rent ut: »Ecclesia est coetus visibilis etc.» I likhet med förf. tro dock äfven vi, att Mel. ej med nu berörda definition velat förneka, att kyrkan äfven kunde definieras såsom de heligas samfund och att detta sätt att bestämma kyrkans väsen vore det egentliga. — Ett annat exempel på en mindre riktig uppfattning är hvad förf. säger om Thomasius (s. 227 f.). Han påstår nämligen, att Thomasius begagnar åtskilnaden mellan en inre och yttre sida hos kyrkan för att dermed beteckna skilnaden mellan en synlig och osynlig kyrka. På den af förf. för bestyrkande af detta påstående anförda sidan hos Thomasius är det så långt ifrån att något sådant står att läsa, att Th. der tvärtom antyder motsatsen. Författaren synes alldeles hafva missförstått Thomasii ställning till frågan om den synliga och osynliga kyrkan, och hans kritik öfver denne dogmatiker blir derför utan betydelse.

M. J.

Digitized by Google

Salomos Höga Visa, utlagd i församlingen af *Jonas Lindskog*, kontraktsprost och kyrkoherde i Hunnestads pastorat. Efter hans död utgifven. Göteborg N. P. Pehrsson 1885. Pris h. 1 kr., inb. 1 kr. 40 öre.

Många enskilda ställen af h. visan kunna otvifvelaktigt med fördel och utan svårighet användas till texter för en homiletisk framställning. Der finnas många utsagor, hvilka ej blott hafva en ovansklig poetisk skönhet utan äfven kunna användas såsom bildliga uttryck för betecknande af rent kristliga sanningar. Så mycket heldre kan detta ske som den äktenskapliga kärleken, hvilken utgör h. visans reella basis, äfven i nya testamentet begagnas såsom bild för att åskådliggöra förhållandet mellan Herren och hans församling (Ef. 5, 29 f.). Kan man också icke med visshet säga, att ett sådant ställe direkt åsyftar de andliga förhållanden, om hvilka man med anledning af stället vill i predikan tala, så ligger dock härutinnan icke något hinder för att i homiletiskt syfte allegoriskt använda en dylik text, blott man iakttager de regler, som för en homiletisk-allegorisk användning i allmänhet gälla.

Annorlunda gestaltar sig saken, om man företager sig att i homiletiska betraktelser i följd genomgå hela höga visan. Då inträda svårigheter af, som oss synes, mycket betänklig art. Till en början finnas enstaka ställen, som äro af den natur, att det vid deras behandling knappast är möjligt att ingå på en närmare utveckling och skildring utan att öfverskrida gränsen för det heliga decorum, hvilket aldrig får fattas i en predikan. Vidare är hela bokens anläggning och plan något, som ännu kan sägas vara i hög grad omtvistadt och omtvisteligt. Och då en homiletisk behandling af en hel bok i skriften måste klargöra, i hvad förhållande delarne i denna bok stå till det hela och hvad betydelse hvarje enskild del har i det helas sammanhang, åtager sig den homilet, som i en serie vill behandla hela höga visan, en uppgift, som icke blir lätt att fylla. Slutligen — och detta synes oss vara det väsentligaste — skulle vid behandlingen af enskildheterna en homilet nödgas att snart sagdt i hvarje ögonblick antyda, att det han säger är ej tolkning af texten i egentlig mening utan allenast en homiletisk användning af densamma. Om detta icke sker, kommer åhöraren att i texten inlägga och ur texten framläsa sådant som icke står der eller ej är i texten åsyftadt; predikan gifver då icke blott icke en verklig insigt i textens innehåll, något som ju särskildt måste åsyftas, då det gäller att i ordningsföljd behandla en hel bibelbok, utan den gifver åhöraren en rent af skef föreställning angående textens innehåll och mening. Vill åter homileten, för att förebygga detta, ständigt skilja mellan hvad som är exeges

Digitized by Google

och hvad som är allegorisk användning af texten, så befara vi, att det hela kommer att taga sig ganska besynnerligt ut och svårligen lända till befordrande af det som måste vara hvarje predikans ändamål, församlingens uppbyggelse.

Den sist nämda svårigheten förefinnes emellertid endast för den, som anser, att enskildheterna i höga visan icke äro afsedda att beteckna och afbilda bestämda enskildheter på det andliga området, utan att boken fått sin plats i kanon på den grund, att den i dess helhet betraktats såsom en typ för andliga förhållanden, särskildt för förhållandet mellan Herren och hans brud, församlingen. Den som deremot anser, att boken i alla sina delar är en allegori, och att hvarje enskildt drag har till syfte att åskådliggöra ett visst moment på andens område, han har dermed höjt sig öfver denna svårighet. Han gör icke en allegorisk användning af texten, utan texten sjelf är för honom alltigenom en allegori, och han har blott att tolka densamma och sedan på församlingen tillämpa det som i texten är direkt åsyftadt, den andliga mening, som ligger i sjelfva textens ord. Och detta är nu den ståndpunkt, som förf. till här föreliggande bok intager. Dermed har han emellertid råkat ut för en annan svårighet, som icke är mindre betänklig. Det frågas nämligen: hvarifrån skall man, under sådan förutsättning, få kännedom om hvad hvarje enskildhet betecknar? Huru vet man — för att hålla oss till några få exempel i förf:s bok -- att Jerusalems döttrar »utmärka» de uppväckta menniskorna, att »mitt resigtyg, Faraos vagnar» beteckna den stridande församlingen, att med »silfdoppor» betecknas »de bevis, som tjena till de himmelska sanningarnas befästande», att husets bjelkar af cederträ betyda den rena läran, vinkällaren den helige andes omedelbara vittnesbörd, att orden »tager oss räfvar, de små räfvar» äro att tolka så, att de förra beteckna falske lärare inom predikoämbetet, de senare sådana som utom predikoämbetet uppträda som lärare o. s. v. snart sagdt i oändlighet? Det behöfver ej sägas, att man här står utan all säker exegetisk grund och att i de flesta fall en annan författare skulle med lika mycket och lika litet skäl kunna säga, att enskildheterna beteckna något helt annat än hvad denne förf. uppgifver. Och det hela är derföre så långt ifrån att föra till någon djupare sann skriftkännedom, att det snarare vänjer församlingen vid att handskas med Guds ord på det ur både teoretisk och praktisk synpunkt betänkliga sättet, att man i hvad bibelställe som helst inlägger hvilken mening som helst.

Med det sagda vilja vi visst icke förneka, att den här föreliggande boken äger sina förtjenster. Den ådagalägger god bibelkännedom, bestämdt kristligt allvar och stor erfarenhet på det inre andliga lifvets område. Den kan der-

Digitized by Google

före ur mer än en synpunkt säkert läsas med uppbyggelse. Men hela genren har dock, så vidt vi kunna se, sina stora vådor. Den hvilar på hermeneutiska grundsatser, som efter vårt förmenande äro ohållbara, och ett sådant sätt att utlägga skriften är derföre både oriktigt och farligt. Mer än ett skäl kunde synas böra afhålla oss från ett uttalande sådant som detta. Regeln »de mortuis nil nisi bene» kunde tyckas här vara tillämplig. Och detta så mycket mera som den aflidne varit en med rätta högt aktad församlingslärare, hvilken utan tvifvel undervisat många till salighet och hvars lära och lefverne derför af många behålles i tacksamt och välsignelserikt minne. Vi tro ock, att den gedigna kristendomsundervisning, som denne församlingslärare meddelat, varit egnad att i väsentlig mån förebygga vådliga följder af en textbehandling sådan som den här granskade. Ett dylikt korrektiv finnes emellertid icke hos alla, och saken är för vigtig för att icke behöfva påpekas. Den är det icke minst i våra dagar, då inom separatistiska kretsar en godtycklig skrifttolkning florerar såsom på en gång en källa till och en frukt af hvarjehanda villfarelser. Kyrkans tjenare må derföre vara dubbelt angelägne att för församlingen såsom Guds ord och skriftens verkliga mening icke utgifva annat än det, som stöder sig på en samvetsgrann och välgrundad exegetisk forskning.

M. J.

Sandhed til Salighed. Prædikener over Kirkeaarets Evangelietexter af Ordets Forkyndere i den norske Kirke. Udgivet af W. Hansen. Kristiania 1885.

Bibellæsninger over udvalgte Steder i det gamle og nye Testamente med Anhang af Fasteprædikener og Missionsforedrag af norske Theologer. Udgivet af E. F. Eckhoff. Kristiania 1883.

Dessa tvenne arbeten kunna med skäl sägas på ett lyckligt sätt komplettera hvarandra, ty då det först nämda innehåller predikningar öfver våra gamla högmessotexter och således behandlar texter endast ur evangelierna, så är det senare med sina fritt valda texter ur gamla och nya testamentet egnadt att införa församlingen äfven i de delar af bibelordet, som i de vanliga högmessopredikningarna icke förekomma. Tillsammans kunna de derför i väsentlig grad gifva en fullständig insigt i bibelordet, en kunskap, som är så nödvändig för den kristnes tro och lif, men som dock äfven i våra dagar är temligen sällsynt.

Om några ord angående hvardera arbetet särskildt skola sägas, så må angående det första påpekas, att det visserligen ej utmärker sig för nya och originella ideer, men det har i allmänhet på ett lyckligt sätt behandlat de gamla,

Digitized by Google

väl kända högmessotexterna. Särskildt må erinras om, att det kristliga dopet ofta framhålles såsom en förbundshandling mellan Gud och den enskilde och att dopets såväl tröstande som uppfordrande betydelse kraftigt betonas. Dessutom äro de i allmänhet genomandade af stor värma och innerlighet, så att en efter nåd och kraft hungrande själ af dem känner sig vederqvickt och styrkt. Man finner, att de så allmänt kända evangeliska orden äro ande och lif och att deras innehåll ingalunda är uttömdt dermed, att man fått dem inprägladе i minnet och delvis äfven i hjertat. Man finner, att de innehålla en rikedom, af hvilken man kan hemta beständigt, och att det lika litet bör kännas öfverflödigt att sysselsätta sig med de evangeliska berättelser, man allt ifrån barndomen ofta hört, som det för den törstande kännes öfverflödigt att gå till den källa, dit han ända från sin tidiga barndom ofta kommit och hemtat vatten och stillat sin törst.

I Bibellæsningerne behandlas texten vanligen analytiskt så att den vers för vers genomgås. Man finner i dem en sund och god bibelutläggning, som framhåller såväl den betydelse texten ägde för den tid, då den författades, som ock dess betydelse för närvarande tid. De äro ett skönt vittnesbörd om, huru Norges prester förstå att i bibelförklaringar gifva sina åhörare vägledning till den hel. Skrifts rätta förstånd, och huru de dervid låta en nykter bibelutläggning gå före och vid sidan af en till hjertat gående praktisk tilllämpning.

Det är naturligt, att de olika författarnes individualitet i någon mån gifvit dessa arbeten sin prägel och att i följd deraf, oafsedt texternas olikhet, en viss ojemnhet till form och innehåll kan varseblifvas. Men man finner dock, att det är en och samme ande, som talar i alla predikningar och bibelutläggningar; och derför blifva de af de olika författarnes individualitet härflytande ojemnheterna oväsentliga.

Åtskilliga anmärkningar kunna väl icke utan orsak framställas mot en och annan predikan eller bibelbetraktelse; men då man af ett arbete i dess helhet får så mycken glädje och sann uppbyggelse i tron som af hvart och ett af de här omnämda, så förlorar man lusten att anmärka jämförelsevis obetydliga brister och önskar i stället, att andra genom betraktelsen af de här omnämda uppbyggelseböckerna må erfara samma välsignelse som man sjelf rönt.

Slutligen må nämnas, att Bibellæsningerne bilda ett afslutadt helt, under det Sandhed til Salighed väntar på sin afslutning. I de 5 utkomna häftena sträcka sig predikningarna från kyrkoårets början till ungefärligen midten af Trefaldighetstiden.

C. G. F.

Digitized by Google

Utvalda passionspredikningar öfver den harmoniska historien om Jesu Kristi bittra lidande och död af *Mag. Georg Conrad Rieger*. Öfvers. af *O. Brorsson*, med förord af biskop G. D. Björck. Distribueras af Pehrssons bokhandel, Göteborg, 1885, pris 3 kr., 352 sid. 8:o.

Den heliga påskhögtiden eller helsosamma betraktelser öfver Jesu Kristi uppståndelse af *Georg Conrad Rieger*. Öfvers. af O. Brorsson. Distribueras af Pehrssons bokhandel, Göteborg; 1885, pris 1,50, 153 sid. 8:o.

För dem, som lärt att värdera och älska uppbyggelselitteratur från den lutherska kyrkans äldre dagar, är en öfversättning af ofvannämda tvenne arbeten helt säkert välkommen. G. C. Rieger utmärker sig genom sitt ständiga framhållande af Jesus Kristus såsom den ende, men fullkomlige försonaren för alla synder, hvilkas straff han en gång för alla lidit i vårt ställe. Denna sanning framhåller förf. med en liflighet och friskhet, som gör, att hans predikningar aldrig blifva för gamla, utan skola läsas till välsignelse och uppbyggelse, så länge ännu menniskohjertan klappa, hvilka ej kunna finna frid, förrän de hvila vid Jesus, den för dem döde och uppståndne frälsaren. Dem, som vandra i säkerhet utan syndakänsla och syndaånger, förehålles Jesu försoningslidande för att väcka dem till insigt af deras stora brottslighet och till ånger deröfver. Ångerfulla och botfärdiga, om sin egen kraft förtviflande själar, hvilka ej veta, om de skola våga hoppas barmhertighet, tröstas och uppmuntras genom hänvisningen till den för just deras synder döde och till just deras rättfärdighet uppväckte Kristus. Och äfven de, som redan lefva det nya lifvet, manas att oaflåtligt se på den store öfverstepresten och segerhjelten och att från honom hemta all kraft. Men framhålles sålunda i dessa predikningar *Kristus för oss*, så förbises å andra sidan ej heller *Kristus i oss*. Ett rent och heligt lif fordras såsom ett nödvändigt kännetecken på en Jesu efterföljare, men så, att kraften dertill strömmar från Jesus Kristus, och från honom allena. — Utmärkande för Rieger är vidare hans förmåga att — utan att framställningen derigenom blifver konstlad — ur blott några få, ja stundom ett enda bibelord framdraga en rikedom af tankar, som man ej anat deri. Särskildt påfallande framträder detta drag i påskbetraktelserna, hvilka, till antalet aderton, röra sig endast omkring de 7 första verserna af Mattei 28:de kapitel. Man kan med skäl säga, att Rieger i den heliga skrift finner en outtömligt rik grufva, ur hvars djupa schakt han upphemtar städse nya skatter. Skrifttolkningen är i allmänhet enkel och naturlig, om än stundom berättigade anmärkningar kunna göras, såsom t. ex. mot tolkningen af Es. 53: 12 i den 31:sta eller af Es. 53: 9 i den

Digitized by Google

34:de passionspredikan. Framställningssättet är okonstladt och lättfattligt utan att vara trivialt. Man märker hos Rieger intet jägtande efter ordpråL eller granna fraser. Vi tro oss träffa det riktiga, om vi säga, att det hela andas en varm kärlek, dels till frälsaren sjelf, dels ock till åhörarnes själar, de må nu för sin del redan vara delaktiga af Kristi försoning eller ej. Men aldrig urartar denna brinnande kärlek till känslopjunk eller till förbiseende af den syndens bestraffning, som tillhör en församlingsherde. Vi möta här alltid allvar i kärleken och kärlek i allvaret.

Den svenska öfversättningen lemnar tyvärr i fråga om svenska språkets behandling ej så litet öfrigt att önska, isynnerhet i passionspredikningarna. Hvad säges t. ex. om en mening sådan som denna: »icke endast fruktar öfverheten folket icke, utan äfven folket fruktar öfverheten icke mer» (sid. 13 i passionspred.), eller en sådan eftersats som denna: »så tager jag deri tillfälle, öfver denna dagens passionstext att till en början visa Herrens Jesu såsom salighets höfding fullkomnande genom lidande» (sid. 9 i passionspred.). Ej heller korrekturläsningen synes ha varit så omsorgsfull som önskligt vore.

Texterna och bibelställena äro anförda efter den gamla bibelöfversättningen, enligt öfversättarens förord till påskbetraktelserna af det skäl, att den nya öfversättningen ännu ej omfattar hela bibeln, hvilket väl dock ej är ett tillräckligt skäl, helst de ifrågavarande bibeltexterna samtliga äro hemtade ur Nya Testamentet. Men i passionspredikningarna är ej heller den gamla kyrkobibeln öfverallt följd, t. ex. i den ur Matt. 26, Mark. 14 och Joh. 12 hemtade texten för den 3:dje passionspredikan.

Trots de anmärkta bristerna i de svenska upplagorna tillönska vi båda dessa arbeten på grund af deras goda innehåll spridning i vårt land. Må den kärlekens, ödmjukhetens och trosvissheteus ande, som i dem talar, i allt rikare mått och i allt vidare kretsar förspörjas inom vår kyrka!

HJ. D.

Zwei Predigten in dem Gotteshause Bethlehem in Kischinen gehalten von *Joseph Rabinowitsch.* Leipzig 1885. 32 s. Pris 40 Pf.

Dessa tvenne predikningar föra oss till medelpunkten för den märkvärdiga religiösa rörelse, om hvilken några meddelanden blifvit lemnade i denna tidskrift för 1884, pag. 386 f., och det är denna omständighet, som gör, att de ansetts här böra omnämnas. Hvad ledaren af denna rörelse betyder såsom predikant, derom gifva oss dessa predikningar en föreställning. Vi finna här en man med det varmaste nit för sina judiska bröders andliga väl tala till dem

Digitized by Google

med bevekande innerlighet för att hos dem befästa eller framkalla tron på Kristus. Såsom utmärkande för Rabinowitsch's verksamhet för detta ändamål vilja vi här anföra följande af honom vid något tillfälle uttalade ord:

»Mitt folks nöd gick mig redan tidigt till hjertat. Jag har äfven försökt olika medel för att hjelpa det samma, men allt förgäfves. Då en läkare kommer till en sjuk, måste han först noga utfråga allt af honom och noga undersöka honom innan han kan gifva ett läkemedel mot sjukdomen. Han känner på pulsen, trycker än på det ena stället än på det andra och frågar: känner du någon smärta här? trycker det dig här? gör det ondt här? Dock, blott om han berört den ömma punkten, följer ett rent, ljudligt svar från den sjuke. Smärtan frampressar från honom orden: tryck icke, det gör ondt! Så gick det med mig, då jag sysselsatte mig med mitt folks lidanden. Jag har förgäfves tryckt på olika ställen. Då jag icke träffade den ömma punkten, så följde också nästan intet svar. Sade jag: »Talmud och hela det rabbinska biverket är icke, såsom det påstås, från Sinai, utan ett menniskoverk, en blandning af förnuft och oförnuft», så kände sig mitt folk föga angripet i dessa ord. Sade jag: »äfven Thenach (det gamla testamentet) innehåller ingenting annat än menniskosatser, obevisade historier och otroliga under», så förblef jag ännu allt jemt den aktade Rabinowitsch; äfven det förorsakade mitt folk ingen smärta. Mitt folk förblef lugnt, då jag ställde Moses på samma linie med våra dagars trollkonstnärer; det kände ingen smärta, då jag kallade samme Moses en bedragare. Ja, jag kunde till och med förneka Gud, utan att mitt folk utstötte ett enda ljud af smärta. Men då jag från det heliga landet återvände med det glada budskapet: »Jesus är vår broder», då hade jag träffat den ömma punkten, ett smärtans skri lät höra sig och återljöd från alla kanter: »tryck icke, rör icke vid, det gör ondt!» — Javäl, det gör ondt; men vet då äfven, mitt folk, *det* är din sjukdom, dig fattas ingenting annat än din broder Jesus. Din sjukdom består just deri att du icke äger honom. Upptag honom, och du skall blifva frisk och från alla dina lidanden fri».

J. E. B.

Från Tabor till Golgatha. Betraktelser med anledning af Jesu lidandes historia af *C. Wagner-Grøben*, Pastor i Lausanne, förf. till »Jakobs Pilgrimslif». Öfvers. af *Erik Stave*, Fil. Kand. Norrköping, Wallberg. 1:a h. 50 öre.

De passionsbetraktelser, af hvilka början här föreligger, skola omfatta 5 à 6 häften, hvilka utlofvas blifva kompletta före den stundande påsken. På häftets omslag meddelas en stor mängd utdrag ur tyska pressens omdömen angående

Digitized by Google

denna bok. Dessa omdömen äro alla synnerligen fördelaktiga, och att döma af den början, som i detta häfte ingår, torde man med trygghet kunna säga, att här föreligga betraktelser, hvilkas återgifvande på vårt språk måste anses för en verklig vinst, så mycket mera som öfversättningen på det hela taget synes vara gjord med mycken omsorg och skicklighet.

Förf. är förut känd för svenska läsare genom ett för några år sedan till vårt språk öfversatt arbete: »Jakobs pilgrimslif eller menniskans synd och Guds förbarmande». Förf. var intill för ett par år sedan pastor i Lausanne. Han måste lemna denna plats till följd af en mot honom från rationalistiska församlingsmedlemmar framkallad opposition. Han blef sedan kallad till Edinburg, der han i medlet af förra månaden fick sluta sitt jordelif. Dagen före sin död hade han hållit en predikan öfver de paulinska orden: »Jag har kämpat den goda kampen, jag har fullbordat loppet; jag har bevarat tron». I inledningen till dessa passionsbetraktelser antyder förf. den möjligheten, att han sjelf ej skulle få lefva så länge, att han finge fullständigt uppfostra sina ännu till en del små barn, och han angifver detta såsom det hufvudsakliga skälet, hvarför han nedskrifvit dessa betraktelser; han har för sådan händelse velat, att barnen skulle »hafva ett vittnesbörd från sin faders mun om hans tro att hålla sig till». Hvad han sålunda antydt såsom en möjlighet synes nu hafva blifvit verklighet.

Sedan detta nedskrefs, hafva äfven 2:a och 3:e h. kommit i våra händer. Det har här fäst vår uppmärksamhet, att förf. betecknar skilnaden mellan Luthers och Calvins nattvardslära såsom »liten och nästan omärkbar». I öfrigt är innehållet äfven i dessa häften alltigenom godt, och, vi kunna säga det, äfven rent lutherskt. Detta gäller icke minst den uppfattning af försoningen, som framträder vid den gripande skildringen af Herrens kamp i Getsemane.

M. J.

Melodier till svenska psalmboken af år 1819, *upptecknade efter källskrifterna och arrangerade för fyrstämmig blandad kör* af *C. R. Humbla.* Pris kart. 6 kr. Ivar Häggströms boktr. 1885.

Frågan om en reform af vår koralbok har, som bekant, länge stått på dagordningen. De olika åsigterna om, huru denna reform lämpligast borde utföras, ha uttryckts i tid efter annan utkommande koralboksförslag. Intet af dessa förslag har emellertid varit af beskaffenhet att fullt tillfredsställa äfven moderata anspråk. Orsaken härtill torde ha berott derpå, att utgifvarne af dessa arbeten antingen missuppfattat sin uppgift eller också känt sig allt för myc-

Digitized by Google

ket klavbundna af de praktiska svårigheter, som skulle möta vid en allt för brådstörtad reform. Så t. ex. kan man utan att vara sträng säga om den af herrar *Anjou* och *Törnvall* för ett par år sedan utgifna koralboken, att den förde frågan baklänges. *Hallberg* återigen strandade på de praktiska svårigheternas klippa. Han försökte nämligen att gå en medelväg, så att han visserligen slog in på den af de fleste erkända rätta vägen, som är en på historisk grund utförd restaurering af den Hæffnerska koralboken, ehuru han icke vågade taga steget så stort, som han tvifvelsutan sjelf hade önskat, om han icke känt sig bunden af praktiska skäl. Men härigenom blef hans arbete, ehuru välment och i vissa afseenden förtjenstfullt, dock ganska betydelselöst. — Båda dessa arbeten blefvo emellertid på sin tid föremål för en ganska skarp kritik, som isynnerhet beträffande det förstnämda väl kunde sägas vara fullt berättigad. Sedan dess har icke något nytt arbete i den vägen sett dagen, förr än musikdirektör *C. R. Humbla* i slutet af förra året gaf ut sina »melodier till svenska psalmboken af 1819». Det är om detta arbete vi nu vilja yttra några ord.

Det första vi då vilja framhålla är, att hr H. ingalunda utgifver sitt arbete såsom en lösning i egentlig mening af koralboksfrågan. Han följer sin egen uppfattning utan andra hänsyn. I likhet med den berömde koralkännaren Joh. Zahn, hvilken i åtskilligt tyckes vara hr H:s förebild, försöker han så mycket som möjligt att hålla sig till den historiskt gifna grunden, men utan att i alla fall låta denna vara bestämmande. Det låter sig naturligtvis icke alltid göra att följa den i detalj, emedan våra psalmer under tidernas lopp blifvit omarbetade, hvarför också melodierna, för så vidt de skola användas till de ursprungliga orden, måste lämpas efter dessa. Och hvad harmoniseringen beträffar, så har den, isynnerhet vid en del af de allra äldsta melodierna, måst i åtskilligt inrättas efter våra musikaliska fordringar. I dessa hänseenden har hr H. alltså varit nödsakad att röra sig med något mera fribet. Men äfven i valet af melodier har hr H. varit ganska fri. Så har han t. ex. icke ansett sig förhindrad att upptaga en hel del nya melodier i stället för äldre, hvars enda förtjenst bestått i hög ålder. Valet af melodier har i allmänhet varit mycket lyckligt. Af nya melodier, som hr H. upptagit, vilja vi nämna ett par af Beethoven, näml. till psalmerna 95 och 262. Den förstnämda är hämtad ur Sonate op. 14, n:o 2; den andra är den s. k. »tonernas vågor» ur 7:de symfonien. Af Ludvig Lindeman, den berömde norske organisten, äro komponerade 4 melodier, som upptagits till psalmerna 146, 180, 216 (den gamla melodien är här derjemte upptagen) och 486. Flemmings mycket kända melodi till Horatii Ode

Digitized by Google

»Integer Vitæ» har blifvit använd till ps. 387. Rousseaus s. k. »dröm» återfinnes såsom melodi till ps. 283. Eric Gabriel von Rosén har komponerat melodierna till psalmerna 27 och 462, P. U. Stenhammar till 128, o. s. v. — Harmoniseringen är oftast verkställd med mycken urskilning och bevisar, att hr H. utom grundlig musikalisk bildning äfven är i besittning af en utpräglad känsla för det kyrkligt passande. I allmänhet är ackordföljden enkel och kraftig, modulationerna värdiga och liksom framsprungna af en inre nödvändighet. Genomgående och vexelnoter äro visserligen ganska ofta och understundom rikligt använda, ehuru icke så att den musikaliska satsen blifvit på något sätt öfverlastad. Till trenne koraler har hr H. användt Seb. Bachs bearbetning och harmonisering. Dessa te sig visserligen i jämförelse med de andra ganska rikt utsmyckade. men vi anse dock användandet af dessa bearbetningar som ett i musikaliskt hänseende lyckligt grepp, enär hvarenda en af Seb. Bach behandlad koral är ett harmoniskt mästerstycke.

Intet mensklig verk är så fullkomligt, att det icke kan blifva föremål för kritik. Så ock med detta arbete. Vi gilla visserligen icke i alla delar hr H:s åsigter, och vi skulle äfven kunna göra åtskilliga speciela anmärkningar emot såväl den melodiska och rytmiska som den harmoniska behandlingen af åtskilliga melodier. Men i det hela anse vi hr Humblas arbete som en mycket betydlig och vigtig insats i koralboksfrågan, och vi rekommendera detsamma fördenskull i benägen åtanke hos alla dem, som intressera sig för vår kyrkosång. Om hans arbete äfven icke kan anses som en fullständig lösning på den mycket omtalade och omskrifna koralboksfrågan, kan det dock med skäl betecknas såsom det hitintills fullständigaste och vigtigaste af alla arbeten i den vägen.

Om detta verk äfven icke alltid kan användas vid den offentliga gudstjensten, torde det dock med största fördel kunna nyttjas vid den enskilda husliga andakten. Ett mycket stort antal af våra härliga koralmelodier återfinnes här i föryngrad och förskönad gestalt. E. M.

Vahls Missions-Atlas. 3:dje Hefte. Kjøbenhavn, Hoffensberg & Traps Etabl. 1885. *J. Vahl*, Forklaring til 3:dje Hefte af Missionsatlas (Amerika) 376 sid. in 8:o. Udg. af det Danske Missionsselskab. Kjøbenhavn 1885.

Med detta häfte, hvars text till omfånget med en tredjedel öfverskrider den näst föregående delens, har prosten Vahl ånyo lemnat ett hufvudverk på den statistiska och geografiska missionsliteraturens område, ett arbete af oskattbart värde såväl genom den fasta grund det lägger för missionsstudier som genom den rikedom af källor det anger.

Digitized by Google

De till denna del hörande kartbladen, XI—XVI i följden, hafva följande innehåll. XI. Öfversigt af N. Amerika jemte specialkartor öfver en del af Mexiko och Kalifornien, Indianterritoriet samt Aleuterna. XII. Vestra och XIII. Östra delen af Britiska N. Amerika och Förenta Staterna med 3 sp. k. öfver hit hörande olika delar. XIV. Vestindien med 11 sp. k. öfver olika öar derstädes. XV. och XVI. Sydamerika med 6 sp. k.

Kartorna hafva samma utseende och uppställning som de föregående (se anm. i T. T. 1884, s. 480). I nogaste samband med kartan är förklaringen utarbetad, och särskildt synes förf. egnat stor flit åt redogörelsen för de talrika indianstammarne i N. Amerika. Dessa uppdelas i 11 hufvudgrupper med större och mindre underafdelningar och upptaga i skildringen 150 sidor. För att gifva en föreställning om den rikedom af namn, som här möter, må nämnas, att gruppen II (algonkinfolket) uppdelas i 9 stamafdelningar, som inom sig räkna mindre stammar till ett antal af öfver 100. Man kan dock lätt och säkert taga sig fram genom det noggranna, 75 sidor vidlyftiga registret, som hänvisar dels till texten, dels till kartorna, der dessutom särskilda kolumner ange indianreserverna och hufvudstammarne. Trots tillökning i kartor och text är priset för denna del ej höjdt.

Vi lyckönska den vördade författaren att till de föregående bevisen på sin sällsporda forskareflit hafva fogat ett nytt arbete af den gedignaste art och hoppas, att det må förunnas honom att i ostördt lugn bringa till fulländning detta verk, som förvisso länge skall stå oöfverträffadt inom missionsliteraturen.

H. W. S.

Nyare utländsk teologisk literatur.

Bender, W., Das Wesen der Religion u. die Grundgesetze der Kirchenbildung. Bonn, Cohen & Sohn. 6 Mk.

Besser, D:r W. F. Predigten u. Predigtauszüge. Aus Nachschriften gesammelt und mit Lebensabriss des Verf:s. Breslau, Dülfer. 2,50.

Büchsel, D:r., Erinnerungen aus dem Leben eines Landgeistlichen. 4 Bd: Erinnerungen aus meinem Berliner Amtsleben. Berlin, Wiegandt u. Grieben. 1,60. — Detta supplement till förf:s redan på svenska öfversatta bok skall säkert med stort intresse mottagas äfven af vårt lands prester.

Digitized by Google

Cordatus, D:r Conr., Tagebuch über D:r M. Luther, geführt 1537. Zum ersten Male herausgegeben v. Gymn. Oberlehrer D:r H. Wrampelmeyer. Halle, Niemeyer. 14 Mk.

Couve, Benjamin, Courtes Méditations. Paris, Grassart. 1 fr. 50 cent. — Innehåller 31 mycket korta uppbyggliga betraktelser.

Dalton, Herman, Ferienreise eines evangelischen Predigers. Zeitgeschichtliche Studien. Bremen, Müller. 6 Mk.

Danckwarts, E., Katechetisch-entwickelnde Auslegung der fünf Hauptstücke des kleinen Katechismus Luthers. Göttingen, Vandenhouk & Ruprecht. 3,60. — »Eine sehr gründliche und musterhafte Arbeit, welche bedeutendes katechetisches Geschick verräth». Th. Literaturbl. N:o 6.

Dieckhoff, A. W., Der Ablass-streit. Dogmengeschichtlich dargestellt. Gotha, F. A. Perthes. 6 kronor.

Gess, W. F., Bibelstunden über den Brief des apostels Paulus an die Römer Cap. 1—8. Basel, Detloff. 4 Mk.

Gordon, Der Held von Khartum. Ein Lebensbild nach Originalquellen. Mit Bildniss u. Karten. Frankfurt a, Main. Ev. Verein. 6 Mk.

Harnack, A., Lehrbuch der Dogmengeschichte. 1 Bd: Die Entstehung des kirchlichen Dogmas. Freiburg i Br. Mohr. 14 Mark. — Ett mycket lärdt arbete med af Ritschl påverkad tendens.

Keil, C. F., Commentar über den Brief an die Hebræer. Leipzig. Dörffling & Francke. 8 Mark.

Kühl, Ernst, Die Gemeindeordnung in den Pastoralbriefen. Berlin, Hertz. 2,80.

Löber, D:r R., Die beste aller Welten. Ein Wort gegen phantastische Glückseligkeit u. Unzufriedenheit. Gotha, Schloessmann. 2 Mk. — En apologi för den positivt kristliga lifsåskådningen.

Löhes, W., Leben aus seinem schriftlichen Nachlass zusammengestellt 3 Bd: 1 Hälfte. Gütersloh, Bertelsmann. 2 Mk.

Luthardt, C. E., Kompendium der Dogmatik, 7:e Auflage. Leipzig, Dörffling & Francke. 7 Mk. — I denna nya upplaga har förf. angifvit den nyaste literaturen, utvidgat och förtydligat de dogmatiska antydningarna och fullständigat hänsyftningarna på de nyaste dogm. riktningarna.

Meyer, D:r H. A. W. Af hans värdefulla kommentar till n. test. hafva utkommit en 7:e uppl. till Romarebrefvet och en 5:e upplaga till pastoralbrefven, båda utarbetade af B. Weiss. Den förra kostar 8 mark, den senare 5,40. Förläggare Vandenhoeck & Ruprecht i Göttingen.

Monrad M. J., Religion, Religioner og Christendom. Bidrag til Religionsfilosofien. Kjöbenhavn. Circa 8 kronor.

Rothe's, D:r Rich., Gesammelte Vorträge und Abhandlungen aus seinen letzten Lebensjahren. Eingeleitet von D:r *Fr. Nippold.* Elberfeld, Friderichs. 4 Mk.

Digitized by Google

Schaff, P., Christ and Christianity. Studies on Christology, Creeds and Confessions, Protestantism and Romanism, Reformation Principles, Sunday Observances, religious Freedom and Christian Union. London 1885. Circa 12 kronor.

Schmidt, C., Precis de l'histoire de l'église d'occident pendant le moyen âge. Paris. Circa 10 kronor. — Förf. är den bekante grundlige kännaren af medeltidens kyrkohistoria, f. d. professor i Strassburg.

Spitta, Fr., Der zweite Brief des Petrus u. der Brief des Judas. Eine geschichtliche Untersuchung. Halle, Buchhandlung des Waisenhauses. 9 Mk.

Stöcker, Hof- und Domprediger A., O, Land höre d. Herrn Wort. Ein Jahrgang Volkspredigten üb. die Episteln des Kirchenjahres. Berlin, Buchh. des Berliner Stadtmission. 3 Mk.

Wächter, D:r O., Bengel u. Oetinger. Leben u. Aussprüche zweier altwürtembergischer Theologen. Gütersloh, Bertelsmann. 4 Mk.

Weber, Thdr., (Prof. in Breslau.) Emil Du Bois Reymond. Eine kritik seiner Weltansicht. Gotha, F. A. Perthes. 5 Mk. — En kraftig kritik af den monistiska verldsåskådningen.

Till Redaktionen insända skrifter:

Barfoed, Chr., Altar og Prædikestol, Liturgiske Skildringer og Betragtninger. Kjöbenhavn, 1885, Lehmann & Stage, 3:dje h. Pris 1 Krone.

Brandt, C. J., Vore Danske Kirke-Salmebøger fra Reformationen til Nutiden. Kjøbenhavn, Karl Schønberg 1886.

Dächsels Bibelværk, oversat ved E. F. Eckhoff. Bergen, F. Beyer og H. Hansen. 1886. 8 og 9 Hefte. Kr. 1,50.

Forslag till Lov om Statskirkens Repræsentation. Vedtaget og med tilhörende Motiver indgivet til H. M. Kongen af det fra 15:de til 29 Okt. 1885 i Kristiania forsamlede frivillige kirkelige Landsmöde. *Motiveret Udkast* til Lov om Statskirkens Repræsentation. Båda skrifterna utgifna på Lutherstiftens Forlag 1885.

Godet D:r F., Kommentar till Lukasevangeliet. Öfvers. från franskan af A. Neander. 2 delar. Upsala, W Schultz. Pris för båda delarna 11 kronor.

Helbregdagörelse genom tron, Sanning och öfverdrift. Från engelskan. Norrköping, M. W. Wallberg & Comp 1886. Pris 15 öre.

Historical Sketch of Augustana College and Theological Seminary, located at Rock Island, Ill. Chicago, 1886.

Jesu glada budskap om Guds eller förnuftets rike. Stockholm, Centraltryckeriet, 1886. 1 krona.

Digitized by Google

Kapff, Dr., Predikan. Öfversättning. Göteborg, N. P. Pehrsson, 1884. Pris 10 öre.

Landahl, F., Katekesen med förklaring, försedd med förklarande anmärkningar och tillägg. Andra upplagan med bibelspråk i enlighet med den antagna nya öfvers. af nya testamentet. Mariestad, Abr. A. Berg & C:i, 1886. Pris karton. 75 öre.

L . . . n, A., Epokgörande tilldragelser inom den heliga historien. Aforismer. Stockholm, Alb. Nilsson. Pris 75 öre.

Madsen, Dr. P., »Bornholmerne» eller den saakaldte lutherske missionsforening. Kjøbenhavn, Karl Schønberg, 1886.

Monrad, D. G., Et bidrag til den apostolske Troesbekjendelses Historie. Andet Hefte. Kjøbenhavn, C. A. Reitzel, 1886.

Møller, Otto, Om Forstaaelsen af nogle Bibelord. En Undersøgelse. Kjøbenhavn, Karl Schønberg, 1886.

Poulsen, Wilh., Fortællinger af Norges Historie. 6:te Hefte. 50 öre. Kristiania, P. T. Malling.

Rørdam, H. F., Til Minde om Christian Andreas Herman Kalkar. Taler ved hans Jordefærd. Kjøbenhavn, G. E. C. Gad 1886.

Scharling, C. Henrik, Christelig Sædelære efter evangelisk-luthersk Opfattelse. Anden Deel. III. Livsgoderne. Kjøbenhavn, G. E. C. Gad, 1886. — Med denna del är detta i Teol. Tidskrifts 5 h. 1884 anmälda arbete nu afslutadt; den s. k. sociala etiken kommer här till behandling.

Weitbrecht, G., Hvad hafva vi i vår bibel? Öfversättning från tyskan af K. Ö—n. Stockholm, Fost. Stiftelsen. 20 öre.

Zahn, F. M., Der überseeische Branntweinhandel. Seine verderblichen Wirkungen und Vorschläge zur Beschränkung desselben. Gütersloh, C. Bertelsmann, 1886. 50 Pf.

Zippel, F, Mehr Popularität in der Predigt! Gütersloh, C. Bertelsmann, 1886. 50 Pf.

Teologisk Tidskrift for den ev. lutherske Kirke i Norge. Tredje Række. 1:ste Binds 1:ste Hefte. Innehåller: Udsigt over den katholske Kirke i Norge umiddelbart efter Reformationen; Salmehistoriske Bidrag; Kirkehistoriske Reisefrugter; Literatur.

Theologisk Tidsskrift for den danske Folkekirke. Udg. af H. V. Sthyr. Tredie Binds andet Hefte. Innehåller bl. annat: Forsoningen ved Jesus Kristus; Endnu et Bidrag til Spørgsmålet: »de hellige»; Mere om Spørgsmålet: »Hvad skulle vi prædike»?; Den nyere Pentateukkritiks Ret og Uret.

Luthersk Ugeskrift N:o 5—12.

Luthersk Kirketidende. 19:de Bind N:o 3—12.

Pedagogisk Tidskrift. Innehåller bl. annat en uppsats om undervisningen vid Linköpings stifts trivialskolor under biskop Spegels tid.

Digitized by Google

Pedagogen. 1 årg. N:o 1, 2, 4, 6—8. *The Pedagogue.* 1 Vol. N:o 3, 5. En kristlig skoltidning, som utgifves i Lindsborg, Kansas med 12 svenska och 3 engelska nummer om året. Ordföranden för Bethany Academys direktion är hufvudredaktör för tidningen. Pedagogen utgör ett nytt bevis på lifskraftigheten hos den sv. lutherska kyrkan i America.

Dagny. Februari och Mars 1886. — *Förr och Nu.* Häft 2, 3.

Augustana och Missionären N:o 1—9.

Missionstidning utg. af H. W. Tottie. N:o 2, 3.

Nytt och Gammalt utg. af C. A. Hägglund. N:o 1, 2.

Missionstidning för Israel. N:o 1—3.

Missionsblad från Palästina. N:o 7 för 1885.

Sedlighetsvännen. N:r 2.

Sleipner, Organ för utbredande af Stenografi.

Alterkander

og

Alteræsker,

af ægte Porcellain, anbefales af

Rafens Efterfølgere,
Grændsen № 5,
Christiania.

Digitized by Google

Om tolkningen af Filipperbr. 2, 5—11.

Allt ifrån den tid, då de kristologiska frågorna kommo på dagordningen och ända intill våra dagar har Fil. 2, 5—11 synnerligen ofta blifvit föremål för undersökning. Men icke sällan har den, som företagit sig att behandla detta skriftställe, gjort det på ett sådant sätt, att han varit mera vaken och klarsynt som *dogmatiker* än som *exeget*. Följden deraf har varit den, att behandlingen stundom förtjenat namnet af misshandling. Visserligen vore det en för hård dom, om man sade, att detta äfven är fallet med det arbete, hvilket framkallat efterföljande uppsats, nämligen *Prof. Wilh. Weiffenbachs* skrift: *Zur Auslegung der Stelle Philipper II, 5—11. Zugleich ein Beitrag zur Paulinischen Christologie;* men att hon i flera punkter lemnar en otillfredsställande uppfattning af detta skriftställe skola vi i det följande visa. Men vi måste för denna gång inskränka oss till att lemna en redogörelse för hennes innehåll.

Sedan förf. framstält och egnat en granskning åt Holtzmanns[1]) uppfattning af Fil. 2, 6—11 samt angifvit det sammanhang, i hvilket verserna 5 ff. stå till det föregående, öfvergår han till framställningen af sitt ämne.

Orden *τουτο φρονειτε κτλ.* fattar han såsom det vanligen skett i den betydelsen: »hafven detta sinnelag hos eder, hvilket äfven (fanns) hos Kristus Jesus». Och den följande versen, der aposteln öfvergår från Kristi Jesu *sinnelag* till Kristi Jesu *person* och skildrar det förhållande, »genom hvilket detta sinnelag från början till slut afspeglats hos denna personlighet», återgifver han på följande sätt: »hvilken (näml. Kristus Jesus), då (eburu) han existerade i ett gudomligt väsens uppenbarelseform, icke ansåg såsom ett

1) Zeitschrift für wiss. Theol. 1881, Heft I, p. 101 ff.

Digitized by Google

röfvande att stå i likhetsförhållande till ett gudomligt väsen». Subjektet till utsagorna i v. 6—8 är hvarken uteslutande den *»preexisterande Kristus»* ej heller uteslutande *»den redan menniska vordne Guds Son* eller *den historiske Kristus»*, utan, såsom det tillagda *Ἰησου* bevisar, *den fullständiga personen Kristus Jesus*, det som utgör hans personlighet, *den enhetligt-personliga kärnan i* det väsen, som betecknas med namnet Kristus Jesus. Och hvad som är subjekt till utsagorna i v. 6—8 är äfven objekt för de handlingar, som omnämnas i v. 9—11. Kristus Jesus eller det som utgör väsendet i Kristi Jesu person har sålunda först existerat i ett gudomligt väsens gestalt, men har sedan utblottat sig och på ett mensklig sätt förnedrat sig samt slutligen blifvit genom en gudomlig nådehandling upphöjd till himmelsk *κυριοτης*. Detta och ingen ting annat står i texten. Om denne Kristus Jesus heter det nu närmast: *ἐν μορφη θεου ὑπαρχων*. Participiet kan omöjligen afse *närvarande* tid, utan samma tid som hufvudverbet, med hvilket det är förbundet, och alltså måste man återgifva denna sats på följande sätt: denne, under det att (ehuru?) han existerade *ἐν μορφη θεου*, ansåg icke såsom ett röfvande o. s. v. Men här skulle nu *ὑπαρχων* antingen kunna afse Kristus Jesus under hans *preexistens* eller Kristus Jesus under hans *jordisk-historiska* period. Men det senare alternativet kan icke väljas, emedan hvarken Paulus ej heller nya testamentet i allmänhet lär, att den till jorden komne Kristus under loppet af sin jordiska tillvaro utblottat sig och antagit en tjenaregestalt. Alltså måste den andra möjligheten väljas och *ὑπαρχων* med *ἡγησατο* afse Kristi Jesu *preexistens*. Kristus Jesus, säger aposteln således, då (ehuru?) han existerade i ett gudomligt väsens gestalt, ansåg (under sin preexistens) icke såsom ett röfvande *εἰναι ἰσα θεω*. — Vidare anser förf. att *μορφη* till följd af sin ställning bör betonas och att aposteln sålunda icke velat framhålla, att Kristus Jesus preexisterade i *Guds* gestalt, utan i ett gudomligt väsens *gestalt* eller *uppenbarelseform*. — Att den preexisterande Kristus Jesus, säger förf., varit en verklig *θεος* i ordets fulla betydelse är i och för sig möjligt och möjligtvis äfven annorstädes af Paulus lärdt; men det ligger icke i uttrycket *ἐν μορφη θεου ὑπαρχων* i och för sig och inlägges oriktigt deri af flere exegeter. Hade näm-

Digitized by Google

ligen brefskrifvaren här *velat* beteckna Kristus Jesus såsom θεος i ofvan angifna betydelse så stod för honom likaväl som för den fjerde evangelisten de omisstydliga uttrycken θεος ὠν, θεος ὑπαρχων till buds. Då han nu *icke* brukar dem, så ha vi deri ett bevis för att författaren blott velat beteckna Kristus Jesus såsom en personlighet, hvilken under sin himmelska tillvaro existerade i ett gudomligt väsens yttre uppenbarelseform, d. v. s. i den högsta tänkbara himmelska maktställning, härlighet och upphöjdhet.

I motsats mot Holtzmann gör förf. gällande, att orden το εἰναι ἰσα θεω i sak måste vara identiska med ἐν μορφη θεου ὑπαρχων. Vidare påpekar han skilnaden mellan ἰσος εἰναι θεω och ἰσα εἰναι θεω, hvilket senare betyder existera på samma sätt som en Gud, och icke, såsom det ofta återgifvits, vara lik, jemlik Gud. Men förf. antager äfven att en väsentlig skilnad finnes mellan θεω och τω θεω. Existerade, säger han, Kristus Jesus under sin preexistens i ett likhetsförhållande med en θεος, så existerade han som ett gudomligt väsen plägar existera, men han var icke sjelf en θεος eller ens ἰσος τω θεω, åtminstone utsäges detta icke *här* om Kristus Jesus.

Detta existerande i likhetsförhållande med ett gudomligt väsen betraktade (ἡγησατο) nu Kristus Jesus (under sin preexistens) icke såsom ἁρπαγμον d. v. s. såsom ett röfvande. Ty då ἁρπαγμος enligt förf:s mening alltid är ett nomen actionis, så kunna orden ουχ ἁρπαγμον ἡγησατο icke betyda: han betraktade icke som ett rof (præda arripienda), och lika litet: han ryckte icke våldsamt till sig (prædam duxit). Detta existerande betydde icke för Kristus Jesus ett röfvande; han tänkte icke missbruka sin himmelska härlighet och makt för att anställa ett röfvande, för att göra ett byte, vid det förestående inträdandet i det jordisk-historiska tillståndet var han icke betänkt på att öka sin makt och sin härlighet på det sätt som frestaren i Matt. 4 föreslår, han ville icke använda sin i fråga varande existens på mäktiga herrars sätt. Och härmed är redan en antydning gifven om svaret på den frågan: *när* var det som detta οὐχ ἡγησατο ägde rum? Det var i det ögonblick, då Kristus Jesus stod i begrepp att öfvergå från sin existens ἐν μορφη θεου eller ἰσα θεω till existensen ἐν μορφη δουλου (ἀνθρωπων), från pre-

Digitized by Google

existensen till den jordisk-historiska tillvaron. Då beslöt Kristus Jesus att icke vilja använda sitt *εἶναι ἴσα θεῷ* till egen fördel, utan afstod tvertom i oändlig sjelfförnekelse sitt *εἶναι ἴσα θεῷ* eller *μορφῇ θεοῦ*.

Vid utläggningen af orden: *ἀλλα ἑαυτον ἐκενωσεν* framhåller förf. att *ἑαυτον* måste betonas. Sig *sjelf* har Kristus Jesus utblottat. I stället för att vilja ingripa på ett främmande område och tillegna sig något, som han förut icke ägde, har Kristus tvertom riktat sig mot sin egen rikedom, uppoffrat något, som han dittills ägde *(εἶναι ἴσα θεῷ, μορφῇ θεοῦ)*, riktat *ἁρπαγμοσ* likasom mot sig sjelf, korteligen: han utblottade sig sjelf. Och frågar man nu: på *hvad* utblottade han sig? så måste svaret blifva: på *εἶναι ἴσα θεῷ* eller på det till innehållet liktydiga: *ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπαρχειν;* d. v. s. Kristus Jesus har bortlagt *μορφῇ θεοῦ* och antagit *μορφῇ δουλου*, han har utbytt *εἶναι ἴσα θεῷ* mot *εἶναι ἴσα δουλῳ*.

I satsen *μορφην δουλου λαβων* betonar förf. ordet *μορφην*. En tjenares *yttre uppenbarelseform* antog Kristus Jesus, men han blef icke en verklig tjenare, hans utblottande af sig sjelf bestod blott i en förändring af habitus, af existenssätt och yttre uppenbarelseform. Kristus Jesus har förut representerat ett gudomligt väsen utan att dock hafva varit *θεος*, nu framställer han en tjenare (ett tjenande väsen), utan att dock vara en sådan.

Participialsatserna: *ἐν ὁμοιωματι ἀνθρωπων γενομενος και σχηματι εὑρηθεις ὡς ἀνθρωπος* återgifver förf. på följande sätt: i det att han inträdde i en *afbild* af menniskor och i det att han vardt i åthäfvor befunnen såsom en människa. Men då det här heter, att Kristus Jesus på jorden inträdt i en afbild af menniskor, så betyder icke detta det samma som *ἀνθρωπος γενομενος*. Ty om Paulus *velat* uttrycka det senare, så hade han väl ock användt de motsvarande orden: *ἀνθρωπος, σαρξ ἐγενετο*. Men i vår text står icke, att Kristus Jesus blef människa, utan blott att han inträdde i en afbild af menniskor, i ett tillstånd af likhet med menniskor. Då han öfvergick från sin preexistens till jorden, blef han till sitt väsen icke något *annat* och *kunde* icke blifva det, utan ombytte endast uppenbarelseform, utbytte *μορφῇ θεοῦ* mot *μορφῇ δουλου* och *ὁμοιωμα ἀνθρωπων*.

Digitized by Google

— Likasom förf. anser, att tonvigten hvilar på *μορφη* och *ὁμοιωματι*, så anser han äfven *σχηματι* vara betonadt: till hela sitt *sätt* att framställa sig vardt Kristus Jesus befunnen såsom en menniska. Han befans icke *vara* en menniska — ty hvarför skulle eljest *ὡς* stå framför *ἀνθρωπος?* — utan han vardt i afseende på modus sese gerendi befunnen såsom en menniska.

Efter *ὡς ἀνθρωπος* anser förf., att man bör sätta kolon och sålunda börja en ny sats med *ἐταπεινωσεν: förnedrat* sig har han derigenom att han vardt lydig intill döden, ja, intill korsdöden. Och i denna sats finner han endast ett konkretare, åskådligare uttryck för den karaktäristiska sidan af *ἑαυτον κενουν*. Kristus Jesus har afstått från den höghetsställning han ägde under sin preexistens och inträdt i en ställning af *förnedring*. På hvilket sätt han *förnedrat* sig sjelf angifver participialsatsen: *γενομενος ὑπηκοος μεχρι θανατου*. Men icke egentligen i lydnaden sjelf bestod sjelfförnedringen, ty äfven den preexisterande Kristus Jesus visade sin Fader villig lydnad, utan i den *obetingade* ända till den yttersta spetsen af sjelfuppoffring gående lydnaden.

Den gudomliga *nådeskänk*, hvilken kommit Kristus Jesus till del för denna lydnad, angifves i verserna 9—11: *på den djupaste förnedring följde den högsta upphöjelse.* »Derför, heter det, har Gud gjort honom öfvermåttan hög och har i nåd skänkt honom ett namn, som är högre än hvarje annat namn». Om en sådan *nådebelöning* från Guds sida kan det här *derför* blifva fråga, emedan Kristus Jesus *frivilligt* gjort hvad som nämnes i verserna 7 och 8, och den sjelfklara *förutsättningen* för denna gudomliga nådeverksamhet är den först preexisterande och sedan i en jordisk existens inträdande Kristi Jesu obetingade subordination under gudomen (*ὁ θεος*), ty mot den likställde bevisar man icke någon »nåd». Men den upphöjelse som kommit Kristus Jesus till del, är icke en upphöjelse till ett högre *εἰναι ἰσα θεω* än det som under preexistensen ägde rum, utan en upphöjelse till *κυριοτης* (v. 9 b. och 11), till att vara herren och hufvudet för den återlösta kristna församlingen, en upphöjelse till Guds högra sida eller till härligheten hos Gud (Rom. 8, 17, 34; Apg. 7, 65 f.). Endast i en punkt äger en viss skilnad rum mellan resultatet af *ὑπερυψωσε* (v. 9) samt *εἰναι ἰσα θεω*,

Digitized by Google

nämligen att den upphöjde uppenbart och inför all verlden blifvit insatt i den förut angifna ställningen såsom *κυριος*. *Principielt* och *ideelt* ägde visserligen Kristus Jesus redan såsom *ὢν ἰσα θεω* denna *κυριοτης*, men *faktiskt* blef den hans *reala* besittning först genom hans återlösande lif, lidande och död och framför allt genom hans uppståndelse. — Den en gång i ett gudomligt väsens uppenbarelseform existerande, men under Gud (*τω θεω*) helt och hållet subordinerade Kristus Jesus har mottagit belöningen för sin på jorden bevisade sjelfutblottning och sjelfförnedring såsom en nådegåfva ur Guds hand, och närmare angifves att denna belöning bestått i det namn, som är högre än hvarje annat namn. Men detta kan icke vara Jesus-namnet, utan namnet *κυριος*, såsom sammanhanget och den närmare beskrifningen på detta namn visar.

Afsigten dermed att detta namn blifvit honom gifvet uttalas i verserna 10—11, nämligen en *allmän dyrkan* af *Herren* Jesus och en *allmän bekännelse* till hans ställning såsom Herre. *I* Jesu namn af *Herre* skola alla knän böja sig, d. v. s. på grund af detta namn, på grund af allt hvad detta namn har att betyda för de knäböjande. Hvar och en som böjer sitt knä i *Herren* Jesu namn förklarar dermed, att namnet Herre är för honom bestämmande lifsnorm och grundval för hans religiösa lif. Men dermed är ännu icke sagdt att den religiösa dyrkan — ty för den samma är knäböjandet blott det plastiskt sinliga uttrycket — som sker »i Herrens namn», äfven gäller *honom*, likaså litet som den i hans namn förrättade bönen vänder sig till honom. *Hvem* den religiösa dyrkan gäller, det måste sammanhanget i hvarje fall afgöra. Och på närvarande ställe talar detta afgjordt derför, att det i Herren Jesu Kristi namn skeende knäböjandet äfven gäller Herren Jesus (Kristus). Men genom tillsatsen *εἰς δοξαν θεου πατρος* och ännu mer genom inskränkningen af knäböjandet till Jesu Kristi *κυριοτης* framställes *den religiösa dyrkan* af Kristus otvifvelaktigt såsom en blott *relativ*, såsom en »genom den upphöjde Sonens förhållande till Fadren betingad» (Meyer), så att det alltså hvarken kan talas om »gudomlig tillbedjan» ej heller om ett dermed skeende »upphöjande till Gud» (mot Schenkel). I sak innehåller alltså vårt ställe icke något mer än när

Digitized by Google

det 1 Kor. 1, 2; Rom. 10, 12 talas om de kristne såsom sådana, hvilka »åkalla vår Herre Jesu Kristi namn», eller när Rom. 10, 13 den messianska frälsningen lofvas åt hvar och en sådan »åkallande», ty denna »åkallan» är faktiskt det samma som det »knäböjande», hvilket bör ske för den till himlen upphöjde »härlighetens Herre», »Herren öfver döda och lefvande».

Till *παν γονυ* fogas en närmare förklaring genom genitiverna *ἐπουρανιων και ἐπιγειων και καταχθονιων*. Dessa låter författaren vara en beteckning för: de redan i himlen ingångne kristne, de ännu på jorden lefvande kristne (*ζωντες* Rom. 14, 9) samt de afsomnade och i Hades' salighetsafdelning varande, på uppståndelsen bidande kristne (*νεκροι* Rom. 14, 9). — Men icke blott en *allmän dyrkan* af Herren Jesus Kristus, utan äfven en *allmän bekännelse* till Jesu Kristi *κυριοτης* åsyftar den gudomliga nådegåfvan af namnet *Herre* åt Jesus Kristus. Det heter nämligen: *και* (sc. *ἱνα*) *πασα γλωσσα ἐξομολογησεται ὁτι κυριος Ἰησους Χριστος, εἰς δοξαν θεου πατρος:* »och (på det att) hvarje tunga öppet skall bekänna att Jesus Kristus är Herre, till Gud Faders ära». — Innehållet i denna öppna, fritt och utan fruktan för hån uttalade bekännelse angifver satsen: *ὁτι κυριος Ἰησους Χριστος*. I denna sats har predikatet tonen: Jesus Kristus är *Herre*, intager en *herskareställning*. Såsom förlossare, försonare, bärare af frälsning och lif för den troende kristna församlingen är Jesus Kristus *κυριος;* och såsom *κυριος* skall han icke blott hafva herskareställning (*βασιλεια*) och vinna seger öfver alla fiendtliga makter (*καταργειν πασαν ἀρχην κτλ.* 1. Kor. 15, 24—27), utan äfven vara föremål för religiös dyrkan samt en glad och frimodig bekännelse från de troendes sida. — Orden: *εἰς δοξαν θεου πατρος* böra antingen hänföras till *ἐξομολογησεται ὁτι κυριος κτλ.* eller bättre till båda finalsatserna. Af intresse är det att se hur den öfver allt i dessa verser strängt fasthållna Kristi Jesu subordination under Gud Fader eller Gud (*ὁ θεος*) först under preexistensen och till sist äfven under postexistensen, i slutorden ännu en gång på äkta paulinskt sätt uttrycksfullt uttalas.

Sedan vi nu, med förbigående af förf:s närmare motivering, meddelat det *exegetiska* resultatet af hans undersökning, vilja vi äfven anföra det *biblisk-teologiska*. I det senare afseendet

Digitized by Google

konstaterar förf. närmast, att Fil. 2, 5—11 såsom ett nytt ojäfaktigt vittnesbörd för den paulinska åskådningen om Kristi persons *reala* preexistens ansluter sig till 1 Kor. 10, 4; 2 Kor. 8, 9; Rom. 8, 3; Gal. 4, 4. Ja, denna föreställning framträder i Fil. 2 än mer drastiskt, plastiskt och oförtäckt än förut. Författaren säger sig vara långt ifrån att öfverskatta detta paulinska theologumenon och att framställa det samma såsom en integrerande beståndsdel af den skriftenliga kristna tron; snarare vet han sig i hufvudsak vara ens med H. Schulz[1]), för hvilken preexistensen är »en teologisk kondensering af tron på Kristi eviga betydelse såsom verldsmålet i Guds skaparetankar»; »ett hjelpbegrepp, hemtadt från apostelns metafysiska förutsättningar och teologiska bildning, för att gifva det nödiga teologiska sammanhanget åt hans tro på det gudomliga innehållet i denna personlighet»; »en teologisk reflexion, som sammanhängde, icke med kristendomens teologi, utan den då varande judiska skolans, utan något bindande värde för den kristna tron». — För öfrigt anser förf., att v. 6 f. snarare berättigar till negativa än till positiva utsagor om den *realt* och *personligt* preexisterande Kristus; men att äfven dessa negativa utsagor icke sakna sin betydelse. Den första lyder då så: aposteln kan icke hafva tänkt den preexisterande Kristus såsom (preexisterande) himmelsk *menniska*. Detta resultat står äfven i fullkomlig öfverensstämmelse med de äldre brefvens kristologi. Den andra negativa utsagan lyder så: icke gerna har brefskrifvaren heller tänkt denna öfver menniskorna upphöjda personlighet såsom »en af de himmelska herskaregestalterna i Guds omgifning», såsom »en af de himmelska i Guds omgifning varande ἀρχαι och δυναμεις» (Rom. 8, 38), alltså såsom en af de *himmelska änglagestalterna*. Ingenting berättigar på vårt ställe till detta gnostiska antagande. I ὑπερυψωσεν κτλ. kan nämligen icke den tanken ligga att Gud upphöjt Messias *öfver kretsen af de änglagestalter, hvilka han förut tillhört;* och hvad högre skulle väl Kristus kunna blifva än ὑπαρχων ἐν μορφῃ θεου eller ὢν ἰσα θεω, om han nämligen icke skall ställas lika med ὁ θεος? — Med det sistnämda är redan den *tredje* negativa utsagan inledd: den

1) *Gottheit Christi*, p. 417 ff. 421; 425; jmfr 415.

Digitized by Google

kyrkligt-symboliska läran att i Kristus Gud och menniska, gudomlig och mensklig natur bilda en *verklig personenhet* har icke något stöd i Fil. 2. Ty enligt detta ställe preexisterade icke det personbildande i Kristus Jesus såsom ὁ θεος, hvilken genom menniskoblifvandet skulle hafva förenat sig med Kristi »mensklig natur» eller med menniskan Kristus, utan såsom en öfver menniskorna upphöjd *himmelsk personlighet*, hvilken — åtskild från »Gud» och under honom subordinerad, jmfr v. 6. 9. 11 — existerade i den yttre uppenbarelseformen af ett gudomligt väsen och stod i likhetsförhållande till ett sådant, men sedan för menniskornas frälsnings skull afstod från denna uppenbarelseform och tillvarelsesätt och tills vidare iklädde sig den mänskliga tillvarons och menniskouppenbarelsens klädnad, för att sedan vända tillbaka till sitt εἶναι ἴσα θεῳ och hos Gud emottaga κυριοτης. — Men, så lyder nu den sista negativa utsagan, icke ens i *relativ mening* -- så som Johannes i fråga om λογος — har brefskrifvaren betecknat den preexisterande Kristus såsom »Gud». Snarare låter han Kristus preexistera i ett gudomligt väsens uppenbarelseform och i likhetsförhållande till ett sådant, d. v. s. *på ett sådant sätt, som är egendomligt för ett gudomligt väsen.* Äfven denna föreställning öfverensstämmer helt och hållet med den äkta Paulus. Ty aldrig har denne fattat motsatsen mellan Kristi preexistenta och jordiska tillvaro såsom en motsats mellan den *gudomliga* och den *mänskliga* tillvarelseformen och tillvarelsesättet.

Till dessa negativa utsagor tillägger författaren till sist den positiva, att brefskrifvaren tänkt den preexisterande Kristus såsom en öfver menniskorna upphöjd, i ett gudomligt väsens uppenbarelseform och likhetsförhållande existerande himmelskt-härligt och mäktigt, men under Gud (τῳ θεῳ) obetingadt subordineradt och honom hörsamt väsen. — I fråga om Kristi *jordiska* tillvaro åter säger författaren: det är mot bokstaf och anda i vårt skriftställe, då den alltigenom obibliska (och okyrkliga) moderna »kenotiken» fattar den preexisterande (Logos') Kristi »sjelfutblottning» såsom en *essentiel*, vare sig på de gudomliga egenskaperna (allmakt, allestädesnärvaro, allvetenhet) eller på det gudomliga sjelfmedvetandet, för att derigenom möjliggöra ett verkligt jordiskt-mänskligt andelif hos Jesus Kristus. Hvad slutligen

Digitized by Google

Kristi upphöjelse beträffar, så yttrar förf. ungefär följande: *väsentligen, till innehållet* har ingen ting kommit den till den himmelska glorian och till Guds högra sida »upphöjde» och med det upphöjda namnet Herre begåfvade till del, hvilket gått utöfver den förr ägda *μορφη θεου* och *εἰναι ἰσα θεω*, blott att han nu i real verklighet äger och utöfvar den förut endast principielt och ideelt ägda *κυριοτης*. Ty *κυριος* har Kristus först realiter blifvit genom uppståndelsen, som inför all verlden bevisat hans »gudssonskap», alltså insatt i den faktiska besittningen af *κυριοτης* först genom den till hans uppståndelse sig omedelbart anslutande af nåd skeende »upphöjelsen». Men denna Kristi *κυριοτης* afser endast *den återlösta församlingen* och är sålunda endast en *relativ*, på samma sätt som den honom såsom församlingens *κυριος* tillkommande religiösa dyrkan, hvilken i *δοξα θεου πατρος* har sitt yttersta och högsta mål.

Åt den undersökning, hvars resultat vi nu meddelat, skola vi i nästa häfte egna en granskning.

(Forts.)

J. E. Berggren.

Om Kristi öfverstepresterliga förbön.

Den i och genom Kristus utförda verldsförsoningen är i första hand något, som i viss mening står utom mänskligheten. Den är ett objektivt återställande af det kärleksförhållande, i hvilket Gud ursprungligen stod till mänskligheten. Samme Herre, som utfört detta försoningsverk, är emellertid äfven verksam för att göra mänskligheten och hvarje dess medlem subjektivt delaktig af det, som genom det objektiva försoningsverket vunnits. Den verksamhet, Herren sålunda för försoningens tillämpning utöfvar, går i tvenne olika riktningar. Såsom försoningen afser häfvandet af det störda förhållandet mellan Gud och menniskan, så är den upphöjde försonaren verksam dels i förhållande till Gud för att inför honom till mänsklighetens förmån göra gällande det utförda försoningsverket, dels i förhållande till mänskligheten för att föra henne till sub-

Digitized by Google

jektiv delaktighet i den objektivt gifna försoningen. Genom den förstnämda verksamheten föres, om vi så få uttrycka oss, Gud närmare menniskan, genom den sistnämda föres menniskan närmare Gud, och genom båda realiseras den förening mellan Gud och menskligheten, som är försoningens väsen och mål. Verksamheten i den förstnämda riktningen har af dogmatiken kallats Kristi öfverstepresterliga förbön. Denna skall här blifva föremål för en kort belysning.

Såsom den gammaltestamentlige öfverstepresten hade till hufvuduppgift att inför Jehovah företräda det israelitiska folket och bereda detsamma tillträde till sin Gud, så var det ock om den kommande verldsförsonaren utsagdt, att han skulle bedja för öfverträdarne. Jes. 53, 12. Vi se äfven, att Herren redan under sin förnedring utförde denna öfverstepresterliga funktion. När Herren i stilla stunder drog sig tillbaka äfven från sina förtrognaste lärjungar för att i bön samtala med sin himmelske fader, var det för visso ej blott för sin egen person han bad; lika visst som hela hans existens här på jorden blott åsyftade ett enda mål, menniskornas frälsning, så kunna vi ock vara förvissade, att hans bön åsyftade deras väl, för hvilkas räkning han kommit i verlden. Vid enskilda tillfällen se vi ock särskildt uttaladt, att han verkat såsom förebedjare för menniskorna. För Petrus hade han bedt, att dennes tro icke skulle varda om intet (Luk. 22, 32); fäst på korset, var ju ock hans första tanke en bön för hans bödlar (Luk. 23, 34); och framför allt visar han sig såsom förebedjare i den särskilda öfverstepresterliga förbön, som han enligt Joh. 17 kap. inför sin himmelske fader uttalar ej blott för de lärjungar, i hvilkas krets han stod, utan ock för alla dem, som i alla tider genom de första lärjungarnes ord skulle föras till tro på honom. Och då ju den förbön, Herren redan här på jorden fälde, afsåg menniskornas andliga väl, deras frälsning från synden, så kunna vi säga, att han redan innan försoningsverket var grundlagdt utöfvade en presterligt förebedjande verksamhet i syfte att på menniskorna tillämpa den i honom gifna frälsningen.

Men såväl Herren sjelf som hans apostlar tala ock om en verksamhet af den upphöjde frälsaren, medelst hvilken han hos Fadren nedkallar himmelska gåfvor öfver

Digitized by Google

menniskorna och så på dem tillämpar det af honom utförda försoningsverket. En antydan härom ligger redan i Herrens ord Joh. 14, 2: »jag går bort för att bereda eder rum», måhända ock i det löfte, han gifver lärjungarne att han skall göra det, hvarom de bedja Fadren i hans namn, Joh. 14, 13. 14, något som torde innebära, att Herren ej blott skall utföra den af Fadren beviljade bönhörelsen utan äfven utverka densamma. Med tydliga ord utlofvar Herren, att han hos Fadren skall utbedja sändandet af den hel. ande (Joh. 14, 16). Och när han sedan i 17 kap. af Johannes' evangelium utbrister i den härliga förbönen för sina dåvarande lärjungar och för sina lärjungar i alla tider, så hafva vi säkerligen icke att fatta saken så som om Herren med denna bön afslutat sin förebedjande verksamhet. Såsom Herren här talar från ståndpunkten af det utförda frälsningsverket (jfr v. 4), så lider det icke något tvifvel, att han äfven efter detta verks utförande på samma sätt träder inför den himmelske fadren i öfverstepresterlig förbön för de sina.

Mot hvad Herren sålunda antydt och uttalat angående en af honom i upphöjelsetillståndet fortsatt förebedjande verksamhet strider icke hans utsaga i Joh. 16, 26: »Jag säger eder icke, att jag skall bedja Fadren för eder; ty Fadren sjelf älskar eder». Uppenbart är att dessa ord icke utesluta den bön, som afser andens sändande, ty andens sändande skulle föregå det tillstånd, som i sistnämda ställe beskrifves. De utesluta emellertid icke heller en äfven efter andeutgjutelsen fortsatt förbön af den upphöjde frälsaren. Till en början tala de icke om en förbön i allmänhet utan endast för de andebegåfvade lärjungarne, och de lemna derföre åtminstone rum för en sådan förbön, som afser dem, hvilka ännu ej kommit till tro. Orden behöfva emellertid icke ens så uppfattas, att de utesluta allt hvad förbön heter för dem, som redan undfått anden, och om de så uppfattades, skulle de komma i bestämd strid med apostoliska utsagor, hvilka vi i det följande skola betrakta. Godet tolkar derför den ifrågavarande utsagan så, att Herren icke skulle bedja för lärjungarne, så länge dessa stode i verklig och full gemenskap med honom; då kunde de sjelfva bedja i hans namn och hade icke behof af Jesu för-

Digitized by Google

bön; men, menar G., detta fullt normala tillstånd hos lärjungarne kunde afbrytas, en skiljemur kunde resa sig mellan dem och Herren, och då behöfde de hans medlande förbön. En blick på flera af de apostoliska utsagor, som tala om den upphöjde frälsarens förbön för de sina, visar dock, att man icke är berättigad inskränka Jesu förbön till ett abnormt tillstånd hos hans lärjungar, och den Godetska förklaringen af Joh. 16, 26 kunna vi derför icke anse tillfredsställande. Riktigare torde vara att fatta Herrens ord så, att han endast vill förneka behöfligheten af en sådan förbön, som stode utan samband med lärjungarnes egen bön. Jag säger icke, så torde Herrens tankegång vara, att jag genom min förbön allenast skall utverka Fadrens välbehag öfver eder; I stån, såsom andebegåfvade, i Guds kärleksgemenskap: hvad I bedjen måste han derföre höra, och det är icke nödigt att jag allenast såsom en den der står alldeles utom eder träder medlande emellan; jag beder i och genom eder och icke blott för eder.

I de apostoliska brefven hafva vi emellertid de mest bestämda uttalanden angående den upphöjde frälsarens förbön. När Paulus i slutet af Rom. 8 kap. uttalar den kristna trons vissbet om seger öfver allt hvad som kan resa sig mot den troende och hota att skilja honom och hans Gud från hvarandra, vädjar han äfven till det förhållandet, att Kristus utgör ett försvar mot allt tänkbart anklagande; han har nämligen för den kristne icke allenast dött och uppstått; han sitter ock på Guds högra sida, och der »manar han äfven godt för oss» (*ὃς καὶ ἐντυγχανει ὑπερ ἡμων*) v. 34. I öfverensstämmelse härmed säger ock Joh. i 1:a brefvets 2, 1, att vi hafva »en försvarare hos Fadren (*παρακλητον προς τον πατερα*), Jesus Kristus, som är rättfärdig», och med denna förklaring tröstar han dem, som af sitt samvete anklagas för synd. Särskildt är det i Ebreerbrefvet som denna lära betonas; den genom hela detta bref gående paralellen mellan det gamla och nya förbundet visar sig äfven deruti, att det nya förbundets öfversteprest genom medlande förbön nedkallar välsignelse öfver menniskorna. Denne öfversteprest har enligt 4, 14 f. genomfarit himlarna, och då han till följe af sin egen frestelse kan hafva medlidande med vår svaghet

Digitized by Google

(jfr 2, 18), hafva vi deri en anledning att med frimodighet träda fram inför nådens tron; hvilket allt förutsätter att denne öfverstepräst inför Gud framträder såsom förespråkare för oss (jfr 5, 9. 10). Mera direkt utsäges detta i 7, 24 f., der Herren i motsats till det förgängliga levitiska prestadömet säges hafva »ett oförgängligt prestadöme, hvarföre han ock kan fullkomligt frälsa dem, som genom honom komma till Gud, och lefver alltid för att bedja för dem» (samma *ἐντυγχανειν*, som i Rom. 8, 34). Vi märka här särskildt, att författarens ord på detta ställe icke tyda på en förbön, som skulle vara inskränkt allenast till vissa undantagstillfällen, då de troendes tillstånd icke är rätt normalt; de gå snarare i den riktning, att Herren tänkes såsom en ständig förebedjare inför Fadren. Ännu mera är detta förhållandet med hvad som säges i 9 kap. 24. Kristus säges nämligen der hafva ingått »i sjelfva himmelen för att nu framställa sig i Guds åsyn oss till godo» (*νυν ἐμφανισθηναι τω προσωπω του θεου ὑπερ ἡμων*). Såväl orden »oss till godo» som jemförelsen med de andra ofvan berörda ställena visar, att här är fråga om ett utverkande för menniskornas räkning af delaktighet i frälsningens frukter; och orden *νυν ἐμφανισθηναι* vittna om att detta utverkande sker genom en Herrens alltjemt fortgående verksamhet.

De nu anförda utsagorna såväl af Herren Kristus sjelf som hans apostlar visa, att Herren Kristus såsom upphöjd inför sin himmelske fader alltjemt är verksam såsom menniskornas förebedjare och genom denna verksamhet fortfarande förmedlar deras frälsning.

Vilja vi nu komma till närmare insigt angående denna verksamhets natur och betydelse, må vi först beakta *det nära samband, som äger rum mellan denna Herrens öfverstepresterliga förbön och den öfverstepresterliga verksamhet, genom hvilken försoningen utfördes.* Johan Gerhard säger: »Intercessio nihil aliud est quam redemtionis applicatio et continuus quasi vigor, favorem apud Deum jugiter nobis concilians». Och detta är utan tvifvel den bibliska åskådningen. Lika som Herren, efter hvad vi förut antydt, i sin här på jorden uttalade öfverstepresterliga förbön grundar denna förbön på det utförda, grundläggande försoningsverket, så står hans

Digitized by Google

alltjemt fortsatta förbön i den närmaste förbindelse med samma försoningsverk och utgår derifrån såsom från sin basis. Detta antydes redan i det ofvan anförda stället i Rom. brefvet genom ordningsföljden mellan momenten: döden, uppståndelsen, sittandet på Guds högra sida och förbönen. Och i Joh. 2, 1 f. ställes Kristi verksamhet såsom försvarare hos Fadren i samband dermed, att han är försoningen för våra synder. Tydligast framträder denna förbindelse i Ebreerbrefvet. På båda de senast ur detta bref anförda ställena framstår Herren såsom en öfversteprest, som fullbragt försoningen medelst sitt offer och nu på grund deraf framträder såsom förebedjare inför Fadren. Denna innerliga förening mellan försonandet och förebedjandet hafva vi emellertid icke att fatta så, som om försoningen i och för sig behöfde den förebedjande intercessionen såsom ett nödvändigt supplement, eller såsom om intercessionen vore en andra akt i den försonande verksamhet, hvars första akt bestod i det här på jorden utförda försoningsoffret. Just Ebreerbrefvet framhåller på det uttryckligaste, att försoningsverket såsom ett häfvande af menskligheten skuldförhållande till Gud eller, hvilket är detsamma, ett återförvärfvande af Guds välbehag öfver menskligheten är i och med Kristi död fullbordadt. Kristus har verkstält en rening från synderna, innan han satte sig på majestätets högra sida i höjden 1, 3; han har en gång för alla ingått i helgedomen, sedan han vunnit en evig förlossning 9, 12; han har en gång uppenbarats för att utplåna synderna med sitt offer, han är en gång offrad för att borttaga mångas synder 9, 26. 28; och med ett enda offer, sin kropps offer, har han en gång för alla helgat oss, fullkomnat dem, som varda helgade, 10, 10. 14. Den öfverstepresterliga förbönen är sålunda icke behöflig för den objektiva försoningen. Gud är äfven utan denna förbön med menskligheten försonad. Men Kristi intercessio sluter sig till denna objektiva försoning och utverkar, på grund af denna, försoningens subjektiva tillämpning på menskligheten. Den är ej redemtio sjelf, utan afser just hvad Gerhard säger en redemtionis applicatio. Vare sig att den upphöjde Kristus beder om den hel. andes sändande, eller han försvarar de kristna mot inre eller yttre anklagelser, eller han

Digitized by Google

i allmänhet alltid beder för oss, visar sig i Guds åsyn oss till godo, så är det på grund af sitt en gång framburna offer han inför Gud företräder vår sak, och allt hvad han för oss utbeder kan korteligen sammanfattas deri, att han vill göra oss delaktiga af försoningens frukt. Genom sin förbön utverkar han, att försoningens välsignelser komma menskligheten till godo, och denna förebedjande, på Gud riktade verksamhet utgör derföre en förutsättning för den på menskligheten riktade verksamhet, genom hvilken Herren medelst anden tillämpar den frälsning han vunnit d. v. s. gör menskligheten verkligt delaktig af frälsningens välsignelse. Hans funktioner i detta afseende svara alldeles mot den gammaltestamentlige öfverstepresténs, enär ju denne på grund af offret medlande utverkade en välsignelse, den han genom en särskild akt öfverförde på det teokratiska folket. Så är ock Kristus vår offrande, bedjande och välsignande öfverstepräst.

Men denna Kristi öfverstepresterliga förbön står ock i den närmaste förbindelse med den verksamhet han såsom *konung* i sitt rike utöfvar. Visserligen kunna vi icke i likhet med t. ex. Luthardt anse, att Kristi intercessio egentligen hör till hans munus regium. Den föregående framställningen visar tillfyllest, att den gamla lutherska dogmatiken var i sin goda rätt, då den räknade förbönen till munus Christi sacerdotale, och en tanke på att helt förlägga densamma till Kristi konungsliga ämbete kan väl knappast uppkomma annat än under den oriktiga förutsättningen, att munus Christi regium faller uteslutande under upphöjelsens tillstånd. Men ehuru förbönen sålunda hör till Kristi öfverstepresterliga ämbete, står den dock i den innerligaste förbindelse med hans verksamhet såsom konung. Det kunde nu tyckas som om detta så litet vore fallet, att dessa båda, förbönen och herskareställningen, snarare skulle utesluta hvarandra. Såsom konung i sitt rike har han nämligen all magt i himmelen och på jorden (Mt. 28, 19); såsom medlande öfverstepräst deremot framträder han såsom underordnad under den allsmäktige fadren och utverkar af denne på bönens väg sådant, som han sjelf ej kan gifva. För att lösa den motsägelse, som här ter sig, och hvilken plägade framhållas af »sociniani et nonnulli pontificii», gör Hollazius

Digitized by Google

skilnad mellan »interpellatio humilitatis per submissionem et auctoritatis per gloriosam postulationem». Denna åtskilnad gör dock svårligen tillfyllest för att förklara, huru den kan *bedja*, som sjelf har *all magt*. Men vi må väl märka, att den magt, Herren i sitt rike för frälsningens tillämpning besitter, är en honom *gifven* magt, och när riket en gång i sin fulla verklighet inträder, skall Herren nedlägga den spira han undfått och öfverlemna riket åt Gud och Fadren (1 Kor. 15, 24). Hans konungsliga magtställning är följaktligen icke i ordets strängaste mening absolut, och den utesluter derföre icke hvarken behofvet eller möjligheten af att han framträder såsom förebedjare inför den, af hvilken han undfått sin konungsliga magt. Och flera af de nyss anförda utsagor, som tala om Kristi öfverstepresterliga förbön, ställa denna i den närmaste förbindelse med den konungsliga ställning och uppgift, hvilken han i sin upphöjelse intager. Det är just såsom sittande på Fadrens högra sida, som han manar godt för oss, det är såsom upphöjd öfver himlarna, som han förbarmar sig öfver oss, alltid beder för oss, visar sig i Guds åsyn oss till godo. Hans uppgift såsom konung är att göra menniskorna till medlemmar i hans rike och behålla och bevara dem såsom sådana; men just för att kunna realisera denna uppgift inskrider han till deras förmån genom att i öfverstepresterlig förbön inför sin himmelske fader göra gällande den försoning han grundlagt. Denna gren af den öfverstepresterliga verksamheten står sålunda i den konungsliga verksamhetens tjenst, och båda åsyfta det gemensamma målet, menniskornas återförande till lifsgemenskap med Gud.

Hvilka äro de, som utgöra *föremål* för den upphöjde frälsarens öfverstepresterliga förbön? Vår kyrkas äldre dogmatici besvarade denna fråga så, att Kristi intercessio sades gälla alla menniskor. Man skilde dock mellan intercessio generalis och interc. specialis, och skilnaden mellan dem bestämdes så, att den förra var den »intercessio, qua orat Christus pro omnibus hominibus, ut salutaris mortis suæ fructus illis applicetur», den senare åter den, »qua orat pro renatis, ut in fide et sanctitate conserventur atque crescant». Vår kyrkas homiletiska och hymnologiska literatur plägar ock ofta nog framställa den upphöjde frälsaren såsom verksam i förbön ej blott för de troende utan äfven för de

Digitized by Google

oomvända.[1]) En och annan nyare dogmatiker vill dock inskränka Kristi förbön allenast till de troende; och frågan blifver, hvilkendera af dessa uppfattningar, som kan anses äga bibliskt stöd.

Det kan icke nekas, att alla de skriftutsagor, som handla om Kristi öfverstepresterliga förbön, närmast gälla Herrens lärjungar. Detta har ock sin naturliga förklaringsgrund deri, att utsagorna äro fälda inför och till troende Jesu lärjungar och mestadels åsyfta icke så mycket att gifva undervisning om förbönens natur och omfattning som fastmera att trösta lärjungarne i de svårigheter, i hvilka de befunno sig eller kunde komma att befinna sig. Af detta förhållande äro vi emellertid icke berättigade att draga den slutsatsen, att Kristus inför sin Fader träder medlande emellan allenast till förmån för sina lärjungar. Vi skulle dervid gå lika förhastadt till väga, som om vi af den omständigheten, att Paulus närmast om de troende säger, att »Kristus har förlossat oss från lagens förbannelse», ville draga den slutsatsen, att någon förlossning från lagens förbannelse för mänskligheten i dess helhet icke ägt rum i och med Kristi död. Ger oss skriften bestämd anledning att antaga, att Kristi förbön gäller alla, då må detta ock fasthållas, äfven om det icke expressis verbis blifvit utsagdt. Och mer än ett skäl synes oss tala för det berättigade i den äldre dogmatiska uppfattningen i denna punkt.

Bland dessa skäl kunna vi ej tillmäta någon egentlig betydelse åt det af den äldre dogmatiken anförda och i nyare tiden äfven af Thomasius upptagna: »Quorum hominum Christus est mediator, illorum est deprecator», d. v. s. då Gud försonat hela mänskligheten, så måste ock hans förbön, som

1) Utom de antydningar, som finnas i vår svenska psalmbok, må erinras om Rambachs psalm: »Grosser Mittler, der zur Rechten seines grossen Vaters sitzt». Der heter det bland annat:

Die Verdienste deiner Leiden
Stellest du dem Vater dar,
Und vertrittst vor ihm mit Freuden
Deine theur erlöste Schaar,
Dass er wolle Kraft und Leben
Deinem Volk auf Erden geben,
Und die Seelen zu dir ziehn,
Die noch deine Freundschaft fliehn.

Digitized by Google

afser försoningens tillämpning sträcka sig till hela mänskligheten. Att Kristus är verksam för frälsningens tillämpning på hela mänskligheten, lider ju intet tvifvel: detta är direkt skriftlära, likasom det ju ock följer af frälsningsrådslutets universalitet; men af detta förhållande följer icke omedelbart att han för alla är verksam på det sättet, att han genom förbön utverkar frälsningstillämpningen. Men just sådana utsagor, som tala om Kristi öfverstepresterliga förbön tyda endels på ett ganska bestämdt sätt derpå, att förbönen sträcker sig till hela menniskoslägtet. Hvad först utbedjandet af den hel. ande angår, så afser denna välsignelse tydligen mänskligheten i sin helhet: anden skulle ju icke blott vara en hjelp och tröst för Jesu lärjungar; han skulle ock genom straffande öfverbevisning verka på verlden för att göra äfven dem till Jesu lärjungar, som ännu icke blifvit det (Joh. 16, 8 f.). Och om andens utgjutande sålunda var något, som till förmån för alla menniskor genom förbönen utverkades, så ligger det åtminstone nära att antaga, att den upphöjde Kristus alltjemt bär hela den frälsningsbehöfvande och för frälsningen bestämda verlden på sitt förebedjande frälsarehjerta. Den förbön, Jesus enligt Joh. 17 fäller för sina lärjungar, utvidgas ock v. 20 f. till dem, som i framtiden skola blifva hans lärjungar. Visserligen afser denna förbön de blifvande lärjungarne i närmaste hand så vidt de betraktas såsom lärjungar, men vi hafva ingen anledning att förneka, att förbönen äfven afser deras förande till lärjungaskapet; och denna förbön innesluter för öfrigt i sig såsom en, med den utbedda enheten mellan Jesu lärjungar afsedd, följd just det, att verlden må komma till tro (v. 21). Och om vi med skäl kunna anse den nu ifrågavarande förbönen såsom typisk för den förbön, som af den upphöjde frälsaren öfvas, så hafva vi äfven häri en antydan, att den sistnämda icke kan vara inskränkt allenast till dem, som faktiskt äro Jesu lärjungar. Hvad som synes oss starkast tala för universaliteten af Kristi öfverstepresterliga förbön, är den nära förbindelse, i hvilken denna förbön i de nytestamentliga utsagor, som derom handla, särskildt i Ebr.brefvets utsagor ställes till det genom Herrens offer utförda försoningsverket. Förbönen sluter sig alltjemt, såsom vi hafva sett, till den utförda försoningen och afser dess tillämpning;

Digitized by Google

om nu försoningen gäller alla menniskor, då kunna vi icke tänka oss annat än att den förbön, som dertill omedelbart ansluter sig, också måste gälla alla menniskor. Det vore, för att hålla oss till ett enda ställe, en, såvidt vi förstå, mycket godtycklig exeges att t. ex. i Ebr. 9 kap., der syndens utplånande genom offer och borttagandet af mångas synder sättes i omedelbar förbindelse med det Kristi ingående i helgedomen, som afser, att han nu skall framställa sig i Guds åsyn oss till godo, låta de förstnämda utsagorna referera sig till hela menskligheten, men hänföra den sistnämda allenast till de troende. Vi tro derföre, att man alls icke, såsom t. ex. Kübel synes förmena, gör sig skyldig till ett obibliskt dogmatiserande, då man fasthåller, att den upphöjde Kristi öfverstepresterliga förbön, om ock i olika grader och olika afseenden, gäller hela den mensklighet han frälsat.

Angående det *sätt*, på hvilket Kristus utför sin öfverstepresterliga förbön, framhåller den äldre lutherska dogmatiken, att förbönen icke är att fatta såsom »nude interpretativa per ostensa merita» samt att den är »non tantum realis, sed et vocalis et oralis». Till ett detaljeradt ingående på denna fråga gifver oss skriften ingen anledning, och för visso har Calvin rätt, när han, såsom det synes för att karrikera den lutherska uppfattningen af intercessio Christi, säger, att denna intercessio ej är att tänka så, att Kristus står der »supplex, flexis genibus, manibus expansis». Det som den äldre lutherska dogmatiken med ofvannämda bestämningar egentligen synes hafva åsyftat har dock utan tvifvel sin riktighet. Man ville nämligen betona, att den öfverstepresterliga förbönen ej blott var ett bildligt uttryck för ett förhållande, som inträdt i och med försoningen, utan att det vid intercessio Christi är fråga om en verklig förbön, om verkliga, från försoningsverket skilda handlingar af den upphöjde Kristus till förmån för den försonade menskligheten. Och att de ofvan anförda, om denna förbön handlande bibelställen så framställa saken behöfver icke särskildt bevisas.

Denna uppfattning blifver emellertid på ett mycket bestämdt sätt bestridd af den reformerta kyrkan. Det är icke nog att man inom denna kyrka ej kan anse den öfverste-

Digitized by Google

presterliga förbönen hafva betydelse för andra än de utvalda. Man har ock ständigt visat sig ovillig att gifva ett rent och odeladt erkännande åt Kristi intercessio sacerdotalis såsom ett verkligt handlande. Zwingli säger: »Intercedit Christus pro nobis, quia est redemtionis nostræ pretium». Och Calvin förklarar Rom. 8, 34 så, att Kristi död och uppståndelse »sunt *vice* æternæ intercessionis et vivæ orationis efficaciam habent». Med rikliga citat från calvinistiska författare har ock Schneckenburger i sitt arbete »Zur kirchlichen Christologie» uppvisat, att intercessio Christi på konseqvent calvinistisk ståndpunkt reducerar sig till »die ewige Selbstdarstellung des λογος vor dem Anschaum Gottes» och att, för så vidt det är fråga om verkliga akter, Kristi öfverstepresterliga förbön egentligen blott är den form, under hvilken menniskan såsom troende förvissar sig om förblifvandet i nåden, äfven då hon ånyo syndar, ett förblifvande, som i och för sig hör till trons natur och väsen. Kristi intercession är, med andra ord, ingenting annat än en *föreställning hos oss*, genom hvilken vi, såsom i tron införlifvade med Kristus, för oss utveckla konseqvenserna af denna förbindelse med honom. Och likasom Kristi förbön för den troende sålunda enligt reformert doktrin förlorar karaktären af verklig objektiv förbön, så erkänner man icke ens, att troslifvets början förmedlas genom någon förbön å Kristi sida. Man erkänner visserligen, att den upphöjde Kristus är verksam för frälsningens tillämpning på menniskorna, äfven så att menniskan kallas och pånyttfödes; men för detta ändamål öfvar Herren allenast genom anden en verksamhet direkt på menniskan, icke någon förmedlande verksamhet hos Fadren, menniskorna till godo; det är, med andra ord, allenast såsom konung i sitt rike Herren här verkar, icke såsom öfversteprest. Hela detta undanskjutande af Kristi öfverstepresterliga förbön står i sammanhang med den reformerta läran om frälsningsrådslutet. I öfverensstämmelse med denna utverkas, strängt taget, icke frälsningen genom det, som Kristus under sin verksamhet på jorden led och gjorde. Kristi försoningsverk är enligt konseqvent kalvinistisk åskådning icke något, hvarigenom Kristus öfver mensklighetens återförvärfvar Guds välbehag; det är egentligen allenast en uppenbarelse af och en underpant på den kärlek, som ligger i den eviga utkorelsen. Och så blifver

Digitized by Google

icke heller frälsningens tillämpning något som framgår såsom en frukt af en Kristi medlande förbön; en sådan är icke behöflig och ett antagande af densamma såsom en verklig och verksam bön skulle rubba hela den reformerta utgångspunkten.

Äfven der man icke har denna utgångspunkt, kan man dock så bestämma begreppet af Kristi öfverstepresterliga förbön, att man icke gifver fullt erkännande åt de bibliska utsagorna om denna bön såsom en verklig akt eller verkliga handlingar af den upphöjde Kristus. Martensens ord: »At Kristus fremtræder for os hos Faderen, vil sige, at han som Midleren og Forsoneren *evigt* fremstiller Menneskeslægten for Faderen, som en for Faderen velbehagelig Slægt, der kan være Gjenstand for hans Kjærlighed» kunna fattas och hafva blifvit fattade så, att de utesluta ett i tiden fallande bedjande, ett verkligt inskridande af Herren till vår förmån. Att en sådan uppfattning, utom det att den utgår från en alltför fri exeges af hithörande ställen, icke framgår af någon dogmatisk nödvändighet synes oss särskildt Frank hafva framhållit i några reflexioner, som här må meddelas: »Om Kristus i förnedringens tillstånd genom personligt framträdande inför sin Fader har utfört återlösningsverket, hvarför skulle han icke i personlig vexelverkan, naturligtvis i öfverensstämmelse med sin personlighets absoluta karaktär, bringa resultatet af den utförda försoningen till gällande kraft för den Guds församling, hvilken han har att frambringa? Ty just det är vår tro, att Gud, utan förfång för sin absoluthet, genomlefver en historia med sin verld och sin menskliglıet, likasom hon med honom, att han för sin del ingår på hennes utvecklingsprocess och att hvarje särskild akt af hennes framåtskridande äfven är en verklig akt af den upphöjde frälsningsmedlaren, hvilken dermed på hvarje punkt af församlingens historiska tillblifvande realiserar frukten af sitt försöningsverk. Om den troende kristne vid sina frestelser, vid sitt sträfvande efter fullkomligheten tröstar sig dermed, att han har en försvarare hos Fadren, som är rättfärdig, en förespråkare på Guds högra sida, som afvänder den fördömande domen på grund af det för syndare utgjutna blodet, så skulle det anstå dogmatiken illa, att af dessa massiva realiteter abstrahera fram färglösa tankar;

Digitized by Google

hon har fastmera att upptaga realiteterna såsom sådana och infoga dem i det troende vetandets sammanhang.»

I dessa Franks ord antydes ett moment i fråga om sättet för Kristi öfverstepresterliga förbön, som särskildt förtjenar beaktas. Vi mena det, att denna förbön icke blott afser menniskorna i allmänhet och deras frälsning öfver hufvud taget, utan äfven sträcker sig till de enskilda och deras särskilda behof. Detta är visserligen icke i skriften direkt uttaladt; men lika visst som den upphöjde Herrens verksamhet *på* menniskorna för frälsningens tillämpning riktar sig på hvarje enskild menniska och följer henne i hela hennes utveckling, lika visst hafva vi anledning att antaga, det den frälsningstillämpande verksamhet, som *för menniskornas räkning* öfvas inför den himmelske Fadren, sträcker sig till den särskilde individen och hans förhållanden. Det är ock, såsom Dorner anmärker, för den, som vill blifva personligt förvissad om sin försoning och delaktig af den gudomliga friden, ett behof att veta, att den ställföreträdande kärlekens tankar och Kristi verksamma förbön afse honom icke blott in abstracto, för så vidt de äro riktade på menskligheten såsom en enhet, utan gälla äfven just honom och hans konkreta förhållanden. Om en sådan till den enskilde och det enskilda sig sträckande verksamhet hafva vi naturligtvis svårt att göra oss en klar föreställning; men denna svårighet är ingen annan än den som i allmänhet uppstår, då det gäller att tänka sig Guds omvårdnad om verlden i det enskilda, något som vi dock måste fasthålla såväl på grund af skriftens framställningar i allmänhet som särskildt på grund af det skriftenliga gudsbegreppet.

I fråga om den *tid*, under hvilken den upphöjde Herren skall öfva sin öfverstepresterliga förbön, säger Quenstedt: »Non terminabitur illa intercessio consummatione seculi, sed *in omnem æternitatem durabit*». Någon hos den äldre dogmatiken allmänt antagen uppfattning synes detta icke hafva varit; Hollazius talar, så vidt vi kunnat finna, intet derom. Och Luther gifver en bestämd antydan om en annan uppfattning, då han säger: »Kristus är öfverstepräst från den dag, då han blef Kristus och började offra sin lekamen, och sådant offer frambär han ännu för Fadren och är derigenom vår förebedjare utan uppehåll *bis zum Ende der Welt*». Så-

Digitized by Google

som bibelstöd för sin mening anför Quenstedt förnämligast de utsagor i Ebreerbrefvet, som tala om att Kristus är en evig öfverstepräst och alltid skall vara verksam såsom förebedjare (5, 26; 7, 17; 7, 25). Alla dessa och liknande utsagor afse dock närmast, att gent emot den ständiga vexlingen i det gamla testamentets prestadöme framhålla det perpetuella och varaktiga i Kristi prestadöme; han har i olikhet med alla det gamla testamentets präster ett *ἱερωσυνη ἀπαραβατος* (7, 24), ett prestadöme, som icke skall aflösas af ett annat och bättre. Att häri äfven ligger att Kristi prestadöme i den meningen skall vara evigt, att han i all evighet är den, genom hvilken förbindelsen mellan Gud och menniskan äger rum, må gerna medgifvas, men deraf följer icke, att äfven hans förbön skall i ordets egentliga mening vara evig. Något direkt bibelstöd för en sådan uppfattning finnes icke, och uppfattningen visar sig vara ohållbar, om vi tänka på betydelsen af denna förbön. Den hör till den verksamhet, som frälsaren öfvar för frälsningens tillämpning på menskligheten. Men denna verksamhet skall en gång nå sitt mål; när Herren lagt alla sina fiender under sina fötter och riket är öfverlemnadt åt Gud och Fadren (1 Kor. 15, 24. 25), skola alla de vara frälsta, hvilka kunna blifva det, och någon verksamhet för att i egentlig mening tillämpa frälsningen kan då icke längre komma i fråga. Att under sådana förhållanden tänka sig en fortsatt förbön synes oss omöjligt. Vi finna detta särskildt, om vi fråga oss, hvad denna i all evighet fortsatta förbön skulle åsyfta. Icke kan den åsyfta att ännu ytterligare söka beveka de obotfärdiga till omvändelse; det vore att antaga en evigt fortsatt kallande nådeverksamhet å Guds sida, något som i och för sig är otänkbart och dessutom strider mot skriftens lära om ett bestämdt slut på verldsutvecklingen. Quenstedt antager icke heller något sådant, utan låter Kristi eviga förbön gälla allenast »electis in vitam æternam translatis». Men då frågas åter: hvarför skulle de evigt saliga behöfva en sådan förbön? Quenstedt svarar, att de behöfva den icke derföre, att de skulle kunna falla i synd; den eviga förbönen för dem afser blott »ut in gloria conserventur». Men för den, som ej kan falla i synd, är ju en bön om bevarande utan ändamål. Det dogmatiska intresse, som drifvit till antagandet af en

Digitized by Google

evig Kristi öfverstepresterlig förbön, torde hafva varit angelägenheten att så bestämma saken, att icke Kristus skulle förlora sin karaktär af medlare, d. v. s. af den, genom hvilken den frälsta mensklighetén i all evighet njuter sin gemenskap med Gud. Men lika litet som detta förutsätter, att han i evighet skall upprepa det för frälsningens grundläggning en gång skedda försoningsverket, lika litet behöfver det förutsätta, att den till frälsningstillämpningen hörande förbönen evigt skall fortsättas. Han blifver icke desto mindre den evige medlaren, det Lam, som inför Guds tron evigt vårdar de sina och leder dem till lefvande vattenkällor (Uppb. 7, 17).

Läran om Kristi öfverstepresterliga förbön förlorar, såsom vi hafva sett, nästan all verklig betydelse inom den reformerta kyrkan. Och inom den romerska kyrkan blifver samma lära väsentligen undanträngd genom läran om de heligas förböner; vår gudomlige öfverstepräst erhåller knappast utrymme hvarken inför Fadrens tron eller i menniskornas hjertan till följe af den stora hop af skapade medlare, som på båda ställena tränga sig fram. Det är den lutherska kyrkan som låter den bibliska läran om Kristi öfverstepresterliga förbön komma till sin rätt. Men den betydelsefulla ställning, som denna förbön intager inom frälsningsekonomien, blifver dock icke alltid inom den lutherska kyrkan vederbörligen beaktad. Både dogmatiken och den praktiska doktrinen fela icke så sällan i detta stycke. Ett trognare beaktande och ett rikare framhållande af denna i allas vårt lif ingripande verklighet: *den upphöjde frälsaren beder alltid för oss*, skulle otvifvelaktigt göra en helsosam insats i utvecklingen af vårt kyrkliga och kristliga lif.

MARTIN JOHANSSON.

Digitized by Google

Några frågor rörande kristendomens grundläggning i Sverige.

Undersökning

af

J. KREÜGER.

I.

Hvilken väg tog sannolikt Ansgarius på hvardera af sina resor till Sverige?

Då kejsar Ludvig den fromme i Augusti år 829 befann sig på riksdagen i Worms, infunno sig hos honom sändebud från Sveakonungen Björn, hufvudsakligen i ändamål att ordna några handelsförhållanden. Huru kunde Sverige hafva sådana med det frankiska riket den tiden? Svea välde, hvarunder sannolikt redan då hörde götarne,[1]) innefattade ej vestra kusten af n. v. Sverige; ty, så långt några säkra underrättelser sträcka sig tillbaka, innehade Danmark Skåne med dess båda utskjutande armar Halland och Blekinge;[2]) och Norge sträckte sig ända till öfra utloppet af Göta elf, det som kröker norr om Hisingen. Södra armen af elfven tillhörde Sverige, som dervid hade en mycket besökt handelsplats, Ljodhus eller Lödese, hvarifrån handel synnerligen drefs på Dorstad eller Utrecht i frisernes, af frankerne nyligen underkufvade, land. Men svearne hade också en handelsstad (portus), tillika Sveakonungens residens, som, ehuru dess synnerligen för skydd mot Esters plundringar afsedda läge ej syntes vara så fördelaktigt för handel, dock idkade en betydlig sådan. Det var Birka.

1) Om svears och götars s. k. stamförvandtskap har varit mycken tvist. Antingen båda folken äro af samma stam d. v. s. utgått det ena från det andra, eller icke, otvifvelaktigt är, att de i en aflägsen forntid utgjort i politiskt hänseende åtskilda enheter. Af utländske författare, Procopius och Jornandes, framgår, att götarne ännu i sjette århundradet vore sjelfständige.

2) »Hallandia et Blekingia ab integritate Scaniæ ceu rami duplices ex unius arboris stirpe promeantes» säger Saxo.

Digitized by Google

Jemte ofvannämnda handelsaffärer uppgifvas sändebuden också hafva haft i uppdrag att hos kejsaren begära lärare för undervisning i kristendomen, hvaraf redan i Svea land någon kännedom erhållits dels af krigsfångar, dels vid handelsresor till Dorstad. Antingen ett sådant uppdrag blifvit gifvet, eller kejsaren väckte fråga om missionärers afsändande till Sverige, otvifvelaktigt är, att saken kom på tal. Till att åtaga sig detta missionsvärf kallades en ung munk från Corvey kloster vid namn Ansgarius. Han var förut försökt i sådant värf och just hos ett närbeslägtadt folk, det danska, hvarigenom han blifvit förtrogen med det nordiska språket. Han hade nämligen en längre tid uppehållit sig hos den danske, eller rättare jutske, konungen Harald (Klack), som jemte gemål och ett stort följe några år förut blifvit döpt i Aachen och återvändt såsom kejsarens förläningstagare öfver den del af Frisland, som sträckte sig längs Jutlands sydvestliga kust. Hos honom hade Ansgarius jemte en munk från samma kloster Autbert verkat, till dess Harald blef fördrifven från sitt egentliga land och tog sin tillflykt till länet, då Ansgarius återvände (Annal. Bert.).

På sin resa till Sverige fick Ansgarius till följeslagare två andre munkar, äfven från Corvey, Witmar och Gislemar. Jemte sändebuden begåfvo sig Ansgarius och hans följeslagare åstad i September 829. Låtom oss höra, hvad Rimbertus berättar om denna resa, i sin vita Ansgarii. Rimbertus, som var Ansgarii trogne vän och medhjelpare, sedan denne blifvit biskop i Bremen, hade hört berättelsen af Ansgarius sjelf och Witmar. Rimbertus yttrar om resan till Sverige:

Nobis hoc tantum narrasse sufficiat, quod dum in medio fere essent itinere, in piratas offenderunt. Et, cum negotiatores,[1]) qui cum iis ibant, se viriliter defenderint et primo quidem victoriam ceperint, in secundo ab iisdem piratis devicti ac superati sunt, ita ut naves et omnia, quæ habebant, iis tulerint, et ipsi vix pedibus ad terram fugientes evaserint. Ibi itaque et munera regis, quæ illuc deferre debuerant, et omnia, quæ habuerant, perdiderunt, excepto parvo, quod forte prosilientes e navi secum auferre et asportare poterant.

1) Ordet negotiatores betecknar på medeltidens latin både köpman och sändebud. Se Du Cange, lexikon.

Digitized by Google

Hoc itaque facto, cum quidam reverti, quidam in antea ire disponerent, servus Dei, accepto itinere, nulla ratione flecti potuit, quin, potius in Dei ponens arbitrio, quid illi contingeret, nequaquam redire disposuit, antequam nutu Dei dignosceret, utrum in illis partibus licentia prædicandi fieri possit. Cum gravi itaque difficultate pedibus hic per longissimam viam et, ubi congruebat, per *interjacentia maria* navigio transeuntes, tandem ad portum regni ipsorum, qui Byrca dicitur, pervenerunt, ubi benigne a rege, qui Bern dicitur, suscepti &c.

Munken Gualdo, hvilken om Ansgarius författat ett vidlyftigt skaldestycke i 108 kap., tillegnadt ärkebiskop Albert, som dog 1072, yttrar sig om Ansgarii första resa, efter att hafva beskrifvit sjöröfveriet, sålunda:

Prærepto pelagi procursu, calle pedestri
Explicuere viam per dura, per aspera longam,
Inter fusa locis nauto conducta biremis
Aequora transmisit; tandem se Birca recepit.

Huru är nu Rimberti berättelse, jemförd med Gualdos, att förstå?

För att få ett tydligt begrepp om Ansgarii resa, är det aldra först nödigt att bestämma ändpunkterna för densamma. Utgångspunkten var det vid Rhen belägna Worms, der kejsaren befann sig, då de svenske sändebuden träffade honom. Hit kallades Ansgarius från Corvey, der han uppehöll sig efter återkomsten från sitt besök hos konung Harald på Jutland.

Resans mål var Birka. Men hvar låg Birka? Härom hafva meningarna varit mycket delade. I äldre tider tog man för alldeles gifvet, att dermed afsetts en stad på ön Björkö i Mälaren, belägen nära Svartsjölandet. Messenius omtalar, att hvarje barn i trakten hade sig bekant, hvar Birka varit beläget på Björkön. Hadorph yttrar i företalet till Björkörätten (som för öfrigt var en stadslag för Stockholm), att »der (på Björkö) synes ock ännu så många vissa kännemärken till samma stad, att hvem, som härom annorlunda vill döma, han vet intet, hvad han säger, intill dess han till orten kommer och med ögonen får sjelfva sanningen beskåda». Sjöborg (Samlingar för nord. fornälskare, 3 b.) sluter sig till samma mening. Sedermera har

Digitized by Google

man velat förlägga Birka än till Kalmar än till Sigtuna. Det förra är så påtagligen orätt, att det vederlägges endast genom den omständighet, att Birka var Sveakonungens hufvudstad, hvilket omöjligt kan tillämpas på Kalmar.

Ej heller kan Birka hänföras till Sigtuna. Väl yttrar Adam af Bremen »A Sconia Danorum per mare proficiscens quinto die ad Sictonam vel Bircam venit, juxta enim sunt», hvaraf man velat draga den slutsats, att Sigtuna varit borgen och Birka hamnen till samma stad. Men Adams uttryck innebär ej annat än, att båda orterna voro belägna så nära hvarandra, att afståndet var obetydligt. Af ett annat uttryck af Adam af Bremen finner man tydligen, att Birka och Sigtuna voro skilda orter. Han yttrar nämligen: »Si per terram a Scania proficisceris, cursu per Scaranem, Telgos et Bircam completo, pervenies Sictonam». För att komma från Skåne till Sigtuna reser man således genom Skara, Telge och Birka. Ett ytterligare bevis, att Birka ej är detsamma som Sigtuna, är det, att enligt Adams berättelse, biskop Adalvard den yngre, som lefde i medlet af 11:te seklet, då han besökte Birka för att uppsöka Unnis [1]) graf, ej kunde finna densamma i den redan då förstörda staden, hvilket ej träffar in på Sigtuna, som äunu den tiden var i blomstring.

På grund af hvad nu blifvit anfördt, har man så mycket mindre skäl att frångå det gamla antagandet, att Birka legat på Björkö, som d:r Stolpes gräfningar gifva ett kraftigt stöd åt denna mening.

Vi kunna således antaga, att Björkön var målet för Ansgarii resa. Birka omtalas i Rimberti biografi såsom portus regni d. v. s. rikets förnämsta köpstad. Belägenheten var vald *dels*, såsom redan är antydt, med afseende derpå, att stället låg i skydd, *dels* med hänsyn dertill, att den kringliggande bygden kring Mälaren, var Svea-folkets ursprungliga stambygd. Namnet härleder sig af Birk, som betyder handel.

---

1) Unni var biskop i Bremen, utsedd dertill af Henrik I. Han företog en missionsresa till Birka och dog der i sept. 936. Hans kropp begrofs der; hufvudet fördes till Bremen.

Digitized by Google

Undersöka vi nu *närmaste* målet för resan från afgångsorten, så finna vi af Adam af Bremen [1]) bekräftad Rimberti i vita Ansgarii kap. IX meddelade uppgift, att de resande på vägen besökte konung Harald, som nu, fördrifven från sitt konungadöme, uppehöll sig i det frisiska län på Slesvigs eller Sydjutlands kust, som kejsaren gifvit honom. (Se ofvan). De resande hade sålunda från Worms färdats samma väg, som Ansgarius och Autbert togo, då de följde konung Harald och hans sällskap, nämligen Rhenfloden utför till Dorstad, n. v. Utrecht. Ifrån Dorstad hade de resande troligen följt kusten, ända till dess de kommo till Haralds frisiska län.

Sedan Ansgarius skilt sig från Gislemar, som qvarstannade hos Harald, fortsatte han jemte Witmar och sändebuden resan till Sverige. Resan borde då hafva gått förbi Skagen och vidare öfver Kattegat och genom Öresund längs Skåne, Blekinge och svenska kusten, till dess man kommit in i skärgården och slutligen i Mälaren. Men, då de resande hunnit ungefär (fere) halfvägs, blefvo de öfverfallne af sjöröfvare, som togo ifrån dem nästan allt hvad de medförde; hvarefter de begåfvo sig i land och undkommo med möda. Derpå färdades de till fots och, då det så passade sig, på båt öfver »interjacentia maria».

Att det af Rimbertus och Gualdo beskrifna sjöröfveriet tilldrog sig någonstädes på den skandinaviska halföns kust, är uppenbart, då man tager i betraktande sättet, hvarpå den återstående resan fullbordades, nämligen ömsom till fots, ömsom till sjös. Men på hvilken punkt af den skandinaviska kusten kan sagda händelse hafva inträffat? Den inträffade på ungefär halfva resan. Men hvar halfva resan skall anses tillryggalagd, beror derpå, huruvida afresan från Ha-

---

1) Adam af Bremen yttrar sig härom sålunda: Assumtis secum fratribus Gislemaro et Withemaro, gaudens pervenit in Daniam, ubi relinquens Gislemarum Haraldo ipse cum Withmaro in Sveoniam transfretavit. Adam af Bremen I, 1 b.

Harald var far till danska drottningen Thyra, Gorm den gamles gemål (Jörgensen, Den Nord. kirkes grundlæggelse s. 184). Thyra var kristen och moder till Harald Blåtand, Danmarks förste kristne konung och den, under hvilken kristendomen blef allmänt antagen i landet i medlet af 10:de seklet.

Digitized by Google

rald Klack skall räknas såsom en ny resa eller icke. I förra fallet blir stället för resans hälft midtpunkten mellan sydvestra Jutland och Birka, i det senare midtpunkten mellan Worms och sistnämnde stad. Stället för resans hälft beror emellertid ej endast på nämnda omständighet. Det beror derpå, om man med uttrycket halfva resan skall afse den väg, som de resande verkligen togo, eller den, som de bort taga, i fall ej röfveriet inträffat.

Skulle resans början räknats från Worms, så hade olyckan ej kunnat inträffa på Skandinaviens kust. Man synes således böra antaga, att Rimbertus, då han talar om halfva resan, räknar denna från afresan från konung Harald. Hvad åter angår den andra frågan eller den, om man må antaga, att Rimbertus afsett hälften af den verkliga resan eller den, som egentligen bort företagas genom Öresund och längs Sveriges Östersjökust, så synes detta senare så mycket mindre kunna hafva varit fallet, som det väl är sant, att sändebuden hade sig bekant vägens längd rundt om Skåne, men längden af denna väg ej var känd af Ansgarius, och det är sannolikt, att han yttrade sig för Rimbertus enligt egen erfarenhet. Om vi således antaga, att med resan menades den verkligen företagna resan mellan sydvestra Jutland och Birka, synes landningen hafva skett någonstädes på halländska eller bohuslänska kusten. Sedermera vandrade de resande i ödemarkerna den mycket långa vägen och färdades, då det så bar till, i båt öfver mellanliggande stora sjöar eller såsom Rimbertus poetiskt uttrycker sig »interjacentia maria». Hvilka sjöar kunde detta vara annat än Venern, Vettern och antingen Hjelmaren eller Södermanlands vattendrag, till dess de resande kommo till Mälaren?

En annan väg hade ock kunnat tagas, den af Adam af Bremen beskrifna söder om sjöarne Venern och Vettern och vidare genom Östergötland och Södermanland förbi Telge. Men denna väg var troligen ej upptagen på Ansgarii tid. Att den ej togs, framgår tydligen af Rimberti berättelse om interjacentia maria, som öfverforos.

Ansgarius stannade två vintrar i Sverige. Sedan han återkommit, blef han biskop i Hamburg och fick såsom sådan nordens omvändelseverk, Danmarks och Sveriges jemte Vendens, sig anförtrodt, dock ej ensam, hvilket synes af

Digitized by Google

den påfliga bullan. Han måste dela denna verksamhet med Ebo,[1]) ärkebiskop i Rheims, som några år tillförene visat sig verksam för jutarnes omvändelse. Då emellertid Ebo kom i onåd hos kejsaren, blef Gautbert, biskop i Osnabrüch, satt i hans ställe. Emellan honom och Ansgarius delades det nordiska missionsverket, så att Ansgarius fick det danska, *Gautbert det svenska.* Gautbert besökte också Sverige tillsammans med Nidhart; men i anseende till hänsynslöst tillvägagående blef Nidhart ihjälslagen och Gautbert fördrifven. Sedan Hamburg blifvit förstördt af danske konungen Hårik och Ansgarius blifvit förflyttad till Bremen, hvarmed det hamburgska episkopatet snart sammanslogs, förblef hans officiella förhållande till den nordiska missionen länge oförändradt, d. v. s. deladt med Gautbert på ofvannämnda sätt. Ansgarius företog nu, efter öfverenskommelse med denne sistnämnde och i sällskap med hans frände Erimbert, efter flera års förlopp, en ny resa till Sverige.[2])

Härom skrifver Rimbertus följande:

Hoc itaque ratum inter se decernentes (Sedan Ansgarius och Gautbert kommit öfverens, att Ansgarius skulle begifva sig till Sverige) coram præsentia clementissimi regis Ludovici venerunt causamque hujus modi ei retulerunt atque, ut ejus licentia ita fieri permitteretur, exorabant. Qui sciscitans, utrum ipsi in hac voluntate concordes fuissent, responsum a venerabili Gautberto pontifice tale accepit: In Dei inquit servitio semper concordes et fuimus et sumus.

Igitur devotissimus pater noster ad hoc iter præparare se cæpit et, ut quantocius hoc expleret, ferventiori incitabatur spiritu. Si quidem et hoc cælitus sibi injunctum credebat. (XXII, 6 och följ.).

Profectionem itaque hanc suscepturus jam dicti regis Orici (i Danmark) missum pariter et signum habuit secum, qui regi Sveonum nomine Oleph partis suæ mandatum tale intimari jussit, servum Dei, qui ex parte regis Ludovici missus fines

---

1) Om påfven Gregorius IV:s bulla, som innehåller Ansgarii förordnande, se längre fram.

2) Det var först i aldra sista tiden af sin lefnad, som Ansgarius fick hela nordens, äfven Sveriges, mission sig anförtrodd. Men härom mera längre fram.

Digitized by Google

regni ejus peteret, sibi per omnia cognitum esse ac se in vita sua nunquam tam bonum vidisse hominem.

Susceptum itaque iter, viginti ferme diebus navigio transactis, pervenit ad Bircam, ubi invenit regem et multitudinem populi nimio errore confusum (XXIII, I och följ.).

Sic, per Domini gratiam rite omnibus peractis, Dominus episcopus ad sua reversus est (XXV, 4).

Sedan sålunda Ansgarius, då biskop i Hamburg—Bremen, kommit öfverens med Gautbert, att Ansgarius skulle företaga en ny resa till Sverige, och konungen, som var kejsar Ludvig den frommes son Ludvig, gifvit Ansgarius bemyndigande till denna resa, begaf han sig åstad jemte Gautberts systerson Heribert. Utgångspunkten för resan var sannolikt Bremen. Derifrån begaf sig Ansgarius till konung Orik i Danmark. Hvem kunde denne Orik vara? Tydligen ofvannämnde Hårik eller Erik, han som besegrade Harald. [1]) Då de danske konungarne nu bodde på Seeland, så är det otvifvelaktigt, att Ansgarius, som färdades »navigio», följde svenska Östersjökusten och sålunda kom till Birka. Den uppgifna tid, resan upptog, öfverensstämmer ock härmed. Denna resa synes hafva inträffat år 854, således rätt lång tid efter den första. (Jemf. *Reuterdahl* I, 212).

II.

Den bremiska kyrkans förhållande till den svenska missionen.

Jag har ofvan antydt, huru den bremiska kyrkans befattning med den svenska missionen i Ansgarii tid i ej ringa grad var inskränkt. En ytterligare sådan inskränkning tillkom, i det den bremiska kyrkan och dymedelst *hela* det nordiska missionsverket underkastades ärkebiskopens i Cöln öfveruppsigt, på den grund att episkopatet Bremen före Ansgarii tid varit lydande under primatet i Cöln. Det torde

1) Efter Håriks död höljer ett mörker Danmarks historia ända till medlet af 9:de seklet. I slutet deraf omtalas konungarne Sigfrid och Halfdan, samtida med Harald Hårfager i Norge, hvilka stodo i täta underhandlingar med konung Ludvig, men sannolikt ej voro kristne. Sigfrid eller Sigurd Ormöga, så kallad för sin hvassa blick, var farfar till Gorm den gamle, Thyras man och Harald Blåtands far.

Digitized by Google

vara lämpligt att här redogöra för dessa förhållanden äfvensom för den bremiska kyrkans bemödande att få desamma förändrade.

I Gregorii IV:s bulla af 831 uppdrages åt Ansgarius hela det nordiska missionsverket. Det heter deri: »Ipsumque filium nostrum dictum Ansgarium, legatum in omnibus circumquaque gentibus Sveonum, sive Danorum nec non etiam Slavorum, vel in ceteris ubicunque illis in partibus constitutis Divina pietas ostium aperuerit, statuentes &c». Dock tillägges »una cum Ebone Remensi archiepiscopo». Så lyder uttrycket i det äkta originalbrefvet tryckt af Cæsar 1642. Ansgarii missionsverksamhet var sålunda delad med Ebo, ärkebiskop i Rheims, som några år förut utmärkt sig vid den ofvannämde Jutakonungen Haralds omvändelse. Jag har redan omtalat, huru Ebo kom i onåd hos kejsaren, och huru den nordiska missionen delades emellan Gautbert och Ansgarius, så att den svenska uppdrogs åt den förre, den danska åt den senare.

Det dröjde dock ej länge, innan Ansgarius återfick den svenska missionen och derigenom på sin hand förenade det hela. Genom en bulla af 864, kort före Ansgarii 865 inträffade död, förklarade nämligen påfven Nicolaus I, jemte det de hamburgska och bremiska episkopaten förenades, att hela det nordiska omvändelseverket skulle tillhöra biskopen i Hamburg-Bremen och att »nullus archiepiscopus Remensis ullam sibi deinceps in eadem diocesi vindicet auctoritatem».

Hvad åter angår tvisten mellan ärkebiskopen i Cöln och biskopsämbetet i Bremen hade denna redan i Ansgarii tid genom en påflig bulla af 858 blifvit afgjord till fördel för Bremen. Men år 893 utfärdades af påfven Formosus ett bref till biskop Adalgar, hvari påfven erinrar, huru Adalgars företrädare alltid varit lydande under ärkebiskopen i Cöln »sedi Coloniensi subjecti» samt befaller, att den hamburgska kyrkan »quæ ad gentium vocationem destinata fuerit» d. v. s. som hade till sin uppgift hedningars omvändelse, skulle hafva den bremiska kyrkan till hjelp (ad subsidium) men sjelf vara lydande under ärkebiskopen i Cöln »in adjutorium coloniensis archiepiscopi invitatus accedat».

Härigenom var nu de jure det bremiska episkopatets verksamhet med den nordiska missionen i allmänhet så godt

Digitized by Google

som upphäfd. Men Bremerkyrkan visste att förekomma denna påföljd, dock på ett sätt, som ingalunda förtjenar loford. Genom tre särskilda påfvebullor, hvilkas falskhet är fullkomligt bevisad, upphäfves Fortunati anordning. En af dessa bullor uppgifves vara utfärdad af Sergius III till ärkebiskop Adalgard af Bremen 907; en af Agapetus II till ärkebiskop Adaldag 948 och en af Johan XV till ärkebiskop Liavitzo 989[1]). Genom detta förfarande, hvarpå måhända den yngre svenske biskop Adalvard syftar, då han yttrar, att den bremiska kyrkan gjort sig skyldig till många synder, hade således denna kyrka åter förskaffat sig högsta ledningen af den nordiska missionen jemte uppsigt öfver de nordiska kyrkor, som bildades.

Emellertid blef den bremiska kyrkans missionsverksamhet ej blott närmast efter Ansgarii död utan allt framgent bedrifven med föga ifver. Efter Ansgarii död blef Rimbertus ärkebiskop. Det berättas, att han besökt Sverige och under vägen på hafvet stillat stormen genom sin bön. Denna berättelse är emellertid fullkomligt obestyrkt. Af klosterannalerna i Corvey finner man deremot väl, att två munkar derifrån, Herman och Meinhard, besökt Sverige 886. Efter Rimberti 888 inträffade död förekommer ej något bevis på gemenskap emellan Bremerepiskopatet och Sverige, förr än 936, då ärkebiskop Unni besökte Birka, der han afled och blef begrafven (se ofvan). Enligt Adams af Bremen uppgift skall vid denna tid i Birka regerat en konung Ring.

I slutet af tionde seklet omtalas en abbot i Gosech Helvin, som vigdes af ärkebiskop Adalbert i Bremen till biskop i Birka, men ej fann denna stad, som var förstörd, hvarför han begaf sig till den nya hufvudstaden Sigtuna, der han skall hafva vistats ett par år men afled såsom abbot i Gosech.

I medlet af elfte seklet viges dekanen i Bremen Adalvard till biskop i Sigtuna och begifver sig också dit men

---

1) Då Agapeti bulla är den mest beryktade af dessa, vill jag här anföra några uttryck derur. I 3 mom. omnämnas såsom hörande under Bremerkyrkan: illi etiam qui nunc tuo tempore, Divina protegente gratia, ad Christi conversi sunt fidem, videlicet episcopi Danorum, Norvenorum, Sveonum nec non omnium septentrionalium partium». I 4 mom. yttras: Deinceps vero nullum archiepiscoporum vel coloniensem vel alium quemlibet in vestra diocesi ullam sibi vindicare decernimus potestatem».

Digitized by Google

fördrifves derifrån efter konung Stenkils död 1066 och begifver sig till Skara, hvarifrån han kallas tillbaka af ärkebiskop Adalbert till Bremen, der han befann sig 1069.

Sedermera finnes ej annat spår till förbindelse emellan Bremen och öfre Sverige än den, att en vid namn Tadik viges af Adalbert till biskop i Sigtuna men kom ej att begifva sig dit.

Af ofvanstående finner man, att, ehuru kristendomen fördragits af hedningarne i Svealand, den dock ända till början af tolfte seklet ej der gjort några särdeles framsteg.

Men emellertid hade kristendomen vunnit insteg i en annan del af landet utan något omedelbart initiativ från det bremiska episkopatet.[1])

III.

Kristendomens första grundläggning i Vestergötland.

Det har ofvan blifvit antydt, att svear och götar af ålder utgjort särskilda politiska enheter och gjorde det ännu i sjette århundradet. Svearne hafva sedermera antingen underkufvat götarne eller på fredlig väg blifvit det herskande folket. Sannolikt har föreningen emellan båda folken försiggått, innan Ansgarius besökte Sverige. Den särskilda ställning götarne, ehuru underkufvade, intogo, föranledde emellertid, att Ansgarii mission ej berörde dem. Men, under det kristendomen efter Ansgarii andra missionsresa förde ett mycket tynande lif hos svearne, hade denna lära i slutet af tionde och början af elfte århundradet kommit att i Vestergötland vinna ett jemförelsevis ej ringa framsteg, ett förhållande som i förening med politiska tvisteämnen åter söndrade de båda folken, så att de under en lång tid åter kommo att utgöra särskilda stater med egna konungar.

Huru kom nu kristendomen till Vestergötland? Det har i senare tider blifvit framhållet såsom ett obestridligt faktum, att kristendomen kommit till Vestergötland genom norskt inflytande, sedan Olof Trygveson i Norge, för öfrigt

1) De här ofvan meddelade citat från åtskilliga påfvebref äro hemtade från A. D. Jörgensens grundliga och intressanta arbete »Den nordiske Kirkes grundlæggelse og første udvikling».

Digitized by Google

på ett mycket våldsamt sätt, på helt kort tid der infört kristendomen. Låtom oss undersöka, huru härmed förhåller sig.

Enligt hvad ofvan blifvit anfördt, var n. v. Sveriges hela vestra kustland deladt emellan Danmark och Norge. Det förra innehade Skåne och Halland. Såväl det egentliga Viken (landet emellan Lindesnäs och Svinesund) som Ranarike (Bohuslän, landet emellan Svinesund och Göta elf) tillhörde än Danmark än Norge. I slutet af Harald Blåtands regering d. v. s. i slutet af tionde seklet var Viken, i vidsträcktare mening innefattande jemväl Bohuslän, underkastadt Danmarks välde. Likasom i öfriga länder, som lydde under Haralds spira, sökte han äfven införa kristendomen i Viken. Fagerskinna, 48 kap., talar om, att Danakonungens bud kommit Öster i Viken att afstå från hedendomen. Otvifvelaktigt är, att kristendomen var införd i Viken förr än i det öfriga Norge. Den för Viken gällande Borgatingslagen hade en kyrkoförfattning, som väsentligen skilde sig från öfriga norska lagars kyrkorätt. Då nämligen dessa senare i enlighet med Olof Trygvesons stadgande öfverlemnade tillsättandet af presterne åt biskopen, så medgaf Borgatingslagen likasom den äldre danska kyrkoförfattningen församlingarna att sjelfva utse sina prester.

Till Viken, med dess urgamla handelsstäder, Skiringstad i det egentliga Viken och Konghäll i Bohuslän, gränsade Vestergötland och Dalsland. I Vestergötland låg vid Göta elfs södra utlopp Liodhus eller Lödese, hvarigenom Sverige hade förbindelse med vestern. In i landet låg Skara, som Adam af Bremen[1]) omtalar under namnet Skarane såsom götarnes största stad. Till Vestergötland spridde sig kristendomen från Viken. Adam omtalar, att redan under Erik Segersälls tid talrike danske prester begåfvo sig till Vestergötland. Ett ytterligare bevis på en dansk mission är, att biskopar i Vestergötland omtalas med danska namn, samtidigt med det att Harald Blåtand införde kristendomen i Viken, inbegripet Bohuslän. Såsom biskop i Skara vid nämda tid uppgifves nämligen af den väl underrättade[1]) Adam, en

1) Adam af Bremen förtjenar så mycket större trovärdighet, som hans berättelser hufvudsakligen afse samtida händelser, och han fått sina underrättelser om Sverige från danske konungen Sven Estridsson, som en längre tid vistats vid sin frändes, Anund Jakobs, hof.

Digitized by Google

vid namn Odingar Hvide. Namnet Hvide är påtagligen af dansk härkomst. Till Hvide-slägten hörde sedermera den store Absalon, Lunds ärkebiskop. Såsom Odingars medhjelpare omtalar Adam en yngre Odingar och Folkvard. Att kristendomen spridt sig från Viken till det närliggande Vestergötland, är så mycket större anledning att antaga, som den sedermera i Vestergötland förekommande kyrkoförfattningen, i afseende på tillsättandet af prest, fullkomligt öfverensstämmer med den ofvannämda danska, i Viken införda.

Jag har sökt visa, med hvilken ringa kraft den bremiska kyrkans missionsverksamhet bedrefs i det öfre Sverige. Då nu kristendomen utan denna kyrkas åtgörande började sprida sig i Vestergötland, begagnade sig emellertid den bremiska kyrkan af tillfället att på grund af sin verkliga eller förmenta rätt tillvälla sig öfverhögheten öfver den uppspirande Vestgötakyrkan. Den bremiska kyrkans verksamhet i detta afseende synes emellertid hafva inskränkt sig till att i ämbetet inviga biskoparne. Såväl Odingar som hans närmaste efterträdare Thurgaut, död 1030, och Gottskalk, hvilken senare dock ej kom att tillträda ämbetet, vigdes af ärkebiskopen i Bremen.

Emellertid hade händelser inträffat, som medförde en helt ny strömning i den svenska kyrkan. Jag menar det anglosachsiska inflytande, som kom från Norge. Innan jag beskrifver dessa förhållanden, vill jag emellertid kasta en blick på en mycket omtvistad sak, frågan om Olof Skötkonungs dop.

Angående prestexamen.

Genom den kongl. förordningen af den 18 April 1884 och den kongl. stadgan af samma dag hafva nya tidsenliga föreskrifter blifvit gifna angående de kunskapsprof, som inför biskop och domkapitel skola aflägga af den som vill inträda i prestämbetet. I allmänhet torde de hithörande föreskrifterna vara af den natur, att de utan svårighet och följaktligen äfven utan meningsskiljaktighet kunna uppfattas

Digitized by Google

och tillämpas. Ett par till prestexamen hörande frågor torde dock vara af den beskaffenhet, att ett försök till deras utredande ej må anses vara obehöfligt.

Den första af dessa frågor är den, huruvida den stadgade prestexamen för *alla* utgör ett nödvändigt vilkor för inträde i prestämbetet.

Så var åtminstone icke förhållandet före utfärdandet af de nya bestämmelserna. Till en början voro teologie kandidater och teologie licentiater från undergående af prestexamen befriade (K. bref den 21 Juli 1825 och K. utsl. d. 16 April 1801). Vidare var det bestämdt, att teologie adjunkter äro befriade från prestexamen (K. br. den 13 Aug. 1751), och äfven om det icke uttryckligen kan sägas vara uttaladt i K. br. d. 24 Jan. 1750, att teologie professorer äro befriade från samma examen, så torde väl detta kunna med all säkerhet dragas såsom en slutsats af adjunkternas befrielse från denna skyldighet. Derjemte hade samtliga professorerna vid rikets universitet såväl som de dervid anställde ordinarie adjunkter rätt att i stället för prest- och pastoralexamen sine præside försvara en af teologiska fakulteten godkänd teologisk afhandling jemte bifogade teser (K. br. den 21 Juli 1825). Den bestämmelsen i K. br. d. 24 Jan. 1750, att en universitetsprofessor af hvilken fakultet som helst vore fri från examen, om han »blott sökte blifva prest», var väl icke heller formligen upphäfd, om ock bestämmelsen var i det närmaste betydelselös, så länge prestexamen allena icke medgaf rätt att söka pastorat.

Frågan blifver nu, huruvida det, som sålunda intill år 1884 varit gällande lag, blifvit genom de då utfärdade föreskrifterna förändradt. Vi hafva för att erhålla svar på denna fråga endast att hålla oss till den ofvannämnda »förordningen»; den på samma gång utgifna »stadgan» är i detta afseende utan betydelse.

Nämnda förordning säger: »Den, som vill inträda i prestämbetet, skall inför biskop och domkapitel aflägga prestexamen i teologiska ämnen i enlighet med de bestämmelser, som konungen utfärdar; dock må för dem, som genom aflagda examina eller annorledes visat sig äga ett större mått af lärdom, konungen bestämma, att befrielse må äga rum från afläggande af prestexamen eller att denna examen er-

Digitized by Google

sättes af disputationsprof i teologiska ämnen inför teologisk fakultet». Förordningen antyder sålunda en utväg, på hvilken befrielse kan för vissa personer vinnas från det som enligt förordningen eljest är lag. Men frågan är, *huruvida* denna i förordningen gifna antydan afser att lemna åt konungens administrativa lagstiftningsrätt att för personer med en viss qvalifikation en gång för alla bestämma, att de må antingen helt och hållet befrias från prestexamen eller ersätta den med teologisk disputation *eller* om här endast är lemnad konungen rätt att i enstaka fall på särskild ansökan meddela befrielse från gällande lag.

I senare fallet är det uppenbart att den nya förordningen medfört högst väsentliga förändringar i den hittills gällande lagstiftningen. Der icke på särskild begäran dispens erhållits, skulle numera, under denna förutsättning, teologie kandidater och teologie licentiater, ja teologie doktorer (enär, så vidt vi känna, denna värdighet icke med nödvändighet förutsätter presterlig bärare) vara underkastade skyldigheten att inför domkapitel undergå prestexamen i teologiska ämnen. Men icke nog dermed; den som aflagt fullgoda specimina för teologisk professur, skulle för att kunna prestvigas och sålunda öfvertaga det med professuren följande prebende, nödgas låta i domkapitel examinera sig i teologiens elementer. Vi hafva ju ock en teologisk professur, hvars innehafvare ej behöfver vara prest; en sådan professor kunde, efter att i årtionden hafva varit domkapitelsmedlem och examinerat i både prest- och pastoralexamen, känna sig föranledd att söka presterlig befattning och för det ändamålet inträde i prestämbetet; detta skulle emellertid efter nu förutsatta lagtolkning icke kunna vinnas, med mindre han antingen åter satte sig på lärjungebänken i kapitlet eller sökte att genom särskild kunglig nåd derifrån varda befriad. Den rättighet ordinarie akademiske lärare i allmänhet haft att låta prestexamen ersättas af en teologisk disputation skulle naturligtvis ock hafva försvunnit.

De nu dragna oundgängliga konsequenserna af den ifrågavarande tolkningen tyda redan derpå att tolkningen ej gerna kan vara riktig. Vi skulle åtminstone aldrig våga att göra densamma, med mindre antingen förordningens ordalag i den riktningen vore så klara, att en annan tolk-

Digitized by Google

ning icke vore möjlig, eller ock de förhandlingar, som föregått den nya förordningens utfärdande, gåfve bestämdt stöd åt densamma. Vi hafva då att tillse, hvilka upplysningar, som från förordningens ordalag och historia äro att hemta med afseende på hennes tolkning.

Hvad då först angår det i förordningen begagnade uttrycket »bestämma», så kan ju detta otvifvelaktigt lika väl angifva, att en administrativ lagstiftningsrätt här blifvit konungen förbehållen, som att konungen äger i enstaka fall bevilja dispens; och mer än ett skäl talar för den först nämda uppfattningen. Redan den omständigheten, att förordningen omedelbart förut talar om *»bestämmelser*, som konungen utfärdar» och dermed afser den utom den egentliga kyrkolagen liggande stadgan för prestexamen, hvilken utkom samma dag som den nu i frågavarande till kyrkolag hörande förordningen, tyder på att det »bestämma», som begagnas i fråga om undantagen från skyldigheten att aflägga prestexamen, hänvisar dessa undantag icke till konungens dispensationsrätt utan till hans administrativa lagstiftningsrätt. Det bör ock märkas, att just de bestämmelser, som i förordningen innehållas angående undantag från skyldigheten att aflägga prestexamen, äro så affattade, att de innebålla alla de kategorier, med afseende på hvilka det vid förordningens utfärdande var gällande föreskrift, att de totalt eller ersättningsvis voro befriade från prestexamen. Detta synes oss vara ett synnerligen talande skäl för den uppfattningen att det här icke är fråga om en konungens dispensationsrätt i enskilda fall, utan om hans administrativa lagstiftningsrätt. Hade meningen varit att åt konungen förbehålla allenast en dispensationsrätt, så hade väl förordningen begagnat mera allmänna ordalag; den bestämda specifikation, som nu förekommer, synes oss icke på annat sätt kunna förklaras än så, att man velat upptaga just de kategorier, som enligt vid förordningens utfärdande gällande administrativ lagstiftning utgjorde undantag från den allmänna skyldigheten att undergå prestexamen.

Se vi åter på de förhandlingar, som föregingo utfärdandet af den nya förordningen, så finna vi till en början, att kyrkolagskomiténs förslag, som ju ligger till grund för de nu utfärdade bestämmelserna, i sjelfva kyrkolagen

Digitized by Google

uttryckligen gifver en principiel befrielse från prestexamen eller rätt att ersätta densamma med en teologisk disputation åt just sådana personer, som i den nya förordningen afses. Mot grundsatsen om en sådan principiel undantagsställning har, så vidt vi veta, ingen myndighet, som sedan behandlat frågan, haft någon saklig anmärkning att göra. När ärendet af K. M:t framlades till slutlig behandling inför kyrkomöte och riksdag, hade emellertid bestämmelserna angående prestexamen fått en annan formel gestalt, i ty att, enligt K. M:ts proposition till kyrkomötet den 3 Sept. 1883, i sjelfva kyrkolagen ansågs böra ingå allenast en allmän föreskrift om prestexamen samt »ett stadgande om rätt för konungen att i vissa fall medgifva befrielse från prestexamens undergående eller examens ersättande genom disputationsprof». Det frågas nu, hvad som menas med denna konungens »rätt». På den frågan erhålla vi det tillförlitligaste svaret genom att tillse, hvad som föranledt K. M:t att i förordningen åt konungen inrymma den ifrågavarande rätten. Enligt nämnda proposition är det en i högsta domstolen framställd anmärkning mot det der framlagda förslaget. Se vi då efter, hvad i högsta domstolen blifvit anfördt, så må vi till en början märka, att det förslag, hvaröfver högsta domstolen hade att yttra sig, icke innehöll några bestämmelser om undantag från regeln att prestexamen borde afläggas af den, som vill inträda i prestämbetet. Häremot anmärkte nu flertalet[1]) af justitieråden följande: »Bestämmelserna om prestexamen hafva hittills ansetts vara af den natur, att konungen *genom föreskrifter, meddelade i administrativ lagstiftningsväg*[2]), dels medgifvit dem, som aflagt vissa examina vid universiteten, befrielse från afläggande af prestexamen dels ock lemnat innehafvarne af vissa befattningar tillåtelse att i stället för denna examen aflägga disputationsprof i teologiska ämnen. Förslaget kan emellertid gifvas den tydning, att en sådan rätt för konungen för framtiden icke skulle komma att äga rum. Då någon tillräcklig grund till en sådan inskränkning i denna konungens rättighet icke torde vara för handen, hemställes att i förslaget måtte in-

1) Den meningsskiljaktighet, som fans bland högsta domstolens ledamöter, afsåg icke den nu ifrågavarande punkten.

2) Kurs. af oss.

Digitized by Google

tagas stadgande i syfte att förenämda rätt måtte varda bibehållen». Tydligare än här skett kan det icke uttalas att hvad h. domstolen yrkar *icke* är en dispensationsrätt i enskilda fall, utan att konungen skall hafva rätt att utfärda *allmän* lag angående undantag från prestexamen såsom obligatorisk. Och att K. M:t sjelf tänkt sig saken annorlunda, lär väl ingen vilja påstå. Då K. M. uttryckligen anknyter sig till h. domstolens anmärkning och med hänvisning till denna motiverar det moment i förordningen, som här är i fråga, lär han väl ock haft samma syfte med de tillsatta undantagsbestämmelserna som h. domstolen haft, då den yrkade desammas införande. Och om någon tvekan i detta afseende skulle kunna uppstå, så blifver denna fullständigt undanröjd, då man betraktar statsrådsprotokollet f. den 3 Sept. 1883. Af detta framgår nämligen tydligt, att chefen för justitiedepartementet, med hvilken statsrådets öfriga ledamöter instämt, velat i likhet med h. domstolen låta konungens rätt att bestämma undantagen från skyldigheten att aflägga prestexamen, utöfvas »såsom hittills varit vanligt», d. v. s. ej genom kasuel dispens utan i administrativ lagstiftningsväg.

Hvad Kongl. Maj:t med det nu ifrågavarande momentet afsett torde, efter hvad som nu meddelats, icke längre behöfva omtvistas. Vi tillägga blott, att enligt vår bestämda öfvertygelse det kyrkomöte, som lemnade sitt bifall till den ifrågavarande lagparagrafen, icke skulle hafva gjort detta, om det fattat denna paragraf så, att genom densamma alla de, som dittills varit undantagna i fråga om skyldigheten att aflägga prestexamen, nu skulle helt plötsligt beröfvas denna undantagsförmån. Vid frågans behandling i kyrkomötets plenum begärde visserligen en talare upplysning af vederbörande utskottsledamöter, huru de uppfattade just den nu ifrågavarande punkten. Men på denna begäran följde icke något yttrande hvarken af någon ledamot från kyrkolagsutskottet eller af någon annan mötets medlem. Denna allmänna tystnad kunna vi icke på annat sätt förklara, än att hvar man ansåg det följa af sig sjelf, att den nya lagen i detta stycke ej upphäfde hvad som förut varit stadgadt.

Det nu anförda torde tillräckligt bevisa *dels* att den nya förordningens undantagsbestämmelser i fråga om prest-

Digitized by Google

examen icke afse en konungens rätt att på särskild begäran bevilja personlig dispens, utan en konungens allmänna administrativa lagstiftningsrätt, *dels* och tillfölje deraf att förordningen icke åsyftat att göra någon inskränkning i dittills bestående föreskrifter angående vissa personers befrielse från prestexamen.

Under medgifvande af allt detta torde emellertid någon anse sig berättigad att påstå, att hvad som hittills i denna fråga varit stadgadt, dock upphört att vara gällande, enär konungen ännu ej begagnat sig af sin rätt att genom administrativ lagstiftning bestämma de ifrågavarande undantagen. Det har, så kunde man förmena, visserligen aldrig varit den nya förordningens afsigt att beröfva dem, som hittills varit från prestexamen befriade, denna rättighet; men så länge konungen ej utfärdat någon särskild lag i denna fråga, är dock denna rättighet dem faktiskt betagen. För en sådan uppfattning kunde särskildt synas tala att enligt ingressen till den nya förordningen alla äldre stadganden angående prestexamen blifvit upphäfda.

Äfven ett sådant antagande saknar dock giltig grund. Hvad först angår den omständigheten, att den nya förordningen i sin ingress upphäfver »hvad i öfrigt finnes stadgadt angående prestexamen» så kan man, huru dessa ord än må tolkas, omöjligen anse, att desamma afse ett upphäfvande af *alla* föregående föreskrifter angående sådana stycken, som sammanhänga med prestexamen. Om så vore förhållandet, så skulle t. ex. konseqvensen blifva den, att bestämmelserna i Kongl. brefvet den 12 Mars 1831, enligt hvilka ingen får anmäla sig till prestexamen, innan han för domkapitlet kan förete vederbörliga universitetsbetyg, ej längre vara gällande. Detta lär väl emellertid ingen på allvar vilja ifrågasätta. Och om sålunda *en* till prestexamen hörande förordning otvifvelaktigt alltjemt har gällande kraft, så se vi icke, hvarför ej förhållandet kan vara detsamma med de föreskrifter, som innehålla bestämmelser angående undantag från skyldigheten att aflägga prestexamen, och detta så mycket heldre som den nya förordningen sjelf antyder, att dylika undantagsföreskrifter böra finnas. Men den uppfattningen, att, så länge K. M:t ej genom en ny stadga upplifvat de gamla undantagslagarne, dessa upphört att vara gällande, har icke

Digitized by Google

heller något stöd i sjelfva den nya förordningens ordalydelse i öfrigt. Att orden »konungen må bestämma» icke behöfva innebära någon hänvisning till nya bestämmelser, utan väl kunna afse redan gifna sådana, må ett exempel tydliggöra. I den nya lagen angående tillsättning af presterliga tjenster möter oss — andra exempel att förtiga — genast i 1 § en bestämmelse af följande lydelse: »Hvad i afseende på ansökningstid samt ansökningshandlingar och deras inlemnande bör iakttagas, derom förordnar konungen». Nu har, såsom bekant, konungen i detta stycke ingenting förordnat hvarken samtidigt med eller efter utfärdandet af nämda lag. Men att just till följe deraf de före lagens utfärdande gällande föreskrifter angående dessa frågor äfven nu, efter det den nya lagen börjat tillämpas, hafva gällande kraft, torde få anses vara sjelfklart. Om så icke vore fallet, skulle det orimliga förhållandet inträda, att man icke hade några föreskrifter alls i afseende på ansökningstid och ansökningshandlingar till presterliga tjenster. På samma sätt ligger ock i ordalydelsen af förordningen angående prestexamen intet hinder för att de i fråga om undantagen från denna examen dittills förefintliga bestämmelserna fortfarande äga gällande kraft.

Och hvad som sålunda, huru man än ser saken, är en möjlighet blifver äfven i sjelfva verket den enda möjliga uppfattningen. Har Kongl. Maj:t vid utfärdandet af en till kyrkolag hörande författning i sjelfva författningen inrymt undantag, som skola fixeras genom bestämmelser i särskild administrativ lagstiftning, så måste dessa bestämmelser antingen redan förut vara gifna eller ock utfärdas på samma gång som den till kyrkolag hörande författningen. Nu har Kongl. Maj:t, i och med förordningens utfärdande, i den särskilda stadgan för prestexamen offentliggjort de bestämmelser, som antydas i första momentet af förordningen; några bestämmelser af den art, som andra momentet angifver, hafva deremot icke blifvit utfärdade. Och fråga vi efter orsaken till denna underlåtenhet, så kan denna tydligen icke vara någon annan än den, att K. M:t ansett de förut gällande bestämmelserna tills vidare vara, åtminstone i det väsentliga, tillfredsställande, hvilket naturligtvis förutsätter, att de ännu hafva gällande kraft. Få vi

Digitized by Google

icke anse detta vara K. M:ts uppfattning af frågan, så återstå endast tvenne alternativ: det ena, att K. M. verkligen velat afskaffa de privilegier, som förut förefunnits, det andra, att han af ett i detta fall rent oförklarligt förbiseende försummat att utfärda de ifrågavarande undantagsbestämmelserna. Det första alternativets omöjlighet är i det föregående uppvisad; en skyldig respekt för K. M:t förbjuder oss att antaga det andra.

Den anställda undersökningen har gifvit vid handen 1) att K. M:t icke kan hafva med den nya förordningen åsyftat att frånta dem, som hittills varit från prestexamen befriade, detta privilegium; 2) den fullkomliga oantagligheten af den uppfattningen, att förordningen dock faktiskt borttager det ifrågavarande privilegiet. Deraf följer då ock, att alla de, som före förordningens utfärdande voro helt eller ersättningsvis från prestexamen befriade, allt fortfarande åtnjuta denna förmån. Men deraf följer icke, att de i detta afseende ännu gällande bestämmelserna kunna anses i allo tillfredsställande. Särskildt kan, sedan pastoralexamen ej längre är obligatorisk, starkt ifrågasättas lämpligheten af den bestämmelsen, att »professores philosophiæ och af de öfre fakulteterna måge vara frie från examen, när de blott söka att blifva prester». K. M:t har dock sannolikt ansett dylika casus allt för singulära för att kräfva en ny lagstiftning.

Prestexamen skall, med de undantag, som författningarna medgifva, afläggas inför biskop och domkapitel af hvar och en som vill inträda i prestämbetet. En annan fråga är emellertid den, huruvida domkapitlets uppgift i fråga om sådan person, som söker inträde i prestämbetet, inskränker sig till att med den sökande anställa den föreskrifna prestexamen. I denna punkt torde någon meningsskiljaktighet råda. Vi hafva åtminstone hört den uppfattningen uttalas, att domkapitlets pligt och befogenhet sträcker sig allenast till pröfningen af prestkandidatens kunskaper, under det att allt annat, som hör till vilkoren för inträde i prestämbetet, öfverlemnas åt biskopens afgörande. Och då vi icke kunna dela denna uppfattning, anse vi det icke vara öfverflödigt att med några ord beröra äfven denna fråga.

Digitized by Google

Frågan sammanhänger med den om *kallelsen* till prestämbetet. På denna kallelse lade man inom den äldre protestantismen med rätta stor vigt. Vår äldsta kyrkoordning säger: »Och skall thetta först aktas, at ingen warder liden i Prestaembetet, annars än han genom ordentligit kall thertill kommen är». Denna kallelse betraktades hos oss, såsom i den lutherska kyrkan i allmänhet, såsom en nödvändig förutsättning för ordinationen, hvilken senare till sitt väsen var just en bekräftelse och stadfästelse af kallelsen. Grundsatsen om kallelsen såsom nödvändigt vilkor för inträde i prestämbetet är ock uttalad i vår nu gällande kyrkoordnings 19 kap. 1 §, och denna grundsats är icke heller genom senare författningar upphäfd. Sjelfva begreppet kallelse har dock undergått någon förändring, enär k. o. dermed åtminstone närmast afsåg kallelse till ett visst bestämdt ämbete, under det att man sedermera äfven kallat till prestämbetet i allmänhet. Rabenius sammanfattar i sin kyrkolagfarenhet, hvad han anser vara gällande lag inom vår kyrka angående den presterliga vocationen, på det sätt, att han säger, att kallelsen kan komma till stånd 1) derigenom att någon erhåller fullmakt på ämbete, som ej kan förvaltas af annan än prest, 2) derigenom att lärare vid de offentliga läroverken äro berättigade att vara prester, 3) derigenom att någon som äger jus vocandi ger den sökande ämnessvennen rätt till presterlig tjenstgöring; denna sist nämda jus vocandi innehafves af a) biskop och consistorium i stiftet; b) direktioner och chefer vid åtskilliga verk; c) sådana personer, som hafva rätt att kalla husprester. Vi vilja här icke undersöka, i hvad mån allt detta ännu kan sägas vara gällande lag. Visst är, att i de allra flesta fall kallelsen till predikoämbetet kommer till stånd på det sätt, att en sökande antages till tjenstgöring inom ett visst stift, vanligen såsom extra ordinarie, till stiftsstyrelsens förfogande ställd prestman. Men frågan blifver då den, hvilket det subjekt är, som i sådan händelse antager d. v. s. kallar. Vi svara: biskop och domkapitel, eller, hvilket strängt taget är detsamma, domkapitlet allena, enär biskopen i detta afseende väl endast är domkapitlets ordförande och domkapitlet, i händelse af biskopsledighet eller förfall för biskopen, äfven utan biskop kan fungera.

Digitized by Google

Att den nu ifrågavarande pligten och befogenheten tillkommer domkapitlen framgår tydligen af flera kongl. förordningar och stadgar. Enligt presterskapets privilegier § 19 åläggas *biskopar och konsistorierna* »att icke lätteligen och utan åtskilnad förordna prester åt hvar och en som det begär etc.» Och genom kongl. brefvet den 21 Aug. 1786 är det föreskrifvet, att *biskoparne och konsistorierna* »skola noga tillse och allvarsam hand deröfver hålla, att icke flere prester vigas än som nödtorftligen behöfves». Genom kongl. stadgan den 20 Mars 1735 är det ålagdt *biskoparne samt konsistorierna* »att noga iakttaga och efterse, det inga andra till det heliga predikoämbetets förvaltande förordnas än de, som för deras framsteg i studier och af Gud förlänte ämbetsgåfvor samt gudfruktigt lefverne äro väl bekante, jemväl ock till ett så svårt och allvarligt ämbete skickelige bepröfvade». Samma föreskrifter äro ock upprepade i k. brefvet till samtlige konsistorierna i Sverige och Finland den 19 Dec. 1748. I kongl. cirkulärbrefvet den 27 Jan. 1813 har ock K. M:t förklarat, att »*Consistorierne* hädanefter som hittills äga att, efter aflagda prof, hvar och en till prestämbetet *antaga*, som fyllt 23 år etc.» Ingen af dessa förordningar är ännu upphäfd, och af dem framgår tydligen, att icke blott biskoparne utan ock domkapitlen hafva att afgöra, huruvida en sökande skall till prestämbetet kallas. Och den uppfattningen att domkapitlen endast hafva att anställa prestexamen, hvarefter biskopen ensam skulle bestämma öfver en prests inträde i ämbetet, visar sig sakna grund i våra kyrkorättsliga bestämmelser. Saken förhåller sig tvärtom så, att en biskop, som ju ensam förrättar ordination, icke kan företaga denna handling, med mindre än att domkapitlets kallelse till ordinanden föregått, och denna kallelse innebär icke blott ett godkännande af ordinandens kunskaper (i de fall, då han icke är från prestexamen befriad) utan äfven en förklaring, att han i öfrigt är för ämbetet lämplig och qvalificerad samt att han för tjenstgöring inom stiftet är behöflig.

Undantag från denna regel gifves endast i de fall, då annan myndighet än stiftsstyrelsen utöfvar rätten att kalla till prestämbetet, såsom förhållandet t. ex. är, då någon af annan myndighet blifvit utnämnd till ett ämbete, som

Digitized by Google

ej kan förvaltas af annan än prest, eller i och med hvilket följer rätten att i prestämbetet inträda. I sådana casus bortfaller den egentliga kallelsen till ämbetet från domkapitlets sida. Skyldigheten att aflägga prestexamen qvarstår dock, derest icke sökanden på grund af den förut berörda undantagslagstiftningen är från denna examen befriad.

MARTIN JOHANSSON.

Anmälningar och granskningar af utkomna skrifter.

Den filosofiska forskningen i Sverige från slutet af adertonde århundradet, framställd i sitt sammanhang med filosofiens allmänna utveckling af *Axel Nyblæus. Tredje delen: Jakobi. Schleiermacher. Biberg. Grubbe. Första afdelningen.* Lund, C. W. K. Gleerups förlag. Pris 3,75.

Med glädje helsa vi välkommen denna nya afdelning af det verk, hvilket har så stor betydelse för den svenska vetenskapen. Denna afdelning vittnar i likhet med alla de föregående delarna om den ärade författarens outtröttliga flit och sällsporda förmåga af såväl grundlighet i forskning som klarhet i framställningen, på samma gång som den framkallar en innerlig önskan, att det måtte förunnas honom tid och krafter att bringa detta förtjenstfulla arbete till fullbordan.

Denna första afdelning af tredje delen utgör, utom innehållsförteckningen, 206 sidor. Den behandlar ensamt Jacobi och Schleiermacher. Derefter kommer, enligt förordet, att följa framställningen af Bibergs, Grubbes och Boströms spekulativa läror, på hvilka de båda förstnämndas filosofemer utöfvat ett icke ringa inflytande. »Med anledning af den jemförelsevis ringa vetenskapliga betydenhet, som Atterbom, Törneros, Hvasser, Almqvist och Kjellander äga för filosofiens utveckling i Sverige», har förf. beslutat att uppskjuta med redogörelsen för dessa tänkares filosofemer till dess framställningen af de trenne förstnämndes spekulativa läror blifvit fullbordad. Vid detta yttrande i förordet må det tillåtas oss att göra en anmärkning. Då det heter, att de nämda svenske författarne hafva en ringa vetenskaplig

Digitized by Google

betydelse för filosofiens utveckling i Sverige, så har detta visserligen sin sanning, då frågan är om ett genomfördt filosofiskt system. Ett sådant finna vi, såsom bekant är, icke hos någon af desse författare. Men dermed är icke sagdt, att ju icke någon eller några af dem kunna eller kunde hafva en betydelse för filosofien i Sverige, om man gör sig till godo de sanningar, hvilka de uttalat. Jacobi har icke framstält något filosofiskt system, och likväl hafva, enligt författarens eget uttalande pag. 2, icke blott Biberg och Grubbe utan äfven Boström mottagit betydande inverkan af honom. Det händer att filosofiskt tänkande och spekulativa författare kunna, om också icke under systemets form, uttala sanningar, hvilka blifvit förbisedda af filosofiska systematiker, men det oaktadt kunna gifva uppslag till ett nytt system eller åtminstone till ett fullständigande eller rättelse af ett förevarande sådant. Filosofiens problem löses icke ensamt dermed, att man ur ett eller annat begrepp, en eller annan kategori, utspinner ett i formelt hänseende strängt sammanhängande system. Det kommer an på, om man tagit den rätta utgångspunkten och om man fattat det begrepp eller den princip, som ligger till grund för systemet, på det rätta sättet. I annat fall kan hela systemet, med all sin formella konseqvens, blifva missledande. Vi tro, att den Boströmska filosofien har åtskilligt att lära af t. ex. Atterbom, Hvasser och Kjellander beträffande det hela denna filosofi beherskande begreppet — Guds personlighet. Just derför att hos de nämde författarne möter oss en rik personlighet, der intelligens och hjerta på ett lefvande sätt genomtränga hvarandra, träffa vi i deras skrifter en uppfattning af Guds personlighet, hvilken är väl värd att taga vara på och användas af filosofien, såvida denna icke skall i fråga om det absoluta personlighetsbegreppet taga skuggan i stället för verkligheten.

Först behandlas Jacobis filosofi. Endast 27 sidor äro egnade åt denna behandling. Likväl lemnar den oss, på grund af förf:s stora konst att kunna sammanfatta mycket i få ord, utan att klarheten och sammanhanget deraf lida, en åskådlig uppfattning af Jacobis ställning i filosofiens historia, särskildt i förhållande till Spinoza och de filosofer, som hörde till Jacobis egen tid, Kant, Fichte och Schelling.

Digitized by Google

Framställningen åtföljes af en träffande kritik, hvilken vi likväl icke här — ens till sina grunddrag — hinna att följa.

Den ojemförligt större delen af arbetet egnas åt framställningen och kritiken af Schleiermachers filosofemer, synnerligast dem som sysselsätta sig med religionen och sedligheten. Förf. tager först i betraktande Schleiermachers ungdomsarbeten: »*Reden über die Religion*», »*Monologen*» och »*Grundlinien einer Kritik der bisherigen Sittenlehre*», derefter hans »*Dialektik*», hvilken innehåller den metafysiska grundläggningen till de åsigter, hvilka utföras i »*Der christliche Glaube*» och »*Entwurf eines Systems der Sittenlehre*», de tvenne arbeten, hvilka sist behandlas af förf.

Då vi här icke finna rum att lemna en öfversigt af gången uti författarens framställning och kritik, utmärkta af samma egenskaper som framställningen och kritiken af Jacobi, vilja vi så mycket varmare anbefalla åt hvar och en, som vill vinna en klar öfversigt af Schleiermachers betydelse för religionen och etiken, att sjelf taga närmare kännedom om innehållet. Icke minst kunna teologer deraf hemta lärdom och undervisning. Slutomdömet om Schleiermacher innehåller, att »S., ehuru han ej såsom tänkare kan i originalitet och produktiv kraft mäta sig med Kant, Fichte, Schelling och Hegel, likväl har stora och mångsidiga vetenskapliga förtjenster». Bland dessa förtjenster kan, säger förf., räknas den, att han väckt det religiösa medvetandet till förnyadt lif inom vetenskapen och kraftigt verkat för dess insättande i sin rätt. Derigenom bidrog S. att höja och lifva det religiösa medvetandet både inom teologien och filosofien, hvilken senare, i form af den s. k. upplysningsfilosofien nedsatt religionen till en sedlighet, som i egennyttan eller åtminstone i det allmännyttiga skulle hafva sin ledande princip. Gentemot Kant gifver S. religionen en sjelfständig betydelse, så att den lika litet sammanfaller med sedligheten som med den teoretiska verksamheten eller vetandet, utan utgör någonting, som består jemte dem båda och är deras förutsättning. Men mot Schleiermachers uppfattning af religionens väsen såsom känsla gör förf. den riktiga anmärkningen, att S. dervid icke förmår uppvisa, huru religionen skall kunna taga hela menniskan i besittning och blifva determinerande för lifvet. Väl är känslan

Digitized by Google

en nödvändig beståndsdel i det medvetande, som utgör religionens teoretiska förutsättning. Men religionen uppgår icke i känslan, utan har sin egentliga medelpunkt i viljan. Högst bland Schleiermachers arbeten ställer förf.: »Grundlinien einer Kritik der bisherigen Sittenlehre», dels på grund af de uti detta arbete förekommande positiva undersökningarna om de etiska ideerna och de mot dem svarande etiska formalbegreppen, dels för kritiken af evdemonismen och de negativa verksamhetssystemen, sådana som stoikernas, Kants och Fichtes. Mot dessa senare framhäller S., att det sinliga måste omgestaltas till organ och uttryck för det förnuftiga, under det att de nämde filosoferna sätta sedligheten hufvudsakligen i bekämpandet och regerandet af det sinliga. Hvad beträffar Schleiermachers »Dialektik», i hvilken skulle läggas grundvalen för en positiv bearbetning af sedeläran och religionsläran, gör förf. den anmärkningen, det S. icke kommit öfver uppfattningen af det absoluta såsom en abstrakt enhet, hvilken saknar konkret innehåll, ehuru visserligen S. gått utöfver Fichtes och Schellings panteism derigenom, att han tillerkänner Gud sjelfständighet i förhållande till verlden.

Vid en jemförelse mellan Schleiermachers tidigare uppfattning af religionen uti: »*Reden über die Religion*» och hans senare uti: »*Der christliche Glaube*» räknar förf. med rätta det som ett företräde uti den sista, att der religionens föremål icke såsom uti den förra identifieras med verlden utan bestämdt skiljes derifrån; vidare att den religiösa känslan, såsom till sin natur andlig, skiljes från den sinliga känslan *(Empfindung)*, samt slutligen att bemödande göres af S. att låta religionen genombryta känslans skrankor och taga hela menniskan i besittning. Deremot anföres det som en brist uti uppfattningen af religionens väsen i det sistnämda arbetet »*Der christliche Glaube*», att detta väsen der bestämmes såsom en känsla af *absolut* beroende af Gud. Ty, ehuruväl den religiösa känslan alltid innebär ett innerligt medvetande om menniskans beroende af Gud och af hennes ringhet i jemförelse med honom, så ingår dock uti denna känsla äfven medvetandet om menniskans sjelfständighet och hennes upphöjdhet. Förf. bestämmer derför mycket riktigt den religiösa känslan såsom en osöndrad enhet af *resignation* och *elevation*.

Digitized by Google

Sedan vi nu framhållit ett och annat af det myckna beaktansvärda uti förf:s slutomdöme om Schleiermacher, må det tillåtas oss att göra en och annan anmärkning såväl af mera allmän som enskild beskaffenhet. Bland de förra ville vi räkna den, att förf. egnat väl liten uppmärksamhet åt: »*Der christliche Glaube*». Framställningen af detta vigtiga arbete upptager endast cirka 6 sidor. Det är väl sannt, att detta Schleiermachers verk närmast rör den teologiska och icke den filosofiska vetenskapen, men då de tänkare, som tagit inflytande af Schleiermacher vid sina religionsfilosofiska undersökningar, icke så litet sysselsätta sig med de kristna dogmerna, skulle en något utförligare framställning af Schleiermachers uppfattning af de vigtigare bland dessa, t. ex. kristologien och återlösningsverket, varit lämplig.

Bland anmärkningar af mera enskild beskaffenhet gäller den första författarens försvar för indelningen af pligterna i pligter mot Gud, oss sjelfva och vår nästa, pag. 64, en indelning, hvilken Schleiermacher bestrider. Förf. anser, att dessa pligter kunna lämpligen kallas *religionspligter* (pligter mot Gud), *samhällspligter* (pligter mot nästan) samt *individualitetspligter* (pligter mot oss sjelfva). Pligter mot nästan fattas som samhällspligter på den grund, »att ehuru vi icke kunna hafva några pligter emot andra menniskor blott som individer betraktade — såsom sådana äro de icke uttryck af något öfver vårt eget upphöjdt förnuft, hvarunder vi skulle vara underordnade — så kunna vi likväl hafva pligter emot dem, om de ingå som moment i samhället». Det är mot denna uppfattning af pligterna mot nästan såsom uppgående i samhällspligterna vi ville framhålla våra betänkligheter. Individen kan och bör betraktas både som individ och som medlem af samhället, och derför bör man också skilja mellan pligter mot honom i det förra och senare hänseendet. Finnas icke pligter mot en annan eller mot nästan som individ, då har jag icke heller pligter mot mig sjelf som individ utan endast såsom medlem af samfundet, och då böra individualitetspligterna utgå. Vi påminna härvid om Grubbes uppfattning af denna sak, sådan den finnes framställd uti den andra delen, pag. 152 o. s. v., af hans af författaren till det här anmälda arbetet utgifna: *Filosofisk sedelära*. Här heter det: »Det gifves sålunda tvenne synpunkter,

Digitized by Google

ur hvilka menskligheten kan betraktas vid frågan om det genom förnuftet fordrade förverkligandet af dess idé, af hvilka den ena är den, från hvilken menskligheten visar sig blott som en samling af individer, den andra åter den, ifrån hvilken denna samling af individer visar sig såsom förenad till ett egentligt organiskt och fortvarande helt under en gemensam ledning, d. v. s. såsom förenad till ett samhälle. Dessa tvenne synpunkter äro båda för den vetenskapliga reflexionen lika nödvändiga, den förra såsom den i tanken föregående, eller den, från hvilken man måste utgå, den senare åter såsom den i tanken efterföljande, eller den, vid hvilken man måste stanna. Men om dessa båda synpunkter äro lika nödvändiga, så måste ock hvarje mensklig individ, i hänseende till sitt sedliga lif — — kunna och böra betraktas på ett dubbelt sätt, nämligen dels såsom särskild individ — dels såsom med andra individer förenad i ett organiskt helt. —»

En annan anmärkning rör ett yttrande, p. 38, då fråga är om Schleiermachers uppfattning af religionen uti: »Reden über die Religion». Förf. räknar det nämligen såsom en förtjenst hos S., »att han upphäfver allt yttre förhållande mellan Gud och menniskan och sätter menniskans inre erfarenhet eller, såsom man brukar uttrycka sig, »subjektiviteten» öfver all yttre och historisk auktoritet. Derigenom har S. verkat i sant protestantisk anda». Vi tvifla högligen derpå, att det skulle utmärka den sant protestantiska andan att i det religiösa sätta menniskans inre erfarenhet eller subjektiviteten öfver all yttre och historisk auktoritet. Lika visst som Luther framhöll subjektivitetens rätt genom sin trosprincip, framhöll han å andra sidan uppenbarelsens och ordets rätt gent emot subjektiviteten. Luther visste lika litet som lutherska kyrkan vet om en helig ande, som är lösryckt från ordet. Snarare kunde det hetat, att S. verkat i reformert anda, enär den reformerta åskådningen i någon mån ställer ordet tillbaka för anden. Vore det något utmärkande för den protestantiske anden såsom sådan, att subjektiviteten lösrycker sig från all yttre och historisk auktoritet, så vore den en svärmeriets ande, en ande, som kan uppenbara sig icke blott inom fantasiens och känslans, utan också inom vetandets område. Huru vigtig uppenbarelsen och det ord, som innehåller denna uppenbarelse, aktas

Digitized by Google

af den protestantiske anden, visar sig t. ex. deruti att protestantismen icke hemtar sin kunskap om Gud från filosofien, utan från Kristus, och det på den grund, att ingen har sett Gud och derför ingen kan uppenbara Gud utan ende sonen, som är i Fadrens sköte, Joh. 1, 18. Men hvad Kristus kungjort om sin Fader, den allene sanne Guden, det veta vi af ordet. Filosofien må gerna som vetenskap söka att på egen hand ur den mensklige subjektivitetens inre utforska hvad Gud är och dervid lemna ordet åsido. Dertill har den som vetenskap rätt. Men då bör filosofien också lemna protestantismen dess rätt att i det religiösa, som står högre än vetenskapen, ställa uppenbarelsen och ordet såsom sanningsnormer framför subjektiviteten.

Den sista anmärkningen gäller några ord p. 120: »Beträffande Schleiermachers åsigt, att gudomligheten lika litet kan utgöra innehåll och föremål för menniskans viljande som för hennes vetande, så är det visserligen sant, att Gud ej kan utgöra föremål för vårt viljande i den mening, att vi skulle kunna inverka på honom eller hos honom åstadkomma någon förändring, men detta hindrar dock ej, att menniskans vilja både kan och bör vara riktad på Gud såsom den högsta lagen och det i och för sig högsta ändamålet, hvarefter och hvartill allt bör af henne göras. Gud är nämligen närvarande i menniskan såsom hennes yttersta väsende och bör följaktligen utgöra den högsta ledande principen för all den verksamhet, hvarigenom hon sträfvar att förändra och ombilda sin lägre och sinliga natur i öfverensstämmelse med den högre och andliga». Förhåller det sig så som Schleiermacher påstår, och hvilket förf. antager vara »visserligen sant», att Gud ej kan utgöra föremål för vårt viljande i den mening, att vi skulle kunna inverka på honom eller hos honom åstadkomma någon förändring, då är icke ett religiöst förhållande mellan honom och oss möjligt, utan blott ett etiskt eller rättare ett moraliskt. Också passar hela författarens beskrifning på religion mycket mera för moralen än religionen. Ett religiöst förhållande kan icke gifvas utan en ömsesidig vexelverkan mellan Gud och menniskan, såsom en sådan äger rum t. ex. i bönen. Derom vittna alla historiska religioner, idéen om religionen, sådan denna idé är gifven i menniskans medvetande och all re-

Digitized by Google

ligiös erfarenhet. Ja, författaren måste sjelf erkänna en sådan vexelverkan, om han vill låta sitt yttrande, att Gud är närvarande i menniskan och utgör den högsta ledande principen för hennes verksamhet, gälla uti alla dess konseqvenser. En *personlig* princip, verkande på en annan person, förutsätter en frihetens vexelverkan mellan båda. I annat fall blir principen icke annat än en blind och ofri lag — och panteismen står för dörren.

När ett filosofiskt system kommer till resultat, hvilka strida mot all religiös erfarenhet och mot sjelfva den i menniskans innersta medvetande nedlagda idéen om religion, då borde detta gifva hufvudmännen för detta system en påminnelse om nödvändigheten att anställa en grundlig pröfning och siktning af systemets första principer, enär ett felaktigt resultat i det som rör menniskans högsta angelägenhet visar, att i systemets grundläggning måste något misstag hafva blifvit begånget. Huru länge man drager sig undan för en dylik pröfning och dermed följande rättelse af det felaktiga, måste man dock dertill, om icke systemet skall förlora sin lifskraft och småningom tyna bort. Det vore skada, om så illa skulle ske med ett filosofiskt system, hvilket, särskildt på grund af sin idealism, har så stora förtjenster och i så många afseenden står i öfverensstämmelse med det svenska skaplynnets riktning åt ljuset och åt höjden.

S. L. B.

Das Wesen der Wissenschaft und ihre Anwendung auf die Religion. Empirische Grundlegung für die theologische Methodologie von *Martin von Nathusius*, Pastor. Leipzig, J. C. Hinrichsche Buchhandlung, 1885. 446 sidd. i stor 8:o.

Detta arbete sönderfaller i tvenne hälfter, af hvilka den förra redogör för vetenskapens väsen, den andra framställer grundlinier för religionens vetenskapliga behandling. I den förra utgår författaren från ungefär samma realistiska förutsättningar i kunskaps-teoretiskt afseende som Kant. Kunskapsobjektet ligger utanför medvetandet och kunskapen är det förras afspegling i det senare. I följd häraf måste naturligtvis författaren förkasta all spekulativ vetenskap i hegelsk mening, d. v. s. en sådan, som inbillar sig kunna konstru-

Digitized by Google

era fram verkligheten ur ett abstrakt begrepp. För att finna vetenskapens begrepp och metod går författaren induktivt till väga och underkastar alltså särskilda vetenskaper en analys i ifrågavarande hänseenden. Dervid lemnar han en mycket intressant exposé öfver den juridiska vetenskapen, historieforskningen och naturvetenskapen. Resultatet blir först med afseende på vetenskapens innehåll, att detta måste hemtas ur erfarenheten genom undersökning af ett gifvet föremål. Denna undersökning måste vara fullständig så väl med hänsyn till det vetenskapliga föremålets särskilda delar som med afseende på dess förhållanden till andra föremål. En sådan fullständighet kan den enskilde icke vinna uteslutande genom eget arbete, och på grund deraf är en verklig vetenskap möjlig först inom lärda samfund såsom universiteten. Sitt intresse har nog denna vetenskapliga forskning i sig sjelf, men måste för att bevara sin friskhet stå i en ständig vexelverkan med det praktiska lifvet. Dess utgångspunkt är erfarenheten, och dess mål begripandet af dennas lagar.

Hvad den vetenskapliga visshet beträffar, så framträder denna i det begripnas allmängiltighet och nödvändighet eller insigten derom, att det begripnas motsats icke kan äga rum. Denna insigt vinnes genom bevis. Skilnaden mellan apriorisk och erfarenhetskunskap utredes emellertid ej, hvadan den vetenskapliga insigt, som deduceras ur »de matematiska axiomerna eller de allmänna logiska satserna» i viss mån likställes med den, som stödjer sig på det faktiskt gifna. Deremot framhålles med kraft, hurusom den ofullständiga induktionen blott leder till sannolikhet, och i denna punkt göres ett verksamt angrepp på den s. k. spekulativa naturvetenskapen. Endast till sannolikhet och dermed på sin höjd till subjektiv visshet kan man komma i afseende på sådana kunskapsföremål, der den mänskliga friheten har spelrum.

Vetenskapens gränser uppåt äro gifna i filosofien. Denna har vetenskaplig betydelse, så länge det blott gäller att »skola tänkandet», men så snart den går derutöfver och söker begripa all tings yttersta grund och följaktligen besvara de vigtiga och närgående frågorna efter lifvets väsen, verldens grund och tänkandets ursprung, så har den lemnat

Digitized by Google

det område, inom hvilket objektiv och sålunda vetenskaplig visshet är möjlig. Men om också de filosofiska spekulationerna i och för sig sakna vetenskapligt värde, kunna de dock verka befruktande på vetenskapen i allmänhet, ungefär som naturvetenskapens hypoteser faktiskt gjort på denna vetenskap.

Tillämpas nu detta på teologien, så är först att framhäfva, hurusom äfven denna måste äga ett utom medvetandet gifvet objekt, hvilket såsom sådant framställer sig på enahanda sätt för hvarje forskare. Då nu religionen är detta objekt, så är följaktligen religionen något, som framträder i den yttre verlden och tillhör det offentliga lifvet. Närmare bestämd, är den en sådan företeelse i det offentliga lifvet, enligt hvilken menniskorna sätta sig i förhållanden till öfvernaturliga väsenden, förhållanden, hvilka hafva inflytande på deras sedliga handlande och leda till egendomliga samfundsbildningar menniskor emellan. Religionen framträder alltså i de tre formerna tro, offer och prestadöme.

Af vetenskapens alltomfattande karaktär följer, att teologiens utgångspunkt rätteligen borde vara samtliga företeelser af religiös art, som hafva funnits i verlden. Nu är det dock så, att icke alla gestalter, som det religiösa lifvet iklädt sig, hafva hunnit till den organiska utveckling, att de lämpa sig för vetenskaplig behandling. Detta är dock fallet med kristendomen. Den erbjuder en serie af sammanhängande erfarenhetsfakta, den är samstämmig inom sig och har förmåga att aflägga en allmängiltig räkenskap öfver sig sjelf. På grund häraf är kristendomen den religionsform, i hvilken den teologiska vetenskapen har att taga sin utgångspunkt, så länge etnologien ännu är i sin barndom.

Den teologiska fakulteten såsom organ för teologien har sitt berättigande både af vetenskapliga grunder och af vetenskapens nära samband med lifvet. Denna har nu i vetenskapligt afseende att efterforska de lagar, enligt hvilka de religiösa företeelserna inom kristendomen låta förklara sig. Till samma objektiva evidens som inom naturvetenskapen kan man härvid icke komma. Här inblandar sig nämligen ett subjektivt moment. Så t. ex. är den religiösa åskådningen, att menniskan står i förbindelse till Gud, grun-

Digitized by Google

dad i hennes samvete. Samvetet framställer visserligen en ovilkorlig fordran, men på den menskliga viljan ankommer att säga ja eller nej till denna fordran. Endast i förra fallet blifver den absoluta vissheten om menniskans förhållande till Gud en sjelfmedvetandets bestämdhet.

Teologiens uppgifter äro trenne: att rättfärdiga sina förutsättningar, d. ä. kristendomen såsom sitt innehåll gent emot andra religionsformer och sin vetenskapliga karaktär i förhållande till andra vetenskaper; att vetenskapligt undersöka de historiska tilldragelser, med hvilkas förkunnande den kristna religionen erbjuder den absoluta sanningen, och systematiskt framställa det påstådda förverkligandet af denna sanning i menniskoslägtet och menniskan och att lemna de vetenskapliga konstregler, enligt hvilka den praktiska kyrkotjensten skall drifvas. Teologien låter alltså fördela sig i *filosofisk teologi*, *historisk teologi* (i vidsträckt mening), hvilken i sin ordning upplöser sig i *exegetisk*, *historisk* (i inskränkt mening) och *systematisk teologi* samt *praktisk teologi*.

Hvad beträffar detta verk i dess helhet, så skulle det ifrån flera synpunkter lätt blotta sin ohållbarhet inför kritiken. Dess underliga bestämmande af religionen att företrädesvis vara en yttre företeelse, dess påstående, att vissheten på det religiösa området är blott subjektiv, så fort man söker höja sig öfver konstaterandet af yttre fakta, kristendomens blott formella särskiljande från andra religionsformer o. s. v., allt hänvisar på att utgångspunkten måste vara oriktig, så vida eljes någon verklig konseqvens finnes i arbetet. Det är den realistiska förutsättningen i fråga om kunskap, som visar sina förderfliga verkningar. Konseqvent skulle naturligtvis möjligheten af teologiskt vetande hafva nekats; i sjelfva verket har det också nekats, fast detta nekande har dolts, derigenom att den subjektiva vissheten antagits kunna temligen väl ersätta den objektiva.

Det vore emellertid förhastadt, om man på grund häraf ville neka arbetets läsvärdhet. Tvärtom har man der mycket att lära. Författaren har tydligen studerat mycket och studerat med eftertanke. Han lemnar oss en öfverblick öfver olika delar af vetenskapens stora verkstad och låter oss få en aning om de svårigheter, som man inom olika fack har att öfvervinna. I sina kritiker öfver särskilda

Digitized by Google

storheter på både det profana och religiösa området lärer han oss, att man ej kan bygga vetenskapliga system utan materialier och att det bindemedel, som skall sammanhålla stenarne i de olika vetenskapliga byggnaderna, måste vara af väsentligen samma beskaffenhet. Han låter oss vidare förstå, att på grund af kunskapsobjektets omfattande natur många arbetare erfordras och att dessa måste arbeta i samband med hvarandra, om de skola uppnå ett så lyckligt resultat som möjligt. Stilen är bred, men lättläst. Utan valuta skall man ej hafva genomläst arbetet och t. o. m. de villfarelser, till hvilka författaren gör sig skyldig, skola lemna en god portion af lärdomar. N. L.

Svedenborgianismens historia i Sverige under förra århundradet af *Rob. Sundelin*, e. o. professor vid Upsala universitet. Upsala W. Schultz IX & 288 sidd. 8:o.

Jesper Svedbergs lif och verksamhet. Bidrag till svenska kyrkans historia. Akademisk afhandling af *Henry W. Tottie*. Andra delen. Upsala 1886. 280 sidd. 8:o.

Bland de många äldre och nyare arbeten i svensk kyrkohistoria, som utgöra en framstående del af vår inhemska teologiska literatur, intaga dessa begge skrifter ett deras författare hedrande rum. De hvila begge på grundvalen af omsorgsfull källforskning, meddela icke så litet verkligt nytt och beriktiga flera hittills gängse missuppfattningar eller mer eller mindre skefva föreställningar om de ämnen de behandla. Begge äga de ock förtjensten af ett lyckligt framställningssätt. En viss, mindre tilltalande bredd i docenten Totties arbete kan visserligen anmärkas såsom en stilistisk brist, men detta fel står i så nära sammanhang med en förtjenst, nämligen skildringens liflighet och åskådlighet, att det måhända icke varit i allo godt, om det saknats.

Svedenborg, denne »den snillrikaste af alla kättare», är en kyrkohistorisk personlighet, som är egnad att väcka det lifligaste intresse. Han är och torde väl alltid blifva en psykologisk gåta. Med redan stadgadt naturvetenskapligt rykte och först sedan han öfverskridit sin långa lefnads middagslinie, uppträdde han såsom lärare och förkunnare af en ny gudomlig uppenbarelse, som skulle råda bot på kri-

Digitized by Google

stenhetens andliga elände. Hans andelära, denna vidunderliga blandning af naivt godtrogen uppfattning, fantastiskt svärmiska föreställningar och rationalistisk skepsis, för öfrigt klar och konseqvent, lockar med ett egendomligt mystiskt på samma gång som trohjertadt behag, under det den å andra sidan stöter bort genom sina ofta rent af osmakliga skildringar af andeverlden, genom det godtycke, hvarmed den h. skrift behandlas och genom det anstötliga öfvermod, hvarmed de vigtigaste kristliga grundläror förnekas och förkastas. Den framställning, som professor Sundelin i det första kapitlet af sin bok gifver af denna lära, är, såsom allt det öfriga, förtjenstfull, om han ock härvid af lätt begripliga skäl ej kunnat framdraga något förut obekant. Så mycket mera äger detta rum i den berättelse om Svedenborgs egen verksamhet för utbredande af sin andelära, som utgör innehållet af det andra kapitlet. Man har hittills antagit, att S. begränsade sig till sin författareverksamhet och lät sina böcker helt stilla utgå i verlden utan att vidare göra någonting för spridande af sina ideer. Professor Sundelin visar, huru han tvärtom gjorde allt hvad tidsomständigheterna, hans eget skaplynne och hans samhällsställning medgåfvo för att vinna anhängare. Genom brefvexling, utkolporterande af sina skrifter, inlagor till lärda samfund (Upsala universitet och vetenskapsakademien) och personlig inverkan på framstående kyrkans män, ja på inflytelserika riksdagsmän sökte han göra proselyter för sin nya kyrka. Att han dervid icke vände sig till det egentliga folket, utan till de lärde och makthafvande var i full öfverensstämmelse med hans individualitet och med beskaffenheten af hans lära, som är alltför rationalistiskt kylig för att kunna verka antändande i folkets hjertan. Och hans bemödanden syntes krönas med framgång. I Göteborg erhöll han flere beundrare och nitiske anhängare. Ja, åtskilliga ledamöter af domkapitlet intogos af hans lära, och sjelfva stiftets biskop syntes icke vara den obenägen. Saken väckte en sådan uppmärksamhet, att en af Göteborgs stifts prester vid prestmötet 1768 fann sig föranlåten att hemställa till domkapitlet om vidtagande af mått och steg till förhindrande af den sig kringgripande villfarelsen. Saken utvecklade sig till en religionsprocess, som räckte hela tio år och i följd af hvilken svedenborgianismen visser-

Digitized by Google

ligen tvangs att dölja sig, men för ingen del omintetgjordes. Ända till 46 prester i Göteborgs stift uppgifvas hafva varit anhängare af den nya uppenbarelsen och en och annan af dem skall t. o. m. öppet ha predikat den. Om denna rörelse berättar professor S. i det tredje kapitlet af sin bok.

Ännu betydelsefullare blef svedenborgianismens inträngande och utveckling i Skara stift. Här fann den nämligen en målsman i en af den tidens utmärktaste prestmän inom svenska kyrkan, den allmänt högaktade, fromme och lärde domprosten And. Olofsson Knös († 1799). Den skildring prof. S., i det fjerde kap., gifver ej mindre af denne mans utveckling och successiva öfvergång till svedenborgianismen än dennas utbredning inom Skara stift samt om de kyrkliga förhållandena i allmänhet är af synnerligt intresse. Detta icke blott genom den nära nog dramatiska åskådlighet som utmärker framställningen utan äfven genom det nya ljus, som förf. sprider öfver sitt ämne och de berigtiganden af förut gängse åsigter angående tidens religiösa lif han lemnar. Så underrättas vi bland annat om en redan på 1750-talet i Skara stift förekommande andlig rörelse af samma art som det senare uppkomna s. k. gamla läseriet i Norrland, och som vann den utbredning, att domkapitlet fann sig föranlåtet att ingripa. Det i det hela skonsamma och om andligt förstånd vittnande sätt, hvarpå rörelsen dervid behandlades, berodde väsentligen på Knös' inflytande. Vi beklaga, att vi ej ha tillfälle att gifva en exposé af kapitlets innehåll, utan nödgas hänvisa läsaren till boken sjelf.

Icke mindre intressant är det femte kapitlet, handlande om svedenborgianismen vid Gustaf III:s hof och striden mot den fransyskt-akademiska skolan i Sverige. Det affall från kristlig tro och lifsåskådning, som under frihetstiden börjat, vann under Gustaf III:s regering vid hofvet och inom de högre ständen en utbredning, som syntes inleda en helt ny epok i religiöst-sedligt hänseende. Kristendomen betraktades af tidens ledande män såsom föråldrad och »abgemacht», och det »sunda förnuftets» gyllene tidsålder ansågs hafva tagit sin början. Men detta sunda förnuft visade sig vara allt annat än sundt, ithy det icke mäktade hindra de »upplysta» menniskobarnen att hängifva sig åt den krassaste vidskepelse. Caligiostro, Mesmer och andra undergörare fram-

Digitized by Google

stodo såsom upplysningens profeter och siare, och spådomskonst, andeskåderi och naturmysticism kommo på modet på ett sätt, som påminte snarare om ett dårhus än om ett samfund af frigjorda andar. Gustaf och ännu mer hans broder, hertig Karl, hängåfvo sig åt denna upplysnings- och vantrosyrsel i så hög grad, att man skulle anse dem rent af såsom enfaldiga stackare och i besittning af ungefär lika stor bildning, som Afrikas fetischdyrkare, om man icke visste, att å ena sidan det öfvernaturliga är en realitet, som ingen menniska undkommer, derföre att hon bär den i sitt eget väsen, och att å andra sidan det skarpsinnigaste förstånd och den mest omfattande lärdom icke mera förslår för utgrundande af det öfvernaturliga än denna »köhlerglaube», öfver hvilken våra upplysningshjeltar göra sig så lustiga. Ej underligt då, om Gustaf den III och hans män kunde låta en Halldin och andra svedenborgska mystici inbilla sig, att de i Svedenborgs korrespondenslära skulle finna nyckeln till tillvarelsens gåtor och i hans andesyner den tillkommande verldens hemligheter afslöjade, och så började ett oväsen med skattgräfningsförsök, andebesvärjelser, alkemistiska experiment, somnambulism m. m., som i förening med det svedenborgska andeskåderiet erbjuder flere slående likheter med vår tids okristliga mysticism, spiritismen. En sammanhållande medelpunkt sökte den svedenborgska rörelsen gifva sig i det år 1786 stiftade s. k. exegetiska och filantropiska sällskapet i Stockholm, som hade till uppgift »dels att offentliggöra Svedenborgs skrifter och andra författares i samma anda skrifna arbeten, dels att hålla samtal öfver »nyttiga sanningar» och »öfverlägga om de medel, som till deras verkställande syfta kunde». I detta sällskap lät sig t. o. m. hertig Karl upptaga. Från denna tid uppväxte emellertid en af skalden Kellgren ledd opposition, som från den Voltairska deismens ståndpunkt med alla qvickhetens vapen angrep Svedenborg och hans vänner. Och Kellgren lyckades icke blott skaffa gehör åt sin med afseende på Svedenborg uttalade sats: »man är ej ett snille, derföre att man är galen», utan äfven förmå myndigheterna till inskridande emot den svedenborgska propagandan. Äfven teologerna, särskildt kyrkoherden, sedermera biskopen i Visby, Möller, äfvensom prästeståndet började röra på sig, åtskilliga svedenborgska skrifter

Digitized by Google

förbjödos och svedenborgarne tvungos att endast i smyg verka för spridandet af sina ideer. Slutligen omkr. 1791 blef det slut med det exegetiska och filantropiska sällskapets verksamhet. Redan förut hade Gustaf III kallnat i sin benägenhet för svedenborgianismen, som vid hans död förlorat nästan all betydelse. Huruvida den i våra dagar, då den kommit så långt, att den kunnat bilda en egen legaliserad församling i Stockholm, skall kunna slå djupare rötter i vårt folk och återvinna det inflytande, hvaråt den en kort tid under det förra seklet hade att glädja sig, är naturligtvis icke lätt att säga. Men då den riktning, som, hvad det mystiska umgänget med andeverlden angår, kan betraktas såsom svedenborgianismens arftagare, nämligen spiritismen, på ett mycket mera retande sätt än Svedenborgs syner tilltalar den menskliga benägenheten för nyfiken mysticism, och derjemte de egentligt svedenborgska dogmerna torde ha någon dragningskraft endast för det fåtal menniskor, som på en gång äro rationalister och svärmare, så är det antagligt, att svedenborgianismen hädanefter icke har synnerligt stora utsigter att kunna eröfra verlden. Den må gerna kallas ett snillrikt system, och med sin klarhet och konseqvens tilltalar den måhända en och annan rationalistiskt anlagd, pelagianiserande tänkare, men såsom den svårligen kan sägas innefatta någon djupare spekulation, så förmår den icke heller värma ett efter lif törstande hjerta, icke erbjuda en arm nådehungrande syndare något själen mättande bröd. Professor Sundelins bok, så måttfullt och objektivt den än framställer den svedenborgska läran, innebär från början till slut en afgjord förkastelsedom öfver den, och de roler dess anhängare spelade under det gustavianska tidehvarfvet uppenbarade hos dem en sedlig svaghet, som, för att bespara dem obehaget att bli martyrer för sin tro, förledde dem till ett handlingssätt, som åtminstone icke kännetecknades af ridderlig öppenhet och ärlighet. Andra hjeltar måste det till för att kunna åt en religiös riktning bereda segrar af varaktig betydelse.

Från Svedenborg föres tanken såsom af sig sjelf till hans fader, skarabiskopen Jesper Svedberg. Af denne synes han nämligen ärft det anlag för mysticism, hvilket hos fadren framträdde hufvudsakligen såsom naiv, i det hela täm-

Digitized by Google

ligen oskadlig, vidskepelse, men hos sonen bildade den naturligt psykologiska grundvalen för hans andeskåderi. I vidt utbredd ryktbarhet kan visserligen Svedberg icke jemföras med denne sin son, men en i svenska kyrkan framstående man var han i alla fall, och hans lifsgerning ställer honom högt icke blott bland hans samtida utan bland vår kyrkas ledare under alla tider.

Den första delen af docenten Totties skildring af Svedbergs lif och verksamhet har redan förut blifvit i denna tidskrift anmäld. Den nu senast utkomna andra delen är egnad åt skildringen af Svedbergs episkopala verksamhet i Skara stift, hans riksdagsverksamhet och af hvad han såsom biskop öfver de svenska församlingarna i N. Amerika och London uträttade. Till slut lemnas några drag af hans enskilda lif samt en kort beskrifning på hans död och begrafning.

Den 21 Maj 1702 utnämdes Svedberg till biskop öfver Skara stift. »I nära ett tredjedels sekel», säger herr Tottie, »verkade han på detta område med en kraft och hänförelse, ja, vi må väl säga med en reformatorisk nitälskan, som var egnad att i flera hänseenden ställa honom såsom ett mönster för svenska biskopar». I alla grenar af den episkopala embetsförvaltningen ådagalade han lika trohet och omsorg. Sitt presterskap sökte han på allt sätt höja både i bildning och embetsduglighet. Allvarlig tukt öfvade han dervidlag, men derjemte var han ock en oförskräckt målsman för de under de tryckande tiderna nästan alldeles utarmade presterna och beredde dem af regeringen alla de lindringar i de odrägliga bördorna, som han möjligen kunde utverka. Under tiden försummade han icke att genom predikan och själavård direkt arbeta på församlingens uppbyggelse, och hans visitationer voro djupt ingripande i det egentliga församlingslifvet. Hvad han som eforus verkade var icke mindre betydelsefullt, angelägen som han var att icke blott befordra ungdomens förkofran i bokliga kunskaper utan äfven att uppfostra honom till sann gudsfruktan och sedlighet. Den brinnande fosterlandskärlek, som besjälade honom, tog äfven form af nitälskan för det svenska språkets rykt och renhet. De strängt konservativa grundsatser han dervid följde, kunde han dock icke förskaffa erkännande. Nysvenskan med dess enklare former gick efter mångårigt vacklande af med seger.

Digitized by Google

Under de sista åren af sin lefnad nödgade krafternas aftagande Svedberg till en hvila, från hvilken han snart öfvergick till den eviga hvilan. Den 26 Juli 1735 afsomnade han i frid.

De ord, hvarmed docenten Tottie afslutar sin liffulla skildring af den märkvärdige mannens lif, vilja vi göra till våra egna slutord: »Trots alla sina fel och brister var Svedberg en kristlig personlighet, hvars sträfvanden afsågo Guds ära och hans kyrkas välfärd, en biskop, som med sanningsvittnets frimodighet har talat sanningens mäktiga språk i en tid af religiöst och sedligt förfall. Med skäl vördar honom derföre den svenska kyrkan såsom en af sina stora män. Må hans minne städse blifva henne en kraftig uppfordran, att troget vårda det heliga arf, hon mottagit från hädangångna fäder». NBY.

Vorlesungen über Christliche Ethik von *J. T. Beck*. Gütersloh 1882—1883. 3. Bd. 1101 ss. Pris mk 17,85.

Föreliggande arbete är efter författarens död utgifvet af hans måg Julius Lindenmeyer. Manuskriptet dertill utgöres af föreläsningar, som författaren under loppet af 36 år (1842—78) hållit dels i Basel, dels i Tübingen. Icke mindre än 19 gånger föreläste B. öfver etiken; det är följaktligen intet hastverk han i dessa föreläsningar efterlemnat. Den som gjort B:s bekantskap i hans förut utgifna skrifter har säkerligen med stort intresse motsett utgifvandet af detta arbete, der resultatet af författarens forskningar på teologiens öfriga områden koncentrerar sig och direkt visar sin betydelse för det praktiska lifvet.

Trogen sitt från hans förra arbeten kända åskådnings- och framställningssätt framträder förf. äfven i det föreliggande verket såsom en bibelteolog i exklusiv mening. Bland etiker, som på B. haft ett bestämmande inflytande, tyckas Sailer, Hirscher och Harless hafva varit de förnämsta.

I stället för att låta sin framställning bestämmas af de vanliga etiska grundbegreppen, tager B. både etikens förutsättningar och grundbegrepp omedelbart ur den hel. skrift och utgår derför från det kristliga lifvet, sådant detta i hela dess djup, renhet och sanning urbildligt teknas af de helige författarne, samt låter sjelfva lifsutvecklingen bestämma,

Digitized by Google

grundlinierna i systemet. Hans framställningssätt blir alltså det genetiska.

Första delen behandlar: *Det kristliga lifvets genetiska grundläggning;* andra delen: *Det kristliga lifvets pedagogiska utveckling;* tredje delen: *Det kristliga lifvets etiska framträdande.* Första delen sönderfaller vidare efter en längre inledning, hufvudsakligen innehållande ett sammandrag af etikens historia, i 3 delar: I. Den nya lifsgrundläggningens principer; II. Den nya lifsbildningens grundordning; III. Den nya lifsbildningens grundakter; här behandlas nådesordningen och sakramenten. Andra delen innefattar: I. Gången af det kristliga lifvets bildning; II. Det kristliga lifvets bildningskrafter; III. Det kristliga lifvets bildningslag; IV. Det kristliga lifvets bildningsorganismer. Tredje delen framställer: I. Den kristnes sedliga sjelfbildning; II. Den kristnes sedliga personlighet; III. Den kristliga samfundsordningen.

Några af de frågor, hvilkas behandling särskildt äro egnade att fästa läsarens uppmärksamhet, må här i korthet vidröras. Framställningen af försoningen såsom grundvalen för det kristliga lifvet är densamma som i B:s förut utgifna skrifter (t. ex. Lehrwissenschaft I, 2 Aufl., s. 516 ff.), i uttrycken erinrande om Menken och v. Hofmann. Ex. »In der gottmenschlichen Centralpersönlichkeit, wie in ihr das menschliche Naturwesen, das Fleisch, zum völlig reinen Organ des göttlichen erhöht ist, darin besteht die Versöhnung». Bd I, s. 116. I öfverensstämmelse härmed betonar B. mera befrielsen från syndens makt än från dess skuld.

Andeutgjutelsen parallelliseras med försoningen; såsom den personliga försoningen är förmedlad genom den universella, så är den individuella andemeddelelsen förmedlad genom den universella andeutgjutelsen, hvarigenom anden blifvit utgjuten *öfver* allt kött men icke *i* allt kött. Denne så utgjutne ande framställes såsom en ny lifspotens, som från ofvan inkommer i verlden för att neutralisera verkningarna af lögnens och förderfvets ande, och såsom den ofvanifrån på jorden kastade eld, som skiljande och dömande sträcker sin verkan icke blott till den moraliska utan äfven den fysiska verlden. Luk. 12, 49. 51 ff. kap. 3, 16 ff.

I predestinationsfrågan söker B. afhjelpa den brist, som vidlåder ej mindre den Calvinska än den Lutherska upp-

Digitized by Google

fattningen, genom att hänföra den till Kristi urställning såsom den af Gud bestämde bäraren och förmedlaren af lifvet hos allt till honom skapadt. Då allting är skapadt genom honom och till honom och består blott i honom, så behöfves ingen särskild predestination till fördömelse för dem, som lösslita sig från honom, lifvets urkälla, den följer ur det ena skapelserådslutet, enligt hvilket utom Kristus blott finnes ἀπώλεια.

Rättfärdiggörelsen framställes med stöd af 1 Kor. 6, 11 samt Tit. 3, 5--7 såsom varande en inre verkan af nyfödelsen och ej att skilja ifrån helgelsen. Bd I, s. 257 ff. Att den kyrkliga bekännelsens bestämmelse: Justificari non est ex impio justum effici, sed justum pronuntiari icke öfverensstämmer med denna fattning, är uppenbart. Det är rättfärdiggörelsens subjektiva sida, som af B. så starkt framhålles, att den objektiva sidan, hvilken dock är den primära, i jemförelse dermed träder tillbaka.

På flera ställen förefalla lärosatserna ur dogmatiken något för utförligt behandlade; detta torde i synnerhet kunna sägas om sakramenten. Icke mindre än 122 sidor egnas åt deras behandling. Detta har sin förklaringsgrund dels i den stora betydelse B. tillerkänner dem såsom »frälsningsinstitut af universel och central betydelse, grundhandlingar i det nya förbundets gudstjenst» eller »den nytestamentliga nådesekonomiens centralmysterier och förbundshandlingar, som begrunda och betinga uppbyggelsen af församlingen till dess hela begrepp»; dels ock i författarens från den kyrkliga afvikande uppfattningen af barndopet och den deraf föranledda polemiken mot den vanliga dogmatiska framställningen. Barndopet kan enl. B. icke vara ett nyfödelsedop utan blott en invignings- och välsignelseakt, hvarvid den meddelade välsignelsen tänkes likartad med den, som meddelades vid det Mark. 10, 13—16, Matt. 18, 3 ff. omtalade välsignandet af barnen. »En kraftmeddelelse ur det gudomliga riket kommer barnen till del, om än icke meddelelsen af den helige Ande». Mellan barndopet och de uppväxtas dop inträder samma åtskilnad, som anföres Apg. 8, 16: »Den hel. Ande hade ännu icke fallit på någon af dem, utan de voro allenast döpta till Herren Jesu namn». Förnekandet af barndopets nyfödelsekraft hvilar hos Beck

Digitized by Google

ytterst på det antagandet, att barnen icke kunna äga den tro, som enligt skriften är nödvändig för ny födelse. Lär man, att barnen kunna hafva tro, så fattas, menar B., trosbegreppet antingen annorlunda än i skriften såsom t. ex. barnatron af skolastikerna fattas såsom en blott trosdisposition och af concordieformeln såsom en blott affektion, hvarigenom dock en skriftenlig nyfödelse icke kan komma till stånd; eller om tron tages i dess traditionella begrepp såsom gripande af Kristi förtjenst med kunskap, bifall och förtröstan, så strider förutsättningen af en sådan tro hos barnen mot alla fysiska och psykologiska lagar såväl som mot skriftläran om den kristliga trons uppkomst. Häremot må anmärkas, att skriften talar om trons uppkomst hos dem, som höra och förstå ordet, och att trons väsen är *mottagandet* af den erbjudna nåden.

Synnerligen tilltalande och djupgående är den utredning, hvarigenom B. söker att gentemot den reformerta och katolska uppfattningen finna den riktiga bestämmelsen af sakramentens reala betydelse. Utredningen gäller dels den nytestamentliga frälsningsekonomiens egendomliga väsen, dels det bibliska trosbegreppet. Från den första synpunkten framträder ägandet af sjelfva realiteterna såsom det för det nya förbundet karaktäristiska i jemförelse med det gamla förbundets skuggor, bilder och symboler, hvarför den symboliska uppfattningen af sakramenten strider emot det specifikt nytestamentliga frälsningsbegreppet och Kristusbegreppet. Från den andra synpunkten visas, huru den katolska uppfattningen står i strid med den kristliga trons väsen. Det derpå följande försöket att häfda möjligheten af Kristi reala närvaro och verksamhet i sakramenten torde innehålla det bästa, som blifvit sagdt i denna fråga. Möjligheten har sin grund i Kristi ställning såsom det skapande och det menniskovordna ordet samt det deri grundade djupa och innerliga sammanhanget mellan det andliga och det kroppsliga.

Beträffande tolkningen af instiftelseorden till nattvarden gör B. uppmärksam på, att ej filologien utan det kristologiska begreppet i sista instansen här är det afgörande. Det genom nattvarden satta förhållandet är icke något i verlden redan förhanden eller bekant, så att det skulle kunna vara

Digitized by Google

korrekt uttryckt på det vanliga verldsspråket och tänkesättet. Både sak och beteckning är något med Kristus begynnande nytt, hans lifsmysterium gentemot hela verlden och verldsspråket, hvilka äro försjunkna i dualismen mellan ande och kroppslighet.

I likhet med de reformerta förnekar B. manducatio indignorum. Åtskilnaden mellan den Lutherska och Calvinska läran om nattvarden tyckes B. i allmänhet icke uppskatta till dess fulla betydelse. B. inskränker, såsom visserligen redan, ehuru inkonseqvent, Calvin sjelf och många efter honom, denna åtskilnad till *sättet* för den substantiella meddelelsen. Calvin negerar dock annorstädes närvaron af Kristi substantiella kroppslighet och lär hans meddelelse åt nattvardsgästerna »non quoad substantiam sed quoad virtutem».

Mellan det *likgiltiga* och det *tillåtna*, hvilka begrepp vanligen identifieras, försöker B. att fastställa en bestämd åtskilnad, hvilken är af icke ringa betydelse för ett rätt bedömande af personer och handlingar samt en rätt uppfattning af den kristliga friheten. Det likgiltigas kategori sträcker sig blott så långt som en person i ett bestämdt förhållande icke är genombildad till sedligt medvetande och således icke heller sedligt afficieras. Den har alltså sin grund i det sedliga medvetandets partiella myndighet och upphör att vara gällande, så snart personen äger kraft att sedligt bedöma den föreliggande saken. Det tillåtna deremot tillhör det sedliga medvetandets område, emedan ett sedligt omdöme redan är uttaladt, när någonting betecknas såsom tillåtet, det gäller nämligen såsom sådant gentemot en lag. Nu är hela skapelseområdet öfverlemnadt åt den individuella friheten hos dem som andligen tillhöra Herren, på det sätt, att de få efter måttet af sitt troslif sjelfständigt bestämma och förfoga öfver det enskilda, utan att något yttre bud eller förbud skall i detta afseende pålägga dem någon regel.

Läran om staten finner egentligen ingen plats i systemet, och detta är alldeles följdriktigt i en etik med sådan anläggning som Becks; den förekommer blott såsom ett »tillägg» till läran om kyrkan och då såsom läran om förhållandet mellan kyrka och stat. I den sista afdelningen af arbetet under rubrik »Die christliche Gesellschaftsordnung»

Digitized by Google

behandlas den kristliga lefnadsordningen för subjekterna inom de menskliga samfundskretsarne, icke det kristliga samfundets objektiva ordning sjelf, hvilken skulle vara den kristliga kyrkoordningen, som dock redan i andra delen kommit till behandling under rubrik: »Der Bildungsorganismus des christlichen Lebens.» Kyrkoordningen räknas till en annan kategori än de verldsliga ordningarna, som omfatta äktenskap, familj och folk. Dessa senare tjena det syndiga och förgängliga lifvet i denna verlden, den förra det gudomliga och oförgängliga lifvet. »Kristendomen uppställer efter trons och kärlekens princip reglerna för kristligt förhållande inom de bestående verldsliga samfundsformerna, icke författningsformer för familj och stat, icke den gudomliga riksförfattningen med dess gudomliga, andliga familje- och statslif; derför förutsätter den en väsentligt annan, icke blott etiskt annan natur och verld.» I denna fråga intager B. alltså principielt en annan ståndpunkt än Rothe m. fl. Att B. dock icke vill en isolering af stat och kyrka i våra moderna stats- och kyrkoförbättrares anda, framgår tydligt af hans framställning af förhållandet mellan dessa begge samfund delen II sid. 378—411. Jfr särskildt sid. 401: »Sofern nun aber die *Staatskirchen*, politischen Kirchen *bereits existiren*, können und dürfen dieselben allerdings *nicht als christliche Kirchen im wahren Sinne auftreten und gelten*. — — — Aber darum dürfen die Staatskirchen *nicht schlechthin verdammt* und der Auflösung entgegengeführt werden. — — — Sie sind die einzigen Träger und Organe für das dem Staate und der menschlichen Gesellschaft überhaupt unentbehrliche religiöse Element und für die sittliche Zucht — — — Sie sind — — — der dem Herrn angehörige Weltboden, dessen Zerstörung die Jünger des Herrn nicht selber Hand anlegen sollen — — — Mit dem Fall der politischen Kirchen fallen unsere Gesellschaften, unsere Staaten und Gemeinden selbst.» — De två ensidigheter staten har att undvika i förhållande till religionen äro å ena sidan *religiös indifferentism*, å andra sidan *positivt religionstvång*. Politiskt berättigad är hvarje religion, som ej strider mot statens idé, alltså mot en på gudsfruktan, frombet och sedlighet rigtad bildning liksom mot statens auktoritet och samfundets ordningsprincip. Författarens tankar med afseende på de be-

Digitized by Google

stående statskyrkorna synas oss kortast kunna uttryckas med följande ord, som Saint-Martin en gång yttrat om den katolska kulten: »Ve dem, som låta bruka sig till verktyg för dess afskaffande, men ännu mera ve dem, som dertill äro orsak.»

Då Beck förnekar, att statskyrkan kan vara Kristi kyrka i sann mening, så betyder detta icke blott att statskyrkan såsom sådan icke kan vara ett adeqvat uttryck af kyrkans inre väsen, ty detta gäller äfven enligt B. om den synliga kyrkan öfverhufvud t. o. m. i hennes sanna gestalt (II sid. 332), utan meningen är, att statskyrkan icke heller kan vara Kristi kyrka i dess sanna *empiriska* gestalt. Att B. med detta sitt påstående råkar i strid med vår kyrkas bekännelseskrifter, synes oss obestridligt. Dessa framställa nämligen de yttre kännetecken, på grund af hvilka den empiriska kyrkan kan göra anspråk på att vara sann kyrka, *puram evangelii doctrinam et administrationem sacramentorum consentaneam evangelio Christi*, hvilka kännetecken väl kunna finnas hos kyrkan såsom statskyrka.

Statskyrka och frikyrka äro för öfrigt begge blott relativa begrepp; den gräns, som åtskiljer dem, kan omöjligen så in abstracto göras till gränsskilnad mellan falsk och sann kyrka, hvilket en hvar vid försök att tillämpa satsen in concreto lätt skall finna.

Vilseledande synes oss författarens påstående, att det bibliska kyrkobegreppet utesluter oomvända; man kunde häraf draga den slutsatsen, att en kyrka, inom hvilka oomvända funnes, dermed vore oberättigad att kallas biblisk kyrka. Sanningen är dock, att den *empiriska* kyrkan enligt skriften sjelf icke kan uppträda med anspråk på att vara annat än en ecclesia mixta. De apostoliska församlingarna sjelfva voro ock, strängt taget, ingenting annat. Om man derför antager, att skriften lär en kyrkans jordiska existens såsom samfund, så måste B:s ofvannämda sats modifieras i öfverensstämmelse med hvad här blifvit sagdt om den empiriska kyrkan.

I sjelfva verket leder B:s framställning, för så vidt vi kunna fatta, dertill, att en Kristi kyrka såsom jordiskt existerande samfund, efter det vanliga föreställningssättet, numera icke finnes. Detta framgår enligt vår mening tyd-

Digitized by Google

ligast ur följande yttrande (II sid. 427 ff.): »Dabei haben die *Geisteschristen* namentlich auch das Recht, in häuslichen Kreisen, in kleineren und grösseren Familienvereinen, gerade ausserhalb der öffentlichen Kirche nach der reinen einfachen Ordnung Christi Versammlungen, ja Gemeinden mit eigenen Vorstehern zu bilden und eben diese Gemeinschaft als die eigentliche Kirche Christi Allem vorzuziehen. Denn diese ist unmittelbar, wie wir fanden, nicht auf eine Weltkirche abgestellt. Als Haus oder Familie Gottes, noch nicht als Staat und Tempel Gottes, was dem kommenden Herrn vorbehalten bleibt, siedelte sie sich demüthig in häuslicher Einfachheit an neben der Tempelherrlichkeit der jüdischen Staatskirche, und die erste Christengemeinde, so innig sie im Geiste als ein Ganzes bestand, wollte so wenig diese Einheit in einer äusserlichen Representation derselben, dass sie sich sogar in einer und derselben Stadt in mehrere Hausgemeinden theilte mit eignen Vorstehern.» Författaren sjelf synes, att döma af en anmärkning, som utgifvaren bifogar till detta ställe, hafva kommit till insigt om, att den teori han härmed uppstält, in praxi ledde till ett större ondt än det, till hvars afhjelpande den skulle tjena. Anmärkningen lyder som följer: So sehr Beck diese Rechte betonte, so wenig hielt er für seine Person von separater Kirchenbildung, *indem die Erfahrung ihn lehrte, dass meistens innerhalb solcher separirter Kirchen und Secten dieselben Fehler, die sie an den bestehenden evangelischen Kirchen tadeln, sich gleichfalls fänden und dazu noch andere, gegen welche die gesteigerte Einbildung wegen vermeintlicher Vorzüge und Reinheit sie blind mache*[1]).»

Becks inlägg i edsfrågan är ett »gif akt» för vår tid, då man från de mest skilda läger med förenade krafter arbetar på att kunna afskaffa eden. Hufvuddragen i hans åskådning äro följande: I eden framställer sig menniskan högtidligen inför Gud och kallar honom såsom den absoluta auktoriteten till vittne för sanningen af sin utsago, men då han icke är att tänka såsom ett blott passivt vittne för sanningen af sin utsaga, utan såsom aktiv målsman för sanningen emot hennes negation, lögnen, så kommer han der-

1) Kursiveringen af oss.

Digitized by Google

med äfven i betraktande såsom hämnare af osanningen, men efter den gudomliga rättfärdighetens måttstock, hvilken i denna tiden icke tillskickar absolut fördömelse utan ännu lemnar tid till bättring. Att i Kristi ord Matth. 5: 33 ff. inlägga ett absolut förbud mot alla eder är stridande mot hans grundställning till lagen. Orden äro rigtade mot de vanliga privatsvordomarne, som svuros vid något annat än Gud och derför icke ansågos bindande. Gentemot det vanliga argumentet hos edens motståndare framhålles, att eden hvarken genom tron eller otron förlorar sitt heliga värde, emedan dess kraft icke beror på mensklig tro eller otro utan derpå, att en öfververldslig rättsmakt beherskar och dömer verlden. Det är såväl det kyrkliga som det borgerliga samfundets pligt att gentemot den subjektiva otron och den tilltagande gudlösheten häfda menskligheten objektiva bundenhet vid Gud, emedan i motsatt fall samfundet går till mötes en upplösning till en blott djurisk, af våld och list beherrskad sammanvaro. Samfundet gör sig genom edstvång icke skyldigt till religions- eller trostvång, emedan det här icke är fråga om att affordra en trosbekännelse utan att för sanningens och rättens skull ställa menniskan inför den högsta auktoriteten, vare sig att hon tror den eller icke. Blott på detta sätt upphäfver samfundet den solidariska ansvarigheten för de enskilda medlemmarnes gudlöshet.

Slutligen må anmärkas, att det innerliga kristliga lif, som författaren gör till etikens grundval, tyckes hafva hos författaren sjelf tryckt sin prägel på framställningen från början till slut, hvarför den icke blott är egnad att upplysa utan äfven att värma. Den olika uppfattning beträffande den formella behandlingen samt flera punkter af sjelfva innehållet, hvarigenom vi skilja oss från författaren, kan icke hindra oss att varmt rekommendera det föreliggande arbetet såsom lemnande den uppmärksamme läsaren en sann behållning för både förstånd och hjerta.

EDV. W—TZ.

Digitized by Google

Christelig Sædelære efter evangelisk-luthersk Opfattelse af *C. Henrik Scharling,* prof., dr. theol. Anden Deel. (III Livsgoderne) Kbhn 1886. Pris 5 kr. 50 öre.

När första delen af detta arbete utkommit, framhöllo vi (årg. 1884: 403—407), att förf. utmärkte sig genom en mindre vanlig korrekthet och klarhet i behandlingen af sitt ämne, och ehuru vi icke kunde dela hans uppfattning i åtskilliga punkter, särskildt i fråga om förhållandet mellan den filosofiska och teologiska etiken, betygade vi honom dock vår tacksamhet och högaktning för det sätt, hvarpå han i det hela löst sin uppgift. Vi anse oss hafva anledning gifva samma vitsord om den nu utkomna sociala etiken, som sönderfaller i tre hufvuddelar: Familjen, Borgersamfundet og Staten, samt Kirken.

Såsom en egendomlighet i förf:s anordning af sjelfva innehållet vilja vi nämna, att han i den andra hufvuddelen upptager flera frågor, som vanligen bruka behandlas i den individuela etiken; exempelvis Liv og Sundhed, Aere, Sundhed, Velgjörenhed, Venskab, Forsonlighed m. m. Här under rubriken Borgersamfundet förekommer äfven läran om eden. Till vår bedröfvelse har förf. ansett eden vara en hypotetisk sjelfförbannelse: den som i det ögonblick han svär far med lögn »frasiger sig al Hjælp af Gud og Hans hellige Aabenbaring baade i det nærværende og det tillkommende Liv, eller hvad der blifver det samme, han kalder alle den guddommelige Retfærdigheds Straffdomme over sit Hoved». Den teologiska etiken för öfrigt i våra dagar är lyckligtvis nästan utan undantag enig deri, att ett sådant undanbedjande af Guds förbarmande nåd och direkta nedkallande af hans straffdomar är något, som ligger helt och hållet utom en sedlig menniskas befogenhet. Anmälaren har ock förut i denna tidskrift i tvenne uppsatser (1881: 92—106, och 1883: 214—226) utförligt motiverat sin åsigt, att eden för att vara kristligt berättigad måste uppfattas — icke i den ofvan nämda hedniska betydelsen, utan i samma mening hvari Kristus och Paulus användt eden. Edsfrågan har antagligen icke i Danmark, såsom här i Sverige, ännu hunnit blifva en brännande fråga eller varit närmare skärskådad från biblisk-kristlig synpunkt. Det har åtminstone väckt vår förvåning, att förf. icke nämner mer än ett alternativ i fråga

Digitized by Google

om eden, nämligen antingen ett erkännande eller förkastande af densamma i den af förf. angifna betydelsen.

Tid och utrymme neka oss att närmare belysa förf:s ståndpunkt i de många intressanta etiska frågor, som behandlas i den föreliggande delen, hvarföre vi hänvisa läsaren att göra bekantskap med boken sjelf. R. S.

Erinnerungen aus meinem Berliner Amtsleben. Vierter Band der »Erinnerungen aus dem Leben eines Landgeistlichen» von *D:r Büchsel.* Berlin Wiegandt & Grieben 1886. 196 sidr. 8:o. Pris 1,60.

I denna tidskrift har upprepade gånger (senast 1884, h. 6) anmälts den svenska öfversättningen af det arbete, till hvilket den nu föreliggande nya boken utgör ett supplement. Med stort intresse motsågo vi detta supplement, sedan vi af tyska literaturberättelser erhållit kännedom om dess utkomst. Den som förstått att på en gång så intressant och så lärorikt skildra en landtpastors lif, borde hafva mycket att meddela från en långvarig och betydelsefull presterlig verksamhet i en sådan stad som Berlin, medelpunkten för den tyska kulturen med dess både goda och onda sidor. Boken har emellertid ej fullt motsvarat våra förhoppningar. Den sysselsätter sig företrädesvis med det kyrkliga tillståndet i Berlin, sådant det var för omkring 40 år sedan, och till de stora förändringar, som under den den derefter förflutna tiden i den nya riksstaden inträdt, tages jemförelsevis ringa hänsyn. Det är ock egentligen allenast vissa sidor af det kyrkliga tillståndet och vissa enstaka moment af den presterliga ämbetsverksamheten, som här skildras. Måhända skulle ock icke utan skäl kunna anmärkas, att spår ej saknas till en viss slapphet i förf:s tankegång och framställning, något som ock är ganska förklarligt, då ju författaren såsom mer än 80-årig icke må förmenas att skatta åt ålderdomens vanliga lott. Allt detta oaktadt hör boken till dem, hvilkas läsning man icke ångrar. I förf:s karaktärsfasthet och brinnande nitälskan för själars väl märkes ingen afslappning, och hans tros innerlighet och ödmjukhet verka i sanning välgörande gent emot den köld eller sjelftillit, som så lätt bemäktiga sig äfven ett upprigtigt själasörjarehjerta. Boken gör derföre ett uppfriskande

Digitized by Google

intryck, och de sede- och tidsskildringar, som meddelas, äro ock af stort intresse. Vi kunna derföre ej annat än önska, att detta förf:s arbete — antagligen hans sista — må äfven i vårt land blifva lika allmänt kändt och läst som fallet varit med dess föregångare.

Arbetets innehåll är i korthet följande: Först beskrifver förf. sin kallelse till Berlin och sitt inträde i den nya församlingen; derefter följer en skildring af Die kirchlichen Zuстände in Berlin; vidare en af mycken humor genomsyrad berättelse om de revolutionära tilldragelserna år 1848 och sedan en framställning om byggnaden af S:t Lucaskyrkan. Det andliga lifvet i församlingen och partierna i Berlin blifva sedan skildrade, vidare vården om sjuka och svaga, derefter talas om predikan och dess frukter samt enskilda erfarenheter under själavården, och i ett kort slutkapitel berör förf. nedläggandet af ämbetet och kastar en öfverblick på sitt förflutna lif och den derunder fallande verksamheten. Såsom ett sorts bihang är med boken införlifvadt ett på uppdrag af evangeliska föreningen hållet föredrag om »Erniedrigung und Erhöhung Preussens.»

Förf. har i sitt arbete ett ständigt återkommande præterea censeo, och det är nödvändigheten af att i Berlin bygga nya kyrkor och bilda nya församlingar, om ej allmänt religiöst och sedligt förfall skall inträda. Och när församlingar finnas med ända till 130 tusen själar, må väl detta yrkande anses fullt befogadt. M. J.

De nya evangeliiperikoperna till vägledning för studerande och prester praktiskt behandlade af *Martin Johansson*. Första årgången. 2:a omarbetade upplagan af Andra Delen (Påskcykeln) samt af Tredje Delens 1:a afdelning (Trefaldighets Söndagen — 12 Sönd. efter Trefaldighet). Upsala W. Schultz 1886.

De förändringar, som i denna nya upplaga förekomma, hafva till icke ringa del föranledts af önskan att bringa detta arbete i så nära öfverensstämmelse som möjligt med den senast antagna öfversättningen af nya testamentet. Derjemte har ock hänsyn tagits till de vigtigaste af de evangeliikommentarer, som utkommit, sedan första upplagan af detta verk utgafs. Särskildt derigenom att utkastens antal blifvit

Digitized by Google

något förökadt har äfven de respektiva delarnas omfång i någon mån blifvit utvidgadt.

Den första delen af detta arbete, som utom en inledning till hela verket innehåller en behandling af julcykelns texter, utkom i en andra omarbetad upplaga redan år 1875. En tredje upplaga af denna del har emellertid nu blifvit behöflig. Den är ock för närvarande under utarbetning och torde kunna blifva färdig i god tid före nästa kyrkoårs början.

Bispinde Henriette Gislesens Breve i Udvalg. Udgivne ved *Bolette Gjör.* Forord af Gustav Jensen, Prest. Med Forfatterindens Portræt. Kristiania P. T. Mallings Boghandel 1885. 184 s. 8:o. Pris 2,80.

Henriette Vibe, gift först med kongl. fuldmægtig Glückstad och sedermera med Tromsöbiskopen Gislesen, var en på både hufvudets och hjertats vägnar ovanligt rikt begåfvad qvinna. Detta framgår äfven af det urval af hennes efterlemnade bref, som i denna samling erbjudes. Men dessa bref lemna något vida mera än bevis på en rik intelligens och ett varmt hjerta hos den, som skrifvit desamma. De låta oss blicka in i en själ, som efter svår botkamp vunnit frid med Gud och nu med en sällspord hängifvenhet hvilar vid hans fadershjerta utan att i någon mån svika de pligter, som den timliga kallelsen ålägger henne. Vi finna tillika en mer än vanligt klar blick för tidens tilldragelser på det religiösa och kyrkliga området samt förtjensterna och bristerna hos de personligheter, som på ett eller annat sätt gripit afgörande in i den religiösa utvecklingen i vårt brödraland. Boken har ock i sammanhang dermed ett icke ringa värde såsom kyrkohistorisk tidsbild. Den är, såsom pastor Jensen i sitt förord säger »et tro Spejlbillede af en betydningsfuld, åndelig bevæget Tid, i hvis Strömninger Brevskriverinden var med som få, og af hvis fremragende Personligheder hun var.»

Vi skulle önska, att dessa bref blefve lästa och behjertade af hvarje prest och hvarje prestfru inom vårt land. Den läsningen skulle, derom äro vi förvissade, bära frukt äfven för vår kyrka.

M. J.

Digitized by Google

Till Redaktionen insända skrifter:

Barfoed, Chr., Altar og Prædikestol. Kjbhvn, Lehmann & Stage. 4 o. 5 h. Pris 1 kr.

Brun, Christen, Oplysningens Tidsalder, dens religiöse Ideer i deres historiske Oprindelse og karakter. Christiania, Th. Steen. 349 s. 8:o.

Bugge, F. W., Apostelen Paulus's Breve. Förste Bind. Tredje gjennemsedde og forögede Udgave. Christiania, Th. Steen.

Caspari, D:r C. P., Eine Augustin fälschlich beilegte Homilia de sacrilegiis. Aus einer Einsiedeler Handschrift des achten Jahrhunderts herausgegeben und mit kritischen u. sachlichen Anmerkungen sowie mit einer Abhandlung begleitet. Christiania, Dybwad, 1886. 73 s. stor 8:o.

Cornelius, C. A., Svenska kyrkans historia efter reformationen. 3:e och 4:e h. (Se anmälan i tidskriftens 2:a h.).

Den lille Bibelkonkordants. Efter den engelske Originals 111:e Tusinde. 2:t Oplag. Kristiania, Lutherstiftelsen. Inb. 1,50.

Hansen, W., Sandhed til Salighed. Prædikener. 6 H. (Se anmälan i förra häftet. Boken är nu komplett).

Johansson, F. A., Den Heliga skrifts lära om menniskans rättfärdighet inför Gud. Lund, Gleerup, 2 kronor.

Martensen, H., Tillfällighetstal. Bem. öfvers. af O. V. Lemke. 1:a h. Pris 1 kr. Utkommer fullständigt i högst 4 h. Distribuent F. Skoglund, Stockholm.

Nielsen, Prof. D:r Fr., Småskrifter til Oplysning for Kristne. I, 3 Om Prædikernes Bog af F. Buhl, 75 öre; I, 4 Kristus som Livets Lys af C. A. Rou, 60 öre. Kjbhvn Schönberg.

Några ord till ledning för våra konfirmander. Från Tyskan af C. A. Hägglund. Sthlm. Bokförlagsbyrån, 25 öre.

Quensel, O., Från den inre verlden. Strödda Betraktelser etc. Säljes till förmån för Marstrands sjömansmission. Gtbg. Handelstidn. bolag. Pris 75 öre.

— (O. 2), Kort sammandrag af den gällande katekesutvecklingens väsentliga innehåll. Gtbg. 1886.

Scharling, C. H., Martin Luther om Coelibat og Ægteskab. Et Gjenmæle mod G. Brandes. Kjbhvn, Gad, 1886.

Skat Rördam, F., Det Ny Testament. Oversat, med Anmærkninger til Oplysning for kristne Lægfolk. 1:a H. Kjbhvn, Gad. Utkommer i omkr. 5 Hefter til Subskriptionspris 22 ½ öre pr ark.

Småskrifter, utgifna af den norska Lutherstiftelsen: Ellen Watson, 35 öre; Hjemad, 30 öre; Mon de er få, som bliver salige? och En julaften à 20 öre; Den lille Guldring, Christofer Käss, En

Digitized by Google

af de stille i Landet, Hvorledes bör Söndagen bruges? och Söndagens Betydning à 15 öre,

Uttalanden ang. vittnesbörd f. d. luth. läran om rättfärdiggörelsen samt Becks och Waldenströms lära. Åbo, Willén & C:o, 40 penni.

Wagner-Groben, Från Tabor till Golgata, 4—6 h. (slutet). Se anmälan i 2:a h.

Vollmar, A., Seet ved Lys. Fortællinger. Kristiania, Lutherstiftelsen. Pris à 1,25; 2,00; 2,25.

Tidskrift för kristlig tro och bildning, 2:a h. Innehåller: En tidsbetraktelse; Om Jesu mänskliga utveckling; Om moralstatistiken och hennes förhållande till den kristliga lifsåskådningen; Anmälningar.

Luthersk Ugeskrift t. o. m. N:o 20. — *Luthersk Kirketidende* t. o. m. N:o 10.

Pedagogisk Tidskrift, 4 och 5 h. Inneh. bl. annat en uppsats om den dogmat. undervisningen vid de allm. läroverken. — *Dagny* t. o. m. Maj.

Missionstidning f. Israel o. *Missionsblad fr. Palæstina.*

Nytt och Gammalt utg. af Hägglund.

Missionstidning af *Tottie.*

Förr och Nu, 4:e h. samt 5 och 6 h.

Augustana och Missionären. — *Sedlighetsvännen.*

N. B. Författaren till den i förra häftet påbörjade uppsatsen om den preussiska generalsynoden har till följe af sjukdom blifvit tills vidare urståndsatt att utarbeta fortsättningen af uppsatsen. Red. saknar dock icke förhoppning att med det snaraste kunna meddela denna fortsättning.

Digitized by Google

Om tolkningen af Filipperbr. 2, 5—11.

(Forts. fr. h. 3.)

Göra vi oss reda för det sammanhang, i hvilket 2, 5—11 förekommer, så finna vi, att dessa verser bilda midten af ett helt, till hvilket vi kunde sätta såsom öfverskrift: uppmaning till en vandel, som är värdig Kristi evangelium. Denna afdelning af brefvet omfattar kap. 1, 27—2, 18[1]). Hvad nu särskildt verserna 2, 6 f. beträffar, så är det tydligt att aposteln i dem vill hänvisa till Kristus Jesus såsom *den högsta förebilden* för de troende i fråga om det sinnelag, hvilket utgör den nödvändiga förutsättningen för en vandel, som är värdig Kristi evangelium. Denna vandel skall uppenbara sig deri, att de kristne sammanhållas af en gemensam kärlek och utgöra likasom *en* själ (*συμψυχοι*. Jmfr Apg. 4, 32). Men ingenting är en farligare fiende till denna sammanhållande kärlek är sjelfviskheten, fåfängan och högmodet. För den skull förmanar aposteln de kristne i Filippi att icke tänka och göra något i sjelfviskhet och af lust till fåfäng ära. Tvärtom må den ene akta den andre högre än sig sjelf, och hvar och en må se, icke på sitt eget bästa, utan äfven på de andras. I detta afseende hänvisar nu aposteln till Kristi eget sinnelag såsom den högsta förebilden för de kristnes. Detta måste nämligen vara meningen med orden: *τουτο φρονειτε ἐν ὑμιν ὁ και ἐν Χριστω Ἰησου*, vare sig att vi fatta dem på det vanliga sättet, då vi kunna återgifva dem så: »vare *det* sinnelaget hos eder, hvilket äfven var hos Kristus Jesus», eller vi ansluta oss till Hofmann, hvilken fattar *ἐν Χριστω Ἰ.* på samma sätt som *ἐν Χριστω* i 2, 1 eller *ἐν Κυριω* 4, 2, och alltså tänker sig satsen fullständigt uttryckt sålunda: *ὁ και φρονειτε ἐν Χρ. Ἰ.*,

1) Riktigt hafva Myrberg och Weizsäcker i sina öfversättningar lättö 1, 27—2, 18 bilda ett helt.

Digitized by Google

d. v. s.: aposteln förmanar Filipperna att ådalägga ett sådant sinnelag som är gifvet och bestämdt genom deras förbindelse med Kristus Jesus. Och det förebildliga i Kristi Jesu sinnelag framhåller aposteln i verserna 6—8.

Orden ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων kunna icke återgifvas med: »hvilken *nu befinner sig* i gudsgestalt», ty då någon tidspartikel, som utmärker närvarande tid, icke är fogad till ὑπάρχων, måste hvad som med orden ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων är uttaladt, hänföra sig till samma tid, hvilken är angifven genom ἡγήσατο. Alltså, hvad aposteln med orden: οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο säger, det gälde om Kristus Jesus, »*då han var i gudsgestalt*». Att, såsom prof. W. yrkar, *betona* μορφῇ, dertill kunna vi ej finna någon rimlig anledning. Hvarken μορφῇ ej heller θεοῦ bör betonas, och derför kunna orden lämpligast återgifvas så som det här skett, nämligen med: *gudsgestalt*. Den närmaste frågan blir då den: hvad innebär detta uttryck? Prof. W. förnekar, att Kristus Jesus med orden ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων skulle vara betecknad såsom θεός i ordets fulla betydelse, men sin åsigt i detta fall stöder han endast på ett föga betydande skäl. Om brefskrifvaren, säger han, här *velat* beteckna Kristus Jesus såsom θεός i den angifna betydelsen, så stod för honom likaväl som för den fjerde evangelisten de omisstydliga uttrycken θεὸς ὢν, θεὸς ὑπάρχων till buds. Det är sant att dessa uttryck stodo honom till buds; men deraf följer icke att han ansåg sig tvungen att använda dem för att uttrycka den ifrågavarande tanken. Ty då han säger, att Kristus Jesus var ἐν μορφῇ θεοῦ, så menar han dermed, att Kristus Jesus var i *den* μορφῇ, hvilken tillkom honom såsom θεός. Och då aposteln valde uttryckssättet ἐν μορφῇ θεοῦ, befarade han säkert icke, att Filipperna skulle inlägga i det samma något mindre än hvad han sjelf dermed ville uttrycka. Den uppfattning, som de redan ägde af det subjekt, om hvilket ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων uttalas, har för aposteln varit en borgen för att de rätt skulle förstå hans uttryckssätt, äfven om detta verkligen kunnat tydas på mer än ett sätt. Så t. ex. drager aposteln icke i betänkande att, då han skrifver till församlingen i Korint, den ena gången säga, att *Kristus* är εἰκὼν τοῦ θεοῦ (2 Kor. 4, 4), men den andra deremot, att *mannen* i motsats till qvinnan är εἰκὼν

Digitized by Google

θεον (1 Kor. 11, 7), och likväl är det klart att han inlägger en annan betydelse i detta uttryck, då han använder det om Kristus än då han använder det om mannen. Det af prof. W. anförda skälet är följaktligen icke egnadt att vederlägga dem, hvilka förstå apostelns ord så, att de beteckna Kristus Jesus såsom θεος »i ordets fulla betydelse». Så fattades hans ord af de grekiska fäderna, hvilka betraktade μορφη såsom en beteckning för den gudomliga natur, det gudomliga väsen, som af evighet fans hos Logos. Nu är visserligen μορφη icke liktydigt med φυσις eller οὐσια, men man torde icke kunna med framgång bestrida det påståendet att Paulus tänkte sig Kristi gudomliga natur såsom *förutsättning* för sin utsaga: ἐν μορφη θεου ὑπαρχων. Så fattades saken af Augustinus, hvilken säger: qui formam implet dei, nihil habet minus deo; så äfven af de gamla lutherska teologerna, hvilka med μορφη θεου förstodo »status divinus» eller den gudomliga härligheten, af hvilken de ansågo att Kristus var i besittning äfven till sin mänskliga natur. Hvad de nyaste exegeterna angår, så betrakta t. ex. Meyer, Weiss, Lightfoot apostelns ord såsom uttryck för en existensform, hvilken förutsätter det gudomliga väsendet och alltså ὁμοουσια.

Om Kristus Jesus, *då han var i gudsgestalt*, säger aposteln: οὐχ ἁρπαγμον ἡγησατο το εἰναι ἰσα θεω. I afseende på uppfattningen af denna utsaga gå de grekiska och de latinska fäderna skilda vägar. Såsom ett uttryck för de senares uppfattning kunna vi anföra Augustini ord: »quomodo enim rapina posset esse natura, quæ non erat usurpata, sed nata», hvilka äro en tolkning af Vulgatas: »non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo». Meningen med apostelns ord skulle alltså vara den, att Kristus icke betraktade το εἰναι ἰσα θεω såsom någonting *usurperadt*, utan såsom någonting, hvilket ursprungligen tillhörde honom. — De grekiska fäderna deremot finna i apostelns ord ett uttryck för den tanken, att Kristus icke betraktat το εἰναι ἰσα θεω såsom ett byte, ett rof, hvilket man icke vill lemna ifrån sig, utan med begärlighet fasthåller. Under den senaste tiden åter har man gjort den *aktiva* betydelsen af ἁρπαγμος gällande och således låtit aposteln säga, att Kristus icke betraktade το εἰναι ἰσα θεω såsom ett *röfvande*, hvilken egendomliga utsaga man sedan än på det ena sättet än på

Digitized by Google

det andra genom en närmare förklaring sökt göra begriplig. Så t. ex. förklarar Meyer den samma på följande sätt: »nicht unter den Gesichtspunkt des Beutemachens stellte er dasselbe (: das gottgleiche Sein), als sollte es hinsichtlich seiner Thätigkeitsäusserung ihm darin bestehen, *dass er ihm nicht Eignendes an sich raffete*». Men Meyers försök att här fasthålla den i fråga varande betydelsen af ἁρπαγμος betraktar Weiss såsom helt och hållet misslyckadt. Sjelf tänker han sig ἁρπαγμος här användt metonymiskt, så att vi på detta ställe skulle hafva actio pro re quæ actionis causa est, och i öfverensstämmelse dermed anser han, att *res rapienda* här är den enda riktiga betydelsen af ἁρπαγμος[1]). Meningen med orden i fråga angifver han närmare på följande sätt: »er achtete diese gottgleiche Würdestellung nicht für etwas zu raubendes, d. h. für etwas eigenliebig und eigenmächtig an sich zu reissendes»[2]). På samma sätt tänker sig äfven Lechler saken, ehuru *han* utgår från den *aktiva* betydelsen af ἁρπαγμος[3]).

Taga vi nu i betraktande det sammanhang, i hvilket orden οὐχ ἁρπ. κτλ. förekomma, så finna vi, att de grekiska fädernas tolkning af dem bäst öfverensstämmer såväl med det föregående som det efterföljande. Ty då aposteln förmanar Filipperna att ådagalägga ödmjukhet och sjelfförsakelse samt bänvisar dem till Kristus Jesus såsom förebilden i detta afseende, kan man med rätta vänta sig, att hvad han då om Kristus uttalar verkligen *förtjenar* namnet ödmjukhet och sjelfförsakelse. Men någonting sådant innehålla åtminstone icke de ord, med hvilka vi nu sysselsätta oss, om de nämligen endast skola säga, att Kristus icke *usurperade* το εἶναι ἴσα θεῳ, eller att han icke ville *missbruka* det samma, eller att han icke *egenmäktigt* ville *rycka det till sig*. Men ödmjukhet och sjelfförsakelse var det deremot att Kristus Jesus icke för sitt eget bästa *fasthöll* τὸ εἶναι ἴσα θεῳ, utan efter Guds vilja till menskligbetens frälsning afstod från detsamma. Och dertill kommer nu äfven att om vi på detta sätt fatta apostelns ord, så bildar den med ἀλλα inledda utsagan en verklig motsats till οὐχ ἁρπ.

1) Der Philipperbr. p. 149, anm. 1.

2) Lehrbuch d. bibl. Theol. des N. Test. 1880; p. 433.

3) Das apostol. und nachapostol. Zeitalter; 1885; p. 326.

Digitized by Google

ἡγ., något som den äfven utan tvifvel åsyftar. I detta afseende talar allt till förmån för de grekiska fädernas tolkning af ἁρπαγμος. Men mot den samma hafva t. ex. Meyer, Hofmann, Weiss med bestämdhet gjort gällande, att ἁρπαγμος icke kan betyda detsamma som ἁρπαγμα, utan endast kan fattas såsom actus rapiendi. På ett mycket tillfredsställande sätt hafva likväl Lightfoot och Th. Zahn, den förra i sin kommentar till Filipperbrefvet, den senare i Luthardts Zeitschrift für kirchliche Wissenschaft und kirchliches Leben (1885, h. 5) uppvisat det berättigade i att här fatta ἁρπαγμον ἡγεισθαι såsom liktydigt med ἁρπαγμα ἡγεισθαι, hvilket ofta endast betyder »*med begärlighet fasthålla, sätta stort värde på något*, i det att tanken på plundring och rof lemnas ur sigte».

Upptaga vi då här, i öfverensstämmelse med de grekiska fäderna, denna betydelse af ἁρπαγμος, så följer deraf att vi måste betrakta το εἰναι ἰσα θεω såsom något, *hvilket tillkom Kristus, då han var i gudsgestalt*, och således icke något, som var »för Kristus bestämdt»[1]) och hvilket han således ännu icke ägde, då han var i gudsgestalt,[2]) icke en högre ställning, hvilken Kristus hade kunnat tänka på att usurpera,[3]) icke något, som blott var bestämdt för *menniskan Jesus*[4]). Men hur förhåller sig i sådant fall το εἰναι ἰσα θεω till ἐν μορφη ὑπαρχων? Vi anse, att denna fråga måste besvaras på det sättet, att det icke förefinnes någon väsentlig skilnad mellan dessa utsagor, utan bådadera äro uttryck för ett och samma tillstånd, i hvilket Kristus Jesus under sin preexistens befann sig. Att man förnekat detta förhållande sammanhänger med den oriktiga tolkning man gifvit åt orden οὐχ ἁρπαγμον ἡγησατο. Det egendomliga uttrycket το εἰναι ἰσα θεω återgifver Vulgata med: esse æqualem deo; men denna tolkning, hvilken öfvergått i den lutherska öfversättningen (: Gotte gleich sein) och sedan i våra vanliga, är icke träffande. Orden εἰναι ἰσα θεω kunna nämligen icke beteckna *hvad* Kristus Jesus var, utan det *sätt*, hvarpå han existerade. Möjligt är att aposteln äfven kunnat, såsom

1) Se Weiss: Lehrbuch etc. p. 433.
2) Lechler: anf. arb. p. 326.
3) Sabatier: L'Apotre Paul p. 235.
4) Hofmann: Biblische Theologie des N. Test. p. 42.

Digitized by Google

Meyer säger, skrifva *το εἶναι ἴσον* (mascul.) *θεῳ*, men då han valde det egendomliga uttrycket *ἴσα θεῳ*, så skedde det väl icke utan afsigt. Om Kristi väsenslikhet med Fadren vill aposteln icke uttala sig, utan om hans *sätt att existera*, och derom säger han, att Kristus existerade på samma sätt som Gud. Prof. W. anmärker, att aposteln här icke säger *ἴσα τῳ θεῳ*, utan *ἴσα θεῳ*, och han finner i det senare uttrycket den tanken att Kristus existerade så som en *θεος* d. ä. ett gudomligt väsen plägar existera, men sjelf var han icke en *θεος* eller ens *ἴσος τῳ θεῳ*. Det sätt, hvarpå ett gudomligt väsen »plägar existera» angifver prof. W. med följande ord: »in schlechthin herrlicher, himmlisch-erhabener und göttlich-machtvoller Weise». Vi vilja ingenting invända mot denna bestämning, men vi måste här göra oss den frågan, huruvida Paulus verkligen kunnat antaga *tillvaron* af en sådan *θεος* vid sidan af *ὁ θεος*. Vi finna nämligen af apostelns bref, att han icke vetat af mer än *en* Gud (Rom. 3, 30; 1 Kor. 8, 6; Gal. 3, 20 m. fl.). Och på grund deraf anse vi det vara fullkomligt oberättigadt att här göra gällande en saklig skilnad mellan *θεῳ* och *τῳ θεῳ*, lika oberättigadt som att göra gällande en sådan mellan *θεον* och *τον θεον* i kap. 1, 28. Har aposteln sagt att Kristus existerade på samma sätt som *θεος*, så har han följaktligen med detta *θεος* icke kunnat mena någon ting annat än *ὁ θεος*, och han hade derför lika väl här kunnat säga *ἴσα τῳ θεῳ* som *ἴσα θεῳ* utan att meningen derigenom på minsta sätt förändrats. Då prof. W. säger, att Kristus Jesus enligt våra textord icke var en *θεος* eller ens *ἴσος τῳ θεῳ*, så innebär detta följaktligen en fullständig missuppfattning af apostelns uttryck. Denne har här visserligen hvarken sagt, att Kristus var en *θεος* ej heller att han var *ἴσος τῳ θεῳ;* men då han säger, att Kristus Jesus existerade på *samma* sätt som Gud, måste han hafva tänkt sig Sonens väsenslikhet med Fadren såsom förutsättning för denna existens, ty hur skulle den senare kunna förklaras utan den förra? Men om Sonens väsenslikhet med Fadren har aposteln icke velat uttala sig, emedan det här är fråga om en *sjelfuppoffring* från Sonens sida, och denna har naturligtvis icke kunnat bestå i en förändring af Sonens gudomliga väsen, utan blott i en förändring af hans sätt att existera.

Digitized by Google

Det är nämligen först och främst detta hos Kristus, hvilket aposteln framställer såsom ett föredöme för de kristna, att, då han var i gudsgestalt, han icke betraktade såsom ett rof att vara till på samma sätt som Gud, utan uppoffrade (: utblottade) sig sjelf genom att antaga tjenaregestalt, vorden menniskor lik. I hvilket afseende han uppoffrade eller utblottade sig är dels negativt dels positivt angifvet. Ty å ena sidan *uppoffrade* han nämligen *το εἶναι ἴσα θεῷ* och dermed äfven *μορφῇ θεοῦ*, ty det senare är endast följden af det förra: den som är till på samma sätt som Gud måste äfven för mensklig föreställning framträda *ἐν μορφῇ θεοῦ*, och å den andra sidan *antog* han tjenaregestalt, vorden menniskor lik. Att tillvaron *ἐν μορφῇ θεοῦ* samt *το εἶναι ἴσα θεῷ* sammanfaller med Kristi preexistens och icke kan, såsom många teologer fattat saken, fortfara äfven under hans jordiska existens, framgår på det tydligaste af sammanhanget mellan verserna 6 och 7, i hvilka orden: *ἁρπαγμον ἡγησατο* och *ἑαυτον ἐκενωσεν* bilda tvenne hvarandra uteslutande motsatser. — Vi hafva i det föregående sett, att prof. W. betonar *μορφῇ* i uttrycket *μορφῇ θεοῦ*, och det samma gör han äfven i fråga om *μορφην δουλου*. Men det senare är lika så omotiveradt som det förra. Och då han tolkar orden *μορφην δουλου λαβων* så, att Kristus antog en tjenares *yttre uppenbarelseform*, men icke blef en verklig tjenare, likasom han förut representerat ett gudomligt väsen utan att vara *θεος*, måste vi derför anse denna tolkning vara oriktig, ty hon hvilar endast på den betoning, som utan grund gifvits åt ordet *μορφην*. Likasom Kristus Jesus under sin preexistens var i den *μορφῇ*, hvilken tillkom honom såsom *θεος*, så framträdde han under sin jordiska tillvaro i den *μορφῇ*, hvilken tillkom honom såsom *δουλος*. Och *δουλος var* han verkligen derigenom att han utförde en tjenares gerning. Sjelf har han i Matt. 20, 28 sagt, att detta var hans uppgift, och det är möjligt att hans ord på detta ställe föresväfvade aposteln, då han skref Fil. 2, 7. 8. I de jordiska rikena gifves det regenter och makthafvande män, hvilka bjuda och befalla öfver sina underlydande och låta dem känna tyngden af sin herskaremakt; men i Kristi rike skall det icke vara så. Der skall rangen bestämmas efter måttet af den försakande kärlek, af hvilken dess med-

Digitized by Google

borgare visa sig vara mäktiga. Så *måste* det vara, ty konungen i detta rike är icke kommen, för att låta *betjena* sig, utan för att *tjena*,[1]) och den högsta yttringen af detta hans tjenande skall bestå deri, att han gifver sitt lif till en lösen för många. Sådan är tankegången på detta ställe, hvilket tydligen innehåller en parallel till Fil. 2, 7. 8.

Orden: *ἐν ὁμοιωματι ἀνθρωπων γενομενος* hänföra vi till det föregående, i motsats till Hofmann, som med dem börjar en ny sats och låter dem beteckna, att Kristus blef till på samma sätt som menniskor. Vi betrakta nämligen *ὁμοιωμα* såsom i det närmaste liktydigt med *μορφη;*[2]) och då *γινεσθαι ἐν* betecknar inträdandet i något visst läge eller tillstånd, anse vi, att den enda riktiga uppfattningen af de anförda orden är *den*, att de utgöra en närmare bestämning till *μορφην δουλου λαβων*, så att detta senare ingenting annat innebär än att Kristus inträdde i en tillvaro, i hvilken han var menniskorna lik. Derigenom att vi hänföra orden *ἐν ὁμοιωματι κτλ.* till det föregående få vi i de båda participialsatserna en klart angifven motsats till *ἐν μορφη θεου ὑπαρχων* och en naturlig afslutning af den med *ὅς* inledda satsen. Men då Hofmann med orden *ἐν ὁμοιωματι κτλ* börjar en ny sats har detta, bortsedt från hans tvifvelaktiga tolkning af dem, äfven det emot sig, att någon öfvergångspartikel, som angifver en ny sats, icke finnes, och likväl hade i detta fall en sådan här varit på sin plats. — Det är bekant att Marcioniterna i orden *ἐν ὁμοιωματι κτλ* funno ett stöd för den åsigten att Kristus icke haft en sann mensklig natur, under det att Krysostomus deremot gjorde mot Arianerna gällande, att Kristus här framställes såsom någonting *mer* än en menniska blott och bart (*ψιλος ἀνθρωπος*). Och att Krysostomus dermed träffat det rätta kan icke bestridas. Hvarken om den *gudomliga* naturen ej heller om den *mensklige* har aposteln på detta ställe omedelbart uttalat sig, men väl är det så, att hvad han här säger har till

1) Att icke *δουλευειν* utan *διακονειν* här är användt inverkar ingenting på saken, ty såväl det ena som det andra är motsatsen till *κυριευειν*, hvilket tillkom Kristus, då han var *ἐν μορφη θεου*.

2) I motsats mot Bengel, som säger: »forma (: *μορφη*) dicit quiddam absolutum; similitudo (: *ὁμοιωμα*) dicit relationem ad alia ejusdem conditionis».

Digitized by Google

förutsättning såväl den enas som den andras verklighet. Oriktigt skulle det emellertid naturligtvis vara att vid undersökningen af frågan om Kristi gudomliga och mänskliga natur stanna vid *detta* ställe och icke derjemte taga i betraktande framför allt sådana ställen, på hvilka aposteln omedelbart uttalat sig om denna sak.

Orden: *και σχηματι εὑρεθεις ὡς ἀνθρωπος* hänföras af Vulgata till det föregående och på samma sätt äfven af Luthers öfversättning. I Bezas öfversättning deremot hänföras dessa ord till det efterföljande[1]) (: »Et habitu inventus ut homo, ipse se submisit» etc.), och detta är utan tvifvel det riktiga. I strid mot den vanliga uppfattningen börja vi alltså en ny sats med *και σχηματι κτλ* och icke med *ἐταπεινωσεν*. Man har deremot anmärkt att det ju är en sjelfklar sak att Kristus icke förnedrat sig redan under sin preexistens och att satsen *και σχηματι — εὑρεθεις* följaktligen skulle vara fullkomligt öfverflödig. Men man har dervid förbisett, att denna sats äfven kan hafva ett annat ändamål än att angifva tiden då förnedringen ägde rum. Aposteln vill nämligen med den samma upptaga den föregående tanken, för att nu i *en* utsaga sammanställa med hvarandra begynnelse- och slutpunkten af Kristi lif under den jordiska förnedringen. Denna utsaga lyder följaktligen sålunda: »och sedan han i sitt framträdande och yttre förhållanden befunnits såsom en menniska, förnedrade (: ödmjukade) han sig sjelf, i det att han vardt lydig intill döden, ja, korsdöden». — Ordet *σχημα* har Vulgata riktigt återgifvit med: habitus. Men man bör icke stanna, såsom vanligen skett, vid betydelsen: åthäfvor, utan fatta ordet i dess vidsträcktare betydelse, såsom t. ex. Bengel gjort, hvilken låter det beteckna: »cultus, vestitus, victus, gestus, sermones et actiones». Allt det hos vår Frälsare, hvilket föll i menniskornas ögon, då han tedde sig för dem, var egnadt att gifva dem den föreställningen att han *ingenting annat var än en menniska*[2]). Detta innebar nu visserligen redan ödmjukhet, sjelfförsakelse och förnedring; men aposteln stannar icke vid detta, utan fort-

1) På samma sätt i den reviderade engelska öfversättningen af år 1881: »and being found in fashion as a man, he humbled himself» etc.

2) Bengel: *ὡς ανθρωπος*: »tamquam homo, vulgaris, ac si nil esset præterea, nec inter homines quidem excelleret; nil sibi sumsit eximium».

Digitized by Google

skrider till något, som än mer förtjenade att så benämnas, något, som förde vår Frälsare till sjelfförsakelsens yttersta gräns, nämligen *korsdöden*. En på detta sätt ådagalagd lydnad mot Guds vilja (jmfr Rom. 5, 19; Hebr. 5, 8 f.) var icke möjlig, då Kristus var *ἐν μορφῃ θεου*. Och dock var det en sådan lydnad, som till menskligheten frälsning kräfdes. Derföre måste Kristus uppoffra *μορφῃ θεου* och *εἰναι ἰσα θεω* för att antaga *μορφῃ δουλου*, och i denna har han ock gått lydnadens väg till ända.

Men på *förnedringen* måste *upphöjelsen* följa, i öfverensstämmelse med den gudomliga lag, hvilken Kristus sjelf sålunda uttalat: »Den som upphöjer sig han skall varda förnedrad, och den som förnedrar sig han skall varda upphöjd» (Matt. 23, 12). Den förnedring, som består i kärlekens sjelfuppoffring, den förnedring, som är följden af lydnad mot Guds vilja och trohet mot den gudomliga sanningen, bär redan i sig fröet till en kommande upphöjelse. Och han, som på detta sätt allra mest förnedrat sig, han har ock derför blifvit upphöjd öfver alla och öfver allt. »Derför, säger nämligen aposteln, »har ock Gud högt upphöjt honom och gifvit honom det namn, som är öfver alla namn, på det att i Jesu namn alla knän skola böja sig, deras som äro i himlen, på jorden och under jorden, och alla tungor bekänna, att Jesus Kristus är Herre, Gud Fader till ära». — Till följd af en oriktig uppfattning af versen 6 har man betraktat Kristi upphöjelse såsom en *stegring* af hvad han var *före* förnedringstillståndet. Men då vi i *εἰναι ἰσα θεω* funnit ett uttryck för hans tillstånd under preexistensen, så kunna vi icke betrakta upphöjelsen såsom någon sådan stegring, ty något högre än *εἰναι ἰσα θεω* kunna vi icke tänka oss upphöjelsen innebära. Då aposteln sålunda icke, såsom man ansett, kunnat med *ὑπερ* i *ὑπερυψωσε* vilja beteckna en upphöjelse till något högre än hvad Kristus var redan under preexistensen, måste vi söka en annan förklaring deraf, och hvad han med detta *ὑπερ* velat säga tro vi oss kunna sluta till af de följande orden: *ἐχαρισατο αὐτω το ὀνομα το ὑπερ παν ὀνομα.* Med dessa ord måste nämligen den ställning vara betecknad, hvilken Kristus intager gent emot alla varelser och hvilken sålunda *skiljer honom från alla andra* [1]).

1) Jmfr Hofmanns Komment., p. 69.

Digitized by Google

Följaktligen betecknar då *ὑπερυψωσε* detsamma som *παντα ὑπεταξεν ὑπο τους ποδας αὐτου* i 1 Kor. 15, 27 och Ef. 1, 22. Mot denna uppfattning af *εἰναι ἰσα θεω* och *ὑπερυψωσε* kunde det synas som om *ἐχαρισατο* stode i strid; men detta *ἐχαρισατο* innebär just uppfyllelsen af den bön, hvilken Kristus i Joh. 17, 5 ställer till Fadren: bönen om att Fadren måtte återgifva honom den härlighet, hvilken han hade hos Fadren förr än verlden var. — Med *το ὀνομα το ὑπερ παν ὀνομα* hafva några förstått Jesus eller Jesus Kristus, andra deremot *ὑιος θεου* eller ock *θεος*; andra åter *κυριος*. Men då det här är fråga om ett namn, som gifvits åt Kristus *efter* hans förnedring och då innehållet i den bekännelse, som alla tungor skola aflägga är: *κυριος Ἰησους Χριστος*, kan det knappast betviflas att något annat namn här skulle åsyftas än *κυριος*. Detta namn är af Gud gifvet åt den upphöjde Frälsaren, på det att alla skola tillbedja och bekänna honom såsom *κυριος*. Att i Jesu namn böja knä hafva vi nämligen att betrakta såsom uttryck för den tillbedjan, hvilken egnas Kristus på den grund deraf att han är Herre [1]). Man har visserligen påstått, att den tillbedjan, om hvilken här är fråga, skulle i Jesu namn egnas Fadren och icke Kristus; men den parallela utsagan i versen 11, der Kristus *sjelf* framställes såsom föremål för bekännelsen, talar för motsatsen, ty parallelen synes kräfva, att han då äfven är föremål för den i föregående vers nämda tillbedjan. Såsom mera afgörande stöd för denna åsigt vilja vi dock anföra sådana ställen som t. ex. Apg. 2, 21; 7, 59. 60; 1 Kor. 1, 2; 2 Kor. 12, 7—9. Men huruvida denna tillbedjan är »relativ» eller »absolut», den frågan kan icke besvaras på grund af *detta* skriftställe, utan kräfver en undersökning af de nytestamentliga skrifterna i allmänhet. — De som i Jesu namn skola böja knä äro »de i himlen, på jorden och under jorden». Man har fattat dessa ord på flera sätt; så t. ex. ansåg Krysostomus, att aposteln dermed ville beteckna *πας ὁ κοσμος*. Till denna uppfattning ansluter sig Lightfoot, hvilken såsom stöd för densamma åberopar Up. 5, 13; Ef. 1, 20—22 och Rom. 8, 22. Men något giltigt skäl finnes icke

1) Jmfr i fråga om användningen af uttrycket *ἐν ὀνοματι* 1 Kon. 8, 44; Ps. 63, 5 m. fl.

Digitized by Google

att i likhet med L. fatta de tre adjektiven såsom neutra. Och om vi alltså här hafva tre klasser af personliga väsen, så beteckna *οἱ ἐπουρανιοι* otvifvelaktigt änglarne (jmfr Ef. 1, 21; 3,10; Hebr. 1, 6; 1 Petr. 3, 22) och icke »de redan i himlen ingångne kristne». Hvad åter *καταχθονιοι* beträffar, så hafva flera exegeter .från äldre och nyare tider ansett, att aposteln här så benämt demonerna. Men deremot invänder Meyer, att Paulus icke tänker sig demonerna tillhöra Hades (jmfr Ef. 2, 2; 6, 12), och följaktligen kan han icke hafva benämt dem *καταχθονιοι*. Och för öfrigt synes tillbedjan och den dermed sammanhängande bekännelsen af Kristus icke kunnat tänkas annat än som *fri*, då den hos demonerna deremot måste tänkas *ske mot deras vilja*. Mot en bekännelse af det senare slaget talar åtminstone ordet *ἐξομολογησεται*, hvars betydelse dels är: öppet och fritt bekänna, dels: tacka och prisa. Men om *καταχθονιοι* sålunda betecknar de i hadesriket varande, så kan det frågas, huruvida äfven bland dem likasom bland de på jorden varande (*οἱ ἐπιγειοι*) Kristus *redan* tillbedes och bekännes eller om det först skall ske vid Kristi återkomst. Man har i allmänhet antagit det förra och att närvarande ställe alltså förutsätter Kristi descensus ad inferos. Hofmann deremot antager det senare alternativet och anser sålunda, att de som nu slumra och bida på sin uppväckelse skola vid deras uppvaknande tillbedja på samma sätt som de nu lefvande kristne. Vare sig man antager det ena eller andra, så måste det i hvarje fall medgifvas, att Kristi tillbedjan dock först vid hans återkomst kan blifva universell. — Af Vulgata återgifves versen 11 på följande sätt: quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. På samma sätt återgifves *εἰς δοξαν* äfven af Bengel. Andra deremot hafva visserligen hänfört *εἰς δοξαν θεου* till *κυριος*, men riktigt återgifvit detsamma med: till Guds ära (jmfr 1, 11; 1 Kor. 10, 31; 2 Kor. 4, 15). Men om man fattar orden på detta sätt, utgöra de tydligen en lämpligare bestämning till de föregående finalsatserna än till *κυριος*. De som följt Vulgata hafva i orden *εἰς δοξαν θεου* sett ett uttryck för »æqualitas gloriæ» hos Fadren och Sonen, då man deremot efter den riktiga öfversättningen af dem trott sig finna, att de uttrycksfullt framhålla Kristi Jesu subordination under Gud Fader eller

Digitized by Google

Gud (ὁ θεος). Men såväl i den ena åsigten som i den andra framskymtar ett dogmatiskt intresse. I förra fallet är det måhända just ett sådant intresse, som framkallat den oriktiga öfversättningen af εἰς δοξαν, i det senare har det funnit mera i texten än hvad som deri rätteligen bör sökas. Med εἰς δοξαν θεου förhåller det sig nämligen här på samma sätt som med εἰς δοξαν θεου eller liknande uttryck i 1, 11; Rom. 11, 36; 15, 7; 1 Kor. 10, 31; 2 Kor. 4, 15; Gal. 1, 4; Joh. 17, 1. 4 m. fl. Intet af dessa ställen kan åberopas såsom stöd för en sådan subordinationsteori, hvilken låter Kristus vara »ett gudomligt väsen», »men icke θεος, ja, icke ens ἰσος τω θεω».

Endast på en och annan vigtigare punkt hafva vi upptagit till bemötande satser ur den skrift, som gifvit anledning till denna uppsats. Att vidare än som här skett fullfölja granskningen, der den kunnat vara motiverad, hafva vi ansett vara öfverflödigt. Af den i korthet utförda positiva framställning af vår text, hvilken vi här lemnat, finner läsaren utan svårighet hvad vi kunnat godkänna och hvad vi anse oss böra förkasta i den undersökning, hvilken ofvannämda skrift innehåller.

J. E. BERGGREN.

Några frågor rörande kristendomens grundläggning i Sverige.

Undersökning

af

J. KREÜGER.

(Forts. från h. 3.)

IV.

Olof Skötkonungs dop.

Angående Olof Skötkonungs dop finnas tre särskilda berättelser: den s. k. Sigfridslegenden, den norsk-isländska berättelsen och en nyligen framdragen tysk sådan.

Enligt den första, skriftligen författad i början af trettonde seklet, skulle dopet förrättats af en biskop Sigfrid

Digitized by Google

från York i England, som blifvit sänd till Sverige af en konung Mildred samt, efter att hafva döpt Olof Skötkonung vid Husaby källa i Vestergötland, begifvit sig till Småland och bygt biskopskyrkan i Vexiö.

Den norsk-isländska berättelsen är grundad på äldre uppgifter af åtskillige isländske författare (se Jörgensen, Den Nordiske Kirkes Grundlæggelse &c., Tillæg s. 52). Desse sammanstämma deri, att, då Olof Tryggveson begaf sig till Norge, hade han med sig en engelsk biskop, som af Tjodrik benämnes Sigward, af Snorre Sigurd och i Hist. Norveg. Johannes. De isländske munkarne Odd och Gunlaug gifva ytterligare upplysningar om honom. Odd benämner honom Jon Sigurd och omtalar hans vistande i Sverige efter Olof Tryggvesons död. Gunlaugs skrift är förlorad, men i Haldor Snorresøns saga citeras en berättelse af Gunlaug, att Jon biskop efter Olof Tryggvesons död på Olof Skötkonungs begäran predikade rundt omkring i landet, döpte Olof och dog i Värend. [1])

Den tredje berättelsen är af tyskt ursprung och uppgifver hvarken namnet på den som döptes eller på den som förrättade dopet. Denna berättelse förekommer i ett af W. Giesebrecht, Gesch. d. deutschen Kaiserzeit, II 600, först begagnadt bref från ärkebiskop Brun till Henrik II af Tyskland år 1008. Brun, hvilken ej må förblandas med Otto I:s broder, som blef ärkebiskop i Cöln 953, var af högadlig börd samt hade i Otto III:s följe besökt Italien och der blifvit munk. Efter några års vistande i klostret, der han underkastat sig de strängaste regler, blef hans håg rigtad på hedningars omvändelse; och, sedan han af påfven fått uppdrag i sådant afseende, begaf han sig först till Ungarn 1004, der konung Stefan nyligen var omvänd. Derifrån hade han ämnat sig till venderne vid Östersjön, men kom emellertid i förbindelse med ryske storfursten Wladimir i Kiew, hvilken nyligen blifvit döpt. [2]) Brun föreslog Wladimir en mission till ryssarnes dödsfiender, de vilde Pece-

---

1) Rörande framställningen af de två första berättelserna, se Reuterdahl I.

2) Genom dopet var Wladimir upptagen i den Byzantinska kyrkan, hvilket emellertid ej hindrade Bruns underhandling med honom.

Digitized by Google

negrerna vid nedra Dniester och Dnieper. Wladimir nekade och afrådde, men Brun var obeveklig. Han begaf sig till Kiew och derifrån till Pecenegrerna och vidare till Preussen. Derifrån afsände han till Henrik II ett bref, hvari följande förekommer: »Inter hæc non lateat regem, quod episcopus noster cum egregio monacho, quem nostis, Rodberto, ultra mare in evangelium Svigis transmiserat. Quomodo venientes nuncii verissime dixerunt ipsum seniorem Svigiorum, cujus dudum uxor Christiana erat, gratias deo! baptizavit, cum quo mille homines et septem plebes eandem gratiam mox et receperunt» &c.

Låtom oss nu taga i betraktande dessa berättelser. Enligt mitt förmenande förtjena de båda första i afseende på hela frågan om dopet ingen trovärdighet; och den sistnämnda synes mig ej vara tillämplig på Olof Skötkonung.

Adam af Bremen, som i allmänhet är väl underrättad om Sveriges förhållanden, berättar, att Olof Skötkonungs fader Erik Segersäll under Harald Blåtands regering (930—985) blifvit döpt i Danmark och att hela det svenska konungahuset alltsedan varit kristet, samt åberopar härom Sven Estridsons vittnesbörd. [1]) Att Olof Skötkonung redan före slaget vid Svoldern var kristen, synes deraf, att han, då Sven Tveskägg återfick sitt rike, vid medgifvandet fästade det vilkor, att Sven skulle bidraga till kristendomens utbredande. (Adam II, cap. 29).

Den omständighet, att Anund jemte detta namn äfven erhöll det bibliska Jakob, bestyrker det antagande, att fadern var kristen långt före den tid, som i Sigfridslegenden och den norska berättelsen uppgifves. [2]) Osannolikheten af

---

1) Sven Estridsson var nära beslägtad med svenska konungahuset. Slägtskapen var den, att Sigrid Storråda var i första giftet förmäld med Erik Segersäll och med honom hade sonen Olof Skötkonung. Ett senare äktenskap ingick hon med danske konungen Sven Tveskägg, med hvilken hon hade sonen Knut den Store och dottern Estrid, Svens moder. Olof Skötkonung var således halfbroder till Knut den Store och Estrid, Anund syskonbarn till Sven Estridsson.

2) Olof antages hafva afsidit 1022; och Anund Jakob var flera år före Olofs död hans medregent, hvilket förutsätter, att Anund var född före 1000. Det är ej sannolikt, att Olof gifvit honom ett kristet namn, om Olof ej sjelf varit kristen.

Digitized by Google

sistn. uppgift vinner ytterligare stöd genom berättelsen att dopet förrättats vid Husaby källa. Det är nämligen i högsta grad osannolikt, att detta varit fallet, då enligt hvad redan blifvit anfördt, dop endast fick förrättas i vissa kyrkor och en biskopskyrka redan vid den ifrågavarande tiden fans i Skara.

Att Olof Skötkonung ej var någon neofyt, framgår deraf, att Knut den Store sände till honom den engelske konungen Edmunds unge söner Edvard och Edmund för att uppfostras och hvilka af Olof sändes vidare till Nowgorod, der Olofs dotter Ingegerd var gift med storfursten Jaroslav. [1])

Såvidt den isländsk-norska berättelsen innehåller, att Olof Tryggvesons biskop Jon Sigurd efter Olofs död begifvit sig till Sverige och der predikat, är deremot intet att anmärka. Sättet, på hvilket den öfriga delen af berättelsen uppkommit, är lätt förklarligt. Genom en jemförelse emellan biskopen Johannes Sigurd och Johannes döparen hade sagan och efter densamma Sigfridslegenden föreställt sig, att, liksom en gång Johannes döpte Jesus i Jordan, så hade Johannes Sigurd döpt Olof Skötkonung vid Husaby källa.

Hvad slutligen beträffar den tredje berättelsen eller den från tysk källa härrörande, så är det många omständigheter, som göra det osannolikt, att densamma afser Olof Skötkonungs dop.

Först och främst förekommer då Adams af Bremen ofvan omförmälda uppgift, som föranleder till det antagande, att Olof Skötkonung redan såsom barn blifvit döpt.

Vidare kan med uttrycket »senior», som i Bruns bref användes, icke afses någon konung. Den latinska titeln på en konung var under medeltiden aldrig annat än rex. Senior (motsvarande det franska seigneur) nyttjades om andra höga personer, aldrig om en konung.

I Bruns bref omnämnes, att den döpte furstens gemål var kristen; Olof Skötkonungs gemål, den vendiska prinsessan Estrid, var död vid den tid, hvarom nu är fråga. Så-

1) Olof Skötkonung hade med sin drottning, den vendiska prinsessan Estrid, sonen Anund och denna dotter. Med en frilla hade han sonen Edmund och dottern Estrid, gift med Olof den helige.

I afseende på Bruns berättelse se vidare Wattenbach, Deutschlands Gerichtsquellen im Mittelalter I, 260 och Scriptores rer. Suec. III, 115.

Digitized by Google

väl Edmund som dottern Estrid, förmäld med Olof den helige, voro födde af en trälinna.

Det är möjligt, att berättelsen afser någon svensk *höfdings* dop. Men jag föreställer mig också möjligheten af ett annat förhållande. Jag hoppas, att dess framställande ej måtte ådraga mig beskyllningen för alltför stort förslagsmakeri. Jag har redan omtalat, att Bruns egentliga afsigt var att efter sitt besök i Ungarn begifva sig till venderne, som bodde i n. v. Pommern och Preussen, men att han i stället kom att öfver Ryssland vända sig till Pecenegrerne, dervid sökande Wladimirs bistånd. Efter att hafva besökt Pecenegrerne och återvändt till Kiew begaf sig Brun till Preussen. Det var härifrån han sände den ofvannämnde biskopen och munken. Är det nu ej sannolikare, att med det »Svigia», hvartill dessa sändes från Preussen, menades storfurstendömet Nowgorod, hvilket såsom en svensk eller varägisk kolonistat också benämdes Svigia [1]) och der Jaroslaw var storfurste samt gift med Olof Skötkonungs dotter Ingegerd, hvilken, enligt hvad ofvan blifvit anfördt, efter all anledning var kristen?

Detta antagande kullkastas ej af den omständigheten, att i Bruns bref förekommer, att biskopen och munken af Brun voro skickade öfver hafvet, enär det låter väl tänka sig, att de färdats till sjös längs kusten af Kurland, Livland, Estland och Finska viken till Nowgorod.

V.

Engelskt inflytande.

I England hade kristendomen blifvit planterad redan under det romerska väldet och intog der äfven efter den anglosachsiska invandringen en af påfvemakten fullt oberoende ställning. Den pelagianska läran var en yttring af denna brittiska kyrka. Just för att motarbeta denna riktning och kanske ännu mer för att bringa England under påfvestolens andliga välde sändes Augustinus dit. Han kan anses såsom nyskapare af den anglosachsiska kyrkan. Seder-

1) Se härom Thomsons bekanta arbete: Ryska rikets grundläggning af skandinaverne, öfvers. af Söderberg.

Digitized by Google

mera funnos två kyrkliga samfund i England, den brittiska kyrkan i Wales och Skotland, den anglosachsiska i den öfriga delen af ön. Oaktadt alla bemödanden lyckades det ej att förmå den brittiska kyrkan att underkasta sig Roms välde. Men till och med den anglosachsiska kyrkans vänskap med påfvestolen blef ej långvarig. Redan i slutet af sjunde seklet inträffade en brytning; och denna fortfor ända till den norrmanniska eröfringen, som till ej ringa del var föranledd af den påfliga maktens hat och begär att vid sig närmare fästa England, hvilket ock lyckades. (Se vidare Thierry, Histoire de la conquête &c.).

I ett sådant spändt förhållande till påfvestolen befann sig den engelska kyrkan vid den tid, då Olof Tryggveson införde kristendomen i Norge, eller i slutet af tionde århundradet. Det är klart, att den i Norge sålunda grundlagda kristendomen skulle väsentligen erhålla pregeln af den kyrka, hvarifrån han utgått, den engelska, särskildt hvad angår förhållandet till Rom[1]). Genom det stora antal af engelske lärare, som dels medföljde Olof Tryggveson dels sedermera kommo till Norge, spridde sig denna engelska riktning äfven till Sverige, företrädesvis Vestergötland, der, enligt hvad ofvan blifvit anfördt, kristendomen redan förut blifvit planterad till följd af danskt inflytande, men, ehuru der fans ett biskopssäte i Skara, dock ännu ej vunnit särdeles stor spridning.

Till ofvannämda ändamål eller kristendomens ytterligare utbredning i Sverige bidrog också Olof Tryggvesons personliga åtgörande. Under Olof Tryggvesons tid styrdes Vestergötland å Olof Skötkonungs vägnar af den namnkunnige Ragvald Jarl, konung Stenkils fader och sålunda stamfader för den Stenkilska ätten. Denne Ragvald Jarl friade till Olof Tryggvesons syster Ingeborg; men för erhållande af hennes hand fästade Olof det vilkor, att Ragvald skulle antaga den kristna läran. Ragvald ingick på detta vilkor, och, sedan han blifvit döpt och gift med Ingeborg, återvände han till Vestergötland, åtföljd af kristne lärare, genom hvilkas verksamhet kristendomen utbreddes i sagda landskap. Kristendomen spridde sig sedan med en sådan hastighet,

1) Detta blef dock i en ej så aflägsen framtid i hög grad förändradt både i England och Norge.

Digitized by Google

att efter ett århundrades förlopp eller i början af tolfte seklet kyrkornas antal i Vestergötland var så stort, att deras sammanslagning måste föreskrifvas.

Oaktadt den engelska missionens inflytande fortfor det bremiska episkopatet att viga biskopar; men dessa voro nu till aldra största delen engelsmän. Jag har nämnt, huru efter Thurgauts död 1030 Gotskalk blef af ärkebiskop Liavitzo vigd till biskop, men att han ej kom att tillträda ämbetet. Efter honom finna vi såsom innehafvare af biskopsämbetet i Vestergötland en engelsman Sigfrid, förut biskop i Nidaros, hvilken ej må förblandas med Olof Tryggvesons ofvannämde hirdbiskop Jon Sigurd. Sedermera blef Asmund, Sigfrids frände, biskop, och efter det två bremensare blifvit afvisade, voro biskoparne engelsmän, ända till dess Styrbjörn, en svensk, blef biskop, efter hvilken kom Ödgrim, som var närvarande vid invigningen af domkyrkan i Lund den 1 September 1145.

Det var också af engelska missionärer som kristna läran utbreddes i öfriga delar af landet. Hvad då först beträffar Östergötland, så skall, att döma efter Adam af Bremen, redan den ofvannämnde Skarabiskopen Thurgaut infört kristendomen i Östergötland (jemf. Script. rer. Svec. III: 2). Ett par engelska namn på biskopar derstädes, Hubert och Richard, utvisa emellertid, att kristendomen äfven i Östergötland tidigt tagits om händer af den engelska missionen. På mycket kort tid synes kristendomens utbredning derstädes hafva skett, enär Linköping 1153 valdes såsom den ort, der påfvemakten först sökte att uppgöra de kyrkliga förhållandena med det svenska folket.

I Småland verkade, enligt hvad ofvan blifvit anfördt, den engelske Sigurd eller Sigfrid, antingen man identifierar honom med Olof Tryggvesons hirdbiskop Jon Sigurd eller icke. Kristendomen hade emellertid der föga framgång; ty ännu så sent som 1113 fann sig Sigurd Jorsalafar, på uppmaning af danske konungen Nils Svensson, Margareta Fridkullas andre man, föranlåten att företaga ett korståg till Småländingarnes omvändelse[1]). Saxo omtalar dessutom två

1) Angående de närmare omständigheterna vid detta företag, se Snorre, Sigurds saga k. 28. Sigurd hade en flotta af 300 skepp, hvar-

Digitized by Google

senare dylika tåg till Småland, det ena af Nils Svenssons brorson, danske prinsen Knut Lavard, och det andra af Nils Svenssons egen son, Magnus Nilsson, han som af Vestgötarne valdes till konung efter dråpet å Ragvald Knaphöfde. Magnus skall, enligt Saxos berättelse, från ett under hans korståg i Småland förstördt Thorstempel hemfört till Danmark två mycket stora afgudabilder.

Hvad angår öfre Sverige, så hafva vi sett, med huru svag kraft den bremiska missionen derstädes verkade efter Ansgarii död. Under hela tiden mellan Ansgarii första besök i Sverige och Hiltvins hade emellertid kristendomen fortlefvat och tolererats. Såsom redan af mig blifvit anfördt bekände sig också det svenska konungahuset sedan slutet af tionde seklet till kristna läran enligt Adams af Bremen vitsord. Vi kunna tillägga, att efter det gamla konungahusets utgång med Emund, blef en ifrig kristen, Ragvald Jarls son Stenkil konung och detta, oaktadt han tillika var af götisk stam, samt ehuru rätten att välja konung den tiden uteslutande tillhörde uppsvearne[1]). Stenkil, som vistades i Sigtuna, hade hos sig biskop Adalvard den yngre, som begaf sig derifrån vid Stenkils död. Men oaktadt detta tolererande var hedendomen till den grad förherskande, att ännu i slutet af elfte seklet, då Adam af Bremen skref sitt bekanta arbete, Upsala afgudatempel var svearnes nationalhelgedom, der det ännu den tiden blotades åt de gamle gudarne.

Det är bekant, huru efter Stenkils död hans son Inge den äldre två gånger fördrefs af svearne i anseende till hans ifver att utrota hedendomen. Det lyckades honom slutligen; och med uppbrännandet af afgudatemplet eller det s. k. hofvet i Upsala var hedendomens fall fullbordadt.

Det var hufvudsakligen engelske missionärer, som togo hand äfven om den verksamhet, som nu erbjöd sig att stadga och utbreda kristendomen i Svea rike; och, att denna verksamhet hade framgång, finner man deraf, att under den korta

---

med han, efter att i sundet förgäfves hafva väntat på Nils Svensson, afseglade till Kalmar, härjande landet och påläggande det en skatt af 300 oxar.

1) Ännu i den omkring 150 år senare upptecknade äldre Vestgötalagen förekommer det stadgande: »Svear egha konung taga ok sva vrækap.

Digitized by Google

tid af omkring 40 år, som förflöt emellan Inge den äldre och Erik den helige — en tid hvarunder götarne för öfrigt i politiskt hänseende skilt sig från svearne — hade kristendomen blifvit så rotfästad i Svea rike, att ej något spår af hedendom der fans. Jag nämnde, att det var hufvudsakligen engelske lärare, genom hvilka detta resultat blef åstadkommet. Henrik, som följde Erik på hans expedition till Finland, var engelsman. St. Botvid, Södermanlands apostel, var visserligen född i Sverige, men var uppfostrad i England. Hans verk fullföljdes af martyren Eskil, en engelsman. David, som först planterade kristendomen i Vestmanland och grundade en kyrka i Vesterås, var engelsman[1]).

Under dessa förhållanden förblef den svenska kyrkan i sin helhet under det bremiska episkopatets nominella supremati ända till medlet af tolfte seklet, då den danska kyrkan definitivt skildes från detsamma och på samma gång den svenska blef underkastad den lundensiske ärkebiskopens primat, hvilket senare dock ej fortfor länge, enär Sverige redan 1163 erhöll en egen ärkebiskop.

VI.

Den första organisationen af den svenska kyrkan intill senare delen af tolfte århundradet.

Vi hafva sett, huru kristendomen genom tre särskilda strömningar kommit till vårt land, den frankisk-bremiska, den danska och den anglosachsiska. Den organisation, den svenska kyrkan härigenom fick, var emellertid helt autonom, till dess den romerska stolen bragte henne under sin omedelbara administration, hvilket kan anses hafva inträffat i senare hälften af tolfte århundradet, då det upsaliensiska ärkebiskopsdömet upprättades. Ända till dess kan den svenska kyrkan sägas hafva varit nästan lemnad åt sig sjelf, både under den tid det bremiska primatet räknade henne såsom sin dotter och under den korta tid, hon tillhörde det

1) I afseende på hela denna undersökning om det engelska inflytandet på kristendomens utveckling i Sverige anser jag mig böra i öfrigt hänvisa till min i Tidskrift för lagstiftning &c. införda skrift om det kanoniska rättegångssättet.

Digitized by Google

lundensiska. Huru gestaltade sig emellertid denna den svenska kyrkans autonoma organisation?

Då man talar om införandet af kristendom, ligger i detta begrepp nödvändigt bildandet af församlingar. Ett och annat enstaka omvändelsefall karaktäriserar ej detsamma. Bildandet af församlingar skedde i Sverige, likasom i de öfriga nordiska länderna, på flera sätt. Ett var, att kyrka bygdes af enskilda personer. Den, som byggt kyrkan, samlade så många personer, han förmådde, för att med honom blifva delaktiga af himmelens salighet, såsom det heter i Eyrbygga saga kap. 49. På Island voro alla kyrkor bygda af enskilda personer, som i följd häraf voro kyrkans patroner och tillsatte prester. I Norge var förhållandet till en stor del detsamma. Äfven i Danmark och Sverige uppstodo kyrkor på detta sätt. Om den helige Botvid berättas t. ex., att han låtit på sin egen jord uppföra Botvids kyrka, n. v. Botkyrka i Södertörn. Men både i Danmark och Sverige var det vanliga förhållandet, att ett flertal i närheten af hvarandra boende menniskor förenade sig om uppförandet af en gemensam kyrka. Så uppstodo socknar, den territoriala benämningen på församlingar samt en helt och hållet kristlig inrättning. Man må emellertid ej föreställa sig, att församlingarna, åtminstone i Sverige, bildade på nämda sätt, uppstodo alldeles spontant. Förhållandet var följande: Till orten hade anländt en missionsbiskop. (Annat voro ej de förste biskoparne)[1]. Han predikade kristendom, döpte och bildade en församling. Han köpte eller fick, ofta af konungen, grund och bygde en kyrka. Men hans församling utvidgades, så att dess medlemmar fingo allt för långt till kyrkan. De förenade sig då och bildade en ny församling, bygde en kyrka och skaffade sig en prest, i hvilket afseende de vände sig till biskopen, som invigde presten. Det är klart, att detta förhål-

1) De första biskoparne i norden voro sådana missions- eller »lydbiskoparn». Ordet »lydr» eller »ljodr», folk, motsvarande det anglosachsiska »leod» begagnades liksom det latinska gens att beteckna hedningar. Lydbiskop betyder således hedna- eller missionsbiskop. Sedermera öfvergick, såsom bekant är, benämningen att beteckna suffraganbiskop i motsats mot metropolit, sannolikt till följd af missuppfattning af ordets rätta derivation, som man antog vara lyda, underlyda.

Digitized by Google

lande måste föranleda dertill, att biskopen fick uppsigt både öfver lärare och församling. Någon egentlig domsmyndighet hade ej biskopen *denna tid*, så mycket mindre som sådan ej ens finnes honom tillagd i den äldre, sedermera i början af 13 seklet sammanfattade Vestgötalagen.

Att biskop tillsattes af folket under ifrågavarande tid och insattes i ämbetet af konungen är sannolikt, enär den äldre Vestgötalagen föreskrifver ett sådant tillvägagående.

Jag yttrade, att presten utsågs af församlingen, men invigdes af biskopen. I Sverige förekommer ej, såvidt bekant är, något exempel derpå, att den som låtit uppföra kyrkan sjelf förrättade gudstjensten, såsom förhållandet var på Island. Hos oss förekommer dock i lagarna omnämnd patronaträtten, den s. k. »Fadhurlikan ræt» d. v. s. rätt för den, som gifvit jord till kyrkan eller uppfört densamma, att kalla prest, en rätt som är första ursprunget till de regala pastoraten. Men det allmänna förhållandet i Sverige synes från äldsta tid hafva varit, att församlingen sjelf utsåg sin prest. Valet måste emellertid anmälas hos biskopen, på det att den valde måtte varda invigd i ämbetet. Sådant är det tillsättningssätt, som sedermera förekommer i Vestgötalagen och jemväl upptogs i Uplandslagen med det, för öfrigt af sig sjelf följande tillägg, att biskop ägde pröfva den valdes kunskaper och lämplighet i öfrigt[1]). Såsom bekant är, gälde Uplandslagens kyrkobalk fortfarande under landslagens regime. Vi finna häraf, att den anglosachsiska kyrkan i denna punkt ej utöfvat något inflytande på den svenska, som deremot hufvudsakligen öfverensstämmer med den danska, hvaremot i Norge presten enligt anglosachsisk sed utsågs af biskopen.

Afgifterna till presterskapet voro i den svenska kyrkans äldsta tid efter all anledning mycket obetydliga, bestående hufvudsakligen i betalning för särskilda förrättningar samt frivilliga gåfvor. Ännu den äldre Vestgötalagen omförmäler ej någon rätt för presten till boställe. Visst är, att tionde ej utgjordes under ifrågavarande tid. Adam af Bremen sä-

1) Endast Östgöta- och Södermannalagarna samt Vestmannalagen uppställa den grundsats, att församlingen blott ägde att upprätta förslag å tre personer, bland hvilka biskopen ägde utnämna »slikan sum han vill».

Digitized by Google

ger uttryckligen, att på hans tid i slutet af elfte århundradet ej någon tionde utgick i Sverige. Ännu 1176 såg sig påfven Alexander III föranlåten att uppmana till tiondes erläggande, hvilket bevisar, att den då nyligen blifvit införd.

Redan från den svenska kyrkans äldsta tid härleder sig den ännu i Uplandslagen förekommande skilnaden emellan hundaris (härads) kyrka och tolftakyrka. Om denna skilnads betydelse hafva meningarna varit delade. Den rigtigaste åsigten om betydelsen af ordet hundariskyrka synes mig vara den af Schlyter i lexikon till Uplandslagen antagna, att med hundariskyrka afsetts den, som var uppförd å häradets tingsplats eller nära densamma och tjenade till helgedom för den tingsbesökande allmänheten. Möjligen var också en bestämd församling fäst vid densamma. Med tolftakyrkor afsågos sannolikt alla öfriga sockenkyrkor. Benämningen härledde sig måhända deraf, att häradet af ålder var indeladt i tolfter, och att den kristna sockneindelningen, som i allmänhet någorlunda motsvarat tolftaindelningen, fått på sig öfverflyttad den senares benämning.

Af hvad nu blifvit anfördt framgår, att den svenska kyrkans organisation ända till senare hälften af tolfte århundradet var mycket obestämd och ofullkomlig. Den svenska kyrkan stod också under ifrågavarande tid, ehuru underkastad det bremiska och för en kort tid från 1104 det lundensiska episkopatets nominella supremati, nästan fullkomligt isolerad, ungefär på samma sätt som den irländska samt den anglosachsiska till Augustini tid med den skilnad, att dessa senare kyrkor ägde en fast organisation.

VII.

Förhållandet till påfvedömet.

Ehuru min uppgift endast varit att undersöka några frågor rörande kristendomens första grundläggning i Sverige, torde det ej vara ur vägen att tillägga några ord derom, huru den svenska kyrkans organisation gestaltade sig, sedan hon blef indragen under den allmänna kanoniska styrelsen.

Vi hafva sett, huru liten förtjenst den romerska stolen har af Sveriges omvändelse. Kristendomen hade emellertid knappt fått någorlunda fast fot, innan den påfliga kurian

Digitized by Google

kastade sina blickar på den svenska kyrkan i ändamål att draga henne in under sitt välde.

Det är i slutet af elfte seklet, som man spårar ett sådant bemödande från den romerska stolen. Det första spåret visar sig i anmodan att sända till Rom unge män för att danas till lärare. Det finnes nämligen ett bref af 1047 från Gregorius VII till konung Olof Kyrre i Norge i detta ändamål, och i detta bref nämnes, att liknande skrifvelser afgått till de öfrige nordiske konungarne. Det finnes två bref, sannolikt författade det ena 1080 och det andra 1081, från Gregorius. I det förra, ställdt till glorioso Sveonum regi I. eller H. (Inge eller Håkan), yttrar påfven sin glädje deröfver, att kristna läran kommit till svearnes land, och anmodar konungen att sända till Rom en biskop eller klerk, som kunde meddela underrättelse om svearnes vanor och seder samt från Rom hemföra föreskrifter. I det andra, ställdt till regibus Wisigotorum I. et H. (Inge och Halsten), uppmanade påfven att visa presterna, särdeles biskoparne, vördnad, gifva tionde (se ofvan) samt sända klerker till Rom för att inhemta undervisning, eftersom konungarne och folket ännu voro unga i tron.

Framförallt var föremålet för påfvens verksamhet i afseende på den svenska kyrkan det att ordna den kyrkliga administrationen. År 1104 ställdes, enligt hvad anförd t är, den svenska kyrkan under det lundensiska ärkebiskopsdömets primat. Hon synes dock ej härigenom hafva fått någon särdeles bättre tillsyn än den hon åtnjutit af den bremensiska. I saknad af någon skriftlig kyrkoförfattning för den tiden vet man emellertid ej något med visshet härom. [1]) Administrationens ordnande kan ej anses hafva skett förr än Sverige fick sin egen ärkebiskop 1163. Att platsen blef Upsala berodde möjligen derpå, att personen, som utsågs till denna värdighet, togs från Göta rike, hvilket redan blifvit af Strinnholm anmärkt. Stiftsindelningen blef nu fast organiserad. Under ärkebiskopen skulle lyda suffragan-

1) I Norge funnos skriftliga kyrkoförfattningar redan den tiden, näml. den Wikska och Magnus Erlingssons (den senare omkr. midten af 12:te århundradet). I Sverige är den äldsta den som förekommer i äldre Vestgötalagen från början af trettonde århundradet. Sedan förekomma sådana i kyrkobalkarna till de öfriga landskapslagarna.

Digitized by Google

biskopar i Skara, Linköping, Wexiö, Strengnäs och Westerås med bestämda territoriala områden. I afseende på biskoparnes tillsättande gjordes ej någon väsentlig förändring i den sed, som förut utbildat sig. I äldre Westg.-lagen Retsl. 2 [1]) föreskrifves, att, då biskop skulle utses, skulle konungen åtspörja hela landskapet, hvilken det ville ville hafva. Biskop skulle vara bondeson, hvilket ej innebar annat, än att han skulle vara af fri börd. Konungen skulle gifva honom staf och guldring, leda honom i kyrka och sätta honom på biskopsstol. Sedan domkapitel blifvit inrättade, tillsattes biskoparne genom electio canonica, hvarifrån afvikelse dock under katolicismens senaste tid i Sverige ofta skedde, i det påfven utnämde biskop.

Ett af påfvemagtens ifrigaste bemödanden inom hela den katolska kristenheten var att komma i uteslutande besittning af den kyrkliga lagstiftningen. Dessa anspråk hade i det öfriga Europa länge föranledt strider mellan påfven och konungarne, hvilka i allmänhet slutades till påfvens fördel, dock ej alltid, t. ex. striden mellan Bonifacius VIII och Filip den sköne. I Sverige utöfvades den kyrkliga lagstiftningen, åtminstone de jure, hufvudsakligen på samma sätt som den verldsliga, d. v. s. konungen gjorde framställningar, som understäldes landskapets bifall. Man finner detta af landskapslagarnas kyrkobalkar. Att biskoparne haft andel i den kyrkliga lagstiftningen, åtminstone veto, är emellertid mycket sannolikt. (Se härom vidare Aschehoug, Statsförf. i Danmark och Norge intill 1814 s. 81).

En andlig disciplinär myndighet tillkom otvifvelaktigt biskopen från svenska kyrkans äldsta tid. Någon egentlig jurisdiktion hade han ej ens öfver det honom underlydande presterskap. Påfven Alexander III förbjöd väl presters inställande för verldslig domstol (Sv. dipl. I, 83), men ännu i den äldre Westgötalagen finnes ej spår till någon biskopens domsrätt öfver prester. I Mdr. V, 5 säges »præstær skal i bondalaghum væræ». Genom påfvemagtens bemödande uppstod emellertid omkring den tid, då sagde lag skriftligen författades, en verklig biskoplig jurisdiktion, enär Sverker

1) Enligt hvad ofvan blifvit anmärkt, härleder sig den äldre Westgötalagen från början af trettonde seklet.

Digitized by Google

II år 1200 fritog de andlige från verldslig domstols befogenhet i afseende på alla af dem begångna förbrytelser både i och utom ämbetet. Lagskipningen i civila mål, deri en andlig var part, blef i Sverige aldrig undandragen de allmänna domstolarnas kompetens. Vid samma tillfälle infördes det andliga frälset, hvarigenom all kyrkans fasta egendom befriades från verldslig tunga (Sv. dipl. *N:r* 115).

Jag yttrade, att tionden ej förekommer i Sverige förr än i senare hälften af det tolfte århundradet. Samtidigt infördes den i Danmark och Norge. På Island hade biskop Gislar redan i slutet af elfte seklet förmått folket till dess utgörande. Tionden, som således i Sverige är yngre än den på mötet i Linköping påbudna påfveskatten eller S:t Peterspenningen, finnes sedermera föreskrifven i alla landskapslagarna från och med den äldre Westgötalagen. [1]).

Redan af tiondens sena införande i Sverige har man anledning att betvifla riktigheten af Conrad Maurers antagande, att den svenska tionden är af engelskt ursprung; ty vid den tid, då tionden infördes i Sverige, hade det anglosachsiska inflytandet på kristendomens grundläggning i

---

1) Tionden förekommer i den äldre Westgötalagen i två former, hufvudtionde och årstionde. Den förra var *dels* frivilliga gåfvor, för hvilka ett visst maximum, $^1/_{10}$ af gifvarens förmögenhet, var bestämdt, *dels* böter för vissa s. k. hufvudsynder, som tillhörde den andliga magtens bestraffande. Hufvudtionde förekommer hvarken i någon af de öfriga landskapslagarna eller i den engelska kyrkorätten. Årstionden åter var en årlig skatt, som utgick för religiöst ändamål. Det allmänna kanoniska delningssättet på denna skatt var, att den fördelades i fyra lika delar: mellan prest, kyrka, biskop och de fattige. I England, der tionden infördes af Aetilstan, blef den delad i tre delar emellan prest, kyrka och de fattige. Biskopen hade ej någon andel. Nu är det väl sant, att delningen af tionden, då den först förekommer i Sverige, näml. i Westgötalagen, var en tredelning. Men härvid är att märka, *dels* att denna tredelning var bestämd på ett annat sätt än i England, *dels* att den endast gälde sädestionden. Tionden var nämligen i Sverige delad emellan kyrka, biskop och de fattige med uteslutande af presten, som ensam uppbar quicktionden. Denna fördelning förekommer också i den yngre Westgötalagen. I de öfriga landskapslagarna är tionden sålunda fördelad, att presten åtnjöt en tredjedel samt de öfriga två tredjedelarna voro fördelade i lika delar emellan biskopen, kyrkan och de fattige. I Norge och på Island delades tionden enligt kanonisk grund, i Danmark emellan prest, kyrka och biskop.

Digitized by Google

Sverige upphört. Oriktigheten af Maurers antagande framgår alldeles otvifvelaktigt vid jemförelse emellan tiondens fördelning i de olika länderna.

Det hade sålunda lyckats den påfliga magten att före utgången af tolfte seklet få införd en fast stiftsindelning, en vidsträckt biskoplig jurisdiktion, en fast reglering af presterskapets inkomster samt kyrkans befrielse från all verldslig tunga.

Påfvemagtens bemödande att i Sverige införa förbud mot presternes giftermål samt att tillvägabringa inrättandet af domkapitel lyckades ej förr än i medlet af trettonde seklet. Det skedde på Skeninge möte 1248. Kurians försök att förvärfva kyrkan arfsrätt efter prester lyckades aldrig.

Fra Norge.

Det kan med Tryghed siges, at det norske Kirkefolk ikke i Mands Minde har levet et så bevæget Liv som i de to År, der er hengåede siden Teologisk Tidskrift sidst indeholdt en Oversigt over kirkeligt Liv og kirkelige Foreteelser i Norge. Og Bevægelsen er længst muligt fra at vare kommen til Ro. Alle Kræfter, som den norske Kirke eier, og Kræfter, som den ikke eier, ikke vedkjender sig, men som har ligget mere eller mindre latente i Dele af Folkelegemet, tildels også Kræfter, som ganske ferske er indförte fra Udlandet, er slupne lös, og efter alt, hvad Menneskeöie kan se, går vi et Sammenstöd af disse Kræfter imöde, som, om det end ikke bereder os nogen Ragnarokskamp, dog i ethvert Fald dybt vil ryste Kirken og Borgersamfundet.

At give en Oversigt over Livsrörelser, som er at ligne med den roligt fremadskridende Ström, eller endog over Brydninger, når disse er afsluttede, er et forholdsvis let Arbeide. Ganske anderledes, når det, som ligger nærmest bag os, er at anse blot som Förspillet til et Drama, hvis Afslutning tilhörer det fremtidiges ufödte Verden. En fuld-

Digitized by Google

stændig Orientering skulde jo, såsandt som også Historien er undergiven en guddommelig Lov, gjøre en såpas Åbning i det Forhæng, som gjör Fremtiden til en lukket Verden for os, at vi ialdfald kunde *skimte* Afslutningens »Hvorledes». For os, som i den guddommelige Lov eller det Fornuftsammenhæng, som drager sig gjennem hele Tilværelsen, kun ser et Udtryk for den levende, personlige Guds Virken, står det vistnok fast, at Fremtiden aldrig med mathematisk Sikkerhed kan udledes af Nutiden. Det ser ellers ud til, at den frie Tankes Mænd selv deler denne Mening med de Kristne, riktignok i Strid med deres egne Theorier; thi medens for den naturalistiske Livsbetragtning alt, som sker, er et nödvendigt Udslag af de Verden immanente Kræfter, har man dog hidtil set Mænd af denne Retning anvende Theorien kun på Fortiden, medens den selvfölgelig, hvis den var af Sandheden, ligeså godt kunde anvendes på Fremtiden, da jo det absolut nödvendige ligeså vel lader sig forfölge fremover som bagover. Derved blev jo Historien blot et Regnestykke og den dramatiske Spænding i den overvunden. For os, som kjender Kristus og hans Fader og dermed den levende Gud, som råder frit i Historien og styrer dess Löb, står det fast, at Fremtiden gjemmer noget hemmelighedsfuldt i sig; en Hemmelighedsfuldhed, som imidlertid ikke er at henföre til skjulte Kræfter i Naturen, men til Ham, om hvem det hedder: Hvo har kjendt Herrens Sind, eller hvo var nogensinde hans Rådgiver? En Orientering i det nærværende kan kun forsåvidt sende Lys ned i Fremtidsmulmet, som den kan lade os se Udfaldet af en Kamp *alternativt:* man præsenterer de Kræfter, som stöder sammen, og, når de er givne, vil man med nogenlunde Sikkerhed kunne sige: *så* eller *så* eller *så* vil Udfaldet rimligvis blive.

Korrespondenten erkjender Læserens Ret til at kræve, at en Oversigt over Rörelserne og Stillingen inden den norske Kirke skal være orienterende i denne dybere Forstand, og Erkjendelsen af denne Forpligtelse gjör ikke hans Arbeide lettere. Dertil kommer, at han ligesålidt som nogen anden, som lever Kirkens Liv med, kan stå som upartisk Tilskuer til det, som foregår rundt om ham på Kirkens Område. Når man med hele sit Hjerte er midt oppe i en

Digitized by Google

Bevægelse, er det jo omtrent umuligt at vinde en sikker Oversigt over den. Man söger at distancere den, at se den rent objektivt, og alligevel kan vort subjektive Forhold til den, vor Interesserthed, komme til at spille os slemme Puds. Det tör imedlertid antages, at Teol. Tidskrift vilde være lidet tjent med en Korrespondent, som blot stod på Afstand til det, som for Tiden går for sig indenfor den norske Kirke. Det meste, som synes at kunne forlanges, er at Korrespondenten har den dybe Agtelse for Sandheden, at han söger alvorlig at se den og så lade Fremstillingen være et tro Udtryk for hans Syn på Tingene. Derpå skal Korrespondenten lægge al mulig Vind. Han er vel ikke uopmærksom på, at hvad der kræves ved et Arbeide som nærværende, er at være objektiv; men Vandskeligheden ligger jo netop deri, at det objektive ikke ligger der fuldt færdigt, så at det kan tages råt op og præsenteres. Det objektive skal söges op, udarbeides af Fænomenernes Mangfoldighed, og til den Ende må det bryde sig gjennem vor Subjektivitets Medium. Deri ligger jo Vanskeligheden.

Jeg udtalte i min forrige Korrespondence til Bladet, at den kirkelige Reformbevægelse i Norge, som havde trukket sig gjennem et langt Tidsrum, syntes ikke have Udsigt til at kunne slå ud i virkelig Handling. Den spidse Partistilling indenfor det egentlige Kirkefolk i Forbindelse med den politiske Situation, Spændingen mellem Regjering og Storthing, syntes at stille udverksammelige Hindringer iveien for Reformtankernes Virkeliggjörelse. Imidlertid afviklede Striden mellem de to Statsmagter sig på et sådant Vis, at Kirkereformen pány skjöd op i Dagen og satte Sindene i Bevægelse. Rigsretten, som blev nedsat til at dömme i Striden mellem Regjering og Storthing, Dommen, som faldt, såvel som Dommens Exekution er altfor kjendte Sager i Broderlandet til her at trænge nærmere Omtale. Hans Majestæt Kongen sögte vistnok at rekonstruere sit Råd og i det væsentlige opretholde Stillingen, som den havde været *för* Rigsretten; men det viste sig, at dette under de forhåndenværende Omstændigheder ikke var muligt. Det nye Statsråd var i indre Splid, Storthinget indtog den samme, ja, om muligt, en endnu mere truende Holdning end för Rigsretten, og efter kun to Måneder oplöstes det nye Mini-

Digitized by Google

sterium, det såkaldte Aprilministerium. Det Ministerium, som nu dannedes, var et *nyt* i eminent Forstand: det var idethele taget ud af det seirende politiske Parti, af Venstre. Vistnok var dette Ministerium for en Del sammensat af Partiets mest moderate Kræfter; men en uomstødelig Kjendsgjerning var det, at det politiske Venstre havde drevet sin Sag så fuldt igjennem, at den nu fik det store og afgjörende Ord såvel i Kongens Råd som i Storthingssalen. Og Partiet tænkte sig ikke denne Forandring som en Tilfældighed; den anså Forandringen meget mere som et varigt Udbytte af den förte Kamp, som et *Systemskifte*. Så meget det liberale Parti's Talsmand end under Debatterne om Statsrådsagen havde afvist den Tanke, at Statsrådernes Adgang til Thingets Forhandlinger skulde före til Parlementarisme, blev det nu höilydt og uden Modsigelse fra Partiet selv proklamert, at Parlementarismen for Norges vedkommende var en Kjendsgjerning. Den Tid var uigjenkaldelig forbi, då Kongen valgte sit Råd efter eget Tykke; herefter måtte Kongen tage sine Rådgivere ud af det seirende Parti; der kunde fra nu af kun være tale om en *Flertalsregjering*.

Denne nye politiske Konstellation gav pludselig Reformtanken indenfor Kirken ny Aktualitet; den livnede nu for Alvor op. Dette Gjensidighedsforhold mellem den politiske Situation og Reformbevægelsens Oplivelse er en Kjendsgjerning, som ingen Reformven vil negte. De er samtidige, fordi der er et Årsagsforhold mellem dem. Når den kirkelige Reformbevægelse nu tog ny Fart, var dog dette ingenlunde begrundet i, at Tidspunktet skulde være så særdeles gunstigt for Reformernes Gjennemfören; tvertom! Kun få, om nogen, af de mange, som nu löftede Kirkereformens Fane, var sangvinske nok til at mene, at Modstanden, som ventede, var let at bryde ned. *Reformbevægelsens nye Fase efter Juniministeriets Dannelse födtes ud af Stillingens dybe Alvor*. At Reformarbeidet nu blev båret af et intensivt Alvor, det ser man, bare man giver Agt på Rækken af dem, som stillede sig ind under dets Mærke: Reformvenner, som tidligere stod mod hinanden på Grund af forskjelligt Syn på Reformens Art og Måde, og Mænd, som tidligere havde vist sig stokkonservative i det kirkelige, stod nu endrægtig Side om Side, med inderlig Bön til Gud om det samme, færdige til at

Digitized by Google

bringe hvilketsomheldst personligt Offer for dette ene, Kirkens relative Selvstændiggjörelse ligeoverfor Staten. Uagtet det vistnok kan forudsættes, at Tidskriftets Læsere har fulgt mere eller mindre med Reformbevægelsen indenfor den norske Kirke, turde et kort Tilbageblik på samme hjælpe adskillig til at klargjöre Stillingen, som den var efter det politiske Systemskiftet i 1884, og som den endnu væsentlig er.

Kirkevæsenet har i Norge fra umindelige Tider ligget i Statsmagtens Hånd. Den norske Kirke har aldrig siden Reformationens Indförelse havt egen Repræsentation, og den Smule Rådighed over sine egne Anliggender, som enkelte Menigheder havde, f. Eks. ved en vis Indflydelse på Prestevalget, er lidt efter lidt i Medför af Udveklingen forsvunden. Då det norske Folk i 1814 gav sig sin Grundlov, blev Kirken som en selvstændig, både efter sin Oprindelse, sit Væsen, sit Formål og sine Virkemidler af Staten uafhængig Livsmagt rent glemt. Den kirkelige Lovgivning blev lagt i Storthingets Hænder, og den kirkelige Styrelse i sin videste Udstrækning i Kongens Hånd, selvfölgelig på konstitutionel Vis, idet man jo ikke kan tænke sig, at Kongens Stilling som Kirkens »summus Episcopus» af Konstituenterne i nogen Del er opfattet som et Kongeligt Prerogativ, men som en Magtstilling, der opretholdes forfatningsmæssigt: under Statsrådets Ansvar. Det varede længe, för denne Kirkens Umyndighedsstilling i videre Kredse erkjendtes som principiel urigtig og som prekær for Kirken selv. Noget aggressivt Fiendskab mod Kirken har hos os hverken den lovgivende Forsamling eller Regjeringen nogen Tid lagt for Dagen. I det hele og store set, har såvel Lovgivningen som den överste Kirkestyrelse enten vist Hensynsfuldhed mod Kirken eller endog, især for Regjeringens Vedkommende, med Alvor sögt at ramme Kirkens bedste. Nogen Kulturkamp, hvori Kirke og Stat stod fuldt rustede mod hinanden, har man i Norge ikke videt noget af, ialfald ikke för 1884. Misnöiet over Kirkens magtlöse Stilling ligeoverfor det verdslige Samfunds Magter kom fra andre Kanter. Ældre Bestemmelser fra Foreningen med Danmark, og som ikke var ophævede, for störste Delen ikke er det endnu, såsom den tvungne kirkelige Ægteskabsstiftelse for alle Statskirkens Lemmer og Konfirmationstvangen, lå trykkende

Digitized by Google

på dem, som skulde udföre Handlingerne og tildels også på dem, for hvem de skulde udföres. Dertil kom, skjönt först længere fremme i Bevægelsen, den vågnende Selvbevidsthed hos Kirken. Stedse pulserte Kristenlivet friskere, og med det kraftigere Kristenliv kom en klarere og fyldigere kirkelig Bevidsthed. Man erkjendte det som en Nedværdigelse for Kirken at være som en Tjenstepige i Huset, og, efterhånden som den rent humane Kulturbevægelse ude i Europa åbenbarede sin sædelige Gehalt, blev man fra kirkeligt Hold mere og mere ængstelig for, at det antikristelige og legetil irreligiöse i Tiden skulde som en Syndflod bryde ind over Kirken og gjöre sit Ödelæggelsesværk, uden at denne kunde ved noget Organisationens Bolværk gjöre den nedbrydende Virkning magteslös.

Reformbevægelsen har hos os havt sine bestemte Faser; man har fra Tid til anden gjort nye Tillöb. Den opstod omkring 50-Årene nærmest som Krav på, at Kirken löstes fra hemmende Bånd. Fra Presternes Side följtes Forpligtelsen til at vie fraskilte som et utåleligt Samvittighedsåg, og disse gjorde derfor Fordring på Indförelse af Nödcivilægteskabet. I Menigheder, hvor der rörte sig et mere bevidst kristeligt og kirkeligt Liv, var der en vågnende Trang til gjennem Menighedsråd at få en större Indflydelse på Styrelsen i den enkelte Menighed, navnlig da i Kirketugtsager. Stavanger Amtsformandskab i 1850, Storthinget i 1851, Prestemödet i Bergen 1852 og i de nærmest följende År de af Prester og Lægfolk sammensatte kirkelige Möder i Kristiania, Hamar, Tromsö, Stavanger, Moss og Sarpsborg krævede i Henvendelse til Regjeringen og i Resolutioner kirkelige Reformer i ovenantydede Retning. Kirkestyrelsen nedsatte da efter nogen tid den såkaldte store Kirkekommission, som skulde tage under Overveielse de fremsatte Krav på Kirkereformer og selv udarbeide Forslag til sådanne Reformer i den Udstrækning, den fandt anbefalelsesværdig. Kommissionen, hvori var indsat Kirkens bedste Kræfter, udförte sit Hverv og fremlagde som Resultat af sine Granskninger og Overveielser et overmåde dygtigt Arbeide; men det kom for sent til at give den förste Reformbevægelse et praktisk Udslag. Interessen for Kirkereformerne var da gået så betydelig ned, at der ingen

Digitized by Google

Kraft var til at före dem frem. Först henimod 70-Åre tog Bevægelsen ny Fart, og hertil bidrog fremfor alle Skoleinspektör Irgens, der i den Tid repræsenterte Bergens By på Storthinget, hvor han både med Kraft og Dygtighed og Udholdenhed talte den kirkelige Reformtankes Sag. Nu kom de vistnok også i Sverige velkjendte Stiftsmöders Tid, hvor Læge som Lærde udtalte sin varme Deltagelse i Arbeidet for Kirkereformer, og, skjönt den politiske Situation ikke netop var særlig gunstig for disse Former på den Tid — den gunstigste Tid forspildtes vid Kirkekommissionens desværre altfor grundige og langtrukne Arbeide —, vilde dog måske den nye Bevægelse fört til et praktisk Resultat, om ikke Reformvennerne var blevne indbyrdes uenige. *Den venstre Flöi af Reformfylkingen skilte sig ud.* Dette var de såkaldte *bergenske Reformvenner*, som fik sig et eget Organ i »Ny Luthersk Kirketidende», redigeret af Jak. Sverdrup, den nuværende Kirkeminister, og theologisk Kandidat O. Vollan, Klokker ved Nykirken i Bergen. Denne Fraktion vilde före det kirkelige Reformarbeide parallelt med den netop då stærkt pågående liberale Bevægelse i Politiken. For den gjaldt det at gjöre de enkelte Menigheder selvstyrende navnlig ved gjennem Menighedsråd at give dem en væsentlig Indflydelse på Prestevalget. Disse Mænd mente, at Statskirken ikke lod sig reformere som sådan, og at selvfölgelig enhver kirkelig Reform lösnede på Båndene mellem Stat og Kirke, indtil desse helt sprang. Det kunde med dette Syn på Sagen ikke vel undgåes, at de bergenske Reformvenner arbeidede for kirkelige Reformer med Frikirken for Öie, og dette måtte uundgåelig öve Indflydelse på selve deres Reformkrav. Foruden at N. L. K. arbeidede for Kirkereformer ud fra dette Synspunkt, var dens hele Arbeide på dette Område båret af et noget independentisk Kirkebegreb og af en yderst slap Opfattelse af Kirketugten, en Slaphed, som finder sin tilfredsstillende Forklaring i Redaktörernes Begeistring for den liberale Politik, som for det förste har givet sig et betegnende Udslag i Rigsretten med hvad den har havt i sit Fölge. Reformvennerne på den anden Flöi vilde have Statskirken reformeret som sådan, som en blivende Institution, idet de gik ud fra, at Statskirken, o: en Kirke, som venskabeligt tangerer Staten

Digitized by Google

og ved et Vekselvirkingsforhold til den sættes i Stand til indvirke på Statsamfundets Liv og Institutioner, er den fuldkomneste Form for Kirken som Folkekirke. Frygten for, at de bergenske Reformvenner skulde ved Alliance med den liberale Storthingspolitik få sit igjennem, frembragte nu en vis reaktionær Bevægelse i denne Reformvennernes höire Flöi. Denne Reaktion har fået sit mest kraftfulde og dygtige Udtryg i »Luthersk Ugeskrift», som i Virkeligheden er en Fortsættelse af Luthersk Kirketidende i den Skikkelse, Profess. Vilh. Bugge havde givet den i den korte Tid, han efter Profess. Gisle Johnson forestod Redaktionen af samme. Ved denne Splid og måske end mere ved L. U:s Reaktion kom den hele Reformbevægelse til at stå i Stampe.

Således stod Sagen, da jeg i min forrige Korrespondence udtalte den Formening, at det kirkelige Reformarbeide var lammet for lange Tider. Den nye Fase, hvori den politiske Situation ved Rigsrettens Dom over Kongens Råd förtes ind, var en Störrelse, som den Gang var ukjendt selv for den mest deterministiske Historiker, og med ukjendte Störrelser som sådanne kan der jo ikke regnes. Ved Dannelsen af Juniministeriet med Johan Sverdrup som Försteminister og Brodersönnen Jakob Sverdrup som eventuel Kirkechef kom Reformbevægelsen ind i sin tredie Fase, der den fremdeles befinder sig. Jeg skal senere omtale den voldsamme Modstand, disse Reformmænd mödte fra forskjelligt Hold; her gjör jeg kun forelöbig opmærksam på det Skrig, som reiste sig fra et vist Hold, om, at den hele Reformiver i sin nuværende Skikkelse var et maskeret Forsög på ad en anden Vei at före den til Jorden slagne Höirepolitik til Magten igjen. Jeg peger på dette Skrig, fordi det foranledigede Reformvennerne til en klar og grei Redegjörelse for sine Bevæggnende til netop på det Tidspunkt at arbeide for kirkelige Reformer og det i en Udstrækning, som den aldrig tidligere forsögt. Det forholdt sig ganske rigtig så, blev der sagt, at den politiske Situation havde været den nærmeste Foranledning til på ny at stille sig under Reformbevægelsens Mærke; men dette var imidlertid ingenlunde ensbetydende med, at man vilde indföre den verdslige Politik i Kirken. Kirken havde sin egen Politik, som den havde Ret og Pligt til at drive. Den var et Samfund med vel-

Digitized by Google

grundet Ret til at eksistere, og såmeget mere måtte Kirkens Mænd arbeide for at skaffe Kirken de gunstigste ydre Livsvilkår, som den var sat til at bringe vort Folk den höieste Velsignelse, Velsignelse for Tid og for Evighed. Hvis man vilde kalde det, at Mænd, som i den kristne Kirke ser den sande Livets Kilde med Lægedom for Folkenes dybeste Skade, lægger al sin Kraft i Arbeidet for at skaffe Kirken de gunstigste Vilkår for Lösningen af dens Opgaver, hvis man vilde kalde det at politisere, så drev disse Reformmænd Politik, *Kirkepolitik i ædel Forstand;* men i ingen anden Forstand drev de Politik.

Det lå nu, mente man videre, i Kirkens velforståede Interesse at Kirken fik den Organisation, som den må have for at kunne virke frit og uhemmet af alle unaturlige Bånd. Tiden var en sådan, at alle Kirkens sande Venner måtte önske, at Kirken nu indtog den selvstændige Stilling, som stemmer med dens Væsen. Et Systemskifte var indfört på den verdslige Politiks Område. Tidligere havde Kongen udövet sin grundlovsmæssige Ret til selv at vælge sit Råd. Nu var det blevet anderledes. Det politiske Flertal havde nu Bugten og begge Enderne, talte det afgjörende Ord såvel i Thinget som i Kongens Råd. Men man kjendte altfor godt til de Kræfter, som samarbeidede i den politiske Koncert, til at vente sig gode Dage for Jesu Kristi Kirke, når den i et og alt skulde være afhængig af en politisk Majoritet. Vor Tids politiske Historie viste noksom tydelig, at den politiske Bevægelse, som under Navn af Liberalisme gjorde sin Runde over hele Europa, ikke så med venlige Öine på Kirken. Så længe Kongen havde styret ved et af ham selv valgt Råd, var Kirkens Interesser blevne skjöttede overensstemmende med Kirkens Tarv. Muligt vilde det for en Tid gå ligeså godt nu, men sandsynligt var det ikke, at det i Længden vilde gå godt for Kirken, som den nu var stillet, udleveret, som den var, til det herskende politiske Flertal. Derfor vilde man, i Forvisningen om, at Sagen var Guds, bede om at Kirken måtte få sine Sager bjergede over på det törre, forat dens Interresser ikke skulde kastes frem og tilbage på Politikens stormoprörte Hav. Det var så langt fra, at man vilde se Kirkens Forhold til Staten bedre ordnet for at kunne *drive Politik,* at det netop var

Digitized by Google

for at kunne *stå udenfor de egentlig politiske Kampe og Brydninger*, at man önskede Forholdet tillfredsstillende ordnet.

En Omstændighed, som virket med til at give Reformbevægelsen i sin nye Fase et stærkt Alvor, var Frygten for, at Kirken nu mere end för stod Fare for at bleve pånödet Reformer, af hvilke man kun ventede sig liden Velsignelse. Presten Sverdrup, i sin tid Hovedredaktören for den i 1881 indgåede »Ny Luth. Kirketidende», var imidlertid bleven en indflydelsesrig Mand indenfor Vensterpartiet, og ved Dannelsen af det nye Ministerium var han kaldt til Sæde i Kongens Råd. Nominelt blev vel Prof. E. Blix ved Ministeriets Dannelse sat i Spidsen for Kirkestyrelsen, men man antog for givet, at denne Ordning blot var for at undgå Skinnet af at være altfor udfordrende ligeoverfor Landets Geistlighed, og at han om en kort Tid vilde vige Pladsen for Sverdrup som den virkelige Kirkeminister. Denne Opfattelse var Geistligheden og en stor del af det kirkelig interesserede Lægfolk ikke alene om. Digteren og Fritænkeren Björnstjerne Björnson betegnede senere — på en lidet pyntelig Måde — Statsråd B. som S:s Forklæde.

Man kjendte Sverdrup som en pågående Mand, der tidligere havde vidst at udnytte sin Stilling som Storthingsrepræsentant til Indförsel af Kirkereformer. Et overliggende Forslag til Thinget fra hans Hånd om Menighedernes Deltagelse i Prestevalget var lidet skikket til at berolige de bekymrede med Hensyn på hans fremtidige Reformarbeide. Rigtignok stod Sverdrup nu temmelig isoleret, forsåvidt som Störstedelen af de Reformvenner, som tidligere i en vis Udstrækning havde delt Platform med ham, nu var gåede over i de statskirkelige Reformvenners Rækker; men så havde han til Gjengjæld et stærkt Rygstöd i det politiske Venstre, af hvilket et overveiende Flertal formentes ved klog Manövrering at ville stötte hans Reformplaner. Denne Alliance fandt man i sig selv mistænkelig og ildespående for Kirken, og den blev det så meget mere i Betragtning af S:s nokså bekjendte Reformstandpunkt.

Reformbevægelsen i det nye Stadium må siges at være trædt frem i en ærværdig og respektindgydende Skikkelse: Alle Biskoper i Embede og af de afgåede Trondhjems tidligere Biskop, den höitagtede Grimelund, omtrent hele det

Digitized by Google

theologiske Fakultet, sågodtsom alle Landets Prester og iblandt dem uden Undtagelse alle virkelig mere fremragende, tilligemed de bedste Kræfter blandt Menighedsfolket stod Side om Side med inderligt Önske om og alvorlig Vilje til at gjöre noget, som der var Forslag i, til Forbedring af Kirkens ydre Livsvilkår. Nu opildnedes igjen Stiftsmöderne, som i de senere År havde vist kjendelige Tegn til Afmattelse. Kristiania Stift gik i Spidsen. Stiftsmödet i Kristiania om Hösten gav ikke alene Stödet til en Række af kirkelige Möder udover hele Landet, men det lagde tillige Grunden og viste Veien for alle senere Forhandlinger, som indtil nu er pleiede om Kirkereformer; hvortil så endvidere kom, at det, som senere skal blive omtalt, tog Initiativet til det i forrige Höst i Kristiania afholdte Kirkemöde for det hele Land. Biskop Grimelund indledede Forhandlingerne vid Kristiania-Stiftsmödet med sit samlende Foredrag »*Om Kirkens Organisation i Retning af Selvstyre*». Som allerede Overskriften til dette Foredrag viser, gjaldt det nu om mere end enkelte Reformer; hvad der syntes at være krævet af Forholdene, var *en Organisation af Kirken som sådan*, af det hele Kirkelegeme. Om Enkeltheder i Foredraget og den dertil knyttede Diskussion kan der selvfölgelse ikke ved denne Anledning blive Tale; her er det formentlig tilstrækkeligt at oplyse om, at »Kirkens Organisation i Retning af Selvstyre» blev det Program, hvorpå de efterfölgende Möder i de andre Stifter holdtes, som også for Delegationen til Landsmödet i Kristiania forrige Höst. I Stiftsmödet enedes man efter nogen Debatteren om, at Landsmödet skulde blifve et rent frivilligt Kirkemöde. Alle var vistnok enige i, at et sådant Mödes Sammenkaldelse af Kongen vilde været det önskeligste, men da man ikke turde gjöre sig Håb om, at et Andragende om et kirkeligt Landsmöde væsentlig på den af Stiftsmödet lagte Basis vilde få Tilslutning hos Kirkestyrelsen, turde man ikke resikere den med Andragendets Afvisning forbundne Forsinkelse i Reformarbeidets videre Fremme. Det frivillige Landsmöde skulde sammentræde for at udarbeide et fuldstændigt Forslag i Retning som ovenfor antydet, og Kristiania Stiftskomite, som var bleven forstærket ved Indvalg af 3 nye Medlemmer, iblandt hvilke den tidligere Kirkestatsråd, skulde

Digitized by Google

imidlertid udarbeide og for Landsmødet fremlægge et Udkast til en Kirkeforfatning. Landsmødet kom istand under Modstand, som nedanfor skal blive nærmere belyst, og som Frugt af dets Forhandlinger fremgik et Kirkeorganisationsforslag, som, om det for Tiden har liden Udsigt til at blive ophöiet til Lov, i ethvert Fald er et monumentalt Arbeide. Landsmødet inskrænkede sig ganske til at optrække Grundlinjerne og fremlægge Forslag til en Organisation af den hele Kirke; *om de enkelte Reformer burde der, mente man, først blive Tale, når Kirken havde fået sig de Organer, hvorigjennem den kunde arbeide på sin Opbyggelse indadtil.*

Det af Landsmødet vedtagne Organisationsforslag besluttedes indsendt til Hans Majestæt Kongen med underdanigst Begjæring om, at det måtte blive fremlagt for Storthinget som Kongelig Proposition. Man ventede sig ikke så særdeles meget af denne Oversendelse — direkte. Thi man havde Grund til at anse Kirkestatsråden som en principiel Modstander af Landsmødets Kirkereform-Standpunkt. Imidlertid antog man, at et Arbeide som Landsmødets, båret frem af den hele Geistlighed og en betragtelig Del af det kirkelig interesserte Lægfolk, skulde virke som en Bremse på den radikale Reformbevægelse, — og så håbede man videre, at Landsmødets Reformtanker ved deres Sandhedsmagt lidt efter lidt skulde arbeide sig ind i Menighedsbevidstheden og med tiden give sig et Udslag i Lovgivningen.

Erfaringen har vist, at man regnede med virkelige Störrelser, når man i Kirkestatsråden så en Modstander af Kirkens Organisation i Retning af Selvstyre. I Tiden mellem Stiftsmødet i Kristiania om Hösten 1884 og Landsmødet sammestedes 1885 fremlagde Kirkestatsråd Sverdrup et *Lovforslag om Menighedsråd og Prestevalg.* I dette Lovforslag, som var tiltrådt af nogle af de övrige Departementschefer, iblandt hvilke Försteministeren, Johan Sverdrup, Kirkestatsrådets Onkel, er der tre springende Punkter: 1) Vilkårene for Udövelsen af kirkelig Stemmeret, 2) Menighedsrådets Magt over Kirkerne og 3) dets Deltagelse i Prestevalget. Hvad man har savnet i de af Kirkestatsråden opstillede Stemmeretsbetingelser, er navnlig en udtrykkelig Betoning af Brugen af Nådemidlerne. Om denne Fordring var man på Landsmødet fuldstændig enig. Der var bare nogen Dis-

Digitized by Google

sents om den rette Form for dette Krav. I Kirkestatsrådens Forslag er Kravet på Nådemidlernes Brug lagt fuldstændig ned, og i dets Sted har man den intetsigende Bestemmelse om, at vedkommende skal være nadverdberettiget, o: ikke på Begjæring om at få nyde Nadverden af Biskopen være negtet Adgang dertill eller udelukket derfra. Omtrent alle Statskirkens konfirmerede Medlemmer er nadverdberettigede i Lovens Forstand, og det indsees ikke, hvorledes Kirkestatsrådens Forslag skulde kunne hidföre nogen Forandring i dette Forhold. Ligeså utilfredsstillende har man idethele fundet det, når Forslaget opgiver ethvert Krav på Tilslutning til Kirkens Bekjendelse som Betingelse for Udövelse af kirkelig Stemmeret.

Med Hensyn på Menighedsrådets Stilling til Spörgsmålet om Kirkens Benyttelse til gudstjenstlig Brug for andre end Menighedens egne Prester har man fundet det meget betænkeligt, at et Flertal i Menighedsrådet har Magt til at åbne Kirken for fremmede Prædikanter imod Menighedens Prests eller Presters Protest, — ligesom at omvendt selvfölgelig Menighedens Prest efter S:s Forslag ikke har Adgang til at lade en Embedsbroder prædike i sin Kirke uden först at have fåt Menighedsrådets Tilladelse dertil. Ulige betænkeligere har man imedlertid fundet den Indflydelse, som dette Forslag giver Menighedsrådet på Valget af sin Prest. Vistnok er det blot Indstillingsret, som i samme indrömmes Menighedsrådet; men Erfaring viser, at en lovhjemlet Indstilling ved Praksis let kommer omtrent til at blive ensbetydende med den fulde Afgjörelse, især i disse det fuldt gjennemförte Demokratis Dage. Der behöves ikke mere end, at en demokratisk Kirkestatsråd i et Par Års Tid strör Sand på Menighedsrådets Presteindstillinger, så har man en Præcedents for Menighedens Indstillingsmyndighed, som det senere vilde være *crimen læsæ majestatis* at sætte sig udover.

Dette Forslag af Kirkestadsråd Sverdrup er forresten ikke blevet dröftet af nogen större kirkelig Forsamling; hverken af Landsmödet eller af de Stiftsmöder, som blev holdte efter Forslagets Offentliggjörelse. Denne Taushed, hvorover Forslagsstilleren er bleven fortörnet, var imidlertid vistnok ikke beregnet på Fornærmelse eller Tilsidesættelse. Man

Digitized by Google

gik ud fra, at, hvad der forelå som det første Reformarbeide, var at give Kirken de Organer, hvorigjennem den senere kunde arbeide videre, og da sådanne ikke bydes os i Sverdrups Forslag, lå det udenfor Landsmödets Vei, og til Digressioner havde man ingen Tid. Landsmödets og Kirkestatsrådens Reformforslag er langt fra at danne kontradiktoriske Modsetninger; det er al Rimelighed for, at den organiserede Kirke, når den skulde gå over til at behandle Sagen om den enkelte Menigheds Organisation, vilde i Statsrådens Forslag have fundet et meget brugbart og i flere Henseender fortjenstligt Forarbeide. Modsætninger bliver disse Forslag först da, når den ene af Parterne siger til den anden: Hvad du vil have frem, modsætter jeg mig på det bestemteste. Og det har Kirkeministern gjort — længe förend Landsmödets Organisationsforslag forelå. Foruden at hans Standpunkt var tilstrækkelig kjendt fra »Ny Luth. Kirketidende», har han for en Del År tilbage indleveret til Storthinget et Forslag til en Prestevalgslov, af hvilket hans ovennævnte Lovforslag kun er en mere udförlig Bearbeidelse. Kirkeministeren og hans kirkereformlige Modstandere går ud fra forskjellige Kirkebegreber. For hin er Lokalmenigheden det principale i Kirkebegrebet, for disse Kirken som et hele, som en Organisme. De, som vil have Kirken som sådan organiseret, går ud fra det Syn på Kirken, det vil her sige på Landskirken, at den er en Organisme, i hvilken den enkelte Lokalmenighed, som igjen har sin Organisation, er et Lem eller Ledemod. Derfor anser den en Organisation af Lokalmenigheden, uden at den hele Kirke bliver organiseret, som en Desorganisation. Kirkestatsråden har tidligere på det bestemteste tilbagevist Sigtelsen for at have et independentisk Syn på Kirken; men Faktum er det imidlertid, at han fremdeles af dem, som bedömmer hans Standpunkt udfra hans Forsög på Virkeliggjörelsen af sit Kirkeforfatningsideal, fremdeles og nu mere end nogensinde för, ansees for at ville give Lokalmenigheden en Organisation, som tenderer stærkt til Independentisme.

Landsmödets Organisationsforslags Skjæbne i den norske Regjering blev, som man havde ventet og frygtet for: et fuldstændig Afslag af Landsmödets Anmodning om at gjöre det til en kongelig Proposition. Motiveringen, som

Digitized by Google

fulgte med Afslaget, indskrænker sig til almindelige Talemåder og er aldeles blottet for enhver saglig Indgåen i Spörgsmålet. Mellem Kirkestyrelsen og Landsmödet synes nu enhver Udvei til videre Forhandling at være stengt; Dören er slået i og tillåset.

Læseren spörger måske: Hvad bliver der så af Arbeidet for den norske Kirkes Organisation? Kirkestatsråden kan vel ikke have Udsigt til at få sin Reformplan igjennem med Biskoperne, det theologiske Fakultet, hele Presteskabet og en stor Del af det kirkelig alvorlige Lægfolk imod sig? Muligt dog — ad Kompromisets Vei! Selvfölgelig ikke ved Kompromis med de kirkelige Modstandere; her kan kun være Tale om Kompromis med politisk allierede. Sin mægtigste Forbundsfælle har Kirkestatsråden i Presten Oftedahl i Stavanger. At have Oftedahl på sin Side er imidlertid at have mange. Han har en stærk Arm at byde Kirkeministeren. Oftedahl besidder en bred, folkelig Veltalenhed som Vækkelsesprædikant. Nogen åndrig Mand er O. ikke; ei heller nogen dybt anlagt Mand. Men hans Prædiken har slået mægtig an hos den lavere Del af Folket, som mindre har Syn for Kristendommens dybe sædelige Indhold end Fölelse for Vigtigheden af at blive frelst o: friet fra Helvedsfortabelsen. Den dybe Modsætning i O:s Forkyndelse har altid været den mellem det at være fortabt og at være frelst, ikke såmeget Modsætningen mellem at være sædelig fortabt og ved Kristus at være opreist til et nyt Liv. O:s Prædiken har som Fölge heraf vistnok manglet meget af sædeligt Alvor, men den har tiltalt stærkt den lavere religiöse Fölelse, og han er ved sin rastlöse, aldrig trættede Arbeidsomhed bleven en stor Mand blandt Folket, ikke blot på den Kant, hvor han nu virker, men også videre om, i betydelig videre Udstrækning endog, end hans personlige Virksamhed nogensinde har strokt sig. Og O. forstår den Kunst at lede et mindre oplyst, religiöst vakt Element i Folket. Han forstår at styre og at herske. End yderlige befæstet i sine Venners Gunst er han bleven ved det Greb, han har på at sætte i Gang og holde gående kristelige Barmhjertighedsanstalter, blandt hvilke især er at nævne hans Waisenhus. Gjennem »Bibelbudet«, et lidet ugentlig Opbyggelsesblad, holder han så Interessen for sig og sit

Digitized by Google

Arbeide oppe — foruden ved personlige Besög og Prædikereiser.

Hvad her er sagt om O., er imidlertid ikke tilstrækkeligt til en fuld Begrundelse af hans politiske Magtstilling. Det er jo en sådan, som må til, om han skal kunne yde Kirkeministeren nogen væsentlig Stötte i hans Kirkereform. Sagen er den, at O. i sin store Mangfoldighed også er Politiker i det store. For en Del År tilbage begyndte han Udgivelsen af et Blad, »Vestlandsposten». Ifölge det Program, hvormed dette Blad anmeldte sig, skulde det være et moderat konservativt-reformativt Blad, som ikke netop vilde lægge sig fuldt op i Dagens politiske Strid, men som for sine Læsere vilde söge at uddrage det gode af de politiske Kampe og Rivninger i vort Folk. Således som fra först af tænkt, gik det imidlertid ikke. Det ser ud til, at O. ikke har kunnet styre den Ånd, som han havde påkaldt. Vestlandsposten gled mere og mere ud fra sit Program og har i den senere Tid været med på at stötte Venstrebevægelsen i tykt og tyndt, endog lige til at anbefale Fritænkeriets erklærede Forsvarere til Storthingsmænd. Hans Popularitet som Prædikant og Leder af en vis Vækkelseskristendom har imidlertid gjort hans politiske Blad en Johannestjeneste, og således er det gået til, at »Vestlandsposten» er blevet det mest udbredte politiske Blad i vide Strög af Landet. Da Programmet for det kirkelige Landsmöde forelå og Kirkeministeren havde offentliggjort sit ovenfor berörte Lovforslag, begyndte Vestlandsposten med Vælde at stöde i Basunen: for det sidste Forslag og imod Programmet for Landsmödet. Bladets Argumentation var omtrentlig denne: Landsmödet vil den rene Klerikalisme; hvad der for det gjælder om, er at få opbygget en höikirkelig Organisation af Kirken, ved hvilken Geistligheden sættes i Stand til som Prælater at herske over Menighedsfolket. Bladet syntes åbenbart ikke at kunne tænke sig Muligheden af, at den hele Kirke kunde organiseres således, at der etableredes et ligeligt Forhold mellem Kirkens lærde og dens læge Element. Udfra dette Synspunkt mistænkeliggjordes Landsmödetankens Tendents på en höist beklagelig Måde; ja, man kan uden Overdrivelse sige, at Indbydelsen til Landsmödet blev mödt med lav Hån i Bladets ledende Artikler —

Digitized by Google

som i indsendte Stykker. Den, som rigtig kunde udskjelde Kristiania Stiftskomite og på den mest drastiske Måde male Klerikalismen som den Hydra, der nu truede det virkelige Menighedsliv med Död og Undergang, syntes altid at kunne gjöre Regning på god Modtagelse i Bladets Spalter. En bel Del politiske Blade Landet rundt tog samme Side som Vestlandsposten, og, stöttet som denne Del af Pressen var af de kirke- og kristendomsfiendtlige Blade, i Modstanden mod Landsmödestanken, unddrog en ikke liden Del af det kirkelige Lægfolk denne Sag sin Understöttelse. På samme Tid arbeidede Bladet ivrig for Kirkeministerens Kirkereform, og i större Möder, som de kirkelige Secessionister holdt i Bergen og Kristiansand, fik denne de bedste Lovord og varmeste Anbefalinger.

Det var i denne Vestlandspostens Fylking, at Statsråd Sverdrup nærmest var henvist til at söge Stötte for sit Reformforslag. Imidlertid måtte man sige, at han endnu stod som den svageste; thi Landsmödet repræsenterede vel også i rent numerisk Henseende en större Magt end Vestlandspostens Reformparti. Det stod vel i hans Magt at sætte en Bom for Landsmödets Organisationsarbeide; men at få sit eget frem syntes at måtte være ham næsten umuligt. Foruden at selvfölgelig de indholdstunge Forhandlinger på Landsmödet måtte udöve en vis Virkning til Ugunst for hans Lovforslag, stod endnu ikke få af Storthingets Venstre i et Mistillidsforhold til samme. Nogle frygtede det, fordi de antog, at den efter Sverdrups Forslag organiserede Menighed kun vilde blive et blindt Redskab i den dygtige og kloge Prests Hånd og således föröge Presternes Indflydelse udover Landet; andre tænkte så konservativt om de kirkelige Sager, at de af den Grund var bange for at gå med på at organisere Menigheden. De var rædde for, at denne Organisation kunde blive det förste Skridt til den fuldstændige Oplösning af Båndet mellem Stat og Kirke, og i en sådan Oplösning så de en Ulykke for Landet. Forat stötte sin Stilling som Menighedsorganisator indgik Kirkeministeren nu en Alliance, der ligesåmeget har bedrövet som overrasket Lægfolk og Geistlighed udover det hele Land. Det var de såkaldte Grundtvigianere, Statsråden nu fæstede sine Öine på. Jeg siger med Flid de *såkaldte* Grundtvigianere;

Digitized by Google

thi Nygrundtvigianerne har ingen historisk Adkomst til Grundtvigs Navn. Vistnok har de optaget en Del af hans folkelige Tanker og Arbeider; men den Ånd, som var i Mesteren, söger man forgjæves hos Discipline. Det er den rent humane Side af Grundtvig, som hans norske Disciple for Tiden finder Smag i. Imidlertid var hos Grundtvig det kirkelige og humane sammenstöbt. Når derfor det menneskelige hos ham udskilles fra det religiöse, ophörer det menneskelige at være, hvad det var hos og for Grundtvig. For Grundtvig var jo altid det menneskelige det Stof, som skulde gjennemarbeides af det kristelige, og kun når det kristelige var indarbeidet i det menneskelige, havde dette sit fulde Værd. At skille det menneskelige fra det kristelige er jo allerede yderst betænkeligt; dervid ethniseres jo hint. Men end betænkeligere er det, som Grundtvigianerne hos os gjör, når de lader det kristelige gå op i det menneskelige. Det hedder ikke længere: Hvad der er kristeligt, er menneskeligt, men: Hvad der er menneskeligt, er kristeligt, og således kommer Kristendommen ind under den store Evolutionens Lov, som er vor Tids et og alt.

Den religiöse Side af Grundtvig har fundet liden Sympathi hos det norske Folk idethele, vistnok også liden Forståelse. Såmeget mere har den såkaldte folkelige Side af ham, forsåvidt som denne kan siges at være repræsenteret af de såkaldte Grundtvigianere hos os, slået an i de senere År. Disse Grundtvigianere er nemlig — sammen med Naturalisterne — blevne Foregangsmænd i den politiske Venstrebevægelse. Det ser ud til, at store Dele af vort Folk på samme abstrakte Måde som Grundtvigianerne selv skiller det rent menneskelige ud fra det kristelige, og således kan det hænde, at Folk i det politiske gjerne lader sig repræsentere af Grundtvigianere, medens de på det bestemteste vægrer sig ved at tilegne sig deres religiöse Syn på Livet. Således er det gået til, at Grundtvigianerne for Tiden sidder inde med en Magt i vort Storthing, som en Storpolitiker eller en Statsmand ikke ustraffet tör overse. Og vor Kirkeminister var politisk klarsynt nok til at se, hvilken Stötte han kunde have i den grundtvigske Storthingsgruppe, — og klog nok til at drage den til sig, som det nu ser ud til.

Digitized by Google

Grundtvigianernes anerkjendte Förer både i og udenfor Thinget er cand. mag. Viggo Ulmann, hvis Valg til Storthingsmand er meget langt fra at være et Udtryk for Urvælgernes Tillid til ham. U. har nu sit, som han önsker lovfestet. Hvad han især önsker at få frem, er, kan man skjönne, en Valmenighedslov, væsentlig i Lighed med, hvad man har i Danmark, Selvfölgelig måtte det ligge i hans Önske, når han vilde vinde frem med denne store Sag, at have Kirkeministeren og Reformvennerne på hans Side for sig. Dette skulde man imidlertid have anset for så godt som uopnåeligt. Kirkeministeren har nemlig mange År, för han kom i den höie Stilling, han nu indehar, i meget stærke Udtryk brudt Staven over Valgmenighedsinstitutionen som en desorganiserende Magt i Kirken. Alligevel er det blevet officiöst, ja, på en sågodtsom officiel Måde, erklæret, at Statsråden vil lade en Valgmenighedslov efter Forslag af Ulmann passere, når til Gjengjeld Ulmann's Parti vil være med på at arbeide Statsrådens Lovforslag om Menighedsorganisation frem til Lov. Og Statsråden er gåen endnu videre i sine Indrömmelser ligeoverfor Grundtvigianerne og det radikale Venstre, efter hvad der forlyder fra de bedste Kilder: — han vil yderligere afslappe sine i sig selv altfor slappe Betingelser for kirkelig Stemmeret derhen, at han stryger den — forresten temmelig matte — Fordring om at være nadverdberettiget.

Da Landsmödet fik et bestemt Afslag på sit foran omtalte Andragende, og da denne unaturlige Alliance med Grundtvigianerne forelå som en Kjendsgjerning, blev vistnok de fleste af dem, der bærer Kirkens Ve og Vel inderligst på Hjertet, rammet af en tung Sorg. Kristiania Geistlighed gav sin Bekymring Udtryk i et underdånigst Andragende til Kongen om ikke for Storthinget at fremlægge noget Lovforslag, som berörte dybere Interresser for den norske Landskirke, uden först at have hört Kirkens Röst i et kirkeligt Landsmöde. Dette Mödes Sammensætning og alt, hvad der förovrigt stod i Forbindelse med samme, måtte da Hans Majestæt Kongen ordne og bestemme. Det var ikke et Landsmöde som Led i en Kirkeorganisation, man begjærede, kun et for dette enkelte Tilfælde, for dette, som man mente, virkelige Nödstilfælde, sammenkaldt Kirkemöde. Samtidig

Digitized by Google

indgik man til Storthinget med en som ovennævnte underdånigste Andragende motiveret Forestilling om ikke at fatte nogen Beslutning, som hidförte indgribende Forandringer i Statskirkens ydre Livsvilkår, uden at oppebie et sådant Kirkemödes Udtalelse om Sagen. Og for at give sit Andragende og sin Forestilling större moralsk som numerisk Vægt, sendtes et Aftryk af samme til hver Prest i Landet, for at han kunde erklære sin Tilslutning eller Ikke-Tilslutning til samme. Denne Henvendelse til Embedsbrödre har vist, at Kristiania Geistligheds Bekymring for de kirkelige Tilstande og dens Önske om et kirkeligt Möde for hele Landet deles af mindst 90 procent af dem. For dette Skridt er det norske Presteskab blev tilkastet mangt et Hånsord, ikke blot af hensynsløse Modstandere som Ulmann, men endog af Kirkeministeren selv. Der ligger jo en bitter Hån i Ordene, når Statsråd Sverdrup i Storthinget fortæller os, at Presterne står hændervridende ved Strandbredden i Smerte over, at Strömmen — Udviklingens Ström — glider rolig sin Vei uden at vende sig på deres Besværgelser. Ved den Anledning fik man også vide, at der fra Regjeringens Side ikke vilde blive gjort noget Skridt for at imödekomme Andragendet fra Kristiania Geistlighed.

Således står for Tiden Kirkereformsagen i Norge: på den ene Side omtrentlig hele Præsteskabet og en stor Del af det oplyste og alvorlig interesserede Kirkefolk; på den anden Side Kirkeministeren, som på höire Side er omgiven af Vestlandspostens Velyndere, på venstre Side af Grundtvigianernes Flöi. Ligesom Kirkeministeren er löftet op på Statsrådstaburetten til Lön for politiske Tjenester, således vil han muligens også få sin Menighedsorganisation gjennemfört ved Hjælp fra samme Kant. Men da, når det er skeet, vil enhver, som har nogenlunde uhildet Blik og Agtelse for Sandheden, måtte sige: denne Reform er det norske Kirkefolk pånödet!

Hvad så Följen deraf igjen vilde blive? Ja, hvem kan sige det? Kun så meget synes at ligge klart i Dagen for den, som kjender lidt til, hvad der rörer sig ude blandt Kirkefolket, at, pånödes Kirken Reformer, som yderligere binder Kirken til det verdslig politiske Livs Omvekslinger, så er her godt Stof for en Masseudtrædelse af Kirken. Situationen er alvorlig nok.

Digitized by Google

Der er en almindelig Beklagelse over, at Kirkefolket ikke med den fornödne Kraft og Udholdenhed holdt Kirkereformsagen frem i den Tid, da den vistnok kunde blevet gjennemfört. Nu er Tiderne de ugunstigste. Folket er oprevet af politiske Kampe; det virkelige Kirkefolk kan nu ikke længere i Ro få dröfte Kirkens egne Anliggender. Ikke såsnart er et Spörgsmål af kirkelig Natur sat under Diskussion, för den politiske Presse kaster sig over det som godt Agitationsstof og drager det ned i Dögnpolitikens lave Sfære. Når en har rukket så langt frem, at han kan fylde en Spalte i en Avis eller redigere på den tarveligste Maner et Provindsblad, er han bleven klogere end både Biskoper, Professorer og Prester og skjönner sig bedre end disse på kirkelige Sager, og med den blinde Fanatismes virkelige eller den forslagne Klogskabs eftergjorte Iver söger man som Folkets selvbestaltede Lærere at tilintetgjöre al Indflydelse fra dem, som af Gud er satte til at råde og före an i de store kirkelige Spörgsmål. Og vort Folk — er desværre ikke længere fremme i Dygtighed til at pröve Ånderne, end at mange i Troskyldighed bider på Krogen og lader sig fange. »Prestevelde» er et godt Skræmsel og »Frihed» et godt Agn.

Tiden er mættet med Alvor for os. Levede vi under rolige Tider, da lidet eller intet sker, stod Kirkens Sag uendelig lysere. Men Tingen er, at her *sker* meget; hvert År medförer store Forandringer i vort Folks åndelige Habitus. Den Livsanskuelse, som mener ikke at have Brug for Kristendommen, og som derfor i denne ser en fiendtlig Magt, som må brydes ned i Folket forat gjöre Pladsen ryddig for Naturalismens i Grunden ideforladte, trösteslöse Lösning af Problemet »Menneske», vinder mere og mere Styrke iblandt os. Ikke i sin nögne Skikkelse, forstår sig! Ved at træde ularveret frem vilde denne Livsanskuelse kun have liden Udsigt til at vinde Terrain iblandt det norske Folk, som endnu med nedarvet Ärbödighed og Tillid omfatter Kristendommen. *Ikke gjennem Dören* söger den ny Gjest at komme ind i Huset, men gjennem den mindste Utæthed i Vægge og Vinduer, som tillader det mindste Vindpust at trænge ind. Især da gjennem Bladpressen og i Thingsalen.

Digitized by Google

Hidtil har man på alle Hold været nödt til at gå frem med en vis Varsomhed. Forsöget på at forplumre det kristelige Ägteskabs Ide ved at give en Lov for samme, som er afpasset efter det anomale Ägteskabs Norm, såvelsom Forsöget på at slippe den religiöse Indifferentisme ind i den kristelige Skole, smagte ikke Folkets store Flerhed. Disse Sager er nærmere omtalte i min forrige Korrespondence. For det nu forsamlede Storthing har tre Merkesager for denne Retning været oppe, tildels dog uden ingående Behandling: Forslag til Lov om yderligere Reduktion af Prestegårdene, hvorved Presterne vilde ophöre at have Jordvei til sin Husholdning, dito til Lov om obligatorisk borgerligt Ägteskabsstiftelse, hvorunder Sognepresterne er tænkt at skulle gjöre Tjeneste som Notarer (!), og Digtergage for Fritænkeren Alexander Kjelland. Ingen af vort Lands större Digtere har rettet så dybt anlagte og så fint ledede Angreb på vore kristelige Samfundsinstitutioner som denne Digter. Med en Åndrighed, som virker bedårende på den kritisk forsvarslöse, har Kjelland sögt i sin Digtning at overbevise vort Folk om, at alt, som man hidtil har set op til, er i Bund og Grund råddent. Det bestående Samfunds Skader er, mener han, irreparable, fordi det er Samfundet selv, som er feilt anlagt; derfor må Samfundet bygges om fra Grunden af og ved den Ombygning flyttes over på naturalistisk Grundvold. Det er Tendentsen i Kjellands hele Digtning. At give en så tendentiös Digter et årligt Statsbidrag i Form af Digtergage var jo at tage hele den Åndsretning, hvis talentfulde Talsmand han er, under Armene.

Efter at Forslaget var blevet nedstemt ifjor af Vestlandspostens Venstrefraktion i Forbindelse med Höire, var det iår påny fremsat af Björnstjerne Björnson, og denne Gang med Trusel om, at B. selv frisagde sig sin Digtergage, om Kjelland ingen fik. Det var idethele to hinanden modsatte Livssyn, som stod mod hinanden i denne Sag, og af den Grund stod hele Landet i Spænding for Udfaldet af Kampen. Forslaget faldt, men trods Höires enstemmige Nei kun med en kneben Majoritet, hvilket viser, at den såkaldte europæiske Åndsretning har tilkjæmpet sig en virkelig Magtstilling i vor lovgivende Forsamling. Og det kan med Sikkerhed antages, at Forslaget vilde gået igjennem, om Regje-

Digitized by Google

ringen havde taget Parti for samme. At så ikke skede, skyldes efter al Sandsynlighed Kirkeministerens kraftige Optræden indenfor Regjeringen.

Den ærede Læser er formentlig træt af den noget langvarige Grændsebefaring mellem de to Magter, som i Norge brydes så stærkt mod hinanden i denne Tid. Det tör derfor antages, at han er meget villig til at modtage Indbydelsen til at stige ind i Kirkehuset for at se på, hvad der er gjort i de to sidste År.

Det störste Arbeide, som her er udfört, kan selvfölgelig ikke komme til Fremstilling i et Tidsskrift; jeg mener det regelmæssige Opbyggelsesarbeide omkring i Menighederne, hvor man foruden den regelmæssige Nådemiddelforvaltning og Sjælesorg i Álmindelighed ser et ikke lidet Arbeide udfört af læge Kræfter. Det er i Sandhed glædeligt, at der i disse Kampens og Prövelsens Tider ikke er Tegn til nogen Nedgang hverken i Dygtighed eller Nidkjærhed hos Landets Geistlighed. Forkyndelsen fra Prædikstolene er vistnok så ren, alvorlig og dygtig som den nogensinde har været. Den Ild, som for nogle År tilbage, i Vækkelsens friske Ungdomstid, gjennemglödede Forkyndelsen, er vel noget dæmpet, men til Gjengjeld vidner denne nu vistnok om meget mere kirkelig — og vel også kristelig — Dybde end tidligere. Lægmandsforkyndelsen er vistnok i det hele og store ved frivillige Organisationer nogenlunde tilfredsstillende indordnet i det kirkelige Opbyggelsesarbeide og tjener dette, om vi end måske endnu står så langt tilbage i denne Henseende, at man f. Eks. i Tilfælde af, at man skulde måtte bygge Kirken op fra nyt af som Frikirke, vistnok vilde få en hård Dyst at bestå, inden det mere aktive Lægelement i vor Kirke i sin Helhed blev indorganiseret i Kirken. Lutherstiftelsen er fremdeles den store Generalnævner for den ordnede Lægmandsvirksamhed i Landet. Den viser sig også at eie det klareste Syn på den Opgave, Herren i disse Tider lægger op i Kirkens Skjöd, ligeoverfor al den åndelige Forkommenhed og Död udover Landet. Arbeidet på Kirkens Opbyggelse fra denne Side har tidligere udelukkende omfattet de döde *Kirkelemmer* og indskrænket sig til Ordets Forkyndelse. At *vidne om Kristus* har hidtil i den kirkelige Sprogbrug været ensbetydende

Digitized by Google

med at *tale om Kristus*. Arbeidet i denne Retning har væsentlig indskrænket sig til at tale. Tilstanden udover Landet har været en sådan, at man kun behövede at bekjendtgjöre, at på det og det Sted vilde Guds Ord blive talt; så samledes de om Taleren, både döde og levende på Stedet. Også de döde betragtede sig som hörende med til Kirken, og Forkyndelsen anså de for at være for dem ligesåmeget som for det övrige Menighedsfolk. De vidste ikke af noget andet Forhold til Kirken og Kristendommen end Lydighedens og Underkastelsens. Så begyndte denne Tale at lyde: *Lader os sönderrive deres Bånd og kaste deres Reb af os.* Emancipationen fra Kirken og Kristendommen proklameredes som en Menneskerettighed. Og denne Emancipation skred hurtig frem. Stedse flere bliver sig sit Modsætningsforhold til Kristendommen bevidste, og, idet de vælger at blive i dette Forhold fremfor at söge det ophævet ved troende Hengivelse til Sandheden, er også de ydre Bånd, som holdt dem til Kirkelegemet, lösnede. Det eneste svage, som står igjen, er, at de ikke formelig er udtrådte af Kirkesamfundet, og at de til Opnåelsen af de fulde borgerlige Rettigheder lader sig kirkelig vie og lader sine Börn blive döbte og konfirmerede. Ligeoverfor disse reiser sig Kravet på en *virkelig* Mission indadtil, den såkaldte *Indre Mission*. Dette Arbeide magter det kristelige Lægfolk endnu ikke; de har ikke lært de förste Greb på det endog, den læge Forkynder forstår ikke at tale til disse, og i Almindelighed står de virkelige Kristne desforuden endnu temmelig rådvilde ligeoverfor det store Kjærlighedsarbeide, hvormed man alene kan nå og före tilbage til Kirken dem, som med Bevidsthed har sagt sig lös fra den. Lutherstiftelsen er den fri Organisation indenfor Statskirken, som har klarest Syn både for Opgaven og dens praktiske Lösning, og derfor fölges ethvert Tiltag af den i Retning af Indremissionsarbeide med deltagende Interesse indenfor hele Landet. To Kjendsgjerninger kan i Særdeleshed her med Glæde noteres: den store Forögelse af de Kræfter, som arbeider blandt den kirkelig forkomne Del af Kristiania Befolkning, og Udgivelsen af Söndagsprædikener. Dette sidste Foretagende sattes i Gang fra Hösten 1884. Hvad man hermed vilde opnå, var, foruden på en billig Måde at bringe Afveksling af opbyggeligt

Digitized by Google

Læsestof ind i kristelige Hjem, fornemmelig *at kunne nå frem til dem, som aldrig sögte hen til Evangeliets Forkyndelse og aldrig opbyggede sig ved Læsning af Guds ord.* På disse sidste skulde Prædikenerne være anlagte både efter Form og Indhold: korte, kjernefulde, anlagte på at vise Mennesket Frelsens Herlighed i Kristus og Håblösheden og Usaligheden i et Liv uden Ham. Foretagendet har vundet en vistnok meget overraskende Tilslutning og således vist sig at imödekomme en virkelig Trang, idet disse korte Prædikener, som sælges til en Pris af 1 Öre pr Stykke, nu trykkes i et Antal af mellem 20,000 og 30,000 Eksemplarer.

Noget væsentlig nyt Arbeide for den kristelige Kjærlighed vides ikke at være sat i Gang i de sidste to År; men der er Grund til at antage, at der er stadig Fremgang i det forskjellige bestående Virksamheder, som går ind under denne Kategori.

Af Forandringer indenfor Kirken, som trygt kan kaldes Forbedringer, fortjener at nævnes en ved Kongelig Resolution åbnet Adgang til en friere Benyttelse af Kirkerne end tidligere. Tidligere måtte Kirkerne ikke uden særegen Tilladelse benyttes uden til de forordnede Gudstjenester. Det var en af den tidligere Kirkeministers sidste Foranstaltninger at udvirke kongelig Resolution om udvidet Adgang til Benyttelse af Kirkerne til gudstjenestlige og opbyggelige Sammenkomster af en friere Art, når Presten havde Ledelsen af samme. Hvad der nærmest foranledigede denne Forandring, var et Lovforslag af Presten Oftedal, som væsentlig gik ud på, at Kirken skulde åbnes for tilreisende Prester, *når 10 Familiefædre af Menigheden* — altså i mange Tilfælde en forsvindende Minoritet — *forlangte det.* Oftedals Bevæggrund til at fremsætte dette Forslag var vistnok först og fremst de Viderværdigheder, han en og anden Gang havde havt på sine Prædikereiser, især under sit Ophold i Kristiania som Repræsentant på forrige Storthing. Det hændte jo af og til, at Kirkerne holdtes lukkede for O., fornemmelig fordi hans Prædikevirksamhed blandt andet tilsigtede at garantere for Menighedsfolket Venstrepartiets kirkelige Karakter. Forargelsen over dette politiske Maskopi, som forplumrede en i sig selv vistnok anerkjendelsesværdig Sag, beredte O. visse Hindringer for hans Optræden som Gjæste-

Digitized by Google

prædikant, og disse Hindringer vilde han så på stående Fod skaffe tilside ved en Lovbestemmelse som ovennævnt. Forhåbentlig vil dette Hr O:s Lovforslag ved den kongelige Resolution være lagt i Graven, idet Kirkerne nu må siges at være åbnede for opbyggelige Sammenkomster i en Udstrækning, som lader lidet tilbage at önske.

En anden Foranstaltning, som vi i en nær Fremtid kan vente iværksat, og hvori vi kan hilse et virkeligt Fremskridt, er Indförelsen af nye Perikoperækker, som er tænkt at skulle gå parallelt med den gamle Række. To sådanne Rækker, med dobbelt Tekst til hver Sön- og Helligdag, i Lighed med den gamle Række, er for nogen Tid siden udarbeidet af dertil bekvemme Mænd, og nu ser dette Arbeide ud til at være således revideret og kritisk prövet, at det ansees for færdigt til at indföres i vor offentlige Gudstjeneste. Kirkeministeren har bebudet de to nye Rækkers sandsynlige Indförelse i Kirken fra næste Kirkeårs Begyndelse.

Forhåbentlig kan vi også snart vente Indförelsen af en ny Liturgi i Gudstjenesten. Presterne Hesselbergs og G. Jensen's Udkast til en sådan, som omtaltes i forrige Korrespondance herfra, er bleven tilladt prövet i en af de större Kirker i Kristiania. Heri tör man måske se et Vidnesbyrd om, at Kirkeministeren vil give denne Sag et raskt Fremme. Foruden at de liturgiske Formler hos os på Grund af deres Ælde tiltrænger en Revision, må vi önske at se urimelige Gjentagelser af de samme Formler afskårne, ligeså vi i Gudstjenesten må önske et stærkere Udtryk for Synds- og Frelsebevidstheden. En Del önsker desuden en rigere Skriftlæsning indfört i den offentlige Gudstjeneste. Derfor vilde vistnok en ny Liturgi, som bygger tilbörlig på den ældre, og som forresten var udarbeidet med Dygtighed og i Troskab mod Guds Ord, vor Bekjendelse og vore kirkelige Traditioner, bleve hilset med Glæde.

Med Hensyn på Livet inden den norske Kirke, må dette vistnok siges ikke at give nogen kjendelig Tegn på Afmattelse. Følelsen af Tidens særegne Alvor er en Spore på de Kristne til ihærdigt Arbeide i Bön og Tro på Kirkens stedse fastere Opbyggelse på dens Grundvold, Jesus Kristus. Denne Spore har vistnok gjort sin Virkning, og vi har i det hele Grund til at antage, at der indenfor den norske

Digitized by Google

Kirke for Tiden arbeides både med Kraft og Dygtighed. Den ikke lidet isolert stillede Christopher Bruun, hvis Blad »For frisindet Kristendom» jeg i min forrige Korrespondance indförte for Tidsskriftets Læsere, klager dybt over Kirkens Sunkenhed og Vanmagt. Forsåvidt denne Klage er rettet særlig mod Kirken i Norge, har jeg ondt for at tro, at den grundige Kirkehistoriker vil give ham Medhold. Muligt, at Kirkens Stilling til de ny Åndskræfter, som er indförte i Folkets Liv, særlig gjennem Naturforskningen og Studiet af Samfundsforholdene, de sociale Tilstande og Problemer, endnu er noget famlende og usikker. Her er vistnok også Overflod af det, som er skikket til at ydmyge os for Herren, store Brist og Mangler; men trods dette, kan det vistnok siges, at her, såvidt Menneskeöiet kan dömme derom, er en Kjærne af sandt Kristenliv, så sundt og frisk som nogensinde tidligere. Man ser og föler de Stöd, som de kristusfiendtlige Magter retter mod Kirken, men ikke med Frygt for, at Murene skal give sig. Det Alvor, hvormed man overalt ruster sig til at möde Fienden, tyder just ikke på, at man i Tvilrådighed vil inlade sig på Underhandlinger, end sige på Kapitulation. Der er Grund til at antage, at Chr. Bruun vilde have fældt en gunstigere Dom over Kirkens Tilstand, hvis dens offentlige Talsmænd havde vist sig mere villige end skeet til at acceptere hans Syn på det nye i Tiden, som arbeider sig frem.

A Propos Bruuns Blad! I Forordet lovede han blandt andet at ville friste på at åbne for os de lukkede friske Livskilder fra den apostoliske Tidsalder og fra Kirkens Oldtid idethele. Hidtil har man ikke set noget Forsög fra B:s Side på at indfri dette store og overraskende Löfte — det skulde da være, at han har ladet os vide, at den ideale Samfundsorden i den förste jerusalemske Menighed går sin fulde Realisation imöde i den sociale Bevægelse, som for Tiden ryster de civiliserede Samfund i sine Grundvolde. Bruun er en varmhjertet Kristen, en ren Sjæl, som aldrig kan befatte sig med det smudsige som sådant, men han er ikke lidet af en idealistisk Sværmer, og trods det, at han mener sig at leve fuldt med i Tiden og med klar Forståelse af dens Tanker, svæver han dog idethele over den og bevæger sig i sit eget Indres ætheriske Regioner. B. går sin

Digitized by Google

egen Vei indenfor sit Partis Begrændsning, og finder han denne for snever, betænker han sig ikke på at gå udenom. Forrige Höst stod ham således sammen med Landsmödet i Önsket om Statskirkens Organisation. Om B., hvis Indflydelse indenfor det norske Folk er så stor, at han må regnes med blandt vore offentlige Mænd, må man forresten sige, at han står med blankt Skjöld — kanske netop fordi han strengt taget ikke er Politikens, men Ideens Mand.

Det kristelige Liv pulserer ikke blot i Gjerningen, men også i Talen. Det er ingen Tegn til nogen særegen betænkelig Afmattelse i det kristelige Tankeliv hos os. Vort »Theologisk Tidskrift» har havt store Vanskeligheder at kjæmpe med, fordi de videnskabelige Kræfter jo ikke har været særdeles store eller mange, som og fordi Understöttelsen i et talrigt Abonnement har manglet. Det har dog kunnet holde sig og vistnok stadig befæstet sin Stilling.

»Luthersk Ugeskrift» er et altid slagfærdigt Blad, rustet indtil Tænderne mod alle antikristelige Tidsströmninger. Det förer sin Polemik med en anerkjendelsesværdig Ro og Dygtighed. Det ligger idethele for höit for den menige Mand, men löser vistnok en overordentlig vigtig Opgave ved at före an i Kampen, som det gjör. Det må ellers siges om dette Blad, at en Del af dets Styrke er den såkaldte Ensidighedens Styrke.

Hvad »Luthersk Ugeskrift» er for de mere udviklede Kristne, er Lutherstiftelsens Organ, »Luthersk Kirketidende», for det oplyste Menighedsfolk idethele; kun at dette Blad har en mere opbyggelig Karakter i dette Udtryks snevrere Betydning.

Vender vi os til den strengere videnskabelige Produktion, mödes vi just ikke af noget stort Kvantum, men det lille, som bydes, beriger dog i væsentlig Mon vor fattige indenlandske theologiske Literatur. Prof. Casparis Bibelske Afhandlinger, som er udkomne i Löbet af de to sidste År, og som dels består af ny, dels gjenoptrykte Studier, er vel ikke videnskabelige i Formen, men da de byder os et rent, almenfatteligt Ekstrakt af, hvad Prof. har udarbeidet af Bibelordet ved sin grundige Videnskabelighed, rangerer de med Rette med videnskabelige Arbeider i strengere Forstand.

Digitized by Google

Prof. Bugge har fortsat Rækken af sine indledende Skrifter til Det Ny Testamente ved Udgivelsen af 2:den Del af Apostlernes Gjerninger og senere af Peters og Judas Breve. Disse sidste Arbeider af Prof. Bugge har vundet den samme uforbeholdne Anerkjendelse som sine Forgjængere.

Prof. Petersen har udgivet 2:den Del af »Skabelsen, Opholdelsen og Styrelsen» under Titel: Theologien. Den förste Del bærer Titelen: Forskningen. Dette Prof. Petersens Værk er i begge sine Dele blevet modtaget med stærk Spending. Petersen lod i sin Tid falde temmelig tunge Ord om den gamle Theologi som udlevet både i sin Form og Methode. Man ventede, at han vilde lade det positive følge på det rent negative, at han vilde ialfald vise os Grundlinjerne til den ny Theologi. Det er denne Forpligtelse, han i ovennævnte Verk har villet indfri. Det erkjendes almindelig, at P. er en dyb kristelig Tænker, og det erkjendes ikke mindst efter Fremlæggelsen af dette Forfatterskab. Alligevel er det ikke frit for, at Læsningen af Værkets sidste Del efterlader en Del Skuffelse: der er i »Theologien» ikke såmeget nyt og det ny er ikke så uangribeligt, som man havde ventet. Denne Skuffelse er måske uberettiget. Har Professoren virkeligt optaget et banebrydende Arbeide, kan vel selv ikke den störste Mester med en Gang fremlægge dette i fuldstændig Stöbning. Et mindre Arbeide af samme Forfatter: Hvorför jeg tror på Jesus Kristus, er blot mindre, rent kvantitativt betragtet; i Kvaliteten deler det vistnok Rang med sine to Söskend.

D:r Krogh-Tonning hævder sig Rang blandt de flittigste Forskere, skjönt han just ikke har været stillet under de gunstigste Vilkår for en Videnskabsmand, da hans Tid stedse har været meget optagen af praktisk Arbeide, Prædiken og Sjælesorg. For nogen Tid siden overraskede han med förste Del af et stort anlagt, omfangsrigt Arbeide: *Fundamentallære*, Grundlaget for en kristelig Dogmatik, som agtes holdt og efter den udkomne Del at dömme vistnok også vil blive holdt i fuld videnskabelig Höide. T. begyndte sin Bane som systematisk Theolog med en liden Troeslære, nærmest bestemt for Skolelærerseminarierne. Det er denne, som har vokset sig frem til et videnskabeligt Værk, som Kirken vistnok vil modtage med Tak og Glæde.

Digitized by Google

Skjönt Tiderne er prosaiske i den Grad, at de poetiske Frembringelser, når de afklædes sin Skjönhedsform, synker ned til mager Prosa, har dog Kirkens Zithar ikke hængt ganske taus mellem Pilene i disse to År. Presten Sig. Skavlan ved Bergen förer os i sine »Korsets Sange» bort fra Tidens Tanker og Dögnets Strid ind i den store Evighedstanke, som er udtrykt i Korsets guddommelige Hemmelighed. Troen, Håbet og Kjærligheden har i denne Sangcyklus virkelig skabt sig et stemningsfuldt Udtryk, som det er velgjörende at beåndes af.

Af Personalforandringer indenfor den norske Kirke i de to sidste År er særlig at nævne: Biskop Smitts Forflyttelse fra Tromsö til Kristianssands Bispestol og Sogneprest J. Skaars Udnævnelse til Biskop i Tromsö. Biskop Skaar, hvem Geistligheden to Gange tidligere har givet de fleste Stemmer til Biskop i Kristiansands Stift, er formentlig gjennem sit grundige Værk »Norsk Salmehistorie» kjendt af dem i den svenske Kirke, som særlig interesserer sig for Hymnologien.

Blandt de hedenfarne merker vi os særlig Navnene: Joh. Berg, J. Tandberg, Th. Bernhoft og W. Hesselberg. Den förste af disse vilde ikke op i nogen höiere Stilling i Kirken, hvortil han vistnok vilde været meget vel kvalificeret; thi Sogneprest Berg i Dybvaag er et Navn, som længe vil have god Klang. Biskop Tandberg havde blot bestyret Kristiansands Biskopsembede et Års Tid, da han ganske uventet fik Vandrebudskabet. Bernhoft, der især er kjendt for sit nidkjære Arbeide for Jödemissionen og for at have indfört Bremerpresten Funckes Skrifter hos os, döde som Prest ved Kristiania Slaveri efter længere Tids Sygelighed. J. Hesselberg, Prest for Johannes Menighed i Kristiania, har Kirken lidt Tabet af en ægte Johannesnatur. Man var imidlertid forberedt derpå, da hans Helbred i længere Tid havde været vaklende og blandt andet gjort det umuligt for ham at modtage Valg til Biskop.

Tilbage står endnu at omtale den fra Norge udgangne og derfra fremdeles drevne Missionsvirksomhed. Det Missionsarbeide, som har kunnet drives mest uforstyrret i de to sidste År, er Skrefsruds og Börresens i Santalistan. Såvel i Zululandet som på Madagaskar har de politiske Til-

Digitized by Google

stande været meget oprörte og usikre, især for Madagaskars Vedkommende, hvor Fiendtlighederne mellem den franske Republik og Dronningen af Madagaskar har grebet meget forstyrrende ind i Missionsarbeidet. Man var meget ængstelig for vor Mission på denne Ö, hvor Herren har velsignet Arbeidet så overraskende rigelig, at vor Afrikamission er stillet ganske i Skyggen af den. Imidlertid har Forholdene roet sig, så vore Missionærer derude nu kan före Arbeidet videre under de lyseste Udsigter. Selv i den Tid, som man med en vis Ret kan kalde en Trængselstid derude, gik Missionsarbeidet godt fremad. Da Madagaskars Klima er meget usundt for Mænd fra vort Norden, har Missionærernes Helbred stadig lidt, navnlig af Malariafeber. Flere af dem er dygtig medtagne og en er död. Denne Omstændighed nödvendigjorde enkelte Missionærers Hjemreise for Rekreationens Skyld. Bortset fra det rent sanitære Hensyn trænger de jo også nogen Tids fuldstændig Hvile, hvortil de har gjort sig fortjente ved et mangeårigt uafbrudt Arbeide.

For snart to År siden havde Missionsvennerne den store Glæde at se det gamle, udtjente Missionsskib »Elieser» aflöst af det prægtige Jernseilskib »Paulus», som under Stiftsmödet i Kristiania om Hösten 1884 blev höitidelig indviet til sit Brug.

Vor Mission i Sydafrika går det smått med, men Arbeidet fortsættes og agtes fremdeles fortsat i Håb om, at Herren engang vil skjænke en rig Höst af den Sæd, som er nedlagt med Tårer og i Troens Tillid til Ham, som lader Sæden gro i sin Tid. Santalmissionen, som nu efter Skrefsruds Tilbagereise atter er kommet ind i sit jævne Löb — her var en formelig Santalbegeistring under Skrefsruds Besög — skrider rolig fremad.

At Missionsinteressen ikke blot har holdt sig, men endog tildels tiltaget i disse År med al den indre Uro og oprivende politiske Strid, er et godt Merke på Kristendommens Magt i vort Folk idethele, og vi synes også deraf at kunne tage det Håb, at Kristenfolket vil kunne ride den Storm af, som truer Kirken fra Tidens nedbrydende Kræfter.

O. A.

Digitized by Google

Hvad skola vi sjunga vid den offentliga gudstjensten?

Låtom oss till en början betrakta denna fråga ur kyrkorättslig synpunkt. 13:de kap. 1 § af 1686 års kyrkolag stadgar:

»Uti församlingarna skall man också lofva Gud med sång, spel och musik. De psalmer, som härtill varit brukade och uti Upsala psalmboken äro införde, skola ock härefter vid gudstjenstens förrättande sjungas; der ock några andre, af gudlige och lärde man författade, befinnas, vid öfverseendet, komma öfverenens med Guds ord och trons renhet samt tjena till andakt och uppbyggelse, må de jemväl tryckas och vid gudstjensten brukas».

Kyrkolagen lemnar alltså mycken frihet i fråga om valet af sångbok vid allmänna gudstjensten, hvilket tydligen berodde derpå, att man vid kyrkolagens affattande kände med sig, att den s. k. Upsala psalmboken af år 1645 var långt ifrån att tillmötesgå de berättigade krafven på en allmänt gällande församlingssångbok. Följden af den lemnade friheten var emellertid, att den redan förut befintliga olikformigheten i kyrkosången tillväxte. Kung Carl XI, hvilken älskade uniformitet på alla såväl statens som kyrkans områden, var ej sen att vidtaga åtgärder till rättelse af det antydda missförhållandet i fråga om kyrkosången. Det hörer icke till denna uppsats att redogöra för psalmboksfrågans historia under Carl XI:s tid. Vi hafva endast att hänvisa till det Kongl. bref, hvarigenom ny psalmbok blef antagen. Detta bref är af den 9 dec. 1695, i hvilket det af biskoparne och superintendenterna gjorda förslaget till ändringar i den Svedbergska psalmboken blef gilladt och stadfäst. I den Kongl. resolutionen finnes dock intet derom, att den nya psalmboken skulle af församlingarna användas med uteslutande af andra sångsamlingar. Men att detta var konungens mening är tydligt af Kongl. brefvet den 16 mars 1696 om psalmbokens tryckande, ur hvilket bref vi citera följande: »Såsom vi finna nödigt, att den sist reviderade svenska psalmboken tillika med bibeln i qvarto efter edert såväl som de andra biskopars och superintendenters underdåniga förslag och betänkande, fordersammast måga blifva

Digitized by Google

af trycket upplagda och att sedan till Guds församlings tjenst och *en likformighets iakttagande uti Gudstjensten*» etc. Härmed jemföre man Kongl. Maj:ts resolution på presterskapets besvär den 6 juni 1739, hvari bland annat påbjudes, att om någon boktryckare annorledes upplade psalmböcker än efter den af Kongl. Maj:t stadfästade psalmboken af år 1695, så borde »exemplaren konfiskeras». Här är visserligen närmast fråga blott om godtyckliga ändringar i 1695 års psalmbok, ej om andra sångsamlingar, men blef det förbjudet att trycka den antagna psalmboken med några ändringar, så måste detta förbud haft till syftemål att förhindra sjungandet vid allmänna gudstjensten af de i psalmboken befintliga psalmerna i annan gestalt än den de hade i det förslag, hvilket Carl XI gillat och stadfäst, och fick man ej sjunga dessa psalmer i annan form än den en gång offentligt antagna, måste det vara ännu mindre tillåtet att sjunga andra andliga sånger, hvilka icke funnos i den officiela psalmboken. Det är alltså tydligt, att Kongl. brefven den 9 dec. 1695, den 16 mars 1696 och den 6 juni 1739 helt och hållet upphäfva den i kyrkolagen gifna valfriheten för församlingar och presterskap i fråga om psalmer vid den allmänna gudstjensten[1]). Detta är af vigt att ihågkomma, då vi vidare gå till Kongl. cirk. den 29 januari 1819 och 27 juni 1829, i hvilka församlingarna få tillåtelse att efter behag begagna 1695 års psalmbok eller den Wallinska. Dessa bref gälla ännu. Kyrkorättsligt sedt, måste vi alltså vid allmänna gudstjensten begagna endera af dessa två sistnämnda sångböcker. Tertium non datur. Den pastor, som låter använda annan sångbok eller andra sånger än dem, som äro upptagna i endera af dessa psalmböcker, begår tjenstefel. Han har icke ens val mellan dessa, ty har församlingen å sockenstämma beslutat begagna 1819 års psalmbok, är han bunden vid densamma. Har hon ej beslutat det, är han bunden vid 1695 års psalmbok.

Läsaren af dessa rader frågar kanske undrande, hvadan denna långa bevisning för en sjelfklar sak? Ingenting är

---

1) Kyrkoordningens föreskrift afser dock säkerligen ingen annan valfrihet än den mellan 1645 års psalmbok å ena sidan och andra af *vederbörliga myndigheter öfversedda* sångsamlingar å den andra sidan.

Digitized by Google

sjelfklart numera på det kyrkliga området. Många sångsamlingar finnas i vår tid och begagnas flitigt af de separatistiska och heretiska riktningarna, och man begär mångenstäds att få sjunga dem i kyrkan eller åtminstone näres en sådan önskan hos många, som stå med ena foten i kyrkan och med den andra utom henne. Mången pastor kan känna sig villrådig, huruvida eller i hvad mån han bör tillmötesgå en sådan önskan. Denna villrådighet ökas, när man i likhet med författaren till dessa rader får i sin hand en sångsamling, gjord af en bland dem, »som för något äro räknade» i vår kyrka, och i sångsamlingens förord läser följande:

»Föreliggande lilla sångsamling är närmast framkallad af behofvet att till bruk i en liten anspråkslös landtförsamling äga ett urval af några mera kända andliga sånger, ordnade dels efter kyrkoårets tider, dels efter de vigtigaste lärosanningarna och lifserfarenheterna. En sålunda ordnad mindre sångsamling bör kunna blifva lätt tillgänglig och användbar både för mera enskilda andaktstillfällen och *vid den offentliga gudstjensten*, der ju redan, om än sparsamt, någon högtidssång förekommer i sammanhang med predikstolspsalmen, ett bruk, som torde kunna och böra blifva allmännare än som nu är förhållandet. Att detta är möjligt och för församlingen välkommet, känner utgifvaren af egen flerårig erfarenhet, om än han också tillika fått inse, att man dervid kan gå framåt endast med små steg. Folkskolan och konfirmationsundervisningen kunna dervid vara en god hjelp».

Vi uppmanas alltså, både prester och skollärare, att införa icke blott i folk- och nattvardsskolan samt vid enskilda uppbyggelsetillfällen utan äfven vid den offentliga gudstjensten andra sånger än de, som finnas i 1819 års psalmbok. Och man sätter i vår hand »sabbatstoner» såsom lämpliga för ändamålet. Hvad lag och författningar säga derom, får läsaren ej veta. Han hänvisas i stället till ett praktiskt bruk inom kyrkan, näml. att någon gång en extra högtidssång förekommer i sammanhang med predikstolsversen. Antagligen syftas härmed på de körsånger, som vid vissa tillfällen brukas i vår svenska kyrka, t. ex. »Hosianna» första söndagen i adventet. Vi äro icke sådana

Digitized by Google

lagträlar, att vi fördöma det bruket, att en särskild kör någon gång sjunger en från annat håll än psalmboken hämtad högtidssång. Den mångåriga kyrkliga häfden träder här i stället för lagens bokstaf, men derifrån och till införandet vid den offentliga gudstjensten af »sabbatstoner» eller af någon annan enskild sångsamling är ett långt steg, hvars uttagande både förer till uppenbar strid med gällande kyrklig ordning och med det för församlingarna nyttiga och helsosamma. Skadligheten af en sådan åtgärd blifver större, i den mån man låter de enskilda sångsamlingarna inkräkta på psalmbokens rätt. Huru långt »sabbatstonernas» utgifvare i detta afseende vill gå, är icke alldeles tydligt. Han talar om att hans sångbok bör blifva användbar — — — »vid den offentliga gudstjensten, der ju redan, om än sparsamt, någon högtidssång förekommer i sammanhang med predikstolspsalmen, ett bruk som torde kunna och böra blifva allmännare än som nu är förhållandet». Menar han dermed, att bruket af en högtidssång i sammanhang med predikstolsversen bör förekomma i flera församlingar än hittills, eller å flera söndagar än hittills, eller menar han att i samma gudstjenst, vare sig den eger rum å högtidsdag eller vanlig söndag, extra andliga sånger, hämtade från hans sabbatstoner eller från någon annan sångsamling, böra sjungas jemte det föreskrifna antalet psalmer? Att han vill hafva psalmboken utträngd, kunna vi ej tro. Hans uttryck gifver dertill ej heller anledning. Dessutom visa hans sabbatstoner en ej ringa qvarvarande sympati för den sv. psalmboken, i ty att i sabbatstonerna 7 sv. psalmer finnas upptagna. Men den praktiska konseqvensen af hans ståndpunkt är onekligen psalmbokens utträngande. Dertill är det endast första steget, att man börjar i kyrkorna sjunga sånger ur en enskild sångbok jemte psalmer från den officiela psalmboken. Och sedan man frigjort sig från psalmboken, följer nog äfven handboken med, och vi få i stället för en väl ordnad och högtidlig högmessa ett uppbyggelsemöte i missionshusstil. Denna kultens upplösning är utan tvifvel efterlängtad af vår kyrkas många reformatorer, men vi tro icke, att de ännu hafva den allmänna meningen för sig, låt vara att de ropa högre än de andre, som älska den gamla lagbundenheten. Man kan härpå svara: de senare må gerna behålla

Digitized by Google

sin lagbundenhet och sin psalmbok, blott friheten också får ut sin rätt vid gudstjensten. Låtom oss alltså begagna i fråga om kyrkosången s. k. andliga sånger jemte de svenska psalmerna! Vi föreställa oss, att detta är den ståndpunkt, som utgifvaren af »sabbatstoner» vill intaga. Men deremot måste vi invända: Ett dylikt tillvägagående kommer i strid med ordningens och högtidlighetens grundsatser, det gör församlingen till offer för prestens godtycke, såvidt det tänkes vara presten, som bestämmer, hvilken samling af andliga sånger, som skall begagnas, och det väcker split och förargelse bland kyrkobesökarne. Det är redan förargelseväckande att behöfva taga med sig två eller flera olika sångböcker, då man går till kyrkan, och ännu värre blir det, då man finner, att den s. k. andliga sången, som bjudes att sjunga, genomgås af en helt annan anda, än den som jag finner i min psalmbok. Som bekant äro de s. k. andliga sångerna i vårt land merändels ultraevangeliska och sentimentala. Ofta äro de ock anstötliga i sjelfva ordasätten. Vi förbise ej, att i vår nuvarande psalmbok åtskilligt finnes, som borde vara borta, och att i henne åtskilligt saknas, som borde finnas; men hafva vi icke en psalmbokskomité, af hvars arbete frukt snart är att förvänta? Är det lämpligt att gå lagstiftningen i psalmboksfrågan i förväg genom att införa vid allmänna gudstjensten enskilda sångsamlingar till bruk? Vi kunna ej föreställa oss, att någon besinningsfull menniska skall besvara denna fråga jakande. Den skada enskilda sångsamlingars användande vid allmänna gudstjensten medför för församlingen i dess helhet är långt större än den uppbyggelsenytta, som af dem möjligen kan framkomma för någon eller några församlingsmedlemmar. Låtom oss bevara allt det gamla goda, isynnerhet den gamla goda lagbundenheten, till dess kyrkostyrelsen gifver oss ett nytt, som är bättre.

H. D. J.

Digitized by Google

Anmälningar och granskningar af utkomna skrifter.

Omrids af Indernes Religioner i deres historiske Udvikling og Sammenhæng fremstillet efter deres religiöse Kildeskrifter af *Jonas Dahl.* Kristiania, P. T. Mallings Boghandels Forlag, 1885. 77 sid. 8:o.

Den allmänna religionshistorien äger från flere synpunkter ett rikt intresse. Den tecknar för oss utvecklingsgången af den högre sidan i folkens lif och är derför af värde för kunskapen om folken i det hela. Det är ju också ett sedan gammalt kändt förhållande, att, då hedningarne afföllo ifrån det sanna gudsbegreppet och läto sin diktande fantasi skapa gudagestalter, de gjorde sina gudar till typer af sig sjelfva. Åt den jemförande religionsvetenskapen erbjuder naturligtvis den allmänna religionshistorien ett rikhaltigt material, och äfven för en riktig inblick i kristendomens värde äger den stor betydelse. De högre tendenser, som uppenbara sig i hedendomens gudaläror, hafva i kristendomen fått göra sig gällande, de djupare behof, för hvilka hedendomen ej vetat råd, hafva i kristendomen vunnit tillfredsställelse. Ju mera man studerar de hedniska religionerna, desto bättre öfvertygas man, att det högsta mål de kunna uppnå, är att vara förberedelser för kristendomen såsom religionen i dess sanning. Äfven i det afseendet är den allmänna religionshistorien af vigt, att den tenderar att gifva bekräftelse åt den bibliska åskådningen af folkens religiösa utveckling, enligt hvilken denna fortgått från en ren och hög, om än icke så rikt utvecklad, uppfattning af Gud och menniskornas förhållande till honom och derefter sjunkit öfver allt, der icke fortsatta gudomliga uppenbarelser fört den i uppstigande riktning.

Förevarande »Omrids af Indernes Religioner» har till författare en man, som redan förut gjort sig fördelaktigt känd på den allmänna religionshistoriens område (jfr hans »Populære Afhandlinger om Religionen och Religionerne», som anmälts i första häftet af Teologisk Tidskrift för år 1882). Arbetet är baseradt på rätt omfattande studier af hithörande literatur och lemnar en sammanträngd men klar

Digitized by Google

framställning af sitt ämne i följande afdelningar: I. Den urariske Religion: A. Den egentlige ariske Periode, B. Den indoeraniske Periode; II. Religionens Historie hos Inderne: A. Vedaernes Religion, B. Brahmanismen før Buddhismen, C. Buddhismen, D. Ny-Brahmanismen. Framställningen af »Vedaernes Religion» är belyst genom flere utdrag ur Vedasångerna. N. L.

Den religiösa individualismen, sådan den framträder hos Vinet af *T. Bosson*. Kritisk framställning. Karlshamn 1885. 83 sidor 8:o. Pris 1 kr.

Under vår tid, då den religiösa individualismen är en af de makter, som söka vinna terräng, är ifrågavarande skrift en connaissance à faire. Den hänför sig visserligen närmast till Vinets individualistiska kristendomsåskådning ock kritiserar några af dess grundtankar, men då dessa gå igen i all religiös individualism, så komma i och med detsamma några af dennas allmänna principer under kritisk ompröfning.

Som bekant ligger individualismens egenhet deri, att den så strängt håller på individens sjelfbestämningsrätt, att alla objektiva makter dervid blifva kastade öfver bord. Individen är enligt denna åsigt den enda realiteten; samfundet är individens tjenare och har i denna egenskap ingen sjelfständighet, utan måste rätta sig efter individernas önskningar. Vinet utdrager icke alla konseqvenserna af denna grundtanke. Men så långt går han, att han frånkänner det yttre kyrkosamfundet all rätt att inverka bestämmande på individens religiösa öfvertygelse. Hvarje enskild kristen har att sjelf skapa sin religiösa öfvertygelse och att grunda denna på sitt individuella samvete. Skulle han också härvid komma på afvägar, så är det dock bättre att han har en egen öfvertygelse och följer den, äfven om den är oriktig, än om han skulle hafva kommit till en blott inlärd sanning. Att under sådana förhållanden stats- eller folkkyrkan måste vara en styggelse, är en oundviklig följd.

Hvad nu förf:s vederläggning af denna åsigt beträffar, så går den ut på dels att kullkasta den genom uppvisande af några bland de orimliga följder, till hvilka den leder, dels att ådagalägga kyrkosamfundets nödvändighet just för

Digitized by Google

den enskildes individuella utveckling. I senare afseendet gör författaren gällande, att samvetet är uttrycket för en ovilkorligt bjudande lag och »hänvisar på samfundet såsom en gemenskap med andra på det i hvarje menniska inneboende sedliga medvetandets grund, och det en gemenskap icke blott med de samtidigt lefvande, utan med slägten, som försvunnit från jorden, men med hvilka ett samband allt fortfarande består i det arf, som de efterlemnat i samhällsinrättningarna». Å andra sidan »har samfundet lika mycket en hänsyftning på samvetet. Det är derifrån det hemtar 'saft och kraft, lif och verklighet'» »Af denna samvetets och samfundets korrelata ställning till hvarandra följer, att samfundet i högsta mening är ett personlighetens rike, d. v. s. ett helt af individualiteter, i hvilket dessa icke afsluta sig mot hvarandra, utan vinna sin rätta sjelfständighet och sitt fulla lifsinnehåll först i det helas enhet. Detta är mensklighetens mål, dit all historia syftar». Vägen dit leder då naturligtvis genom en fri samverkan mellan samfundet och den enskilde. Detsamma blir ock resultatet, om man besinnar, att »icke allt kommer an på att hafva en öfvertygelse och följa den, utan allt kommer an på att hafva en riktig öfvertygelse». Ty sanningen är dock en makt, som står öfver den enskilde. Också »betraktas i det nya testamentets heliga skrifter den enskilde aldrig såsom blott sådan, utan alltid i förhållande till ett nådens och sanningens rike, som redan är i verlden och af hvilket han är bestämd att vara en medlem. Någon gång framställes detta rike såsom varande af andlig beskaffenhet», men »oftast såsom ett yttre samfund, hvilket har nådemedlen åt sig anförtrodda och dermed möter den enskilde samt fostrar honom till den sjelfständighet, som fordras för att vara en verklig individualitet. På samma gång vet emellertid författaren att gifva full rättvisa åt Vinets yrkande på religiös innerlighet. Statseller folkkyrkoprincipen har i författaren en varm försvarare, ehuru han icke blundar för de faror, som uppstå, om kyrkan icke häfdar sin sjelfständighet gent emot staten. Hela framställningen är präglad af opartiskhet och sanningskärlek, och skriften är derför särdeles läsvärd.

En liten anmärkning hafva vi gjort vid genomläsningen. Gent emot Vinets individualism skulle bevisningen hafva

Digitized by Google

blifvit på en gång enklare och mera slående, i fall den med full klarhet tagit sin utgångspunkt i ett par medgifvanden, som Vinet i full konsekvens med sin egen åsigt drifvits att göra. Det ena är svårigheten för menniskan att urskilja samvetsrösten i det virrvarr af röster, som uppstiga i hennes eget inre; det andra är antagandet af en inre objektiv makt i de heligas samfund. Af båda delarne har nog författaren gjort bruk, men han har icke i sin bevisning tillräckligt betonat dem såsom sin motparts åsigter och icke heller så bestämdt, som lämpligt varit, markerat dem som utgångspunkter för sin kritik. N. L.

Christi Person und Werk. Darstellung der ev. lutherischen Dogmatik vom Mittelpunkte der Christologie aus. Von Dr. *G. Thomasius.* Dritte Auflage nach des Verfassers Tode bearbeitet von Lic. *F. J. Winter,* Pfarrer u. geistlicher Inspektor an S:t Afen in Meissen. Erster Band. Die Voraussetzungen der Christologie und die Person des Mittlers. Erlangen, Deichert 1886. 642 s. stor oktav. Pris 9 kronor.

Såväl med hänsyn till sin ståndpunkt i allmänhet som med hänsyn till det rikhaltiga dogmhistoriska materialet äger Thomasii dogmatiska arbete så obestridliga förtjenster, att vi måste anse det vara en särdeles lycklig tanke att låta detsamma framträda i en ny upplaga. Den författare, som åtagit sig det kinkiga värfvet att utgifva en sådan, redogör sjelf för de grundsatser han dervid sökt följa. Han har icke velat lemna ett nytt arbete, utan velat låta Thomasius så mycket som möjligt framträda i sin ursprungliga gestalt. Utgifvaren har dock till en början i öfverensstämmelse med förläggarens önskan velat sammanarbeta de ursprungliga 4 banden till 2 och för det syftet vidtagit åtskilliga förkortningar, företrädesvis i de dogmhistoriska exkurserna. De bibliska exposeerna har han deremot utvidgat med särskild hänsyn till nyare exegetiska forskningar. För den senaste utvecklingen på det dogmatiska området har han ock i särskilda tillsatser redogjort och för öfrigt dels vidtagit smärre redaktionsförändringar dels nedlagt mycket arbete på korrigerandet af de ursprungliga citaten.

Digitized by Google

Huruvida arbetet på det hela taget blifver i någon betydande mån förkortadt lär väl vara mycket tvifvelaktigt. De rent dogmatiska tillsatserna äro ganska många och förkortningarna på det dogmhistoriska området äro icke särdeles betydande, måhända mindre än man med fog skulle kunna önska, i synnerhet sedan man nu äger tillgång till Thomasii egen »Dogmengeschichte». Att deremot arbetet genom den nya bearbetningen blifvit mera användbart för vår tid kan icke bestridas. Utgifvaren har i alla vigtigare punkter redogjort för den dogmatiska utveckling, som inom den evangeliska kyrkan förekommit, sedan Thomasius sjelf lade sista handen vid sitt verk. De betydande insatser, som under tiden gjorts af positiva teologer sådana som Frank och Domer m. fl. blifva här ganska fullständigt beaktade; och de negativa riktningarnas representanter, såsom Biedermann, Lipsius och framför allt Ritschl och hans skola, lemnas icke heller ur sigte. Det har icke varit någon lätt uppgift att så formulera och placera alla dessa tillsatser, att de på ett naturligt sätt foga sig i den af den ursprunglige författaren afsedda planen. Så vidt vi hittills haft tillfälle undersöka, synes dock pastor Winter på det hela taget hafva väl löst denna sin uppgift. Och hans eget framställningssätt är klart och enkelt, i detta stycke värdigt slutande sig till Thomasii egen framställning.

I öfverensstämmelse med den ställning utgifvaren i allmänhet intager till Thomasii ursprungliga verk har han icke underkastat dennes egendomliga kenosisteori någon egentlig kritik. Att han dock icke i alla detaljer känner sig tillfredsställd med Thomasii sätt att lösa det kristologiska problemet torde framgå af utg:s slutord i denna fråga. Sedan han nämligen vid slutet af läran om Kristi person redogjort för den nyare rationalismens framhållande af den mensklig historiska sidan i Jesu person och erinrat om den motsatta ensidigheten hos den gamla dogmatiken, tillägger han: »Um sowohl den Aussagen der Schrift als den Forderungen des lebendigen Christenglaubens gerecht zu werden, müssen beide Betrachtungsweisen, die historische und die dogmatische, verbunden werden, und zwar so, dass es sich zeigt, wie im Geschichtlichen das Dogmatische in die Erscheinung tritt, wie das Menschliche in Christo der Ausdruck

Digitized by Google

und Träger des ewig Göttlichen ist. Von diesem Zuge ist, man kann wohl sagen, die gesamte kirchlich gerichtete Theologi der Gegenwart bestimmt. Auch die vorliegende Christologie bietet sich als ein derartiger Versuch an, aber als ein Versuch, dessen Grundgedanken unerschütterlich feststehen, weil sie die Gedanken der Schrift selbst sind. Darum werden sie nie bei Seite gelegt werden können, sondern immer von neuem den Antrieb geben, sie auch wissenschaftlich auf einen immer adæquateren Ausdruck zu bringen».

Boken har vunnit i brukbarhet genom innehållsöfverskriften å hvarje sida samt genom ett tillfogadt namn- och sakregister.

M. J.

Helbregdagörelse genom tron. Sanning och öfverdrift. Från engelskan. Norrköping. Å föreningen »Kyrkans Vänners» förlag. 1886. 22 sid. 8:o. Pris 15 öre.

Förf. nekar icke, att i våra dagar personer finnas, som hafva fått sig meddelad helbregdagörelsens gåfva. Han erkänner fastmer, att flere erfarenheter på senare tid gifva vid handen, att denna gåfva blifvit gifven åt Guds församling icke blott för den första grundläggande perioden af dess lif, såsom man icke sällan varit benägen att föreställa sig, utan att densamma enligt Herrens vilja skall bevisa sig verksam äfven under följande skeden af församlingens lifsutveckling här på jorden. Men såsom så ofta eljest, då man fått sina ögon öppnade för en länge undanskymd och förgäten sanning, så har äfven i nu ifrågavarande afseende inträffat, att man gjort sig skyldig till betänkliga öfverdrifter. Dit hör särskildt den satsen, att *den kristtrogne har rättighet att blifva omedelbart och fullständigt befriad från all kroppslig sjukdom och svaghet*, hvilket motiveras så, att de kristne hafva det löftet, att synden icke skall råda öfver dem, men att sjukdom är allenast ett uttryck för synd, den ärfda eller personliga. »När det sanna och gudomliga lifvet anamnas och man deråt helt hängifver sig, så är all sjukdom, vare sig andlig eller lekamlig, öfvervunnen». Förf. framhåller deremot, att, ehuru vi utan tvifvel i Kristus hafva en lifs- och helsokälla för hela vår varelse till ande, själ och kropp, så är dermed icke gifvet, att vi för den när-

Digitized by Google

varande tiden få vänta att erhålla befrielse från och bevarande för all kroppslig sjukdom och svaghet. Ett sådant privilegium borde väl då ha åtnjutits af apostlarne och den första tidens kristne. Men när apostelen Paulus omtalar, huru han måst lemna Trofimus sjuk i Miletus, när han förmanar Timoteus att med afseende på sin kroniska magsjukdom icke dricka endast vatten utan äfven något vin, och framför allt när han upprepade gånger förgäfves beder Herren om befrielse från den »påle för köttet», hvilken vi utan tvifvel hafva att anse såsom något lekamligt lidande, så framgår deraf tydligt nog, att apostelens och hans medarbetares erfarenheter ingalunda stämde öfverens med den teori angående det sanna och kraftiga troslifvets betydelse för kroppens helsa, som man i våra dagar velat uppställa. Gent emot Pauli ödmjuka omtalande af den påle för köttet, hvaraf han fortfarande måste lida, kan man icke värja sig för ett intryck af andligt öfvermod, då en af denna teoris anhängare om sig betygar, att »det skulle framkalla en blygselrodnad på hans ansigte, om han visste med sig någon kroppslig svaghet».

Hvad beträffar det ofta åberopade stället hos Jakob angående helbregdagörelse genom trons bön (kap. 5, 14. 15) anmärker förf., att man måste uppfatta detsamma i ljuset af andra bibliska utsagor. Det visar sig då, att löftet: »trons bön skall rädda den sjuke, och Herren skall återställa honom; äfven om han har begått synder, varder det honom förlåtet» icke har en obegränsad giltighet. Liksom detta löfte i fråga om syndaförlåtelsen erhåller en begränsning genom apostelen Johannes, då han (1 Joh. 5, 16) säger: »Det gifves en synd till döds; för denna säger jag icke, att man skall bedja», så framgår af Pauli anförda exempel, att äfven löftet om helbregdagörelsen icke får anses gälla utan inskränkning. Förf. hemställer äfven, huruvida man icke med afseende på Jakobs ord bör lägga eftertrycket på *trons bön* och dervid ihågkomma, att tron af Kristus sjelf har fått lära att bedja så: »Fader, icke som jag vill utan som du vill», och att apostelen Johannes skrifver: »Detta är den tillförsigt, som vi hafva till Gud, att om vi bedje något efter hans vilja, så hörer han oss».

De som med ensidig öfverdrift hylla och drifva läran om helbregdagörelse genom tron bruka äfven åberopa, att Kristus, enligt Matt. 8, 17, tagit på sig våra skröpligheter och burit våra sjukdomar. Derföre skola vi nu icke behöfva bära dem. När man då menar, att vi, om vi rätt förstå att uppskatta Kristi verk till förmån för vår kropp, skola *omedelbart* få erfara *hela* dess kraft och verkan, så frågar förf. med skäl, hvarföre man inskränker denna verkan till en helbregdagörelse i tiden. Guds ords löfte med afseende

Digitized by Google

på de trognas kroppar går derpå ut, att de skola blifva lika den kropp, hvarmed vår medlare ingått i det eviga lifvets härlighet. Hvarföre då icke genast taga i besittning hvad Guds ord utlofvar? Apostelen Paulus gifver oss svaret: »Vi äro frälste i *hoppet*, men ett hopp som synes är icke hopp, ty huru kan någon hoppas det han ser». Allt är åt oss förvärfvadt, men icke allt är färdigt att öfverlemnas åt oss. Vi hafva visserligen en »förstling» deraf, men denna förstling består icke i kroppens helsa, utan i Anden utgjuten i våra hjertan. Först vid Herrens andra tillkommelse skall han »förvandla vår förnedrings kropp, så att han varder lik hans härlighets kropp».

Under tiden före denna Herrens tillkommelse hafva vi att med afseende på kroppens sjukdomar och lidanden fasthålla tvänne punkter, som i skriften äro klart uttalade: *den ena* att helbregdagörelsens gåfva såsom en särskild nådegåfva blifvit gifven åt enskilda kristne för att af dem utöfvas enligt Herrens anvisning, men icke i förhållande till hvilka sjukdomsfall som helst, såsom vi kunna lära af Pauli exempel, *den andra*, att lekamligt lidande ännu för den stora mängden af kristne är nödvändigt och har sin stora och välsignelserika nytta med sig, der det mottages och bäres på det rätta sättet». »Vi berömma oss» — säger apostelen — »af våra lidanden, emedan lidandet verkar tålamod och tålamodet bepröfvelse och bepröfvelsen hopp», och åter: »om ock vår utvärtes menniska förgås, så förnyas dock den invärtes dag efter dag, ty vår bedröfvelse, som är kort och lätt, bereder åt oss på öfversvinneligt sätt i öfversvinneligt mått en evig fullvigt af härlighet».

Är den helbregdagörelseteori, som man i våra dagar från flere håll sökt att göra gällande, icke öfverensstämmande med den bibliska sanningen, så är redan deri, utan afseende på följderna af dess antagande, skäl nog att med bibliska grunder uppträda mot densamma. Men förf. påpekar äfven med rätta, att om man tillerkänner helbregdagörelsens gåfva en annan plats än den Gud har gifvit henne, man derigenom kan åstadkomma mycken skada, oro och förvirring. Om man föranleder menniskor att eftersträfva hvad de icke enligt Guds vilja kunna och skola erhålla, kan man drifva dem till misströstan, då det omöjliga icke kan uppnås, ja kanske föranleda, att enfaldiga själar lida skeppsbrott i sin tro. Det försök, som skalden Björnstjerne Björnson i sin dikt »Over Evne» gjort att undergräfva positiv kristlig tro, utgår såsom bekant från en förutsättning, som är besläktad med ifrågavarande teori.

Vi rekommendera den lilla boken såsom innehållande ett ord i sinom tid väl förtjent att läsas och behjertas af dem, som vilja bilda sig en på Guds ord grundad åsigt om

Digitized by Google

den fråga, som förf. företagit sig att behandla. Blott må anmärkas, att bokens syfte fört med sig, att den utredning, som der gifves, mera är egnad att afvärja den osanna öfverdriften i uppfattningen än att utveckla betydelsen och välsignelsen af helbregdagörelsens nådegåfva. N. J. L.

Textgemässe Predigt-Entwürfe über die evangelischen und epistolischen Pericopen des Kirchenjahres sowie über zwei Jahrgänge freier Texte mit vorzugsweiser Behandlung der pericopischen Feste und Feiertage, in drei Theilen. Ein Beitrag zur populären Predigt von *J. Heinrich Schultze*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht's Verlag. Erster Theil. Die evangelischen Pericopen. Zweite, verbesserte und vermehrte Auflage, 1882. 140 sid. stor 8:o. Pris 2 mark. Zweiter Theil. Die epistolischen Pericopen. Zweite, verbesserte und vermehrte Auflage, 1883. 146 sid. 8:o. Pris 2 mark. Dritter Theil. Die freien Texte mit Textregister über alle drei Theile. Zweite verbesserte Auflage, 1884. 236 sid. stor 8:o. Pris 3 mark.

Såsom redan detta arbetes titel antyder, är det tvänne synpunkter som förf. haft för ögonen vid affattandet af de i verkligheten hållna predikningar, hvilkas allmänna grundlinier här meddelas: *sträng texttrohet* och *ädel popularitet*. I ett förord redogör han för de grundsatser, som med afseende på dessa båda synpunkter för honom varit bestämmande.

Den texttrohet, som väsentligen begränsar homileten inom området af den gifna predikotexten med uppgift att framdraga och på åhörarne tillämpa de sanningar, hvilka ligga inneslutna i densamma såsom i en knopp, hvilken genom predikan skall bringas till utveckling och blomstring, medgifver dock, enligt författarens åsigt, upptagandet och framhållandet i predikan af sådana sanningsmoment, som, om också icke innehållna i texten, dock stå i ett frändskapsförhållande till densamma, så att deras upptagande tjenar att fullständiga och förstärka intrycket af de i texten innehållna sanningarna, liksom äfven predikanten icke behöfver känna sig förbunden att hvarje gång vid behandlingen af en text i lika mån betona och framhålla alla enskilda textmoment, ja undantagsvis må kunna inskränka sig till att predika öfver en enskild afdelning eller en enda vers af den föreliggande texten.

Med hänsyn till predikans popularitet fordrar förf. med rätta, att hon i materielt afseende skall erbjuda det kristna folket sådana sanningar, som tillmötesgå dess hjertebehof och väcka hos detsamma hjerteintressen, sanningar, som äro egnade att grunda, utveckla och befrämja kristligt lif i motsats till framställningen af ämnen af en lärd natur, som afse öfvervägande ett abstrakt förståndsintresse. Ur formel

Digitized by Google

synpunkt åter skall en populär predikan under sorgfälligt undvikande af platthet och trivialitet göra tillbörligt afseende på det kristna folkets förståndsutveckling och fattningsförmåga och meddela sanningen i en anslående och omvexlande form med begagnande af ett uttryckssätt, som är för detsamma nära liggande. Hit hörer då äfven att predikanten beflitar sig att under en väl öfverlagd anordning af de föredragna sanningarna gifva åt framställningen karaktären af kärnfullhet, kraft, friskhet och omedelbarhet.

Vid utarbetandet af föreliggande utkast har förf. låtit vara sig angeläget att genom klarhet och korthet i formuleringen af ämnen samt hufvud- och underafdelningar göra dem lätta att fatta och behålla i minnet. Ofta låter han ordspråk, rim, alliteration och rytm tjena detta syfte. Hvad särskildt beträffar de mycket ofta förekommande rimmen, har han i den sist utkomna upplagan gent emot framstälda betänkligheter angifvit de skäl, som synts honom tala för ändamålsenligheten af deras användande. Han uttalar dervid såsom sin erfarenhet, att genom rim, som genom sitt välljud verka tilldragande, väcka uppmärksamheten och lätt inprägla sig i minnet, andäktiga kyrkogångare icke sällan känt sig lifligt berörda och derigenom fått en hjelp icke allenast att för sig sjelfva djupare genomtänka innehållet af den åhörda predikan utan äfven att för andra återgifva detsamma. Och han kan dervid åberopa vittnesbördet af en åhörare, som yttrat: »Man kan mången gång under hela veckan icke få predikstolsversen» — hvarvid han åsyftade det versifierade ämnet för predikan — »ur sina tankar». Vi tro gerna, att detta i enskilda fall varit händelsen, och vi vilja icke förneka, att äfven ifrågavarande framställningsform kan hafva sitt berättigande. Äfven hos en så ädel och storslagen folktalare som profeten Esaias finnas ju ansatser i sådan riktning. Också må erkännas att predikanters olika individualitet förer med sig, att åtskilligt, som rätt väl lämpar sig för den ene, icke anstår en annan. Men äfven med detta erkännande anse vi oss med skäl kunna mot förf. anmärka, att han alltför mycket sträfvat efter att uppställa versifierade ämnen och afdelningar i sina predikoutkast. När ämnet endast innehåller en fråga (t. ex. Warum das liebe Gotteswort Nicht Früchte bring' an jedem Ort?) eller ett angifvande i största allmänhet af hvad som i predikan skall framställas (t. ex. Wie sich am Tag der Himmelfahrt Der Herr zuletzt noch offenbart), så lär väl näppeligen något vara vunnet med den versifierade formen. I alla händelser kunna ju de tyska rimmen icke omedelbart tillgodogöras vid en predikan för svenska åhörare. Och det har följaktligen för utkastens användbarhet föga att betyda, om vid dessas affattande den rimmade formen begagnats

Digitized by Google

eller icke. För öfrigt har förf. ofta nog till alternativt bruk stält vid sidan af det versifierade ämnet en kort kärnfull sats af samma mening, men utan rim.

I det hela bör erkännas, att förf. gjort sig förtjent af de goda vitsord för omedelbar friskhet, texttrohet, logisk reda och populär framställningsform, som med stor enhällighet gifvits honom af olika kyrkliga tidningar och tidskrifter. Förläggaren har till förmån för detta arbete kunnat åberopa äfven en officielt gifven rekommendation af en kyrkostyrelse, konsistoriet i provinsen Sachsen.

Tilläggas må med afseende på den tredje delen, att de fria texter, som der förekomma, endast i få undantagsfall sammanträffa med de nya texter, som på motsvarande sön- och högtidsdagar inom vår svenska kyrka användas, men att många af våra nya texter af förf. blifvit helt eller delvis behandlade på andra dagar. Dessutom innehåller denna del för fastlagstiden utkast öfver 32 passionstexter, stundom ett par utkast öfver hvarje text, 17 utkast för bot- och bönedagar, 16 utkast till konfirmationstal m. m. Användbarheten af denna del ökas genom ett i slutet infördt fullständigt register öfver de texter, som af förf. blifvit behandlade.

N. J. L.

Neunzehn Predigten in den Jahren 1879—1881 zu St. Nicolai in Leipzig gehalten von D. *Fr. Ahlfeld*, Geh. Kirchenrath. Leipzig. J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung. 1885. 333 sid. 8:o.

Fredrik Ahlfeld är ett namn, som på uppbyggelselitteraturens område äfven i Sverige eger en god klang. Ett af hans större arbeten: »Menniskolifvet i Guds ords ljus», har här utkommit i trenne upplagor. Mindre arbeten, som utkommit i svensk öfversättning, äro: »Den kristliga familjen, fem predikningar», »Söndagsnåd och söndagssynd, fyra predikningar», samt »Huruledes en kristen kan förblifva ung i ålderdomen». I Tyskland hafva af denne författare utkommit flere predikosamlingar. Den sista samlingen är den, hvars titel här ofvan angifves. Hon har efter hans död utgifvits af hans son, pastor Henrik Ahlfeld, som i förordet säger, att utgifvandet föranledts af en uttalad önskan af sådane, som gerna önskade ega dessa ord till församlingen såsom en erinran om deras andlige fader. Men han föreställer sig äfven — och visserligen icke utan skäl — att »det barnsligt troende fasthållande vid Jesus Kristus, sådant detta så skönt genomklingar dessa sista vittnesbörd af det innersta själslifvet, och den hjertliga faderliga kampen för den honom anförtrodda församlingens andliga välfärd äfven inom vidsträcktare kretsar skall ställa för ögonen den hädangångnes bild såsom en, hvars ålder var såsom hans ungdom: barnatro hos den mognade åldringen».

Digitized by Google

Det innerliga förhållandet mellan Ahlfeld och hans församling, som antydes i det af sonen nedskrifna förordet, genomskimrar äfven tydligt nog de i denna samling innehållna predikningarna. Betecknande i detta afseende synes också det förhållandet vara, att tilltalsord, som genomgående användas i dessa predikningar, äro: »älskade församling», »i Herren älskade församling», »i Kristus Jesus älskade församling» eller andra liknande. Och i sin afskedspredikan efter tretio års tjenstgöring i St. Nikolaikyrkan kan han med tacksamhet uttala, att han »under svåra tider och särskildt på predikstolen känt sig buren, upplyft och uppehållen af bedjande hjertan och händer», samt att under det mången prest i ålderdomen, då kroppens och själens krafter aftagit, blifvit öfvergifven af sin församling och nödgats predika för tomma bänkar, så hade den smärtan blifvit honom besparad. En väsentlig förklaringsgrund till detta lyckliga förhållande har utan tvifvel varit den varma kärlek, hvarmed Ahlfeld omfattade sin församling. Den som gifver kärlek vinner kärlek, och kärleken är det mäktigaste af alla föreningsband. Men dertill kommer såsom en likaledes mycket väsentlig grund till ifrågavarande förhållande, att Ahlfeldts predikningar till innehåll och form äro verkligt goda. Stående på den lutherska bekännelsens grund, frambär han det evangeliska vittnesbördet på ett sätt, som ger intryck af egen erfarenhet och af en hjertlig angelägenhet, att sanningen måtte vinna insteg i åhörarnes själar, och att deras lif måtte gestaltas till ett lif i sanningen. Och hans predikan är egnad att tilltala och anslå äfven derföre, att han förstår att genom träffande bilder och lyckligt valda exempel ur egen och andras erfarenhet belysa de kristliga sanningarna. Äfven betjenar han sig icke sällan af psalmverser eller goda verser ur välkända andliga sångsamlingar såsom medel att gifva en ökad värme och innerlighet åt den homiletiska framställningen. Så framstår han särskildt i den nu anmälda predikosamlingen såsom en i flera afseenden efterföljansvärd homilet, hvars predikningar äfven ur den synpunkten förtjena att rekommenderas. N. J. L.

Till redaktionen insända skrifter.

Barfoed, Chr., Altar og Prædikestol. Kjbhvn, Lehmann & Stage. 6 H. Pris 1 Kr.

Bibelen med Forklaringer. Udgiven af den norske Lutherstiftelse. 1:ste Del. De fem Mosebøger. 2:den Afdeling. (2:den—5:te Mosebog). Udarbejdet af H. E. Hansen. Kristiania, Den norske Lutherstiftelse. 1886. 7 H.

Billeder af Oldkirkens Historie. Efter Backhouse og Tylors Early Church History. Kjbhvn, Jacob Lund. 1886.

Digitized by Google

Blumenberg, H. G., Handbok i nu gällande äktenskapslagar. Sthlm, F. C. Askerberg. 75 öre.

Holmberg, E. J., Minnen från Sabbatsstunderna i Örebro skola 1878—1884. En årg. högmessopredikningar för skolungdom. Stockholm. Fosterlandsstiftelsen. Andra Delen. Pris: häft. 1, 50. Härmed är detta verk afslutadt och kostar häft. 3 kr., inb. 4, 50.

Kolmodin, A., Evangelii makt, en missionsbild från Australien. Sthlm. Fosterlandsstiftelsen. Pris: 40 öre.

Monrad, D. G., Et Bidrag til den apostolske Troesbekjendelses Historie. Kjbhvn, C. A. Reitzel. 1886. Tredie Hefte. Udkommer i 5 à 6 Hefter.

Petersen, Prof. Fr., Forskningen og den christelige Tro. Kristiania, Den norske Lutherstiftelse. — Omarbejdet Udgave af: Om Skabelsen, Opholdelsen og Styrelsen. Første Bog: Forskningen 7:de Hefte. Pris 50 Øre.

Poulsen, Vilh., Fortellinger af Norges Historie. Kristiania, P. F. Malling. Härmed är I bandet afslutadt och kostar: Folkupplagan häft. 3,15. i välskt b. 3,90 och i originalband 4,25 samt Praktupplagan häft 5 Kr., i originalb. 6, 25. Dessutom finnas lösa permar till bägge upplagorna à 70 öre.

Rodhe B. C., Om uppfostran till lydnad. Sthlm, Fosterlandsstiftelsen. Pris: 20 öre.

Thurgren, D:r J. A., Handbok i svenska presterskapets rättigheter från äldsta till närvarande tider. Andra förbättrade upplagan. Sthlm, Looström & Komp. 1886. Pris: 3 kr.

White, Edv., I Kristus er Livet. Af Forfatteren autoriseret Udgave for Danmark og Norge. Kjbhvn, Lehmann & Stage, 1886.

Theologisk Tidsskrift for den evangelisk-lutherske Kirke i Norge. Tredje Række. Første Binds andet Hefte. Innehåller: Salmehistoriske Bidrag; Om Guds Væsen; Peder Palladius. Katechismusudlæggelse for de norske Prester; Hvori Guds Kirkes Tro bestaar, og hvilke Troens Gjerninger ere. Af den syriske Kirkelærer Afra'ates's Tractater.

Theologisk Tidsskrift for den danske Folkekirke. Tredie Binds tredie Hefte. Innehåller: Noget om «Frelsens Orden»; Nogle Bemærkninger i Anledning af Pastor Otto Møllers Bog om «Gjenløsningen»; Syndens og Dødens Lov; Augustinus' Indflydelse paa Luthers ældste Skriftfortolkning; Nogle Breve till Biskop G. P. Brammer; Om Forslaget til en ny Salmebog; Anmeldelser.

Luthersk Ugeskrift N:o 21—24. — *Luthersk Kirketidende* N:o 19—24.

Missionstidning för Israel N:o 5.

Missionstidning utg. af *Tottie* N:o 6.

Sedlighetsvännen N:o 4.

Förr och Nu h. 7 f. 1886.

Augustana och Missionären t. o. m. N:o 22.

Pedagogisk Tidskrift N:o 6.

Digitized by Google

En tidsbild från Jerusalems forna dagar.

Betraktelse öfver Jer. 2, 1—13.

De profetiska ord, hvilka vi här skola betrakta, handla om tvänne hvarandra väsendtligen motsatta tillstånd i Israels historia. Det förra tillhör en skön och lycklig tid i det utvalda folkets lif; det senare deremot en tid, då detsamma stod vid branten af sin undergång. Det förra kännetecknas af Israels trofasta kärlek till sin Gud; det senare åter af det sorgligaste affall från honom. Det är särskildt om det senare vi här vilja tala; men för att kunna lemna en trogen bild af det samma, är det af vigt att betrakta det icke allenast i belysningen af våra textord, utan äfven af andra skriftställen, hvilka handla derom, och sådana lemnar oss i rikligt mått den första delen af Jeremias' profetiska skrift.

Enligt Jerem. 1, 2 samt 25, 3 blef Jeremias kallad till sin profetiska verksamhet i det 13:e året af Josias' regering (omkr. år 626). Vid den tiden hade denne konung, om hvilken det heter: »och någon konung, honom lik, hade icke varit före honom, som hade vändt sig till Herren med hela sitt hjerta och hela sin själ och all sin kraft efter all Moses' lag, och efter honom kom ingen honom lik» (2 Kon. 23, 25), redan börjat lyfta sitt folk ur det djup af andlig förnedring, till hvilket det sjunkit framför allt under Manasse, genom hvilken mångfaldiga former af afgudadyrkan, äfven de vidrigaste, legaliserades och nästan fullständig hedendom hotade att taga det heliga landet i besittning. Verkningarna af konung Josias' *reformation* voro i ögonen fallande: *nit för lagen och för den på lagen grundade ordningen* hade hos folket blifvit framkalladt och *gudstjenstens enhet* återställd. Men de djupa rötter, hvilka det hedniska väsendet under den föregående sorgliga tiden hade slagit i Israel, förmådde

Digitized by Google

denna reformation ingalunda upprycka; en verklig pånyttfödelse af folket var hon icke i stånd att framkalla. Det är om denna brist profeten är väl medveten, och han låter icke den fagra utansidan af saken förvilla sig. Bättre än någon annan känner han sitt folks brister: han ser, att det verldsliga sinnet, det hedniska tänkesättet ännu finnes qvar på djupet af hjertat; han finner ännu hyckleri, falskhet, kärlekslöshet, otukt, yppighet och flärd, sjelfviskhet och vinningslystnad vara allmänna hos sitt folk. Och inför ett sådant folk måste icke blott profetens *ord*, utan äfven hans *lif* blifva en *botpredikan*. Deri hafva vi en förklaring af den dystra bild han framställer för oss af sin samtid. Vi vilja här meddela några drag i denna bild. Men dervid måste vi då taga i betraktande, att profeten med sin blick icke alltid stannar vid den närvarande tiden, utan stundom sammansluter dermed det förflutna, hvars synder han finner mer eller mindre uppenbart gå igen i hans egen tid.

»Såsom en tjuf blyges när han ertappas, så står Israels hus med skam: alla dess medlemmar, deras konungar, deras furstar, deras prester och deras profeter, i det de säga till träbilden: »min fader är du», och till stenbilden: »du har födt mig». Ty de hafva vändt mig ryggen och icke ansigtet, men på den tid, då deras olycka är kommen, säga de: »stå upp och hjelp oss!» Men hvar äro då dina gudar, som du har gjort dig? Må de stå upp och söka hjelpa dig på din olyckas tid. Ty lika många äro dina gudar som dina städer, o Juda!» (2, 26—28). »Hvarför säger mitt folk: »vi svärma fritt omkring och vilja icke komma till dig»? förgäter väl en jungfru sitt smycke, en brud sin gördel? men mitt folk har förgätit mig dagar utan tal» (2, 31. 32). »Och Jehovah sade till mig i konung Josias' dagar: »har du sett hvad den affälliga Israel har gjort? Hon gick bort till hvarje högt berg och under hvarje grönt träd samt hängaf sig der åt afguderi. Och jag tänkte: sedan hon gjort allt detta, skall hon återvända till mig. Men hon återvände icke; och den trolösa, hennes syster Juda, såg det. — — Och äfven oaktadt allt detta vände icke den trolösa, hennes syster Juda, om till mig af hela sitt hjerta, utan blott på ett falskt sätt» (3, 6. 7. 10). »Ser du icke hvad de göra i Judas städer och på Jerusalems gator? Barnen samla ved

Digitized by Google

och fäderna upptända elden och qvinnorna knåda deg, för att göra kakor åt himlens drottning och utgjuta dryckesoffer åt andra gudar för att förtörna mig» (7, 17. 18). »Judas söner hafva gjort hvad som är ondt i mina ögon, säger Jehovah; de hafva satt sina styggelser i det hus, öfver hvilket mitt namn är nämdt, för att oskära detsamma: de hafva bygt Tofets altaren, hvilket är i Benhinnoms dal, för att der bränna sina söner och sina döttrar i eld, något som jag icke befalt dem och som icke uppstigit i min tanke» (7, 30. 31). — »Hvarför vänder sig detta folk af Jerusalem bort i en beständig förvändhet? De hålla sig fast vid svek; de *vilja* icke vända om. Jag gaf akt och lyssnade: hvad som icke är rätt tala de; det är ingen, som känner ånger öfver sin ondska, så att han säger: hvad har jag gjort? Alle samman fortsätta de sitt lopp lik en häst, som störtar fram i striden. Till och med storken i den höga rymden känner sina bestämda tider, och turturdufvan, svalan och tranan iakttaga tiden för deras ankomst; men mitt folk känner icke Jehovahs rätt» (8, 5—7). »Se, deras öra är oomskuret och de sakna förmågan att höra. Se, Jehovahs ord har för dem blifvit hån; de hafva icke behag till det samma» (6, 10). »Genomlöpen Jerusalems gator, gifven akt, varen uppmärksamme och söken på dess gator, om I der finnen någon menniska, om der finnes någon, som gör det rätta och söker redlighet, så vill jag förlåta det samma. Och om de än säga: »så sannt Jehovah lefver», så svärja de icke desto mindre falskt. Jehovah, söka ej dina ögon redlighet? Du slår dem och de bäfva icke; du tillintetgör dem och de vilja icke mottaga någon tuktan; de göra sina ansigten hårdare än klippan; de vilja icke omvända sig. Och jag tänkte: det är blott de arme som handla så dåraktigt, emedan de icke känna Jehovahs väg, deras Guds rätt. Välan, jag vill gå till de ansedde och tala med dem, ty de känna Jehovahs väg, deras Guds rätt! Dock hafva de samtlige sönderbrutit oket, sönderslitit bojorna» (5, 1—5). »Vålsverkare finnas bland mitt folk; man spanar likasom fågelfängaren, hvilken hukar sig ned; de utsätta snaror; menniskor fånga de. Likasom en bur som är full med fåglar, så äro deras hus fulla af svek; derför hafva de blifvit mäktiga och rika. Feta hafva de blifvit och glänsande;

Digitized by Google

de öfverskrida äfven det vanliga måttet af ondska. Rätt skipa de ej, rätt åt faderlösa, så att desse kunde hafva framgång, och de fattigas sak främja de ej. Skulle jag icke bestraffa sådant? säger Jehovah; eller skall icke min själ hämnas på ett sådant folk som detta? Fasansvärda och förskräckliga ting ske i landet. Profeterna profetera lögn och presterna herska efter deras anvisning, *och mitt folk vill hafva det så*» (5: 26—31). »Se, I sätten eder tillit till lögnens ord, utan att de gagna eder. Huru? I stjälen, mörden, begån äktenskapsbrott och svärjen falskt och antänden rökelse åt Baalim och vandren efter främmande gudar, hvilka I ej kännen; och sedan kommen I och träden inför mitt ansigte i detta hus, öfver hvilket mitt namn är nämndt, och I tänken: »vi äro räddade», för att göra alla dessa afskyvärda gerningar» (7: 8—10). «O, att jag hade i öknen ett herberge för vandrande! jag skulle då öfvergifva mitt folk och gå bort ifrån dem; ty alle samman äro de äktenskapsbrytare, ett band af trolöse. De spänna sin tunga såsom båge med lögn såsom pil; och med redbarhet herska de ej i landet, utan de gå från ondska till ondska, och mig känna de icke, säger Jehovah. Tagen eder till vara den ene för den andre och sätten icke tillit till någon broder; ty hvarje broder öfvar svek och hvarje vän går såsom en förtalare. Och den ene bedrager den andre och sanning tala de icke; de öfva sin tunga att tala lögn, med att handla förvändt göra de sig möda, Du befinner dig midt ibland svek; i sin svekfullhet vilja de icke känna mig, säger Jehovah» (9: 1—5). »Från den minsta till den störste är det ingen, som icke fikar efter vinning, och från profeten till presten är det ingen, som icke öfvar svek. Och helandet af skadan hos mitt folks dotter taga de lätt, sägande: »frid, frid», då ingen frid finnes» (6: 13, 14)[1]).

Sådant var tillståndet i Israel på den tid, då profeten erhöll denna befallning af Gud: »Gå och ropa i Jerusalems öron, sägande: sålunda talar Jehovah: jag tänker på din ungdoms ömhet, på din kärlek då du var min brud; då du vandrade efter mig i öknen, i ett obebodt land. Helig är Israel för Je-

1) Jmfr för öfrigt 2, 30. 34; 4, 22; 5, 7; 6, 7. 13; 7, 28.

Digitized by Google

hovah, förstlingsfrukten af hans skörd. Alla som äta den ådraga sig skuld; ofärd kommer öfver dem, så talar Jehovah. Hören Jehovahs ord, Jakobs hus och alla slägter af Israels hus! Så talar Jehovah: hvad orätt hafva edra fäder funnit hos mig, så att de skilde sig från mig och gingo efter det fåfängliga och vordo sjelfva fåfänglige? Och de sade icke: hvar är Jehovah, som fört oss upp ur Egyptens land, som ledde oss i öknen, i ett land, der ödslighet rådde och afgrunder hotade, i ett land med ständig torka och dödsskugga, ett land, i hvilket ingen vandrat och i hvilket ingen menniska bott. Och jag förde eder till ett land likt Karmel (ett land af fruktbärande fält), för att äta dess frukt och allt det goda, som det frambringade. Men I kommen och oskäraden mitt land, och min egendom gjorden I till en styggelse. Presterna sade icke: hvar är Jehovah? och de som handhafva lagen hörde mig icke och herdarne afföllo från mig och profeterna profeterade genom Baal och vandrade efter dem, som äro af intet värde. Derför skall jag ytterligare gå till rätta med eder, så lyda Jehovahs ord, och med edra barnbarn skall jag gå till rätta. — Ty begifven eder till Kitteernas öar och skåden och sänden bud till Kedar och gifven noga akt och skåden, om något sådant har skett der. Har väl ett folk ombytt gudar? Och dessa äro dock icke gudar. Men mitt folk har utbytt sin härlighet mot något som är af intet värde. Förfärens deröfver, I himlar! rysen och uppfyllens af bestörtning! så talar Jehovah. Ty en dubbel synd har mitt folk begått. Mig, källan med lefvande vatten, hafva de öfvergifvit, för att gräfva sig brunnar, bristfälliga[1]) brunnar, som icke kunna behålla något vatten».

Det var till medelpunkten i det gammaltestamentliga gudsriket profeten fick Herrens befallning att begifva sig för att predika; till Jerusalem skulle han säga dessa förkrossande ord, som här blifvit anförda. Det gafs en tid i Israels historia, då detta älskade sin Gud med den rena och trofasta kärlek, som kan finnas hos en brud. Men denna kärlek är nu, på den tid då profeten talar, försvunnen. Dock, skulle icke tanken på den samma kunna föra det affälliga

1) Brunnar med sprickor, remnor.

Digitized by Google

Israel till någon besinning? Att hos en i synden bortkommen menniska framkalla ett renare och ljusare minne, att i lefvande drag framställa något bättre ögonblick i hennes lif, brukar ju understundom vara en verksamt medel till att återföra henne på den rätta vägen. Utan all verkan var väl icke heller detta medel, då det nu användes af profeten i Jerusalem. Kallelsen att vara ett *heligt* folk har Israel visserligen icke motsvarat; men Gud har icke *förgätit* den tid, då det i trogen kärlek hängaf sig åt honom. Jag tänker, säger han, på din ungdoms ömhet, på din kärlek, då du var min brud. Denna kärlek hade Israel bevisat, då det följde sin Gud, icke genom idel ljufliga nejder med öfverflöd på allt, utan genom *öknen*, »det obebodda landet, der ödslighet rådde och afgrunder hotade, ett land med torka och dödsskugga». *Der* just sattes troheten och kärleken på prof, der gälde det att sätta all tillit och förtröstan till Gud, att »se ljus i hans ljus», att förnimma saligheten af gemenskapen med honom. Och från Guds sida motsvarades denna kärlek af stora och underbara nådebevisningar mot hans folk. Ehuru det om hvarje Gudi hängifven menniska gäller, att hon kan »tro utan att se», är det likväl alltid så att den, som i tron håller sig till Herren och hoppas på honom, får den nåden att äfven *se* och tro. Och så förhöll det sig äfven med Israel. Det underbara sätt, hvarpå Herren ledde sitt folk genom öknen, skildrar sångaren sålunda: »Han utbredde moln till täckelse, och eld till att upplysa natten. De bådo och han gaf dem vaktlar, och han mättade dem med himmelsbröd. Han öppnade klippan och vatten framgick derur och flöt som en ström i torra öknen. Ty han tänkte på sitt heliga ord och på Abraham sin tjenare. Och han förde sitt folk ut i glädje; i jubel sina utkorade. Och han gaf dem hedningarnas länder, och folkens arbete togo de i besittning» (Ps. 105, 39—44). »Helig», heter det, »är Israel för Jehovah, förstlingsfrukten af hans skörd. Alla som äta den ådraga sig skuld, ofärd kommer öfver dem». Såsom Herrens helgedom eller såsom ett åt honom helgadt offer var Israel; öfver det höll han sin skyddande och välsignande hand; på hans »helgedom» kunde ingen utan straff förgripa sig. Och likasom förstlingsfrukten

Digitized by Google

i det heliga landet var Jehovahs egendom[1]), så betraktas här Israel såsom en åt Herren helgad förstling bland folken. Och likasom endast presterna fingo förtära den åt Herren helgade förstlingsfrukten, så skulle det äfven i det afseendet visa sig, att Israel var afskildt åt Herren, att intet folk fick ostraffadt antasta det samma, så framt det icke var ett af honom utkoradt verktyg[2]). Men detta af Gud så kärleksfullt omhuldade Israel, det förblef icke sin Herre troget. Det slägte, till hvilket Herren genom profeten talar, är sjelf affälligt och barn af affälliga fäder. Men var det tilläfventyrs så, att fäderna öfvergåfvo Herren *derför*, att han undandrog dem sin hjelp i nöden eller icke förmådde hjelpa, då de anropade honom derom? Visserligen icke! »Herren skyddade sitt folk; han gaf akt på det, han bevarade det såsom sin ögonsten» (Deuter. 32, 10). Men genom alla sina underbara gerningar, genom all sin nåd och barmhertighet mot Israel har Herren alltså icke förmått bibehålla dess kärlek! Att icke älska honom, som bevisat en sådan kärlek, hvilket djup af synd uppenbarar sig icke deri! Den Gud, som utförde sitt folk ur träldomens land och skyddande följde det genom öknen, denna sammanfattning af allt hvad armod, nöd och faror vill säga, har detta folk *öfvergifvit;* den Gud, som återförde det till löftets land med dess rikedom på allt jordiskt godt, har det *förgätit;* och detta land, det *heliga* landet, der i alla förhållanden Guds helighet skulle afspegla sig, har det *oskärat* och gjort det till en *styggelse* genom sina synder och framför allt genom sitt afguderi. Från Herren »skilde de sig och gingo efter det fåfängliga och vordo sjelfva fåfänglige». Och deri uppenbarar sig deras förvändhet, att de kunde skilja sig från Gud och vända sig till det fåfängliga, det väsenlösa. Men detta är det allvarliga och fruktansvärda i saken, att *den som fäster sitt hjerta vid det fåfängliga, han blir äfven sjelf fåfänglig* i öfverensstämmelse med den lagen: »hvad du *älskar* det *är* du». — Och för denna affallets synd har ingen klass af samhällsmedlemmarne varit främmande; hon har gått från den lägsta till den högsta. *Presterna*, som skulle stå Her-

1) Ex. 23, 19.

2) Jmfr Sak. 2, 8.

Digitized by Google

ren nära och lefva i innerlig gemenskap med honom, hafva icke frågat: »hvar är Jehovah?» d. v. s.: tanken på Herrens närvaro har varit främmande för dem, tacksamheten för hans nåd har icke uppfylt deras hjerta, deras lif har icke varit ett lif i Gud; *lagens handhafvare* och *väktare* hafva icke känt honom, som gifvit lagen, icke frågat efter hans vilja och dermed svikit den uppgift de såsom »Herrens sändebud» hade, nämligen att bevara läran, på det man skulle fråga lagen af deras mun (Mal. 2, 7); *herdarne* eller folkets verldsliga öfverhufvud och ledare, hvilka för sitt folk skulle vara hvad herden är för sin hjord, hvilka skulle »vakta det med förstånd och visbet» (Jer. 3, 15), hvilka på *sitt* område skulle vara ett föredöme för folket i trohet och kärlek mot Jehovah, hvars tjenare de voro, de hafva sjelfve öfvergifvit honom, de hafva visat sig vara upproriske mot Israels rätte herde, de hafva fört sin hjord vilse (Jer. 50, 6) samt förderfvat och förskingrat fåren (Jer. 23, 1); och slutligen: *profeterna*, som uppfylde af Herrens Ande, skulle vara Guds röst till folket, de hafva i stället talat hvad afgudernes ande ingifvit dem, samt vandrat efter afgudarne, som icke kunnat hjelpa eller gagna dem. Men till följd af detta allmänna förderf hos det närvarande slägtet måste Herren uppträda såsom tuktande och bestraffande mot det samma, ja, äfven emot dess barn och barnbarn; ty hvad det ena slägtet är, det är det till en del genom det föregående. Och den förderfvets flod, af hvilken det närvarande slägtet blifvit uppslukadt, var så mäktig, att den icke skulle kunna hämmas, utan äfven rycka med sig detta slägtes söner och sonsöner.

Sin Gud, den ende, den sanne och lefvande Guden, har Israel öfvergifvit och vändt sig till de väsenlösa afgudarne, under det att hedningarne på vesterns öar och i österns land Kedar eller hednafolken i allmänhet icke utbytte sina maktlösa afgudar mot andra. Men Israel, som känner om sin Gud, att han är den ende och sanne, och som sett honom bevisa detta genom sina underbara och nådefulla gerningar, det *öfvergifver* honom dock och vänder sig till det fåfängliga, som icke kan hjelpa; mot *sådant* utbyter Israel honom, som skulle vara dess *härlighet*, och utbyter dermed »lifvet och det goda» mot »döden och det onda» (Deuter. 30, 15). Sjelfva den medvetslösa naturen tänkes

Digitized by Google

kunna förnimma det förförande i denna synd. Sålunda heter det nämligen i vår text: »I himlar, förfärens deröfver! rysen och uppfyllens af bestörtning! så talar Jehovah. Ty en dubbel synd har mitt folk begått. Mig, källan med lefvande vatten, hafva de öfvergifvit, för att gräfva sig brunnar, bristfälliga brunnar, som icke kunna behålla något vatten».

Vid källan med det lefvande vattnet befinner sig Israel; hvarför öfvergifver det henne? har källan sinat ut, så att hon sviker den, som ur henne vill släcka sin törst? Nej; för hvar och en, som vill begagna sig af henne, flödar hon ymnigt och gifver en vederqvickande dryck. Och denna källa med det lefvande vattnet, den är blott *en;* hon kan således icke utbytas mot en annan, som möjligen vore bättre. Det är således en dårskap att öfvergifva den källan, och det är en *dubbel* dårskap att öfvergifva henne och gå bort för att släcka sin törst i de bristfälliga brunnar, som icke kunna behålla något vatten. Men ehuru den sanne Gudens dyrkan är att förlikna vid en källa, som ständigt flödar med vederqvickande vatten, under det att afgudadyrkan kan förliknas vid vattenlösa brunnar, går Guds folk icke desto mindre så långt i dårskap och synd, att det öfvergifver den förra och vänder sig till den senare, ja, deri består Israels *dubbla* synd, a det icke blott försummar att ur källan med det lefvande v tnet hemta en riklig välsignelse för sitt andliga och lekamliga lif, utan drifvet af en syndig åtrå efter fåfängliga ting föredrager att sjelf gräfva sig brunnar, ur hvilka det menar sig kunna hemta en större vedrqvickelse än ur källan med det lefvande vattnet, ehuru det ständigt får göra den erfarenheten, att det med sitt arbete endast kan åstadkomma brunnar, som äro bristfälliga och gagnlösa.

Förgäfves ljuder bland detta folk det profetiska bättringsropet: »Vänd om du affälliga Israel! Allenast känn din skuld, ty från Jehovah din Gud har du affallit och irrat hit och dit till främmande under hvarje grönt träd, men till min röst hafven I icke lyssnat, säger Jehovah» (Jer. 3, 12. 13); »omskären eder åt Jehovah och borttagen edert hjertas förhud, I män af Juda och I Jerusalems innevånare, på det att min vrede ej må bryta fram såsom en eld och antända, utan att någon kan släcka till följd af edra handlingars ondska» (Jer. 4, 4); »låt tillrättavisa dig Jerusalem, på

Digitized by Google

det att min själ icke må vända sig från dig, på det att jag icke må göra dig till en öken, till ett obebodt land» (Jer. 6, 8). Jerusalem låter dock icke tillrättavisa sig, och derför måste Herren prisgifva det samma åt förstörelsen. Redan ter sig utgången af den förestående ödeläggelsen för profetens öga: »jag skådar på jorden och se, hon är öde och tom, och mot himlen och se, hans ljus är icke mer; jag skådar på bergen och se, de darra och alla kullar skakas. Jag skådar och se, ingen menniska fins mer och alla himlens foglar hafva flytt bort. Jag skådar och se, Karmel är en öken och alla dess städer äro förstörda inför Jehovah och inför hans vredes glöd» (Jer. 4, 23—26).

Hvad som utgjorde den djupaste grunden till det förderf, hvilket sålunda drabbade Israel, var, såsom vi hört, dess dubbla synd. Men denna dubbla synd, den går igen äfven hos det nytestamentliga gudsfolket, och i den hafva vi att söka den djupaste grunden dertill att samhället är så sjukt i sitt inre som händelsen är i våra dagar; grunden till den öfver allt rådande osäkerheten, till den oro, missbelåtenhet och klagan, som uppfyller sinnena, grunden till dessa hemska dåd, hvilka den i hemlighet planmessigt verkande ondskan stundom låter framgå i dagen och inför hvilka samtiden står gripen af stum förfäran. Visserligen skulle det förråda en falsk föreställning om den närvarande tiden, om man icke medgåfve, att en stark religiös strömning genomgår den samma; men det måste vi göra gällande, att motsatsen mellan den kristliga och den antikristliga verldsåskådningen nu är skarpare än under den närmast föregående tiden och att den *blir* allt skarpare med hvarje dag som går. Men den senare verldsåskådningen innehåller just ett försvar för samma dubbla synd, till hvilken Israel enligt profetens ord gjorde sig skyldigt, och detta är det farliga och förförande i den samma, att, då hon i stället för källan med det lefvande vattnet hänvisar till de otaliga brunnar menniskorna kunna göra sig, hon dermed just hänvisar till något som är *kärt* för det sjelfviska hjertat med dess syndiga åtrå efter jordisk lycksalighet. För den verldsliga och sjelfviska menniskan är det nämligen utmärkande, att hon framför allt annat söker sin sällhet i det jordiska goda. Men derifrån kan vårt andliga lif icke hemta sin egentliga näring; hvad som derur hemtas, det är alltid:

Digitized by Google

»Dryck som icke törsten släcker,
Resekost, som icke räcker
Fram till resans mål».

Och då den antikristliga verldsåskådningen i våra dagar utbreder sig i allt större och större kretsar, så är ock följden den, att vi finna tusental af menniskor, hvilka, sedan de en tid jagat efter den jordiska lycksalighetens irrbloss, sitta utmattade och förtviflade vid de vattenlösa brunnarne eller förföljas af sjelfmordstankens hemska spöke. Följden deraf att man öfvergifvit källan med det lefvande vattnet är äfven den, att en allmän hållningslöshet i socialt och religiöst afseende uppstått, att man kastas ifrån den ena öfvertygelsen till den andra, ifrån den ena partiledaren till den andra och att ingen sak är så förvänd, att den icke lätt kan få sina anhängare.

Hvar skola vi då finna botemedel mot denna tidens mångfaldiga sjukdomsformer? Vi veta icke något annat än det som är angifvet i den profetiska och den apostoliska förmaningen: »Söken Herren medan man kan finna honom, åkallen honom medan han är när! Den ogudaktige öfvergifve sin väg och syndaren sina tankar och omvände sig till Herren, så förbarmar han sig öfver honom, och till vår Gud, ty hos honom är mycken förlåtelse» (Es. 55, 6. 7) och: »Älsken icke verlden, icke heller de ting, som äro i verlden. Om någon älskar verlden, i honom är icke Fadrens kärlek» (1 Joh. 2, 15). För att kalla sitt affälliga folk till bättring talade Herren till Jeremias dessa ord: »Omgjorda dina länder och stå upp och tala till dem allt det jag bjuder. Bäfva icke för dem, på det att jag icke må komma dig att förskräckas för dem! Och jag, se, jag gör dig i dag till en fast stad och till en jernpelare och till en kopparmur mot hela landet, mot Judas konungar, mot dess furstar, mot dess prester och mot landets folk. Och de skola strida mot dig och icke blifva dig öfvermäktige, ty jag är med dig till att rädda dig». Herren uppväcke sådana män i vår tid, hvilka med andens och kraftens bevisning lägga på de förvillades hjertan nödvändigheten att »öfvergifva sina vägar och omvända sig till vår Gud, som är rik på förbarmande och förlåtelse».

J. E. Berggren.

Digitized by Google

Trolofningens kristligt etiska betydelse.

(Med särskild hänsyn till dess *lösbarhet*).

Med *trolofning (sponsalia)* förstå vi det egendomliga förhållande, i hvilket *en man och en qvinna träda till hvarandra ifrån den stund, de tillkännagifva sin afsigt att med hvarandra ingå äktenskap, och intill dess, att de som man och hustru flytta tillsamman (deductio)*[1]).

Ett sådant förhållande är att i någon mån spåra hos hardt när alla folk, inom hardt när alla tider. Redan Moseböckerna veta om det. I sin ursprungliga gestalt torde det hufvudsakligen hafva framgått ur ett rent praktiskt behof: mannen hade erhållit qvinnans och hennes anhörigas bifall till deras äktenskapliga sammanflyttning; men innan denna sammanflyttning kunde ske, måste han först i någon mån förbereda' hennes mottagande, vare sig i hans hittillsvarande hem eller i ett nyanskaffadt sådant; häraf en *mellantid* mellan öfverenskommelsens ingående och sjelfva sammanflyttningens verkställelse.

Detta förhållande har emellertid, särskildt inom kristenheten, så småningom utvecklat sig till ett *yttre rättsförhållande*, till hvilket lagstiftningen allt mer måst taga hänsyn. Den historiska utgångspunkten för denna trolofningens rättsliga karaktär är den *publicitet*, som inom ett rättsligt ordnadt samfund måste föregå den äktenskapliga föreningens faktiska verkställelse, på det att de jäf, som mot denna äktenskapliga förening möjligen förefinnas, må blifva i tillälle att göra sig gällande.

Det äldsta spåret af kyrkligt lagstadgande i denna riktning är tvifvelsutan följande ställe hos Ignatius: »*det höfves män och qvinnor, som ämna ingå äktenskap, att först efter*

1) Då vi upptaga äfven *tillkännagifvandet, offentliggörandet*, såsom väsentligt moment af trolofningsförhållandet, sker detta på den grund, att den *hemliga* trolofningen innebär ungefär samma inre motsägelser och etiska betänkligheter som de s. k. *clandestinæ nuptiæ:* först genom den utifrån påtryckta trolofningsformen blir det blott inre kärleksförhållandet ett äfven till det yttre begränsadt rättsförhållande, hvilket såsom sådant kan göra anspråk på en sjelfständig behandling inom etiken.

Digitized by Google

inhemtadt medgifvande af biskopen (*μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου*) *ingå föreningen*»[1]). Sin fulla, lagliga bekräftelse och bestämdhet erhöll dock detta kyrkans kraf på publicitet först på 4:de laterankonciliet 1215. Då stadgades nämligen såsom kyrklig lag, »*ut in posterum, antequam matrimonium contrahatur, ter a proprio contrahentium parocho tribus continuis diebus festivis in ecclesia inter missarum solemnia publice denuncietur, inter quos matrimonium sit contrahendum*»[2]), alltså nästan ordagrant samma lagstadgande, som än i dag gäller inom vår egen kyrka. Ifrån denna tid gälde allltså såsom kyrklig lag inom kristenheten, att innan ett äktenskap kunde vinna lagligt erkännande, *måste* en viss trolofningstid hafva föregått, nämligen åtminstone den tid, som erfordrades för den trefaldiga proklamationen.

Huruledes detta sålunda kyrkligt legaliserade trolofningsförhållande (kanske mest på grund af ekonomiska skäl) numera såsom regel utsträcker sig långt utöfver den för proklamationen nödiga tiden och mången gång utdrages till en flerårig förbindelse, är oss alla välbekant. Så har inom det moderna samhället ett egendomligt förhållande mellan mannen och qvinnan uppstått, ett slags interimsförhållande, som ännu icke är äktenskap i fullaste mening och dock innebär allt, hvad af äktenskapet är väsentligast, och är i hvarje ögonblick redo att i detta öfvergå. Och har detta förhållande ända derhän gripit in och slagit rot i våra moderna samhällsförhållanden, att t. o. m. den rent borgerliga lagstiftningen sett sig nödsakad att äfven å sin sida i någon mån rättsligt reglera det. Så är t. ex. inom den engelska tidningspressens rättegångsafdelning rubriken »*breach of promise of marriage*» (brutet äktenskapslöfte) hardt när alldaglig; och mycket höga äro understundom de böter, som ensamt på denna grund, oberoende af hvarje *copula carnalis*, ådömas den skyldige.

Men om så icke ens den allmänna rättsläran kan längre förbigå trolofningens växande betydelse, än mindre kan den kristliga etiken göra det. Här öppnar sig nämligen en rik

1) Epist. ad Polyc. 5.

2) Sess. XXIV. 1 (anfördt af *Alt: der kirchl. Gottesdienst* p. 657 Berl. 51).

Digitized by Google

mångfald af sedliga kraf och möjliga etiska förvecklingar af ömtåligaste art. Och i all synnerhet gäller detta, för så vidt vi betrakta trolofningen från *lösbarhetens* synpunkt. Ty så invecklad och tillspetsad kan här det etiska problemet gestalta sig, att väl få frågor, som falla inom etikens sfer, äro af en lika ödesdiger och i det innersta personlighetslifvet ingripande karaktär. Vi kunna derför blott beklaga, att våra etiker i allmänhet icke med mera allvar inlåta sig på denna fråga. Och detta så mycket mer, som den derjemte har en rent *pastoral* sida. Frågan, om en kristen har rätt eller ej att bryta sin förlofning, är nämligen ett för den enskilda själavården ingalunda främmande samvetsspörsmål och skall alltid der räknas bland de ömtåligaste och ansvarsfullaste, en själasörjare har att afgöra. Redan på denna grund tyckes en grundligare och mer vetenskaplig utredning af denna fråga vara önskvärd.

Hvilken är då i första hand trolofningens kristligt etiska *betydelse?*

För att kunna besvara denna fråga, blir oss nödigt att först kortligen angifva *äktenskapets* kristligt etiska betydelse. Ty trolofningen, såsom utgörande äktenskapets förutsättning och naturliga inledning, är allt igenom af detta bestämdt.

Vid bestämmandet af äktenskapets väsentliga betydelse må vi väl vakta oss för att, i anledning af vissa, lätt missförstådda paulinska uttryck, med Chrysostomus sätta äktenskapets hufvudsakliga ändamål i *den sinliga driftens sedligt normerade tillfredsställande*[1]). Icke ens må vi med den grekiska och romerska etiken sätta det i *slägtets fortplantande*[2]), för så vidt som äktenskapets idé ju kan tänkas fullt förverkligad äfven genom ett *barnlöst* äktenskap. Äk-

1) *De virginitate:* Cap. XIX. *ἐδόθη παιδοποιΐας ἕνεκεν ὁ γάμος, πολλῷ δὲ πλέον ὑπὲρ τοῦ σβέσαι τὴν τῆς φύσεως πύρωσιν* (hvartill Chrysost. fogar den naiva anmärkningen: »ty från början hade äktenskapet detta dubbla ändamål; då likväl sedermera jorden och hafvet och jordens krets blifvit uppfylda, stod blott *ett* ändamål qvar, näml. fräckhetens och lustans utrotande»).

2) Jfr *Döllinger: Heidenthum und Judenthum* p. 698. »Gleich den Griechen sahen auch die Römer in der Ehe eine von der Erzeugung und Erziehung der Kinder willen geschlossene Verbindung».

Digitized by Google

tenskapets ändamål är af en vida högre art, är att söka inom ett vida djupare område af menniskans väsen. Det har till sin förutsättning — icke blott den rent *fysiska* könsdifferensen utan äfven och framför allt den *hela personligheten* genomgående könsdifferensen, det på grund af den såväl moraliska som intellektuella *ensidigheten* i den blott manliga eller blott qvinliga själsbegåfningen med nödvändighet framgående behofvet af fyllnad och komplettering. Det blir i denna mening sitt eget ändamål. Det vill verka en hela personligheten omfattande lifsgemenskap mellan tvenne hvarandra ömsesidigt kompletterande väsen, fysiskt, moraliskt, intellektuelt, och så gifva åt lifvet en fullhet, en tillvarons rikedom och kraftmångfald, som utan denna sammanslutning i kärleken icke vore tänkbar[1]).

Med den danske rättsfilosofen Fr. Chr. Bornemann[2]) angifva vi alltså äktenskapets väsentliga ändamål såsom »*det paa den hele, udeelte Personligheds fulde Hengivelse, den fuldstændige Communication af alle jordiske og ideelle Intresser grundede sandselige, verdslige og åndlige, altså universelle Livsfælledskab mellem Mand og Qvinde*». Såsom vi finna, skiljes här mellan tre olika moment i äktenskapet: ett *sinligt*, ett *borgerligt* och ett *ideelt*. Men detta så, att det äktenskapet i djupaste mening konstituerande momentet är hvarken det sinliga eller det borgerliga utan det *ideella*, den hela *personlighetens* fulla hängifvelse, som i kontrahenternas *mutuus consensus* äger sitt närmaste uttryck.

Men just derför blir redan trolofningen ett *påbegynt äktenskap*. Ty hvad annat är trolofningen innerst än den på kontrahenternas *mutuus consensus* hvilande, odelade och obetingade personliga hängifvelsen? Och hvad annat är det i trolofningen ännu felande för ett fullbordadt äktenskaps förhandenvaro (det äktenskapliga samlifvet, egendomsgemenskapen m. m.) än blott de *yttre konseqvenserna* af denna redan förhandenvarande, inre, andliga gemenskap?

---

1) »Det er ydmygt», säger Kierkegaard skönt om äktenskapet, »og dog modigt, ja, et saadant Mod findes kun i Ægteskabet, fordi det er dannet af Mandens Kraft og af Qvindens Svaghed og foryngret ved Barnets Sorglöshed».

2) *Foredrag over den almindelige Rets- og Statslære* p. 229.

Digitized by Google

Till *principen* ingå dessa konseqvenser redan i trolofningens consensus. Då likväl deras faktiska realiserande tills vidare uppskjutes, så beror detta blott på vissa rent *yttre* vilkor och former (såsom förbundets lagenliga kungörande, det nya hemmets tillredande o. s. v.)

Denna höga uppfattning af trolofningen såsom ett »*påbegynt äktenskap*» och derför äfven beklädd med dettas helgd och oantastlighet, är äfven det uråldriga, bibliska åskådningssättet. Ty när i Moses lag (Deut. 22, 22—24) domen fastställes öfver den *trolofvade* qvinnans horsbrott, så sammanfaller denna dom med domen öfver den *gifta* qvinnans horsbrott: de dömas båda till döden (under det att den *fria* qvinnans straff för samma brott är vida lindrigare). Så likställdes i den mosaiska lagstiftningen i detta hänseende den blott trolofvade och den gifta qvinnan, ett uråldrigt vittnesbörd om trolofningens helgd och höga anseende inom Israel[1]).

Då vi så söka indraga trolofningen under äktenskapets helgd och principiella olösbarhet, och detta just från äktenskapets högsta, innersta synpunkt, vända vi oss närmast mot den sedligt slappa uppfattningen af trolofningen såsom blott ett äktenskapets noviciat, ett slags pröfvotid för att komma till visshet om, huruvida man bör eller icke bör ingå äktenskap med den ifrågavarande personen. Att så betrakta trolofningen blott såsom en pröfvotid med hänsyn till ett *möjligt* äktenskap, är att kränka den i dess innersta väsen. Väl må en pröfvotid föregå äktenskapet; den är blott desto önskligare, ju mer förkonstlade former och lagar för umgänget mellan de olika könen försvåra deras ömsesidiga bekantskap i djupare, personlig mening. Men för denna pröfning är icke längre *inom* trolofningen någon plats. Den måste *föregå* trolofningen. Ty trolofningen är till sjelfva sitt väsen uttrycket för den fulla, orubbliga *viss-*

1) Icke utan intresse är, att härmed jemföra följande citat ur 1571 års kyrkoordning: »Ther Troloffuan är skeedd medh lagha gåffuor och närwarandes witne, och sedan är sengelagh tilkommit, slijk handel moste man rekna gill och rett inför Gudh, ändock lagha festning och wigning icke haffuer effterföljdt» — ett bevis, huruledes äfven inom vår egen äldre lagstiftning trolofningen i det närmaste likställdes med det genom vigsel fullbordade äktenskapet.

Digitized by Google

heten i detta hänseende. Trolofningen är, just hvad dess namn angifver: *ett obetingadt löfte om trohet.* Så gestaltar sig redan trolofningen såsom ett pligtförhållande i djupaste mening. Men dess innersta pligtkraf är detta; *obetingad, oupplöslig trohet.* Redan här afgifves det egentliga *äktenskapslöftet.* Dettas ytterligare befästande genom *vigseln* innebär intet annat än det, att det redan afgifna trohetslöftet nu helgas till heligt löfte *inför Gud* och så göres äfven omedelbart *religiöst* bindande.

Från *idealt principiel* synpunkt blir alltså trolofningen *oupplöslig* i väsentligen samma mening och på väsentligen samma grunder, som äktenskapet så är. Väl är brytningen här ännu af hufvudsakligen *inre* art och lemnar samfundet såsom *helt* jemförelsevis oberördt. Men icke desto mindre är det en kränkning af äktenskapets heliga ordning i sjelfva dess grundval och såsom sådan att brännmärkas.

Detta hindrar oss nu icke att å andra sidan medgifva, att förhållanden kunna gifvas, då upplösningen af en ingången trolofning äfven från kristligt etisk synpunkt kan vara berättigad, ja, rent af en pligt (om än ett sådant förhållande alltid med nödvändighet förutsätter *skuld* å endera sidan). Häri ligger ingen större motsägelse, än när vi å ena sidan med vår innersta öfvertygelse häfda äktenskapets olösbara karaktär och dock å den andra äfven åt det tillerkänna en viss dess relativa lösbarhet. I bådadera fallen kommer nämligen en ny faktor till: den menniskornas *σκληροκαρδία,* som tvang Gud sjelf att under gamla förbundet icke obetydligt åter lossa de heliga band, han nyss förut vid äktenskapets instiftelse så starkt tillknutit (Matt. 19, 18)[1]).

1) Jfr *Nitzsch: die evangel. Kirchenordnung* § 615. 3. »*Dispensation* hebt nicht ohne weiteres und schlechthin die Bedeutung der Regel auf, wenn unbedingte indispensable Regeln übrig bleiben. Die Regel, von welcher dispensirt wird, kann dabei in Ansehn bestehen, ja es kann bei weiser Verwaltung der Dispensationsgewalt stattfinden, was das Spruchwort sagt: *exceptio firmat regulam.* Die Dispensation hat ihren letzten Grund darin, dass gleicherweise wie, ungeachtet der Identität des Menschlichen, die socialen und sittlichen Verhältnisse von Nation zu Nation, von Zeit — zu Zeitalter wechseln, auch vermöge des gleichzeitig Individuellen die volle Zweckmässigkeit und Rechtlichkeit einer Regel gegen dringendes Bedürfniss zurück tritt. Eine so zarte und

Digitized by Google

I denna mening kunna vi alltså äfven från kristligt etisk synpunkt sätta en trolofningens lösbarhet i fråga utan att derför taga ett jota tillbaka af dess ofvan angifna ideala karaktär. Vi kunna det, derför att äktenskapsförbindelser gifvas af en så osann art, att förbindelsens upplösning, om än alltid brottslig från en högre synpunkt, dock måste anses förekomma brottslighet af än gröfre art. Tvekar ej Martensen att ens om det *fullbordade* äktenskapet säga: »Der gives Ægteskaber så ulykkelige, at de, der skulle være hinanden til gjensidig Medhjelp, blive hinanden til Forhindring og Forstyrrelse i deres Sjæles Vext i det Gode, ja til gjensidig moralsk Fordærvelse, hvor der, i Modsætning til det guddommelige Ord: det er ikke godt, at Mennesket er alene, må siges: det er bedre, at Mennesket er alene, end at leve i en sådan Forbindelse, hvor Troskaben er undergravet i dens Rod, hvor det inre personlige Bånd er overskåret, og kun det ydre Bånd knytter dem sammen til gjensidig Forgiftelse af deres Tilværelse . . . Er det imidlertid nu en Gang kommet til det for menneskelige Øine utalige Brud, er det kommet derhen, at Ægteskabets Fortsættelse vilde være en Profanation af selve Guds Ordning og sjæleforgiftende for Individerne, da er der her en, om end i mange Henseenden selvforskyldt Nød tilstede, der kun kan afhjælpes derved, at Ægteskabsskilsmesse finder sted»[1]). Om den frejdade moralfilosofen icke tvekar att så yttra sig om sjelfva äktenskapet, än mindre behöfva då vi tveka att tillämpa dessa hans ord på trolofningen, hvars relativa lösbarhet alltid måste tänkas i någon grad större än det fullbordade äktenskapet (vid detta senare framträda nämligen nya synpunkter, såväl sociala som moraliska, särskildt på grund af den numera tillkomna *unitas carnis*, hvilka kräfva särskilda garantier för förbindelsens oupplöslighet).

---

zweischneidige Sache ein Gnadenrecht innerhalb des gesetzlichen Zustandes sein mag, unvernünftig ist es nicht. Der Mensch ist nicht um des Gesetzes willen da, sondern das Gesetz um des Menschen willen».

1) *Den sociale Etik*, § 20.

Digitized by Google

Då vi alltså nu gå att i korthet angifva några allmännare fall, då vi tänka oss möjligheten af en etiskt berättigad brytning af en ingången trolofning, stanna vi billigtvis i första hand vid det bibelställe, som måste gälla för den nytestamentliga äktenskapslärans sjelfva *locus classicus:* Matt. 19, 3—12 (jemfördt med Matt. 5, 31—32).

Här läsa vi nu, huruledes fariseerna en dag förelade Herren Kristus väsentligen samma spörsmål, som här föreligger oss: spörsmålet, huruvida det är »*en man lofligt att skilja sin hustru ifrån sig för hvilken orsak som helst*». Herren svarar på denna deras fråga med att kraftigt betona äktenskapets principiella oupplöslighet: icke menniskor utan *Gud sjelf* har knutit det heliga bandet, och ända derhän binder det, att de *två* numera äro endast *ett*. Men fariseerna fortfara: »*hvarför bjöd då Moses, att man skulle gifva skiljobref?*» »*För edert hjertas hårdhets skull*», svarar dem Herren: »*men från begynnelsen var det icke så*». Och han fortfar: »*men jag säger eder; hvilken, som skiljer sin hustru från sig, utom för hors skull, och gifter sig med en annan, han gör hor, och den, som tager en frånskild hustru, han gör hor.* Alltså: blott en *enda* giltig grund till äktenskapsskilnad, nämligen det uppenbara *horsbrottet.* Hvarje annan grund till äktenskapsskilnad är i Herren Jesus' ögon ogiltig (tvifvelsutan, såsom Meyer anmärker, derför att »*der Ehebruch eo ipso das Wesen aller Ehepflicht vernichtet . . . weil der Ehebruch das Gegentheil der Gottesordnung der σὰρξ μία ist*»).

Här stå vi alltså på fast mark: hvarest uppenbart horsbrott föreligger, der må en kristen enligt Herrens otvetydiga ord upplösa sitt äktenskap, alltså äfven sin trolofning. När derför Josef (Matt. 1, 19) besluter »*hemligen skilja Maria* (sin trolofvade) *ifrån sig*», så hvilar (från *hans* ståndpunkt taladt) detta hans beslut på etiskt fullt giltig grund. T. o. m. tyckes Matteus genom sitt omedelbart föregående *δίκαιος ὤν* (emedan han var en rättsinnad man) antyda, att Josef i viss mån var sedligt förpligtigad att just så handla.

Men Matt. 5, 28 utsträcker 19:de kap:s *ἐπὶ πορνείᾳ* äfven till det fall, då en (gift?) man »*ser på en* (främmande)[1])

1) Jfr Ordspråksbokens נָכְרִיָּה 5, 20; 6, 24 o. s. v.

Digitized by Google

qvinna till att begära henne» (scil. till äktenskapligt samlif). Redan det blott *inre* trohetsbrottet är alltså ett »horsbrott» i Jesu ögon. Om vi nu tänka oss ett dylikt fall inom en trolofning, och det icke blott såsom öfvergående frestelse utan såsom fixerad hjerteställning: hvad har en kristen att göra? äger han rätt eller äger han icke rätt att på denna grund upplösa sin trolofning? Vi svara: för så vidt han äger full visshet, att hans trolofvades hjerta tillhör en *annan* och icke honom[1]), torde hans rättighet att bryta denna, på all inre sanning och verklighet blottade, förening svårligen kunna bestridas. I sjelfva verket är trolofningen här faktiskt redan bruten. Det är blott det lögnaktiga *skenet* af en trolofning, som ännu står qvar. Derför är det äfven endast till *formen*, som den svikne här bryter förbindelsen. Den, som i verkligheten upplöste den, var den, som svek sitt trohetslöfte eller aldrig *af hjertat* afgaf det[2]).

Helt annorledes gestaltar sig saken, om den kristne hos *sig sjelf* märker den främmande böjelsens uppspirande. I detta fall tillerkänna vi honom *icke* rättigheten att taga initiativet till skilsmessa. Fast mer tro vi, att den etik, som i sanning står på biblisk grund, här icke kan afgifva något annat svar än Herrens ord i den omedelbart följande versen (v. 29): »*Om ditt högra öga är dig till förargelse, så rif det ut och kasta det ifrån dig*». Och han kan så göra; ty visserligen har den kristne i detta hänseende att påräkna krafter och fördelar, om hvilka *ὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος* intet vet[3]).

---

1) Så väl här som vid de följande exemplen utgå vi blott från *mannen* i hans förhållande till qvinnan. Att vi i samtliga dessa fall tänka oss qvinnans rätt gentemot mannen alldeles enahanda, är sjelfklart. Äfven är vår ståndpunkt alltigenom den *kristne* mannens d. v. s. den ståndpunkt, som icke blott låter sig bindas af de allmänna, naturliga sedlighetsbegreppen, utan derutöfver äfven af nya test:s otvetydiga utsagor i hithörande frågor.

2) Att icke samma argument kan utan vidare tillämpas äfven på det fullbordade äktenskapet, beror på dettas redan anförda (särskildt i socialt hänseende) helt annorledes ingripande betydelse: derför att trolofningen ännu hvilar uteslutande på en blott *inre* enhet, derför kan här redan det blott *inre* trohetsbrottet gälla såsom giltig skilsmessogrund.

3) Jfr t. ex. den fördel, som redan den kristliga vaksamheten här erbjuder, för så vidt genom den den främmande känslan kan redan i sin första brodd upptäckas och bekämpas.

Digitized by Google

Men väsentligen samma problem kan möta oss under en något mildare form: min trolofvades hjerta tillhör *icke* någon annan, men det tillhör icke heller *mig*. Af ett eller annat skäl har hennes känsla svikit henne. Faktum är, att hon icke med den känsla, som jag äger rätt att hos min trolofvade påräkna, är fästad vid mig. Vi kallade denna form mildare. Ty visserligen kan ett sådant förhållande framgå ur kall beräkning eller en hög grad af lättsinne; men det kan äfven framgå ur ren okunnighet om arten af den egendomliga känsla, som här är i fråga, eller en bristande öfning att pröfva sig sjelf.

Huruledes har då här en kristen att förhålla sig? För så vidt som i hufvudsak alldeles samma brist som i föregående fall äfven här är för handen: brist på inre enhet, på hel och sann, personlig hängifvelse; så kunna vi intet annat finna, än att ännu här äfven samma hans rätt till upplösning qvarstår. Äfven här är trolofningen redan faktiskt bruten. Blott det numera värdelösa *yttre* bandet är qvar. Att låta äfven detta brista, synes oss blott vara den yttre konseqvensen af den redan för handen varande inre brytningen. Hans *rätt* härtill tyckes alltså otvifvelaktig. T. o. m. torde det kunna sättas i fråga, om det icke äfven blir hans *pligt*, äfven om motparten af ett eller annat *yttre* skäl möjligen skulle kunna se sitt intresse i förbindelsens fortsättning. Ty svårligen kan han med godt samvete medelst vigsel inför Gud än ytterligare befästa en så osann, onaturlig och mot Guds egen ordning stridande förbindelse (hvilket naturligtvis än mer gäller om näst föregående fall).

Vi hafva alltså funnit ännu ett fall, då en kristen inför verlden kan *synas* såsom den svikande och dock i verkligheten vara etiskt skuldfri (ännu en erinran, huruledes först då, när de innersta motiven till en uppslagen förlofning äro oss kända, vi äro berättigade att öfver den uttala vårt »*skyldig*» eller »*icke-skyldig*»).

Men vida svårare och mer inveckladt gestaltar sig problemet, om vi utgå från *den svikandes* egen synpunkt. Då är det nämligen icke längre *jag*, som hos min trolofvade upptäcker den ödesdigra bristen. Det är i mitt eget hjerta, den finnes. Antingen jag nu från början misstog mig om arten af min känsla, eller denna ej ägde det djup och den

Digitized by Google

uthållighet, jag menade: nog af — i den afgörande stunden finner jag, att denna min känsla svikit mig. Ett fruktansvärdt medvetande derom, att jag bedragit på en gång både mig sjelf och henne, med hvilken jag medelst trolofningens starka band är bunden, uppgår för mig med allt större klarhet. Osannheten och ihåligheten af vårt ömsesidiga förhållande blir mig för hvarje dag en allt tyngre, outhärdligare samvetsbörda, till dess hvarje den minsta meddelade eller mottagna ömhetsbevisning stämplar mig till skrymtare och bedragare i mina egna ögon. Och dock känner jag min tunga bunden. Ty jag är på samma gång djupt medveten derom, att den ohöljda sanningen, den öppna bekännelsen skulle vara detsamma som ett djupt knifstygn i det varma, tillitsfulla hjerta, som utan ett förbehåll, utan ett tvifvel hängifvit sig åt mig. Vi förstå, att vi här stå inför ett etiskt problem af fruktansvärdt allvar. Huruledes faller då här den kristliga etikens domsutslag?

I första hand: *hel, obetingad bekännelse!* Ty hafva vi i det föregående tillerkänt den svikna parten i föreliggande fall en rättighet att åter upplösa den ingångna förbindelsen, så äro vi äfven dermed förpligtade att, så vidt på oss beror, sätta henne i tillfälle att *göra bruk* af denna sin rättighet, om hon så för godt finner. Men detta göra vi icke, om vi afsigtligt dölja för henne den verkliga ställningen, intill dess hon genom förbindelsens ytterligare tillknytande medelst vigsel och äktenskapligt samlif redan af rent yttre band är bunden gentemot en sådan afgörelse. Detta mitt handlingssätt kan från en strängt etisk synpunkt aldrig blifva någonting annat än en moralisk stöld, för så vidt jag genom medveten förställning tillförsäkrar mig besittningen af en tillit och tro, till hvilken jag numera förverkat min rätt, samt genom sanningens afsigtliga fördöljande lockar min trolofvade att än ytterligare befästa en förbindelse, om hvilken hon, på grund af min oärlighet, har en helt annan föreställning, än hvad den i sanning är. Och så afgjordt och omutligt synes oss detta etiska kraf, att här ingen hänsyn till stundens smärta kan längre för oss gälla. Dessutom skulle *i längden* sanningen i alla fall aldrig kunna döljas. Förr eller senare skulle den på ett eller annat sätt blifva röjd. Men på hvilken annan väg den röjes än den

Digitized by Google

öppna, ärliga, botfärdiga bekännelsens, skulle den blott dubbelt såra och smärta.

Detta var alltså etikens *första* kraf i detta fall. Det *andra* lyder så: må den svikande låta sig *lösas*, om så ske kan utan yttre eller inre tvång, men må han icke sjelf *lösa*.

Vi äro icke omedvetna om, hvad detta kraf innebär. Vi veta väl, att vi med det öppna möjligheten af ett helt lifs smärta och disharmoni såsom straff för en förseelse, hvilken dock mången gång kan synas såsom ett blott ögonblickets misstag. Och likväl måste vi hålla på äfven detta vårt kraf i hela dess stränghet. Redan gent emot löftet *i allmänhet* måste vi ju häfda den lagen, att blott den, som mottagit löftet, kan åter från det lösa (förutsatt, att löftet ej är af den osedliga natur, att dess brytande *mindre* kränker den sedliga ordningen än dess uppfyllande). Men här är mer än ett löfte i vanlig mening. Här är ett löfte i fråga, som utgör sjelfva *hörnstenen* till hela äktenskapsstadgan (och alltså medelbart till såväl *familjens* som *statens* samfundsordning), ett löfte, på hvilket en person redan gifvit sig åt mig, såsom han icke gifvit sig åt någon annan, och öfverlemnat sig åt en känsla, som numera vuxit till en af lifvets starkaste magter. Att gentemot ett löfte af denna art det blotta förbastandets eller omedvetenhetens ursäkt måste falla till marken, tyckes oss ligga i öppen dag: redan det, att s. a. s. »*i blindo*» knyta sådana band och afgifva sådana löften, måste gälla såsom ett *brott*. Vi tveka dock ju icke att göra den i *yttre* mening berusade för lifvet ansvarig för hvad han under rusets omedvetenhet och besinningslöshet företager sig; men med än mer skäl måste vi göra den under *känslorusets* ingifvelse handlande för lifvet ansvarig för de löften och de förbindelser, han under detta sitt tillstånd ingår [1]).

---

1) Det kan tyckas, som om vi med detta vårt påstående blottställde oss för Kierkegårds fruktansvärda dialektik, för så vidt som han i »*skyldig? — icke — skyldig?*» (troligen den mest geniala och djupgående analys af trolofningsförhållandet, som verldslitteraturen har att uppvisa) vid första påseendet tyckes drifva den satsen, att om t. ex. en oöfvervinnelig brist på »*Forstaaelse*» förefinnes inom trolofningen, kräfver hänsynen till detta äktenskapets första och heligaste kraf en brytning *quand même, oberoende* af parternas »skyldig» eller »icke — skyldig». Af en

Digitized by Google

Så långt Matt. 19, 3—12.

Vända vi oss nu till 1 Kor. 7, 10—17, så skall detta skriftställe införa oss i en helt annan idékrets.

Paulus börjar med (10—11) att såsom »*Herrens bud*» (jfr Matt. 5, 31—32; 19, 3 f.) bjuda, att inom det *kristliga* äktenskapet »*hustrun skall icke skilja sig från mannen, men om hon har skilt sig, så förblifve hon ogift eller förlike sig med mannen, och mannen förskjute ej hustrun*». Härutinnan äro alltså Matteus och Paulus i strängaste öfverensstämmelse. För det *kristliga* äktenskapet gäller obetingadt olösbarhetens lag, och det ända derhän, att om ock den ene maken sliter det heliga bandet, den andre bör dock för sin del allt fort känna sig bunden (*μενέτω ἄγαμος*).

Men nu vänder sig Paulus (v. 12) till *τοῖς δὲ λοιποῖς* d. v. s. (enligt sammanhanget) till de i *blandade äktenskap* stadde, der blott den *ene* maken var kristen, den andre deremot *hedning*. Till dessa talar dock ej Paulus längre i *Herrens* namn (derför att Herren öfver detta undantagsförhållande icke uttryckligen uttalat sig) utan blott såsom den med Guds Ande begåfvade aposteln (»*men till de andra säger jag, icke Herren*» jfr v. 40). Hvad har då Paulus att bjuda dessa? Jo, att »*om en broder har en icke troende* (hednisk) *hustru och hon samtycker att bo tillsamman med honom, må han icke förskjuta henne; och om en hustru har* o. s. v.

---

närmare granskning af den utomordentligt intressanta skriften skall dock framgå, att Kierkegård icke går alldeles så långt. Ett dess utmärkande drag är nämligen, att Quidam in i det sista anser såväl sig sjelf som sin trolofvade *oskyldiga* till deras ömsesidiga, djupt tragiska ställning. Kierkegård ingår alltså, strängt taget, aldrig på det problem, som här föreligger oss: *den på grund af svikande kärlek, afgjordt skyldiges ställning till sitt aflagda trohetslöfte.* — Att *faktiskt* Quidam enligt vår lifliga öfvertygelse verkligen *var* skyldig, hör icke hit; ty han utgår sjelf uppenbarligen städse från den förutsättningen, att han *icke* var skyldig, att han alltjemt verkligen älskade sin trolofvade, och att hans brytning var ett åt Gud helgadt *offer*. I största korthet skulle vi såsom nyckeln till hela Quidams trolofningshistoria, såsom den hemliga källan till all den smärta och sönderslitenhet, hvarpå denna hans historia var så rik, vilja angifva denna hans egen dubbelfråga *d. 2 Febr. Midnat*»: »*måske har jeg slet ikke elsket hende? måske er jeg for reflekteret til overhovedet at kunne elske?*» och på denna grund måste vi döma honom etiskt *skyldig*, all hans glänsande dialektik oaktadt.

Digitized by Google

samt vidare: »*Men om den icke troende skiljer sig, så låt honom skiljas; en broder eller syster är i sådana fall intet tvång underkastad*». Paulus söker alltså ännu här i det längsta häfda äktenskapets oupplöslighet: äfven der en kristen är i äktenskap förenad med en *hedning*, må han dock *å sin sida* icke bryta det heliga förbundet. Blott i det fall, att den hedniske maken bryter, vare han eller hon löst, ett medgifvande, till hvilket Paulus troligen deraf föranleddes, att här hedningen *för sin del* naturligtvis kände sig fullt fri att ingå, hvilken dag som helst, en ny äktenskapsförbindelse [1]).

Hvad betydelse hafva nu dessa apostoliska ord för trolofningen? Äga vi rätt eller ej, att i dem se en biblisk grund för trolofningens upplösning? Frågan ligger nära nog. En mycket vanlig och ömtålig samvetsfråga för en kristen, som vid sin omvändelse finner sig genom trolofning bunden vid en *icke-troende*, blott till namnet kristen, är nämligen denna: *bör jag eller bör jag icke på denna grund bryta min förlofning?* Grunden till denna hans fråga är naturligtvis den, att han i fortsättningen af denna, från religiös synpunkt onaturliga förening ser för sig en evighetsfara. Och då nu hvarken trolofningen eller äktenskapet kan blifva någonting annat än ett *timlighetsförhållande* (*μυστήριον κοσμικὸν ἐκκλησίας*) tyckes det nära liggande nog, att här timlighetsförhållandet får vika för evighetsförhållandet.

Då likväl å ena sidan Paulus ända derhän känner sig bunden inför äktenskapets gudomliga ordning, att han icke ens vågar tillstädja en kristen skilsmesserätt gent emot en *hednisk* make, och å den andra vi redan i trolofningen igenkänt och erkänt denna gudomliga ordning i all dess innersta väsentlighet; kunna vi icke annat än ännu här låta Herrens uttryckliga *παρεκτὸς λόγου πορνείας* gälla. Något slags *horsbrott*, vare sig i yttre eller inre mening, föreli-

1) Huruledes Martensen (Den sociale Ethik § 21) utan vidare kan tillämpa detta bibelställe på det *kristliga* äktenskapet såsom stöd för juristernas *desertio malitiosa*, är oss oförklarligt. Ty hvarken gälla här Pauli ord det *kristliga* äktenskapet eller är *öfvergifvande* i och för sig den bestämmande synpunkten. De äro närmast att anse såsom blott en *interimslag*, gällande den i så många fall etiskt svårbestämbara öfvergångstiden från uppenbar hedendom till kristendomen.

Digitized by Google

ger dock icke längre. Och derför qvarstår för oss trohetslöftets »evigt bindende Forpligtelse». Må en kristen ännu här låta sig *lösas;* men någon rätt att i detta fall sjelf lösa sig kunna vi hvarken bibliskt eller etiskt tillerkänna honom.

Men deri, att en kristen *»för Herrens skull»* af vördnad för hans heliga ordning, blifver äfven i detta svåra fall sitt äktenskapslöfte trogen, se vi en säker borgen, att denna hans pligttrohet *icke* skall blifva honom till skada i evig mening. Ty antingen skall nog den Herre, i hvars namn han bragte offret, veta att på ett eller annat sätt sjelf lösa honom, om han finner så nödigt vara; eller ock skall han se till, att äfven detta prof skall blifva honom *εἰς ἀγαθον* (Rom. 8, 28)[1]).

Så hafva vi anfört några allmännare fall, der vi tänkt oss en kristligt-etiskt berättigad upplösning af trolofningen. Öfverblicka vi nu resultatet af denna vår framställning, så skola vi finna, att *icke i ett enda fall* hafva vi, strängt taget, vågat tillerkänna en kristen rätt att *sjelf* bryta sin trolofning, att härvid taga *initiativet.* Ty väl hafva vi i de trenne första fallen (samtliga fallande under *horsbrottets* synpunkt) tillerkänt honom rätt att sjelf lösa det *yttre* trolofningsbandet, *men detta blott på den grund,* att det *inre väsentliga* trolofningsbandet i samtliga dessa fall, *utan hans förvållande,* redan förut faktiskt var löst. I de återstående fallen åter hafva vi endast tillerkänt honom en rätt att *lösas,* icke att *lösa.* Så hafva vi troget sökt häfda trolofningens principiella olösbarhet från strängt kristlig synpunkt[2]). Och

---

1) Helt annorledes gestaltar sig saken, om fråga blir, huruvida en kristen på detta löfte äfven må *ingå, knyta* en äktenskapsförbindelse med en *icke-troende,* Här föreligger nämligen en faran trotsande utmaning, ett *frestande af Herren vår Gud* (Luk. 4, 12), öfver hvilket Herrens välsignelse visserligen icke kan hvila. En sådan förbindelse kan icke *i Herrens namn* knytas (v. 39), och den är härmed från kristlig ståndpunkt redan dömd.

2) Blott ett enda undantag kunna vi här tänka oss: det är, när en yngling, såväl moraliskt som juridiskt *omyndig,* knyter en trolofning, mot hvilken han vid inträdande myndighetsålder känner en djup och obetvinglig motvilja. Här kunna vi nämligen från kristlig synpunkt tänka oss en rätt å hans sida att åter upplösa den ingångna förbindelsen, för så vidt som hvarken *han* hade rätt att i den åldern *afgifva* eller *hon* att *mottaga* ett sådant för lifvet bindande löfte.

Digitized by Google

derför hafva vi ej heller med ett enda ord vidrört sådana tillfälliga, oväsentliga grunder till skilsmessa som t. ex. *sjuklighet*, *vanställdhet*, *förändrade förmögenhetsvilkor* m. m. Dock anse vi oss till sist, med hänsyn till dessa nya synpunkter, böra erinra, huruledes äfven från dem fall kunna tänkas, då trolofningen faktiskt, på rent yttre väg kan brytas, utan att skulden härför (från *trohetslöftets* synpunkt) kan sägas hvila på någondera parten (vi tänka t. ex. på obotligt vansinne, lifstidsfängelse o. s. v.). Att ännu här tillämpa trolofningens principiella kraf på olösbarhet, torde vara att spänna bågen för högt. Då i dessa exempel förbindelsens närmaste utveckling till fullbordadt äktenskap faktiskt blifvit omöjliggjord, torde de äfven från kristligt etisk ståndpunkt få räknas med till de fall, der *Gud*, och icke menniskor, åtskilt.

O. QUENSEL.

Om skriftermålets betydelse och anordning.

Det föresatta ämnet: skriftermålets betydelse och anordning, leder, särskildt till sin förra del, midt in i ett par af de allra djupaste frågor, som den kyrkliga trosläran och den kyrkliga sedeläran hafva att behandla: nämligen å ena sidan frågan om kristendomens obetingade kraf på utrotande af synden, af all synd som i menniskan är, och å andra sidan frågan om kristendomens oförskylda gåfva af syndernas förlåtelse d. ä. fritt tillträde till den helige Guden, såsom ett barns till en fader, trots den synd, som alltjemt i detta timliga lif vidlåder oss och åter och åter måste framkalla bekännelsen: vi synda i mångahanda mått dagligen.

Äfven till sin förra, men särskildt till sin senare del gifver ämnet anledning till att göra sig reda för några af de mest betydande yttringarne af den kyrkans formbildande kraft, hvilkens frambringelser — för såvidt vi förmå draga gränsen mellan teologiens olika discipliner — det tillhör den s. k. praktiska teologien att afhandla[1]). Det först-

1) Se författarens arbete: Den teologiska vetenskapen, särskildt II:a delen.

Digitized by Google

nämda till troslären och sedelären hörande innehållet måste vi vid detta tillfälle till det mesta förutsätta, enär denna gång — såsom jemväl ämnets formulering antyder — skriftermålet från praktiska teologiens sida skall behandlas. Att lemna dessa förutsättningar bakom sig, vore också lätt nog, om det icke vore så beställdt, att just den sedvanliga behandlingen af frågan om skriftermålet och dithörande visade tillbaka på en i många punkter otillfredsställande dogmatisk och etisk grundåskådning, i det man nämligen ofta nog på ett orätt sätt fattar till och med sjelfva begreppet syndaförlåtelse. Vi påminna härom för att redan i begynnelsen hafva fäst uppmärksamheten vid de svårigheter, hvarmed den föresatta uppgiften är förenad, när den skall gripas an från ren praktiskt teologisk sida, och vi således måste åtnöja oss med att låta den dogmatiska och etiska åskådning, som vi förutsätta, endast såsom ledande grundtankar vid ämnets behandling klinga igenom.

I.

Först åligger det oss att göra reda för skriftermålets **betydelse,** d. ä. det andliga behof, som skriftermålet har att tillfredsställa, den uppgift som skriftermålet har att fylla i kretsen af kyrkliga handlingar.

Härvid synes det icke vara ur vägen att begynna med att, åtminstone i förbigående, uppmärksamma den svårighet, hvarmed det är förbundet att komma till rätta med sjelfva *ordets härledning* och dess deraf beroende ursprungliga betydelse. Att skriftermål har samma rot som skrift öfverhufvud, det är visst; men sedan begynner man vara tvifvelaktig, huruvida namnet närmast syftar blott derpå att skriftermålet var föreskrifvet eller det syftar på en dervid förekommande skriftlig uppteckning af synder eller af botgerningar o. s. v.

Länge kan dock icke vara skäl att uppehålla sig vid denna språkliga punkt. Ty det är otvifvelaktigt, att en hvar med ordet skriftermål förstår något, som, åtminstone till en af sina hufvudsakliga delar, utgöres af den *bikt,* den *syndabekännelse,* hvilkens afläggande med oafvislig nödvändighet ingår i det äkta kyrkliga lifvet, hvarhelst detta hun-

Digitized by Google

nit till klarare medvetande om tillvarelsens motsatser. Inom omkretsen af detta ena, som alla strax förstå, så fort ordet skriftermål nämnes, är emellertid å andra sidan utrymme för en *mångfald af olika former*, i hvilka skriftermål kan sägas förekomma.

Visserligen är det nu hos oss så. att det sedvanliga språkbruket strax leder tanken till den allmännast förekommande formen af skriftermål, nämligen den, som kan förutsättas vara genom egen erfarenhet känd af alla dem, hvilka fått tillträde till Herrans heliga nattvard och begagnat sig af denna förmån. I vår kyrkolag och vår kyrkohandbok nämnes denna form af skriftermål: *det allmänna skriftermålet.* Och kyrkolagen föreskrifver detta såsom förberedelsegudstjenst för nattvardsfirandet. Detta är, såsom sagdt, hvad man hos oss sedvanligen förstår under ordet skriftermål.

Åt sagda form vilja vi ock vid detta tillfälle egna den största uppmärksamheten. Denna form af skriftermål har uppvuxit på protestantisk grund. I den fridsamma ställning, som det allmänna skriftermålet hos oss intager till skriftermålet i form af s. k. privatbikt, för hvilken det allmänna skriftermålet, enligt vår kyrkoordning, vill lemna utrymme vid sidan om sig, kan det allmänna skriftermålet kallas *skriftermålets egendomligt lutherska form.* Den romerska kyrkan vet ej af något sådant; den reformerta kyrkans intresse för denna form är ofta nog nära förknippadt med dess syfte att undantränga all privatbikt. Det hos oss öfliga allmänna skriftermålet kan dess hellre kallas en egendomlig skapelse af den lutherska reformationen, som detta allmänna skriftermål röjer en viss ganska påtaglig motsvarighet till den lutherska högmessopredikan. Båda dessa, det allmänna skriftermålet och högmessopredikan, tillhöra nämligen de s. k. förmedlande gudstjensthandlingar, genom hvilkas anordnande den lutherska reformationen liksom fylde det svalg, hvilket var befäst mellan de båda former af kyrklig handling, som beherskade medeltidens kyrkliga lif: biktstolstjensten och messan [1].

Som bekant rörde sig medeltidskyrkans lif mellan dessa båda ytterpunkterna: *biktstolstjensten*, deri man hejdlöst gick

1) Se förf:s arbete: Kyrkans allmänna historia.

Digitized by Google

den enskilde på lifvet, och *messofferstjensten*, der den enskilde knappt behöfde vara närvarande. Biktinrättningen sysslade med den enskilde i hans allra mest enskilda enskildhet. Messan deremot lät den enskilde, så att säga, omedelbart uppgå i den allmänna församlingen, ja lät hans verksamma deltagande nedsättas till ett minsta möjliga, lät hans gerning hufvudsakligen öfvertagas af presten, som handlade i den allmänna församlingens namn. Mellan dessa båda, biktstolstjensten och messan, inskjuter reformationen en, i sin mån, alldeles ny och sjelfständig skapelse, nämligen *högmessopredikan*, såsom en förmedlande del, hvilken tager de enskildes deltagande i anspråk på ett sådant sätt, att de dervid hvarken omedelbart framträda såsom enskilde ej heller såsom omedelbart uppgående i den allmänna församlingen, utan såsom ingående i den närvarande församlingen, hvilken just högmessopredikan skall låta framträda uti sin särskildhet gent emot den allmänna församlingen. Skulle högmessan såsom sådan med sin karaktär af allmän församlingsgudstjenst icke sprängas i sönder, så kunde den ej lemna mer utrymme för det enskilda, än hvad högmessopredikan kunde tillstädja. Ett motstycke till högmessopredikan med dess förmedlande ställning bildas nu af detta för oss alla välkända *allmänna skriftermål*, genom hvilket — ehvad enskildt skriftermål föregått eller ej — en härtill särskildt sig sammanslutande menighet uppsamlas till en kyrklig handling, hvars karaktär är den, att deri de enskilde förenas till samfäld syndabekännelse och samfäldt emottagande af tillsägelsen om syndernas förlåtelse — allt i förberedande ställning till församlingens stundande nattvardsbegående.

Taga vi vår utgångspunkt i denna skriftermålshandling och efterforska något af den historia, som kan låta oss förstå dess uppkomst och plats i raden af de kyrkliga företeelser, hvilka jemväl i något afseende förtjena namn af skriftermål, så ledas vi åt tvänne håll. Det är nämligen i sjelfva verket, så att säga, tvänne strömmar af kyrklig verksamhet, som här flyta tillsammans i en, tvänne stammar, hvilka liksom sammanväxa till en.

Vi föras nämligen, vid sådant vårt efterforskande, å ena sidan till området för all sådan kyrklig verksamhet, som

Digitized by Google

åsyftar att i menniskan framkalla den *sedliga förvandling*, genom hvilken hon steg för steg upphör att göra hvad köttet och sinnet lyster och i stället genom viljeuppsåtets riktning steg för steg från det onda till det goda blifver rättfärdig i all sin gerning, i allt sitt görande och låtande fullbordar den gudomliga kärleksviljans fordringar. Det är just denna höga uppgift, som den medeltida biktinrättningen i all sin ofullkomlighet och med alla sina lyten satte sig.

Å andra sidan föras vi i vår undersökning hän till de yttringar af kyrkligt lif, i hvilka kyrkan åsyftar att hos menniskan *väcka och stärka en frimodig ande*, i hvilken hon dristar, trots sin synd, nalkas den himmelske Fadren såsom hans barn och ur denna frimodighet hemta förtröstan gent emot all verldens trångmål och lidanden. Detta är den högsta uppgift, som det kyrkliga gudstjenstfirandet såsom sådant sätter sig, och hvilken messan, äfven och ej minst i sin förderfvade messoffersform vill lösa.

Skriftermål betyder, sade vi, närmast syndabekännelse. Låtom oss se till, under hvilka former och på hvilka punkter syndabekännelse förekommer inom dessa nämnda båda serier af kyrklig verksamhet, den gudstjenstliga och den uppfostrande.

Låtom oss först vända oss till den *gudstjenstliga* sidan; hvarvid vi vilja — af lätt anade skäl — hålla oss närmast till högmessogudstjensten, sådan den nått sin rika utveckling i lutherska kyrkan. Vi finna här, att i hvardera af den lutherska högmessogudstjenstens trenne hufvudafdelningar något ingår, som på goda grunder kan kallas ett skriftermål. Högmessans första afdelning har en skriftermålspunkt redan i sitt urgamla, sköna Kyrie eleeson, Herre förbarma Dig öfver oss. Ännu starkare framträder denna punkt i högmessans första afdelning såsom en skriftermålspunkt, då i den lutherska kyrkan Kyrie — såsom särskildt i vårt land är fallet — vidgat sig derhän, att före »Herre förbarma Dig» går en ganska utförlig syndabekännelse. Derjemte kan det ju icke annat vara, än att i psalmsången och äfven i kollektbönen innehållas vissa delar, hvilka äro af syndabekännelsenatur. Hvad predikoafdelningen beträffar, så är ju predikan otillfredsställande, om den icke gifver uttryck åt vår syndakänsla; och sådant slutet af predikoafdelningen

Digitized by Google

hos oss är inrättadt, innehåller äfven det sin syndabekännelse, sitt skriftermål: «Barmhertige Gud o. s. v. vi hafva syndat och ogudaktige varit; men tänk icke på vår öfverträdelse o. s. v.» Hvad slutligen beträffar högmessans sista afdelning, i hvilken församlingen under bröd och vin åtnjuter hans lekamen och blod, som gifvit sig sjelf i döden till våra synders förlåtelse, så är ju, äfven om nattvardsfirandet icke på något särskildt sätt vore utstyrdt med böner sådana som »O, Guds lam o. s. v.», en syndabekännelse oskiljaktig från sjelfva deltagandet i nattvardens måltid. Och hvad de högmessan omgifvande gudstjensterna vidkommer, så gifves det ingen, hvari icke delar kunna framvisas, hvilka just hafva ett mått af skriftermålsnatur genom den syndabekännelse, som ingår i dem.

Vända vi oss åt motsatt sida från den gudstjenstliga, den kultiska verksamheten till den *juridiskt pedagogiska*, uti hvilken kyrkan närmast fullföljer syftet att *uppfostra* menniskorna till rättfärdigt lefverne inom lifvets särskilda områden, genom att uppställa och öfvervaka vissa rättsformer, genom att på allehanda sätt betona, att en ärlig sträfvan att bortlägga synden är ett oeftergifligt vilkor för delaktighet i det kristna samfundets förmåner o. s. v.; — så möter här den förutnämda medeltida biktstolstjensten och botväsendet öfverhufvud. Huru mycket detta också innehåller af sådan art, att det förtjenar dels endast ett gillande till hälften, dels ett fullständigt ogillande: *ett* deri är dock obestridligen på sin plats, hvilket derför äfven är qvarhållet i den lutherska kyrkans samfundsordning, nämligen fordran på syndabekännelse såsom en fordran, hvilken ställes på alla till vuxen ålder komna församlingsmedlemmar, om de skola hafva rätt till fullt åtnjutande af samfundsgemenskapen. Det fordras en bekännelse af den allmänna syndigheten. Det fordras en bekännelse af den särskilda synd, hvarmed någon tilläfventyrs vid ett särskildt tillfälle väckt allmän förargelse i församlingen, eller af den särskilda synd, som på något sätt kan vara känd såsom skötesynd. Ingen — så bjuder den lutherska ordningen — får tillträde till Herrens nattvard utan föregående syndabekännelse, som aflagts ej blott i högmessan, utan jemväl i ett särskildt skriftermål. Den som är förvunnen till uppenbart brott skall inför en

Digitized by Google

större eller mindre del af församlingen, såsom det heter, stå skrift.

Det bör icke förvåna oss, att *i båda dessa områden* af omedelbar kyrklig verksamhet *syndabekännelse* och dermed skriftermål ingå. Ty ingen ibland oss, som hunnit öfver de små barnens ålder, kan vara en rätt kristen utan ett lifligt medvetande af synden och ett djupt behof att någon gång uttala detta sitt medvetande samt en deraf alstrad redebogenhet att uttala det, när kyrkan, de troendes moder, som Luther kallar henne, uppfordrar dertill, ehvad det sker i syfte att blott erbjuda ett gudstjensttillfälle eller för att förekomma, att det heliga räckes hundarne. Men — fortsätta vi — med blott syndmedvetande är ingen en kristen. Lika nödvändigt som det från kristendomens ståndpunkt är att framkalla ett djupt medvetande af Guds kärleksviljas stränga fordringar till oss, att vi skola vara helige såsom Gud sjelf är helig, lika oskiljaktigt är det från samma ståndpunkt att låta Guds kärleksviljas barmhertighet möta menniskorna i kraftig försäkran om syndernas förlåtelse, i den försäkran, att den i kyrkan inplantade menniskan kan för den enfödde Sonens skull och hans fullbordade medlareverk få, trots sin synd, umgås med den helige Guden såsom med sin fader, umgås med honom så frimodigt, som hade han ingen synd gjort. Derföre finna vi ock, att det kyrkliga lifvet — ehvad det ordnar sig närmast såsom ett gudstjenstlif med syfte att väcka och befästa denna frimodighet eller det antager former, hvilka närmast sammanhänga med syftet att genomföra en kristlig uppfostran till rättfärdigt lefverne — aldrig stannar vid syndabekännelse såsom det sista. Vi finna nämligen ständigt, att med syndabekännelsen på något sätt förbindes en s. k. aflösning, en förkunnelse af försoningsnåden.

Aflösningen, *absolutionen* är just konstuttrycket för något som närmast tillhör botväsendet, nämligen den uteslutnes, den exkommunicerades återupptagande i församlingens gemenskap. Men äfven i högmessan finna vi, att på ropet »Herre förbarma Dig» följer englalofsången »Ära vare Gud i höjden», liksom, strax förut, den egentliga syndabekännelsen: »Jag fattig, syndig menniska o. s. v.» efterföljes af

Digitized by Google

den kända absolutionsbönen: »Den allsmägtige, evige Gud o. s. v.» Sammaledes i gudstjenstens öfriga delar.

Denna städse förekommande *sammanknippning af syndabekännelse och aflösning* omnämna vi i förevarande sammanhang särskildt derföre, att det härigenom blifver klart, på hvad grund det allmänna uppfattningssättet under titeln skriftermålet innefattar ej blott hvad ordet närmast tyder på, nämligen syndabekännelse, utan ock den derpå följande förkunnelsen af försoningsnåden. Och det allmänna uppfattningssättets befogenhet att så göra torde ej kunna bestridas.

Skriftermål såsom kyrklig handling innebär sålunda *alltid dessa två ting:* syndabekännelse och försäkran om syndernas förlåtelse. Detta tvåfaldiga innehåll ingår i allt skriftermål, ehvad det förekommer såsom del af den kyrkliga verksamhet, som närmast har till syfte att uppfostra till kristlig fullkomlighet i lifvets mångahanda förhållanden och derför ikläder sig kyrkorättsligt pedagogiska former, eller det förekommer såsom del af den kyrkliga verksamhet, som närmast ikläder sig liturgiskt homiletiska former i öfverensstämmelse med sitt syfte att väcka frimodig förtröstan till Guds barmhertighet.

Det förra af dessa syftemål var förherskande under *medeltiden;* sjelfva sakramentsbruket under den tiden tänktes närmast åsyfta att ingjuta kraft till sedlig förvandling.

Det senare syftet blef förherskande inom den *lutherska* kyrkan. I hvad mån detta af reformationen framkallade omslag bidrog till beklagliga missförhållanden i afseende på den lutherska kyrkans förmåga att uppfostra menniskor till kristlig fullkomlighet, måste vi här lemna derhän. Säkert är, att förändringen i många afseenden var uttryck af ett stort framsteg och att detta framsteg klarast röjde sig deri, att, när man härefter fortfar att värdera den enskilda bikten, man gör detta mest för det tillfälle den erbjuder att trösta de bekymrade.

Framkallandet af tron på Guds goda vilja att taga oss till sina barn, är för lutherska kyrkan det stora *hufvudsyfte*, som beherskar alla andra. I detta syfte bevarar och utbildar man de skriftermålspartier, som innehållas i gudstjensten öfverhufvud. I detta syfte kräfver man plats för

Digitized by Google

särskilda skriftermålstillfällen, hvilkas uppgift uteslutande sattes i detta tvåfaldiga, som utgör allt skriftermåls väsentliga innehåll — vi upprepa det än en gång: för det första, att Guds kärleksviljas oeftergifliga fordran på kristlig fullkomlighet såsom det mål, till hvilket alla med ärligt uppsåt böra sträfva, om de skola hafva del i den församlings förmåner, hvilken, såsom Luther säger, är full med syndernas förlåtelse; frammanar en syndabekännelse; — och, för det andra, att till svar å syndabekännelsens bönerop, Guds, all vår förtjenst och all vår förberedelse föregående, kärleksvilja å hans vägnar blifver betygad till att försäkra församlingens enskilde medlemmar derom, att, trots deras synd, fadersfamnen står öppen för den enfödde Sonens skull — försäkra dem derom, att, såsom det heter i vår kyrkolag, Gud icke stängt nådeporten.

Att i en särskild handling förehafva detta tvåfaldiga innehåll i dess allmänhet och sjelfständighet, det är skriftermålets uppgift. Behofvet af en sådan handling ligger i öppen dag för en hvar som förstår värdet af detta tvåfaldiga innehåll. Skriftermålet vill tillfredsställa detta behof. Denna är skriftermålets *betydelse.*

II.

Vi vända oss härefter till punkten om skriftermålets **anordning.**

1. Allra först uppstår här den frågan: I *huru många former* bör kyrkan anordna handlingar af sådan beskaffenhet, att de kunna sägas utgöra skriftermålshandlingar och intet annat?

a. Att det är en berättigad form för anordning af skriftermål, den, som vi kunna kalla den företrädesvis *kyrkorättsliga,* genom hvilken en till ett uppenbart brott förvunnen församlingsmedlem åter upptages i församlingens gemenskap, torde ej kunna bestridas, ej heller att denna form är sådan, att den icke gerna låter sig ersätta af en annan.

b. Likaledes torde det vara obestridligt, att det är en berättigad och sjelfständigt begränsad form för skriftermål, den, som kallas i vår kyrkolag *hemligt skriftermål* och genom hvilken åt den enskilde, som tryckes af medvetandet om

Digitized by Google

någon särskild synd, tillfälle erbjudes att yppa denna synd för sin själasörjare för att sedan af honom emottaga försäkran om syndaförlåtelsen. Vi kalla denna form den *företrädesvis gudstjenstliga.*

c. Vidare torde det ej kunna bestridas, att skriftermål blifvit väl inrättadt i en sådan form, som den, hvilken vi kalla *allmänt skriftermål* och hvilken är af både gudstjenstlig och kyrkorättslig natur, i det nämligen, såsom ofvan beskrifvits, skriftermålet här gestaltar sig till en församlingsgudstjenst med skriftermåls innehåll, men deltagandet i denna församlingsgudstjenst är en lagligt fordrad förberedelse till nattvardsgång.

Deremot är det för mången tvifvel underkastadt, 1:o) hvad man skall döma om en anordning, som varit bruklig i kyrkan och många hoppas kunna återställa i sitt gamla skick, nämligen *den lagstadgade enskilda bikten före nattvardsgång*, för så vidt den framträder med syfte att vara något annat än det förut omnämda hemliga skriftermålet, och 2:o) hvad man skall döma om en annan ordning, som skulle kunna vara att påtänka, nämligen ett *allmänt skriftermål* af samma art som det hos oss brukliga, allenast att det icke framträdde såsom förberedelse till nattvard, utan i stället erhölle en viss prägel af att hafva sitt *ändamål i sig* sjelf.

Hvad den förra, hvad frågan om det lagstadgade enskilda skriftermålet, den s. k. privatbikten beträffar, så torde följande tjena till att framkalla en rätt föreställning om saken.

α. Den lutherska åskådningen fordrar oeftergifligt, att allt bekännande af någon särskild synd, hvilken icke väckt uppenbar förargelse i församlingen, skall vara en *alldeles fri* sak.

β. Den form af skriftermål, som nu är den allmänna och i vårt land sannolikt infördes strax efter reformationen, hvarföre det hos oss *aldrig fiendtligt* uppträdt mot andra former af skriftermål, men som i sin tid inom vissa andra delar af den lutherska församlingen utträngde privatbikten, behöfver icke nödvändigt utesluta denna.

γ. Sådan privatbikten bedrifvits, när den framträdt med syfte att vara något annat än den fria hemliga bikten å ena sidan och å andra sidan något annat än det allmänna

Digitized by Google

skriftermålet efter luthersk mening, har den *icke lyckats utprägla sig med någon egendomlighet, som klart visar dess värde.* Ty, å ena sidan, handpåläggning och annan kraftig hänvändhet till den enskilde, ja till och med ovilkorlig aflösningsformel, låter sig ju — såsom sedan mera skall visas — äfven upptaga i det allmänna skriftermålets former. Allt detta, det låter sig deri inordna, åtminstone lika väl och med samma rätt som i privatbikten. Och, å andra sidan, det fria, förtroliga umgänget med själasörjaren är just hvad den hemliga bikten vill erbjuda. Vi fatta saken så, att, om den s. k. hemliga bikten vidgar sig så långt den kan till att omhandla all synd, all syndighet, ej blott den som särskildt trycker i form af ett groft brott; och om det allmänna skriftermålet, så långt det kan, närmar sig det s. k. hemliga skriftermålet i afseende på hänsigt till de enskilde just såsom enskilde, så återstår ingen plats för den s. k. privatbikten.

Hvad vidare beträffar den andra frågan, om inrättandet af ett allmänt skriftermål, som ej vore nattvardsberedelse, jemte det nu öfliga, som är förberedelse för nattvarden; så torde möjligheten att tänka sig en sådan skilnad vara obestridlig men likväl ej vara egnad att framkalla någon åtgärd. Å ena sidan kan nämligen åt det såsom förberedelse till nattvarden inrättade allmänna skriftermålet gifvas en sådan form, att syndabekännelsen och aflösningen framträda i sitt relativa sjelfvärde, oberoende af all efterföljande nattvardsgudstjenst, utan att detta behöfver betaga handlingen dess betydelse af nattvardsförberedelse. Å andra sidan kan den församling, som verkligen känner behof af sådan gudstjenst, som nu är i fråga, icke göra detta, utan att på samma gång känna behof af att sammansluta sig i andlig måtto till ett helt med den del af menigheten, som för tillfället genom det allmänna skriftermålet bereder sig till en strax efter följande nattvardsgång. — Hänvändhet till den närmast stundande nattvardsgudstjensten bör icke för någon församlingsmedlem, som känner behof af aflösningens tröst, förnimmas såsom något främmande, hvilket störande kan inverka. Derföre synes den skilnad, hvilken här skulle uppkomma, vara så fin, att man icke på grund af denna kan vara befogad att föröka de kyrkliga handlingarna med en

Digitized by Google

ny sådan. På sin höjd kan man deraf uppfordras till att inrätta det nattvarden förberedande skriftermålet på ett sådant sätt, att möjligheten af denna skilnad icke är utesluten. Detta må väl ock på allvar uppställas såsom en fordran, öfverensstämmande med den ställning, som i jemförelse med nattvarden tillkommer ordets förkunnelse, hvilken just når sin höjdpunkt i aflösningen.

2. Skrida vi vidare i fråga om skriftermålets anordning till punkten om *de särskilda formernas konkreta gestaltning* så hafva vi att frånskilja de former af skriftermål, för hvilka inga vidare bestämmelser kunna böra gifvas, och att framhäfva andra former, hvilkas anordning möjligen kan blifva föremål för en vidlyftig reglering.

För det s. k. *hemliga skriftermålets* inrättning synas inga andra bestämmelser böra gifvas, än att det må fritt utföras med hänsigt till den casuistiskt pastorala klokhetens fordringar. En motsvarande frihet bör ock lemnas vid privatbikten, der den förmår upprätthålla sig i en viss motsats till de öfriga formerna. De två återstående formerna, nämligen den s. k. enskilda bikten, genom hvilken den till bestämd synd förvunne församlingsmedlemmen åter upptages, och det allmänna skriftermålet, lemna båda rikt utrymme för liturgisk utprägling.

Hvad först angår s. k. *enskild skrift*, så åtnöja vi oss vid detta tillfälle med att göra en hänvisning till vår kyrkohandboks ordning, hvilken i handlingens hela anläggning torde öfver hufvud kunna anses ganska mönstergill. Endast på några punkter synes en förbättring vara i högre grad af behofvet påkallad. Lekmannaförsamlingens medverkan synes oss böra genom närvaro af bestämda dess målsmän m. m. på ett klarare sätt ordnas och bestämmas. Något bestämdare utrymme borde tilläfventyrs äfven lemnas för ett fritt tal å kyrkoherdens sida. Genom sjelfva sin yttre anordning borde denna handling mera än hvad nu är fallet få karaktären af att vara icke ett nödvändigt ondt, som lagstadgad kyrkoordning bjuder, utan en del af det sköna gudstjenstlif, till hvilket syndare inbjudas i Jesu Kristi församling.

Vi komma slutligen till det *allmänna skriftermålet.*

Den kyrkliga seden har anordnat detta ej blott — som man säger — liturgiskt utan äfven homiletiskt. Och vi

Digitized by Google

förmå icke bestrida det vara en mot sakens väsen svarande anordning, då man låtit en del af det allmänna skriftermålet utgöras af något, som är jemförligt med hvad predikan är i högmessan, under det de öfriga delarne snarare äro jemförliga med vissa hufvudgudstjenstens predikan omgifvande delar. Och grunden dertill, att vi anse skriftermålet böra anordnas så, att det utgöres af vissa delar, som äro öfverlemnade åt det fria talet, och andra delar, som äro bundna till bestämda formler, — grunden härtill, att således icke blott den fria formen, och icke blott den bundna formen af gudstjenstlig handling utan beggedera tillsammans böra ingå i det allmänna skriftermålet, ligger nära till hands. Den fastställda formeln uppsamlar den närvarande församlingens enskilda medlemmar till enhet inbördes och i sin mån äfven med den stora allmänneliga församlingen; det fria talet erbjuder möjlighet att ingå på en förmedling, genom hvilken det närvarande ögonblicket med sin närvarande församling och med sina särskilda förhållanden kan komma till sin rätt, kan få sina kraf tillfredsställda.

Likaledes kan man icke länge tveka i fråga om ordningsföljden dessa delar emellan. Sist bör det hafva sin plats, som säkrast uppsamlar till enhet med den allmänna församlingen.

Deremot kan det vara mera tvifvelaktigt, huruvida — i allmänhet sedt — det fria talet bör anses blott bilda en förberedelse till det efterföljande bundna ordet, blott utgöra ett stycke af vägen, som leder upp till höjden, eller begge kunna tänkas befinna sig i en viss, så att säga, jemnhöjd. Utan tvifvel låter sig äfven det senare säga. Men å andra sidan är det också otvifvelaktigt, att i nu förevarande fall talet är en förberedelse till det som följer efter, m. a. o. att sjelfva syndabekännelsen och aflösningen utgöra det allmänna skriftermålets, liksom allt annat skriftermåls, höjdpunkt och hufvuddel och att alla andra deri ingående delar äro förberedande och afslutande delar af skriftermålshandlingen.

a) Låtom oss först betrakta denna skriftermålshandlingens hufvuddel.

Allraförst är det klart, att syndabekännelse och aflösning böra framstå rena och fria från alla mellankommande

Digitized by Google

och möjligen skymmande tillsatser. Det måste derför sägas vara i synnerligen ringa grad väl träffadt, om man, såsom nu lag blifvit bland oss, låter den s. k. bönen efter syndabekännelsen: Den allsmäktige, evige Gud, hvilken är en aflösningsbön, intaga sin plats på en sådan punkt, att den liksom synes hafva trängt sig in mellan syndabekännelsens begärbön och den egentliga aflösningens svar om bönhörelse.

α) Hvad sjelfva *syndabekännelsen* beträffar, så hafva vi antagit den vara bunden till en bestående formel. Det kan ju också icke annat vara, om den skall förmå uppsamla en menighets syndabekännelse, i all synnerhet om den skall göra detta så, att dervid den närvarande menigheten sammansmälter till enhet med den allmänna församlingen. Och om beggedera kan ske, så är det ju desto bättre. Ett behof af omvexling, bestämd af ögonblickets kraf, kan väl göra sig förnummet. Men detta behof är det föregående skriftetalet i tillfälle att tillfredsställa, såväl i andra afseenden, som derigenom, att dess framställning bör kunna föranleda, att i syndabekännelseformeln, som alltid är densamma, allt efter skriftetalets olika omvexling, särskild tonvigt lägges på olika delar af syndabekännelseformeln. Ett motstycke härtill förekommer inom högmessan, i det att t. ex. vid framsägandet af trosbekännelsen efter evangeliet för den aktsamme liturgen en fordran framställer sig, att särskild tonvigt läggas på orden: korsfäst, död och begrafven, om evangeliet varit långfredagens evangelium, deremot en särskild tonvigt på orden: uppstigen till himla, om evangeliet varit himmelsfärdsdagens evangelium. Jemväl bör syndabekännelseformeln lemna utrymme för en viss omvexling, med hänsyn till olikheten hos de många enskilda, som här förenas till gemensam syndabekännelse, men af hvilka en hvar kan hafva sin särskilda synd, som trycker hans samvete. Men dessa båda synpunkter sammanfalla i sin mån till en, om skriftetalet lyckats att låta sig tillbörligen bestämma af de egendomligheter, hvilka utmärka den närvarande församlingens samvetslif. — I alla händelser bör syndabekännelseformeln vara skäligen rikt utförd. Och i detta afseende torde den hos oss brukliga befinnas vara i ganska hög grad tillfredsställande.

Digitized by Google

Kommer vidare frågan om sjelfva sättet för syndabekännelseformelns framsägande. Här erbjuder sig en mångfald af möjligheter: 1:o) att syndabekännelsen uttalas af presten i menighetens namn; 2:o) att menigheten samfäldt uttalar syndabekännelsen; — 3:o) att dess framsägande åtföljes af mer eller mindre utförliga frågor; — 4:o) att en af menigheten uttalar syndabekännelsen, de öfriga tillfrågas, om de instämma, eller ock på något sätt ett instämmande äger rum utan föregående tillfrågan o. s. v.

Såsom grundsatser för bedömande af dessa möjligheter må här framhållas, att 1:o) församlingens sjelfverksamma deltagande bör vinna så rikt utrymme som möjligt; — att 2:o) syndabekännelsen å församlingens vägnar bör hellre af församlingsherden än af någon annan uttalas: herden tillhör det lika mycket att såsom församlingens mun uttala dess bön till Gud, som det tillhör honom att å Kristi vägnar uttala Guds barmhertiga kärleksvilja mot syndare.

Vi våga föreslå, att först presten framsäger den utförliga syndabekännelsen, derefter i en kort sammanfattning dess hufvudinnehåll uttalas af menigheten samfäldt i ett kyrie eller dylikt.

β) *Aflösningsorden* å sin sida böra, som antydt är, vara bundna, icke fria. Bundenheten är här i högre grad en fordran än i afseende på syndabekännelsen. En omvexling af kyrkligt fastställda formler må emellertid icke vara utesluten. Detta blifver man lätt nog ense om. Likaså blir man lätt ense derom, att aflösningsorden böra uttalas af församlingsherden från altaret och så, att han dervid är vänd till församlingen. Icke skulle väl svårigheten heller vara så stor, att vinna erkännande åt en ordning, som till aflösningsordens uttalande läte en handpåläggning anknyta sig, för att dermed gifva uttryck åt den särskildhet, hvarmed den enskilde just såsom enskild är föremål för den gudomliga barmhertighetens syndaförlåtande kärleksvilja. Härigenom upphäfves ingalunda gemensamhetskaraktären i skriftermålshandlingen. Den upphäfves här lika litet, som den i nattvarden upphäfves genom det särskilda framräckande af bröd och vin åt hvar enskild nattvardsgäst. Dock kan handpåläggningens införande ha åtskilligt emot sig, särdeles om församlingarna äro stora, om derigenom skulle

Digitized by Google

gifvas stöd åt den föreställningen, att handpåläggningen och icke sjelfva tillsägelsen vore nådemeddelelsens kärnpunkt o. s. v.

Om allt detta blir man lätt ense. Deremot har man att bekämpa mycket stora svårigheter, då det gäller att besvara den frågan, huru aflösningsformeln bör affattas, om den s. k. *vilkorliga* eller den s. k. *ovilkorliga* aflösningsformeln bör brukas. Och frågan härom — hvilken ju otvifvelaktigt hör med till en fullständig utredning af vårt ämnes senare del: skriftermålets anordning — kan gifva anledning till en hel stor afhandling. Spänningen mellan de olika meningarne är i denna punkt särdeles stark. Det har man lätt kunnat erfara. Svårligen torde emellertid den, som djupare efterforskar, hafva undgått att känna en viss undran, om icke något svårt missförstånd här vore rådande. Tvisten gäller närmast det större eller mindre mått, uti hvilket ett framhållande af vilkoren för syndaförlåtelsens välsignelse bör ingå i sjelfva försäkran om Guds syndaförlåtande kärleksvilja. Afgörandet synes oss bero dels på sjelfva den uppfattning man har 1:o) af syndaförlåtelsens väsende; och 2:o) af förhållandet mellan syndaförlåtelsen och tron såsom förutsättning för dess rätta tillegnelse; samt 3:o) af möjligheten att anställa en föregående hjerteransakning. Dels synes afgörandet äfven bero på den frimodighet, hvarmed man dristar göra gällande sin uppfattning. Slutligen tillkommer den praktiska frågan: i hvilken grad förhållanden kunna göra det möjligt och rådligt att utprägla formeln i fullaste enlighet med evangeliet just såsom evangelium. Ingen — åtminstone ingen, som vi här vilja hafva att göra med, ingen påstår annat, än att syndaförlåtelsens tillsägelse blott då länder till välsignelse, när den rätt mottages. Ingen nekar, att det gifves vilkor å det menskliga frihetslifvets sida, vilkor, utan hvilkas uppfyllande platt ingen välsignelse — utan snarare motsatsen — blifver dens lott, som deltager i den heliga handlingen. Icke heller nekas det vara i allra högsta grad angeläget, att dessa vilkor nogsamt inskärpas i församlingens medvetande, de enskildas såväl som samfundets, på det att ingen må draga Guds nåd till lösaktighet. Att handhafva bindenyckeln är en uppgift, som ej får försummas. Men frågan är denna: skall saken tänkas så, att

Digitized by Google

absolutionen, att syndaförlåtelsens tillsägande innebär en försäkran till syndaren, att Guds fadersfamn står honom öppen, så att syndaren, när han vill, må i botfärdighet kasta sig deri?[1]) — eller skall saken fattas så, att försäkran om syndaförlåtelse innebär en högtidlig förklaring, att den eller den menniskan låtit sig föra till en sådan sinnesförändring, att hon nu kan af Gud mottagas?

I det senare fallet kräfves tron såsom *föregående* vilkor för syndaförlåtelsens tillsägande, och med detsamma synes man uppfordrad att söka iakttaga, huruvida vilkoret är för handen, och dermed kräfves ett visst mått af förut anställd *hjerteransakning*, innan försäkran gifves om Guds vilja att förlåta syndaren. Allenast under förutsättning af en föregående ransakning, som gifver en icke blott negativ utan positiv anledning till åtminstone det hoppet, att trons gnista är tänd i hjertat — allenast under denna förutsättning menar man sig kunna kläda försäkran om syndaförlåtelsen i den ovilkorliga formelns drägt. Och i sammanhang härmed vill man icke veta af den ovilkorliga formeln, utan under förutsättning af privatbikt i någon form.

I motsatta, förra fallet åter fattar man tillbudet att komma i den öppnade fadersfamnen såsom det obetingadt första i all kristlig förkunnelse om menniskans omedelbara förhållande till Gud; och tron fattar man såsom i hjertat framkallad just af detta ljufliga nådestillbud. Hvad hjerteransakningen beträffar, så anser man den helt enkelt vara omöjlig. Man skyggar tillbaka för allt, som skulle vara bygdt på hjerteransakning såsom den bärande grunden. Man skyggar tillbaka derför, huru högt värde man än sätter på att ur en menniskas lif och vandel eller hennes uppförande för tillfället se sådant framskymta, som gifver särskildt stöd åt det hoppet att hennes sinnesförfattning är den rätta och det ej blott till sin negativa juridiska, utan jemväl till sin positiva och etiska del.

---

1) Med den uppfattning af »syndaförlåtelsens tillsägande», som här framställes, låter sig svårligen förena att kalla denna handling »aflösning». Och förf:s resonnement i det närmast följande synes oss derför icke vara tillfredsställande.

Utg:s anm.

Digitized by Google

Vi mena det sistnämnda betraktelsesättet vara det lutherska, det evangeliska. Det förstnämnda betraktelsesättet åter mena vi vara romerskt eller pietistiskt, hvilketdera man vill säga. Ty pietismens ståndpunkt betecknar i detta fall såsom i så många annat ett återfall till romerskt betraktelsesätt. Från ståndpunkten af det lutherska betraktelsesättet, måste det anses önskligt, att, *så ofta ske kan*, Guds kärleksvilja att förlåta synderna framhålles med sådan styrka och i en sådan klarhet, att dess i en kristens nådastånd allt bärande kraft icke i något afseende undanskymmes och således ej heller undanskymmes derigenom, att midt i sjelfva försäkran om syndaförlåtelse vilkoren å menniskans sida inskärpas på ett sätt, som lägger hinder i vägen för evangeliet, så att det ej kan utföra sitt verk, — hinder, hvilka just då så ofta varda lagda, när man vid skriftermålstillfällena i yttersta minuten uppmanas till att, så att säga, sjelf känna sig på pulsen och förnimma sin egen tros värmegrad. Så ofta ske kan, sade vi, bör aflösningsformeln vara den s. k. ovilkorliga. På detta »så ofta ske kan» lägga vi stor vigt. Förhållandena kunna tydligtvis vara sådana, att det omöjligen låter sig genomföra. Detta är då alltid fallet, när man icke kan hafva den förhoppning, att menighetens medvetande är uppfyldt af en klar föreställning derom, att Guds kärleksviljas fordran, att vi skola vara heliga och fullkomliga, är lika oeftergiflig, som Guds kärleksviljas lust att gifva sin nåd och dess gåfvor är fullkomligt oförskyld, och dermed föregående och verkande i förhållande till all vår redebogenhet gent emot Guds tillbud, allt vårt mottagande af Guds gåfva.

γ. Vi komma vidare till *ordningsformen* mellan de båda delar, som utgöra skriftermålsaktens egentliga höjdpunkt: syndabekännelsen och aflösningen.

Den senast utförda tankegången skulle kunna göra oss tvifvelaktiga i denna fråga. Man plägar eljes för det mesta anse det falla alldeles af sig sjelf, att syndabekännelsen skall gå först och aflösningen följa efter: frågan skall gå före och svaret komma sedan, bönen vara det första, bönhörelsen det andra. Vi bestrida ingalunda, att detta sätt att ordna saken röjer en sund känsla af det riktiga. Men å andra sidan mente vi oss nyss med eftertryck böra uttala,

Digitized by Google

att Guds vilja att taga oss till barn och hans evangeliska tillsägelse härom är föregående i förhållande till allt vårt rätta förhållande till Gud. Detta kan synas böra helt vända om den i fråga varande ordningsföljden. Derjemte framställde vi äfven saken så, att de båda hufvuddelarne af Guds kärleksviljas innehåll: Guds kärleksviljas fordran, att vi skola vara heliga och fullkomliga, och Guds kärleksviljas lust att gifva syndaförlåtelse och barnaskap, stå i en viss jemnhöjd med hvarandra, hvilken gör, att de begge på samma gång och i lika mått böra vara verksamma på menniskosjälen, om denna skall på det rätta sättet blifva föremål för kristendomens inverkan. Häraf synes framgå, att ordningsföljden kunde vara i sin mån likgiltig. Det torde ock till en viss grad kunna sägas, att allt annat är i sin mån likgiltigt, allenast dessa begge stycken äro i sin fulla kraft och på samma gång verksamma. Men i detta timliga lifvet måste alltid det ena gå före och det andra följa efter, om icke i tanken — ehuruväl äfven der efterhvartannatvarat icke kan helt uteslutas — så dock i uttalandet. Syndabekännelsen kan nu på sitt sätt sägas återspegla medvetandet om beggedera, både om den dom, som hvilar öfver synden, öfver all synd utan undantag, och om den barmhertighet, hvarmed Gud vill taga syndaren, äfven den djupast sjunkne, till nåd. Aflösningsformen möter nu å sin sida och liksom svarar med en försäkran, att den bön, som framgår ur ett sådant medvetande, ej är utan bönhörelse. Och härmed hafva vi så en bekräftelse på den riktiga känsla, som gaf sig uttryck i det antagandet, att syndaförlåtelsen bör anordnas såsom det föregående och aflösningen såsom det efterföljande. Men härmed erinrades vi ock derom, att syndabekännelsens afläggande har sina förutsättningar och ingalunda är det i alla afseenden första. Dessa förutsättningar kunna nu väl tänkas till alla delar falla utanför och ligga före sjelfva skriftermålets handling och tillhöra andra delar af det kristna församlingslifvet. Men dessa förutsättningar kunna jemväl tänkas helst böra, till något mått åtminstone, ingå i skriftermålshandlingen. Härmed föras vi öfver till en ny punkt, nämligen:

b) *Skriftermålets inledande del.* Denna utgöres hos oss af det s. k. skriftetalet och den föregående psalmsången.

Digitized by Google

Svårt är det att neka dessa båda vara på sin plats; svårt är det jemväl att nämna något, som yttermera kunde behöfva tillkomma, ifall eljes dessa båda anordnas så som de böra.

α. Om *skriftetalet* gäller detsamma som om hvarje annat kyrkligt tal, hvarje predikan, på samma gång som skriftetalet måste äga något säreget, genom hvilket det utmärker sig just såsom skriftetal. Detta säregna består just deri, att till en högre grad än eljes i någon predikan kan böra vara fallet talets uppgift sättes just i att tolka den allmänna betydelsen å ena sidan af den syndabekännelse, som det tillhör rätte församlingsmedlemmar, hvilka äro berättigade till Herrans heliga nattvard, att aflägga, och å andra sidan af den försäkran om syndaförlåtelse, hvilken efter Herrens fullmagt och befallning i församlingen afkunnas. Som ofvan nämndt är, utgör syndabekännelsen en återspegling af det dubbla medvetandet, å ena sidan medvetandet om Guds oeftergifliga fordran, å andra sidan medvetandet om Guds oförskylda barmhertighet, den ena såväl som den andra sådan den är oss uppenbar i vår Herre Jesus Kristus. Detta tvåfaldiga innehåll bör nu utgöra skriftermålets ständigt återkommande hufvudstycke. Samma tvåfaldiga innehåll bör emellertid förvisso på något sätt ingå i hvarje predikan. Jemväl bör hvarje högmessopredikan, som föregår nattvardsfirning förbereda till den efterföljande nattvardsgången. Men högmessopredikan beherskas af ett hufvudämne, som alltid eller åtminstone oftast bör vara på något mera särskildt sätt utprägladt. I jemförelse härmed har skriftermålet alltid karaktären af en större allmännelighet, liksom hufvudinnehållet i hvarje nattvardsgudstjenst städse återkommer såsom detsamma.

Men med denna åtskilnad från högmessopredikan bör skriftetalet hafva mera gemensamt med denna än mången predikan. Icke blott nämligen bör skriftetalet hafva med predikan det gemensamt, som är gemensamt i allt fritt tal, med dess mångfald af tankar, hvilka böra sammanfattas till en enhet och röra sig hän emot ett bestämdt mål. Äfven skriftetalet bör hafva sitt kausaltema och sitt finaltema och sitt exordium, sin tractatio och sin peroratio, ehuru ej lika fullständigt och omständligt markerade som högmessopre-

Digitized by Google

dikan gör önskligt; de böra finnas der, ehuru fördoldt. Gemensamt med predikan har skriftetalet också de särskilda egendomligheter, som vi pläga beteckna såsom *den pastorala, den textuela och den temporala karaktären* hos predikan.

Likasom all annan predikan, så bör ock, om möjligt i ännu högre grad, skriftetalet sätta sig i den allra innerligaste förbindelse med den närvarande församlingens hjerte- och samvetslif, blotta syndasåren och tillföra dem just sådan läkesalva, som kräfves. Detta kalla vi predikans och skriftetalets pastorala karaktär, eftersom den innebär fordran, att det talade ordet skall kunna göra skäl för namnet: *själaspis*, hvarmed herden föder sin hjord. Att en pastoral karaktär tillkommer skriftetalet i, om möjligt, ännu högre grad än predikan för öfrigt, det nekar ingen.

Icke heller kan man vänta, att någon bestrider lämpligheten och skönheten af en sådan den kyrkliga sedens anordning, som låter skriftetalet, likt predikan, knyta sig till ett stycke bibelord såsom sin *text*. Att skriftetalet, likt all kyrklig predikan, ja liksom all kyrklig lifsyttring för öfrigt, bör befinna sig i den fullaste öfverensstämmelse med hvad om kristendomens innersta väsen är oss från dess ursprungsålder, till ofelbart vittnesbörd för alla tider, förvaradt i skriftens heliga urkunder, det är sjelfklart. Det kyrkliga talet äger förvisso också möjlighet att vara fullt bibliskt, utan att det på hvar punkt eller vid hvart tillfälle omedelbart stöder sig vid ett skriftord såsom sin text. Det är derför ingalunda en orimlig tanke, att skriftetalet, liksom hvarje predikan, skall kunna äfven utan en särskild text vara förträffligt såväl i öfriga afseenden som ock i afseende på öfverensstämmelsen med skriftordet ej lemna något att önska. Talets anknytning till en text följer icke omedelbart deraf, att det är bestämdt af den heliga skrift såsom norm och källa, utan är en anordning af den kyrkliga seden. Men det är en oöfverträffligt skön anordning att knyta skriftetalet vid en text i form af ett ingångsord. Ty — alla andra synpunkter lemnade opåaktade — denna anordning gifver ett skönt uttryck åt det förhållandet, att all kyrklig förkunnelse bör ske, visserligen såsom en förkunnelse af den närvarande församlingens ur den föregående historiska utvecklingen framvuxna kristliga medvetande och således, om

Digitized by Google

man så vill säga, en förkunnelse af det kyrkliga lärobegrepp som har sin regel i den kyrkliga bekännelsen; men dock så, att en stadig återgång äger rum hän till den heliga Skrift, såsom all kyrklig förkunnelses högsta regel och yttersta källa.

Vi nämnde ännu en tredje bestämning, den *temporala*, d. v. s. den som på skriftetalet liksom på predikan öfver hufvud ställer det krafvet, att de skola genomströmmas af en grundton, som ej skriker emot, utan som i stället klingar med den stämning, hvilken utbreder sig öfver hvarje särskild af kyrkoårets olika delar. Detta är man just icke van vid. Och man finner det kanske underligt, då man hör det påyrkas, att äfven skriftetalet skall röja ett klart sammanhang med den tid i kyrkoåret, i hvilken det förekommer. Men å andra sidan torde det vara svårt att finna något skäl, som bevisar det vara omöjligt för skriftetalet att liksom hålla tonen med kyrkoåret. Likaledes torde det vara svårt att finna någon grund, som kan bevisa att skriftetalets utförande i enlighet med den innevarande kyrkliga tiden vore hinderlig för skriftetalets egendomliga uppgift. Fast heldre erbjuder sig i skriftetalets temporala anordning ett medel för tillfredsställande af det för en hvar liturg snart kända behofvet af omvexling i skriftetalen, — ett medel, som med intet annat torde finnas jemförligt. Uppgiften är dock ej så lätt att lösa; och från den synpunkten borde kanske kyrkoordningen böra erbjuda skriftermålstexter att välja mellan. Ty svårigheten för den enskilde att sjelf träffa ett val af text, som tillfredsställer kyrkoårets fordringar, är den enda egentliga grunden, hvarför icke öfver hufvud texter till predikningar och tal böra lemnas fria. Denna grund är, i förbigående sagdt, en mycket tungt vägande, och vi kunna icke undertrycka den meningen, att de som helst vilja sjelfva välja texter dermed röja, att de ej på långt när förstå, huru svår den uppgift är, som de åtaga sig. Uppgiften att rätt begagna sig af kyrkoåret och att af detta låta skriftetalet, helst äfven till sjelfva sitt inledningsord, bestämmas, är en ganska svår uppgift, det är obestridligt. Men att anordningen är skön och helsosam, det synes oss vara obestridligt. Eller hvem nekar det vara en skön och helsosam anordning, om man t. ex. till skriftetalstext på

Digitized by Google

påskaftonen väljer: »ho skall välta oss stenen från grafvens dörr?» Det gifves dagar, då uppgiften vid första påseendet synes vara alldeles omöjlig; så t. ex. 2 sönd. efter trettondedagen. Men försöker man att taga till text en samvetsfråga sådan som den: »gå, kalla din man», eller en utsaga sådan som denna: »denna hemlighet (äktenskapets hemlighet) är stor, men jag talar om Herren och församlingen»; så torde den sakkunnige lätt finna både att uppgiften kan lösas och hvad värde som ligger i att ställa sig en sådan uppgift. Denna temporala karaktär kan emellertid icke utan godtycke inskränkas till sjelfva skriftetalet. Den kan väl icke nödvändigt böra inverka på sjelfva de delar, i hvilka skriftermålet når sin högsta punkt: syndabekännelsen och aflösningen, ehuru äfven detta ej är otänkbart. Men desto vissare är det, att en temporal utprägling både är möjlig och på sin plats i afseende på såväl öfriga återstående delar af skriftermålet, som särskildt i afseende på den del. hvilken nu ligger närmast att behandla, nämligen

β. Den sjelfva skriftetalet föregående inledningen. Skönt är denna hos ordnad såsom en församlingssång af innehåll, som svarar mot skriftermålets båda hufvudstycken. Vi föreslå derjemte, att denna sång skiftar, väl icke för hvar dag nödvändigt, men för de stora afdelningarna i kyrkoåret. Derjemte framhålla vi värdet af att i denna sång ej blott, talas om vårt medvetande af synden, utan jemväl och i första hand framhålles den gudomliga nåden. Om möjligt bör hvar kyrklig gudstjenst ordnas så, att den ej tillstädjer oss att förgäta, hurusom i vårt kristna lif dopets upptagande till barnaskap hos Gud och kallelsen genom evangelium är den förekommande och förberedande nådens allra första, utan fastheldre så, att nämda sakförhållande återspeglas af den liturgiska formen.

Om detta bör vara regel för ordnandet af begynnelsen i hvarje gudstjenst, så bör deremot slutet gestalta sig till tacksägelse. Skönt är skriftermålshandlingens slut inrättadt så, att omedelbart efter aflösningsformeln följer en lofpsalm t. ex. det s. k. Magnificat d. ä.: Min själ prisar storligen Herren o. s. v., och en tacksägelseversikel, hvarefter välsignelsen med sitt amen, fortsättande sig i en kort lofsång, bildar slutet af det hela.

Digitized by Google

Blifver skriftermålet så anordnadt, så blifver det anordnadt i öfverensstämmelse med sin betydelse.

Det löser då sin gudstjenstliga, sin liturgiskt-homiletiska uppgift: det bildar ett bestämdt led i den sköna Herrens gudstjenst.

Det löser då också sin kyrkorättsligt pedagogiska uppgift. Med det medel, som står kyrkan till buds i detta afseende, träder det emellan för att förekomma, att det heliga varder gifvet åt oheliga och perlor kastas för svin, för att skydda församlingen för orenande af gemenskap med obotfärdiga, för att förhindra den enskilde att sig till doms nalkas det heligaste.

Och genom sjelfva dessa sina ecclesiastiska former återspeglar skriftermålet troslärans och sedelärans djupaste sanningar, särskildt i punkten om förhållandet mellan Guds oeftergifliga fordran och Guds oförskylda gåfva.

PEHR EKLUND.

Preussiska generalsynoden 1885.

Sedan författaren till den i andra häftet för innevarande år af Teologisk Tidskrift påbörjade redogörelsen för denna synod förklarat, att han af flere skäl ser sig urståndsatt att infria sitt löfte om fortsättning, har på uppdrag af redaktionen följande öfversigt öfver synodens förhandlingar utarbetats efter fullt pålitlig källa. Naturligtvis hafva alla ingående reflexioner öfver de fattade resolutionernas betydelse för den preussiska kyrkan måst uteblifva, då det fordras en närmare bekantskap med preussiska förhållanden för att till fullo kunna uppskatta denna. Icke heller hafva vi ansett nödigt att omnämna alla de frågor, som under synoden varit föremål för behandling och af hvilka, som naturligt är, en stor del icke ledt till något positivt resultat. Endast hvad som kan antagas äga något större intresse för svenska läsare, skall här meddelas.

Flere af de till synoden inlemnade propositionerna gingo ut på att bereda presterna och deras familjer en tryggad ekonomisk existens. Då man härvid hade att taga hänsyn till presternas tjenstålder, så blef först denna enhetligt ord-

Digitized by Google

nad. De tjenster, som före kallelsen till pastorsbeställning lemnats kyrka, stat, universitet, skola samt kristliga anstalter och föreningar, komma dervid i betraktande. Äfven arbetarne i den inre missionens tjenst äro icke glömda, utan få t o. m. åtnjuta tjenstårsberäkning före sin ordination. Lärarne vid skolorna få dock icke börja räkna tjenstår förr än vid 25 års ålder mot 23 hos oss.

För pastorernas inkomster hafva tid efter annan inom den preussiska kyrkan anstalter blifvit träffade, som betydligt höja deras minimilön. Fredrik Vilhelm IV hade genom en julgåfva uppbragt de svagare gällen till 1,200 marks inkomst. 1873 beviljade staten nya tillskott, så att minsta lönen skulle utgöra 1,800 mark, en summa, som efter 5 tjenstår skulle höjas till 2,400 och efter 20 år till 3,000. Den vid 1885 års generalsynod antagna aflöningslagen erbjuder såsom minimum 2,400 mark, ja för vissa mera besvärliga platser 3,000. Från inträdet af det 11:te tjenståret stiger lönen till 2,700 mark o. s. v. ända till 3,600 mark vid inträdet af det 26:te. Då församlingarna icke sjelfva förmå anskaffa minimilönen, skall staten fylla hvad som fattas och svara för ålderstilläggen. Den senare bestämmelsen gör, att lagen icke kan träda i kraft, förr än staten åtagit sig denna förpligtelse. Deremot behöfver icke den stegring i de för kyrkliga ändamål direkt utgående utskylderna, som af löneförhöjningen blir en följd, underställas statsmaktens bepröfvande, enär generalsynoden inom vissa gränser har beskattningsrätt.

Till pensionering af sådana prester, hvilka i följd af ålder eller sjukdom äro urståndsatta att vidare sköta sina embeten, finnes en allmän pensionskassa. Pensionen utgår med vissa på antalet tjenstår beroende procent af lönen och uppnår sitt maximum med 75 procent efter 50 tjenstår. Ett nu framställdt förslag att minska antalet tjenstår för maximipensionen till 40 synes icke hafva ledt till något resultat. Deremot medgafs en kortare utsträckning af den tid, under hvilken sådana prestmän, som voro i kyrkans tjenst före den nuvarande pensionslagens utfärdande, äga att inträda i den allmänna pensionskassan.

En enke- och pupillkassa sörjer för presternas efterlefvande familjer och det så, att en enka erhåller en tredje-

Digitized by Google

del af sin mans sista minimilön; i samband med fastställandet af ny aflöningsstat för presterna, höjdes nu enkepensionen till 800—1,200 mark; barn under 18 år, hvars moder lefver, erhåller femtedelen och helt och hållet föräldralöst barn tredjedelen af den pension, hvartill modern är eller varit berättigad.

Jemföra vi nu det preussiska presterskapets ekonomiska ställning med det svenskas, så finna vi det förras i flere afseenden fördelaktigare, i ty att minimilönen öfverstiger en stor del af våra komministerlöner och ändock i genomsnitt bör kunna erhållas vid tidigare år än dessa; de successiva lönetilläggen fylla familjens växande behof, utan att familjefadern behöfver vara på jagt efter förmånligare lägenhet, och slutligen är en sorgfri ålderdom beredd åt den, som i kyrkans tjenst uttömt sina krafter, och det i en sådan form, att han icke behöfver känna sig som en börda för denna kyrka.

I prestvalslagen gjordes några ändringar, som åsyftade dels att åstadkomma större likformighet dels att undanrödja möjliga missbruk. Beträffande tjensteförseelser af prest antogs en lag, som dock icke tillade något väsentligt nytt, utan blott ordnade redan gällande bestämmelser.

Vigtigare var en ändring i 1873 års kyrko- och församlingsordning med syfte att gifva presten en mera oberoende ställning så väl i fråga om nådemedelsförvaltningen som den själavårdande verksamheten. Förut hade kyrkorådet haft en rätt vidsträckt befogenhet att utöfva ett slags kontroll öfver äfven dessa presterliga funktioner, och emellanåt hade det på ett mycket oförståndigt sätt gjort denna rätt gällande. Endast i ett fall behöfver nu en själavårdsangelägenhet dragas inför kyrkorådet. Det är, då pastorn af ett eller annat skäl anser sig böra vägra en begärd tjenstetörrättning och den, som han vägrat, icke finner sig deruti. Pastorn har då att sjelf framställa förhållandet i kyrkorådet. Finner sig sedan han eller hans motpart missnöjd med dess beslut, så äga de att inom fjorton dagar vädja till kretssynoden eller dess utskott. Till dess utslag från denna myndighet fallit, uppskjutes verkställandet af det öfverklagade beslutet, så vida det icke är fråga om en förrättning, som icke kan förhalas (t. ex. en begrafning). I fråga om dylika

Digitized by Google

förrättningar bestämde synoden intet, men af det beslut, som fattats, måste väl dragas den slutsatsen, att presten i dessa fall icke bör vägra sin tjenst.

Den berättelse, som generalsynodens mindre utskott[1]) afgaf öfver sin verksamhet, visar, med hvilken hängifvenhet detta skött sina åligganden och huru beredvilligt öfverkyrkorådet satt i verket dess och den första generalsynodens initiativ. I afseende på söndagshvilan hade öfverkyrkorådet blifvit föranledt att göra framställning hos olika statsmyndigheter, mestadels med ringa framgång. Synoden förenade sig till en genom sin fullständiga och odelade enhällighet betydelsefull förklaring, att den gudomligt helgade rätten till söndagshvila är oberoende af den allmänna meningen och enskilda intresserade ståndS och personers önskningar samt tillika erkänd genom kejsarens budskap af den 17 nov. 1881, och fordrade söndagshvilans iakttagande af de i statens, kommunikationsanstalters, arbetsgifvares och köpmäns tjenst stående personer och öfvervakande af de likt ogräs frodigt uppväxande tillställningarna för offentliga nöjen. Ingen fraktion stod här tillbaka för den andra. Superintendenten dr Förster (af den ev. föreningen) och hofpredikanten Stöcker (posit.-unerad) voro referenter; geheimekommersrådet Stumm från Halberg vid Saarbrücken (icke tillhörig någon fraktion) förklarade sig från industriel synpunkt afgjordt för att ställa förbudet mot söndagsarbete i spetsen för lagen angående näringarna, och Von Kleist-Retzow fordrade i ett hänförande tal hvila på sjunde dagen såsom skapelseordningens första fordran icke blott i andligt utan äfven i kroppsligt afseende. Grefve Bismark-Bohlens förslag om en sympatisk helsning till den internationella söndagskongressen, som var samlad i Bryssel den 21 och 22 okt., blef enhälligt antaget, och generalsuperintendenterna lofvade att sända ett gemensamt herdebref till landskyrkans församlingar för väckande och upplifvande af

1) Generalsynoden utser två utskott, ett mindre (Generalsynodalvorstand), bestående af sju ledamöter, och ett större (Synodalrath). Det förra utskottet förvaltar generalsynodens kassa, förbereder mål för synodens handläggning m. m. samt utöfvar under tiden mellan generalsynodens sammanträden en stor del af de funktioner, som eljes tillhöra nämda synod.

Digitized by Google

ett allvarligt sinne för söndagen och en helig hvila på denna dag.

Äfven i Preussen pågår en revision af kyrkohandboken och bibelöfversättningen. Af de meddelanden, som gjordes till synoden beträffande dessa arbeten, framgår, att man till nästa synod har att motse framläggandet af hela bibeln i reviderad öfversättning.

Med anledning af en motion om kyrkotukt gent emot separatister beslöt synoden, att alla, som regelmessigt och principielt deltaga i sakramentsfirandet utom den evangeliska kyrkan, skola vara uteslutna från medlemskap i kyrkorådet. All vidare gående tukt afböjdes. Som skäl härtill anfördes bland annat, huru olämpligt det vore att behandla menniskor, som i regeln voro personligt fromma, strängare än i kyrkan lefvande drinkare och andra uppenbart ogudaktige.

Synoden fortgick, såsom redan i inledningen blifvit nämdt, från den 10 okt. sjutton dagar, alltså till den 27. Såsom redan i den öfversigtliga inledningen angafs, var det ett rätt betydande antal ärenden — motioner och petitioner sammanlagdt icke mindre än 116 st. —, som på denna korta tid hunno behandlas. Att detta varit möjligt, är förklarligt deraf, att flere motioner och petitioner berört samma sak och de flesta ärenden på förhand erhållit en grundlig utredning dels af öfverkyrkorådet dels på provinsialsynoderna. Det är ock på tillvaron af provinsialsynoder, på hvilka alla mål af mera lokalt intresse komma till afgörande, samt öfverkyrkorådet och generalsynodens båda utskott, hvilka besluta i mindre vigtiga frågor, det beror, att i ett så vidsträckt kyrkosamfund som det preussiska den högsta representantförsamlingen kan sammanträda så sällan och hvarje gång afsluta sin verksamhet på så kort tid.

Den 20 okt. fingo synodens medlemmar mottaga kejsarens helsning i domstiftskapellet vid tillfället för besigtigandet af den till detta kapell skänkta altarbilden af Pfannschmidt: »De vise från österlandet». I sitt tal betecknade kejsaren såsom grundvalen för det tyska riket och det preussiska landet renheten i religionen och framåtskridandet i hvarje godt verk. Hyllningar, som bringas honom, ville han nedlägga för den Högstes tron, från hvilken all kraft kommer till allt det goda, som man kan utföra på jorden.

Digitized by Google

Han slöt med den önskan, att synoden allt fort måtte arbeta i endrägt och uppnå goda resultat.

Och det vitsordet måste man gifva synoden, att den på kort tid utfört ett stort och betydelsefullt arbete samt att endrägten inom densamma varit så genomgående, som man rimligtvis kan vänta af en dylik församling. Generalsynoden har, i korthet sagdt, på ett värdigt sätt representerat den evangeliska kyrkan i Preussen. N. L.

Några tankar, föranledda af Herr August Strindbergs bok: "Tjensteqvinnans Son."

Författarens ideal — han är ögonskenligen på sitt sätt idealist — visar sig otvetydigt vara djuret, djurmenniskan, för hvilken de djuriska drifterna äro högsta lag i motsats till Kristusmenniskan. Den fulla, af allt förnuft, alla samhällslagar obehindrade hängifvenheten åt djurets drifter anser han såsom menskligheteens sanna »lycka». Med hänförelse tänker han på den tid, då genom religionens och moralens undanrödjande, menskligheten skall, i fullständig underordning under djurlifvets fysiska lagar och begär, hafva återgått till detta lifs i hans ögon idylliska »lycka». Det är, så vidt vi kunna förstå, icke den omogne Johan, utan den mognade mannen, författaren sjelf, hvilken utgjuter sig i följande känslosamma tirad: »När menniskan upptäckt i samhället en inrättning baserad på misstag och orättvisor, då hon inser, att samhället i utbyte mot små fördelar pålägger drifter och begär för hårda tvång, då hon genomskådat illusionen om att hon skulle vara en halfgud och Guds barn, och finner sig vara en djurart helt enkelt, så flyr hon samhället, hvilket var uppbyggdt med fästadt afseende på menniskans gudaursprung, och hon går ut i naturen, i landskapet. Der känner hon sig i sin miliö såsom djur, känner sig inställd såsom staffage i taflan, ser sitt ursprung, jorden, ängen, ser hela skapelsens sammanhang i ett lefvande sammandrag . . .» »Samhället,», säger han vidare, »är dålig natur, natur på afvägar, eftersom den motverkar sitt ändamål — lycka» (ss. 188, 189). Redan förut har han öfver familjen fällt sin dom: »Härliga, sedliga in-

Digitized by Google

stitution, heliga familj, oantastliga gudomliga instiftelse, som skall uppfostra medborgarne till sanning och dygd! Du dygdernas påstådda hem, der oskyldiga barn torteras till sin första lögn, der viljekraften smulas sönder af despoti, der sjelfkänslan dödas af trångbodda egoismer! Familj, du är alla sociala lasters hem, alla beqväma qvinnors försörjningsanstalt, familjeförsörjarens ankarsmedja och barnens helvete».

För att kraftigt motivera återgången från det af samhällsinrättningen, religionen och sedligheten förkrympta människolifvet till djurets enkla naturlif, blir det naturligtvis nödigt att i den möjligast förhatliga dager framställa de makter, ordningar, institutioner, hvilka äro för nutidens samhällen utmärkande. Familjen, skolan, kristendomen ställas oss derföre för ögonen i vedervärdiga karrikaturbilder. Vi våga icke bestrida, att dessa bilder kunna i verkligheten äga motsvarigheter, icke heller att de ägt motsvarighet just i det sorgliga barndoms- och ungdomslif författaren skildrat, måhända genomlefvat. Beklagligtvis finnes hos menniskor, äfven hos sådana, hvilka icke medvetet tagit tjenst hos djuriskhetens, lögnens, diableriets demoner, en fruktansvärd benägenhet och skicklighet att genom oförstånd och missförstånd vanställa det heligaste, missbruka de ädlaste gåfvor till skada och förderf, samt derigenom inför okritiska ögon bringa äfven det sannskyldigt goda i misskredit. Vi äro ock långt ifrån att sakna all sympati för det olyckliga offret för dessa missbruk, våga ej ens klandra författaren derför att han uppställt samma missbruk såsom skottatla för eget och andras ogillande. Smärtsamt beröras vi af den fullkomliga brist på pietet, som städse förråder sig hos offret för misshandlingen, och uppenbarligen torde denna i mer än ett fall besticka hans omdöme. Icke desto mindre torde författarens skildringar, om ock i helt annan riktning än han sjelf åsyftat, kunna medföra verkligt gagn för tänkande läsare. Han har onekligen för våra ögon blottat uppfostrings- och undervisningsmetoder, hvilka icke allenast måste i flere hänseenden af hvarje rättänkande husfader, husmoder, barnalärare och religionsundervisare ogillas, såsom oförenliga med det kristliga samhällets och den kristna religionens anda, ja, motverkande dessas välgörande syften, utan ock

Digitized by Google

kunna tjena både till varning och väckelse. Men hvad rätt äger han att på grund af dessa, vare sig diktade eller verkliga förvrängningar af det heliga, håna och förkasta just det heliga sjelft? Ett sådant tilltag kan endast förklaras, men icke urskuldas deraf, att han lyckats så till vida närma sig sitt ideal, att han förlorat allt sinne för, allt begrepp om dessa heliga ting, sådana de i sig sjelfva äro och äfven i vår jordiska verklighet förekomma. Faders- och modersmyndigheten må i det ifrågavarande barndomshemmet varit än så missbrukad, syskonförhållandet än så främmande för verklig syskonkärlek, lärarne i de skolor Johan bevistade, än så blottade på god vilja, sunda grundsatser och praktiskt förstånd, presten, af hvilken han undervisades och konfirmerades, än så bortkommen från Kristi anda, från Kristi kärlek, visdom och kraft; mot all sund tankelag strider det att på grund af dessa och dylika *afvikelser från* samhällsordningens, sedlighetens, kristendomens anda och bud stämpla just denna anda och dessa bud, ja hela den genom brott eller oskicklighet misshandlade institutionen med ringaktningens dom. Hos den oerfarne, förbittrade Johan kunde man vara böjd att ursäkta en sådan hufvudlöshet, men svårligen kan den ursäktas hos den mognade mannen, helst då han framträder med författarens anspråk. Väl må man djupt beklaga hvar och en, som blifvit född och uppfostrad under så mot sann kristendom och god samhällsordning stridande förhållanden, och än mer den, som af sådan uppfostran har skördat en sinnets bitterhet, som gör honom så orättvis, men ingalunda må denna medlidandets känsla förleda oss att godkänna det orättfärdiga och tanklösa i domen.

Om möjligt än mera svagt och ohållbart är författarens resonnemang, då han företager sig att råda bot mot det onda, samhällsinstitutionen enligt hans förmenande drager öfver menniskan, särskildt mot missförhållandet mellan öfverklass och underklass. Såsom vi sett, rekommenderar han här ett återvändande till det rena djurlifvet. Först då, menar författaren, blir allt väl, när menniskan »finner sig vara en djurart helt enkelt», »går ut i naturen, i landskapet», »känner sig i sin miliö såsom djur», »såsom staffage i taflan, ser sitt ursprung, jorden, ängen» o. s. v.

Digitized by Google

Detta låter nu mycket idylliskt, och det är ju möjligt att en eller annan sentimental menniskovarelse vid läsningen häraf kan känna sig hjertnupen. Men månne djurlifvets verkliga art gifver stöd åt dylika idylliska förhoppningar? Är det icke fastmera för hvar och en af oss ända från barndomen väl bekant, hurusom just inom djurlifvet icke allenast klasskilnaden är på det bestämdaste utpräglad, utan jemväl klasstrycket mest ohejdadt och rått! Utan omständigheter sönderrifver och förstör det hungrande lejonet gazellen, örnen lammet, höken dufvan o. s. v. Inom hvarje särskild djurklass måste, åtminstone i vanligaste fall, den svagare städse vika för den starkare utan appell. Till och med inom menskligheten kunna vi ännu i dag se denna djurlifvets idealiska naturrätt temligen oförkränkt tillämpad, icke allenast då kannibalen uppäter sin slagne fiende, slafhandlaren framdrifver sina värnlösa skaror, utan ock inom samhällen, der mensklig samfundsordning stämplar sådant såsom brott, i våldsgerningar mot nästans lif och egendom. Huru äfven inom ett kristligt samhälle enahanda naturlagar kunna i strid mot kristendomen göra sig gällande, derpå lemnar oss författarens teckning af Johans hem ett sorgligt prof. Vi kunna icke föreställa oss, att författaren vid närmare eftertanke skulle på allvar vilja än djupare sänka menskligheten i detta barbari. Vi måste antaga, att det är den fullkomliga tanklösheten, som tillåtit honom, och den bittra känslan af egen eller andras olycka, iråkad inom det menskliga samhället, som förledt honom att rekommendera ifrågavarande förtviflade utväg.

Härmed hafva vi, såsom hvar och en lätt finner, ingalunda förnekat, att de jordiska samhällsförhållanden, under hvilka vi lefva, lemna mycket att önska. Vi neka ej ens, att i ett eller annat hänseende en återgång till enklare, *naturligare* förhållanden vore önskvärd. Men det är icke det rena djurets natur, som då skall vara vår ledstjerna, utan den rena menniskans. Denna åter träder oss tillmötes *endast* i »menniskosonen Jesus Kristus. Till hans ord, hans lif, hans verksamhet måste vi vända oss för att finna det för menniskan egnade idealet och kraften att förverkliga detta ideal.

Digitized by Google

Ett samfund finnes, hvars alla medlemmar städse hafva detta ideal för sin blick, i väsentlig mån hafva det hos sig förverkligadt, oaflåtligt sträfva efter dess ytterligare förverkligande och för detta sträfvande hemta ljus och kraft från förebilden. Kärlekens heliga magt, utgående från honom, föregångaren och hufvudet, till efterföljarne, till lemmarne i den stora, heliga lekamen, aflägsnar från dessa lemmar frestelsen till vare sig förtryck eller uppror, drifver till barmhertighet och ödmjukhet, utjemnar så den olikhet, hvilken djurisk kamp för tillvaron oafvisligen åstadkommer, förtager åtminstone bitterheten af denna olikhet. Kärlekens lag om all egendoms gemensamhet tillämpas och förverkligas här utan yttre ruinerande tvång genom den sannskyldiga, heliga frihetens verkställande makt. Ty hvar och en ser der »icke allenast på sitt eget bästa, utan ock uppå andras». På detta samfunds grundval står skrifvet: »Herren känner dem, som honom tillhöra, och, hvar och en som åkallar Kristi namn gånge ifrån orättfärdighet». I den mån detta af menniskoblick ej öfverskådade samhälles medlemmar vinna inflytelse inom de jordiska samhällena, blifva jemväl dessa, så vidt ske kan, i seder och institutioner genomträngda och besjälade af Kristi anda; i samma mån undantränges eller utsinar den förfärliga källa till skriande öfverflöd och brist, till hjertlöst förtryck och samvetslöst uppror, hvilken uppväller ur den djuriska kampen för tillvaron. I Kristus allena finnes frälsning från denna, liksom från all annan nöd. — En i sanning god medborgare i det jordiska samhället är endast den, som tillika är medborgare af helgamannasamfund. Visserligen kan denne aldrig instämma i kommunismens naturvidriga rop på egendomsgemensamhet, på upphäfvande af den enskildes rätt att förvärfva och vårda enskild egendom. Han ser väl med glad hänförelse på den otvungna, frivilliga kommunism, som kristendomens kärleksanda framkallade inom en sluten krets af Kristi första, af hans kärlek genomträngda bekännare. Men i våra jordiska, borgerliga samhällen finner han icke den oundgängliga förutsättningen för en sådan gemensamhet, nämligen den allmänna fria undergifvenheten under kärlekens, den gudomliga rättfärdighetens och sanningens, den sannskyldiga frihetens lag. Han måste derföre inskränka sig till att, så

Digitized by Google

vidt möjligt är, motverka kärlekslöshetens, den djuriska sjelfviskhetens benägenhet att undertrycka den svagare och ligga öfver på dennes bekostnad. I denna sundt sociala syftning har redan den borgerliga lagstiftningen, under kristendomens inflytelse, utvecklat sig mångenstädes. Vi erinra blott om vårt eget borgerliga samhälles fattigvård och kostnadsfria undervisning.

Redan förståndiga, rättvisa, billiga ekonomiska och politiska lagar i kristlig anda, hvilka åsyfta allmännare välstånd och förebyggande af såväl förtryck som uppror kunna otvifvelaktigt åstadkomma mycket godt. Men endast i den mån hos samfundsmedlemmarne Kristusidealet mera allmänt förverkligas eller, för att tala med skriftens ord, Kristus vinner gestalt, endast i denna mån skola dock ur det mänskliga samfundslifvet förjagas dessa den djuriska sjelfviskhetens demoner, som nu bringa olycka öfver detsamma; endast på denna väg kan ett närmande äga rum till det lyckliga tillstånd, hvilket tecknas i de underbara orden: »Ära vare Gud i höjden, och frid på jorden, till menniskorna ett godt behag»!

Just mot detta sannskyldiga ideal är det emellertid, som författaren framför allt vänder sig med bittert hån. Hans hithörande yttranden äro alltför vederstyggliga för att utan nöd upprepas. Hvad som är oundgängligt för att varsko tänkande läsare för ifrågavarande gift- och gyttjepöl är, såsom oss synes, redan anfördt i C. D. W:s förträffliga resension af föreliggande bok, införd i »Vårt Land» N:o 130 innevarande år, der äfven finnes redogörelse för bokens hufvudsakliga innehåll, förloppet af den arme Johans utveckling, eller rättare inveckling. Vi anse oss derför berättigade att spara oss obehaget af vidare citater. Att bokens författare ej blygts att mot det allraheligaste utösa infamier, bevisar visserligen, att han närmat sig sitt ideal såtillvida, som han lyckats frigöra sig icke blott från det mänskliga tänkandets, utan ock från den mänskliga sedlighetens och anständighetens band. Ingalunda må han dock smickra sig med hoppet att hafva uppnått eller någonsin skola på denna väg uppnå det ideal han för sig uppställt, det rena »djuret». Menniskan, i den mån hon lyckas sjelfvilligt afkläda sig allt sannt mänskligt, särdeles vördnaden

Digitized by Google

för den helige och det heliga, återgår för ingen del till djurets enkla naturlighet. Den som sålunda bitit hufvudet af »skam», har dermed inträdt, icke inom djurets vare sig öfver- eller underklass, utan fastmer inom en från både djur och menniska skild öfversittareklass, hvilken tyvärr icke minst i våra dagar oaflåtligt kämpar att böja menniskorna, både öfver- och underklass, under ett för både djur och menniska främmande, tryckande ok. Obesvärad af hånet från sagde öfversittareklass, om ock med befogad och helsosam bäfvan för dess fanatiska angrepp, är det som Guds församling ropar och beder: »För djefvulens försåt och list bevara oss milde Herre Gud!» Och förvisso hoppas vi, att Herren skall höra sitt folks bön.

A. F. B.

Anmälningar och granskningar af utkomna skrifter.

F. W. Bugge: **Apostlerne Peters og Judas's Breve.** Steens Forlagsexp. Christiania 1885.

Den exegetiska litteraturen, hvilken redan förut erhållit många värderika bidrag af prof. Bugge i Kristiania, har nu återigen blifvit riktad med ett verk af samme framstående bibelforskare, nämligen öfver Petri och Judas' bref. Förf. har deri följt samma principer som i sina föregående arbeten öfver Apostla-Gerningar och Pauli bref. Han lemnar ej en kritisk-filologisk kommentar i likhet med Huther och Keil, han ingår ej heller i polemik med andra exegeter utan inskränker sig till att gifva en möjligast trogen och med vår tids språkbruk öfverensstämmande öfversättning jemte en klar framställning och enkel uttolkning af apostlarnes tankegång.

Uti inledningen till Petri 1:sta bref finnes en synnerligen läsvärd skildring af Petri karaktär. Denna säges vara en förening af motsatser. Å ena sidan visar nämligen aposteln en rask beslutsamhet och en energisk handlingskraft, men å andra sidan saknas ej drag, som vittna om svaghet; raskheten förledde honom ibland till öfverilning, han öfverskattade sina egna krafter, och många beslut blefvo ej ut-

Digitized by Google

förda, emedan han saknade den dertill nödiga energien. Till och med efter andens elddop visar sig spår af denna svaghet, t. ex. vid det bekanta tillfället i Antiochia (Gal. 2, 11 ff.), och förf. anser, att sagan om att Petrus skulle ha låtit öfvertala sig att försöka fly från Rom för att undgå martyrdöden icke saknar inre sanning.

Äfven på en annan motsats i Petri karaktär fäster förf. uppmärksamheten, nämligen att han icke blott ådagalägger en stor varmhjertighet och oreflekterad hängifvenhet i sitt förhållande till Herren, utan att han också vid några tillfällen visade sig vara väl mycket beräknande (Mt. 18, 21; 19, 27).

Petrus var en öfvervägande praktisk man med både lust och kraft till handling, ehuru icke utan en ofta tydligt framträdande svaghet. Han hade starka och lätt uppväckta känslor, dock icke utan en reflexion, som stundom kunde uppenbara sig såsom kall beräkning. Orsaken till att Herren kallade honom »klippmannen» och anvisade honom en ärofullare ställning än de öfrige apostlarne är icke heller att söka i hans karaktärs fullkomlighet utan i hans oförbehållsamma hängifvenhet till Herren och i hans fasta tro på honom såsom Guds son, hvilken hängifvenhet och tro var ett Guds verk i honom (Mt. 16, 17—18).

Förf. uppdrager äfven en intressant jemförelse mellan den religiösa utveckling, genom hvilken Petrus kom till denna klara och fasta tro på Jesus såsom Messias, och den, genom hvilken fariseen Saulus blef apostelen Paulus. Han visar dervid, att Petrus icke hade någon trotsig egenrättfärdighet, hvilken först måste nedbrytas, utan att han i likhet med många fromma israeliter på sin tid kände behof af frälsning och längtade efter den utlofvade, och att han i motsats till Paulus trodde på Jesus såsom Kristus, långt innan han vunnit den rätta kännedomen om sig sjelf. Den betydelse, som Jesu ord utanför Damaskus utöfvade på Paulus, motsvaras af den verkan, som Herrens blick hade på Petrus, då han gick förbi honom i öfversteprestens palats. Såsom Paulus föll till jorden, öfvervältigad deraf att han förstod, att Jesus verkligen var Kristus, så gick Petrus ut och gret bittert, öfvervältigad deraf att han förstod, att hans synd var mycket stor. I de tre dagar, som följde

Digitized by Google

derpå, innan Herren åter visade sig för honom såsom uppståndelsen, lärde han känna sig sjelf, sin vanmakt och dårskapen i sin tillit till egen kraft, under det att Paulus under de tre dagar, hvilka han tillbragte i bön och meditation efter synen vid Damaskus, lärde känna Kristus. Frukten af denna Petri sjelfkännedom visar sig i den ödmjukhet, med hvilken han besvarade Herrens frågor, om han verkligen älskade honom. Det var detta ödmjuka medvetande om sin egen svaghet, som förut fattades honom, för att han skulle kunna vara den klippa, på hvilken Herren kunde bygga sin församling.

Emedan Herren korat honom dertill, var Petrus fullt viss om universaliteten af sitt apostlaembete och ansåg sig derför, oaktadt öfverenskommelsen i Jerusalem (Gal. 2, 9) ha rätt att skriftligen vända sig äfven till de hedningkristna församlingar, som blifvit grundade af Paulus. Derpå utgöra hans bref tydliga bevis, ty dessa äro utan tvifvel riktade just till sådana församlingar. Ty ehuru båda brefven ha en starkt framträdande gammaltestamentlig karaktär, i det att den kristna kyrkan alltigenom betraktas såsom det nya förbundets Israel, och aposteln ofta inflätar ställen ur G. T. i sitt tal, kan man dock icke antaga annat än att han skrifvit brefven till sådana kristna, som förut varit hedningar. Omöjligt kunde han nämligen säga till judekristna, såsom han gör till sina brefs läsare, att de först genom sin kristna tro blifvit Saras döttrar och Guds folk, efter att de förut icke varit något folk eller fått någon barmhertighet utan lefvat i mörker, i okunnighet om Guds vilja och i afgudadyrkan. De voro således hedningkristna, och emedan de bodde i Mindre Asien, der Paulus hade verkat i flera år, är det temligen säkert, att de hörde till hans trosbarn. Det är dock icke troligt, att Petrus känt sig uppfordrad att skrifva till paulinska församlingar, förr än dessa genom Pauli martyrdöd blifvit faderlösa, och tiden för brefvens affattande är således att bestämma till efter år 66 och före Petri egen martyrdöd år 68.

Petrus befann sig då enligt all sannolikhet i Rom, manad att ditresa just af den omständigheten, att Paulus nyligen der blifvit dödad och den för hela kristenheten betydelsefulla församlingen derstädes derigenom blifvit utan

Digitized by Google

apostolisk vård. Förf. anser således, i olikhet med Keil, Huther m. fl., att ordet Babylon (k. 5, 13) är en symbolisk beteckning för Rom, hvilken ju äfven förekommer i Joh:s Upb. och sannolikt var allmänt bruklig i den apostoliska tiden, och hvars grund är att söka i att den romerska verldsmakten under Nero begynt en grym förföljelse mot de kristna. Förf. anser, att denna benämning på verldens hufvudstad förträffligt passar till brefvets hela tendens, som är att hjelpa de kristna till en rätt uppfattning af sina lidanden och till att rätt förhålla sig under dem.

Dessa lidanden bestodo visserligen icke ännu i sådan blodig förföljelse, som skett i Rom, utan endast i allehanda hatfulla anklagelser och kränkande beskyllningar, — de kristne sades hafva brutit med all moralitet, på samma gång de brutit med sina fäders tro, isynnerhet på så sätt att de ringaktade alla de pligter, på hvilkas uppfyllelse hela samhället hvilar; de voro, sade man, ovilliga och trotsiga undersåtar, dåliga makar och genstörtige tjenare, — men dessa innehöllo ju dock en ständig hotelse om, att hatet kunde utbryta äfven på samma sätt som i Rom.

Denna ställning innebar en dubbel fara för läsarnes troslif. De voro nämligen dels frestade att pruta af på kristendomens fordringar och mera taga hänsyn till hedningarnes vilja än till Guds, dels voro de äfven utsatta för anfäktelsen att betvifla äktheten af sitt barnaskap hos Gud. Det kunde ju förefalla dem besynnerligt, att de nu, sedan de blifvit Guds barn, icke skulle få lefva så lyckliga som då de såsom hedningar voro under Guds vrede, och att Gud icke skyddade dem för deras fiender. Kanske vi ej äro Guds barn, kanske vår kristendom ej är den rätta? — dessa frågor oroade dem högeligen. Derför ville Petrus med sitt första bref förmana och trösta dem, försäkrande att det var en rätt Guds nåd, i hvilken de stodo (5, 12).

Brefvets förhållande till Jakobs bref samt till Pauli bref till Romarne och Efeserna bestämmer förf. så, att Petrus i sin receptiva ande mottagit många impulser från dessa skrifter, och att han fritt använder många tankar och uttryck derifrån, infogande dem såsom lefvande lemmar i sitt eget brefs organism.

Digitized by Google

Hvad öfversättningen angår, så är den i det hela taget mycket god, ehuru på sina ställen kanske något för mycket omskrifvande.

Om förklaringen kan med fog sägas, att förf. uppnått sitt syfte »att gifva ett hjelpmedel till en djupare kännedom om den heliga skrift». Den är också mycket mera lättläst än de stora tyska kommentarerna, emedan den saknar dessas lärda apparat, och den passar att användas äfven af dem, hvilka icke läst de döda språken. Den förenar enkelhet med djuphet, den framställer brefvets tankedigra innehåll i en klar form. Anmälaren tror derför, att man skulle göra vårt lands bibelläsare, isynnerhet de bland de lägre klasserna, en stor tjenst, om man öfverflyttade författarens arbete till vårt språk, och redan dessförinnan är det i hög grad tjenligt att rekommendera, särskildt åt presterskapet, såsom en god hjelpreda i och för bibelförklaringar.

Vid sin förklaring af det omtvistade stället 1 Petr. 3, 19—22 söker förf. först visa, att det råder ett typiskt förhållande mellan tiden före syndafloden och den tid, i hvilken brefvets läsare lefva. Derefter utvecklar han, huru syftet med Kristi nedstigande till de i fängelset (hvarmed icke i första hand ett ställe, utan framför allt ett tillstånd betecknas) förvarade andarne, hvilka vägrade tro, då Noach med ord och med verk bebådade Guds dom öfver ogudaktigheten och vittnade om qvinnans säd, genom hvilken frälsning var utlofvad, var att stadfästa och föröka den osalighet, i hvilken de redan befunno sig såsom i ett fängelse. De fingo nämligen nu absolut visshet om, att hvad de i sitt kötts dagar hade förkastat och afvisat med hån och spott dock var Guds egen sanning, och denna visshet måste ju komma deras sjelfanklagelses eld att ännu mer uppflamma. Likasom Abraham fröjdade sig, då han såg Kristi dag, så måste desse ha blifvit förtviflade, då de fingo erfara, huru Gud genom Kristi lefvandegörelse härligt hade utfört den frälsning, hvilken de afvisat i sin hårdnackade olydnad. Men hand i hand med straffdomen öfver desse ogudaktige gick räddningen af dem som då höllo sig till Herren, och denna räddning har sin motbild i den frälsning, som nu vederfares de troende. Samma vatten, som på Noachs

Digitized by Google

tid blef ett medel till de ogudaktiges utrotande, blef för de troende ett räddningsmedel, ty syndflodens böljor, i hvilka de förre omkommo, lyftade arken och bar den öfver alla faror. Detta vatten har i den kristna tiden sin motbild i *dopet*, »hvilket icke är ett aflägsnande af köttets orenhet utan ett godt samvetes frimodiga hänvändning till Gud genom Jesu Kristi uppståndelse». Det verkar nämligen en rening från syndens smuts och skänker dermed ett godt samvete, som frimodigt kan vända sig till Gud, derför att Jesus Kristus har uppstått från de döda.

Ändamålet med dessa verser (3, 19—22) tror förf. vara att bevisa sanningen af v. 17, eller att det är bättre, att läsarne lida, när de göra det goda än när de göra det onda; de följa nämligen då Kristi exempel och förvissa sig om fullkomlig frälsning genom Kristus, som redan har ådagalagt sin makt att frälsa dem, då de döptes. Deras fiender deremot skola få erfara samme Herres domarevrede, hvilken äfven drabbade deras förebilder, de ogudaktige i Noachs tid.

Äfven *det 2:dra brefvet*, som tillskrifves Petrus, anser förf. vara äkta, skrifvet kort efter det första och till samma läsare, hvilka han genom det vill förmana med afseende på de irrlärare, hvilka han anar skola i framtiden söka förderfva dem. Desse lärare skildras dels såsom förnekande Kristi återkomst till domen dels ock såsom libertiner, hvilka drogo Guds nåd till lösaktighet, nekade Kristus lydnad och hånade mörkrets andemakter, hvilkas säkra byte de dock blefvo genom sina laster. Dessa sistnämnde irrlärare äro således lika dem, hvilka hade insmugit sig i de judekristna församlingarna i Palæstina och för hvilka *Judas* varnar i sitt bref, men deras framträdande skildras af Petrus i en mera utvecklad och aggressiv gestalt än af Judas, hvilket ju ock är naturligt, då Petrus tänker sig dem sådana de blifva i framtiden, men Judas sådana de redan voro i hans tid. Förf. anser äfven sannolikt, att det just var Judas' bref till de judekristna i Palæstina, som föranledde Petrus att kort före sin död gifva de paulinska församlingarna i Mindre Asien detta sitt andra bref såsom sitt apostoliska testamente till en hjelp mot samme förförare, hvilka hade uppträdt i Palæstina.

Ej underligt derför att det äfven råder en mycket stor likhet mellan Judas' bref och detta Petri andra bref, hvilken dock icke är resultatet af något slafviskt afskrifvande, utan deraf att Petrus tagit ett starkt intryck af Judas' eldiga sändskrifvelse och assimilerat många af dess tankar i sitt eget bref. Förf. antager nämligen, att prioriteten är hos Judas, och stöder detta derpå att flera dunkla uttryck i Judas' bref äro utbytta mot tydligare och lättfattligare i 2

Digitized by Google

Petri bref, samt att detta sista ej såsom Judas' hemtat något stoff från den israelitiska traditionen.

Judas' bref anser förf. vara skrifvet af apostelen Judas, densamme som i evangelierna äfven kallas Lebbeus och Thaddeus, hvilka namn förf. säger betyda »hjertebarn» och vara af Jesus gifna åt denne Judas för att beteckna det hjertliga förhållande, i hvilket han stod till honom i motsats till Judas Iskariot. Judas Jacobi skulle derför betyda Judas, Jakobs broder och ej Judas, Jakobs son, såsom de fleste exegeter antaga. Judas och Jakob skulle då vara söner till Alfeus eller Kleofas, en broder till Jesu stjuffader Josef, och då Jakob kallas Herrens broder skulle detta icke beteckna annat, än att han var en kusin till Jesus. Derom kan man dock med skäl ha olika tankar. RST.

Biblisk historia för folkskolan af *Vilh. Norlén*, seminarierektor och *Fr. Lundgren*, seminarieadjunkt. Stockholm, A. L. Normans förlagsexpedition, 136 s. i 8:o, pr. 30 öre.

För fem år sedan uttalade den, som skrifver detta, i Ped. Tidskrift (1881 s. 202—207 och 251—57) sina tankar rörande de vigtigaste grundsatser, som borde vara bestämmande vid författandet af en biblisk historia för barn, hvarjemte han gjorde ett oförgripligt försök att korteligen granska samtliga i ämnet förekommande läroböcker.

Hufvudsynpunkterna dervid voro innehållets *biblicitet* och sjelfva framställningens *lämplighet för barnen*. Biblicíteten sades dels innebära krafvet på meddelandet af det väsentliga af bibelinnehållet, för så vidt det är oss i historisk form öfverlemnadt, dels innebära krafvet på trohet mot bibelns ande och, der så utan olägenhet kunde ske, dess bokstaf, det vill säga trohet mot bibelns alltigenom konkreta, stundom rent af naiva åskådningssätt. Lämpligheten för barnen åter sades innebära dels fordran på enkel berättelseform i sammanhängande framställning, dels innebära fordran på korthet såväl hvad läroboken i dess helhet angår, som ock med hänsyn till dess särskilda berättelser.

Vid granskningen af de 16 allmännast vid läroverken och folkskolorna förekommande läroböckerna i ämnet, fann rec. dessa enklast böra delas i två grupper, nämligen å ena sidan dem, som äro försedda med allehanda »nyttiga lärdomar», »heliga tankar», katekeshänvisningar, psalmverser, etiska tillämpningar och andra, för äldre menniskor passande reflexioner, och å andra sidan dem, som utan vidare på bibelns eget vis anföra de bibliska berättelserna i ordningsföljd.

Såsom slutsumma af undersökningen framhölls — naturligtvis utan alla anspråk på ofelbarhet å vår sida — att

Digitized by Google

i denna läroboksfråga då ännu förelåg strid mellan två motsatta principer; att samtliga nyare bibliska historier utarbetats efter endera af dessa; att under då varande förhållanden ingen utsigt förefans att få en lärobok i ämnet, som kunde tillfredsställa allas anspråk, då sjelfva grundsatserna för författandet voro så olika; att valet af lärobok derför alltid blefve en *subjektiv* sak för de respektive religionslärarne, ända tilldess man genom den offentliga diskussionen, eller genom arbete af någon »i nåder tillsatt komité» eller sakkunniges gemensamma uttalanden vid läraremöten kunde ernå en bestämd *objektiv grund*, hvarjemte vi tillade, att denna enligt vår öfvertygelse ej kunde eller borde blifva någon annan än den gamla *hübnerska*, de sammanhängande historiska berättelsernas, genom hvilken man bundes att strängt tillgodose å ena sidan *innehållets biblicitet*, å andra sidan framställningens *lämplighet för barnen*.

Ofvanstående lärobok, författad af tvänne af våra mest framstående seminariilärare, synes emellertid ha löst problemet. Ty den erbjuder verkligen, i likhet med gamle *Hübner*, *historia*, *biblisk* historia och historia *för barn*. »Deremot förekomma icke» — heter det i företalet — »i denna bok några hänvisningar till bibelspråk, psalmversar och katekesstycken, emedan det är den bibliska historien sjelf, som bör tala till barnen». Det enda, som författarne tillåtit sig för redans och öfversigtens skull, har varit att dela gamla testamentet i sju och det nya i fyra perioder och efter hvardera af dessa perioder göra en kort återblick på det, som deri meddelats, hvarjemte innehållet i hvarje stycke af berättelsen uttryckts i en kort sats och dessa satser ordnats med motsvarande nummer under berättelsens öfverskrift. Men allt är dock historiskt och ej dogmatiskt, hvadan läraren kan med största lätthet vid förhöret begagna hvarje sats t. ex. på följande vis: Berätta om huru Gud skapar himmel och jord! Berätta om huru Gud bereder jorden till en boning åt menniskan! - Berätta om huru Gud skapar mannen o. s. v.!

Såsom det var att vänta, ha normalplanens anvisningar blifvit följda, så att allt hvad som der föreskrifvits blifvit medtaget, dock ofta nog under andra öfverskrifter. De stjernor, med hvilka somliga berättelser eller delar af berättelser markerats, tjena till att visa på sådant, som — icke utan vidare skall gås förbi vid första kursen i folkskolan — något sådant veta författarne, som väl är, icke utaf — utan »som i mindre lyckligt lottade skolor ej bör gifvas barnen till hemlexor, utan endast läsas och förklaras i skolan». Öppet erkännes äfven, att denna lärobok, som är skrifven för folkskolan och äfven till fullo torde motsvara de allmänna läroverkens behof, icke passar för småskolan,

Digitized by Google

enär hvad denna har att meddela, är endast enskilda bibliska *berättelser*, då deremot folkskolan har att gifva biblisk *historia*.

Synnerligen godt är det, att förff., utan att, så vidt vi kunnat finna, ha utelemnat något väsentligt, förmått sammanträngа innehållet inom 136 vanliga *små-oktav*-sidor och af dessa egnat omkring hälften (71 och 65) åt hvardera testamentet, hvarjemte hvarje särskild berättelse synes oss äga ett lagom omfång. Detta är så mycket mer värdt att erkännas, som tyvärr det vanliga annars varit, att gamla testamentet utdragits för långt, så att författarne sedan — och det gäller äfven så pass goda böcker som *Steinmetz*' och *Lindströms* — måst, för att ej få för stort omfång på boken, meddela rätt många af nya testamentets berättelser blott i öfverskrift och med hänvisning till bibelstället, hvilket i pedagogiskt hänseende enligt vår och andras mening är alldeles orätt.

I förevarande bok åter är *allt* meddeladt i uttryckliga ord och läroboken är verkligen lärobok.

Beträffande textvalet ha förff. lagt för det nya testamentet den auktoriserade öfversättningen och för det gamla proföfversättningen af 1878 till grund, dock på några få ställen från den senare afvikit i samråd med de personer, som för närvarande just arbeta med gamla testamentets öfversättning. Tydligt är, att om vi ändtligen en gång lyckas få en af vederbörande auktoriserad öfversättning äfven af detta, en öfverarbetning af läroboken i motsvarande delar kan blifva af nöden.

Några små anmärkningar, dem vi gjort under bokens genomgående, torde böra bifogas, ehuru vi dermed ej på minsta vis vilja underskatta bokens värde eller minska på det ofvan gifna fulla erkännandet af dess biblicitet och lämpliga affattning för barn. — Löftet: I din säd o. s. v. sid. 15 hade väl bort i likhet med andra messianska utsagor (jfr s. 61, 62 m. fl.) försetts med spärrad stil till utanläsning; s. 23 den gamle Jakobs ord: Jag varder med sorg nedfarande i dödsriket till min son etc. hade ej bort förbigås, då skriften sjelf låter denna vemods- och sorgetanke af honom uttalas och vi deraf hafva uttrycket »föra sin fars gråa hår i grafven»; s. 35, de majestätiska begynnelseorden af lagen borde ej saknats; vigten lägges nu för litet vid just de tio buden på det sätt, som saken är anförd; s. 104, man skulle gerna sett liknelsen om det borttappade fåret och den förlorade penningen anförd, enär genom dem liknelsen om den förlorade sonen blir tydligare och alla tre enligt Luk. 15 af Jesus tagas tillsammans. — En liten karta öfver det heliga landet skulle icke heller skadat, enär de vanliga bibelatlasböckerna äro mera sällan till hands bland folkskolebarnen.

Digitized by Google

Ett rätt begagnande å lärarens sida af den stora Palestinakartan, som i hvarje skola förekommer, kan dock ersätta denna brist. —

Måtte denna goda lärobok nu allestädes få inkomma! Då äro vi förvissade om, att det gamla missnöjet med lärobok i biblisk historia skall upphöra och en verklig vinst för denna så ytterst vigtiga gren af religionsundervisningen vara gjord. E. H.

Oplysningens tidsalder, dens religiøse ideer i deres historiske oprindelse og karakter. Af *Christen Brun.* Christiania, Th. Steens Forlagsexpedition 1886. 349 sid. 8:vo.

I detta arbete gör författaren till sin uppgift icke att lemna en mera allsidig historisk framställning af upplysningstiden i dess helhet, såsom man vid en flyktig blick på titelbladet möjligen torde vänta, utan endast att följa de religiösa ideer, som gjorde sig gällande under detta tidehvarf, från deras djupaste rötter ända till deras framträdande i full utveckling. I följd häraf kommer sjelfva upplysningstiden att taga i anspråk en jemförelsevis obetydlig del af arbetet och deremot dess historiska förutsättningar att kräfva lejonparten. Till dessa förutsättningar räknas alla de riktningar, hvilka direkt eller indirekt hafva bidragit att uppamma upplysningstidens tänkesätt i religiöst afseende. Dit höra följaktligen den *engelska* och *franska deismen* samt den *franska materialismen.* Dit hör vidare den *ensidiga ortodoxi* i Tyskland, hvilken så förälskade sig i sina fäders precisa sätt att uttrycka sina tankar, att den kom bort från det lif, hvarur tankarne blifvit framfödda; *den senare pietismen* med sin trångbröstade moral, sin opposition mot det kyrkligt bestående, sin likgiltighet för ett fast lärosystem och sin brist på sinne för den historiska utvecklingen; *de mystiska riktningarna* med sin ringaktning af yttre ordningar och medel och sitt framhållande af det inre ljuset; hvad författaren kallar den *negativt-kritiska riktningen* från 1650—1730 och hvartill han räknar en mängd olikartade sträfvanden, hvilkas gemensamma karaktär varit tendensen att utplåna skiljaktigheterna mellan olika konfessioner genom att inskränka det väsentliga i kristendomen till några allmänna, för alla konfessioner gemensamma, religiösa ideer; ändtligen den *wolffska filosofien,* som ville insnöra forskningen i sina abstrakta kategorier och endast erkänna det för sanning, som den med full evidens kunde bevisa. Af dessa olikartade inflytelser bestämdes upplysningsteologien. I en torr och skematisk form erbjöd den ett fattigt innehåll, lika otillfredsställande för ett djupare tänkande som för en sant religiös känsla. Den kristna religionens rikedom reducerades till några magra förståndssat-

Digitized by Google

ser. I populära skrifter och predikningar drefs en torftig moral, hvilken satte menniskans högsta mål i en angenäm tillvaro, som den sedlige till lön för sina goda gerningar hade att vänta sig både här i tiden och i evigheten eller åtminstone i den senare.

I följd af sin plan är detta arbete alltigenom pragmatiskt. Det är derför äfven lärorikt. Det visar sammanhanget mellan orsak och verkan, utsäde och skörd. Så mycket mera lärorikt är det på den grund, att de krafter, som voro verksamma under upplysningstidehvarfvet, hafva mycket slägttycke med dem, som sträfva att skaffa sig utrymme i nutiden. Från de frukter, upplysningstiden bar, kunna vi i någon mån sluta till, hvad en stor del af nutidens rörelser bära i sitt sköte. En liten episod må tjena att belysa detta. Det är en händelse från Fredrik den andres tid. Som bekant berömde sig denne monark af sin frisinthet i religionssaker. Detta hindrade emellertid icke, att han var mycket onådig mot pietismen och särskildt mot professor Francke (junior) i Halle, som då var den pietistiska riktningens bärare. En gång hade universitet i Halle satt sig i rörelse för att få aflägsnadt ett skådespelaresällskap, hvars närvaro i staden hade gifvit anledning till oordningar ibland studenterna. Konungen fann häri ett gynnsamt tillfälle att komma åt Francke och förordnade: »de skola spela, och hr Francke eller hvad den skurken heter skall vara tillstädes för att gifva studenterna upprättelse för sin narraktiga föreställning, och jag skall hafva attest från komedianterna, att han verkligen bevistat skådespelet». Francke infann sig naturligtvis icke och fick för denna uraktlåtenhet böta 20 daler. Också skrifver sjelfva Lessing om det slags tolerans, som öfvades af hofvet i Berlin: »den berlinska friheten reducerar sig endast och allenast till den frihet, som består i att föra så många sottiser, man vill, till torgs mot religionen. Och denna frihet må en rättskaffens man snart skämmas för att begagna sig af». — Ty värr dela just icke våra dagars frihetsapostlar denna blygsel.

Huru man fordomdags visste att oförmärkt gjuta otrosgift i omisstänksamma menniskor, visar ett yttrande af Diderot. Med hänsyn till den Encyklopedi, som denne i förening med d'Alembert utgaf, gifver han följande råd: »hvarje gång man stöter på en nationell fördom (ung. = trossanning), som förtjenar att man beaktar den, må man i den artikel, som särskildt behandlar den, framställa den med aktning och med hela dess apparat af bevisning, men genom att på samma gång hänvisa till artiklar, i hvilka solida principer (= otrossatser) tjena till grund för de motsatta sanningarna, må man kullstörta hela denna skräpbyggnad. Detta sätt att föra ut ur villfarelserna verkar mycket

Digitized by Google

hastigt på de goda menniskorna, och det verkar ofelbart och utan dåliga följder, hastigt och utan uppseende på alla». I följd häraf var det icke i de teologiska artiklarne, som man fick lära känna Encyklopediens kristendomsfiendtliga tankar, utan i artiklar, der man alls icke väntade sig finna sådana spörsmål behandlade. T. o. m. Voltaire förargades öfver ett sådant tillvägagående, men — historien upprepar sig.

Författaren behandlar sitt ämne med intresse och sakkännedom. I bedömandet af de särskilda företeelserna bemödar han sig tydligen att öfva oväld. Skulle han någon gång visa sig för sträng mot en eller annan religiös riktning, i det han redan i dess ursprung söker uppspåra de fel, som tillhöra dess senare utveckling, så förstår en klarsynt läsare nog att upptäcka detta. Icke heller torde det vara att befara, att läsarens intresse afkyles, om han finner en och annan episod behandlad med en i förhållande till arbetets plan något för stor utförlighet.

I företalet gifver författaren ett halft löfte om arbetets fortsättning. Vi tro, att den, som läst det här anmälda arbetet, med intresse motser detta löftes förverkligande.

N. L.

Morten Luther, opfattet af Sören Kierkegaard. Et historisk Leilighedsskrift af *A. Listov*. Kjöbenhavn, C. A. Reitzels Forlag, 1883. 165 sid. 8:o.

I förordet säger förf., att han betraktar sig som en uppmärksam, välvillig och opartisk åhörare, som först i eget intresse öfvervarit och sedan nedskrifvit samt nu vid ett passande tillfälle meddelar andra ett långt, innehållsrikt och för honom synnerligen lärorikt idealt ordskifte mellan de tvänne vidt bekanta männen, Luther och Kierkegaard. Det lägliga tillfället för ifrågavarande publikation var firandet för trenne år sedan af det fyrahundraåriga minnet af Luthers födelse. Också är boken »helgad åt minnet af Luthers födelsedag».

Den jemförande framställning af uttalanden af Luther och Kierkegaard med afseende på en del kristliga hufvudfrågor (den mensk̈liga synden, tron på Kristus, förargelse på Kristus, Kristus såsom den absoluta förebilden, verldsförsakelse och lidande i Kristi efterföljd m. m.), som förf. i denna bok meddelar, är så mycket mera motiverad, som Kierkegaard sjelf satt sitt namn och sin verksamhet i inre förbindelse med Luthers. I en skrift om sin författareverksamhet har han i sådant afseende yttrat: »det som jag har velat förhindra är, att man icke i kristenheten existentielt tager Luther och betydelsen af Luthers lif fåfängligt». För sådant ändamål hade han sökt »göra uppmärksam på» hvad

Digitized by Google

kristendom är och förstöra de illusioner, som enligt hans öfvertygelse i hans samtidas lif anknöto sig äfven till lutherdomen.

De skrifter af Kierkegaard, som förf. i den af honom gjorda sammanställningen af Kierkegaards och Luthers kristendomsförkunnelse hufvudsakligen afser, äro de som af honom affattats efter år 1847. Förr än mot slutet af det året hade han, enligt hvad han berättar i sina efterlemnade papper, nästan aldrig läst något af Luther. Men då hade han börjat läsa Luthers predikningar och till sin glada öfverraskning funnit, att kategorien »för dig» (subjektiviteten, innerligheten), hvarmed hans redan 1842 utgifna arbete Enten-Eller slutade (»blott den sanning, som uppbygger, är sanning för dig»), är just Luthers. Sedan hade han mycket flitigt sysselsatt sig med läsningen af Luther. Under flere år läste han dagligen till sin uppbyggelse en af hans predikningar i regelmässig ordning och nedskref i sammanhang dermed stundom kortare och stundom längre reflexioner angående Luthers uppfattning af det nya testamentets kristendom, oftast vittnande om stor hänförelse men stundom äfven skarpt kriticerande. Derjemte har han i dessa reflexioner uttalat sina omdömen om Luthers existentiela ståndpunkt, om hans ställning till forntiden, hans stridssätt i förhållande till det på hans tid bestående och hans förhållande till det kristliga idealet. Och han anställer dessa reflexioner i uppbyggligt intresse, för främjandet af sin egen uppfostran för det, som han uppfattade såsom sin särskilda uppgift i sitt religiösa författarskap.

Hvad särskildt beträffar Kierkegaards uppfattning af Kristus såsom den absoluta förebilden samt af verldsförsakelsen och lidandet i Kristi efterföljd, hvarmed äfven sammanhänger hans uppfattning af hvad som kräfves af ett sanningsvittne, finner förf. — visserligen icke utan goda skäl — att Kierkegaard i motsats till Luther gjort sig skyldig till betänklig ensidighet. Om denna ensidighet var Kierkegaard sjelf ingalunda omedveten. Han försvarade henne, för så vidt hon framträdde i hans författareverksamhet, dermed, att denna verksamhet åsyftade att utgöra ett korrektiv till det bestående. Så yttrar han i sina efterlemnade papper från 1849 sid. 345: »Begreppet korrektiv är en reflexionsbestämning, liksom här — der, höger — venster. Den som skall afgifva ett korrektiv har att noga och grundligt studera det beståendes svaga sidor och så ensidigt framställa det motsatta, duktigt ensidigt. Just deri ligger korrektivet och deri åter resignationen hos den, som skall göra det. Korrektivet spenderas ju i en viss mening på det bestående».

Digitized by Google

»När så detta förhållande är riktigt, så kan åter en, som vill gälla för ett skarpsinnigt hufvud, komma och göra den invändningen, att det är ensidigt — och han kan få hela publikum att tro, att den anmärkningen har något att betyda. Du milde Gud. Ingenting är lättare för den som afgifver korrektivet än att tillsätta den andra sidan, men så upphör det ju just att vara korrektivet och blir sjelft ett bestående».

»En sådan invändning kommer derföre ifrån en, som alldeles saknade resignation till att afgifva korrektivet och icke ens har tålamod till att fatta det».

Men å andra sidan har Kierkegaard sjelf uttalat välgrundade betänkligheter mot en motsvarande ensidighet i hans egen personliga lifsutveckling, såsom då han i sina efterlemnade papper från 1850 sid. 256 yttrar: »Det är väl möjligt, att jag med hänsyn till mitt eget lif för mycket ser i Kristus examinatorn, såsom skulle jag genom egna krafter sträfva, och som skulle han blott se efter, huru långt jag kunde komma. Detta erkänner jag, och jag vet, att jag också mången gång har för Gud *ångrande* erkänt, att det egentligen var ogudliga tankar, som det är ogudligt att hafva i förhållande till en frälsare, ty sådan är dock väl icke kärleken, allra minst en frälsares».

Oaktadt sådana betänkligheter blef, såsom det vill synas, Kierkegaards personliga uppfattning af kristendomen med allt större ensidighet riktad på kravet att i Kristi efterföljd försaka, lida, hata sig sjelf o. s. v. I öfverensstämmelse dermed har han i sina efterlemnade papper från 1852 sid. 248 angifvit det enligt hans mening för kristendomen karaktäristiska så: »Det finnes en religion, som kallas kristendom .... Denna lära förkunnar, att det genom Andens bistånd är saligt att lida, saligt att förneka sig sjelf, saligt att försaka verlden. Detta är nerven i denna lära».

Då Luther trodde sig kunna under Guds frid med tacksamhet njuta af en jordisk glädje, som Kierkegaard ansåg att en djupare och sannare uppfattning af kristendomen nödgar dess bekännare att försaka, så förstår man lätt, huru han i de senare årgångarne af sina efterlemnade papper kunnat nedskrifva anmärkningar sådana som denna: »Luther var den kristliga heros, som blinkade med ögat, visserligen icke af brist på mod; nej, men *dårad af föreställningen, att det just var gudlighet att glädjas vid detta lifvet*, förlorade han tron på martyriets obetingade värde». Och i en anteckning från 1854: »Luther skulle helst hafva gift sig med ett strykbräde; fruntimret är här alls icke det vigtiga».

Om det med skäl må anses tvifvelaktigt, att dylika paradoxa öfverdrifter kunna tjena såsom ett verksamt korrektiv mot en förverldsligad kristendom, och om man måste

Digitized by Google

beklaga, att Kierkegaard på sådant sätt icke sällan skjutit öfver målet, så bör dermed icke förnekas, att det mål, som han åsyftade med sin egendomligt anlagda kristendomsförkunnelse, och som helt visst äfven hos många af dem, som mottagit inflytelser af den Kierkegaardska litteraturen, blifvit ernådt, i sig sjelft är godt och eftersträfvansvärdt. Detta syftemål kan sägas vara uttaladt genom några ord ur Kierkegaards bok »Till sjelfpröfning», hvarmed förf. afslutar sitt arbete: »Det blir utan tvifvel riktigast, att det passas något noggrannare på undersatsen (gerningen, existensen, det att vittna och lida för sanningen, kärlekens gerningar o. s. v.), undersatsen i det lutherska. Icke så, som skulle nu undersatsen göras till öfversats, Gud förbjude det, nej, just för öfversatsens skull, på det att tron och nåden såsom det enda frälsande och enda saliggörande icke må tagas helt och hållet fåfängligt, i det man der bakom listigt döljer en måhända till och med raffinerad verldslighet».

Listovs bok är inom ett ringa omfång ganska upplysande och lärorik och väl förtjent att läsas af hvar och en, som önskar att bilda sig ett omdöme om Kierkegaards kristendomsförkunnelse i belysningen af Luthers.

N. J. L.

Mehr Popularität in der Predigt! von *F. Zippel*, Pastor in Altenroda. Separatabdruck aus der »Kirchlichen Monatsschrift». Gütersloh, Bertelsmann 1886.

Det är ett faktum, som ej kan bestridas, säger förf. till ofvanstående skrift, att äfven troende predikanter få se mycket ringa frukt af sin predikan. Skulden ligger icke blott hos åhörarne, utan äfven hos predikanterna. De besinna ej alltid Herrens ord: Utan mig kunnen I intet göra; och jemte denna materiella brist finnes äfven en annan som rör formen: brist på popularitet. En populär predikan är en sådan som kan påräkna att blifva förstådd af och verka till uppbyggelse hos ett blandadt auditorium, ej blott hos det lägre folket utan äfven hos de bildade. — Förf. lemnar nu ur sigte alla andra egenskaper, som måste finnas hos en kristlig predikan, och fäster sig endast vid sådana, som göra henne populär.

Af dessa egenskaper är den 1:sta: *åskådlighet*. Det gäller vid predikan likaväl som vid elementarundervisningen att göra användning af Pestalossis princip, att åskådning är grunden till all kunskap. Predikanten skall, äfven han undervisa, och han har derför att gå »från åskådning till begrepp». De medel, som åstadkomma denna åskådlighet, äro konkreta skildringar ur lifvet, liknelser och berättelser. Det ingår ej i förf:s afsigt att redogöra för predikans förhållande till texten i detta afseende, men en kristlig pre-

Digitized by Google

dikan bör naturligen så mycket som möjligt hålla sig till textens bilder och liknelser och, om berättelser skola förekomma, helst hemta dessa från skriften.

Den 2:dra fordran är, *att dispositionen skall skarpt och bestämdt framträda* och öfvergången från en afdelning till en annan genom ett: för det första, för det andra o. s. v. noga markeras. Härpå synes förf. lägga stor, ja måhända alltför stor vigt, ty han klandrar hvarje afvikelse från denna regel och synes vilja, att hvarje predikan skall inledas med ett noga disponeradt ämne. Han synes härvid ha förgätit, att det gifves äfven en analytisk predikometod, hvilken är att föredraga vid behandlingen af många texter, hvarvid man ej på förhand anger något visst ämne med dess disposition, och att detta ej ens vid en syntetisk behandling bör anses såsom en *nödvändig* regel. Gent emot förf:s önskan i detta afseende kunna vi anföra ett ord af Oetinger. »De apostoliska gudsmännen», säger han, »hade lika litet den vanan att sätta sitt tema i spetsen för hvad de hade att säga, som en målare plägar skrifva öfver en målning, hvilken föreställer en häst: detta är en häst! och medan de lärdes indelningar för det mesta endast afse att underhjelpa förmågan att minnas, så hafva profeterna haft ett annat sätt; de hafva nämligen intryckt hufvudsakerna med sådana naglar i hjertat (Pred. 12, 11), att åhörarne icke behöft någon minneskonst, utan, såsom Themistokles sade med hänseende till sitt onda samvete, fastmera haft af nöden konsten att glömma.»

Som en 3:dje fordran anger förf., *att man i predikan bör iakttaga en viss utförlighet vid behandlingen af vigtigare sanningar*. Man bör aldrig stanna vid att blott antyda en sanning eller lemna åt åhörarne att läsa den mellan raderna, lika litet som man bör göra anspelningar på historiska fakta, hvilka äro mindre kända af åhörarne än man tror.

Predikan bör, för det 4:de, ej vara allt för rik på tankar. Innehåller predikan för många sanningar, kan det nämligen inträffa, att förståndet får så mycket arbete att tänka öfver och sammanhålla dem alla, att hjertat förblifver af dem oberördt. Här gäller det således för predikanten att hålla sig i en viss tukt, och hans begåfning visar sig just derigenom, att han begränsar sig till utveckling af 2 eller 3 sanningar, hvilka han genom en individualiserande framställning *målar*, så att de likt lefvande bilder intryckas i åhörarnes hjertan.

Predikans stil bör, för det 5:te, vara enkel och naturlig. Den ideella predikan är visserligen ock ett konstverk, men dess mål är ej konstnjutning utan uppbyggelse. En skär yttre form hör således ej till predikans väsen. Den kan gagna predikan, men den kan ock skada. »Sanning och

Digitized by Google

natur i enkelhetens drägt skiljer den heliga talekonsten från den fåfängliga» (Beck).

Predikan måste, för det 6:te, vara texttrogen, d. ä. utgöra en utveckling af texten i fråga och om möjligt af hela texten, ty »bibeln har äfven en logik och vi göra bättre uti att ackommodera oss efter den än att genom våra kategorier komma den till hjelp». Genom denna texttrogenhet blir predikanten i stånd att ständigt kunna »framdraga nytt och gammalt».

Predikan bör ändtligen *applicera de utvecklade sanningarna på åhörarnes lif.* Genom denna praktiska användning få åhörarne en konkret bild och tillämpning af predikans innehåll (jfr Natans ord till David: du är den mannen!). I denna tillämpning ligger ock hufvuduppgiften för all predikan enligt frälsarens ord: »lären dem att *hålla* allt det jag har befalt eder».

Att predika populärt är således ej att predika trivialt. Man har att städse iakttaga ett heligt *decorum.* Men äfven den som äger denna känsla för det i andligt afseende passande, skall säkert med förf. medgifva, att det är en verklig konst att på ett enkelt och naturligt sätt framställa de himmelska sanningarna, så att de lända Guds församling i alla förhållanden och alla stånd till verklig uppbyggelse. Jesus är här såsom i allt vårt höga föredöme. Hans föredrag och tal saknade icke popularitet i ordets goda bemärkelse; och vår tids predikanter böra ej försumma att i denna mening göra sig populära. Man förvexlar ej så sällan katedern och predikstolen eller tror, att hvad man hört från den förra skall utan vidare lämpa sig för den senare. Och väl må vi derföre med förf. ropa: mer popularitet i predikan!

E. S.

De ti Bud. *Kristelige Foredrag fra »Bethesda» af V. Schousboe,* Sognepræst ved Garnisons Kirke. Kjøbenhavn 1885.

På det andliga lifvets område i våra dagar, der man förspörjer så mycken rörlighet och lifaktighet, kan man dock iakttaga en sjuklig benägenhet att låta »barnaläran» eller katekesen träda i skuggan för ett sätt att läsa och betrakta Guds ord, hvarvid man ej ansluter sig till några gifna former för dess innehåll utan gör sitt val af text och betraktelseämne *ad libitum.* Detta sätt att tillgodose det andliga lifvets behof af näring vare sig enskildt i familjer eller offentligt på predikolokaler måste anses såsom ett tecken till, att det andliga lifvet ej är fullt normalt, och kan i längden ej undgå att visa sin skadliga inverkan. Ty hvad är »barnaläran», om ej en populär sammanfattning af hvad den kristna församlingen inom ett begränsadt område tror och lär i enlighet med Guds uppenbarade ord och sin be-

Digitized by Google

kännelse? Och hvad innebär ett öfvergifvande af samma barnalära, om ej mättnad och leda vid densamma såsom något, hvilket måhända kan vara bra att inplantas i barndomen, men kan läggas bort vid mognare år? Låt vara att vi ej öfver allt, der »barnaläran» på detta sätt tillbakasättes, bestämdt kunna säga, att man öfvergifvit all kristen tro och lära, så kännetecknar det i alla händelser en viss orolig kastning i det andliga lifvet, som ej vill låta reglera sig af några former i afseende på tro och bekännelse, utan menar sig på sidan deraf och på egen hand kunna skaffa sig en mera tillfredsställande näring. Och följden blifver helt naturligt en stor oklarhet i uppfattning och tillegnelse af hvad kristendomen lärer med thy åtföljande osäkerhet och vacklande hållning gent emot alla uppkommande mer eller mindre halfsanna läror och åskådningar, som göra anspråk på att vara kristendom. — Det är mot en sådan sjuklig benägenhet och dess skadliga följder, som förf. till ofvanstående skrift velat uppträda i den fasta öfvertygelsen, att »selv i de ypperste og mest alsidige Bibellæsninger Behandlingen af Læreindholdet ikke kan ske med den Ligelighed og Fuldstændighed, som naar det er Katechismussen, der lægges till Grund».

Det är inga katekisationer i egentlig mening öfver barnalärans 1:sta hufvudstycke, som här bjudas läsaren, utan praktiska föredrag, åsyftande en allsidig utveckling af de 10 budens innehåll, sådant detta enligt den genom Moses gifna lagen och frälsarens egen förklaring deraf samt Luthers mindre katekes föreligger. — Förf. har i dessa föredrag, såsom oss synes, på ett enkelt och tilltalande sätt visat, att »barnaläran» inhåller en skatt för hela lifvet i alla dess förhållanden. De särskilda buden utvecklas från flera synpunkter (ex. 1:sta budet: 1) Hvem er det, der udtaler disse Ord? 2) Hvorledes blifver det syndet mod detta Bud? 3) Hvorledes blifver dette Bud opfyldt? 3:de: 1) Den syvende Dags Historie. 2) Hviledagen. 3) Gudstjenestedagen. 6:te 1) Ægtenskapet. 2) Den almindelige Forpligtelse til et sædeligt Liv. 7:de: 1) Hvad der forbydes i dette Bud. 2) Hvad der bydes i dette Bud. 3) Den kristlige Opfattelse af Ejendommen). En mängd spörsmål, som röra tiden, få hvart och ett på sin plats sin belysning och utredning (jfr särskildt under 3:e, 6:te och 7:de buden). — Det är ett kändt faktum, att en materialistisk verldsåskådning gör det ena anfallet efter det andra på flera af dessa bud, och köttets evangelium predikas offentligt i en mängd af den nyare tidens litterära alster; och äfven inom deras krets, som framträda med anspråket att i högsta mening tillhöra Guds församling, råder mycken oklarhet i uppfattningen af »lagen». Det må då vara hög tid och fullt motiveradt att på allt

Digitized by Google

sätt framhålla dessa all sedlighets grundpelare och på samma gång visa, att ehuru ingen lag kan rättfärdiggöra, utan rättfärdigheten kommer af tron på Jesus Kristus, den troendes lif likväl, ju mer Kristus kommer till gestalt deri, är ett lif visserligen icke under lagen, men icke heller utom lagen, utan i och efter lagen. E. S.

Till redaktionen insända skrifter:

Barfoed, Chr., Alter og Prædikestol. 7—8 Hefte. Pris 2 Kroner. Kjbhvn, Lehmann & Stage. 1885.

Bibelen med Forklaringer. Udgiven af Den norske Lutherstiftelse. 2:den Del. De historiske Bøger. 6:te Hefte. 1:ste Kong. Bog — 2 Kong. Bog, Kap. 1—14. Udarbeidet af *Tho. Klaveness*, Prest. Pris 50 øre. Kristiania, Den norske Lutherstiftelse, 1886.

Billing, Gottfr., Biskopen m. m. E. G. Bring. Några minnesblad. Lund, Gleerup. Pris 2, 25.

Cornelius, C. A., Svenska kyrkans historia efter reformationen. Häft. 5—7 à 1 krona. Upsala, Almqvist & Wiksell. 1886.

Gebhardt, O. und *Harnack, A.*, Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur. II Band. Heft. 5. Die Quellen der sogenannten apostolischen Kirchenordnung nebst einer Untersuchung über den Ursprung des Lectorats und der anderen niederen Weihen von A. Harnack. Preis 4 mark. Leipzig, J. C. Hinrichs. 1886.

Grung, Dr. Fr., Das Problem der Gewissheit. Heidelberg, Weisz. 4 Mk.

Heuch, J. C., Vidnesbyrd om Kristus. 6:te Hefte. Pris 50 øre. Kristiania, P. T. Malling. 1886.

Hildebrand, A., Lärobok i kyrkohistorien. Pris: bunden 1 kr. 50 öre. Sthlm, Z. Hæggström. 1886.

Kaiser, P., Für Zeit und Ewigkeit. Predigten auf alle Sonn- und Festtage des Kirchenjahres. Zweite Auflage. Preis: 7, 50. Gotha, Gustav Schloessmann. 1886.

Krogh-Tonning, Dr. K., Den Christelige Dogmatik. II. Menneskets oprindelige Livssamfund med Gud. Pris: hæftet Kr. 6, 50; inb. Kr. 7, 40. I—II kpl. hft. Kr. 10, 50; inb. Kr. 11, 50. Kristiania, P. T. Malling. 1886.

Landahl, F., Den heliga historien och de heliga böckerna i kortaste sammandrag till skolornas tjenst. Pris 40 öre. Mariestad, P. W. Karström. 1886.

Leinberg, K. G., Finlands territoriala församlingars ålder, utbildning och utgrening intill 1885 års utgång. Jyväskylä, Jyväskylä boktryckeri. 1886.

Lemke, O. W., Öfversigt af de bibliska böckernas innehåll och historia. För de högre läroverken och för femklassiga läroverk. Pris: häft. 60 öre, kart. 80 öre. Sthlm, A. V. Carlson.

Digitized by Google

Lindstedt, J. M., Kristendomsundervisning, med anslutning till vår antagna katekes, afsedd för flickskolor, konfirmander och hemmen. Pris: 1 krona. Kalmar, Bokförlagsaktiebolaget. 1886.

Löber, D. R., Die beste aller Welten. Ein Wort gegen phantastische Glückseligkeit und Unzufriedenheit. Preis 2 Mark. Gotha, Gustav Schloessmann. 1886.

Martensen, H., Tillfällighetstal. Bemyndigad öfversättning af O. V. Lemke. Häft. 2—3 à 1 krona. Visby, Gotlands Allehanda.

Monrad, D. G., Et Bidrag til den apostoliske Troesbekjendelses Historie. Fjerde Hefte. Kjbhvn, C. A. Reitzel. 1886.

Nielsen, Fr., Hofpræst Stöcker og den kristelig-sociale Bevægelse i Berlin. Pris 1 Kr. 20 Øre. Kjbhvn, Karl Schønberg. 1886.

Norrman, A., Om kyrkotukten med särsk. afseende på sv. kyrkans förhållanden. Gbg, Pehrsson. 76 s. 8:o. 75 öre.

Pettersson, P., Om frånskilda makars vigsel. Anförande vid Prestmötet i Vesterås 1886. Vesterås, A. F. Bergh. 1886.

Poulsen, A. S., Den jødekristelige Bevægelse i Syd-Rusland. Pris 1 Kr. 15 Øre. Kjbhvn, Karl Schønberg. 1886.

P. P., Till sekterismens och baptismens afslöjande. Pris 10 öre. Falun, F. L. Schmidt. 1884.

Skarstedt, C. W., Textutläggningar jemte ny utkastföljd öfver alla kyrkoårets evangelier och epistlar. 1. Den 1:a s. k. nya årg. Sthlm Huldberg. 3, 50.

Udvalg af Dr. M. Luthers Skrifter. III. Den 118 Psalme. Oversat af E. Brun. Kristiania, Malling. Pris 0,85 à 1,00.

Westergård, R. R., Kortfattet Fremstilling af Filosofiens Historie efter J. H. Scholten. Kjbhvn, G. E. C. Gad. 181 sid. 8:o.

Vid Luthersjubileet 1883 den 10 november i Rättvik. Predikan af församlingens herde. Pris: 25 öre. Falun 1883.

Wihlborg, H., Marci evangelium i undervisningsutkast för skolans bönestunder. Pris 75 öre. Karlshamn, Författarens förlag. 1886.

Vittnesbörd om gemensam tro från den lutherska kyrkan i Skandinavien. Predikningar öfver de gamla högmessotexterna af svenske, norske, danske och finske prester, utgifna af H. Hagberg. Pris: 4, 50; inb. 6 kr. Sthlm, A. V. Carlson. 1886.

Theologisk Tidskrift for den danske Folkekirke. 3 Binds 4 H.

Luthersk Ugeskrift N:o 25, 26 af 19:de Halvaar och 1—12 af 20:de Halvaar. — *Luthersk Kirketidende* N:o 25, 26 af 19:de Bind och 1—12 af 20 Bind.

Pedagogisk Tidskrift N:o 7, 8 och 9. Innehåller bland annat en uppsats Om systematisk religionsundervisning af Th. Mazer.

Missionstidning för Israel N:o 6—9.

Missionstidning utg. af *Tottie* N:o 7, 8 och 9.

Nytt och Gammalt t. Augusti 1886.

Dagny t. Juli 1886.

Augustana och Missionären t. o, m. N:o 35.

Digitized by Google

Aposteln Johannes såsom kristendomsförsvarare.

Redan med Kristus sjelf tager kristendomsförsvaret sin början. Visserligen utgjorde vid hans offentliga verksamhet det positiva meddelandet af de gudomliga sanningarna det hufvudsakliga — något som ju är helt naturligt, då han uppträdde såsom stiftare af en ny religion —, men för att dessa redan vid sitt första framträdande motsagda sanningar skulle kunna vinna insteg och spridning, måste försvaret för dem gå jemsides med meddelandet. Det gälde icke blott att försvara dem mot fiendtliga angrepp och illvilliga misstydningar, utan äfven att värna dem mot okunnighetens och försagdhetens tvifvel. Det var i synnerhet mot den fariseiska judendomens gensägelser Herren måste uppträda, och det var framför allt sin egen person och sina egna verk — det förnämsta föremålet för allt kristendomsförsvar under alla tider — han hade att försvara.

Sedan kristendomen genom Andens utgjutande på första pingstdagen uppgått i kyrkan såsom sin jordiska existensform, är det hennes medlemmar och af dessa i första hand apostlarne och deras medhjelpare, hvilka såsom Herrens efterföljare hafva att föra hans sak till seger. Att denna seger icke vinnes utan strid, fick Kristi församling redan från början af sin tillvaro erfara. Det är först judendomen man har att kämpa med, men efter kristendomens spridning äfven i hednaverlden framstår snart hedendomen såsom den svåraste fienden. Men det stannar icke vid kampen med den utifrån mötande judendomen och hedendomen. Inom kyrkans eget sköte framväxa judiska och hedniska åskådningar, som måste bekämpas. Dessutom tager äfven öfvervinnandet af de kristnes tvifvel och anfäktelser den apologetiska verksamheten i anspråk.

Denna verksamhet utöfvas såväl i tal som skrift. Apostlagerningarna återgifva flere apologetiska tal, bland hvilka

Digitized by Google

Paulus' tal på Areopagen i Aten bildar sjelfva glanspunkten. Det första skriftliga kristendomsförsvaret föreligger i de nytestamentliga skrifterna. Dessas innehåll är visserligen företrädesvis af historisk, didaktisk och profetisk natur. Men det är dock att märka, att detta innehåll ofta ställes under vissa af tidshistoriska förhållanden framkallade apologetiska synpunkter, som bestämma valet och grupperingen af det rika materialet. Dessutom hafva de nytestamentliga skrifterna jemväl ett mera direkt kristendomsförsvar att förete.

De nytestamentliga skrifterna motsvara den apostoliska kyrkans tre utvecklingsfaser: den petrinska, den paulinska samt den johanneiska. Det är af den johanneiska tidens literära produkter, som vi hafva att lära känna aposteln Johannes såsom kristendomsförsvarare. För att förstå hans utomordentligt stora betydelse i detta hänseende, är det nödigt att kasta en blick på de tidshistoriska förhållanden, under hvilka han uppträder såsom kyrkans förnämste jordiske representant.

Under den johanneiska tiden har kyrkan, så att säga, sin tyngdpunkt i församlingarna i Mindre Asien. Det ligger derföre i sakens natur, att aposteln Johannes skall komma att koncentrera sin verksamhet på dessa församlingar. De bland dessa, hvilka historiskt framstå under den ifrågavarande tiden, hafva en typisk betydelse för hela den dåvarande kristenheten, men icke blott detta, utan de hafva en sådan betydelse för kyrkan under alla tider. Det sagda gäller icke minst med hänsyn till den strid Jesu Kristi församling har att kämpa för sin tro, sin kärlek och sitt hopp. I Mindre Asien har nämligen kyrkan under den johanneiska tiden sina farligaste fiender att bekämpa och dermed sina svåraste faror att öfvervinna. Till dervarande församlingar hänföra sig ju också de sista skrifterna af Paulus äfvensom Petrus' båda bref.

Med den johanneiska tiden har kyrkan inträdt i ett nytt skede af sin utveckling. Jerusalem har fallit; dess tempel ligger i ruiner. Med den heliga stadens fall har den dervarande församlingen förlorat den centrala betydelse, hon hittills haft. Ja, med denna katastrof har den forna motsatsen mellan judekristna och hednekristna för alltid försvunnit. Motsatsen är nu en motsats mellan trogna och

Digitized by Google

otrogna. Kyrkan har antagit en väsentligen hednekristen gestalt. Hon har tillkämpat sig den frihet, för hvilken Paulus offrat sitt lif. De judekristna hafva antingen ackommoderat sig efter de nya förhållandena och uppgått i den sålunda väsentligen hednekristet gestaltade kyrkan eller stält sig i ett negativt förhållande till kyrkan. Bland dessa senare uppväxer den ebionitiska villfarelsen, som går ända derhän, att hon nekar Kristi gudom. Från denna villfarelse uppstå flere faror för kyrkan. Men den största faran kommer dock ännu icke så mycket från detta håll som fastmer från de teoretiska och praktiska förvillelser, hvilka just i Mindre Asien hålla på att utbilda sig till de historiska gestaltningar, som föreligga fixerade i gnosticismen. Redan Paulus hade, såsom bekant, haft mycket att göra med bekämpandet af dessa förvillelser. För hans skarpa blick lågo farorna från detta håll klart i dagen. Nu äro de gnostiska åskådningarna också blifna så mycket farligare än de voro på Paulus' tid, som de i sin ofta rätt sinnrika sammansmältning af kristna, judiska och hedniska element hunnit antaga mera bestämda former.

Gnosticismen kännetecknas af sin förkärlek för det ideela i motsats till det reela. Den är en falsk idealism. Kristendomen är för gnosticismen en blott insigt, en teoretisk öfvertygelse. Det är ej genom tro, utan genom allehanda spekulationer, särskildt öfver den högre andeverlden, man anser gemenskapen med Gud vinnas. Den som står i denna gemenskap är höjd öfver alla sedliga föreskrifter. Sjelfva vinnandet af gemenskapen med Gud och den öfversinliga verlden öfver hufvud förmedlas genom andliga makter. Kristus är en af dessa förmedlande andemakter. Med tillhjelp af sådana andliga mellanmakter höjer menniskan sig öfver materiens dy. Den andliga och materiela verlden tänkas stå i dualistiskt motsatsförhållande.

I det Kristus fattas såsom endast utgörande en af de andemakter, som förmedla gemenskapen mellan den öfversinliga och sinliga verlden, förnekas såväl hans sanna gudom som hans ankomst i köttet, hans sanna menniskoblifvande. Kristus, som för gnosticismen visserligen är mer än en blott menniska utan att dock vara Gud, är något helt annat än den historiske Jesus. Utgående från nämda motsatsförhål-

Digitized by Google

lande mellan det andliga och materiela, himmelska och jordiska, åtskiljer man på ett dualistiskt sätt det eviga och historiska i Jesu Kristi person. Det eviga och historiska anses utgöra oförenliga motsatser. Under det Kristus enligt gnosticismen utgör ett evigt, andligt och himmelskt väsen, utgör deremot Jesus en blott menniska. Jesus och Kristus kunna icke ingå personlig förening med hvarandra.

De nu antydda falska åskådningarna blifva närmare utförda af gnostikern Cerint, som skall hafva uppträdt i Mindre Asien vid slutet af den apostoliska tiden och varit en motståndare till Johannes. Han har bestämdare än någon tillförne satt den gnostiska läran i system. Utgående från antagandet af en illasinnad judegud, som ordnat materien till en yttre verld, och en högsta gudomlighet, den sanne Guden, inför han dualismen inom sjelfva gudsbegreppet. Hans dualistiska åskådning tager sig äfven uttryck på kristologiens område. Jesus är för honom endast en from och vis jude, Marias och Josefs son. Med denne lät den högste Guden en gudomlig kraft, kallad Kristus, ingå en tillfällig förening. Den med Jesus sålunda förenade Kristus förkunnar denne Guden, men lemnar sedan åter Jesus före hans dödslidande. Det är följaktligen blott menniskan Jesus som lider och dör. Lidandet har ingen försonande kraft.

Det anförda torde hafva visat, att redan den begynnande gnosticism, som uppträder under den johanneiska tiden, söker bortförklara det historiska beträffande Kristi person. Den eviga kristusidéen betyder för henne allt, menniskan Jesus intet. Äfven den uppfattningen, att Jesu historiska framträdande utgjorde ett blott sken, en skugga af en kroppslig tillvaro, så att hans kropp varit endast en skenkropp, synes redan vid denna tid haft sina förespråkare. Äfven om sagda doketiska uppfattning ännu icke antagit fullt systematisk form, var den dock mycket farlig och detta så mycket mer, som den utgör ett åskådningssätt, som företer en viss analogi med hedniskt mytologiska föreställningar. Äfven i de änglauppenbarelser, om hvilka skriften talar, kunde man lätt se analogier till det doketiska föreställningssättet.

De ifrågavarande gnostiske irrlärarne voro mycket stolta öfver sin förmenta andliga insigt och öfver den gudsgemen-

Digitized by Google

skap, som de ansågo vara oskiljaktigt förenad med denna insigt. Men trots allt sitt skryt häröfver, saknade de en helig vandel i Kristi efterföljd. De trampade Guds bud under fötterna. I fråga om dessa sina praktiska förvillelser försumma de icke att framdraga teoretiska grunder, genom hvilka de söka visa, att deras osedliga handlingar voro sedligt berättigade. Dessa grunder sammanhänga på det närmaste med den dualism, hvartill vi sågo att de på det teoretiska området bekände sig. Liksom de dualistiskt åtskilde den andliga och materiela tillvaron, den evige Kristus och den historiske Jesus, så åtskilja de äfven i praktiskt afseende menniskans andliga och sinliga tillvaro. Menniskan kan i det yttre lefva ett så lättsinnigt och tuktlöst lif som hon vill, blott hon innerligt tillhör andens verld, står i gemenskap med Gud på det teoretiska sätt, som gnostikerna tänkte sig denna gemenskap. Den kristne är sålunda enligt det gnostiska åskådningssättet ej förpligtad att afhålla sig från de hedniska lasterna, blott han i anden skådar Gud. Den falska idealismen slår följaktligen på det praktiska området öfver i en antinomistisk libertinism. Men den tygellösa sinligheten är icke sällan parad med falsk asketisk sjelfuppoffring. Den ena af dessa ensidigheter framkallar här såsom öfver allt den andra. Båda ansågos de föra till samma mål: det ondas, det vill här säga materiens, undertryckande.

Nu nämda antinomistiska libertinism, som i sin ännu outvecklade gestalt ofta blifvit bekämpad af den paulinska utvecklingsfasens literära produkter och detta senast af Judas' bref och Petrus' andra bref, möter i Uppenbarelseboken såsom representerad af ett formligt antijudiskt parti, nikolaiterna. Dessa hyllade den grundsatsen, att det var tillåtet för den kristne att deltaga i hedniska offermåltider äfvensom att föra ett otuktigt lefnadssätt. De sökte teoretiskt rättfärdiga denna grundsats och äfven verka för dess praktiska tillämpning. Då Bileam och Isebel förförde Guds folk under gamla förbundets tid till afgudatjenst och otukt, kan Uppenbarelsebokens författare med allt skäl framställa dessa personer såsom typer för de gnostiske irrlärare, som förförde den kristna församlingen till nämda hedniska laster.

Digitized by Google

Men det var icke blott genom nu angifna irrläror med ty åtföljande hednisk tygellöshet i sedligt hänseende, som faror hemsökte den kristna församlingen. Äfven från statsmaktens sida tillskyndades henne svåra pröfningar. Den yttre förföljelsens åskor hade redan under Nero urladdat sig öfver henne och med sina dödande blixtar åstadkommit stora härjningar. Sedan höres alltjemt dess hemska mullrande, antydande, att det svåraste ännu återstod. Äfven församlingarna i Mindre Asien hade fått erfara, att hedningarnes allmänna fiendtlighet mot de kristna var i starkt tilltagande. Och den var dock redan stor, när Petrus till dem skref sitt första bref.

Samtliga de faror, för hvilka de mindre-asiatiska församlingarna genom detta nu skildrade sakernas läge blifvit föremål, hade, såsom vi sett, under en följd af år så småningom framväxt till den fruktansvärda höjd, som de nu intaga. På den punkt af sin utveckling, der dessa församlingar nu stå, hafva de redan många heta strider bakom sig. Men de hade vid dessa strider varit understödda af trogna och klarseende väktare, som ofta, redan innan farorna voro för handen, till dem stält varningens och förmaningens ord och som, sedan farorna redan visat sitt hemska anlete, icke försummat att, om ock frånvarande, gifva nödiga förhållningsregler och med andans skarpa svärd möta fienden. Män sådana som en Paulus och en Petrus hade på detta sätt gått främst i striden.

I sitt minnesvärda förmaningstal till de äldste från Efesus uttalar Paulus bland annat de profetiska orden: »Jag vet, att efter min bortgång skola svåra ulfvar inkomma bland eder, hvilka icke skola skona hjorden, och ur eder egen krets skola män uppstå, som skola tala det förvändt är för att draga lärjungar efter sig» (Ap. G. 20, 29. 30). Under hela sitt återstående lif hade Paulus såsom en sann förkämpe för Kristi sak blicken stadigt riktad på de mindre-asiatiska församlingarna, om hvilka han sålunda förutsett, att de skulle hemsökas af svåra fiender. Han möter motståndet mot den genuina kristendomen i dess ännu outvecklade början. Såväl den inre som yttre fienden får i de många stridsskrifter, han riktar till nämda församlingar, sina skarpa men välförtjenta hugg, och de kristne sjelfva

Digitized by Google

få höra ett behöfligt och väl motiveradt »gif akt». Initiativens man, Petrus, är icke sen att inskrida på valplatsen, när Paulus icke längre anför de stridande kristna skarorna. Men snart hafva de båda lemnat den jordiska vädjobanan. Behofvet af en andlig förkämpe för de mindre-asiatiska församlingarna blir efter deras bortgång, såsom vi hafva sett, större än någonsin. Hvem skall nu anföra dem? Herren sjelf, det är sant, är alltid öfverfältherren i den strid, hvarom fråga är. Men han försmår icke att använda menniskor till redskap äfven för sina högsta angelägenheter. Och Kristi, menskligt taladt, förtrognaste vän är sparad för denna höga post. Lärjungen Johannes, Sebedei son, blir öfverbiskop i Mindre Asien, med säte i Efesus. Han är här verksam under en lång följd af år.

Johannes är just rätte mannen på denna sin plats, der den kyrkliga verksamheten förnämligast har att gå ut på att rena och utbilda, ej att från början grundlägga, såsom hufvuduppgiften, i stort sedt, varit under den paulinska perioden. Att bådadera — reningen och utbildningen — synnerligen väl behöfves, det säger oss den förut lemnade skildringen af de yttre och inre faror, af hvilka den dåvarande kristenheten hemsöktes; och det säger oss äfven Johannes sjelf på ett ganska detaljeradt sätt i den beskrifning i Uppenbarelseboken, hvarmed han afslöjar de sju församlingars tillstånd, till hvilka denna bok närmast riktar sig. Denna beskrifning betyder så mycket mer, som de församlingar den gäller, enligt hvad vi sagt, äga en typisk betydelse.

Tillståndet i nämda församlingar var i korthet följande. Församlingen i Efesus hade öfvergifvit sin första kärlek, äfven om det till hennes beröm kunde sägas, att hon gent emot irrlärarne vinnlade sig om den rena läran. Församlingen i Smyrna befann sig visserligen, luttrad som hon var i de yttre förföljelsernas eld, ännu i ett godt tillstånd, men hon var dock, trots all sin rikedom på kristliga dygder, i fara att fälla modet och duka under för dessa förföljelser, som för henne ännu icke nått sitt slut. Församlingen i Pergamus hade genom trohet i bekännelsen ådagalagt en teoretisk fasthet under utståndna förföljelser, men i praktiskt hänseende förråder hon en böjelse för irrlärarnes antinomisti-

Digitized by Google

ska libertinism. Äfven församlingen i Tyatira hade fallit offer för en dylik sedlig slapphet oaktadt sin kärleksverksamhet och tålamod under lidandet. Med församlingen i Sardes stod det mycket illa till: hon var så godt som andligen sofvande och kall såsom döden. Icke bättre förhöll det sig med församlingen i Laodicea. Hon var visserligen icke kall, men hon var heller icke varm utan andligen ljum. Förhållandet var härvid så mycket betänkligare, som hon i denna sin fattigdom förmenade sig vara rik och ingenting behöfva. Men det gafs dock utom församlingen i Smyrna ännu en, om hvilken endast godt var att säga. Detta var den trogna församlingen i Filadelfia. Hon hade väl användt sina ringa krafter och fick derföre rika löften.

Uti detta historiska läge, då kyrkan af de yttre och inre faror, för hvilka hon var utsatt, fördes derhän, att hon vacklade på flera punkter, behöfdes, att en man med Johannes' långa och djupgående erfarenhet öfvertog hennes högsta ledning. Han behöfdes också bäst just på den plats, der kyrkans Herre stält honom, i den dåvarande kristenhetens medelpunkt. Men hans verksamhet, visserligen närmast afsedd för denna del af församlingen, behöfves för hela den stridande församlingen under alla hennes följande tider. Genom hans efterlemnade skrifter är det draget god försorg om detta behofs tillfredsställande. Djupare än någon annan af de helige författarne för oss Johannes in i kristendomens inre väsen, men också i kristendomsförnekelsens, det antikristiska väsendet. Han afslöjar båda i deras oförenliga motsatser, hvarvid kristendomen gent emot den antikristiska lögnen legitimerar sin eviga sanningshalt. Hvem skulle väl — om vi se på den rent menskliga sidan af saken — bättre kunna göra detta än just Johannes?

Aposteln Johannes är framför allt en stilla receptiv natur, utan att derföre vara osjelfständig. Med sitt melankoliska temperament tillhör han de naturer, som förmå att mera odeladt hängifva sig åt den sak, af hvilken de blifvit fattade. Under denna hängifvenhet får saken tillfälle att göra djupare intryck, hvilka de under tiden stilla och säkert mottaga och innerligt bearbeta. När sedan rätta stunden är inne, framträda de fullt rustade med ett rikt innehåll, som då bär mognadens pregel. Sålunda djupt gripna af sitt

Digitized by Google

ämne eldas icke sällan sådana personer i sin ifver till en mer än vanlig glöd, när de med detta ämne förenade intressena röna motstånd på sin väg.

En sådan person var Johannes. Det ämne, som odeladt tagit honom i besittning, var Kristus och hans sak. Under en lugn och stilla utveckling bemäktigas han helt och hållet af kärlek till sin Mästare och hans rikes angelägenheter. Han får också i alldeles särskild mening mottaga genkärlek redan under Jesu jordelif. Han är, såsom det heter, den lärjunge, som Jesus älskade. Kärlek är också, så att säga, Johannes' slagord. En tradition omförmäler, att aposteln på sin höga ålderdom lät bära sig upp till församlingens sammankomster för att till sist blott uttala orden: »Kära barn, älsken hvarandra». På tillfrågan hvarföre han så ofta upprepade denna förmaning, svarade han: »Det är Herrens bud, och det är nog, om endast det uppfylles». Hans kärleksglöd ådagalägges äfven af en annan bekant tradition, som säger, att han med fara för sitt eget lif åt kristendomen återförvärfvar en yngling, som affallit ända derhän, att han ställt sig i spetsen för ett röfvarband.

Men äfven »tordönssonens» hastigt uppflammande ifver är historiskt intygad. Det är oss från den evangeliska berättelsen bekant, huru han, när samaritanerna vägrade att herbergera hans Mästare, ville nedkalla eld af himmelen att förgöra dem. Äfven en mycket spridd kyrklig tradition förekommer, hvilken på ett framstående sätt är egnad att bestyrka det ifrågavarande karaktärsdraget hos Johannes. Enligt denna tradition skall han vid ett sammanträffande i ett badhus med motståndaren Cerint hafva yttrat: »Låtom oss fly, att icke badhuset faller öfver våra hufvud, emedan Cerint, sanningens fiende, är der inne».

Jemförd med sangvinikern Petrus och kolerikern Paulus, äger Johannes hvarken den förres snabba blick och raska handlingskraft eller den senares dialektiska skärpa. Men hvad han i det stället framför allt äger, det är den stilla mystiska kontemplationens konkreta åskådning. Lugnt och säkert blickar han in i tingens innersta väsensdjup, kontemplativt sammanfattande, ej dialektiskt åtskiljande. Hvad som ter sig för intuitionens blick är sakens väsen. Allt det, på hvilket denna blick riktar sig, återföres till sina yttersta

Digitized by Google

grunder. Så föras alla yttre företeelser beträffande kristendomen — det må nu närmast vara fråga om Kristus sjelf, den kristne, kyrkan eller hvad det vara må — genom allmänna begrepp tillbaka till sina yttersta principer. Johannes ser öfverallt i det yttre det inre, i det enskilda det hela, i början slutet, i det närvarande det tillkommande o. s. v. Detsamma gäller äfven uppfattningen af det kristendomen motsatta, antikristendomens företeelser. Motsatserna mellan kristendomen och antikristendomen ställas på sin spets, der det endast gifves ett antingen — eller. Den paulinska förmedling och ackommodation, som var så karaktäristisk för hednaapostelns missionsverksamhet, är för Johannes mera främmande. Då Paulus, för att vara alla allt, vid denna verksamhet så ofta betonar det lika och gemensamma, är det för Johannes egendomligt att hufvudsakligen afse den väsentliga motsatsen. Paulus finner t. ex. i atenarnes tal om den »okände guden» vissa anknytningspunkter för talet om den Gud han inför dem förkunnade. För Johannes' betraktelsesätt gäller det deremot i allmänhet den väsentliga motsatsen mellan Gud och Satan, Kristus och Antikrist, lif och död, ljus och mörker, sanning och lögn, tro och otro. Vid striden mellan dessa principer kan det naturligen icke bli tal om någon förmedling.

Vi hafva nu med några ord angifvit de väsentligaste momenten i aposteln Johannes' naturliga och andliga begåfning. Det är denne rikt utrustade man, som, ledd af den Ande, hvilken leder i all sanning, såsom kyrkans främste jordiske målsman under den apostoliska tidens sista skede för hennes talan. Han kämpar hennes strider på ett sätt, som i flere afseenden förtjenar kallas grundläggande för kyrkans strider under alla tider. Hans skrifter utgöra en rustkammare, der Jesu Kristi stridsmän hafva att hemta vapen mot otrons gensägelser mot den kristna tron, kärleken och hoppet. Den kristna tron, med Gud i gudmenniskan Jesus Kristus till sitt hufvudföremål, det kristna lifvet med kärleken till sin princip, det kristna hoppet, som skådar ett säkert slut på alla jordiska lidanden genom Herrens återkomst till sin betryckta församlings eviga befrielse, hafva nämligen i dessa skrifter sitt mest djupgående och kraftiga

Digitized by Google

försvar: tron i evangeliet, kärleken i brefven och hoppet i Uppenbarelseboken.

Att det evangelium, som bär Johannes' namn, är författadt af aposteln Johannes, bör icke längre vara föremål för tvifvel. Det torde vara den tidigaste af denne apostels skrifter. Efter all historisk sannolikhet förskrifver det sig från tiden omkr. 80 e. Kr. Det är af Luther med rätta betecknadt såsom sjelfva hufvudevangeliet. Dess uppgift angifver aposteln sjelf med de orden: »Men dessa (tecken) äro uppskrifna, på det I skolen tro, att Jesus är Kristus, Guds Son, och att I genom tron skolen hafva lif i hans namn» (Joh. 20, 31). Det ändamål, som härmed angifves, kan visserligen, i stort sedt, sägas utgöra ändamålet äfven för de öfriga evangelierna. Men hufvudsynpunkten är dock icke densamma här som der. Ja man måste tillstå, att den olika historiska situation och de dermed följande olika behof, som framkalla de särskilda evangelierna, hafva med sig, att evangelisterna i och för nämda allmänna ändamål hafva hvar sin speciela hufvudsynpunkt, hvarunder de på något skilda vägar och med något olika val af det rika materialet söka nå detsamma. Hos Matteus är hufvudsynpunkten, att Jesus är den i gamla testamentet förutsagde Kristus eller Messias; hos Markus, att Jesus är Kristus i den mening, i hvilken han genom sina underbara gudomliga verk legitimerat sig vara det eller såsom den nya gudomliga makt, som förmår bispringa de frälsningsbehöfvande; hos Lukas, att Jesus är Kristus i betydelse af verldsfrälsare.

På Johannes' tid gjorde sig behofvet gällande att gent emot de gnostiska och ebionitiska vrångbilderna närmare och djupare lära känna den sanna bilden af den gudmenskliga person, som bragt det gamla testamentets messianska profetior till uppfyllelse och som genom sitt underbara uppträdande uppenbarat sig såsom hela den hjelpbehöfvande verldens frälsare. Det är denna bild eller Jesu Kristi gudmenskliga persons djupa mysterium, som Johannes genom sitt evangelium framför allt vill afslöja. För utvecklingen af detta menskligheten djupaste spörsmål tarfvas i sanning ett sådant menskligt organ, som Johannes genom samverkan af en rik natur och en rik gudomlig nåd blifvit. Det tarfvas en person, som skådat Herrens härlighet med den inner-

Digitized by Google

lighet, med den kärlekens hängifvenhet, hvilken utmärker den lärjungen, som Jesus älskade och som vid nattvarden låg vid hans bröst. Johannes hade nämligen mer än någon annan fått blicka in i Jesu Kristi persons gudmenskliga djup och tillegna sig dess heliga bild. Derigenom är han i stånd att gifva kristustron icke blott ett djupare innehåll utan äfven nya och fastare stöd. Uppgiften med evangeliet är också, att utvidga och befästa trosinsigten, ej att från början grundlägga denna. Det vill genom sin historiska framställning komplettera de öfriga kanoniska evangelierna med hänsyn till det behof, som förefans, att gent emot kristologiska villfarelser djupare lära känna Kristi person i enheten af dess båda naturer. Att mycket af det historiska material, som förekommer i dessa andra evangelier, här tages med, har sin grund deri, att det, ställdt under evangeliets nya hufvudsynpunkt, i förening med det nya material, som utväljes, synes författaren bäst egnadt till trons och trosvisshetens förkofran och dermed äfven till förmedling af det lif, som i Kristus blifvit uppenbaradt. Johannes utväljer för sin evangeliska framställning just de hufvud- och vändpunkter i gudmenniskans lif, som för hans egen tro på denna gudmenniska haft den största betydelsen. Detta syntes honom bäst egnadt att vederlägga den ebionitiska och gnostiska villfarelse, hvarigenom trons sunda utveckling var i fara att störas, den villfarelsen att Jesus Kristus hvarken var sann Gud eller sann menniska. Gent emot denna villfarelse ställer Johannes sin på egen erfarenhet af Jesu lif och särskildt på Jesu egna utsagor grundade visshet, att Jesus Kristus var sann Gud och sann menniska i en person, den menniskovordne Logos, Guds absoluta uppenbarelse i gestalt af en verklig menniska. Han befattar sig i evangeliet icke med en direkt vederläggning af motsägelserna, utan låter vederläggningen framgå först såsom en omedelbar följd af den positiva framställningen. Den konkreta kristusbild, som lemnas, vederlägger redan såsom sådan på det bestämdaste alla ebionitiska och gnostiska vrångbilder af Kristi person. Detta sätt att försvara kristendomen är det säkraste. Är det visst, att det förhåller sig så eller så med den eller den kristna sanningen, då är det också med detsamma visst, att den gensägelse är ogrundad, som förnekar det sålunda vissa.

Digitized by Google

Men denna visshet är något som enligt Johannes endast vinnes på praktisk väg. Han låter den evangeliska berättelsen säga oss, att Jesus sjelf var af den meningen, att den gudomliga innebörden i den kristna läran endast inses på den praktiska gudsöfverlåtenhetens och inre lydnadens väg.

Redan i förordet (prologen) anger evangelisten Johannes de ledande grundtankar, hvilka såsom hufvudsynpunkter enhetligt bestämma den följande evangeliska berättelsen. Dessa grundtankar äro följande: Jesus Kristus är det menniskovordna eviga Ordet, Guds absoluta personliga uppenbarelse för oss menniskor; och såsom sådan blef han äfven i mån af den olika sedliga ställningen till honom, medan han vandrade här på jorden, antingen med tro anammad eller med otro förkastad. Hvar och en af dessa hufvudtankar inses lätt utgöra en afgjord motsats till de gängse villomeningarna i hithörande frågor.

Då Johannes använder uttrycket Ordet (Logos), har han dermed lika litet som med sina öfriga allmänna uttryck, såsom ljus, lif, sanning, velat uppträda såsom målsman för några filosofiska (metafysiska) spekulationer. Med dylika allmänna begrepp afser Johannes endast att gifva från olika synpunkter sammanfattande uttryck för en verklighet, som han sjelf erfarit. Det är icke, såsom man sagt, dessa begrepp, som för honom bestämma historien, utan denna, som för honom gifver begreppen deras innebörd. Uttrycket Ordet vill i enlighet härmed endast utgöra beteckning för den eviga person, hvilken, sjelf Gud, Johannes efter hans menniskoblifvande lärt känna såsom hafvande till sitt väsen att fullkomligt uppenbara det gudomliga. Vi få naturligen icke af nämda uttryck, sådant det till sin betydelse förekommer hos föregående författare, låta förleda oss att i Johannes' logosbegrepp inlägga en annan betydelse än han sjelf deri vill hafva inlagd. Enligt gammaltestamentlig och äfven särskildt en samtida judisk användning af uttrycket Ordet (Memra) såsom beteckning för Guds uppenbarelse är detta det närmast till hands liggande uttrycket för det Johannes dermed vill hafva utsagdt, äfven om det hittills ännu aldrig haft den djupa betydelse det härmed får. Också hos Filo möter såsom bekant en lära om Ordet (Logos), men denna afviker ännu bestämdare från den johanneiska åskådningen

Digitized by Google

än den hithörande gammaltestamentliga och rent judiska uppfattningen gör det. Kanske har dock Johannes vid sin användning af uttrycket Ordet haft äfven det filoniska logosbegreppet i sigte och då dermed velat säga de af evangeliets förste läsare, som voro bekanta med nämda begrepp, att det som Filo betecknar med Logos har sin högsta verklighet i det menniskovordna Ordet, som Filo icke kände och från sin ståndpunkt heller icke kunde tänka sig.

Då Matteus och Lukas, hvilka liksom äfven Markus för sina syften i Kristus mera betona menniskosonen, i sina evangelier återgå till Kristi köttsliga härstamning från Abraham (Matteus) och Adam (Lukas), återgår Johannes, som för sitt syfte mera betonar Kristi gudssonskap, till hans eviga varande hos Fadren. »I begynnelsen var Ordet», heter det här. Ordet var till redan före all tid, stående i den innerligaste personliga förening med Gud. Ja, än mer, »Ordet var Gud». Det var af gudomligt väsen. Detta gudomliga Ord har genom en tvåfaldig uppenbarelse, genom den första och den andra skapelsen, såsom lifvet och ljuset uppenbarat sig för verlden, men denna, stadd i död och mörker, mottog det icke. Men verlden, representerad af Israel, hade dock genom tro kunnat mottaga Ordet, ty Johannes Döparen hade just uppträdt att förhjelpa dertill. Det gafs dock äfven sådana som trodde den gudomliga logosuppenbarelsen och som dermed fingo »magt att blifva Guds barn». För detta ändamål lät sig också denna uppenbarelse i sin härlighet förnimma midt ibland oss. »Ordet vardt kött, och han bodde bland oss, full af nåd och sanning, och vi skådade hans härlighet, såsom den af Fadren enföddes härlighet» (Joh. 1, 14). Det i Kristus menniskovordna Ordet har tydligen uppenbarat sin gudomliga messianitet. Kristus ensam har fullkomligt uppenbarat Gud. »Ingen har någonsin sett Gud; den enfödde Sonen, som är i Fadrens sköte, han har uppenbarat honom» (Joh. 1, 18). Den absoluta insigt i Guds väsen, hvaraf gnostikerna berömde sig, var endast ett tomt gyckelspel.

Till Jesus Kristus såsom Guds Son hade Johannes Döparen högtidligen bekänt sig. Inför sina lärjungar hade denne förestält honom såsom »Guds Lam, som borttager verldens synd». Med detta vittnesbörd hade Johannes Dö-

Digitized by Google

paren fullgjort sin uppgift, som var att bereda väg för Herren. På denna af Johannes Döparen beredda väg kommer bl. a. evangeliets författare sjelf till Jesus och blir hans lärjunge. Man hör talas om Jesus och nalkas honom, man mottager en inre uppfordran att följa honom, man lyder denna inre maning och blifver hos honom, såsom den der förmår tillfredsställa andens djupaste behof. Så uppstår den första begynnelsen till Jesu församling på jorden. Denna begynnelse är i synnerhet representerad af de första lärjungarne. Med framställningen af dessas trosförkofran börjar den ena af de två linier, som genomgå evangeliet: skildringen af den i tillväxt stadda tron på Jesus. Denna tro är emellertid åtföljd af allt bestämdare bekännelser. I Samarien heter det: »Vi hafva sjelfva hört och veta, att denne (Jesus) är för visso verldens frälsare, Kristus» (Joh. 4, 42). Inom den trängre lärjungakretsen bekänner Petrus något senare i alla lärjungarnes namn: »Vi tro och förstå, att du (Jesus) är Kristus, den lefvande Gudens Son» (Joh. 6, 69). Efter uppståndelsen måste till och med den melankoliskt betänksamme Tomas inför Kristus utbrista: »Min Herre och min Gud!» (Joh. 20, 28).

Men det var endast några enskilda, som under en tillväxande tro i Jesus allt tydligare sågo den han var. Den stora massan af judarne var i sin otro blind för hans logoshärlighet. Äfven denna otro är stadd i tillväxt. Jemte skildringen af den tilltagande tron förekommer derföre i evangeliet såsom en andra parallelt dermed löpande linie framställningen af judarnes tilltagande otro. Konflikten mellan Jesus och de otrogne judarne, de må nu heta fariseer eller saduceer, öfversteprester eller skriftlärde, spelar en så stor rol i Johannes' evangelium, att man skulle kunna gifva det till öfverskrift: Jesus och hans ringa skara af troende gent emot det otrogna judafolket. Judeen och särskildt Jerusalem är härden för det judiska motståndet, hvarföre Johannes för sin framställning i synnerhet utväljer Jesu verksamhet i denna del af det heliga landet.

Under det Jesu historia sålunda dramatiskt fortskrider under tilltagande tro och otro från hans omgifnings sida, afslöjas hans person alltmer. Logoshärligheten uppenbarar sig härunder allt klarare. Jesu eget vittnesbörd om sig

Digitized by Google

sjelf fortgår i bestämdhet och djup. Han utgifver sig allt tydligare för att vara Messias och Guds Son i absolut mening. Såsom Gud har lifvet i sig sjelf, så, heter det, har han ock gifvit honom att hafva lif i sig sjelf. Gud har genom honom skapat allt. Från honom såsom den ende rätte medlaren mellan Gud och verlden kommer allt sant, skönt och godt. Fastän han här på jorden för sitt samlif med Gud i mensklig gestalt, tillerkänner han sig dock gudomlig makt och gör anspråk på gudomlig ära o. s. v. — Genom sådana vittnesbörd om sig sjelf kommer Jesus i en allt större konflikt med judarne, och det visar sig snart, att det, menskligt taladt, tragiska slutet på denna konflikt icke så länge skall låta vänta på sig. Efter en tid af ensamhet med sina lärjungar, hvarunder han mera öppet än tillförne meddelar dem sina riksangelägenheter, så långt de på sin dåvarande utvecklingsgrad ägde mottaglighet, går han fritt i döden. Härigenom bevisar han sig i etiskt hänseende vara den han sagt sig vara. Men han blir uppväckt ur dödens våld och uppstår ur grafvens mörka sköte. Derigenom är ett historiskt bevis lemnadt för hans absoluta gudssonskap.

Johannes' första bref utgör en rundskrifvelse till mindreasiatiska församlingar. Liksom hans båda öfriga bref tillhör det de s. k. katolska brefven. Det står i nära sammanhang med evangeliet och synes vara affattadt snart efter detta. I båda dessa skrifter är det företrädesvis den gnostiska villfarelsen som bekämpas. Liksom evangeliet genom en positiv historisk framställning bekämpar denna villfarelses teoretiska dualism vid uppfattningen af Kristi person, så vill brefvet genom en mera direkt vederläggning bekämpa samma villfarelses etiska dualism eller falska åtskiljande hos den kristne af andens och köttets menniska ända derhän, att man ansåg, att denne kan lefva ett så tuktlöst lif som helst, blott han innerligt tillhör andens verld. Brefvet har sålunda en mera apologetisk-etisk karaktär. Men då enligt Johannes det religiösa och sedliga, gudsgemenskapen och heligheten, stå i ett innerligt och oupplösligt förhållande till hvarandra, kommer han i brefvet tillbaka till delvis samma idekretsar som i evangeliet. Äfven i brefvet framställes gudsgemenskapen vara objektivt grundad i Sonens menniskovardande, som derföre med synnerlig styrka fram-

Digitized by Google

häfves. Det framhålles också, huru det endast är genom tron på den menniskovordne Guds Son, som denna gudsgemenskap subjektivt förverkligas. Först genom denna tro, heter det, vinnes den sanna kristliga insigten och det sanna kristliga lifvets rättfärdighet eller heligheten.

På grundvalen af nu nämda åskådningar bekämpar sålunda Johannes i sitt första bref den antinomistiska libertinismens falska åtskiljande af gudsgemenskapen och heligheten. Han visar, huru vi icke kunna stå i gemenskap med Gud på ett sant sätt, med mindre vårt lif i sina teoretiska och praktiska yttringar utgör en utgestaltning af denna gemenskap. Det kristna lifvet är till sitt väsen en tillämpning i sanning och helighet (kristlig kärlek) af föreningen med Gud, och der ett sådant lif med sina nödvändiga yttringar icke finnes, der äger icke denna förening rum. Den som gör rättfärdigheten är född till gemenskap med Gud i Kristus, är ett Guds barn och känner Gud; den som icke gör rättfärdigheten, han har icke kommit i denna gemenskap, utan är ett djefvulens barn, som icke känner Gud. Efter angifvandet af dessa allmänna grundtankar skola vi något närmare tillse, huru de utföras i brefvet sjelft.

Gud, uppenbarad i sin Son, det menniskovordna Ordet, Jesus Kristus, är ljuset, det är heligheten och sanningen sjelf. Derföre fordrar gemenskapen med Gud, att man vandrar i ljuset. Dertill hör att i enlighet med verkliga förhållandet känna och bekänna synden, att fly till Kristus, hvilkens blod renar från all synd, och att på denna väg, der syndaförlåtelse står att finna, återvinna den genom synden förlorade gemenskapen med Gud. Dermed följer en sann kännedom om den rättfärdige försonaren, Jesus Kristus, med ty åtföljande vandel i hans efterföljd. Kännetecknet på en sådan kännedom är just beflitandet om att hålla Kristi bud, hans, som i påtaglig mensklig gestalt tett sig för aposteln Johannes och för honom såsom ögonvittne till den offentliga verksamheten här på jorden uppenbarat det eviga lifvet. Hållandet af Kristi bud, det gudomliga kärleksbudet, bevisar sig i kärleksfullt umgänge med bröderna. Hat lägger i dagen en med andlig förblindelse åtföljd vandring i denna verldens mörker. Men icke blott hat utan äfven falsk kärlek är stridande mot en vandring i ljuset.

Digitized by Google

Den kristne, i hvilken Guds kärlek, den sanna principen för denna vandring, finnes, kan derföre icke älska verlden eller de ting som äro i henne.

Men det är icke nog med att intaga en rätt etisk ställning till medmenniskorna och verlden. Äfven till Gud skola vi stå i ett rätt etiskt förhållande. Det rätta etiska förhållandet till Gud är att genom bekännelse till Sonen förblifva i honom. Den som förblifver i Sonen, han förblifver äfven i Fadren. Men den som förnekar Sonen, förnekar, att Jesus är Kristus, såsom de antikristiska menniskorna göra, han förnekar dermed äfven Fadren. »Den är antikrist, som förnekar Fadren och Sonen». Det är sålunda sjelfva den antikristliga grundlögnen att förneka, att Jesus är Kristus, Guds son. Det antingen — eller, som äger rum i fråga om förnekandet eller bekännandet af Kristus, har också sina olika följder med sig. Den som förnekar Kristus, han blir med skam bortvisad vid hans tillkommelse, då deremot den, som blifver fast i bekännelsen af honom, har ett härligt framtidshopp: löfte om det eviga lifvet, der han får skåda Gud sådan han är.

Men den som af den kärleksrike Guden blifvit född till detta hopp, han är såsom Guds barn innerligt förpligtad att under lydnad mot hans heliga vilja alltfort andligen rena sig och föra ett rättfärdigt lif. Den som kan begå synd med berådt mod, han är ett verldens barn och har till sin andlige fader denna verldens furste, djefvulen. Verldens barn, som icke känna Kristus, hata och förfölja den kristne. De hafva härvid en förebild i Kain, den förste brodermördaren. Guds barn äro deremot, som sagdt, liksom deras Herre, intagna af kärlek till bröderna. Af denna brödrakärlek, som i viss mening utgör inbegreppet af lefvernets rättfärdighet, kan den kristne inse, att han är af sanningen och står i gemenskap med Gud. Genom visshet härom vinner hjertat lugn och tillförsigt.

Guds Ande, som genom sitt inre vittnesbörd utgör underpanten på denna visshet, bevisar sig i den kristne genom den verldsöfvervinnande bekännelsen att Jesus Kristus kommit i köttet vara den han är. Innehållet i denna bekännelse, hvilket endast kan fattas af dem som blifvit födda af Gud, förnekas derföre af denna verldens antikristiska

Digitized by Google

ande, som har sitt anhang bland dem som äro af denna verlden. Men den som blifvit född af Gud och tror, att Jesus är Kristus, han äger i denna tro en kärlekens makt och förutsättningarna för att kunna känna Gud, som är kärleken. »Den som icke älskar, han känner icke Gud, ty Gud är kärlek»: detta är en kunskapsteoretisk grundåskådning hos aposteln Johannes. Att Gud är kärlek, har han tydligen bevisat genom sändandet af sin Son. Erfarenheten af det som innebäres i denna kärleksbevisning i förening med ett derpå grundadt hopp om evigt lif är det, som drifver den kristne att älska Gud och nästan.

Så mycket innebär sålunda tron på Jesus såsom Kristus, Guds Son. Den innesluter i sig en verldsöfvervinnande kraft. »Hvem är den, som öfvervinner verlden, om icke den som tror, att Jesus är Guds Son»? I den tron äga vi Guds inre vittnesbörd om denne hans Son, bönhörelsens glada tillförsigt och sedlig förmåga att förblifva i gemenskap med Jesus Kristus och dermed med den sanne Guden, ty Jesus Kristus, som gifvit de kristne ett nytt andligt sinne att lära känna Gud, är sjelf »den sanne Guden och evigt lif».

Af de båda öfriga bref, som tillskrifvas aposteln Johannes, har det första äfven något att göra med de gnostiska villfarelser, som vi sett bekämpas i den nu senast behandlade skriften. Det vill nämligen bland annat bispringa den församling, till hvilken det riktar sig, just med hänsyn till den fara, som dessa villfarelser här hade med sig. Medlemmarne i denna församling hade visserligen gjort sig kända för en rättsinnig vandel i Kristi efterföljd, men voro icke dess mindre i fara att låta sig besmitta af den antikristiska villfarelsen. De skulle, säger aposteln, undgå denna fara, om de beflitade sig om tillväxt i helgelsen under ömsesidig kärleksbevisning och förblefve vid Kristi lära, något som utgjorde vilkoret för fortsatt gemenskap med Gud. Irrlärarne sjelfva skulle de undvika. Ett broderligt umgänge med dem kunde lätt hafva med sig ett deltagande i deras onda vandel.

Johannes' tredje bref har icke egentligen något att bjuda på för kännedomen om författaren från den synpunkt som här för oss är den bestämmande. Det bekämpar visserligen det partiväsende, som en viss Diotrefes anstiftat i

Digitized by Google

någon af de församlingar, som stod under Johannes' öfverinseende. Men denne Diotrefes torde dock icke hafva gjort sig skyldig till någon antikristlig lära.

Härmed öfvergå vi till den sista af de nytestamentliga skrifterna, Johannes' Uppenbarelse. Den synes förskrifva sig från tiden för kejsar Domitianus' regering. Att den är författad af evangelisten och aposteln Johannes, är ett antagande, som till och med enligt den baurska skolans medgifvande har synnerligen goda grunder för sig. Här är icke stället att närmare angifva dessa grunder. Blott det må framhållas, att kyrkans äldsta tradition med synnerlig styrka ådagalägger riktigheten af sagda antagande. Dertill må nämnas, att flere inre grunder tala för Uppenbarelsebokens äkthet. Författaren uppträder icke blott under namnet Johannes, utan angifver sig äfven såsom en Guds tjenare, »hvilken har vittnat om Guds ord och Jesu Kristi vittnesbörd, så mycket som han har sett». Dessutom förekommer en i många stycken rätt karaktäristisk likhet mellan ifrågavarande bok och Johannes' öfriga skrifter. Så t. ex. beträffande åtskilliga uttryckssätt.

Att vid sidan af denna likhet jemväl en olikhet skall förekomma är helt naturligt. Aposteln befinner sig vid affattandet af den underbara apokalypsen inför en helt annan situation, än då han författade sina öfriga skrifter. I Uppenbarelseboken är det den djupt uppskakade »tordönssonen», som till tröst och uppmuntran talar profetians kraftiga men dunkla språk. Han är häftigt upprörd öfver de konflikter, som afbildas i de skildrade synerna. I de öfriga skrifterna är det deremot den mera lugnt mediterande evangelisten och aposteln, som talar i öfverensstämmelse med det af lugn och stillhet utmärkta grunddraget i Johannes' natur.

Huru förhåller sig då Uppenbarelseboken till Johannes' öfriga skrifter? Hvilken särskild uppgift har den? — Det är endast i största allmänhet vi få taga dessa frågor i sigte. För öfrigt måste vi, då det gäller en produkt, omgifven af så många mysterier som ifrågavarande bok, mer än annars komma i håg, att vi endast se endels. Mycket i den är och förblir, åtminstone på kyrkans närvarande utvecklingsstadium, dunkelt. Uppfyllelsen af de här meddelade profetiorna bringar först den fullständiga förklaringen.

Digitized by Google

Vi erinra oss från det föregående, att Johannes genom sitt evangelium vill lemna fasta historiska stöd för tron på Jesus Kristus såsom Gud och menniska i en person. Vi sågo, huru detta sker under hänsyn till gängse motsägelser mot denna tro. Evangelisten lemnar en positiv framställning af de moment af Jesu Kristi, Guds Sons, lif, som för honom utgjorde en vederläggning af framför allt den gnostiska villfarelsen. I sina båda första bref bekämpar han mera direkt samma villfarelse och detta företrädesvis sådan den i sina falska konseqvenser yttrar sig på det praktiska lifvets område. Uppenbarelseboken har deremot en helt annan uppgift. Riktad närmast till de förut nämda sju församlingar, som förnämligast utgjorde Johannes' distrikt i Mindre Asien, sysselsätter sig visserligen äfven denna skrift med här historiskt förefintliga villfarelser. Detta sker dock blott mera inledningsvis och så vidt dessa församlingar, belägna i den dåvarande kristenhetens medelpunkt, hade en typisk betydelse för kyrkan i dess helhet. Bokens hufvuddel har ett långt vidsträcktare syfte. Den utgör en mera universel uppenbarelse beträffande hela den följande tiden. Det är icke fråga om någonting mindre än en, om ock endast i tecken och bilder affattad, öfverblick öfver hela kyrkans följande utveckling under hennes kamp med antikristliga makter. I en följd af syner afslöjas grunddragen af konflikten mellan Guds rike och verldsriket ända till dagarnas ända. Den strid mellan ljus och mörker, sanning och lögn, tro och otro, som redan fördes under Kristi förnedring och om hvilken evangeliet talar, fortsättes alltjemt mellan Kristi stridande kyrka och nationerna. Liksom nämda strid under tiden för Kristi förnedring tilltog och nådde sin spets vid slutet af hans jordelif, så skall äfven kyrkans strid tilltaga och nå sin spets vid slutet af hennes jordiska tillvaro. Men såsom Gud var i Kristus, så är han också i kyrkan. Kristus syntes visserligen en tid ligga under för trons fiender, men segrade i uppståndelsen. Så skall också kyrkan segra genom den uppståndne och till himmelen uppfarne Herrens återkomst.

Det är sjelfva väsendet i den angifna striden, som i Uppenbarelseboken skildras. De i kyrkan och verlden osynligt verkande makterna eller det som, så att säga, ligger

Digitized by Google

bakom de yttre företeelserna afslöjas. Härunder visar det sig, att det icke är blott med det hedniska verldsriket, som Guds rike har strid, utan äfven med det urartade gudsriket, som redan på författarens tid i den kristusfiendtliga judendomen hade en verklighet. Det närvarande och förflutna beträffande dessa strider har för Johannes en förebildlig betydelse för Guds rikes kommande strider. Uppenbarelsebokens profetiska framställning har derföre en historisk bakgrund i det som vid tiden för dess affattande varit och är. Till detta anknyter författaren sina utsagor rörande framtiden.

De faror, för hvilka de sju församlingarna i Mindre Asien voro utsatta, och de skador de lidit, förskrefvo sig från judendomen och hedendomen. Det var från dessa båda håll, som kyrkan i sin helhet under den vid ifrågavarande tid af henne tillryggalagda vägen blifvit invecklad i så många och hårda strider. Dessa strider hade, som sagt, en typisk betydelse och lemnade derföre anknytningspunkter för den profetiska förutsägelsen rörande kyrkans kommande strider med de antikristliga makterna. Den flydda tidens nämda konflikter ägde en förebildlig karaktär äfven med hänsyn till det yttre våld, hvaraf de burit blodiga spår. Sedan judendomen genom Jerusalems fall förlorat sin yttre maktställning, är det naturligt, att den hedniska verldsmaktens antikristliga bemödanden mest skola draga uppmärksamheten till sig. Den grymme Nero, som på ett förfärligt sätt inleder dess blodiga dåd, utgör särskildt en ryslig förebild för ett antikristligt verldsväldes öfverhufvud.

Att Uppenbarelseboken icke är utan sammanhang med gammaltestamentliga profetior, är naturligt. Det var ju mycket i dessa profetior, som vid tiden för sagda boks affattande ännu icke gått i uppfyllelse. Men den johanneiska apokalypsen stöder sig icke blott på de gammaltestamentliga profetiorna. Herrens egna profetiska tal utgöra särskildt en grundval för densamma. Den kan sålunda sägas utgöra en fortsättning och utveckling af den gammaltestamentliga profetian på nytestamentlig grund. Men liksom der råder ett sammanhang mellan de gammaltestamentliga och nytestamentliga profetiorna, så råder också ett sammanhang mellan de strider, som, så att säga, bilda den histo-

Digitized by Google

riska bakgrunden för bådadera, äfvensom mellan de strider, som i anslutning till dem å ömse sidor förutsägas. Det är principielt samma strid, som föres mellan gudsriket och verldsriket ända från gudsrikets första grundläggning till verldens slut. De hvarandra motsatta principer, som ligga i fejd med hvarandra under den tid som föregår Kristi första ankomst, komma blott att i den fortsatta striden efter denna ankomst allt mer utveckla sin innebörd. Denna utveckling fortgår ända till Kristi andra ankomst, ankomsten till verldsdomen, då den når sin högsta höjd. Hvem skulle väl, menskligt taladt, bättre och klarare förmå inse detta organiska fortskridande än den, hvilken såsom aposteln Johannes är af naturen anlagd för att gå på djupet af de yttre företeelserna och skåda deras innersta väsen?

Det praktiska syftet med Uppenbarelsebokens afslöjande af den kommande tidens händelser är icke att tillfredsställa mensklig nyfikenhet, utan syftet är att dermed trösta och uppmuntra. När boken skrefs, behöfde de af yttre och inre nöd hemsökta sju församlingar, till hvilka den i första hand riktar sig, att sträcka blicken framåt mot det som förestår, för att till tröst och uppmuntran få sigte på kyrkans härliga slutmål. Men detta är något som Herrens stridande församling behöfver under alla tider. Hon behöfver sträcka sig »emot det som är framföre» för att, tryckt af nöd och lidande, i hoppet skåda sin Herres ankomst till hennes undsättning. Det är detta kyrkans allmänna och djupa behof Uppenbarelseboken vill motsvara genom utvecklingen af sitt hufvudtema: Kristus kommer snart i sin gudomliga härlighet för att döma sina fiender och förlossa sina trogna. På detta sätt får kristendomen från det kristna hoppets synpunkt i denna bok sitt skönaste försvar. Man får här veta, att det är Guds riksplan, som under striderna arbetar sig fram. Kristendomen skall segra öfver antikristendomen, denna må nu hafva judiskt eller hedniskt skaplynne, ja, hafva till sin målsman den af Satan inspirerade Antikrist sjelf. Det som sätter sig upp mot Kristus och hans sak får sina förberedande domar, redan innan det hemfaller under den sista och afgörande domen, som utgör samtliga dessas slutliga bekräftelse. En sådan förberedande dom förelåg ju redan tydligt i det straff, som träffat det otrogna judafolket genom

Digitized by Google

Jerusalems förstöring. Så skall hela den antikristliga verlden dömas, hon må hafva vunnit lika starka yttre maktkoncentrationer som det rike, för hvilket Nero en gång stod i spetsen.

Det är Gud, som bär verldshändelserna i sin hand. Men allt hvad som sker och har sin yttersta grund i Guds eviga rådslut kommer till utförande genom Lammets förmedling. Detta Lam är grunden för de kristnes hopp. Derföre gäller det att intaga en rätt ställning till detta, som genom sitt blod utplånar Guds förtärande eldsglöd. »Lammet, som är slagtadt, det är värdigt att taga magt och rikedom och visdom och starkhet och pris och ära och lof». Det skall åtnjuta gudomlig dyrkan, emedan det utgör det bildliga uttrycket för en försonare, som står i väsensgemenskap med Gud sjelf. Lammet är just det väsen, som bär den kommande tidens förborgade ting i sin hand. Det är dess evangelium, som frälsande går sin gång genom verlden, åtföljd af väldiga domar, som bereda det framgång och visa att Gud är Herren. Den som omfattar detta evangelium och håller fast till slutet, han skall blifva salig. Men för segerlönen fordras en ihärdig och trogen kamp, ty ondskans antikristliga makter gifva slag på slag. Denna lön är dock lika viss för den som ståndaktigt och tålmodigt håller ut, som domen är det för Jesu fiender, ty han, som åt den trogne stridsmannen utdelar segerpriset, kommer snart och har sin lön med sig »för att vedergälla hvar och en såsom hans gerning är». »Den som hör det, han säge: Kom»!

CLAËS ELIS JOHANSSON.

Sker en verklig nyfödelse i och genom det kristliga dopet?

Så har jag städse trott, tror så ännu och hoppas att den dagen aldrig skall komma, då denna tro ryckes ur mitt hjerta. Jag förstår nämligen icke, huru vi stackars menniskor, utsatta som vi äro för frestelser af alla slag, inifrån och utifrån, skola kunna ej blott *bevaras* utan ock *förkofras*, derest vi icke såsom skalden Moes »ungbirk», få

Digitized by Google

växa neddåt, få gå tillbaka till hvad som en gång varit hafver, få vara visse derom, att vi åtminstone *en* gång *helt* och *fullt* varit, hvad vi vilja *förblifva:* lefvande i Gud, hvilande, såsom älskeliga barn, vid hans fadershjerta. Likaså, der ett *affall* skett, om jag icke kan säga såsom Luther en gång yttrade till en menniska i dylikt tillstånd: »Kom ihåg, att du dock är en döpt kristen», då vet jag sannerligen icke, hvad jag skall säga till en förlorad son, som *vill*, men icke *dristar* återvända till fadershuset, tviflande som han är på allt hos *honom sjelf*. Vid slika tillfällen räcka inga sväfvande *känslor* till, icke ens de klyftigaste *resonemanger*. Då fordras fasta, sinliga, ögonskenliga *realiteter* att trygga sig vid, att resa sig upp vid, yttre *handlingar* å Guds sida till stadga för den vacklande tron. Derföre är den lutherska läran om en *hel* och *full* nyfödelse äfven i och genom barndopet ett kostligt klenodium, hvilket i våra dagar visserligen skarpeligen anfäktas från många håll, men som säkerligen skall bestå profvet, enär den noga öfverensstämmer ej blott med den hel. skrifts oförtydbara ord (t. ex. Matth. 19,14 jemnf. m. Joh. 3—6 m. fl. ställen), utan också med menniskohjertats allra djupaste behof. Vet jag nämligen *bestämdt*, att jag *en gång lefvat*, då kan jag möjligen hoppas, att det beklagliga tillstånd af vare sig *klentro* eller *otro*, hvari jag befinner mig, är *sjukdom*, icke absolut *död*, och att helsan en gång *kan* återvinnas; hvarom icke, föreställer jag mig lätteligen det värsta och anser *allt* förloradt, ej blott *hos mig*, utan också *hos Gud*.

Dessa reflexioner äro framkallade dels af den vid prestkonferensen i Upsala den 25 sistl. Maj förda diskussionen rörande »J. T. Becks lära om dopet, jemnförd med skriften och kyrkoläran», dels af en i tredje h. af Teol. Tidskrift för innev. år förekommande anmälan af samme mans »Vorlesungen über christliche Ethik». Af den nämnde berömde teologen göres nämligen en skilnad mellan barndopet och de uppväxtas dop deri, att det förra icke skulle innebära »nyfödelsekraft» (hvad innebär det då?) och det derföre att »barnen icke kunna äga den tro, som enligt skriften är nödvändig för ny födelse», alldenstund »gripandet af Kristi förtjenst med kunskap, bifall och förtröstan», d. v. s. hvad den lutherska bekännelsen förstår med *tro*, »strider», för så

Digitized by Google

vidt den skulle fordras hos barnet, »mot alla fysiska och psykologiska lagar, såväl som mot skriftläran om den kristliga trons uppkomst». Icke få, äfven bland dem som vilja heta lutheraner, hysa i våra dagar fullkomligt baptistiska åsigter om dopet, d. v. s. de ogilla det hos barn och anse äfven de äldres såsom blott en *bekännelsehandling*. Men många som rygga för att gå *så långt*, begagna dock i afseende på barndopets kraft och väsen så *sväfvande* och *obestämda* uttryck, att man icke rätt vet, hvad de egentligen vilja säga. Man talar om barndopet såsom *början*, *principen*, *fröet* till ett nytt lif o. s. v.; man medgifver, att i dopet *grunden* lägges till ny födelse eller, såsom enl. »Väktarens» referat (n:o 35) lärer hafva yttrats under den ofvannämnda prestkonferensen, att »barnet genom det hel. dopet undfår *begynnelsen* till ett andligt lif», hvilken sedermera genom undervisning bör öfvergå till »en *personlig* tro». Huruvida uti valet af dylika uttryck kan spåras en anslutning till de Beckska (resp. baptistiska) meningarna, det vågar jag hvarken påstå eller bestrida. I alla händelser är visst, att intet *mellanstadium* gifves mellan *lif* och *icke lif* och att hvarje *grund* eller *begynnelse* till lif är och förblifver *död*, intill dess det ögonblick infaller, då lifvets gnista tändes. Lika visst är, att föga tröst i anfäktningens stunder hemtas af den tanken, att det nya lifvet hos mig en gång blifvit *grundlagdt* eller *begynt*. Snarare *ökas* min ångest med bekymret deröfver, att det med mig icke kunnat komma längre, icke kunnat blifva *verklighet*, *personligt* lif, att lifsfröet icke kunnat »komma till utveckling». Slutligen vågar jag uttala som min mening, att, derest uti de nämnda sväfvande bestämningarna ligger någon liten eftergift för de i våra dagar påträngande rationalistiska åsigterna rörande den ifrågavarande lärodogmen — något, som jag ingalunda vill *påstå* — alldeles ingenting dermed vinnes, snarare *tvärtom*, enär *grunden* eller *begynnelsen* till lif i och genom barndopet ingalunda är lättare att fatta, än *lifvet sjelft*. Menar man deremot med dessa benämningar ett *helt* och *fullt* lif, hvarföre då välja *omskrifningar* i st. f. *bestämda*, *klara* uttryck? Derigenom *vinnes* intet, men *förloras* mycket. I fröet ligger allenast *möjligheten*, icke *verkligheten*, men det är just *denna senare* som behöfves. Ett lif är icke derföre mindre *verkligt*, icke

Digitized by Google

derföre allenast en *grund* eller *begynnelse* dertill, att det kan *utvecklas*. Det är lika visst lif redan *nu*, nämligen *i detta bestämda skede af utveckling*, som det sedermera blifver i *ett annat*. En organism får icke bedömas *teleologiskt* i den meningen, att man förbiser, hvad som *verkligen finnes* derföre att der icke finnes, eller rättare icke, utan vidunderlighet, *kan* finnas *allt*. Principen är icke *detsamma* som det deraf följande, icke heller *grunden* och *begynnelsen* detsamma. Om fröet störes i sin grodd, så uppkommer aldrig en växt, hvilket bäst bevisar, att den icke funnits i fröet, utan är *något annat* än detta. Att deremot en organism befinner sig i sitt första skede af utveckling, det gör den alls icke till *något annat*, utan den är *just derigenom* i fullaste mening *sig sjelf*, nämligen enligt de *lifsvilkor*, hvari den befinner sig. — Då jag nu går att yttra några ord om den Beckska ståndpunkten i fråga om barndopet, sker detta alls icke såsom *fackman*, — jag äger dertill, tyvärr, allt för litet både af skarpsinne och beläsenhet i hit hörande ämnen, — utan allenast för att gifva tillkänna, huru saken ter sig för ett *simpelt*, *naturligt förstånd*, tillsamman med någon erfarenhet i andliga ting, och för att på samma gång draga ett ringa strå till stacken i fråga om värnandet af en af vår kostliga tros grundsanningar. Jag kommer således icke med någon *lärdomsapparat*, ingen klyftig *exeges*. Detta hafva så många före mig gjort, att det å min sida vore *onödigt*, äfven om det vore *möjligt*. Hela mitt resonnemang utgöres af en simpel slutledning, hemtad från jemnförelsen med naturliga förhållanden.

Hufvudskälet för alla invändningar mot barndopets fulla, pånyttfödande kraft ligger tydligen i den föreställningen, att barnet icke kan äga *tro*. Och hvarför icke? fråga vi. »Jo», svarar man, »det strider mot alla fysiska och psykologiska lagar». Besynnerligt i sanning! Barnet har således icke heller *känsel*, icke *känslor*, efter det icke har dem just *sådana*, som den fullvuxne; icke *förstånd*, derföre, att det t. ex. icke mägtar lösa ett matematiskt problem; icke *verkliga* händer och fötter, eftersom de icke äro lika *utvecklade*, lika *stora* och *starka* som hos äldre personer. Skulle det således, till undvikande af missförstånd och för vinnande af nog exakt och vetenskaplig föreställning, vara nödvän-

Digitized by Google

digt att säga om ett barn, att det har *grunden*, *begynnelsen*, *principen*, *fröet* till kroppens delar eller själens krafter? Visst icke. Ingen tror ändå, att dess händer och fötter äro dagsverkarens eller dess skarpsinne en Newtons. Men säger man så, då väckas ovilkorligen *missförstånd* och *oro*, ty man skall med skäl frukta, att den stackars lille är *vanskaplig*, är *lytt*, är *ofullgången*. En obildad bonde skulle då icke vara en *lika verklig* menniska som den lärde, derföre att hans *kunskaper* icke på ett onaturligt sätt gått hans *allmänna* själsutveckling i förväg, således just derföre, att han *helt* och *fullt* är *hvad han är*, hvarken mer eller mindre? Det skulle då icke få sägas och tros, att Gud gifvit *alla* menniskor »kropp och själ, ögon, öron och alla lemmar, förnuft och alla sinnen», utan allenast *grunden* eller *fröet* dertill, eftersom detta allt är *olika*, icke efter olika grad af *verklighet*, utan efter olika ståndpunkt af denna verklighets *utveckling*? Om *verkligheten* gäller icke ett *mer* eller *mindre*, utan allenast *vara* eller *icke vara*. Det förra hör *utvecklingen* till. Eljes skulle man ju nödgas fråga, *huru långt* i fullkomning en menniska måste hafva hunnit för att *verkligen* äga de nämnda egenskaperna och *verkligen* kunna instämma i den 1:sta trosartikelns förklaring. Klart är, att *vidunderligheten*, således också anledning till *tvifvel* på verkligheten först då inställer sig, när en egenskap fattas såsom tillkommande en person *in abstracto*, utan öfverensstämmelse med hans ståndpunkt i öfrigt och utan afseende på »det organiskas lag» af *jemnsidig utveckling*. Att påstå det barnet är ur stånd till tro, att dess tro är *mindre verklig*, derföre att den icke *formelt* liknar den vuxnes; att vilja tillerkänna barnet ett *ringare lif*, derföre att detta icke befinner sig, icke utan onatur *kan* befinna sig på samma grad af *medvetenhet* som en äldres, att hålla före det barnet »först i framtiden kan komma till medvetande», derföre att det icke sysselsätter sig med lösningen af tidens sociala och politiska spörsmål, under det det lindas af modrens omsorgsfulla händer, det är således tydligen att icke se *hvad som finnes*, hvad som verkligen äger rum, derföre att man, fullkomligt *oberättigadt*, saknar hvad som omöjligen *kan* finnas, och som, derest det funnes, skulle göra verkligheten först rätt *misstänkt* och *oviss*, såsom all *abnormitet*.

Digitized by Google

En bild, hemtad från ett rent *naturligt* förhållande, torde närmare förklara saken. Det är en känd sak, att fostret, så länge det ännu sammanhänger med modren, erhåller sin näring, icke genom *munnen*, såsom sedermera, utan genom *nafvelsträngen*; att det således endast *vegeterar*, lefver *växtens* lif. Är nu modren en smula *rationalistiskt* anlagd — det Gud nådeligen förbjude! — så resonnerar hon säkerligen ungefär sålunda: »eftersom mitt barn icke har lärt att äta på samma sätt som äldre personer, icke heller kan bilda sig någon klar föreställning, huru detta skall kunna ske, så tjenar det säkerligen icke mycket till, att jag lägger det till bröstet, utan vill jag derföre vänta med den saken, till dess det blifver litet förståndigare och bättre kan göra sig reda för sina handlingar». Lyckligtvis äro dock våra mödrar icke tillräckligt *spekulativa* för en slik tankeledning, derföre gör hon ett försök. Och, o under! det lyckas förträffligt. Barnet tillgodogör sig födan på det fullkomligt *nya* och *okända* sättet. Det blifver ett ätande, icke blott i »begynnelse», »frö», »princip» o. s. v., utan i den fastaste, bestämdaste *verklighet*; det kan hvem som helst öfvertyga sig om genom att lägga öga och öra intill. Man invänder måhända, att detta sker af *instinkt*, utan egentligt *medvetande*. Kalla det hvad som helst, men *verkligt* är det åtminstone; och det skulle för visso förefalla oss vida *mindre* verkligt, ja rent af som en *vidunderlighet*, derest det lilla barnet först efter en grundlig diskussion med modren om skälen för och emot det nya sättet mottoge den erbjudna näringen. Utan att vara mystiker må man väl kunna erkänna, att gränsen mellan *medvetenhet* och *omedvetenhet* är omöjlig att bestämma, och att ganska mycket föregår i en menniskosjäl *före* (Es. 49,5 och Luk. 1,15) och *bakom* (Joh. 3,8) det i *egentlig* mening så kallade *medvetandets* område; och att, när detta uppgår i full klarhet, den dunkla *naturgrund*, det kroppsligt andliga *substrat*, hvarur det höjer sig, redan är i viss mån till sin art bestämd genom *omedvetna inflytelser*. Det är denna obestämda, sväfvande *möjlighet* af anslutning till frälsningsnåden, hvilken ligger qvar i den fallna menniskans själ, såsom en svag efterglans af hennes ursprungliga härlighet, det är just denna *dunkla längtan* efter *verkligt* lif, som genom det hel. dopet *blifver* verklighet. Början eller begynnelsen *till* lif finnes nog redan förut; der-

Digitized by Google

till behöfdes intet *särskildt sakrament*, något *tillmöteskommande* å Guds sida, inštiftas. Uti det nämnda uttrycket angifves nämligen endast *riktningen* åt lifvet till, *behofvet* deraf, *längtan* derefter, och allt detta ligger nog slumrande i hvarje menniskas, äfven den odöptas, hjerta. Man säge i stället: *lifvets början* meddelas i och genom dopet, då förstår hvar och en, att der blifver *verklighet*, om än, naturligtvis, *begynnande*. *Anknytningspunkt* för nytt lif hafva vi *af naturen*, det är dess *verklighet* vi behöfva.

Man har stött sig på svårigheten att antaga *en personlig tro* hos det nyfödda barnet och sökt undgå densamma genom det antagandet, att frånvaron af uppsåtligt motstånd mot den nyfödande nåden skulle hos de späda kunna ersätta tron. Men slika krokvägar duga sannerligen icke gent emot så bestämda utsagor som Mark. 16,16; Ebr. 11,6 m. fl. En sådan *negativ* och vattenlagd fides salvifica menar nog icke heller Luther, då han i förspråket till romarebrefvet säger, att »tron är en lifaktig och stadig förtröstning till Guds nåd», att den »gör oss till platt andra menniskor i hjerta, håg, sinne och alla krafter». Antages denna som tro hos barnet, då är det fullkomligt konseqvent att tillägga detsamma allenast en »början», »grund», »princip» eller ett »frö» till nyfödelse i dopet. Mycket nog, ja mer än nog, om den kan åstadkomma ens *så* mycket. Antingen personlig tro och nyfödelse eller *icke* personlig tro (= *icke motstånd*) och — alls ingenting. Man kan af detta tydligen se, hvart det bär, när man söker kringgå den hel. skrifts läror såsom alltför hårdsmälta för förståndet: man kommer ur askan i elden, från en *befarad* svårighet i en *verklig* och *olöslig*. Huru mycket enklare då att i denna fråga *hålla* för verklighet i *andligt* afseende hvad man *ser* vara det i *lekamligt*. *Visste* icke barnet vid modersbröstet, — naturligtvis såsom *barn*, men derföre icke mindre *verkligt*, — att der finnes näring hos modren; *kände det icke åtrå*, — naturligtvis såsom *barn*, men derföre icke mindre *verkligt*, — att der söka den; *hoppades* det icke — naturligtvis såsom *barn*, men derföre icke mindre *verkligt* — att der finna den; sannerligen — det skulle förgås af hunger, och detta icke mindre *verkligt*. Skriftens beskrifning på tro, att den är »en viss förlåtelse på det man hoppas och icke tvifla om det man icke ser», träffar ju full-

Digitized by Google

komligt in på barnets hela *lekamliga* beteende. Vi hafva ju tydligen deri ett uttryck af både »*kunskap*, *bifall* och *förtröstan*», sådana dessa kunna finnas hos barnet, och *just derföre* verkliga. Sättom nu Kristi kyrka och församling i stället för modren, den hel. Ande, med dess inom församlingen befintliga nyfödande och helgande nådekraft, i st. f. modersmjölken, tron i st. f. den i barnets sinliga natur grundade förmågan och driften att göra sig den erbjudna näringen tillgodo, och vi hafva en fullständig *andlig* motsvarighet till det *naturliga* förhållandet. *Behofvet* är visserligen *drifkraften* och *vilkoret* för all både andlig och lekamlig utveckling, men icke *denna sjelf*. Tron är, såsom referenten i Teol. Tidskrift anmärker, till sitt väsen, »mottagandet af den erbjudna nåden», således något *vida mera*, något *positivt* derjemte. Nämnda *behof* af nåd och, såsom följd deraf, *mottaglighet* för densamma måste hos barnet *förutsättas*, såsom återstod af det ursprungliga gudsbelätet och såsom *anknytningspunkt* för hela Guds nådeshushållning med menniskan. Måste det nu anses ligga i Guds *kärleks intresse* att begynna denna hushållning *så tidigt som möjligt*, efter »Han icke vill att någon skall förgås», — således icke heller barnen, — »utan att hvar och en» — således äfven barnen — »omvänder sig och lefver», och kan detta lif omöjligen tillegnas af någon utan genom *tron*, så tvingas vi ju *oemotståndligt* till antagandet af barndopets nyfödande kraft och, såsom vilkor derför, af barnets *verkliga*, *personliga tro*, lika visst som ingen moder, af tvekan huru barnet skall kunna tillgodogöra sig födan, låter afhålla sig från att lägga det till sitt bröst. Och liksom den allvise och kärleksfulle skaparen beredt mjölken i modrens bröst, just för att sålunda kunna uppehålla och utveckla barnets lif *på den ståndpunkt*, hvarpå det befinner sig, och som gör hvarje *annan* spis för detsamma *osmältbar*, så har samme skapare förordnat det hel. dopet till uppväckande och utveckling af barnets *andliga* lif redan från dess första dag, då det endast på detta sätt är åtkomligt för »lifsens bröd». Och den, som erfarit, huru Herren i sitt *sökande* efter menniskorna så vist och kärleksfullt, ja vi skulle nästan kunna säga *ödmjukt*, lämpar sig efter deras olika *sinnesart* och *utvecklingsståndpunkt*, och huru derföre nåden och det af denna uppväckta

Digitized by Google

lifvet blifva lika *verkliga* hos *alla*, den *bildade* som den *obildade*, den *svage* som den *starke*, så att en och hvar bekommer *efter sin art och sitt behof*, och dock alla i grunden *detsamma*, den kan sannerligen icke tvifla, att ju Herren på den väg, hvarpå Han vill söka och finna de små barnen, beter sig i lika *lefvande och lifgifvande verklighet*, som hos de äldre.

Jag gör nu följande slutsats: Då Herren Gud i *naturen* så underbart ordnat, att det nyfödda barnet för att icke *lekamligen* gå under förmår, låt ock vara på ett *instinktmässigt*, d. v. s. *relativt* omedvetet, men icke desto mindre fullt *verkligt* sätt, både erfara *behof* af kroppslig näring och, fastän på ett för detsamma fullkomligt *nytt* och *okändt sätt*, tillgodogöra sig densamma, skulle det väl för samme allsmägtige och kärleksrike herre vara omöjligare, eller snarare, efter det här gäller en ännu vigtigare sak, en sak, hvari Hans kärlek är ännu mera intresserad, nödgas vi icke, med förutsättning af denna Hans allmagt och kärlek, rent af såsom orygglig sanning antaga, att det lilla barnets *andliga* och *eviga* behof fullt verkligt både *erfaras* och *tillfredställas* i det hel. dopet, om än vi, i ena som andra fallet, visserligen icke kunna fullt fatta, huru den för ändamålet nödiga *sinnesbeskaffenheten* — i båda fallen *tro* — hos barnet frambringas. Att genom barnets kroppsliga och andliga dissektion utröna, huruvida trons uppkomst hos detsamma »strider mot alla fysiska och psykologiska lagar», torde vara nog vanskligt. Bättre och säkrare är att bygga på den vissaste och fastaste af alla grundvalar, på *Guds kärlek till syndare*, och derföre resonnera så här: Är dopet ett verkligt *sakrament*, d. v. s. en verklig *nådemeddelelse* af Gud, så följer med nödvändighet af *Guds kärlek*, att det bör meddelas *så tidigt som möjligt*, och deraf åter, med samma nödvändighet, att samma nådekraft också hos barnet bereder *den tro*, som, enligt skriftens vitnesbörd, utgör vilkoret för annammandet deraf. Är åter dopet allenast en *ceremoni*, en blott yttre *bekännelsehandling*, då är temligen likgiltigt, både *om* och *när* det meddelas. Att vilja fasthålla dopets *sakramentala* väsen och på samma gång förneka dess nådekraft tlll *verklig nyfödelse* äfven *hos de späda barnen* förefaller som en skriande *inkonseqvens*.

Digitized by Google

Jag har slutat. Jag tillmäter, såsom jag redan yttrat, mina åsigter ingen annan betydelse, än den af en ödmjuk hemställan. Jag är ingen vän af nutidens *kompromisstendenser*. Den som, för att icke allt för bjert sticka af mot motståndares meningar, väljer *förmedlande* uttryck för den sanning man inser och förfäktar, skall måhända ganska snart, innan han vet ordet af, finna sig hafva släpt den både ur *förstånd* och *hjerta*. »Ordets magt öfver tanken» har detta med sig. Och då den trossats, hvarom här är fråga, med skäl kan sägas vara en klar och »kostelig perla», hvars glans håller på att fördunklas genom hvarjehanda *jemkningar*, då må ju ursäktas äfven den, som icke har att förfoga öfver lärdomens och skarpsinnets vapen, om också han vill draga ut till dess försvar. Ju mera man nalkas ålderdomen, desto dyrbarare blifva barndomens minnen. Ju närmare man kommer det stora, afgörande steget *framåt*, desto djupare erfares behofvet att *gå tillbaka* till det *första* sammanträffandet med Herren i det hel. dopet för att der finna, icke en *skuggbild*, en *symbol* »af det tillkommande goda», utan »sjelfva varelsen», icke en *grund* allenast till det nya lifvet, utan dess *fulla verklighet*. Hvad jag en gång varit, det kan jag åter en gång blifva, — helt *ren* och *skär*.

H. ASPLING.

Tillägg.

Då till ofvanstående uppsats några ord här tilläggas, sker detta mindre för att mot hr A:s uppfattning inlägga någon gensaga än för att ytterligare belysa några i uppsatsen berörda punkter.

Fasthållandet af en verklig nyfödelse såsom kommande till stånd genom dopet, äfven då detta meddelas åt späda barn, är utan tvifvel af stor praktisk betydelse. Man må dock akta sig för att i detta afseende af dopets pånyttfödande kraft draga konseqvenser, som gå längre än den bibliska åskådningen tillåter. I motsättning till den reformerta läran om nya födelsens nåd såsom oförlorbar plägade våra gamla dogmatici framhålla, att nya födelsen var amissibilis. De

Digitized by Google

hade i detta stycke icke allenast våra bekännelseskrifter, utan äfven d. bel. skrift på sin sida (jfr Augsb. bek. 12 art., Konkordieformeln Ep. IV Neg. 3, Sol. Decl. IV; 1 Tim. 1, 19; 5, 8; 6, 10; 1 Joh. 5, 16 m. fl.). Det nya andliga lif, som i dopet tändes, kan derför slockna, och i mitt dop äger jag icke någon absolut garanti för att jag i andligt afseende ännu lefver. Detta oaktadt kan dock den öfver sina synder bekymrade menniskan af dopet och den nåd, som då gifvits, hemta den rikaste tröst. »Visserligen är», säger Luther, »dopet en så stor och vigtig sak, att om du kommer tillbaka från synden och åberopar ditt dopförbund, så äro dina synder förlåtna»; «men se till» tillägger han »att du icke fräckt och uppsåtligt syndar på nåden, att icke domen må gripa dig och taga dig fatt, innan du kommer tillbaka.»

Om dopet äfven såsom barndop är pånyttfödande, så kan det ju icke nekas, att ett verkligt andligt lif genom dopet tändes; men ett andligt lif har till nödvändig förutsättning tron, och en verklig tro hos det döpta barnet är derför något som måste antagas på samma gång man antager, att barndopet verkligen föder på nytt. Då emellertid hvarken lifvet eller tron hos det späda barnet nått den utveckling, till hvilken de kunna och böra komma, är det helt naturligt, att man ifråga om dem båda begagnar bestämningar, som äro egnade att uttrycka detta förhållande. Och i blotta begagnandet af sådana bestämningar behöfver ingalunda ligga några kompromisstendenser, någon afsigt att mäkla mellan den ev. lutherska dopläran och sådana lärotyper, som icke gifva full realitet åt dopet och dess verkan. Tvärtom blifva genom dylika bestämningar vapnen ryckta ur händerna på sådana som förneka vår kyrkas doplära, på den grund att de förvexla begreppen verklig tro och verkligt lif med utvecklad tro och utveckladt lif. De betänkligheter, som i ofvanstående uppsats uttalas mot en del ofta förekommande bestämningar af ifrågavarande art, torde icke heller vara fullt grundade.

Hvad angår uttrycket »begynnelsen till lif», så lär väl detta i sak vara detsamma som »lifvets början» eller ett »begynnande lif». Ville man uttrycka, att det som i dopet gifves endast är en anknytningspunkt för ett nytt lif eller en möjlighet af anslutning till frälsningsnåden eller något

Digitized by Google

dylikt, så skulle man, så vidt vi förstå, begagna sig af ett uttryckssätt, som strede mot språkbruket, ifall man sade, att dopet gifver »begynnelsen till lif». I begynnelsen till lifvet är lifvet sjelf, men icke det utvecklade, utan det begynnande lifvet, lifvet i sin begynnelse. Den som erkänner, att det späda barnet genom dopet erhåller begynnelsen till lif, erkänner med detsamma, att verkligt lif hos det döpta barnet finnes. Men å andra sidan måste ock den, som erkänner, att barnets andliga lif är i sitt allra första, outvecklade skede, erkänna det berättigade i att uttrycka saken så, att hvad som hos barnet finnes är allenast »begynnelsen till lif». Hvad uttrycket »frö» angår, så är detta, såsom alla bildliga uttryck, lätt nog utsatt för missförstånd. Det torde dock icke vara mera oegentligt att säga, att det andliga lif, som genom dopet kommer till stånd, är allenast ett frö, än att säga, det Guds rike i sin begynnelse är allenast ett senapskorn, som sedan utvecklar sig till en storartad växt. I båda fallen är verkligheten för handen, ehuru i en outvecklad gestalt; i intetdera fallet är det fråga om en blott förutsättning eller anknytningspunkt eller dylikt. Jfr ock Mark. 4, 25—29.

Det synes oss vara alldeles riktigt, att den tro, som hos barnet förutsättes, icke kan likställas med den allmänna mottagligheten för nåden. Denna mottaglighet innebär möjlighet till tro, men ännu icke den verkliga tron, icke mottagandet af nåden. Det låter emellertid icke heller förneka sig, att detta mottagande hos det späda barnet ännu är jemförelsevis opersonligt. Det sker visserligen af en personlighet, ehuru denna är outvecklad, och bär frukt för personligheten. Men just det outvecklade tillstånd, i hvilket barnet med hänsyn till sin personlighet befinner sig, gör, att man väl både kan och bör skilja mellan det mottagande, som på barnets ståndpunkt kan äga rum, och det mottagande, som sker, då menniskan fattar sig såsom sjelfmedvetande och sjelfbestämmande, d. v. s. såsom person. Och i denna mening synes oss skilnaden mellan opersonlig och personlig tro väl kunna försvaras. Den af hr A. begagnade bilden af barnet vid modrens bröst synes oss i detta afseende vara väl egnad att belysa saken. Utan allt aktuelt medvetande mottager barnet på ett instinktmässigt sätt sin näring; det

Digitized by Google

handlar här ej såsom person utan såsom naturvarelse, det gör i sjelfva verket ej annnat än hvad hvarje till djurlifvet hörande varelse i samma situation gör. På ett personligt, d. v. s. fullt medvetet sätt förskaffar sig menniskan sin näring först sedan hon i allmänhet kommit till utvecklad medvetenhet. Likaledes är den tro, med hvilken barnet mottager dopnåden, en andlig naturbestämdhet, en andlig instinkt, der icke personligheten såsom sådan handlar; och väl må man säga, att i samma mån personligheten vaknar till aktualitet, det blir nödigt, att menniskan på ett personligt sätt tillegnar sig det som hon förut fått på ett mera omedelbart sätt, d. v. s. kommer till en personlig tro. Luther, som visst icke ville afpruta något på verkligheten af de döpta barnens tro, fruktade dock icke för att klart framhålla skilnaden mellan barnatron och den mera utvecklade tron. Han säger: »Wiewohl man nicht gedenken soll, dass die Kinder Verstand haben, jedoch so werden die Bewegungen und Neigungen dem Herrn Christo zu glauben und Gott zu lieben *etlichermassen verglichen* den Bewegungen so beide, der Glaube und Liebe, sonst haben. Und das wollen sie auch verstanden haben, wenn sie lehren, dass die Kinder eigenen Glauben haben». En sådan tro som den af Luther här skildrade må väl icke kunna sägas vara en i egentlig mening personlig tro.

Då det späda barnet i sitt naturtillstånd väl kan sägas hafva mottaglighet för nåden, men ännu icke hafva tro, måste man fråga sig, huru den tro, som vi antaga såsom förefintlig vid barndopet, uppkommer. Vi kunna icke säga, att den på ett helt naturligt sätt utvecklar sig ur den allmänna mottagligheten för nåden, om ock tron i denna subjektiva mottaglighet har sin anknytningspunkt. Gud måste här taga initiativet för att gifva barnet hvad det icke har af naturen. Men frågan blifver, huru vi hafva att tänka oss förloppet härvid. Vi kunna icke tänka oss denna tro såsom till sin uppkomst förmedlad allenast genom det ord, som vid dopet användes; ordet talar till menniskan såsom intellektuelt percipierande personlighet, och det lilla barnet är ännu icke en sådan. Icke heller kunna vi gerna med Luther antaga, att tron uppkommer genom faddrarnes förbön och barnens frambärande i den kristna kyrkans tro »så

Digitized by Google

att man genom den främmande trons förbön och hjelp af Gud sjelf erhåller en egen tro, genom hvilken man blifver salig». Ett sådant antagande skulle konseqvent leda till dopets obehöflighet; det kunde ersättas genom en tro, som komme till stånd genom andras troende förbön. Det återstår då endast att tänka sig tron såsom förmedlad genom sjelfva dopet. Liksom trons gåfva gifves åt den vuxna menniskan genom ordet allena eller genom ordet i förbindelse med sakramentet, så gifves den åt det lilla barnet genom sakramentet allena; dopet gifver barnet både det nya lifvet och den tro, med hvilken denna gåfva mottages. Vi döpa barnen, såsom våra gamla dogmatici plägade uttrycka sig, »non quia credunt, sed ut credant». Och detta kalle man icke en magisk uppfattning af dopets verkan. Den vore det, om vi icke hos barnen finge förutsätta det frälsningsbehof, den frälsningslängtan och den frånvaro af motstånd mot nåden, som i sjelfva verket ifråga om de vuxna utgöra de enda väsentliga subjektiva betingelserna för att Gud skall kunna hos en menniska väcka tro och andligt lif. M. J.

Huru skall konfirmationsundervisningen bedrifvas för att på ett mera välsignelsebringande sätt fylla sitt ändamål?

Tankar från en konferens af i församlingen tjenstgörande prester i norra Upland, våren 1886.

För att besvara denna fråga — så föllo sig inledarens ord — måste vi först fatta i sigte konfirmationsundervisningens uppgift. Såsom framgår af sjelfva namnet: *konfirmation*, bekräftelse af det i dopet ingångna förbundet med Gud, kan denna uppgift icke vara annan än den att söka leda konfirmanderna till ett *personligt omfattande i medveten tro* af den nåd, som blifvit dem i dopet tillsagd och gifven, för att de sedan måtte i nattvarden befästas i gemenskapen med Herren och den troende församlingen. I samma mån en konfirmationsundervisning inrättats så, att den visat sig kunna leda till förverkligandet af denna uppgift, i samma

Digitized by Google

mån är den verkligt välsignelsebringande och fyller sitt höga ändamål.

Af det hittills sagda följer, att konfirmationsundervisningen, för att varda välsignelserik, icke har att meddela ett visst mått, större eller mindre, allt efter omständigheterna, af kristlig kunskap i allmänhet, eller att den skulle utgöra en mer eller mindre *vidgad kurs* i kristendomsämnet utöfver det mått, som hunnit af konfirmanderna inhemtas i folkskolan. Denna synpunkt förbjuder sig sjelf äfven af det skäl, att dessa våra konfirmander dels till följd af *olika begåfning*, dels till följd af mycket *olika skolgång* vid intagningen i nattvardsskolan befinnas äga ett mycket *olika kunskapsmått*, i det att några äro temligen väl hemmastadda i sin katekes och bibliska historia, andra åter äro skäligen underhaltiga och somliga — och det tyvärr icke så få — förråda en *okunnighet*, som är rent af häpnadsväckande. Då dessa senare till följd af omständigheternas tvång väl icke utan vidare kunna tillbakavisas till skolan, och man alltså har att *samtidigt* och under en jemförelsevis temligen kort tid undervisa ett ofta ganska stort antal barn under nu nämda förhållanden, så vore det i sanning ett fåfängt arbete att söka realisera en uppgift, som man satt deri att vilja bibringa alla dessa barn en kristendomsundervisning, hvars *nota characteristica* såsom konfirmationsundervisning skulle bestå deri, att den, om icke i alla, så åtminstone i de flesta delar skulle vara utförligare, allsidigare och grundligare än den, som innefattas i en kurs af motsvarande slag i en på ett tillfredsställande sätt skött folkskola. Jag tror, att i synnerhet yngre ämbetsbröder häruti fela, tilldess de blifvit visa genom erfarenheten och lärt sig, att man icke vinner mycket genom att taga för sig mycket. Till det *ὀρθοτομεῖν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας*, hvarom en Herrens tjenare enligt 2 Tim. 2, 15 har att vinnlägga sig, hör enligt Jesu eget föredöme icke blott att man vet att rätt behandla ordet med hänsyn till dess olika innehåll, utan äfven att ur detta förråd gifva hvad de hörande verkligen förmå att mottaga. Och att våra konfirmander i allmänhet förmå mottaga ganska litet, som går utöfver de enklaste kristendomssanningarna, är en erfarenhet, som man snart får göra. De hafva på långt när icke under sin skolkurs hunnit till-

Digitized by Google

godogöra sig och smälta det läromaterial, som innehålles i den antagna kateketiska läroboken; och att under sådana förhållanden vilja öfverskrida gränsen för det kunskapsmått, denna lärobok erbjuder, kan icke blifva annat än en tacklös möda.

Men liksom det kristliga kunskapsmått vi hafva att meddela våra konfirmander måste hafva sin *begränsning i den kateketiska läroboken*, så är det äfven nödigt, att denna bok får utgöra det bestämmande för den *form*, hvari detta läroinnehåll till dess *dogmatiska uttryckssätt* meddelas de unga. Detta följer icke blott deraf att kristendomssanningarnas dogmatiska formulering är ett uttryck för den *kyrkas* tro, af hvilken konfirmanderna äro medlemmar, utan är äfven nödigt från sjelfva den i fråga varande *sakens*, d. v. s. från den verkligt välsignelserika konfirmationsundervisningens egen synpunkt. En sak, som *redan* är *väl uttryckt*, vinner icke derpå, att den uttryckes med *andra ord*, aldra minst om man kräfver, att dessa ord skola verbaliter återgifvas. Dermed uträttas intet godt; och man väcker endast hos barnen *misstro* mot den antagna läroboken; ty dessa komma då helt naturligt att tänka: hvarför kunna vi icke få svara, såsom vi lärt oss i katekesen, utan måste lära oss ett annat svar; är det då orätt hvad vi hittills ha lärt oss? — Detta är ett vida större ondt, än det goda, som tillväventyrs skulle kunna bibringas barnen genom en i vissa hänseenden precisare dogmatisk formulering af vissa kristendomssanningar. Man akte sig att på något sätt göra läroboken misstänkt!

Detta utesluter naturligtvis icke, att man må gifva sjelfva läroinnehållet en naturligare och mera okonstlad *gruppering* än den i katekesen förekommande, hvilken lemnar åtskilligt öfrigt att önska i detta hänseende. Jag fäster mig icke här vid indelningen i de fem hufvudstyckena och deras *inbördes ordning*, om hvars lämplighet tankarna icke kunna vara annat än mycket delade. Jag tänker endast på läromaterialets gruppering inom sjelfva dessa hufvudstycken t. ex. i den andra artikeln. Der är t. ex. hela materialet ordnadt efter de välkända gamla dogmatiska synpunkterna 1) Jesu namn 2) Jesu person 3) Jesu verk och ämbeten 4) Jesu tillstånd, oaktadt texten, som ligger

Digitized by Google

till grund för det hela, innehåller nästan uteslutande *historiska* moment. Man behöfver sannerligen icke länge ha försökt sig såsom kateket för att finna, huru alltigenom *oformlig* denna anordning är från kateketisk synpunkt och på hvilka svårigheter man här för hvarje steg stöter. Det är ju Jesu lifsbild och hans derifrån oskiljaktiga lifsverk, man här har att framställa; och det på ett sätt, som bör vara alltigenom sammanhängande och historiskt. Huru vinna detta syftemål, när man t. ex. har talat om Jesu person, att han är sann menniska, född af jungfru Maria — och så afbryter detta tal för att sedan, efter det man talat om hans *verk* och under sin betraktelse följt honom ända till hans härlighets tron, hvarifrån han utöfvar sitt konungsliga regemente, nu igen, tvingad af den dogmatiska synpunkten: *Kristi förnedring*, som nu i sin ordning måste in i det *a priori* uppgjorda dogmatiska skemat, åter börja tala derom, att han är *född* af jungfru Maria, hvilken födelse utgör en länk i hans förnedring? Eller när man, efter att hafva talat om Jesu lidande, som når sin höjdpunkt i frambärandet af hans öfverstepresterliga offer i döden, nu på nytt, sedan man talat om hans konungsliga ämbete, återupptager den afbrutna tråden genom att under den dogmatiska rubriken: Kristi förnedring tala om honom såsom pint under Pontius Pilatus, korsfäst, död och begrafven? På grund af den oförnekliga brist, som ligger i detta lärobokens åsidosättande af den historiskt-organiska synpunkten, förefaller det mig såsom något ändamålsenligt, att kateketen, utan att röra vid sjelfva läroinnehållet — hvilket förfarande strider mot pieteten — söker meddela detta innehåll i en tjenligare, mera genetisk och tillika fullt logisk gruppering, hvarigenom hans konfirmationsundervisning för visso skall varda mera välsignelserik. Man kaste derföre trösteligen öfver bord hela detta dogmatiska skema, enligt hvilket läroinnehållet i andra artikeln är ordnadt, och följe den historiska gången, som är angifven i sjelfva textorden, och man skall få se, huru helt annorlunda lefvande bilden af frälsarens person och hans verk sedan träder en till mötes i den nu mera frigjorda undervisningen. Genom denna historiskt-organiska framställning uteslutes emellertid

Digitized by Google

intet dogmatiskt moment, men allt kommer i sin rätta ordning och på sin rätta plats.

Hvad som gäller om *all* undervisning, särskildt om all *kristendomsundervisning*, att den för att varda välsignelserik, måste vara *konkret*, *lefvande*, *åskådlig*, att man måste taga sig till vara för att röra sig i för barnen ofattliga begrepp och abstraktioner, det gäller naturligtvis äfven vid konfirmationsundervisningen; och jag ville endast *i förbigående* derom påminna. Vi måste, såsom den gamle teosofen *Oetinger* uttrycker sig, vinnlägga oss om *massiv begriplighet*, d. v. s. framställa de heliga sanningarna, så att de blifva riktigt påtagliga. Och detta är i sanning ingen lätt konst. I sammanhang härmed ville jag fästa mina ämbetsbröders uppmärksamhet vid ett arbete af *W. Norlén* »Om kristendomsundervisningen i folkskolan, metodiska anvisningar», om hvilket arbete det utan öfverdrift kan sägas, att det innehåller en verklig guldgrufva af pedagogisk och kateketisk erfarenhet. Jag känner inom den svenska och tyska hithörande literaturen intet motstycke till denna bok; och vi prester kunna deraf hemta rik lärdom för vår konfirmationsundervisning, som ju i mångt och mycket måste sammanfalla med kristendomsundervisningen i folkskolan.

Men ehuru så är, måste dock konfirmationsundervisningen till följd af sin säregna uppgift äfven förete en olikhet med kristendomsundervisningen på folkskolans stadium. Jag har redan nämnt, att denna olikhet ingalunda må sättas deri, att konfirmationsundervisningen skulle meddela en utvidgad lärokurs utöfver det kunskapsmaterial, som redan i folkskolan blifvit inhemtadt. Nej, hvad som utgör det karaktäristiska för konfirmationsundervisningen må icke vara, att den sväller ut på bredden, utan att den i stället drager sig tillsamman och koncentrerar sig kring den kristna lärans brännpunkter, att den gör de kristliga grundsanningarna om Gud och Kristus, om synd och nåd lefvande i konfirmandernas hjertan. Barnen böra derföre redan från början erhålla ett lefvande intryck deraf, att det nu icke gäller för dem att inför presten på nytt höra upp de lexor, de förut inhemtat, utan att det nu gäller att varda himmelrikets lärjungar. Utan att derföre på ett metodistiskt sätt storma löst på deras känslor, söke man fördenskull med dopet

Digitized by Google

och döpelseförbundet till utgångspunkt grundlägga hos dem det botsinne och den fattigdom i anden, som utgör vilkoret för ingången i himmelriket; och vise derföre genom konkreta exempel, tagna ur barnens eget lif, huru äfven de eller åtminstone de aldra flesta ibland dem i trots af sina unga år redan gjort sig skyldiga till det förbundsbrott, Herren förehåller sitt gamla förbundsfolk i sin klagan: Mitt folk gör en dubbel synd; mig som är den lefvande källan öfvergifva de m. m. Man vise, huru ingen menniskosjäl kan, till följd af sitt evighetsbehof, vara lycklig utan i förening med Gud, all sannings och frids och kärleks källa, och huru denne Gud, som en gång i dopet tagit dem i sin famn och gjort dem till sina barn, nu bjuder dem att återvända till sig, såsom han en gång inbjöd sitt gamla egendomsfolk: Vänd om du affälliga Israel m. m. Må man icke försumma att framställa det undfångna dopets nåd i det rätta evangeliska ljuset! Ty det gifves i sjelfva verket intet kraftigare incitament till omvändelse än att på ett gripande sätt framhålla dopets förspilda, men likväl alltid öppna nåd. Man påminne dem med hjertligt allvar, huru deras Gud nu särskildt under konfirmationstiden möter dem såsom *Fader*, *Son och Helig Ande* för att leda dem in i personlig lifsgemenskap med sig, och huru *vigtigt* och *saligt* det är att söka honom i *bönen;* huru bönen är det kristliga lifvets andedrägt och huru Herren till näring för detta lif instiftat sin heliga *nattvard*, der han nu vill meddela sig äfven åt dem. Derpå må man med ledning af första hufvudstycket och *Luthers* från evangelisk synpunkt affattade förklaring visa, huru vandringen i Guds bud i alla dess olika relationer är den naturliga och nödvändiga yttringen af detta lif i Gud, till hvars vidmagthållande i själen slutligen hör den kristliga gymnastik eller öfning till gudaktighet, som består i vaksamhet, återhållsamhet, daglig sjelfpröfning, kristligt reglerad lefnadsordning och bönen i förening med daglig läsning af Guds ord.

Måste konfirmationsundervisningen, för att varda välsignelserik, koncentrera sig kring den kristliga lärans *kärnpunkter* och således aldrig förirra sig i detaljer eller öfverskrida det i katekesen gifna läroinnehållet, så blir det ock en följd af denna läroinnehållets koncentrering, att man

Digitized by Google

icke allt för länge får uppehålla sig vid samma sak. Uppmärksamheten får derföre icke slappas genom att tagas allt för länge i anspråk; ty derigenom förspilles välsignelsen af det redan hörda. Långa katekisationer äro icke mer tilltalande än långa predikningar. Liksom vi prester ibland sätta våra åhörares tålamod på ett så hårdt prof i detta hänseende, att vi icke må förundra oss öfver att det enda välgörande intryck, vår långa predikan hos dem åstadkommit, utgått från det länge efterlängtade Amen, så må vi i synnerhet akta oss för att sätta våra konfirmanders uthålligbet på allt för hårda prof. Skall undervisningen varda välsignelserik, så måste den ock vara omvexlande; och man må derför bereda denna omvexling genom att låta bibelläsning efterträda den kateketiskt genomgångna lärouppgiften för dagen. Och denna bibelläsning må hafva till mål att med ständig hänsyn till konfirmationsundervisningens uppgift i sin helhet införa barnen i skriften, såsom den är oss gifven af Gud och nyttig till lärdom, till straff, till bättring, till tuktan i rättfärdighet. Denna skriftläsning bör vara sammanhängande, omfattande ett helt skriftstycke. Alldenstund evangelierna genom bibliska historien äro barnen jemförelsevis mer bekanta, än de nytestamentliga brefven, torde dertill lämpligast väljas något af de senare. Jag har alltid funnit, att barnen med uppmärksamhet och vaket intresse följt denna skriftundervisning. När ett sådant bref blifvit genomgånget och förklaradt, må man ock vid en öfverblick fästa barnens uppmärksamhet vid dess sammanhang och plan, hvilket allt de då ock behålla i minnet. Att deremot vilja låta dem redogöra för något liknande i fråga om de skrifter, som de icke på detta sätt fått genomgå, är naturligtvis förvändt. Allt blir då endast en utanlexa, som med det första glömmes. Med anledning af vissa vigtiga bibelspråk, som de redan känna, är det nog, om de t. ex. få veta, att Paulus företrädesvis i Rom.- och Gal.-brefven framställer läran om en syndares rättfärdiggörelse, i Efeserbrefvet läran om församlingen såsom Kristi kropp o. s. v.

I sammanhang med talet om skriftens läsning under undervisningstimmarna torde äfven böra nämnas något om den *bibliska historien* såsom undervisningsmaterial. Det vore

Digitized by Google

mycket godt, om tiden medgåfve en mera ingående behandling af de särskilda i läroboken upptagna bibliska berättelserna. Men för min del har jag aldrig hunnit med detta, utan måst behandla den bibliska historien i sammanhang med katekesundervisningen, till hvilken den fått lemna belysande exempel. Hvad man deremot kan medhinna och hvad som i sin mån måste tjena till att göra konfirmationsundervisningen välsignelserik, är att med ledning af de bibliska berättelser, dem barnen redan känna, gifva dem i allmänna drag en framställning af frälsningens historia och dervid visa, huru alla Guds verk och vägar allt ifrån verldens begynnelse intill dagarnas ände, syfta på Kristus såsom mål — denne frälsare, till hvars gemenskap äfven de äro kallade.

Innan jag slutar, torde jag böra nämna något om och i hvad mån framställningen af de olika konfessionernas läror böra ingå i konfirmandundervisningen. Jag anser, att man härvid har att hålla sig endast till det, som för konfirmanderna sedan kan blifva af praktisk betydelse och således, med förbigående af den grekiskt- och romerskt-katolska läroåskådningen, fästa deras uppmärksamhet endast vid det utmärkande hos vissa protestantiska sekter, med hvilka de säkerligen icke kunna undgå att komma i beröring såsom föremål för deras proselytmakeri: jag menar *baptismen* och *metodismen*.

Hvad den första beträffar, är det nödigt, att barnens uppmärksamhet fästes vid baptismens ytliga och skriftvidriga sakramentsbegrepp öfver hufvud och att i synnerhet baptisternas vanligaste invändningar mot barndopet för barnen framställes och bemötas. En stor del af villfarelsens tjusningskraft ligger för det mesta deri, att den framträder som en nyhet, såsom förut ohörd. Den bländar då många obefästa sinnen såsom ett nytt förut icke uppgånget ljus. De baptistiska invändningarne mot barndopet göra kraftigt intryck på mången helt enkelt derför att han förut antingen ej hört dem eller icke kommit att närmare tänka på dem. Derföre är det nödvändigt, att de baptistiska invändningarna mot barndopet redan inför konfirmanderna beröfvas sitt skenfagra bibliska stöd och reduceras till hvad de i sjelfva ver-

Digitized by Google

ket äro: det sjelfkloka menniskoförståndets triviala försök att mästra Guds hemligheter.

Beträffande åter metodismen och dess försök att genom stormlöpningar på känslan åstadkomma ögonblickliga omvändelser, må vi vid tredje artikelns förklaring erinra barnen om att lifvet i Kristus, som kommer till stånd i den nya födelsen, har sina lika nödvändiga som naturliga förutsättningar i den föregående sjelfkännedomen och sinnesändringen, och huru menniskan väl kan förhindra, men aldrig påskynda det verk, som Herren i själen utför efter öfvernaturliga, men derför aldrig naturvidriga utvecklingslagar.

Vid den derefter följande diskussionen yttrades af några talare vissa betänkligheter mot att förändra ordningen i läroämnets framställning, dels enär ett sådant förfarande lätt nog kunde hos konfirmanderna väcka den misstro till den kyrkligt auktoriserade läroboken, för hvilken inledaren sjelf varnat, dels emedan hvad lagen angår, det just enligt Luthers föredöme vore skäl att med den börja, alldenstund genom den allena under Andens ledning synd- och skuldmedvetandet väcktes och det för barnen likaväl som för de de äldre vore angelägnast af allt att just i lagen få den tuktomästare till Kristus, genom hvilken vägen till personligt lif i Kristus går. Vissa brister i den antagna katekesförklaringen, t. ex. i här och der mindre väl, eller rent af oriktigt valda bibelspråk eller i somliga frågors abstrakta formulering eller i några svars konstlade beskaffenhet — om hvilket allt inledaren ytterligare erinrade — finge dock ej hindra ett tacksamt erkännande af det i etiskt och psykologiskt hänseende lyckliga grepp, som just ligger i det för vår lutherska kyrka egendomliga kristendomsuppfattningssättet, enligt hvilket man söker väcka och fördjupa synd- och skuldmedvetandet för att så mycket kraftigare väcka och befordra nådesbehofvet. — Beträffande grupperingen af läroinnehållet särskildt i andra artikeln erinrades af en talare, att, då de kristliga hufvudsanningarna såväl genom föregående skolundervisning som genom Guds ords predikan m. m. kunde antagas vara för barnen förut kända, ingen fara förefunnes af de dogmatiska trossatsernas genomgående i katekesens ordning. Vid den följande framställningen af

Digitized by Google

Jesu förnedrings- och upphöjelsetillstånd hade talaren funnit den historiska repetitionen och det mera konkreta och lefvande framställningssättet i full anslutning till sjelfva trosartikelns eget historiska innehåll verka särdeles tilldragande för de unga, som deraf haft en god behållning för det följande. Utan katekesens klara och bibliskt-lutherskt noggranna framställning af Kristi verk, vore det att befara, att tredje trosartikelns innehåll rörande nådens tillämpning skulle blifva mindre tillgängligt för barnahjertat.

Samme talare påminde om, att hvarje nattvardsundervisningstillfälle bör begynnas och slutas med bön, helst fri bön af läraren sjelf, äfvensom med psalmsång, hvarjemte den presterliga drägten må häntyda på att man kommit tillsamman för ett särskildt heligt värf, och således nattvardsundervisningens gudstjenstliga karaktär skarpt och tydligt för barnen och läraren sjelf och möjligen närvarande anhöriga eller andra angifvas. Han berättade, hurusom en kyrkoherde i ett annat stift blifvit helt bestört, då komministern i församlingen, en i öfrigt konsistorielt oklanderlig man, tillspord, om han började och slutade nattvardsläsningarna med bön, gaf till svar: »Intet behöfs det; jag har nu i så och så många år läst med nattvardsbarn och aldrig hållit bön med dem». Denna sorgliga försummelse hade emellertid ledt derhän, att tänkande föräldrar högst ogerna släppte sina barn i en sådan pastors händer, och att klagomål öfver missförhållandet till sist af dem anfördes till kyrkoherden. Vi hoppas, att rättelse i denna del skedde, liksom att i allmänhet konfirmationsläraren sjelf måtte känna ett inre behof att ej gå till verket, utan att först gemensamt med barnen hafva nalkats Gud i bön.

Endast så kunde man nämligen — anmärkte en annan talare — nalkas barnen med det rätta herdesinnet, Petrisinnet, som säger: Herre, du vet att jag älskar dig, och just derföre verkligen vill föda Jesu får och lam. Ännu efter tjuguårig erfarenhet hade talaren funnit detta såsom det vigtigaste och tillika det svåraste, när det gälde att göra undervisningen välsignelserik för konfirmanderna. I öfrigt borde katekeskunskapen meddelas på ett fullt bibliskt sätt; genom utfrågande af bibliska exempel och uppslående af motsvarande ställen i skriften sjelf finge undervisningen

Digitized by Google

en sådan karaktär; och man kunde på denna väg lättare utröna, i hvilken mån barnen förstode de gifna dogmatiska frågorna.

En talare anslöt sig till inledarens mening angående epistlarnes användande vid den fortgående bibelläsningen. Andre talare förordade dock evangelierna, särskildt Lukas' evangelium, på grund af det historiskt målande innehållet, i hvilket Jesu kärleksbild så varmt framträdde just i hans förhållande till syndare, hvarjemte framhölls memorerande af bergspredikan ur Mattheus såsom särskild egnad att i barnens hufvuden och hjertan införa en dyrbar och för hela deras lif välsignelsebringande egendom. I hvilket fall som helst finge förklaringarna icke vara vidlyftiga eller invecklade, utan kortfattade och enkla. Man borde icke heller förgäta att låta barnen noggrant inlära namnen på bibelns böcker, så att de i rent yttre mening kunde blifva delaktiga af förmånen att vara hemmastadda med sin bibel och kunna slå upp hastigt och säkert hvar som helst både i det gamla och i det nya testamentet. En talare, som för sin del i åtta år praktiserat med att låta barnen till hvarje gång välja efter behag ett språk och lära sig det utantill ur någon eller några af bibelböckerna i ordning från den första boken till den sista, hade funnit detta sätt — utom sjelfva behållningen i inhemtandet i minnet af ett femtiotal goda kärnspråk eller skriftställen — framför allt befordra den allmänna kännedomen af bibeln. Derjemte lade han ämbetsbröderna varmt på hjertat att icke framhärda i den gamla förvända seden att först efter nattvardsundervisningens slut gifva barnen de genom bidrag från församlingen anskaffade biblarna (nya testamentena?), utan göra det redan i början af konfirmationstiden, för att barnen måtte blifva bekanta med boken under lästiden, och boken sedan ej måtte, såsom så ofta skett, blifva en oläst, dammig hyllprydnad, utan en dagligen begagnad mat och näring för själen. Han hänvisade i detta fall liksom i öfrigt i allt, hvad som hörde till dagens diskussionsämne, till de korta, men kärnfulla upplysningar, råd och uppfordringar, som just rörande konfirmationsundervisningens rätta anordnande vid 1885 års prestmöte för ärkestiftet af kontraktsprosten *Kihlberg* från Söderhamn meddelats.

Digitized by Google

I afseende på läsandet af den *bibliska historien* lexvis jemte katekesen uttalades olika meningar. Några ansågo i likhet med inledaren det vara omöjligt att medhinna den på grund af tidens knapphet; andra hade försökt dermed och upphört; andra hade sökt genomgå den i form af en Guds rikes historia — en vördad talare påpekade i detta fall värdet af kyrkoherden Lindströms i Kristinehamn bibliska historia — en talare hade nöjt sig med att genomgå gamla testamentet på detta sätt; en annan hade i synnerhet lagt vigt vid en ingående teckning af de gammaltestamentlige stormännen, en Abraham, Moses, Samuel, David för att så få fram det personliga och om möjligt derigenom gifva barnen ett samvetsintryck och väcka deras lust att vandra i deras tros fotspår.

Valda *psalmer* och *psalmversar* borde äfven förekomma. En vördad talare läste med barnen omkring 24 af kärnpsalmerna i vår kyrkas psalmbok och sökte derigenom gifva dem i minnet och hjertat en gåfva för lifvet; andra hunno mindre; men saken vore allmänt iakttagen. I det stora hela var det underligt, att man vid detta tillfälle ej särskildt erinrade om Davids psalmer, af hvilka för visso ett mycket stort gagn vore att hemta, om några t. ex. ps. 23, ps. 51, ps. 103 af barnen inlärdes. Den som skrifver detta och som har för praxis att låta barnen efter eget val lära sig verser ur bibeln till hvar gång, såsom ofvan nämndes, har särskildt låtit barnen minst fyra gånger välja ur psaltaren och dervid förut påpekat vissa psalmer, vanligen med den effekt att flera af de barn, som haft lättare att lära, till den följande gången kunnat uppläsa den ena eller andra af psalmerna, ett förfaringssätt, genom hvilket äfven alla barnens blick i någon mån öppnats för denna boks utomordentliga rikedom och skönhet.

Tiden, under hvilken konfirmationsundervisningen borde meddelas för att blifva rätt välsignelsebringande, var äfven föremål för något olika mening. En del påyrkade, att den borde koncentreras på de 4 vårmånaderna Februari—Maj, då man, om möjligt, skulle samla barnen två gånger i veckan och vid pass tre timmar åt gången, i någon mån beroende på barnens antal; andra trodde sig vinna mera genom att börja på hösten, en gång i veckan, enligt ett förslag

Digitized by Google

redan i September, hålla upp under husförhören och mantalsskrifningen i Nov. och Dec. och sedan åter börja straxt efter Jul och sluta vid Kristi himmelsfärdsdag eller så; man kunde då läsa något kortare hvarje gång. En talare, som sista året försökt det sistnämnda, att börja redan på hösten, hade dock funnit det olämpligt, dels derföre att barnen både glömde bort mera och blefve mera främmande, när man endast hade dem en gång i veckan, dels derföre att den längre tiden frestat honom att draga ut för mycket på bredden, hvadan han i sjelfva verket vid den tiden — mötet hölls i slutet af Maj — hunnit mindre, än han brukade. Andra talare anmärkte äfven, att då man i enlighet med Domkapitlets i ärkestiftet normalreglemente för folkskolorna förlagt läsårets slut till December, och väl i allmänhet barn ej böra medtagas i nattvardskolan, utan att de förut aflagt sin utgångsexamen, våren vore den bästa tiden för konfirmationsläsningen. Något hinder att, när man än började, ställa hela saken i samband med *kyrkoåret*, förefunnes icke. Tvärtom borde man esomoftast beröra detsamma genom frågande om sista söndagens text och predikan och erinring om den följande söndagen, så att barnen höllos väl vakna angående den *tid* på kyrkoåret, i hvilken de befunno sig, och så dess gradvisa fortskridande städse togs i betraktande.

I sammanhang dermed hade bort erinras om den stora betydelse i och för väckande hos barnen af ett *kyrkligt sinne* i denna okyrkliga tid, som ligger ej blott deri, att barnen uppfordras att, helst tillsammans med sina föräldrar besöka högmessogudstjensten i församlingens kyrka, så ofta det på något sätt är för dem möjligt, utan äfven att de i all synnerhet vid genomgåendet af det tredje budet få en fullständig och bibliskt-kyrklig, grundlig insigt i 1:o) kyrkoårets mening och sammanhang, 2:o) högmessogudstjenstens olika delar och betydelse, om hvilket allt den aldra gröfsta okunnighet råder hos menigheten, såsom man genom utfrågande vid husförhören med lätthet finner.

Såsom aldra vigtigast för en verkligt välsignelsebringande nattvardsläsning framhöllos till sist af några talare de *enskilda samtalen*, om hvilkas grannlaga natur dock alla voro ense. En äldre talare, som under en längre följd af

Digitized by Google

år verkat i sin Herres tjenst i församlingen, erinrade, att den enskilda bikten aldrig borttagits från vår kyrka, om den än tidtals varit mindre i bruk. Vore nu uppgiften för konfirmationsundervisningen framför allt att söka föra barnen till lifsgemenskap med Frälsaren Jesus, så vore ju bikten dertill äfven ett välsignadt medel, under förutsättning att den å ömse sidor skedde i Herrens fruktan och att läraren toge vederbörlig hänsyn till skriftebarnets kön, ålder, individualitet och själsståndpunkt. Då det så lätt blir ett visst tvång med konfirmationen, och den tanken så ofta smyger sig in hos barnen: »bara jag sluppe fram» och sjelfva lexläsningen, i synnerhet der den fortsättes intill sista dagen, gifver stöd åt den meningen, att det hela mera är hufvudets än hjertats sak, så hade han brukat samla barnen emot slutet någon söndagseftermiddag i någon af skolorna till ett möte och då ställt till dem allvarliga erinringar om frivilligheten å deras sida, men ock om ansvaret med hänsyn till deras förestående konfirmation. Äfven hade han brukat kalla enskilda till sig i samma själavårdande syfte. En annan talare hade, icke utan blick på det gagn, som en begynnande »själsskakning» kunde för barnen medföra, äfvenledes lagt afgörelsen fritt i barnens egna händer genom att personligt vända sig till hvarje enskildt barn, tagande några qvar efter hvarje gång emot slutet. En annan hade äfven på enahanda sätt sökt med allt allvar ställa barnen fram, icke inför sig, utan inför Herren Gud och uppfordrat dem att inför honom betänka sin ställning. Hvad sjelfva tillfället till samtal angick, erinrade en annan derom, att man osökt funne det vid bibelutdelningen, om denna fördelades på några gånger. Inledaren erinrade ämbetsbröderna, att faran för skrymteri vore stor vid dessa samtal, dem han derföre ej nyttjat i sin praxis, och berättade, hurusom ett nattvardsbarn till en f. d. prestman i svenska kyrkan, hvilken på ett mera ovisligt sätt nyttjat sådana samtal för att bestämma barnens värdighet eller ovärdighet, af några andra barn, som tillstadts att gå fram, medan detta barnet vägrades, under skratt fått höra: »Du skulle bara sagt ja till pastorn, du med, när han frågade, om du var Guds barn, så hade du sluppit fram lika väl som vi». — En annan talare påminde om åtskilnaden i utveckling mellan landtbarn

Digitized by Google

och stadsbarn och satte äfven i fråga, om ej en lämplig åtskilnad borde göras mellan könen. Alla voro ense derom att det fordrades särskildt *allvar* och *heligt sinne*, men ock *innerlig kärlek* till Herren Jesus och till barnen jemte den *största vislighet* och *noggrannaste aktgifvenhet på barnen och på enom sjelf* för att ej med enskilda samtal mera skada än gagna. Först och sist vore det derföre angeläget, att man städse *före* hvarje sammanträffande bure barnens och sina egna behof för deras rätta vård i *bön till Herren*.

E. H.

Om det presterliga ansvaret i äktenskapsmål.

Det borde kunna sättas utom tvifvel, att i all lagstiftning måste den principen tillämpas, att förbrytelse och straff stå i full proportion till hvarandra, så att icke en ringa förbrytelse åtföljes af ett strängt straff och tvärtom. Straffbestämmelserna måste så afpassas, att de icke såra det allmänna rättsmedvetandet och verka till lagens ringaktande genom sin allt för stora skärpa i ena fallet och sin allt för stora mildhet i det andra.

Till ofvan angifna princip står den nuvarande kyrkolagen, så vidt den angår kyrkans tjenare, i ett rent af skärande missförhållande. Visserligen kan man icke beskylla denna lag, att han på något ställe är mild emot desse, ehuru vägen är onödigtvis lång, då han med sin arm skall känbart träffa den presterliga lastbarheten; men deremot drifves strängheten till sin yttersta spets, när fråga är om förseelser vid afkunnandet af lysning till äktenskap och förrättandet af vigsel. Ett för menniskor i allmänhet ringa fel straffas här med icke mindre än ämbetets förlust. Också visar det sig, att sådana drakoniska straffbestämmelser aldrig blifvit på senare tider praktiskt genomförda i deras yttersta konseqvenser. Resultatet af anklagelser för dylika fel har ständigt blifvit, att kongl. nåd bestämt ett jemförelsevis ringa bötesbelopp eller efterskänkt allt straff. Och hvarföre har man på högsta ort varit så mild emot de felande? Antag-

Digitized by Google

ligen emedan man med öppet öga för disproportionen emellan förbrytelsen och straffet, icke velat såra den allmänna rättskänslan. Hvartill lagbestämmelser tjena, hvilka icke kunna tillämpas utan att kränka folkets rättsmedvetande, det lärer väl lika litet någon af rikets lagstiftare, som någon annan menniska kunna säga.

Att en sådan disproportion emellan straffet och dess realobjekt eller den förseelse, som det förra afser, verkligen förefinnes, ligger i öppen dag för hvar och en, som har någon kännedom om de med afseende på äktenskapsmål gällande lagbestämmelserna — ett område, på hvilket den borgerliga och kyrkliga lagstiftningen räcka hvarandra en allt annat än emot kyrkans tjenare mild hand. Vi vilja i detta afseende erinra om några sådana lagbestämmelser.

I giftermålsbalkens 7 kap., § 2, läsa vi, att »förr än vigsel sker, skall tre söndagar lysas o. s. v. Viger prest förr än så lyst är, miste ämbetet sitt». Då nu ett så strängt straff följer på den minsta, äfven ouppsåtliga afvikelse från denna föreskrift, så frågas: är då denna lysning af en så stor vigt och äro följderna i detta hänseende så fruktansvärda, att en eljes oförvitlig prest skall förlora sin kyrkliga befattning och sitt presterliga ämbete genom den minsta afvikelse från detta lagstadgande, äfven om han icke velat öfverträda lagen, utan öfverträdelsen skett genom ett förbiseende? Onekligen är det af vigt, att lysningen sker ordentligt, då genom försummelse i detta afseende rättsanspråk kunna förnärmas. Enär icke i vårt land ledigheten till äktenskap, såsom t. ex. i Nord-Amerikas förenta stater styrkes genom edgång med åtföljande ansvar, måste det vara af stor vigt, att tillfälle öppnas att anföra jäf för den eller de dertill berättigade. Detta och intet annat är det förnuftiga ändamålet med lysning till äktenskap. Har nu genom öfverträdelse af kyrkolagens ifrågavarande föreskrift ett jäfsanspråk blifvit hindradt ifrån att göra sig gällande, så är det alldeles i sin ordning, att straffet för den felande presten blir af allvarsam beskaffenhet. Om en medborgares personliga rätt i ett mycket vigtigt afseende förnärmas, så får den ämbetsman, som är orsaken dertill, låt vara genom förbiseende, lida det straff, som svarar emot den skada han åstadkommit. Huruvida detta straff skall vara afsättning,

Digitized by Google

borde bero på de omständigheter, som med ifrågavarande fel stå i oskiljaktigt sammanhang. Har presten genom felaktig lysning befrämjat tvegifte och kan han icke visa, att felet skett genom annan persons förvållande, är det naturligt, att afsättning icke är för sträng dom, så vidt åtskiliga mildrande omständigheter ej kunna till hans urskuldande anföras. Men, om något fel blifvit begånget vid lysning till äktenskap emellan personer, af hvilka ingendera är bunden genom ett föregående giftermål, kan det sättas i fråga, om afsättning icke är för strängt straff, enär hvarje jäf emot sådant äktenskap åsyftar penningeersättning, emedan den kontrahent jäfvet afser icke kan tvingas att gifta sig med den jäfvande. Endast i det fall att presten bevisligen haft för afsigt att förhjelpa kontrahenterna till undertryckande af jäfsanspråken eller han gjort sig skyldig till en så grof vårdslöshet, att han visat sig icke vilja taga hänsyn till lagens föreskrift, bör afsättning från innehafvande tjenst komma i fråga. Hvad sjelfva det presterliga ämbetet beträffar, så bör förlust deraf endast blifva en följd af sådana handlingar, som vittna om moralisk felaktighet. Är fråga om en åtgärd, som visserligen icke angår religionsvården, men dock innebär ett sådant fel å prestens sida, att den kastar skugga på hans karaktär och stämplar honom såsom en omoralisk personlighet, då är naturligtvis afsättning en fullt rättvis dom; eljes icke.

Nu deremot bestämmer lagen detta straff äfven vid den förseelsen, att lysning icke på vederbörligt sätt afkunnats, om än ingen enskild persons rätt blifvit förnärmad. Det är mycket svårt för det menskliga förnuftet att här slå en brygga öfver det svalg, som öppnar sig emellan förbrytelsen och straffet. Då ingen rättskränkning ägt rum, är lysningens ändamål vunnet, äfven om denna endast två gånger blifvit afkunnad eller något annat mindre fel är begånget. Utan tvifvel har genom ofullständig lysning ett afvikande från den i lag stadgade ordningen ägt rum, och hvarje oordning i församlingsvården, i detta ords vidsträcktare betydelse, bör i lagen hafva sin straffbestämmelse. Detta bestrides icke, men hvad som deremot så mycket mer är föremål för ogillande, och det äfven af åtminstone det ojemförligt större flertalet af det svenska kleresiet, är att denna

Digitized by Google

straffbestämmelse är så tillskuren i växten, att den icke alls passar in med förseelsen. I stället för att endast då belägga prestens fel i förevarande hänseende med strängt straff, när det leder till någon kränkning af en vigtig personlig rätt, hvaröfver endast den person, som lidit denna, har att klaga, men deremot låta det efterföljas af en lindrigare bestraffning såsom varning af öfverordnad myndighet, när ingenting ondt i sjelfva verket förvållats, straffar lagen en kyrkans tjenare lika, då förhållandena äro alldeles olika, om än den felaktiga ämbetsåtgärden i och för sig är den samma. Och liksom ett dylikt misstag vore den största oordning, som en prest kan tillåta sig i afseende på pastoralvården, kan hvarje församlingsmedlem, äfven om hans personliga intresse af detta misstag icke på det minsta sätt blifvit berördt, uppträda som åklagare och dermed åstadkomma prestens afsättning. Det tyckes eljes som om en felaktig åtgärd af nu ifrågavarande beskaffenhet icke skulle såsom en svårare förseelse angå någon annan än den som ansett sig berättigad att anföra jäf. Om någon annan skall kunna uppträda som åklagare, så måste naturligtvis anklagelsen afse endast prestens fel emot den allmänna ordningen och ej emot den personliga rätten.

Erfarenheten har ock visat, till hvilka följder denna lagens drakoniska bestämmelse kunnat leda. En nu mera afliden kyrkoherde och teologie doktor hade genom missskrifning af datum i lysningsboken blifvit förledd att viga ett par utan att lysning flera gånger än tvenne blifvit afkunnad. En illa ansedd person, som sedermera för oredlighet kom på häkte, fick reda på denne prestmans förseelse och dröjde ej att begagna sig deraf. Han inställde sig hos sin kyrkoherde och tillkännagaf, att han visste af dennes ämbetsfel, för hvilket han sade sig skola anklaga honom, om icke hans tystnad köptes genom ett visst qvantum spanmål. Presten gaf hvad denne åhörare fordrade för sin tystnad. Men efter en tid kom den senare tillbaka och ökade på det pris han åsatt sin förtegenhet af det stora ämbetsfel, som var begånget. Resultatet blef, att den oförvitlige, högt både ansedde och bildade mannen, för att undgå prejerier, anklagade sig sjelf, dömdes i alla instanser att mista både kyrkoherdebefattningen och prestämbetet, men fick genom

Digitized by Google

kunglig nåd *allt straff efterskänkt.* Man må fråga, hvilkendera makten, den straffande eller benådande, här gått för långt, den ena i stränghet, den andra i mildhet. Utan tvifvel den förra, tack vare en lag, som mycket bättre passar några århundraden förr än för vår tid. Hade straffet icke varit ett hån emot all rättvisa, skulle säkerligen ej den kungliga nåden gått så långt, men nu tvangs den samma härtill genom den rättskänsla, som inga drakoniska lagar kunna förqväfva. Man kan billigtvis begära, att i det nittonde seklet icke sådana lagbestämmelser finnas bland ett folk, som dock är ett kulturfolk, det må nu i åtskilliga hänseenden stå efter de stora folken, som göra anspråk på att vara de egentliga bärarne af den nya tidens kultur. Och man kan fordra det så mycket hellre, som här är fråga om lagens förhållande emot kyrkans tjenare, som man hellre tänker sig vara ett rättvist förhållande i ett land, der religionen vida mer är en makt än åtminstone i tvenne af de länder, som mera gripa in i den moderna civilisationens utveckling än det folkfattiga landet i norden.

Det gifves äfven en annan emot presten riktad straffbestämmelse, som är ofantligt mycket strängare än den förseelse, som den afser. Denna straffbestämmelse finnes i giftermålsbalkens 12 kap. 1 §. Der läser man: »Viger prest enkling eller enka, förr än afvittring lagligen skedd är, miste ämbetet sitt». Det är svårt att se, hvarföre en så sträng bestraffning följer på en så ringa förbrytelse. Afsigten med stadgandet af detta straff synes vara att förekomma arfstvister. Lagstiftningen har, i synnerhet till detta ändamål, med sin stränga hotelse velat tvinga presten till varsamhet i nu ifrågavarande hänseende. Men här kan man med skäl fråga: är då en sådan tvist af så stor våda, att en ordets tjenare skall straffas derföre att han icke sett till, att laglig afvittring skett, och kan ej det onda, som man med denna drakoniska straffbestämmelse vill förekomma, ändå inträffa. Kyrkans tjenare äger ju ej att ingå i pröfning af det sätt, hvarpå delningen emellan arfvingarne skett, och kan intet göra för att vid densamma befrämja rättvisa och billighet. Men när arfskiftet är orättvist, har ju ingenting vunnits med att vältra ett så tungt ansvar på den vigselförrättande presten. Att söka förekomma rättstvister

Digitized by Google

genom straffbestämmelser, som äro emot allt förnuft och all billighet, är ju så mycket orimligare, som ändamålet dermed icke kan under alla förhållanden vinnas. Men det är ju en lätt sak för presten att ställa sig föreskriften i fråga till efterrättelse, har man invändt på riksdagen, då förslag förekommit att ändra denna stränga lagparagraf. Men det är just detta, som icke är förhållandet. Giftermålsbalken föreskrifver, att afvittring skall vara laglig och således underskrifven af samtliga arfvingarne eller deras förmyndare, så långt de stå under andras målsmansskap. Men huru lätt kan ej ett misstag äga rum, i det att någon af de arfsberättigade icke undertecknat afvittrings-dokumentet. Det låter tänka sig, att de som äro berättigade att taga arf efter en afliden äro aflägsna sidoslägtingar, ganska många till antalet. Man kan visserligen invända, att de arfsberättigade slägtingarnes namn äro angifna på bouppteckningsinstrumentet. Men dels är detta icke alltid förhållandet, dels skyddas icke presten deraf, att en felaktig uppgift om de arfsberättigade förekommer på en sådan handling, hvilken visst icke får en officiel prägel derföre att den af vederbörlig domstol lagfares. Detta lagfarande är nämligen helt enkelt en inregistreringsåtgärd. Det måste således understundom vara rätt svårt att taga reda på de till arf berättigade anförvandterna, och mycket lätt kan presten begå det misstaget att taga afvittringshandlingen för god, ehuru en eller flere af arfvingarne icke underskrifvit densamma. Naturligtvis blir då denna olaglig. Det kan vid sådant förhållande icke vara ett tecken till rättvisa och billighet att för ett dylikt förbiseende döma *själasörjaren* till ett så hårdt straff som afsättning. Detta straff är så mycket orättvisare, som det drabbar kyrkans tjenare för en förseelse, som han äfven med god vilja har svårt att undvika. Man får alldeles icke taga för gifvet, att han i fråga om äldre sidoslägtingar till en afliden kan, äfven med det sorgfälligaste bemödande, få reda på dem i kyrkans böcker. Det behöfves endast en enda felande eller misskrifven hänvisning till en sida i husförhörsboken, till hvilken en person flyttas från en annan sida, för att omöjliggöra den noggranna kännedom om den aflidnes slägtingar, som måste förutsättas hos presten, då han ålägges att vid äfventyr af ämbetets

Digitized by Google

förlust se till, att icke vigsel äger rum förr än *laglig* afvittring är skedd.

För öfrigt får det icke förbises, att den kyrkans tjenare, som har att öfvervaka fullgörandet af detta vilkor för erhållande af vigsel, kan hafva svårt att veta, när han är berättigad att fordra företeendet af arfskifte eller bevis derom, att sådant blifvit förrättadt. Det kan företes en vederbörligen lagfaren boupptecknings, som hänvisar på öfvervägande skuld i den aflidnes bo. Tillgångarne kunna vara upptagna så lågt, att behållning kunnat uppstå, om boet blifvit afyttradt. Men förhållandet kan dock vara ett motsatt. Nu har visserligen presterskapet erhållit det rådet att fordra uppvisande af arfsafsägelse af den dödas slägtingar eller också af vederbörlig auktionslängd; men sådant är dock icke i lag föreskrifvet. Om nu en prest med stöd af boupptecknings, enligt hvilken det visar sig, att skulden är mycket större än tillgångarne, beviljar den efterlefvande maken eller makan vigsel, men det sedan kommit i dagen, att behållning verkligen funnits, hvarför afvittring bort ske, så skulle efter nu i fråga varande stränga straffbestämmelse den prest, som förrättat vigseln, afsättas för att han litat på den till vederbörlig domstol inlemnade boupptecknings, emot hvilken anmärkning icke ägt rum. Det är att straffa en oförsigtighet på ett sätt, som rent af är oförsvarligt inför det sunda förnuftets domstol. Det borde vara rimligare, att presten finge plikta med böter eller, så långt förmågan sträcker sig, ersätta den förlust, som arfvingarne kunna lida i följd af hans lättrogenhet.

Vi vilja icke upptaga tiden med att visa förhållandet med åtskilliga dylika straffbestämmelser i giftermålsbalken, hvilka lägga i dagen, huru lagen sträcker sin arm hotande emot presten, om den minsta förseelse i fråga om lysning och vigsel ägt rum.

Tacksamt må vi erkänna, att strafflagen i *ett* fall stält ordets tjenare i en gynsammare ställning än förut. I giftermålsbalkens 2 kap. 12 § var det stadgadt, att prest, som vigde dem som ej ägde att äktenskap bygga, skulle mista sitt ämbete, och i visst fall var vatten- och brödstraff dermed förbundet. Äfven om presten i anseende till omöjligheten att taga reda på slägtskapsförhållanden i äldre mini-

Digitized by Google

sterialböcker, der, såsom visadt är, misskrifven hänvisning till en enda sida kan omöjliggöra alla efterforskningar, skulle han drabbas af minst ämbetets förlust. Detta hårda stadgande är utbytt emot ett annat i strafflagens 25 kap. 4 §, der vi läsa: »viger prest dem, hvilkas äktenskap för laga hinder återgå måste, och var det hinder honom veterligt, varde afsatt och förklarad ovärdig att i rikets tjenst vidare nyttjas». Härom är intet att säga. Samma straffbestämmelse för uppsåtligt öfverträdande af lag till annans skada förekommer i näst föregående §§ med afseende på domare, konungens befallningshafvande och andra ämbetsmän. Det kan ej falla någon in att begära lindrigare straffbestämmelser för kyrkans ämbetsmän än för statens. Men med skäl kan man fråga, hvarföre icke alltid afseende fästes vid icke blott handlingen, utan äfven afsigten, när fråga är om de förra eller kyrkans tjenare, såsom när det gäller att straffa statens. Det är emellertid glädjande att se en senare tillkommen lag vara mildare och icke utgå från förutsättningen af fullkomlighet hos kyrkans tjenare — någonting, som desse i känslan af sina många brister vilja, säkerligen utan undantag, undanbedja sig.

Att lagen i fråga om prestens åtgärder vid äktenskapslysning och vigsel är strängare än hvarje annan, är ett missförhållande, som allra minst passar en tid med så filantropisk tendens som vår. Många af de stilla i landen bevittna med förvåning och bekymmer det lindriga straff, som hemsöker dråpare och våldsverkare, med den mycket naturliga påföljd, att samhällets drägg uppmuntras till våldsbragder. Vi vilja icke här inlåta oss på frågan, huruvida denna mildhet emot fredsstörare i samhället låter försvara sig inför Herrens ord och i huru vidsträckt mån det framkallar osäkerhet till lif och lemmar hos samhällets fredliga medlemmar. Vi vilja endast påpeka den motsägelse, som ligger deruti, att en okänd slagskämpe kan få lemlästa sin nästa utan annat äfventyr än någon kortare tids straffarbete, om icke afsigten är att råna, — ett straff, som för en person utan all ambition icke betyder så synnerligen mycket — men att deremot en eljes oförvitlig ämbetsman skall få hela sin framtid förstörd eller ock hos den kungl. nåden tigga sig till bibehållandet af sitt ämbete, derför att han

Digitized by Google

misstagit sig vid en ämbetsåtgärd eller på grund af en missskrifning begått ett ouppsåtligt ämbetsfel, hvaraf ingen skada följt. Det skärande missförhållande, som äger rum emellan brottmålslagstiftningens straffbestämmelser och dem som tillhöra giftermålsbalken, så vidt den angår presterskapets åtgärder vid lysning och vigsel, kan icke annat än såra det allmänna rättsmedvetandet, och ett ringaktande af lagen i allmänhet måste blifva följden af att en sådan disproportion äger rum emellan det verkliga brottets bestraffande å ena sidan och det ouppsåtliga ämbetsfelets å den andra. Hvad skall t. ex. allmogen på landet tänka om lagens betydelse, när den finner, att ej densamma, såsom det sunda förnuftet fordrar, afpassar straffet efter förbrytelsen? Den tanken ligger nära till hands, att lagen är orättvis. Men får allmänheten denna uppfattning af landets lagar, att de icke äro rättvisa, så blir den naturliga följden häraf, att man anser lydnaden mindre vigtig.

Att allmänheten verkligen har öga för den skriande orättvisan af här i fråga varande lagstiftning, torde icke för många prester vara okändt. Det händer ofta, att allmogesmän af bristande kännedom om hvad som af vederbörande kontrahenter skall iakttagas vid lysning och vigsel, infinna sig hos pastor med, som man säger, ofullständiga eller oklara papper. När man då upplyser dem om det stränga straff, hvarför presten blottställer sig, om han tillåter sig den minsta afvikelse ifrån hvad lagen stadgar, så förmärker man understundom, att denna upplysning mötes af löje i förening med förvåning, der den icke helt enkelt är föremål för ett misstroende, som i densamma helst ser en förevändning, egnad att bemantla oginheten. Men straffbestämmelser, hvilka af allmänheten kunna befinnas löjliga, böra väl icke tillhöra vår tids lagstiftning.

Det vore skäl, att någon af dem, som hafva talan der, hvarest de kyrkliga lagarne stiftas, väckte förslag om mildring af här ofvan påpekade drakoniska straffbestämmelser, och detta utan att vänta på en ny kyrkolag i dess helhet, hvilken kan dröja länge nog, under det att borttagandet af hårdhet och orättvisa icke bör fördröjas. Det är väl knappast att befara något synnerligen svårt motstånd emot denna förmildring. De politiska förhållanden, som förut lagt hin-

Digitized by Google

der i vägen derför, finnas nu icke mera. Man torde villigare än förr erkänna, att det icke kan vara öfverensstämmande med sundt förnuft och rättvisa, att lagen vänder en så skarp udd emot kyrkans tjenare för ouppsåtliga öfverträdelser af lagar, hvilkas tillämpning hellre borde tillhöra statens ämbetsmän än de förra, som hafva till sitt egentliga lefnadskall att förkunna Guds ord och vårda församlingens andliga angelägenheter. Att lagen är sträng med afseende på *deras* sedliga förhållande, som med både ord och exempel skola befrämja Guds rike, är hvad den upplysta opinionen lika mycket som kyrkans väl och kristendomens framgång påkallar; men att strängheten öfverskrider allt mått och alla gränser i afseende på ämbetsåtgärder, som åtminstone till en del borde falla utom prestens verksamhetskrets, det fordras svårligen af allmänna tänkesättet och säkert icke af någon upplyst kyrkans vän.

J. A. ENGLUND.

Anmälningar och granskningar af utkomna skrifter.

Den naturalistiska hedendomen eller det lägsta stadiet af humanitetsidéns utveckling af *J. A. Ekman*, docent vid Upsala universitet. Förra häftet, 164 sid. Upsala, Schultz. Pris 1, 75.

Humanitetsidéns historia delas af författaren i fyra hufvudskiften; det första skiftet faller inom den naturalistiska hedendomen, det andra inom den antropomorfistiska hedendomen, det tredje tillhör den israelitiska verldsåskådningen, och det fjerde kristendomen, den religionsform, inom hvilken humanitetsidén blifvit bragt till medvetenhet i anseende till sin innersta kärna. Det första stadiet af denna idés utveckling har förf. i det nu föreliggande arbetet börjat behandla. Han betraktar här ur den angifna synpunkten först de ociviliserade och halfciviliserade folken och derefter de ostasiatiska kulturfolken, kineserna och inderna. Med afseende på de sist nämda behandlar han dock här allenast vedaläran och den ur denna framvuxna bramanismen. Till

Digitized by Google

ett senare häfte, hvilket skall utkomma i början af nästa år, sparar han behandlingen af buddaismen såväl som framställningen af humanitetsidéns utveckling hos egypterna, de vest-asiatiska kamitisk-semitiska folken samt perserna.

Det är en brokig tafla förf. här upprullar, och den tjenar i sin helhet till illustration af det bekanta Geijerska yttrandet, att menniskan är ett sent begrepp i historien. Det kan ock sättas i fråga, huruvida man inom den naturalistiska hedendomen, der menniskan ännu icke höjt sig öfver naturen, kan tala om förefintligheten af någon humanitetsidé. Då emellertid menniskan aldrig upphör att vara menniska, är det ju icke möjligt annat än att humaniteten i ett eller annat moment skall bryta sig fram, om den ock, äfven der så sker, får en förvänd gestaltning. Spåren af denna idé såväl som dess förvridningar och öfverhufvud den naturalistiska hedendomens brist på sann humanitet har förf. här ganska ingående skildrat. Ämnets rikedom, särskildt när det blir fråga om de ociviliserade och halfciviliserade folkslagen, gör det till en rätt svår uppgift att få en framställning, som är på en gång systematisk och åskådlig. På det hela taget har dock författaren väl löst sin uppgift. I åskådlighetens intresse torde likväl på ett eller annat ställe en närmare utveckling hafva varit gagnelig.

Riktigheten af alla de religionshistoriska detaljer, som här meddelas, kunna vi icke pröfva. De äro säkerligen i allmänhet tillförlitliga, då förf. ägt goda källor och har både vilja och förmåga att väl använda dem. Ett förf:s yttrande af mera omfattande betydelse må dock här beröras. Han anser nämligen, att endast den israelitiska verldsåskådningen och kristendomen stå i ett rent historiskt förhållande till hvarandra; det kan deremot, säger han, »icke historiskt uppvisas, att den antropomorfistiska hedniska åskådningen hos de folk, som hysa densamma, varit föregången af ett rent naturalistiskt betraktelsesätt». Det torde dock vara otvifvelaktigt, att Pelasgerna, som utgöra den äldsta stammen af det grekiska folket, alls icke hade någon antropomorfistisk religion, hvarför ock Nägelsbach, som i sin Homerische Theologie äfven undersöker uppkomsten af den grekiska kulturen och religionen (s. 2—15), säger, att äfven de mest kompetente domare hafva erkänt det faktum, att

Digitized by Google

hos Homerus finnes »von ihm nicht mehr verstandene Reste einer älteren Naturreligion.»

Äfven den som saknar egentlig teologisk bildning kan med intresse och gagn läsa detta arbete.

M. J.

Materialismen och vår tids vetenskap. Populärt föredrag af *Gustaf Bring*. Lund, C. V. K. Gleerups förlag 1886. 31 sid. 8:o. Pris 50 öre.

Detta är en i vår på materialistiska tendenser så rika tid särdeles läsvärd liten skrift. Ursprungligen är den ett föredrag, som efter anmodan hållits vid Skara stifts folkskollärareförenings årsmöte i Skara den 29 sistlidne juli och nu på begäran af nämda förenings styrelse och åtskilliga enskilda personer blifvit med några obetydliga ändringar befordradt till trycket. Naturligtvis kan man under sådana förhållanden icke vänta sig en uttömmande behandling af ämnet. Men ingalunda har förf. tillmätt sitt arbete en för stor betydelse, då han hoppas, att »hvad som der blifvit sagdt, torde göra till fylles för att åtminstone tillbakavisa påståendet, att 'orsakslagens absoluta allmängiltighet' skulle vara ett sjelfklart axiom».

Det hör i våra dagar icke till ovanligheten, att sig så kallande vetenskapsmän i föredrag och skrifter med den största tvärsäkerhet utbasuna, att naturvetenskapen numera nått en sådan utveckling, att inga gåtor, som framställa sig vid tillvarons förklaring, hädanefter skola befinnas för densamma olösliga. I och med detsamma skall man kunna undvara hypotesen om en andlig verld; endast det, som omedelbart är till för de yttre sinnena, skall hädanefter erkännas för verkligt, och lifvet skall förklaras ur materien. Sådana menniskors påståenden blifva lätt trodda. Deras tvärsäkerhet imponerar. De omgifva sig med en nimbus af vetenskaplighet, i det de dels taga munnen full med lånta fraser, dels förbrylla godtroget folk med skenbevis, som synas så påtagliga, ehuru de sakna egentligt värde. Alla, som icke tänka lika med dem, äro naturligtvis antingen fångna i gammaldags fördomar eller i saknad af vanligt sundt förnuft. De, som då vilja vara både förnuftiga och fördomsfria, skynda att säga ja och amen till alla deras

Digitized by Google

försäkringar. Detta sker så mycket snarare och beredvilligare, om deras »vilja förut varit materialistisk», d. v. s. om de haft denna verlden till sitt högsta goda. Så har det tillgått, att den materialistiska verldsåskådningen för sig vunnit en rätt betydande kontingent äfven i vårt land.

Det är derför ett ord i sinom tid det, som erinrar om naturvetenskapens verkliga resultat, och det är detta, anförda skrift vill göra. Den kommer icke med något nytt. Tvärtom vill den blott fästa uppmärksamheten vid sådana vetenskapliga resultat, som redan nedträngt till seminariernas och folkskolornas läroböcker, och tillse, hvad dessa hafva att säga. Det är ett lyckligt grepp af förf. att så taga fasta på de enklaste satserna inom vetenskapen. Derigenom har han icke blott stält sig på en för läsaren bekant mark, utan får äfven tillfälle att lära honom reflektera öfver de kunskaper, han redan inhemtat, i stället för att blindt tro på andras försäkringar. Steg för steg får man nu se, huru det är så långt ifrån, att naturvetenskapen lyckats åt det för de yttre sinnena gifna tillförsäkra rättigheten att vara den enda verkligheten, att tvärtom samma vetenskap tydligt lägger i dagen, att ingen enda af våra sinnesförnimmelser visar oss föremålen sådana de i sig äro, utan att »de alla mera bero af våra sinnens beskaffenhet än af de yttre anledningarna till desamma». Detta ådagalägges genom en undersökning af de särskilda sinnenas förnimmelser. Dessutom visas, att våra sinnen visst icke omfatta hela den s. k. yttre verkligheten. Det är icke blott det, som är alltför aflägset eller alltför litet, som undandrager sig vår uppmärksamhet, utan detsamma gäller om en mängd företeelser i naturen. Så har man, för att icke tala om alla för våra sinnen dolda magnetiska och elektriska strömmar, medels fotografiplåten upptäckt tillvaron af ljusstrålar, för hvilka våra ögon icke äro känsliga. Af allt detta är klart, att våra sinnesförnimmelser hvarken omfatta allt verkligt ej heller lemna oss någon underrättelse om, hurudan den verklighet, hvaraf vi afficieras, till sitt väsen är. Ja till och med de rums- och tidsförhållanden, hvari vi fatta all sinlig verklighet, äro subjektiva, hvilket framgår af de motsägelser, hvari man invecklar sig, så snart man söker tillägga rummet och tiden objektiv betydelse.

Digitized by Google

Men är det nu så, att naturvetenskapen på det otvetydigaste intygar, att den intet vet och intet kan veta om den sanna verkligheten, så ådagalägger den i och med detsamma, att den verklighet, hvarmed den sysselsätter sig, den materiella, hvarken är den enda eller den sanna. »Så väl den materiella verkligheten som den sinliga vetenskapen visar utöfver sig sjelf till en annan verklighet och en annan kunskap af högre art.»

Följande tänkvärda ord af förf. må här finna plats.

»Materialismen är i vår tid mindre än någonsin en vetenskaplig teori. Fasthellre är den materialistiska verldsåsigten — liksom den kristna läran om en andeverld och ett lif efter detta — en *tro*. Den, som omfattar materialistiska åsigter, gör det icke derför, att han verkligen blifvit *öfverbevisad* om materialismens sanning, utan derför, att han tror på dess förespråkare eller känner sig behagligt tilltalad af dess läror.

Utan någon sorts tro kan en menniska icke gerna lefva. Men hvilken tro man väljer, beror icke endast på förståndet, utan i de flesta fall minst lika mycket på viljan. Och hon väljer den tro, som harmonierar med hennes egen riktning. Är förståndet materialistiskt, så blir väl vanligen också viljan materialistisk; men ännu säkrare är dock det omvända: är viljan materialistisk, så blir slutligen också förståndet — hos den tänkande menniskan — materialistiskt.

Är åter viljan riktad på hvad ofvantill och frammantill är, så hvarken kan eller vill vetenskapen hindra tron att omfatta eller tanken att inträngа i de sanningar, som göras oss behof för vårt andliga lifs näring och utveckling och meddelas oss genom gudomlig, inre eller yttre uppenbarelse.

Vetenskapen kan icke för någon stänga himmelrikets portar; icke heller kan hon för någon upplåta desamma. Men för det evighetssträfvande, som allvarligt söker hennes ledning, må hon väl anses kunna rödja väg, så till vida som hon, i det hon ådagalägger, huru fåvitska alla försök äro att med menskligt sinliga begrepp mäta och bestämma all verklighet, frigör tanken från det sinliga förståndets fjettrar och sålunda bereder rum för tron på det öfversinliga, det andliga, det eviga.» N. L.

Digitized by Google

Den heliga Skrift och den negativa kritiken. Ett apologetiskt bidrag af *Claës Elis Johansson*, docent i apologetik vid Upsala universitet. Upsala, Akadem. bokh. 1886. 241 s. 8:o. Pris 3 kronor.

Det är ett mycket omfattande ämne, som här till behandling företagits. En allsidig och uttömmande behandling har förf. icke heller velat lemna. Han har blott velat granska de allmänna förutsättningar, på hvilka våra dagars negativa kritik i förhållande till den heliga skrift hvilar, och sedermera till bemötande upptaga de väsentligaste af de kritiska anlopp, som mot den heliga skrift blifvit gjorda med utgångspunkt från dessa allmänna förutsättningar. I sistnämda afseende är det, hvad gamla test. angår, särskildt pentateukkritiken, som göres till föremål för förf:s granskning, och hvad nya testamentet angår, upptagas till kritisk belysning företrädesvis de försök, som på ett eller annat sätt gjorts att nedsätta värdet af den evangeliska historien och den Kristusbild, som i densamma framställes.

Särskild uppmärksamhet egnar förf. åt V. Rydbergs försök att nedsätta betydelsen af det nya testamentets lära om Kristus genom påståendet att den judiska messiasidén före och på Jesu tid var af väsentligen samma innehåll som den i nya testamentet framställda kristologien. Förf. uppvisar härvid bland annat, att V. Rydberg med en i sanning förvånande brist på kritik såsom stöd för sin mening anför källor, som förskrifva sig från en långt senare tid och följaktligen alls intet bevisa med afseende på den messiasidé, som före och vid Jesu tid var bland judarne gängse. Exempelvis må härvid anföras, att hr R. bland annat såsom en förkristlig källa anför Jalkut Rubeni, ett kabbalistiskt verk, som, enligt hvad Delitzsch uppgifver, har till författare en Ruben Höschke, som »ligger begrafven på den gamla judiska begrafningsplatsen i Prag, hvarest man ännu på hans grafvård kan läsa det i förhållande till den apostoliska tidsåldern något sena årtalet 1673».

Bemötandet af den kritik, som riktat sig mot det gamla testamentet, är i förhållande till bokens anläggning i dess helhet måhända något för knapphändigt. Äfven här är dock förf:s framställning af intresse och bör tjena till en god vägledning för dem, som önska taga kännedom om särskildt

Digitized by Google

de hufvudpunkter, som höra till den så mycket omtalade pentateukkritiska frågan.

Hr J:s bok förtjenar att blifva bekant vida utöfver de akademiska kretsar, för hvilka den i närmaste hand är afsedd. M. J.

Öfversigt af de bibliska böckernas innehåll och historia. Till tjenst för de högre läroverken och för femklassiga läroverk. Af *O. V. Lemke.* Stockholm, A. V. Carlssons förlag, 1886. 88 sidor mindre oktav. Pris häft. 60 öre, kart. 80 öre.

Den heliga historien och de heliga böckerna i kortaste sammandrag till skolornas tjenst. Af *F. Landahl.* Mariestad, P. V. Karström, 1886. 39 sidor 8:o. Pris 40 öre.

Bland de förut i läroverken begagnade bibelhandböckerna torde J. A. Bergs vara en af de mest använda och mest användbara. Stoffet i denna är visserligen altför rikligt för att kunna fullständigt genomgås, men den enskilde läraren har lätt att göra ett urval af det, som synes honom nödigast. Till denna handbok ansluter sig den ofvannämda »Öfversigten af de bibliska böckerna» ganska nära. Äfven ordalagen äro delvis desamma. I den senare är emellertid allt utelemnadt, som man i den förra lämpligen kunnat gå förbi, hvadan också dess omfång blifvit mycket reduceradt.

Olika meningar kunna råda om hvad som bör meddelas i en bibelhandbok för skolorna. Förf. till »Öfversigten» har tydligen ställt sig den i stadgan för rikets allmänna läroverk lemnade föreskriften, att i fjerde och femte klasserna skall meddelas »en kort öfversigt af de bibliska böckernas innehåll jemte underrättelser om deras författare», till ordagrann efterrättelse. Oss synes det emellertid vara en brist, att ingenting nämnes om israeliternas »heliga ställen, personer, handlingar och tider». Likaledes skulle vi hafva önskat att finna en kortfattad kronologisk öfversigt öfver Jesu lif äfvensom en kort framställning af gången och utsträckningen af Pauli missionsresor.

Hvad det beträffar, som i förhållande till Bergs bibelhandbok skulle kunna kallas tillägg och omarbetningar, så måste man rättvisligen erkänna, att detta öfver hufvud

Digitized by Google

taget är förbättringar. De vigtigaste tilldragelserna i den heliga historien äro afgjordt fattade såsom utvecklingsmoment af den gudomliga uppenbarelsen. De särskilda böckerna hafva erhållit en bestämdare indelning, och deras innehåll är klarare angifvet. Emellanåt är dock framställningen mindre god. Hvad en profet är, har Berg beskrifvit på tvenne sätt. Förf. synes oss hafva upptagit den mindre lyckliga beskrifningen. I allmänhet hör inledningen till de profetiska böckerna till »Öfversigtens» svagare delar. Om profetian får man veta, hvad hon icke är, icke hvad hon är. Profetians innehåll angifves alltför abstrakt, och man får ingenting veta om de rötter, som hon har i de tidsförhållanden, under hvilka hon framställdes. Lika litet lemnas någon upplysning om hvarifrån profeterna hemtade de färger, hvarmed de målade sina framtidssyner; ingenting säges om profetians perspektiviska karaktär. Allt detta är dock saker, som skulle kunna gifva lärjungen en vida djupare inblick i profetians egendomliga väsen än de innehållsöfversigter öfver de särskilda profetiska böckerna, som sedermera förekomma, och hvilka icke så lätt kunna sammangjutas till en enda totalbild.

Med nya testamentets läroböcker har man svårt att låta fjerde och femte klassernas lärjungar formera någon omedelbar bekantskap. Att låta dem läsa innehållsöfversigter öfver dessa böcker vore då utan tvifvel mycket olämpligt. Endast det kan man fordra, att de skola kunna uppräkna dem i den ordning, hvari de förekomma i vår kanon, så att de utan svårighet kunna återfinna citerade skriftställen. Härtill skulle möjligen kunna läggas angifvandet af hvarje brefs hufvudämne, i fall detta kunde uttryckas i korta ord, t. ex. så här: *rättfärdiggörelsen af tron* behandlas i Romarebrefvet och Galaterbrefvet; *en god församlingsordning*, *Kristi och de dödas uppståndelse samt evangelii ämbetes härlighet* i Korintierbrefven; *församlingens tillväxt till enhet i Kristus* i Efeserbrefvet; *förmaningar till ståndaktighet och ödmjukhet* gifvas i Filipperbrefvet; om *Kristus såsom den ende frälsaren* läres i Kolosserbrefvet; om *Kristi andra tillkommelse* i Tessalonikerbrefven; *om en rätt församlingsherde* i pastoralbrefven samt *om nya förbundets företräden framför det gamla* i Ebreerbrefvet. En dylik öfverblick hade lämpligen kunnat

Digitized by Google

gifvas i inledningen till brefven, liksom det skett i inledningen till evangelierna.

Språket är, om icke lättflytande, så dock i det hela enkelt och lättfattligt. I sistnämda afseende finnas dock undantag, såsom då det talas om »profetians apokalyptiskt-eskatologiska innehåll» eller om »en apokalyptisk slutprofetia, som bildar en parallel» o. s. v. Några smärre oegentligheter och tryckfel hafva vi funnit, men vilja icke upptaga utrymmet med att anföra sådana.

Beträffande bokens användbarhet som skolbok äro vi temligen vissa, att de fleste, som icke haft med undervisning att göra, skulle fälla en afgjord förkastelsedom på grund af det mera torra och skematiska framställningssättet. Likafullt äro vi öfvertygade, att hon kan begagnas med fördel. Ty vid undervisning i bibelkännedom skola den bibliska historien och bibeln läggas till grund, och bibelhandboken skall blott tjena till att hos lärjungen uppfriska minnet af den öfversigt öfver hvarje bibelboks innehåll, som man gjort på lärorummet med ledning af de stycken, hvilka der blifvit lästa. Att utan dylik förberedelse gifva lexor i bibelhandboken, hon må nu vara skrifven huru som helst, det är att föra lärjungen bort från bibeln i stället för in i densamma.

I fråga om den andra af de ofvan anmälda skrifterna torde med fog den anmärkning kunna göras, att innehållet icke fullt svarar mot titeln. Ty af det, som skall bära namnet »helig historia», om ock »i kortaste sammandrag», fordrar man något mer än ett uppräknande af de vigtigaste tilldragelserna i den gudomliga frälsningsuppenbarelsen. Man önskar derjemte få åtskilliga *hvarför* besvarade. Så t. ex. *hvarför* framkallade Gud språkförbistringen? *hvarför* utkallades Abraham från sitt fädernesland? *hvarför* fördes Israels folk till Egypten och i träldom derstädes? o. s. v. Så länge icke händelserna framträda i belysningen af grunder och följder, torde namnet »Heliga historien» få anses, vi hade så när sagt, usurperadt. Detta hindrar emellertid icke, att boken, betraktad som en öfversigt öfver bibelns böcker, äger ganska många förtjenster. Redogörelsen för vissa af bibelböckerna skulle till och med kunna föredragas framför motsvarande i d:r Lemkes lärobok; på somliga

Digitized by Google

ställen åter är prosten Landahls åtminstone som skolbok underlägsen. Underrättelser om en del böckers författare saknas. Emellanåt kan detta bero därpå, att författaren är obekant, men i så fall angifves icke heller, på hvilken tid boken är författad. Deremot finnes uppgift på de vigtigaste af de heliga tiderna. Likaså lemnas en kronologisk öfversigt öfver Jesu lif samt en framställning af Pauli missionsresor. Äfven här saknas i inledningen till de profetiska böckerna den öfversigtliga framställning af profetians väsen, innehåll och framställningssätt, som vi skulle hafva önskat. Om förf. till öfriga goda källor, som han användt, äfven lagt »Inledning till profetian» af V. Rudin, så hade denna brist tvifvelsutan blifvit afhulpen.

Förf:s lyckliga förmåga att kläda sina tankar i ord är bekant från hans föregående arbeten. Ett par småsaker vilja vi dock anmärka. Uttrycket »de skola bäfva fram till Herren» (Hos. 3, 5) är väl icke svenskt, trots att det begagnas i Melins bibelverk. Stridande mot svenska språkets skaplynne är äfven sammanställningen gudingifna män. Konstruktionen »ingifva någon (dat.) något (ack.)» berättigar oss att tala om ingifna skrifter, men icke om ingifna personer. Den senare användningen är ett missbruk, som insmugit sig på grund deraf, att man konstruerat ordet i pass, lika med det liktydiga inspirera. Saken är ju i och för sig af ringa vigt, men i en skolbok ser man gerna en fullt korrekt svenska.

Vi helsa för öfrigt båda dessa arbeten välkomna såsom en värdefull tillökning till hithörande läroboksliteratur, förvissade som vi äro, att de i den duglige lärarens hand skola blifva af stor nytta vid undervisningen.

N. L.

Lärobok i Kyrkohistorien af *Albin Hildebrand*. Stockholm, Z. Hæggströms förlagsexpedition 1886. VIII + 133 sidor 8:o. Pris i mjukt klotband 1 kr. 50.

Det har i våra dagar klagats öfver för snabba ombyten och för stor mångfald af läroböcker. Till dylika klagomål har man dock icke haft fog i fråga om läroböcker i kristendom på gymnasialstadiet. Generationer igenom har Norbecks teologi der varit allena herskande, och i kyrko-

Digitized by Google

historia har Cornelii lärobok haft, om än icke lika långvarigt, så dock nästan lika omfattande herravälde. Till detta förhållande hafva flere orsaker samverkat och icke minst den omständigheten, att dessa arbeten i rikt mått ägt sådana egenskaper, som pryda en skolbok. På sista tiden har dock Ullmans Religionslära på ett verksamt sätt börjat göra Norbecks lärobok terrängen stridig, och allra senast har Cornelii kyrkohistoria fått en medtäflare i ofvan anmälda lärobok.

Första frågan en författare måste göra sig, innan han släpper ett sådant alster ut i verlden, är den: finnes något skäl till missnöje med hvad vi förut äga i samma väg? Författaren till anförda lärobok har äfven gjort sig denna fråga och lemnar på densamma följande svar: »läroboken af Nissen[1]) — — saknar i betänklig grad öfverskådlighet, ordning och plan, och dess framställningssätt gör genom mångordighet och onödig utbredning öfver vissa historiska detaljer densamma olämplig att sätta i ungdomens händer. — Hvad den af biskop Cornelius utgifna läroboken angår, utmärker sig denna just genom noggrant utstakad plan, enkelhet och tydlighet, men deremot torde emot densamma den anmärkning kunna göras, att dess rikedom på fakta är alltför stor för att göra den lämplig för *skolstadiet*». Anmärkningarna mot Nissens bok, såsom *lärobok* betraktad, finna vi fullt befogade. Deremot har förf. icke framhållit det, som egentligen utgör den svaga sidan i läroboken af Cornelius. Hennes rikedom på fakta bör icke bereda någon större svårighet, enär man kan gå förbi en del. Så synnerligen svårt är det icke heller att medhinna henne på den tid, som för detta ändamål kan disponeras. Också torde förf. nog på 120 textsidor hafva inrymt fullt lika många fakta, som Cornelii lärobok har på 106 af något mindre format. Deremot skulle man möjligen kunna påstå, att den sistnämda läroboken alltför litet framhåller kyrkans lif såsom den organiska enhet, hvarur hennes särskilda yttringar framgå, att hon är något för knapp, då det gäller framställningen af det kyrkliga lifvets vexelverkan med det

1) N:s lärobok har begagnats och användes visst ännu vid ett par läroverk. Rec:s anm.

Digitized by Google

allmänna kulturlifvet, samt att ett utförligare beaktande af Sveriges kyrkliga förhållanden borde vara på sin plats i en lärobok för den svenska kyrkans medlemmar. Här och hvar hafva äfven främmande konsttermer alltför flitigt begagnats. Alla dessa brister har förf. tydligen bemödat sig att afhjelpa och på det hela taget lyckats rätt väl i sina bemödanden. Deremot hafva i andra afseenden felaktigheter insmugit sig. Ett och annat har framstälts på ett vilseledande sätt, på andra ställen äro rena misstag begångna. Så t. ex. sedan de judekristne skildrats såsom de der voro »från barndomen inlärda att betrakta hvarje icke-jude såsom stående utom Guds nådesordning» och derför »fordrade, att hedningarne som vilkor för införlifvandet i Kristi församling först skulle genom omskärelse blifva medlemmar af Guds utvalda folk», och det upplysts, att »hedningarne icke ville ingå på denna fordran», hvadan söndring uppkom, så heter det: »de judekristna hade sin medelpunkt i Jerusalem och ägde i Petrus och Jakob den rättfärdige sina ledare; föreningspunkten för den hedningkristna församlingen åter var Syriens hufvudstad, Antiokia, och aposteln Paulus blef detta partiets hufvudman». Alltså Petrus och Paulus hufvudmän för tvänne sins emellan stridiga partier! — I striden mot Erasmus skall Luther hafva förkastat Augustini predestinationslära. — Detta blott som exempel. Det är för öfrigt mera i enskildheter, som brister förekomma; mot de ledande synpunkterna är deremot föga att anmärka. Felaktigheterna torde derför utan större svårighet kunna aflägsnas, och sedan har arbetet utan tvifvel många förutsättningar för att vinna spridning och blifva till nytta inom sitt område. N. L.

August Neander, Erinnerungen von *Philipp Schaff.* Mit einem Bildnis. Gotha. F. A. Perthes. 1886. Pris 1, 60 M.

August Neanders lefnadsteckning, utförd på detta detaljerade sätt, som utmärker tyska författares under namn af Leben und Wirken framstälda skildringar af någon betydande personlighet, är ännu icke skrifven. Och dock, hvilken utomordentligt intressant och tacksam uppgift är det icke för den dertill kallade biografen att skildra en sådan man som Neander, hvilken är en af de mest begåf-

Digitized by Google

vade och ädlaste samt genom makten af sin personlighet och sina skrifter obestridligen den mest betydande af de män, som under den nyare tiden öfvergått från det gamla förbundets folk till det nyas! Men orsaken, hvarför vi ännu icke hafva någon utförlig teckning af hans lif och verksamhet, torde väl delvis vara att söka i den omständigheten, att först den 17 januari 1889 hundra år förflutit från hans födelse, och det torde derför vara sannolikt, att vid den minnesfest, som utan tvifvel på den i fråga varande dagen kommer att firas vid universitetet i Berlin, ett sådant arbete kommer att offentliggöras. Bland de mindre biografier öfver Neander, hvilka deremot finnas, har anm. nyligen tagit kännedom om tvänne, nämligen de väl skrifna och intressanta »Erinnerungen an D. August Neander», hvilka 1882 utgåfvos af Dr J. L. Jacobi, en af Neanders lärjungar och för närvarande professor i kyrkohistoria i Halle, samt den ofvan nämda biografien af Professor Philipp Schaff i New-York. Äfven den senare författaren har, sjelf tysk, en tid varit Neanders lärjunge och har, äfven han, ett berömdt namn såsom kyrkohistoriker. Med varm sympati och stor åskådlighet tecknar han för oss denne visserligen i sitt yttre framträdande så bortkomne, men genom det omfattande, djupa och grundliga vetandet, det anspråkslösa, blygsamma och ödmjuka väsendet, det kärleksrika och barnafromma hjertat utmärkte man.

Författaren behandlar sitt ämne i följande hufvudpunkter: lefnadsskizz, Neanders uppfostran till sitt lefnadskall, hans yttre uppträdande, Neander i hörsalen, i det husliga lifvet, Hanna Neander (N:s syster), Neander såsom lärare, såsom vän till studenterna, hans intresse för främlingar, Neanders karaktär, hans teologi, hans sista födelsedag, hans sjukdom och död, hans begrafning, ett besök på Neanders graf, ett bref från N:r. Till sist lemnar författaren dels en kronologisk förteckning öfver Neanders verk, dels en uppgift på skrifter om honom. Det hela utgör endast 76 sidor.

J. E. B.

Kristendomsundervisning med anslutning till vår antagna katekes, afsedd för folkskolor, konfirmander och hemmen, af *J. M. Lindstedt*, kyrkoherde i Borgholm. Kalmar, Bokförlags-Aktiebolaget 1886. 153 sidor 8:o. Pris 1 krona.

Digitized by Google

Förf. säger bland annat i sitt förord: »de flesta utgifna bearbetningar och utläggningar af vår antagna katekesutveckling hafva till syftemål att vara läraren till tjenst vid hans undervisning. Efterföljande arbete vill deremot vara ett *försök* till att förhjelpa lärjungen in i en djupare, mera sammanhängande och omfattande tillegnelse och uppfattning af de kristna trossanningarna, än hvad katekesen gifver. Dervid har i första hand tanken fästats på våra flickskolor; — — — vidare de mera försigkomna konfirmanderna både i stad och på land — — — såväl som de hem, der man önskar få klarhet i sina kristendomsstycken — —».

Hvarje arbete bör bedömas efter sitt syfte, och denna regel må äfven här lända till efterrättelse. Dock får man akta sig att låta det första intrycket blifva bestämmande för omdömet om verket i det hela. Ty då man på första sidan läser: »religionen omöjliggöres derför, om man såsom panteisterna låter Gud och verlden sammanfalla till ett eller såsom deisterna håller dem för starkt i sär»; och: »religionen har ensidigt uppfattats såsom kunskap eller vetande af rationalismen och ortodoxismen, såsom en viljans sak af moralismen och pietismen, såsom en känslans sak af mysticismen och hernhutismen»; så lär man tvifvelsutan undrande spörja, för hvilken af bokens supponerade läsare denna framställning egentligen är afsedd. För konfirmander duger den bestämdt icke; i en eller annan flickskola kan den passera; men för de hem, der man utan svårighet kan fatta dessa satser, är boken troligen öfverflödig. Men man får som sagdt icke döma öfver boken i det hela efter dessa och några andra bitar, som smaka för mycket af lärdom, ty deremellan förekomma stycken, som utmärka sig ej blott för tankereda, utan äfven genom lättfattlighet och lagom utförlighet. De, för hvilka arbetet är skrifvet, skola derför utan tvifvel både kunna läsa en stor del af detsamma med intresse och derur erhålla en klarare inblick i åtskilliga af kristendomens vigtigaste läropunkter.

Det är egentligen andra hufvudstycket, hvartill denna »Kristendomsundervisning» ansluter sig, dock så, att äfven de öfriga hufvudstyckena i någon mån beaktas, då sammanhanget dertill föranleder. Arbetet utgör alltså ett afslutadt helt för sig. I motsats mot vanliga katekesförklaringar in-

Digitized by Google

nehåller den en mera fri utveckling af kristendomssanningarna, dock så att katekesstyckena och de till dessa fogade skriftorden dervid erhålla en rätt allsidig belysning och tillika kunna upptagas som integrerande delar af framställningen. Utvecklingen ansluter sig för öfrigt nära till skriften och betjenar sig gerna af dess uttryckssätt. Vi anföra som exempel följande utdrag ur stycket om änglarne: »de lägra sig rundt omkring dem, som frukta Gud, och fria dem från olyckor; de bära Guds barn på sina händer, att de icke skola stöta sin fot mot någon sten; de glädjas öfver en syndare, som sig omvänder och bättrar: de föra de trognes själar i Abrahams sköt. Framför allt se vi dem omgifva Kristus. De äro närvarande vid hans födelse, vid hans frestelse i öknen, i Getsemane, vid hans uppståndelse och himmelsfärd samt skola äfven omgifva honom vid hans sista tillkommelse. — — Vi böra vakta oss, att genom synder drifva änglarne ifrån oss. Vi hafva så ringa erfarenhet af änglarnes hjelp, emedan de fleste ibland oss lefva ett verldsligt lif, som är främmande för den gudomliga och himmelska verlden».

Åtskilliga smärre oegentligheter hafva vi upptäckt. Så t. ex. påstås rationalisterna frånkänna den heliga skrift tillräcklighet, den idealistiska verldsåskådningen förneka en personlig Gud, panteismen vara ateism o. s. v. Symbolum begagnas i betydelse af symbolisk bok. Till vår kyrkas bekännelseskrifter räknas den antagna utvecklingen af Luthers lilla katekes, psalmboken, evangeliiboken och handboken. Ur gamla testamentet deduceras fram en treenighetslära. I orden: »jag tror på Gud Fader«, skall man bland annat kunna inhemta, hvad det är att tro. De »med vishet och helighet, kraft och salighet begåfvade andar», som vi kalla änglar, skola kunna »indelas i personliga andar, folkandar och personifierade naturkrafter». Denna hos Martensen befintliga, i och för sig betänkliga indelning af änglarne utgår från ett annat begrepp af ordet ängel än det förf. här gifvit. Menniskan kallas för skapelsens krona, derför att hon skapats senare än den öfriga verlden. Augustinismen påstås glömma, »att menniskan har qvar det väsentliga gudsbelätet och i sitt samvete kan uppfatta hvad som är ondt och godt eller med andra ord äger qvar hvad man kallar den for-

Digitized by Google

mella friheten, valfriheten». Det göres här en egendomlig identifikation emellan att i sitt samvete uppfatta hvad som är ondt och godt och att äga valfrihet. Att för öfrigt Augustinus hvarken glömde ej heller förnekade vare sig det väsentliga gudsbelätets eller valfrihetens förhandenvaro hos den fallna menniskan, kan man inhemta bland annat ur citater i Augsburgiska bekännelsens 18 artikel och Konkordieformelns framställning om arfsynden.

Förf. uttalar ett halft löfte, att, om denna skrift röner uppmuntran, den kommer att åtföljas af utförligare utvecklingar äfven af de öfriga hufvudstyckena. Utan tvifvel äger förf. många förutsättningar för att lyckas med ett sådant arbete. Dock vore det önskligt, att, om en fortsättning kommer till stånd, denna alltigenom blefve präglad af det enkla och tilltalande framställningssätt samt den religiösa värma, som fördelaktigt kännetecknа en del af det nu anmälda arbetet. Förf. skulle då vida säkrare nå det publikum, till hvilket han vänder sig, än hvad fallet kan blifva, då allt för stora anspråk ställas på läsarnes dogmatiska och kyrkohistoriska bildning.

N. L.

Für Zeit und Ewigkeit. Predigten auf alle Sonn- und Festtage des Kirchenjahres. *Von P. Kaiser, Haupt-Pastor an der deutschen St. Gertrudskirche zu Stockholm.* Zweite Auflage. Gotha, Gustav Schloessmann 1886. 613 sidor 8:o.

Minnen från sabbatsstunderna i Örebro skola 1878—1884. *En årgång högmessopredikningar för skolungdom af E. J. Holmberg.* Stockholm, Fosterlandsstiftelsens förlagsexpedition. Första delen 1885, andra delen 1886. 594 sidor 8:o. Pris för hvardera delen häft. 1,50.

Den första af dessa predikosamlingar utkom första gången 1881 och utgår nu i sin andra upplaga. Redan denna omständighet vittnar till arbetets förmån. Ifrån flere synpunkter är det äfven väl förtjent af den uppmuntran, som kommit det till del. Framställningssättet är enkelt, hjertligt och tilltalande. Förf. ställer sig ansigte mot ansigte med sin åhörare och talar med honom om gemensam nöd, gemensam nåd och gemensamt hopp. Öfver allt röjer sig

Digitized by Google

det personliga intresse, som man gerna ser hos en själasörjare så väl i det enskilda umgänget som i den offentliga predikan. Detta i förening med en genomgående praktisk tendens utgör arbetets styrka. De behandlade texterna äro fritt valda, dock så, att de i afseende på innehållet ansluta sig till de särskilda högtidsdagarnes evangelier. Egentliga exegetiska utredningar saknas i allmänhet; predikningarna äro tillämpande snarare än förklarande. Men sjelfva tillämpningarna sprida ofta ett klart ljus öfver textens innehåll. Såsom ännu en förtjenst må framhållas, att hvarje predikan är kort, så att man ingalunda hinner tröttna innan man når slutet.

Utan att utmärka sig för tankedjup i detta ords mera expressiva betydelse, är detta arbete dock rikt på lärdomar. Det pröfvande och uppfordrande elementet saknas icke, men ett mera ingående blottande af hjertats lönligheter är åtminstone sällsynt. De, som önska, att en skarp åtskilnad göres mellan Guds barn och verldens barn, skola icke finna sig tillfredsställda. Men den enkelhet och omedelbarhet, som prägla arbetet, göra dess innehåll lätt tillgängligt för åhöraren och dess form till ett efterföljansvärdt mönster för församlingsläraren.

Om det är en svår uppgift att predika inför en åhörareskara af vuxna personer, så är det ännu mycket vanskligare att förkunna ordet för ett läroverks ungdom. Man har då framför sig den outvecklade nioåringen och den fullvuxne ynglingen; derjemte pläga åtskilliga af ungdomens föräldrar och målsmän infinna sig, och dem kan man icke helt och hållet negligera. Om man vore som mästaren med den lärda tungan, så skulle man visserligen tala så, att den enfaldige förstode det, på samma gång som den visaste hade tillräckligt att begrunda. Som det nu är måste man åtnöja sig med styckeverk. Då man talar för de små, löper man fara att synas trivial för de äldre; tänker man särskildt på att framställa sådant, som kan tjena dessa senare till undervisning, varder man kanske obegriplig för de unga. Bland alla skolpredikningar, vi läst, hafva vi icke funnit en enda fullt fri från dessa lyten. Men bland det bästa, vi i den vägen påträffat, är den ofvan anförda predikosamlingen af kyrkoherde Holmberg. Den är genomträngd af en

Digitized by Google

religiös innerlighet, som icke förfelar att göra intryck både på yngre ooh äldre. Författaren söker anknytningspunkter för sin framställning i de unges erfarenhet och vinnlägger sig om att både göra sig förstådd af dem och genom intressets makt rycka dem med sig. Ofta lyckas han ock ganska väl i sina bemödanden, och om vi också icke kunna instämma i en recensents påstående, att denna predikosamling *i alla afseenden* öfverträffar hvad vi på vårt språk för öfrigt äga i samma väg, så kan man dock tryggt påstå, att den *på det hela taget* är utmärktast. Den är icke heller så exklusivt utarbetad för läroverkets alumner, att icke äfven andra både yngre och äldre derur kunna hemta uppbyggelse; särskildt bör den kunna utgöra en lämplig läsning i familjekretsar, der ungdom finnes. N. L.

Das pastorale Amtsleben. Winke aus der Erfahrung von *E. Preuss*, pastor zu Dünnow und Saleske. Mit einem Vorwort von D. Jaspis, General-Superintendent. Berlin 1884, 64 s. i Okt., pris 1,20.

I de mångahanda ämbetsbestyren af yttre och inre art, i hvilka en rättsinnig pastor så ofta känner sig helt beklämd, och der han dagligen får stafva på den lexan: *vi äro onyttige tjenare*, är det lärorikt och vederqvickande att höra, huru andra lärare, hvilka undfått samma ämbete och hafva samma vedermöda i verlden, uppfatta saken och huru de förhålla sig till de mångfaldiga svårigheterna och hvilket afseende de fästa vid de särskilda göromålen och huru de utföra dem.

Föreliggande arbete af en tysk kyrkoherde har till sin uppgift att i några enkla drag meddela pastorala erfarenheter rörande församlingslärarens ställning till den offentliga gudstjensten, hans arbete med den uppväxande ungdomen, vigseln, sjuk-kommunionen, begrafningen och kyrkogården, bibelstunderna, husbesöken, skolinspektionen, medlemmarna af kyrko- och skolrådet, bönekammaren.

Af intresse skulle det ock varit, om förf. tagit hänsyn till pastors ställning till familjeförhållandena och till hans eget hus, enär hans ämbetsställning är icke så litet beroende af den lätthet eller svårighet, med hvilken han kan röra sig på egen mark; och detta åter betingas ej litet af

Digitized by Google

beskaffenhet och sinnelag hos maka och barn och tjenare, jemte familjens helsoförhållanden och ekonomiska obestånd eller välstånd. En parallel mellan den *katolske pastorn*, der han verkligen enligt sin kyrkas lag och apostelns råd och föredöme (1 Kor. 7, 7) är en »*renlifves*» man och *odeladt* egnar sig åt sitt ämbete, och den *evangeliske presten*, der han enligt sin kyrkas frihet och samme apostels råd (1 Kor. 7, 2 och Tit. 1, 6; 1 Tim. 3, 2) lefver i äktenskap och *deladt* egnar sig åt sitt ämbete, skulle tvifvelsutan vara af betydelse, om deri å ömse sidor uppvisades både skuggsidorna och förtjensterna.

Under rubriken: *om den offentliga gudstjensten* behandlar förf. frågorna om kyrkobyggnadens yttre och inre beskaffenhet, punktligheten i gudstjenstens början, gudstjenstens höjande genom orgeln och församlingssången, liturgien, predikan, firandet af den heliga nattvarden, dophandlingen, eftermiddagsgudstjensten. Troheten mot och den rätta vården af de kyrkliga institutionerna ligger förf. varmt om hjertat: Tänkvärda äro hans ord: »Det *andliga* lifvet kunna *vi* icke gifva våra åhörare, men ett *kyrkligt* lif böra vi väcka och befordra». Nekas kan för öfrigt icke, att *de* äro många, ja, kanske det stora flertalet af dem, som tro, hvilka just genom de kyrkliga institutionerna, der Herrens nådemedel annars i dem rätt förvaltats, kommit till tron. Betydelsen af att t. ex. tidigt vänja barnen att besöka och taga del med församlingen i den sköna Herrens gudstjenst är derföre mycket stor. Ingen söndagsskola i verlden kan ersätta denna den allmänna gudstjenstens magt, i synnerhet der rättsinnige lärare bemöda sig att i Herrens fruktan och under Andens smörjelse värdigt hålla densamma, samt i sina predikningar ej förgäta att så ofta som det lämpar sig ställa ett ord direkt till barnen.

Förf. har öppen blick för vigten af arbetet med den uppväxande ungdomen. När lederna glesna och bänkarna blifva tomma kring predikstolen, då måste den herde, som gerna vill se hjorden på bete, först uppsöka och samla dess får och lamm. Den utförliga konfirmationsundervisning, utsträckt till tvänne år, som af förf. förordas och som väl finner sin förklaring deruti, att simultanskolan (den religionslösa) allt mer tagit öfverhand i Tyskland, kan och behöfver af lätt begripliga skäl hos oss ej förekomma. Men särdeles dyrbart vore det, om hos oss såsom hos Tyskarna blefve allmän sed att taga den konfirmerade ungdomen, i synnerhet från de två sista åren, om hand och genom fortgående frivilliga katekisationer eller särskilda möten under några söndagseftermiddagar med dem upplifva minnet af deras konfirmation och första nattvardsgång. Vi vilja nämna några af de ämnen, öfver hvilka förf. i möjligast fri kateketisk

Digitized by Google

form vid dylika tillfällen meddelat sig med sina forna nattvardsbarn, hvilka med stor beredvillighet brukat infinna sig.

1. Om de mångfaldiga sätt, på hvilka Herren drager till sig unga själar (Jerem. 31, 3). 2. Hvilken betydelse konfirmationen har för oss och allt fort bibehåller gentemot sektmakare och villoandar (2 Tim. 3, 14). 3. Huru man i ungdomen erfar Kristi kors' kraft (Joh. 12, 32 jfr Gal. 6, 14). 4. Huru man kan se på de unga, om de ännu äro under lagen eller om de stå i den helige Andes tuktan? (2 Tim. 3, 16—17). 5. Hur man skall vara glad i sin ungdom? (Sal. pred. 11, 9). 6. Hvad det är, som gör ungdomstiden verkligt skön? (Sal. pred. 11, 1). 7. Om bönelifvet (Luk. 11, 9—10 jfr 1 Tess. 5, 17). 8. Om den dagliga ångern för dem, som förnyat sitt dopförbund (Joh. 1, 16).9. Att de konfirmerade barnen, om de verkligen stå i tron, äfven måste bekänna Herren Jesus (Luk. 19, 40; jfr 1 Petr. 3, 15). 10. Hvarför bibelläsning är för ungdomen särskildt vigtig? (Dav. ps. 1 jfr ps. 119, 9). 11. Om ordningen vid den offentliga gudstjensten (Ps. 27, 4). 12. Hvad hafva unga kristna att betänka i anledning af det fjerde budets löfte? (Ef. 6, 1—3). 13. Hvad menas det med unga kristnas *första kärlek* till Jesus? (Upp. 2, 4). 14. Hvilken betydelse för vårt andliga lif har förloppet af det kristliga kyrkoåret? (2 Petr. 3, 18). 15. Hvad kunna unga kristna äfven i underordnad ställning i lifvet göra för Guds rike? (Luk. 19, 26). 16. Huruvida ungdomstiden är i andligt hänseende särskildt farlig? (Ps. 39, 6). 17. Hvilken dyrbar vinning det för med sig att hafva tidigt omvändts till Herren (Matth. 20, 8—12; jfr Ps. 90, 14; Sal. Ordspr. 8, 17).

Vi hafva med flit anfört dessa många ämnen i tanke att de kunna gifva oss sjelfva och vördade ämbetsbröder ett godt uppslag, *om* och *när* vi kunna finna det till gagn för Guds rike att införa dylika eftermöten med f. d. konfirmander.

Ett skönt ord från förf:s framställning om sjukkommunionen vilja vi äfven anföra: »Om det redan för en frisk då och då är ett innerligt behof att mottaga besök af en vän, hvilken vederqvickelse måste det då ej vara för en sjuk att besökas af någon, som ej blott menar väl, utan kanske menar aldra bäst med honom och som icke kommer med tomma händer, utan i deltagande kärlek räcker honom en kruka med lefvande vatten, friskt och klart, nyss öst ur Guds källa? Och hafven I ej sett de tacksamma blickarna från sjukbädden, hvilka tillika bådo om ett snart återkommande?».

Rörande våra studier som prester erinrar förf., huru de böra i första hand komma de *praktiska uppgifterna i vårt pastorala arbete* till godo. »Ty om andra ha den uppgiften att likt Josef fordom insamla och förvara säden i ladorna,

Digitized by Google

så ha vi pastorer af Herren fått den nåden att till det hungrande folket, som lägrat sig i gräset, bära fram brödet i korgarna och dela det ut».

Sköna tanke! — Måtte den för den som skrifver detta och för hvarje pastor, som läser detta, vara och intill vår sista stund blifva en verklighet! — E. H.

Die beste aller Welten. Ein Wort gegen phantastische Glückseligkeit und Unzufriedenheit von Dr. *Richard Löber.* Gotha, G. Schloessmann 1886. Pris 2 kronor.

Den genom flera föregående arbeten välkände författaren antyder redan å titelbladet det syfte han med denna bok afsett. Han vill visa, hurusom den bibliska kristendomen innebär botemedlet mot en falsk, ytlig optimism såväl som mot en förtvifland pessimism. Han uppvisar detta icke genom någon sammanhängande vetenskaplig deduktion utan genom kortare betraktelser mestadels öfver bibliska ämnen eller tankar. Sammanhanget är understundom löst nog såväl mellan dessa betraktelser inbördes som mellan deras innehåll å ena sidan och det å titelbladet angifna ämnet å den andra sidan. Hvad särskildt det sistnämnda förhållandet angår, är bristen i detta afseende så betydande, att vi icke betvifla, det mången, som söker en utredning af det ämne, som titeln antyder, utan tvifvel skall finna sin förväntan i icke ringa mån sviken. Detta gäller mer än en af de betraktelser, som här föreligga, det gäller kanske förnämligast några af de betraktelser, som behandla speciella bibliska ämnen.

Icke desto mindre är boken en god, ja värdefull bok. Här är en djup uppfattning af kristendomens väsen, stor tankerikedom, mycken trosvärma och ett kraftigt, understundom synnerligen skönt framställningssätt. Och visst är att den som behjertar och tillegnar sig de sanningar, som här uttalas, han har dermed höjt sig öfver såväl den fantastiska optimismen som den fantastiska pessimismen i denna verld och vunnit den sinnets jemnvigt, som endast kan vinnas i den gudomliga sanningens ljus.

På grund af det sagda låta vi icke bokens, så att säga, arkitektoniska brister afhålla oss från att tillönska henne en rätt stor läsekrets äfven inom vårt land. M. J.

Einwärts, Aufwärts, Vorwärts! Pilgergedanken und Lebenserfahrungen von *Max Frommel,* D:r th., Generalsuperintendent und Consistorialrath in Celle. Bremen u. Leipzig, C. Ed. Müller's Verlagsbuchhandlung, 1886. 227 s. liten 8:o. Pris: Mark 2,80.

Detta nyutkomna arbete af den äfven för svenska läsare välkände författaren utgör en samling smärre, olikartade uppsatser; uppbyggliga tal, sånger, reseintryck, strödda tankar o. s. v. omvexla här med hvarandra, sammanfattade i

Digitized by Google

sex afdelningar med öfverskrifterna: »Im Kämmerlein», »In Gottes Haus», »Unterwegs», »Aus dem Leben für das Leben», »Aus dem Sterben für das Sterben» samt »Schriftgedanken von der schönen Ewigkeit». Sjelf säger förf. sig härmed hafva velat gifva närmast åt ämbetsbröder, men äfven åt kristna i allmänhet, några »zerstreute Blätter, wie sie in Gottes Garten gewachsen sind».

På ett kortfattadt men likväl hjertgripande sätt vet förf. att utlägga det gudomliga ordet och tillämpa dess sanningar såväl på lärarena i församlingen som på åhörarena. Bådadera kunna här hafva mycket att lära. Bådaderas blick vill förf. rigta *inåt* — pröfvande och ransakande det egna hjertat, *uppåt* — till kärlekens och lifvets källa, till honom, om hvilken förf. sjunger: »Jesum rühmen ist meine Ehre Und des Herzens tiefster Trang», och *framåt* — mot det saliga målet för alla kristtrognas fullvissa hopp, hvilket äfven fyller förf:s själ. Ständigt mötes läsaren af nya synpunkter, af en rikedom på genialiska tankar, vanligen tillika klädda i en skön och tilltalande drägt. Förf. har tillika ett öppet öga för det dagliga lifvets mångskiftande företeelser, dess glädje och sorg äro hvarken för honom eller för hans bok främmande. Månget drag *ur* lifvet skildrar han med beundransvärd finhet och förstår att derur åt sig sjelf och åt andra hemta lärdomar *för* lifvet.

Helt säkert skulle det vara en vinst, om den värdefulla bok, på hvilken vi här velat i korthet fästa uppmärksamheten, blefve öfverflyttad till vårt språk. Men äfven i dess tyska drägt tillönska vi den talrika läsare och äro förvissade, att de skola få erfara uppfyllelsen af slutönskan i förf:s förord: »Gottes Thau lasse die Blumen duften Denen, die darin blättern!» T. B.

Nytt och gammalt, månadsskrift till uppbyggelse för vänner af kristlig sanning och gudaktighet, utgifven af *C. A. Hägglund*, teol. lektor. Pris 1,25 för helt år. Jönköping, Halls bolag.

Det är i vår tid ingen brist på uppbyggelseliteratur; tidningar och broskyrer med andligt innehåll snart sagdt öfversvämma vårt land. Men äfven der ingen egentlig anmärkning kan riktas mot läroinnehållet, röjer sig ofta en märkbar brist på sund och närande andlig föda. Att erbjuda en sådan åt dem, hos hvilka ett nytt lif blifvit födt, är syftet med ofvannämda tidskrift, och den söker, såsom titeln antyder, fylla denna sin uppgift genom uppbyggelseartiklar af såväl äldre som nyare författare. Så finnas i 1886 års årgång längre och kortare uppsatser af Augustinus, Tomas à Kempis, Pascal, Fénélon, Bengel, Baxter, E. de Pressensé, Gess, Düsterdieck, Kübel, Menken, Buchrucker, Gerok, Rudin och Åsbrink. Redan af denna namnförteck-

Digitized by Google

ning och ännu mera genom en närmare bekantskap med tidskriften framgår, att dess innehåll är synnerligen godt och gediget samt väl egnadt att skänka verklig uppbyggelse. Vi rekommendera densamma till spridning, i synnerhet bland mera bildade kristna. — Öfversättningen af artiklarne från främmande språk är ledig, och utstyrsel samt tryck synnerligen goda. HJ. D.

Till redaktionen insända skrifter:

Almqvist, K. W., Korta predikningar öfver kyrkoårets evangelier. Andra delen. Sthlm, Fosterlandsstiftelsen. Pris 1: 25.

Andersen, D:r. Fr. Vilh., Lader Eder forlige med Gud. Prædikener paa alle Kirkeaarets Søn- og Helligdage. Første Hefte. Kjbhvn, G. E. C. Gad. 1886. Udkommer i 5 Hefter à 1 Krone.

Ansgarius, Sveriges apostel. Skildrad för svenska folket tusen år efter hans död. Tredje öfversedda upplagan. Sthlm, Fosterlandsstiftelsen. Pris 30 öre.

Bang, Vilhelm, Biografiske Oplysninger om danske og norske Forfattere og Oversættere af Salmer i Roskilde. Konvents Salmebog og dennes Tillæg. Kjbhvn, Lehmann & Stage 1886.

Barnens Tidning för 1886 med talrika illustrationer och berättelser, redigerad af *L. S.* Sthlm, Fosterlandsstiftelsen. Pris inb. 2: 50.

Beskow, G. E., Ny födelse — nytt lif. Sthlm, Fosterlandsstiftelsen. 1886. Pris 20 öre.

—, Tro! Sthlm, Fosterlandsstiftelsen. Pris 20 öre.

Bjordal, O., Katekismens to første parter. 2:det oplag. Udgivet af d:r A. Chr. Bang. Kristiania, Alb. Cammermeyer. 1886. Pris 10 kr.

Bohn, Emanuel, Livets Aldre. Kjbhvn, G. E. C. Gad. 1886.

Bref af en kristendomssyster. Sthlm, Fosterlandsstiftelsen. Pris 40 öre.

Bärthold, A., S. Kierkegaards Persönlichkeit in ihrer Verwirklichung der Ideale. Gütersloh, C. Bertelsmann. 1886. Pris 2 Mark.

Frideborg. Folkkalender för 1887, utgifven af B. Wadström. Sthlm, Fosterlandsstiftelsen. Pris inb. i pappband 1 kr., i klotband 1: 75.

Gebhardt, O. und *Harnack, A.*, Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur. II Band. Heft 4. Des h. Eustathius Beurtheilung des Origenes betr. die Auffassung der Wahrsagerin I Kön. 28 etc. mit kritischen und exegetischen Anmerkungen von *Albert Jahn.* Leipzig, J. C. Hinrichs. 1886. Pris M. 3: 50.

Goulburn, D:r *E. M.*, Veiledning til Skriftens opbyggelige Læsning. Oversat fra Engelsk af Kirsten Hansen. Kristiania, P. T. Malling. 1886. Pris hefted Kr. 1: 70; Velskb. Kr. 2: 20. Shirtb. Kr. 2: 80.

Harnack, D:r *Adolf*, Die Apostellehre und die jüdischen beiden Wege. Erweiterter Abdruck aus der Realencyklopädie für pro-

Digitized by Google

testantische Theologie und Kirche nebst Texten. Leipzig, J. C. Hinrichs. 1886. Pris 1 Mark.

Hodder, Edwin, Den unge kontoristen eller »Om skalkar locka dig, så följ icke». Sthlm, Fosterlandsstiftelsen. Pris häft. 85 öre, kart. 1: 10, klotb. 1: 75.

Kristina, Tröst och råd till systrar i lidandet. Öfversatt från tyskan. Sthlm, Fosterlandsstiftelsen. Pris 30 öre.

Landahl, F., Kort öfversigt af kyrkohistorien. 2:a Uppl. Pris 1: 25.

Monod, Adolphe, Menniskans elände och Guds barmhertighet. Sthlm, Fosterlandsstiftelsen. Pris 20 öre.

Monrad, D. G., Et Bidrag til den apostolske Troesbekjendelses Historie. 5 o. 6 Hefte. Kjbhvn, C. A. Reitzel. 1886.

Mullens, Henrietta, Prasanna eller trons seger. En berättelse från Bengalen. Öfversättning. Sthlm, Fosterlandsstiftelsen. Pris häft. 1: 50, kart. 1: 75, klotb. 2: 50,

Müller, Christian, Evangelisches Hirtenbuch. Zweite umgearbeitete und vermehrte Auflage. Erster Band: Das Hirtenamt und die Seelenpflege nach Wesen und Ziel. Gotha, Gustav Schloessmann. 1886. Pris 3 Mark.

Neander, Johannes, »Genom tron». Korta betraktelser öfver Ebr. 10: 19—13: 25. Sthlm, Fosterlandsstiftelsen. Pris häft. 1: 50, v. b. 1: 75, klotb. 2: 50.

Nielsen, D:r *F.*, Håndbog i Kirkens historie. Andet Bind 1:a Hefte. 1: 50.

Officielt referat öfver Augustana-Synodens 27:e årsmöte. Augustana Book Concern, Rock Island, Ill.

Poulsen, Vilh., Fortællinger af Norges historie. 8:e Hefte. Pris 50 Øre. Kristiania, P. T. Malling,

Protokoll vid New-York-konferensens 16:e årsmöte jämte protokollet från konferensmötet i Chandlers Valley, Pa. Augustana Book Concern, Rock Island, Ill. 1886.

Rupprecht, Edvard, Hvad är sanning? Populära ströftåg mot vår tids otro. Öfvers. Sthlm, Fosterlandsstiftelsen. Pris häft. 1 kr., kart. 1: 25.

Schmidt, O. G., Georg den gudaktige, furste af Anhalt. Lifsbild från reformationstiden. Från tyskan öfversatt af Rich. Ehrenborg. Sthlm, Fosterlandsstiftelsen. Pris 50 öre.

Skat Rørdam, D:r *T.*, Det ny Testament, oversat, med Anmærkninger til Oplysning for kristne Lægfolk. Andet Hefte. Kjbhvn, G. E. C. Gad. 1886.

Starch, J. D:r, *F.*, Philip Jakob Speners Kristendoms-Øvelse eller Veiledning til hvorledes man skal blive en sand Kristen og vise sig som saadan. Ny af Pastor J. Belsheim gjennemseet Udgave. Kristiania, P. T. Malling. Pris heftet 1: 20; Papband 1: 40; Velskb. 1: 60; Shirtband 2: 80.

Stein, H., Tolv Prædikener. Kjbhvn, Gad.

Sulzberger, A., Den kristna trosläran från metodistisk ståndpunkt. Öfversättning. Första bandet. Sthlm, Metodist-Episkopalkyrkan. Pris häft. 3: 75.

Digitized by Google

Temple, D:r, Lordbiskop, Förhållandet mellan religion och vetenskap. Öfvers. Sthlm, O. L. Lamm. 1: 25.

Thiersch, H. W. J., Blickar i profeten Daniels lefnadshistoria. Öfvers. Sthlm, Fosterlandsstiftelsen. Pris 20 öre.

Ur lejonets mun eller församlingen i katakomberna. Tredje upplagan. Sthlm, Fosterlandsstiftelsen. Pris häft. 1: 50, kart. 1: 80, klotb. 2: 50.

Vägmärken. Minnesord för Guds barn ur Skriften jemte verser för hvar dag i året af *L. S.* Andra upplagan. Sthlm, Fosterlandsstiftelsen. Pris karton. 1: 50, klotb. rödt snitt 2: 25, d:o guldsnitt 2: 50.

Weitbrecht, G., En blick på andra sidan grafven. Öfvers. från tyskan. Sthlm, Fosterlandsstiftelsen. Pris 20 öre.

—, Hvad hafva vi i vår bibel? Öfvers. från tyskan af K. Ö—n. Sthlm, Fosterlandsstiftelsen. Pris 20 öre.

Whittle, D. W., Lif, strid och seger. Öfvers. från engelskan af G. S. Löwenhielm. Sthlm. Fosterlandsstiftelsen. Pris häft. 75 öre, v. b. 1 kr., klotb. 1: 75.

Theologisk Tidskrift udgivet af *H. W. Sthyr.* 4:e Binds förste Hefte. Inneh. bl. annat: Grundtvigs Betragtning af den christne Menigheds Levnetslöb og Udviklingsgang; Et Konventsforedrag om Lignelserne i Mt. 13; Er den synlige Virkning af en Præsts Forkyndelse det rette Kriterium for dens Værdi; Vetus Querela.

Tidskrift för kristlig tro och bildning. Fjerde häftet. Innehåller: Den evangeliska reformationens inflytelse på poesien och konsten. Hvilken sanning innebäres i Apologiens utsaga, att »döden tjenar till att bortskaffa detta syndens kött, på det att vi må uppstå fullkomligt nya»? Det gamla testamentets profetia om Guds rike. Anmälningar.

Luthersk Ugeskrift t. o. m. N:o 24. — *Luthersk Kirketidende* t. o. m. N:o 22.

Missionstidning för Israel N:o 10 och 11. — *Missionsblad från Palästina* N:o 2—5.

Missionstidning utgifven af *Tottie* N:o 10 och 11.

Augustana och Missionären t. o. m. N:o 47.

Förr och Nu N:o 9—12.

I anmälan för 1887 säger utgifvaren: »Vår tidskriftsliteratur har på senare tid företett en ovanligt rik växtlighet. Men det oaktadt ha dock många inom den samma saknat en på kristendomens grund stäld illustrerad tidskrift, i hvilken omsorgsfullt undveks allt anstötligt och upplösande — allt som för betänksamma samveten är sårande eller för de unga opassande — och der betydelsefullare företeelser från flydda tider behandlades, omvexlande med löftesrika eller intressanta sådana ur samtiden, och bilder från konstens rike syntes vid sidan af ett och annat drag ur vetenskapens».

Dagny, augusti—november.

Pedagogisk Tidskrift N:o 10—11.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google